

Enn Kippel Issanda koerad

Enn KIPPEL

Issanda koerad

Enn Kippel

Issanda koerad

ROMAAN
LIIVLASTE KRISTIANISEERIMISEST

TALLINN «EESTI RÄAMAT» 1987

Kujundanud H. Kersna

Romaani «Issanda koerad» esitrükk ilmus 1938. a.
Eesti Kirjastuse Kooperatiivi väljaandel

Teine trükk

Sarja «Eesti romaanivara» kolleegium:
G. Grünberg, O. Jõgi (esimees), P. Kuusberg, P. Lias,
E. Nirk, A. Tamm

ESIMENE RAAMAT

ESIMENE JAGU

PROLOOG

Kui Toreida liivlaste vägev vanem Kaupo oli tõvesängist tõusnud ning kõigile seletamatul kombel lasknud end ristida, hakkas preester Dietrich ikka sagedamini ning hoopis julgemalt kuulutama oma veidrat usku, rääkides, et on olemas ainult üks usk ja üks Jumal, kes on kõik loonud. Ja toosama veidrik, kelle üle külarahvas tihtigi pilgates oli naernud, tohtis nüüd vägeva Kaupo kaitse all kiusata rahvast isegi ta igapäevases töös.

Ühel kevadisel päeval, mille toosama preester oli kuulutanud ristilöömise päevaks, mil kõigil kristlastel on töötegemine keelatud, hakkas oma küladest välja tulnud Kaupo sõnakuulelik rahvas kogunema suurde orgu, kus alles hiljuti olid paljud pandud ristiisu ikkesse. See suur ning tühi org oli päris kasutu maa, kus kasvas ainult kadakas ja mõni üksik laik kidurat kanarbikku. Kuid just säärane paik, kus ükski vili ei idanenud ega võinud seega oma andidega kunagi valmistada inimesele rõõmu, oli Kristuse kannatamisloo kuulutamiseks otsegu loodud. Juba varemattel aegadel olid Toreidas peatuvad saksa kaupmehed tavatsenud käia selles mahajäetud orus kuulamas jutlust, mida pidas nende eneste poolt kaasa toodud rändjutlustaja; viimastel aastatel tegi seda aga Dietrich ise, kes kartmatult oli asunud elama siia Liivimaa südamesse, paganate keskele.

Palju ristitud liivlasi, aga ka uudishimulikke paganaid kaugematest küladest oli sel jutlustamispaigal juba koos,

kui preester päralt jõudis. Ta ise ja ta väsimatud abilisid, kolm tsistertsiumi mungaordu venda, kandsid oma ihu ümber kareid musti vammuseid, mis olid nõnda pikad, et ulatusid varjama isegi nende katmatuid jalgu. Preester kandis paremas käes mehepikkust keppi, mille ülemine ots oli imelikul kombel kasvanud ristikujuliselt kolmeks haruks; kahel tema taga sammuval mungal rippusid vöö küljes laiad ning madalad ühest puust õõnestatud veekopad, millega juba paljudele oli valatud ristivett pähe. Kolmas munk talutas käekõrval hobust, kes vedas suurt ratastele kinnitatud veevaati. See hobune oli üks neid suuri lihavaid veoloomi, milliseid saksa kaupmehed tõid mõnikord kaugelt Ardenni-nimeliselt mägimaalt kaasa. Et aga tugev hobune liialt suuri ning äkilisi samme astudes ei loksutaks ristivett vaadist maha, siis pidi noor munk ta päitsetest kinnihoidmisega nägema kaunisti palju vaeva.

Olgugi et Kaupole kuuluvast rahvast olid paljud lasknud end vanema eeskujul ristida, vahiti siiski salajase vihkamisega seda preestrit, kes oma sõgeda õpetusega püüdis lõhkuda abielusid, võtta naistelt nende mehi, teha lapsi isatuiks orbudeks ja sundis omakseid matma ristiga märgitud paikadesse nagu koeri, ilma et neid oleks tohtud põletada ning viia puhkama oma esiisade juurde vana-desse kalmetesse. Kõik see oli liivlaste meelest lausa jõledus, kuid rahvas pidi vaikides sallima, sest nõnda talitas ju nende vanem ees.

Kuigi see kõik oli sündinud Kaupo tahtmisel, ometi ei manatud seepärast mitte teda, vaid süüdistati ikkagi preestrit, kes oma kavalate kõnede ja viguritega oli tema ta haiguse hoos võtnud oma paeltesse nagu väsinud linnu.

Astunud suure kivi juurde, mille ümber rahvas oli kogunenud, toetas preester oma ristikujulise kepi maha, laskus siis koos munkadega põlvili ning hakkas tundmatuid sõnu pomisedes palvetama. Pärast seda ajas ta enese jällegi sirgu ja astus siis koguni üles kivile, nii et kõik ümberseisjad mehed ja naised võisid teda hästi näha. Heitnud valju pilgu enese ümber, nagu oleks ta tahtnud näha igatühele otse südamesse, kõhatas ta vaikselt paar korda ja hakkas siis kõigile arusaadavas liivi keeles selgitama lugusid Kristuse suurest kannatamisest ning surmast.

Sirutades taeva poole oma kondise käe, rääkis preester Dietrich kokkutulnud rahvale, kuis Kristusele pandud kibuvitsast pärg pähe ja aetud teda siis valusate piitsalöökidega üles Kolgata mäele, kuhu ta pidanud kandma ka oma risti. Ta ütles:

«See ristipuu oli nõnda raske ning suur, et isegi üheksa meest ei jaksanud teda tõsta; aga meie Õnnistegijat sunniti seda oma õlal kandma, ja ta vaev oli seejuures nõnda suur, et ta ihu higistas verd. Üleval mäel võtsid aga need paganlikud sõjamehed, keda hüüti roomlasiks, tema eneste keskele ning löid ta käsist ja jalust suurte raudnaeltega tollesama ristipuu külge ning ajasid selle siis püsti.»

Ohates kuulasid liivlased seda ammutuntud kurba lugu, mida preester Dietrich oskas väga selgesti seletada, sest ta ei tarvitanud seejuures ühtki tundmatut sõna. Unustades nüüd isegi oma vaenu tema vastu, kuulasid nii mehed kui naised, kuis preester oma sõrmi laiali ajades ja samas jällegi neid rusikasse kokku kiskudes edasi rääkis:

«Ja kui siis Kristuse ema, püha Neitsi Maarja, oma ristilöödud poja jalgade juures palvetades nuttis, ei ulatunud ta mitte andma temale suud, olgugi et ta kõigest väest tahtis seda teha, sest ristipuu oli väga kõrge.»

Liivlased jäid nüüd tõsiselt kuulatama, ning paljudel kerkis rinnust isegi sügav ohkamine. Nad mõistsid seda valu, mis võis kisendada ema südames, et ta ei saanud isegi poja suremise puhul viimse suuandmise läbi temaga ühineda.

«Aga vaata,» ja preester tõstis oma pilgu üles taeva poole, «Jumal tegi imet: seesama rist, mis oli nõnda suur ning raske, et isegi üheksa meest ei suutnud teda tõsta, kummardus nüüd ise nutva Neitsi Maarja poole, nõnda et ta ulatus andma oma pojale suud. Ja kui see oli sündinud, siis ajas ristipuu enese jällegi sirgu.»

«Ime, ime!» sosistasid kuulajad omavahel. «Tõesti on kristlaste Jumal vägev, kui ta suudab sääraseid imesid korda saata, et isegi surnud puu paneb liikuma.»

Kuid kuulajate seas leidis ka kangekaelseid paganaid, kes ikkagi ei tahtnud preestri sõnu uskuda. Kõige sõgedam nende seast oli mustahabemeline Dabrel, kes oli tulnud siia koguni Sateselest. Toosama liivlane hüüdis nüüd preestrile vahele:

«Aga, preester, miks ei astunud siis Kristus oma risti-puult alla, sest sinu kinnitust mööda oli ta ju Jumala poeg, kel oleks pidanud selleks jätkuma väge?!»

Heitnud terase pilgu sinnapoole, kust kostis hää, lausus Dietrich rahulikult:

«Kristus ei tahtnud seda teha, ta tahtis surra kõigi inimeste lepituseks, ta suri meie kõikide pattude eest, et unustaksime tigea vaenu ning elaksime üksmeeles nagu üks hing ja üks süda!»

Kuid säärased sõnad jäid juba liivlasile võõraiks: nad ei suutnud mitte aru saada, mil kombel võis Kristuse surm lepitada vaenu, mis ometi elab ning kestab ka kristlaste seas edasi.

Kuigi suur osa ristitud liivlasi, kellest paljud olid juba teisel päeval loputanud vihusaunas eneselt salaja ristimisvee, kandsid oma südames preestri vastu vaenu, leidis siiski ka neid, kes olid jäänud talle ustavaks. Kõige ustavamad olid aga lätlased, kellest mõned perekonnad elasid üksikute saarekestena sügaval liivi rahva keskel. Nemad lausuvad preestri sõnu kuulates:

«Üks süda ja üks hing, ei keegi pole teisest parem! Tõepoolest, eks ole preestri sõnades tõtt: alati on pidanud lätlased tundma teiste rahvaste rõhumist, alati on nad pidanud olema teiste tõugata ning tallata, olles seejuures kõige suuremad maksualused.»

Ja iga lätlane tundis nüüd jutlust kuulates oma südames, et kõik nad on ühesugused Jumala lapsed, keda ta ühtviisi armastab. Ja mille poolest ongi eestlased, liivlased, leedulased ja venelased neist paremad — mille poolest — et nad ühtepuhku püüavad neid rõhuda?

«Aga, papp,» hüüdis kuulajate seast Dabrel uuesti, «kui kõik oleme ühesugused Jumala lapsed ning ükski ei tohi teist rõhuda, nagu sa siin kuulutad, siis ütle ometi, miks nõuad sa neilt, keda oled ristiveega kastnud, kümnenda osa põllusaagist enesele?»

«Jah, las papp kostab sellele,» hüüti nüüd mitmelt poolt, kuna paljudel hakkas salakavalus silmis helkima.

Dietrich langetas korra oma pilgu, kuna ta õhukesed karvadest paljaks põetud veretud huuled tõmbusid tuksatades kokku. Siis aga pööras ta pilgu Dabreli poole ning, toetudes oma ristikujulisele kepile, mille ots seejuures vajus pisut sügavamalt liiva sisse, kostis üsna julgelt:

«Kümnenda osa põllusaagist annavad kõik kristlased oma preestrile, kes nende eest palvetab.»

«Just seepärast meie ei tahagi kristlaseks saada, et sa siis hakkad meilt maksu nõudma!» hüüti ning kisati mitmest paigast.

«Aga ometi toote teie ohvriande oma surnud ebajumalale, selle asemel et neid elavale Jumalale anda!»

«Ohvreid tuleb haldjaile tuua lepituseks,» lausuti, «nõnda on teinud juba meie isad ja seda teeme meiega.»

«Haldjad on ainult ebajumalad, keda teie oma sõgedast meelest kummardate, mina aga kuulutan teile elavat ning tõelist Jumalat!» hüüdis preester ägedalt.

«Kui su Jumal on elav,» vaidles Dabrel, «miks ta siis ei söö seda kümnist, mida nõuad oma ristituult, vaid sina paned selle ise koos sulastega nahka?!»

«Ja ometi on sinulgi siin põld, mida koos oma munkadega künnad,» lisas üks Toreida vanemaid, nimega Annu.

«Selle, mis meie kümnisemaksuna uutelt kristlastelt saame ja ka ise oma töövaevaga kasvatame, anname enamikus ära kiriku heaks, kuna aga ise vajame üpris vähe.»

Nüüd tuli preestril, kes koos oma vaikivate munkadega seisis rahvahulga keskel, vastata ühtaegu nii paremale kui vasakule. Kuid ta vaim ei löönud seejuures sugugi vankuma, vaid iga vastus tuli ikka teravamini tal suust.

«Aga ütle, papp,» hüüdis nüüd üks lähemale trügiv liivlane, kes talutas käekõrval hobust, «kui sa ise nii pisikuga ennast elatad, nagu meile siin hoopled, miks on siis sinu hobuse turi palju jämedam kui minu hobusel?» Seejuures osutas ta veevaadi ette rakendatud suurele piiskopi hobusele.

«Sõber, ma ei vaidle sinuga,» lausus preester ja ta näole tekkis naeratus. «Hobune sööb ning rasvub iseenese kasuks, sest ta on loom, keda loodus on määranud elama lihalikku elu, ilma et ta sellega teotaks Jumalat. Kui aga ükskord meid sinuga kutsutakse Jumala aujärje ette, siis ometi ei hakata seal mõistma meie üle kohut meie hobuste turjade jämeduse järgi, vaid meie mõlema üle mõistetakse siis kohut meie eneste turjade järgi! Ja seepärast vaata ning ütle, on minu turi jämedam kui sinu oma?» Ja preester, avanud kurgualuse sõlme ning heitnud oma pea-

koti kuklasse, paljastas kaela, mis paastumisest ning lihasuretamisest oli kuivanud nii peenikeseks, et rahvas pidi seda suure imestusega vahtima.

Sääraseid vaidlusi kuulas nüüd üha kasvava ärevusega Kaupo, kes eraldi teistest vanemaist istus üksikul kivil. Kuid nähes, millise sõnaosavusega tuli preester kõigi nende vaidlustega toime, jäi ta rahulikult oma kivile edasi istuma. Sääraste vaidluste kuulamine kinnitas talle aga veel kord, et sakslased on liivlasist igati ees ja neilt võib kogu eluaeg aina õppida.

Ja eks olnud see preestri tarkus, mis ta küljehaava põetas terveks, olgugi et preester ise kinnitab, et see oli ainult Jumala otsatu arm, mis seda tegi. Muidugi, kas on Kaupo selles kahelnud, alati seisab Jumala otsatu vägevus tal silme ees, kuhu ta nad ialgi pöörab. Isegi unes ilmub Jumala saadik ta juurde. Aga eks tunnista seegi sakslaste suurt tarkust, et nad on juba enne teisi jõudnud õige Jumala äratundmise juurde.

Nii mõlgutas Kaupo oma mõtteid, sest leedulase löödud odahaav, mis nüüd oli kasvanud kinni, ei teinud talle enam valu. Aga varem küll, kui see haav oli paistetunud ning tursunud siniseks, oi, millist piina see talle siis tegi. Ei saanud ta magada ega ärkvel olla, vaid oigas ja sonis ööd ja päevad, kiskus ihult sidemeid ning sügas oma mädanevat haava, mis küünevihaga kokku puutudes läks veel hullemaks. Kui siis kõik külatargad ja tundseldajad olid oma tarkuse selle peale pannud, tema piin aga ikka suuremaks läinud, tuli jällegi oma abipakkumisega preester Dietrich, keda ta juba mitmeid kordi oli lävelt tagasi saatnud. Ta tuli nagu tõeline abimees hädas, põetas ta terveks, ilma et oleks oma vaeva eest võtnud mingit tasu. Kaupo pakkus talle mitu margatäit hõbedat, isegi oma paremad hobused laskis ta tallist välja tuua ning pakkus neid. Kuid preester ei võtnud midagi, sest kõige suuremat rõõmu tundis ta ainult sellest, et terveks saanud vanem laskis end ristida.

Ja sellest ajast oligi preester Dietrich ta majas oodatud külaline, sest kellegi teisega polnud nii kasulik ning õpetlik juttu ajada kui temaga. Juba selle lühikese ajaga on ta jõudnud preestrilt kuulda, missugused maad asuvad mere taga ja missugused rahvad kuskil elavad. Ta on temalt kuulnud suurest ning vägevast Saksamaa vane-

mast, kelle hüüdnimeks olevat Punahabe. Samuti teab ta nüüd, et kõigist vanemaist ning kuningaist veelgi vägevam, otse Jumala enese järgmine mees, kelle imelik nimi ei püsi tal ainult meeles, asub kaugel lõunamaal ühes määratu suures kivist ehitatud külas, mille nimeks on Room. Seal istub see mees oma pühal aujärjel, kust oma määratu suure tarkusega juhib kõiki maailmaasju. Veel teab ta, et kaugel lõunamere kaldal asub Kristuse sünni- ja surmamaa, mille pühade paikade pärast peetakse nüüd kristlaste ja paganahulkade vahel suurt ning armuheitmatut sõda. Ta on targalt Dietrichilt kuulnud, et on olemas maid ja paikasid, kus lund ei saagi, kus rohi haljendab suvel kui talvel ning kus on alati soe.

Palju on maailmas seletamatut ning suurt, mille üle arutledes ta püüab vaigistada seda valu, mille tuikamist tunneb südames. Ühtepuhku jooksevad ta mõtted tagasi Aalile, kes alles üsna hiljuti veel oli ta naine. Tal oli temast kahju, kuid mida võib ning suudab ta siiski sinna parata, et ristiusk ei luba mehel korraga pidada rohkem kui üht naist. Ta püüdis ju küll olla mõlemate naiste vastu õiglane, lastes neil omavahel heita liisku, kellega neist ta ühendab end jäädavalt kristliku abielusidemega, kelle aga peab paratamatult tõukama enesest eemale. Kui siis liisk näitas, et Aali peab temast lahkuma, siis ometi ei sündinud see tema tahtmist mööda, nagu nüüd külades salamatti sosistatakse, et vanem pidas üht oma emandaist paremaks kui teist. Tõsi küll, imelikul kombel langeski liisk just nõnda, nagu ta seda salaja oma südames oli soovunud — Maalule, kellega tal on ju ikkagi poeg, keda ta aga mitte poleks tahtnud sohilapsena üles kasvatada. Kui aga liisk oleks juhtumisi langenud ka teisiti, siis sellegi vastu poleks ta tõrkunud. Ja eks pea ta nüüd seepärast nägema kõiges selleski Jumala juhtivat kätt!

Pärast seda, kui Aali oli end pisaraist kuivaks nutnud, pakkus Kaupo talle palju hõbedat ja suure tüki põllumaad, mille servale tahtis püstitada talle omaette koja, kus ta koos talle kaasa antud sulaste ja ümmardajatega oleks võinud muretult elada. Kuid Aali ei tahtnud midagi, palus vaid jätta end lihtsa ümmardajana tema juurde elama. Muidugi, Kaupo oleks tahtnud teisiti, kuid naine palus, laskis end koguni tema meeleheaks tõrkumatult ristida. Ja nii ta elab nüüd ainult lihtsa ümmardajana

temaga ühise katuse all, tuletades talle igal sammul meelde, et kunagi oli ka temal kaks naist.

Selliseid mõtteid mõlgutas Kaupo, kui ta preestri jutlust kuulates istus sammaldunud kivil.

Kaua jutlustas preester, rääkides pikki ning unustamataid lugusid Kristuse kannatusist. Kuid päike veeres, vajudes ikka madalamale ja madalamale, nii et oru nõlvad hakkasid juba hämarduma ja eemalt küladest kostis õuekoerte haukumist.

Pärast pikki seletusi ning vaidlust lõpetas Dietrich oma jutluse palvega ja hakkas seejärel ristimiseks enese juurde kutsuma rahva seast neid, kes veel olid pimedad paganad. Kuid oma suureks kurvastuseks pidi ta nüüdki nägema, et see ristiusu seeme, mida ta oma jutlustega ühtepuhku külvas, oli liiga visa idanema. Nüüdki ei tahtnud paganast keegi lasta end ristida, vaid kõik nad pöörasid talle selja ning läksid, oma ristitud suguvendade üle ülbelt naerdes, igaüks ise teed oma elupaikadesse tagasi.

«Tuleb aeg,» hüüdis preester oma kondist kätt taeva poole sirutades neile järele, «aeg tuleb, millal mõõgatera teid kõiki maapealt ära roogib ning hobusekabjad tallavad teid maha, otse nõndasama, nagu seda ütleb apostel Johannes oma ilmutamise sõnades: ja vaata, ma nägin üht tuhkur-hobust tulevat, ning surm istus tema seljas ja põrguhaud käis tema kannul; ja neile anti meelevald maa neljandat osa ära tappa mõõga-, nälja- ja katkusurmaga!»

Nõnda oskas preester Dietrich oma vihaste manamisõnade läbi kuulutada liivlasile juba kümmekond aastat ette ränka verekaotust ning suurt ja armuheitmatut sõda.

1

RISTISÕITJAD

See oli 1200. aasta varakevadel, kui sakslaste Lääne-mere-äärsesse kaubalinna Lüübekisse hakkas suurtes parvedes kokku tulema ristisõitjaid. Nende seas oli palju tuntud pilgrimme, kuulsate ning vaprate meeste poegi, nimekaid rüütleid, vanu sõdijaid, tööta linnakodanikke, maata talupoegi ja lihtsaid logelejaid; aga väga palju ka

neid, kelle hinge taga oli jõledaid ning koguni surmaga karistatavaid patte. Väsimatu hoole ning usinusega kutsus ja kogus neid Ojamaalt, üle terve Saksi, Friisist, Vestfaallast ja Magdeburgist uus Liivimaa piiskop Albert von Buxhövdén, keda juba eelmisel aastal oli Breemeni peapiiskop pühitsenud ta uude ametisse. Paljude preestrite, munkade ja rändjutlustajate suu läbi kõlas ta hääl, mis kutsus kõiki mehi, vaatamata nende seisusele ja aule, Kristuse sõjateenistuse lippude alla, et Püha Neitsi auks ning oma pattude lunastamiseks asuda ühisele ristisõjateekonnale. Ka Saksa suurvürst Philipp, Sönderjyl-landi hertsog ja Lundi peapiiskop ei keelanud sel puhul oma nähtavat abi, kuna aga Püha Tooli aujärjel istuv paavst Innocentius III läkitas selleks koguni oma taevalliku õnnistuse.

Paljud olid seekord väsimatu hoolega kokku kutsutud, nii et noore kirikuvürsti süda võis täit rõõmu tunda, kui nägi, kuidas kõik linnateed olid täis kokkutulevate meeste parvi.

Olgugi et Liivimaa oli palju lähemal ning kättesaadavam kui Orient, kus Kristuse surmapaiga käeshoidmise pärast uskmata saratseenidega peeti suuri ning veriseid tapatalguid, oli noore piiskopi pea sellegipärast täis muret, kuidas kõiki neid mehi korraga üle mere viia. Ta kahtles, kas kõik need sõjamehed mahuvad neile kahekümne kolmele laevale, mida nii Lüübeki kui ka Ojamaa kaupmehed olid valmis talle sõjasõiduks andma. Tõsi, nende koged olid küll suured veolaevad, kuid nad ise täitsid neid mitmesuguste kaupadega, nii et ristisõitjaile ei võlnud jääda neis enam kuigi palju ruumi.

Koos ristisõitjate ning piligrimidega saabus Lüübekisse ka igasugu muud rahvast, nii et see noor kaubalinn oli korraga täis ülemäärast kära ja rüsinat. Sinna ilmus mitmesuguste mungaordude vendi, rändjutlustajaid, turukaubitsejaid, relvamüüjaid, viinapõletajaid, kerjuseid, petiseid ja vargaid, olgugi et ka varem polnud neist Lüübekis kui kaubalinnas puudust.

Ristisõitjate enamik koosnes aga neist, kelle meelepärasemaks tegevuseks igapäevase leiva muretsemisel oli olnud vandemurdmine, jumalavallatus, vihkamine, tüli, abielurikkumine, kaklused, tapmised, röövimised, vargused, rüüstamised, täringumängud, liiderdamine, kadedus,

ahnus, vaeste rõhumine, joomine ja igasugused muud kõlvatused ning patud. Ja kõige selle andeksandmist oli nüüd paavsti enese suu läbi lubatud igauhele, kes aga andis töötuse Neitsi Maarjale, et läheb tema nimega pühitsetud maad paganahulkadest vabastama.

Nõnda võisid kõik need inimesed, kes seni olid oma hirmsates pattudes vaevelnud ning pidanud hirmuga mõtlema viimele kohtupäevale, nüüd ometi tuua kasu kogu kristlikule maailmale ning teha au ja heameelt Jumalale. Kui aga igaüks sääraseist kõlvatuist inimesist oleks võtnud seda kasulikku üleskutset tõsiselt kuulda, siis oleks tõesti pidanud nii põrgu kui ka puhastustule asupaik jääma täiesti tühjaks.

Kõige usinamini ruttasid ristisõitjate lippude alla just need inimesed, kes oma pattudesse olid langenud nõnda sügavalt, et nad ei tundnud neistki enam mingit lõbu, ning ainsaks sooviks oma järeljäänud elupäevade jätkamisel jäi neil veel otsida lepitust Jumala ja kogu kristliku rahvaga, et vähemalt kindlustada enesele taevavärvatest sissepääsu. Aga samuti tuli kokku ka neid, kes oma südame ja tegude poolest olid küll ausad, kuid kes lihtsalt põlgasid igavat elu.

Olgugi et kõigi säärase ristisõitjate kokkutulekust oli kristlikule maailmale määratu suur kasu, olid nad praegu ausatele lüübeklastele ometi suureks nuhtluseks kaelas. Vähe sellest, et Lüübeki auväärased kaupmehed olid oma lahkest südamest ning suurest kristlikust armastusest, nagu seda ikka kinnitati, lubanud ristisõitjate vedamiseks anda oma toredaid laevu — nad pidid nüüd nende pärast kannatama oma kodulinnas suuri kahjusid ja peale selle tundma veel kartust ning hirmu. Kodanikud riivistasid nüüd hoolega ukseid, kuna aga paljud pudukaupmehed ei tihanud lõpuks oma varaga turulegi minna, sest kõik see kisti ning varastati neil seal käest. Olgugi et tookord turukaubitsemine polnud mingi aus äri, vaid lihtsalt ligimese koorimine ning varastamine pettuse teel, polnud aga ristisõitjailt isegi ausa kauplemisega midagi saada, sest enamikul neist puudus raha. Et aga piiskopi desaurariusel annetatud raha tagavarad polnud kuigi suured, siis tuli, kulusid kokku hoides, ristisõitjaid pidada pooleldi näljas, mis aga omakorda muutis neid veelgi ülbemaks.

Sel ajal, kui osa ristisõitjaid hulkus nälja kihutusel

mööda kaubaturgusid ja sadamat, kus mõned neist keetsid ja küpsetasid kokkukorjatud toiduriismeist enestele sööki, peeti üleval toomkirikus pidulikku missat. Vägevasti kajas tornikellade helin üle linna, hääbudes ta müüri tagustes kaugustes ja kirikus lauldi mõirgava oreli saatel kiituselaulu: *Sanctus Dominus Deus Sabaoth! Pleni sunt coeli et terra gloria ejus.*

Kirik ise oli puupüsti sõjamehi täis; nende seast paistis paljusid auväarsuse ning vaprusega ehitud mehi, nagu Dortmundi krahv Konrad, Harbert von Iborg, vana rüütel Bernhard von der Lippe, kes isegi Jeruusalemma pühadel paikadel oli käinud sõdimas, siis veel koletislikult suur rüütel Konrad von Meiendorff, Daniel Bannero ja palju teisi kuulsu päritoluga sõjamehi. Aga samuti oli seal ka palju lihtsaid ning tundmatuid ristisõitjaid, auväärseid ning väga tähtsaid kaupmehi, kes oma seisuse kohaselt võisid koguni kuldseid vöösid kanda, preestreid, munki ja rändjutlustajaid; kõige enam paistis nende seast oma vagaduse ja tagasihoidlikkuse tõttu silma vana munk ning misjonär Nicolaus, kes juba noore poisikesena oli toodud Läänemere tagant eestlaste-nimeliste paganate hulgast ja Stavangeri kloostri üles kasvatatud. Samal ajal, mil ristisõitjad kirikus põlvitasid, lamasid mungad seal kivisel põrandal silmili maas, et näidata oma vagadust.

Kirikus viibis toompraosti, kanoonikute ja teiste kõrgeauliste vaimulike seas ka noor Liivimaa piiskop Albert, kes alles aasta eest oli pühitsetud oma uude ning raskesse ametisse märtrisurma läbi otsa saanud õndsas piiskop Bertholdi asemele. Albert von Buxhövden, hoolas ning ettevõtlik kirikuvürst, kandes nüüd toredat ornaati ning kuld-karraga ehitud mitrat pealael, asus pärast palvelaulu toomkiriku kantslisse, kust ta nagu õige karjane kunagi pöördus tuliste sõnadega oma ristisõitjate poole:

«Kristuse sõjamehed, kõik kes teie koos minuga olete tulnud siia Neitsi Maarjale pühendatud sõjalippude alla kokku, teadke ning ärge unustage seda, et nõnda nagu Jeruusalemma pühad paigad on poja maad, mille pärast kogu kristlik maailm peab praegugi uskmatute saratse-nidega verist taplust, nõndasama peame meiegi ära võitma ning hoolega hoidma emale pühendatud maad! Mis ütleks meile ema, kui jätaksime maha ta maa, olgugi et ta poja

maa oleks paganatest prii?! Seepärast, usklikud sõjamehed, mõtelge nüüd oma südames selle üle hästi järele!» Ta ütles neid sõnu nii ägedalt ning valjusti, et lakahoog katkestas nende jätkamise; peale kurgu puhastamist hüüdis ta kätt tõstes: «Nüüd aga ütlen ma teile siitsamast paigast otse paavsti enese sõnadega, nõnda nagu ta ise on neid juba varem ütelnud apostliku trooni aujärjelt Roomas: edasi, Kristuse vaprad sõjamehed! Rutakem vastu Kristuse ristipuu vaenlaste hulkadele, tallakem põrmu see madu, kes juba maailma loomise ajast saadik on pandud igavese needuse alla!» Ja siis pisut häält tasandades: «Seni võib-olla sõdisite teie ajalise aujärje eest, kuid nüüd tulge ning sõdige au eest, mis on igavene! Varem sõdisite maailma kasude pärast, nüüd aga tulge Jumala eest sõdima! Meie ei tööta teile selle eest maapealset tasu ega ajalist hiilgust, ei, vaid selle eest pääsete kõik taevasesse riiki otse Jumala aujärje lähedusse, seda töötame ning lubame teile alati!»

Kõik auväärased rüütlid, nende pojad, samuti ka kõik lihtsõdijad, kes seisid täiskuhjunud kirikus ja selle avatud uste ees väljas murruna koos, kiskusid tupest oma mõõgad ning nende ristikujulisi käepidemeid üles tõstes vandusid nad neil mitte lasta enne puhata, kuni Neitsi Maarja maal ei liigu ega ela enam ükski pagan.

Jumalateenistuse lõppedes tulid ristisõitjad pikas rongkäigus toomkirikust välja. Esimestes ridades kanti odade külge kinnitatud värvilisi lippe, millele olid maalitud poega süles hoidva Neitsi Maarja kujutised, kuna nende kõrval sammuv palverändurite koor laulis:

*Vos semper sequitur victoria
Clara triumpho.*

Pühalikult helisesid toomkiriku kellad, kui rüütlid, vaimulikud ja lihtsõdijad, kes nüüd ühise vandetootuse läbi olid ühinenud vendadeks, sammusid üksteise käest kinni hoides raekoja ette, kust valguti mööda linna laiali. Osa palverändureid, kes olid vastu võtnud Kristuse sõjateenistuse märgi, hakkas aga samas hulkuma mööda kaubaturgusid ja linnataguseid joomaurkaid, nõnda et kõikjal tekkis jällegi suur rüsin, jooksmine, käratsemine ja meeletu kisa. Ühed hõiskasid veel nüüdki, kuulutades jumalasõna, teised jällegi vandusid ja sõimasid üksteist, või ajasid

omavahel kaubeldes suust jäledaid ning jumalavallatuid sõnu. Säärases suures rüsinas kuuldus nüüd ühtepuhku kellukeste helisemist, kui mööda turgusid sammuvad pidalitõbised raputasid kaelasriippuvaid kuljuseid, et inimesed teaksid hoiduda neist eemale. Samuti kuuldus ühtepuhku ka hoiatavaid hüüdeid:

«Pidalitõbised tulevad, pidalitõbised, andke teed!»

Ja inimestehulk laguneski kahele poole teed hirmunult laiali, lastes eneste vahelt pidalitõbiseid läbi. Halemeelase, kuid ühtlasi ka jälestusega silmitseti mädanevaid muhkusid ja paiseid, mis paistsid nende hilpude vahelt; ka olid nende näod ja käed kattunud pragudega, mis olid täis verist lima ja mäda.

«Hoidke eemale, ärge puutuge nende külge!» karjuti.

«Pirukad, värsked pirukad on müüa!» kostis kidakeelse kaupmehe hää.

«Mesi, ostke magusat kärjemett!»

«Ai-ai, pidalitõbine puudutas mu hõlma!» karjatas kuski naisehää.

«Minu pirukad, pirukad...!» ulgus äkki pirukamüüja, kelle korv oli ainsa jalahoobiga paisatud kummuli, nii et selle sisu lendas laiali inimeste jalgade alla.

Mitukümmend kätt hakkas ahne nobedusega maast korjama pirukaid, mida seekord võis päris jumalamuidu saada. Ka pidalitõbiseid tikkus maasvedelevalle pirukaile lähemale, kuid et ahnus sai tõvekartusest võitu, siis sõandati neid isegi eemale tõrjuda.

Ühe suure meevaadi juures tekkis samane rüsin, nii et meekaupmees pidi üht kui teist sõjaselli tõrjuma tagasi:

«Pea kinni, ära roni kättpidi vaati!»

Kuid lõpuks ei suutnud hoiatuski aidata: tagantpoolt tõugati vaati vahtivale sõjasellile selga, nii et ta vajus käsipidi otsemaid mee sisse.

«Nurjatu!» karjus meekaupmees habeme värisedes.

Kiskudes kuni küünarnukeni mee sisse sattunud käed vaadist välja, ajas sõjasell enese vandudes sirgu. Olles aga lõpuks eemaldunud hädaldavast ning appihüüdvast kaupmehest, tõmbas ta irvitades ühe oma nahkse sõjakingi käest ning ulatas selle kaaslasele, kes oli ta mee-vaati tõuganud, ja siis hakkasid nad mõlemad mööda turgu edasi sammudes lakkuma kinnastelt mett.

Nüüd, millal sadamas suure rutuga lastiti laevu, et siis

hakata ootama soodsat tuult, kolasid ristsõitjad linnatagustes joomaurgastes väsimatult ringi. Igal pool, kus nad aga liikusid, oli nende seas näha ka palju liiderlikke naisi, kes oma ropu eluviisi nähtavaks märgiks pidid kandma juustest pügatud pead ja pikuti pool musta, pool kollast lühikest seelikut. Puhu liikusid nad nüüd turgudel, puhu suurtes peatushoovides, kutsudes ning meelitades mehi enestega kaasa, nii et kõik paigad olid nende karjumist ja kriiskavat naeru täis. Nad mangusid ka üksikuid sõjamehi, et need võtaksid neid paganate maale enestega kaasa. Kuid selleks oli keeld, sest juba Jeruusalemma sõjasõidu kurvad kogemused olid õpetanud, et nad toovad sõjakäigule ainult laastavat kahju.

Ühes vanas savist ehitatud öömaja õues, mis juba ammust ajast oli olnud peatuspaigaks rändavatele pudukaupmeestele ja kerjasmunkadele ja kust õige väheses raha eest võidi osta kortlite viisi põletatud haljast viina ning õlut, lamas nüüd peagu mees mehe kõrval siruli maas — ligidalt kui ka kaugelt kokku tulnud ristsõitjad. Paljud neist pikutasid seal kõhutühjusest, paljud aga puhkasid liigsöömise väsimust, nii nagu kellegi rahatagavara, oskus, jultumus, häbematus või rusikajõud oli lasknud kõhtu täis süüa. Mõned istusid seal, najatudes seljaga vastu poollagunenud õuetara ning haljastasid telliskivitükiga mõõka, kuna aga teised, kes alles üsna hiljuti olid muretsenud enesele rõngas- ehk pantsersärgi, ajasid seda oma nahkvammusele peale. Mitmed küpsetasid seal varda otsa torgatud lihatükki lõkketulel, kuna osa mehi, olles kiskunud seljast oma lambanahksed vammused, otsis selle karvade seest söödikuid, pildudes neid tulle; seejuures nad sügasid ja kratsisid end ühtepuhku, sest nahk oli täis söödikuist puretud veriseid märke.

Paljudel ristsõitjail kattis pead raudkarrast kiiver, mille küljes rippus rõngaslülakuist punutud kuklakaitse, mis igal pealiigutusel tasaselt kõrises. Paljudel kokkutulnud meestel polnud aga üldse korralikku mõõka, rääkimata siis veel raudvammusest, mida nad kunagi ei suutnud osta. Et aga raudvammustega varustatud mehi oli suurel hulgal tulnud kokku, siis üteldi kirvemeestele juba ette, et neil tuleb seekordsest ristsõidust jääda maha, olgugi et nad suurte varade kokkuröövimise lootuses kipusid peagu vägisi kaasa.

Peagu kõigil ristsõitjail olid näod karvased, täis löikearmide kärnasid, ninasõõrmed aga kasimatud ning mustad, kuna nende omavaheline kõnelus polnud midagi muud kui rida jäledaid ja jumalavallatuid sõnu, millega nad üksteise ees püüdsid koguni sõgedalt hoobelda. Kas siis kurdeti üksteisele leiva- ja joogipuudust või jällegi hoobeldi oma rikkusega, sõnad olid seejuures neil ikkagi ühesuguselt jäledad.

Küll püüdsid kõikjal ringi liikuvad rändmungad säärase sõjameeste suid jumalavallatusest kasida, üteldes, et nüüd, mil nad paavstilt eneselt on saanud kõigi oma pattude andeksandmise, nad mitte püha isa lubadust oma jäledate sõnadega ei teotaks. Kuid sääraseid manitsevaid üleskutseid meeleparandusele oldi juba ammugi harjutud kuulma, nii et neid ei pandud nüüd üldse enam tähele. Et siin oli ka palju mehi, kes juba Jeruusalemma-sõjakäigult olid saanud mitmekordse pattude andeksandmise, siis ei võidud neid nüüd enam isegi viimse kohtupäevaga kollitada. Kui aga mungad püüdsid oma manitsusi kangekaelselt jätkata, siis hakati neid lõpuks pilkama.

«Oh-oh-hä-hä-hõõ, mungad,» naeris maaskükitav karvane sõjasell täiest kõripõhjast, ise noppides oma vammusest söödikuid ja pildudes neid tulle, millel ta kaaslane küpsetas suurt härjakonti, «teie kraaksute nagu varesed oma ammukuuldud lugu suurest vagadusest, mille järgi teie ise aga põrmugi ei ela,» ja ta paljastas oma kollased hambad, millest esimesed olid varemais kakluses löödud välja.

Kuulatades jäi munk karmilt vahtima meest, kes irvitades jätkas:

«Kõik teie kloostrid, kus valitsevat vagadust sa meile siin nii suure suuga kiidad, pole ju muud midagi kui müüride taha peidetud rikkalikud roalauad, kus võite end kurgulaeni täis õgida. Kloostrid on teile ühtlasi kindlusteks, mille taga varjate oma roppu elu; nad on turgudeks liiakasuvõtjaile, on koguni lõbumajadeks, kus kõige suuremaks kuriteoks peetakse elamist ilma patuta, hä-hä-hää, teame teid — musti vendi! ...»

«Pane kinni oma kasimatu suu,» hüüdis munk, raputades vihaselt taeva poole tõstetud kätt, «sellega sa teotad ju kirikut!»

«Teotamist pole vajagi, praegu on ju isegi lõbumaja

palju suurema au sees kui kirik!» kuuldus nüüd mitmelt poolt hüüdeid ja naeru.

«Naerate, irvitate nüüd ih-ih-ii,» hüüdis munk oma hambaid irvi ajades, «aga viimsel kohtupäeval nutate nende sõnade pärast!»

Kuid need mehed ei kartnud nüüd enam isegi Jumala viha, sest Jeruusalemma pühade paikade eest sõdimine oli neile andeks andnud ka nende tulevased patud, muutes nad ühtlasi ka peagu loomade sarnasteks.

Ennegu tüli sai suureks paisuda, hakkas eemalt kostma pöörane kisa:

«Pidage, võtke ta kinni!»

Lõõtsutades jooksis põetud peaga naine sõjameeste vahelt läbi; komistades ühe maaslamava vestfaallase väljasirutatud koibadele, kukkus ta otseti maha. Kuid kähku kargas naine jällegi jalule, kahmas oma seelikuservad näppu, et oleks kergem pageda, ning ruttas siis koibade välkudes edasi.

«Pidage, võtke varas kinni!» karjus rõugearmiline sõjasell, olles kogu aeg põgenikul kannul. Kui ta lõpuks naise kätte sai, hüüdis ta peagu metsalise mõirgamisele sarnleva häälega: «Kuhu jooksed, roojane libu?!»

Haaranud naisel õlgadest kinni, hakkas ta sellelt raputades nõudma raha. Nähes, et naine ei häälitse, vaid surub huuli tugevasti kokku, hakkas nüüd sõjasell oma suurte ning tugevate sõrmedega lahti kangutama ta suud. Olgugi et talle tehti seejuures koledat valu, surus naine hambaid ikka tugevamini kokku ning ainult inises, kuna sõjasulase põidlad püüdsid litsuda ta huuli ja igemeid lõmaks.

«Tee hambad lahti,» kähistas ristisõitja, lõhkudes küüntega naise suud, «anna raha siia!»

«Auu, ai-ai!» karjatas naine, avades veriseksküünistatud suu, kust sõjasell irvitades võttis hõbemündikese, ja lõi naise siis rusikahoobiga pikali.

«Mees, mis sa teed?» hüüdis nüüd kõike seda pealt vandanud noor Bannerovi rüütel Daniel. «Sina lööd naist!»

Vestfaallasest sõjasulane vaatas vaheleastujale tigidasti otsa, ilma et ta seejuures oleks sõnagi lausunud.

«Kuidas jätkub sul ülbust, et suudad röövida ning lüüa kaitsetut naist?» ja rüütel osutas naisele, kes parajasti ajas end kisendades jalule.

«Naist, päh-hä-hää,» hakkas nüüd vestfaallane oma

suuri lõuapärasid laiali ajades valjusti naerma, kuna aga rüütel Daniel haaras oma mõõga pidemest tugevasti kinni. Kui siis sõjasell oli esimesest hoost end tühjaks naernud, lausus ta noorele rüütlile otsa vaadates: «Peaksid teadma, et see pole kellegi naine, vaid ainult tühipaljas turupealne libu, kes varastas minult raha.»

«Ta valetab,» kriiskas nüüd naine, nii et verine vaht kargas tal lõhkikistud suust, «seda penni pole ma talt varastanud, vaid ta pidi maksma mulle...»

«Vait, kärnkonn,» käratas sõjasell, «õllekruusist oli alnusugusele küllalt!»

«Kas sul pole häbi, kas sul tõesti pole häbi nõnda alatult valetada?!» hüüdis naine etteheitvalt. «Kuidas sa ometi julged... ja ise kannad veel Kristuse sõjateenistuse märki kaelas! Kui mina oleksin selle auväärse rüütli asemel siin, siis ma sulle alles...»

Kaugemale ta aga oma kisaga ei jõudnud, sest vestfaallase karvane rusikas virutas ta uuesti pikali maha. Kuid naine tõusis kähku jalule ning karates sõjasellile küüntega näkku, hakkas ta otsegu kass vinguma:

«Raha, minu raha anna siia, või ma kisun sul silmad peast!»

Äkilise liigutusega tõmbas nüüd vestfaallane vöö vahelt pussnoa ning lõi selle kuni käepidemeni naisele kõrri. Naine tuikus, kukkus siis nagu ront mütsatades selili maha, kuna ta laiast kõrihaavast voolas veri jämeda joana.

«Mõrtsukas!» hüüdis rüütel Daniel, kiskudes tupest oma mõõga.

Kuid samas astus mitmeid rüütleid ja ka munki neile vahele, üteldes:

«Rüütel, taltsuta oma indu, ära aja tüli suuremaks kui ta on!»

Samal ajal kui ühed püüdsid vaigistada ägedaks muutunud Danieli, kogunes rahvas murruna vestfaallase ümber. Lüübeki linnaseaduse järgi karistati kõiki tapjaid, kes oma veretöö olid korda saatnud linnamüüride vahel, surmanuhtlusega. Et aga praegune mõrv oli juhtunud linnamüüridest väljaspool, siis võis nüüd sõjasell sama linnaseaduse järgi lunastada tapetu omastelt oma süü neljakümne marga hõbeda eest.

Kaua arutleti ning uuriti seda lugu, isegi linnafoogt

kutsuti kohale. Kuid et tapetu oli teadmata kust paigast sisse rännanud tühine lõbunaine, kel omakseid vahest polnudki, sõjasell aga neljakümne hõbemarga tasumiseks liialt vaene, ent paganatega sõdimisel vajalik nagu iga teinegi sõjamees, siis otsustati lasta ta ilma trahvimaksmiseta priiks.

«Täna õnne, et see veretöö ei juhtunud linnamüüride vahel,» lausus foogt ülekuulamist lõpetades, «muidu oleks tulnud sinulgi oma elu jätta.»

«Kuid see on ju taevani kisendav ülekohus, et mõrtsukas jäetakse karistamata,» hüüdis seda kuuldes õiglane rüütel Daniel ega tahtnud veelgi pista oma mõõka tagasi tuppe.

«Rüütel, kas tasub... kas säärase tühise rikutud naise pärast üldse tasub tõsta uut tüli?» püüti Danieli rahustada, kuna aga ntungad võtsid lisada, et pealegi võib ju see mees eelseisvas sõjas lunastada oma süü.

Nähes üht omataolist tapetuna maas, hakkasid kõik lõbutüdrukud hirmunult tõmbuma sellest paigast eemale. Kõik nad olid nii pekstud ning omavahelistes tüldes veri-seiks küünistatud, et isegi karedais ning elajalikult tooreis sõjasulaseis ei suutnud enam tekitada kõlvatuid himusid ning neid kasutati nüüd enamasti ainult peksmiseks, mis sõjasellidele oli alati meelepäraseim lõbu. Kes aga julgesid end säärase naistega kokku anda, need pärisid neilt imetihti igasuguseid hirmsaid tõbesid, milledele ei osatud anda õiget nime ning mille küüsisist ei suutnud end keegi päästa.

Kui siis kokkutulnud inimeste mure hakkas pikkamisi laiali valguma ning veretöö kordasaatjal lasti minna oma teed, hakkasid samas enestele peatuspaiga leidnud mehed kisama:

«Wigbert, korista oma raibe meil jalust!»

Kuid sõjasellile oli sellestki pahandusest küllalt ning ta sammus endamisi urisedes edasi joomakeldri poole.

«Korista jalust, liiga rumalasti jätsid teise siia lamama,» hüüti talle järele, «kuidas peame siin veel istuma, puhkama ja sööma?»

Wigbertiks hüütu lahkus aga rahulikult mõrvamise paigalt ning laskus alla joomakeldrisse, kus ostis oma tagasiröövitud penni eest enesele mõned kortlid õlut, valades selle meelepaha vaigistuseks kõrist alla.

Buured ning kõrgete parrastega, mustakstõrvatud veo-laevad, mida nimetati kogedeks, seisid Lüübeki kaubasadamas ankrus. Neid oli seal nüüd nõnda palju, et nende purjenõõride ja köisredelitega läbipõimitud mastidest ja suurtest raapuudest oli Lüübeki lahe kaldale tekkinud peagu terve mets.

Olgugi et laevamehed olid juba oma koged seadnud pilka mereteekonna vastu valmis, ometi ei võidud veel hakata raapuudele kinnitama purjesid ega ankruid üles vinnama, sest kaupmeeste töö polnud veel lõppenud. Et Lüneburgis valmistatud sool oli kohapeal kühveldatud lahtiselt laevade sisemusse, siis ei hakatud seda siin enam ajama kottidesse, vaid seda tööd otsustati Liivimaale jõudes teha. Küll aga oli nüüd Lüübeki kaupmeeste sellidel, sulastel ja poistel palju tegemist, ennagu nad muugi kauba jõudsid laevadele kanda. Kõigepealt toodi sinna suuri vatmali ja Yperni kalevi kangaid, mis olid kandilisteks pakkideks kokku keeratud ning ümberringi õlgpunutistega kaetud. Samuti veeretati laevalaele suuri tammepuust vaate, mis olid täidetud valge ja punase viinaga, mida kõige enam vajasid suured Nogardi kirikud oma liturgiate jaoks.

Enamik kõigest sellest määratust kaubahulgast, mis laevadele laaditi, kavatseti viia Pihkva, Polotski ja suure Nogardi kaubaturgudele; aga samuti taheti sellega täita ka Liivimaa külades asuvaid kaubaaitasid, mis vahepeal võisid olla müüdnud täiesti tühjaks. Sellest kaubahulgast suuri vahekasusid lootes olid kaupmehed üpris rõõmsad ning seepärast olidki nad suure heameelega lubanud risti-sõitjate ning piligrimmide vedamiseks oma kaubalaevu, lootes, et need omakorda kindlustavad neile kaubateede hädahoutuse.

Väsimatu hoole ning usinusega liikus nii laevade kui ka kalda vahel mitmesuguse tähtsusega kaupmehi, kellest paljud olid õige toredasti ning värvikirjult rõivastatud ja kandsid puusade ümber kuldseid vöösid. Oma tagasihoidliku ning lihtsa rõivastusega paistis aga nende seast silma kaupmees Andreas Wolfgang, kes koos oma venna Elia-sega ühiselt kaubitsedes töötas temaga kahas. Et aga tema enese varandus nende ühisel suures ettevõttes polnud kuigi suur, siis kombe kohaselt ei võinudki ta kanda kuld-

set vööd, vaid pidi ainult punasega leppima. Praegunegi vatmal ja peen rauakaup, mida ta sellid ja sulased laevale laadisid, kuulus enamikus ta vennale, kes suurest Nogardist oli saatnud kaubanõudmise ühes väikese sõnumiga, et ta ise on jäänud seal talvitades ühe imeliku haiguse kätte põdema ning seega ei saa suveks tulla Lüübekisse tagasi. Oma venda Andreast käskis ta aga suuremal määral võtta kaasa vatmali ja peent Yperni kalevit, mis Nogardis olevat seekord hästi hinnas, ning kevadel purjetada Liivimaale, kuhu ta ise, niipea kui oma tõvest jagu saab, lubas vastu tulla. Ühtlasi saatis ta tervitusi oma armsale tütrele Gertrudile ja naisele, kes aga õnnetuseks oli vahepeal surnud, ilma et oleks pika vahemaa tõttu olnud mingit võimalust talle sellest teatada.

Saades peatselt pärast ema surma kurva sõnumi, et ta võõrsil viibiv isa on raskesti haige ning võib isegi surra, puhkes Andrease vennatütar algul kibedasti nutma, nii et kõik naabrid olid suures kartuses, et tüdruk nutab enese pimedaks. Siis aga jäi ta nukraks, ei naeratanud enam kunagi ja armastas ainult kuskil toanurgas omaette üksinda viibida. Kuid kevadel, ilma et keegi oleks suutnud mõista, kust säärane hull mõte tüdrukule pähe tuli, hakkas ta lellele peale ajama, et see võtaks ta Liivimaale isa juurde kaasa.

«Liivimaale, laps,» lausus Andreas peagu jahmudes, «kuid seal panevad paganad su kõige karvadega nahka!»

«Ei, lell, isa ei luba neil seda teha.»

«Kuid laps,» oli siis lell püüdnud säärast sõgedat nõu laita, «Liivimaal pole veel kunagi käinud ühtki naist, liiatigi veel sinu vanust tüdrukut.»

«Ega ma polegi enam noor — maarjapäeval saan seitsmeteistkümnepäraseks,» kostis Gertrud end sirgu ajades. «Vaata, olen juba peagu sama pikk kui sina.»

«Siiski, laps, ma ei tohi võtta sind kaasa,» lausus Andreas pead raputades, «sest mis ütleb selle kohta sinu isa?»

«Aga lell, sina ise ütlesid ju, et ta on seal kaugel võõrsil jäänud haigeks, ja kui ta äkki sureb —?»

Tekkis vaikus, ennagu Andreas sügavasti ohates võttis lausuda:

«Kõik see on ju Jumala tahta ja teha, meie kohus on ainult palvetada. Kui see aga tema tahtmisel tõesti peaks

juhtuma, küllap siis mina toon sinu isa varanduse tagasi, nii et ilmajäämist ei tarvitse sul karta.»

«Aga lell,» hüüdis seepeale Gertrud nutma puhkedes, «ma jätaaksin kogu varanduse, kõik kingin jumalalaeka heaks, kui ainult isa jääks mul elama, sest ema läks juba hauda...!»

«Tean, tean, laps,» kostis Andreas, pühkides oma niiskuvaid silmi, «seepärast jääme lootma Jumala otsatult suurele armule!»

Nõnda oli kaupmees Andreasel tulnud peagu iga päev rahustada vennatütart, kes oma lapseliku tahtmisega tekitas talle veelgi lisamuresid. Nii tuli tal vennatütre kaasa võtmiseks pidada läbirääkimisi paljude teiste kaupmeeste ja laevade kaasomanikega, ja kui need olid lõpuks sellega päri, siis tuli tal teha kõik ka Lüübekisse saabunud piiskopi enese juurde. Piiskop Albert oli lapse kaasavõtmisega algul meelsasti nõus, kuid kuuldes siis, et tüdruk polegi enam laps, ütles sellest järsusõnaliselt ära. Kuid rääkides oma vennatütre kurba lugu, kuis ta ema oli surnud ning et ka isa on kaugel võõrsil suremas, tütar aga ainsa varapärijana temast kaugel eemal, suutis ta siiski pehmen-dada piiskopi südant, nii et kaupmees Elias Wolfgangi tütrele lubati koos piligrimmidega sõita Liivimaale kaasa.

Ja nüüd siis, seistes laevapardal, vahtis neitsi Gertrud suure imetlemisega kõiki neid mehi, kes suurtes parvedes seisid kaldal ning ootasid laevadele asumiseks märguannet. Ise ta ei teadnud arvatagi, millise määratu suure vastutuse oli lell tema tahtmist täites võtnud ta isa ees enese kanda. Seepärast oligi ta nüüd ühe oma sulaseist, nimega Kaspar, määranud alatiseks tüdruku juurde, et ta tema järele kogu aeg hoolega valvaks ja vaataks, et sel ohtlikul mereteekonnal ei sünniks talle midagi halba. Kaspar, olles Wolfgangide ammune vana sulane, mõistis väga hästi, kui raske amet on talle seega antud, ja seepärast ei pidanud ta nüüd sugugi paljaks end tubli mõõgaga varustada.

Samal ajal kui Gertrud imestusega kõike enese ümber vahtis, püstitas Kaspar laevalaele üht pisikest purjeriidest telki, kus ta võiks kõigi sõjameeste pilkude eest varjatult viibida kogu sel pikal mereteekonnal. Gertrud ise oli lelle nõuandel rõivastanud end õige paksult, et külmad meretuuled ei suudaks tuua talle tõbe. Seljas kandis ta

valge riidega rebasenahkset pihtkasukat, mille rinnaesine oli täis mitmevärvilisi pärlilustisi. Ta ülespoolepöördud ning teravaotsalised kingad olid õmmeldud kollasest kitsenahast ja olid nii pehmed, et nad kunagi ei vaevanud jalgu. Pähe oli ta köitnud endale aga toreda värvikirju siidrati, mille servade vahelt paistsid helekollased juukse-käharad, mida nüüd tuul vallatult lipendas.

Kogu see kolin, kärin, hõikamised ja vande hüüded, mis nüüd igalt laevalt kostis, oli Gertrudile võõrastavalt uudne, sest varem kunagi polnud ta jalg laevalaele saanud. Kuid kõiki neid vanduvaid ja tülitsevaid mehi enese ümber nähes ei teadnud ta neist kedagi karta, sest nad olid ju ikkagi inimesed — inimese näo ja kõnega. Kuid mõteldes Liivimaale, kus elutsevad ainult paganad, tundis tüdruk tõesti salajast hirmu. Tõsi, ta pole veel ühtki paganat näinud, ta ei tea, kas nende näod ja käed ongi sellised nagu inimestel või mitte. Mõnelt on ta kuulnud, et sarvi neil polevat peas, aga mine sa tea — Brigita, nende vana ümmardaja, teadis jumalasõnaga kinnitada, et väikesed sarved on igal paganal otsaesel. Algul kinnitas seda lellgi, kuid nüüd ei taha ta sellest enam rääkida.

Laevale talutati ka ratsahobuseid, kellest üks hakkas rabelema, kiskus enese meeste käest lahti ning kargas üle parda vette; see tekitas laevameeste seas palju vandumist ja tüli, neitsile aga ütlemata palju nalja, nii et ta ei suutnud hulga aja tagant hoiduda jällegi naermast.

Siis aga märkas ta teiste laevaletulijate seas üht noort ning toredat rüütli, kes seljas kandis nahkset sõjakuube ning saabaste küljes ütlemata pikki kannuseid. Muidu ta vahest poleks osanud seda rüütli tähelegi panna, kuid ta ei tulnud mitte teiste kombel oma hobust üle pukksilla käekõrval talutades, vaid sammus vilistades ja suksutades ees, kuna hobune ta häält kuuldes tuli talle kartmatult järele. Ta nägi, kuis toosama rüütel laevale jõudes viis oma hobuse latrisse, kohendas seal ta lakka, võttis siis sadulakotist tükikese leiba, murdis selle pooleks ning jagas seda hobusega. Siis hakkasid nad mõlemad sööma. Samuti pani ta tähele, kuis noor rüütel läks eesmasti juures pukkidel asetseva vaadi juurde, ammutas sellest kapaga vett, jootis hobust ja jõi siis samast kapast ka ise. Pärast seda ristitas ta käed ning luges vaikse tänupalve, laskus juures ka tema valge hobune laskis oma pea norgu.

Kõike seda jälgis Gertrud, kes enam ei suutnud pöörata oma pilku teisale. Kui siis juhtumisi noor rüütel vaatas tema poole ning nende pilgud puutusid kokku, tundis Gertrud nõnda suurt häbi, et ta kahvatu nägu muutus punaseks.

Peale hobuste toodi laevadele ka tapaloomi — veiseid ja lambaid, kes oma meeletu kisaga suurendasid veelgi lärmi. Paljude meeste õlgadel kanti sinna samuti igasuguseid raskeid ning keerukaid kangseadiseid, millega võis pilduda kive ja nooli; nende ehitamist oldi õpitud tundma Jeruusalemma-sõjakäikudel ning neid nimetati paterellideks.

Esimese veolaeva ninas, mille teravik kujutas enesest päranaetud lõugadega imeliku eluka pead, seisis piiskop Albert ise. Nüüd, mil oli tõusnud vägev tuul ning ristisõitjad ja kaasavõetav teemoon paigutatud õnnelikult laevadele, andis ta käsu tõsta purjed ja vinnata ankrud. Ise aga hakkas ta ristiskäsi vaikselt omaette palvetama, et Jumal annaks õnne, abi ja head kordaminekut ta uuele ettevõttele. Olles kindel oma usus ning tahtmises, asus ta julgelt ning kõhklemata juhtima seda suurt missiooni, mis õndsas Meinhardil ja Bertholdil oli jäänud pooleli.

Kui siis laevadel kerkisid purjed, mis paisusid nii vägevasti, et mastid ning raapuud aina kiunusid ja nagisesid tuule rõhumise all, ja need ristisõitjatega täidetud kaks-kümmend kolm suurt ja väikest veolaeva hakkasid liikuma ulgumere poole, helisesid toomkiriku kellad, kuna aga nii lahkujate kui ka mahajääjate suust kõlas ühine kiituselaul:

*Gloria sit Domino,
Laus super astra Deo.*

Nagu suured merekaarnad libisesid need Neitsi Maarja sulastega koormatud veolaevad mööda lagedat merd kaugele Liivimaa randade poole, et ristida seal kõiki pagana-rahvaid.

MAARJAMAAL

Seal kus Väina jõgi oma madalate kallaste ja üksikute saarte vahelt voolab Liivi lahte ning kus on palju tuisk-liiva legendikke, leidsid laevad tihti meretormide eest varjupaika. Selle jõesuudme kirdepoolsel kaldal armastasid aga mere tagant tulnud võõramaa kaupmehed juba ammust ajast alates pidada igal varasuvel laata, kus liivlased neilt mee, vaha, rasva ja metsloomanahkade vastu vahetasid soola, rauda, vaske, klaaspärleid ja villast vammuseriit, nimetusega vatmal.

Ühel kevadisel hommikul hakkas sellesse jõesuudmesse merelt lähenema palju suuri laevu, mis tuulest paisutatud purjedega ujusid kiiresti ranna poole. Juba päev või paar varem olid ulgumerel heeringaid püüdnud randlased märganud neid laevu ning oma kiireltliikuvate pisikeste purjekatega toonud hoiatussõnumi küladesse; hoiatamiseks oli neil nüüd ka põhjust, sest suured laevad paistsid olevat mehi kubinal täis. Kõik see meenutas rannakülade liivlasile endist piiskoppi Bertholdi, kes alles paar aastat tagasi oli toonud laevadega sõjaväge maale, kuid ise saanud seejuures haledalt otsa.

Ridastikku üksteise sabas ujudes tulid tundmatud laevad Väina jõe suudmesse. Uudishimu ja kartusega vahtisid puude otsast ja pöösaste tagant liivlaste vahimehed neid kõrgete parrastega laevu, mis olid hästi tõrvatud ja pigitatud. Nende käilad kujutasid endast päranaetud lõugadega koeri, hobusepäid ja mitmesuguseid tundmatuid elukaid, kelle silmad olid värvitud punaseiks, hambad aga valgeiks ja ka mustadeks, mille vahelt paistis pea igal punane kõver keel.

Laksatades langetati laevade purjed, kolisedes kadusid vette nende vägevad ankrud, mille roostetanud ahelad jooksid mürinal üle parda, ning laevad kinnitati merepõhja külge. Laevade laed olid aga kõik täis rõngasrüüdegaga soomustatud mehi, kelle igast liigutusest paistis välja lausa ähvardus.

Mida see kõik peaks tähendama, mis mehed need on, tulevad nad tooma rahu või vaenu? arutlesid liivlaste vahimehed, hakates tasapisi tõmbuma märkamatu tagasi,

Ettevaatuse pärast olid laevad jäetud kaldast ammulasukaugusele. Enne aga kui ükski paat oleks hakanud neilt randuma, seati laevade parrastele krahv Konradi tahtmist mööda mehed vinnastatud ambudega kõrvuti seisma, et hädakorral anda maaleminejaile nooltega abi. Alles siis lasti laevadelt vette vened, kuhu mehed hakkasid mööda kõisi laskuma; nad ruttasid üksteise võidu, nagu kadedust tundes, maale, et hakata seal kohe mõõgaga teenima Kristuse ema, nii nagu see oli iga ristisõitja südamesoov.

Vägevate mõlalöökidega lähenesid paadid liivlaste rannale, kuhu nüüd kargasid raudmehed oma paljastatud mõõkade ja vinnastatud vibudega. Issanda nime kiites astus esimesena maale vägev rüütel Konrad von Meindorff, kes oma pikkuse poolest paistis kõige enam silma ning keda seepärast hüüti ka pikaks Konradiks, ja tema kannul kohe noor rüütel Daniel.

Kui esimesed paaditüüed mehi olid saadetud õnnelikult maale, järgnesid neile teised, nii et sadamapaigas maa ja meri neist aina kubises. Suure hõiskamisega, aga ühtlasi ka tänades ning kiites Issandat, tulid nüüd kõik sõjamehed maale, kus mõnuga sirutati oma luid-liikmeid, mis laevas kõlgardumisest ning tihedasti üksteise kõrval maas kükitamisest olid hakanud kangestuma.

Kõigi nende meeste maaletõimetamist jälgis piiskop oma laevaninas asuvast nelinurksest vaatetornist. Esma-kordselt võis ta nüüd heita pilgu sellele maale, mille üle on antud talle kui kirikuvürstile meelevald. On enne teda olnud siin kirikuvürste ning piiskoppe, kuid ikka ja alati on paganad suutnud nende üle võimust võtta. Ja just seepärast ongi ta oma südames jõudnud kindlale äratundmisele, et kõige enne peab oma töö tegema mõök, kuna aga armu tuleb kuulutada alles pärast, siis kui paganate sõge kangekaelsus on murtud.

Hobused, kes kogu sel pikal mereteekonnal olid kannatanud janu, sest veetagavarade vähesuse tõttu ei saanud nad küllaldaselt juua, hirnusid nüüd maa ligidust nähes valjusti. Õige peatselt hakati neidki laskma kõite ja nõõride abil parvedele, mis seks puhuks olid palkidest ja lattidest kiiresti kokku seotud.

Kõige esmalt toimetati maale Dortmundi krahv Konradi sõjahobune. See suur ja lihav, jämedate jalgadega ratsu värises nüüd pärast mereteekonda suurest hirmust

nagu kõige armetum kutsikas, kui talle hakati ümber rinna ja tagupoole nahkrihmadega kinnitama raudlesti. Kõik need hobuse kaitsekilbid olid täis kärnilisi ilustisi, millest üks kujutas lõvi pead, mille päraniaetud lõugade vahelt tuli kaitsekilbi kohaleasetamisel pista hobusesaba läbi.

Olles randunud võõrale ning vaenulisele maale, tuli vanade kogemuste järgi kanda kõigepealt julgeoleku eest hoolt. Krahv Konrad ja Bernhard von der Lippe kui sõjateenistusega vägagi harjunud mehed pidasid endamisi aru. Oma kollaste võrelitega ilustatud kalevist kuue oli Dortmundi krahv asendanud rõngasrüüga, mis kattis ta pead, kaela, õlgasid ja rinda, kuna säärite ümber olid raudsed koorikud. Kuid mitte ainuüksi tema, vaid kõik ristisõitjad olid nüüd pealaest kuni jalataldadeni rauaga kaetud. Bernhard von der Lippe kandis aga veel oma rõngasrüü peal valget mantlit, täis musti ristimärgikesi, mis samuti tähistasid ka ta odavarre küljes lipendavat kitsast kolmeharulist lippu.

Kuna oli nõuks võetud jääda esialgu siiasamasse merekaldale laagrisse, siis saadeti kohe vahimehed kaugemale välja, et olla igasuguste ohtude vastu kaitstud. Laevalt maabunud mehed asetati aga nelinurkselt laagrivälja maapoolsetele külgedele, nägudega väljapoole. Kõik see ei toimunud käratsemise ja vandumiseta, sest paljud ristisõitjad polnud veel sõjakorraga harjunud või olid jällegi sellest päris metsistunud võõrdunud. Kuid eesotsas ülemate rüütlitega suudeti lõpuks siiski asetada meestest igaüks talle kättenäidatud kohale, nii nagu see kõige kasulikum tundus olevat.

Paljud ristisõitjad, kes olid esmakordselt tõstnud oma jala liivlaste maale, olid üsna suuresti pettunud: nad lootsid leida siit paganavürstide rikkusi ning säravat hõbedat ja kulda, nagu seda kõigis Saksamaa jagudes oli suure suuga neile lubatud. Kuid oma suureks kurvastuseks pidid nad nüüd nägema, et ümberringi siin polegi muud kui ainult tuiskav liiv, mille päike oli pleekinud üsna valgeks.

Lõpuks tuli maale ka piiskop Albert koos paljude preestrite ja tsistertsiumi ordu munkadega. Astunud randa, ristitas piiskop käed ning langes põlvili tänupalveks, et Issand on lasknud tal õnnelikult jõuda oma riiki. Jälgi-

des piiskopi eeskuju, vajusid nüüd ka lähemal ja eemal asuvad sõjamehed põlvili maha, ning sedapuhku soikus rannal valitsev kisa ja lärm, mille asemel tõusis tuhandest suust kostev kiituselaul üles taeva poole.

Piiskop Albert, esimene Kristuse sõjamees ning kirikuvürst selles paigas, jättis esialgu laevale oma toreda ametirüü ja kuldse baldahhiiniga ilustatud tooli, sest algul puudus tal nende asetamiseks siin kohane paik. Ise ta oli aga peitnud end samuti nagu teised sõjamehed tugevasse raudrüüsesse, et ta käsi juhtumisi ei käiks nõnda halvasti nagu ta viimasel eelkäijal, kellel pagana oda oli läbistanud puusa. Oma raudrüü oli ta katnud lihtsa musta preestrikuuega, kuid hobune oli selle eest täies ning toredais ohtes: ta selga kattis purpurne siidnarmastega ilustatud vaip, peas olid tal punasest nahast valjad, kuna kõik ta leid olid hõbedaga toredasti naastutatud; ka oli ta paks ning tihe lakk ja pikk saba lõhnavate õlidega sisse võitnud ja kammitud hästi siledaks. Vaatamata oma toredusele oli see ratsahobune aga üpris vagane, millist piiskop Albert oli enesele just soovinud, sest mitte kunagi ei suutnud ta unustada, et õndsas Bertholdi hukutas just ta peru hobune, kes teda vastu ta enda tahtmist oli kandnud paganahulkade keskele.

Enne kui alustada teekonda sisemaale, pidi piiskop oma väepealikute nõuandeid kuulda võttes laskma sõjaväel mereväsimumest välja puhata, olgugi et neist paljud olid juba nüüdsama valmis liikuma edasi sisemaa poole.

Laevadelt toodi suured katlad ja pjad maale ning seati harkidega tulele. Et vähesed tapaloomad olid juba söödud, siis toodi maale suured tünnid soolatud lihaga, mida piiskopi desaurarius oli enne mereteekonna alustamist ostnud Lüübeki lihunikudelt. Kui need lihatünnid avati, siis oli kõigi ülemate ja alamate meelepaha üpris suur — liha oli neis nii halvasti soolatud, et ta oli läinud haisema.

«Kas säärase haiseva raipelihaga tahetaksegi meid toita!» hüüdsid sõjamehed nurisedes, ning oma ninasõõrmeid kinni pigistades ruttasid nad padade ja lihatünnide juurest eemale. «Isegi koerad ei taha säärast liha süüa!»

Mida enam nüüd soolatud liha vaatisid avati, seda enam haisu laagrisse tekkis. Kõiges selles olid süüdi muidugi Lüübeki lihunikud, kes polnud raatsinud kallist soola vajalikul määral lihatünnidesse panna. Küll needsid ning

sajatasid neid mungad, kutsudes isegi Jumala viha nende pealaele, kuid kõigest sellest oli ometi vähe abi.

Nähes, et mädaneva lihaga sõjamehi ei saa toita, maeti kõik lihatünnid maha ning piiskopi soovil saadeti ratsamehed küladesse tooma sealt lambaid ja veiseid. Neile anti seejuures käsk sundida talupoegi tooma oma veisekarju laagrisse, kus neile siis makstaks nende loomade eest õiglast tasu; juhul aga, kui liivlased peaksid tõrkuma, siis kästi neilt võtta vägisi.

Kuid kõik põllud, niidud, karjamaad ja külad, mida ratsamehed läbistasid, olid nagu surnud — kuskil ei leidunud ühtki inimest. Et nad aga üsna hiljuti veel olid asunud oma elamuis, seda tõestas juba tuhki, mis nende kolletes oli veel üsna šoe. Katuseräästaste ja ungaste alla kuivama pandud kalapuntrad rippusid seal praegugi nõõridel, samuti leidus ka aitades, mille ukseid tõsteti eest, mitmesugust vara, kõige enam aga suurtes astjates magusat mõdu, millest joodi end kohe purju.

Veiseid ning muid karielajaid ei leidunud aga kuskil, olgugi et nende sõrajälgi olid kõik õued ja külatänavad täis. Kõik märgid laskisid kahtlusetada, et paganad olid ristiväe maale tulles pagenud kõigi oma loomade ja kaasavõetava varaga metsadesse peitu. Sinna neid otsima minna ei sõandanud aga väljasaadetud pisikestest salkadest keegi, olgugi et nende vaprus oli suur.

Kuuldes sääraseist tühjaksjätud küladest, muutusid mitmed kaupmehed üpris nukraiks, kuna nad Lüübekist välja purjetades olid lootnud kaubelda siin samasuguste suurte vahekasudega nagu eelmiselgi suvel. Kui liivlased on kõik oma külad maha jätnud ning maalt lahkunud, kellega nad siis veel kauplevad? kuuldus nüüd ühtepuhku kurtmisi.

«Ja mina võtsin veel vatmali kaasa enam, kui suudan seda siit Nogardini vedada!» ohkas Andreas Wolfgang.

«Kui suuri kasusid hakkad taga ajama,» lausus auväärne lüübeklane Lampert, seistes laevalael ning närides kuiva leivatükki, «siis tuleb alati nõnda välja, et pead kandma koguni kahjusid.»

«Oh, Lampert, liialt vara hakkad juba kahjusid kartma,» ütles reelingule najatuv soolakaupmees Gunther, «mina loodan, et sel suvel teeme veel üsna kasulikku kaubavahetust, tuleb ainult pisut oodata.»

«Asjata hõiskad,» ja kaupmees Lampert vahtis nukralt sõjalaagri poole, «eks sa näe oma silmaga, et ükski pärismaalane ei tihka enam sadamasse tullagi, veel vähem oma kaupa siia tuua.»

«Tõepoolest, oli siin varem kaubitsemisega lugu kuidas tahes, kuid nüüd pole meil siit loota midagi head ega pääse meie siit ka edasi,» ütles Andreas ning sülitas meelepahaga üle parda.

«Hä-hä-hää,» kihistas nüüd naerda vana hallipäine Gunther, kes oma kaubareisidega oli paljud mered läbi purjetanud, «sina, Andreas, oled kaubamüümisel küll osav ning tinglemisel pole sul ühtki vastast, aga arukuse poolest jääd sa oma vennast ometi taha. Kunagi ei mõista sa olla seal, kust võib loota suuri kasusid.»

«Et mu vend on targem kui mina, selle üle ma sinuga ei vaidle,» kostis Andreas rahulikult, «kuid ütle, mis kasu peaks meil sellest olema, kui peaksime siinses tühjas sadamapaigas ootama, kuna aga samal ajal mul vatmal kõduneb pakkides, sul sool liguneb laevas, teistel raud roostetab ning peeglid tuhmuvad, ütle, kellel meist on sellest kasu?»

«Andreasel on õigus,» arvasid nüüd mitmed kaupmehed, «andsime piiskopile oma laevu, abistasime teda ka rahaga, ja kõike seda eneste kahjuks, ptüi!»

«Ei aita ootamine, kui kõik liivlased peletatakse röövimise kartusel minema!»

«Ainult see võib suuri kasusid loota, kes kunagi ei karda kahjusid kanda!» ütles Gunther õpetlikult.

«Need on ammukuuldud sõnad, kuid rikkamaks pole nad kedagi teinud.»

Samal ajal, millal kaupmehed laevalael nõnda omavahel arutledes kurtsid üksteisele oma kartusi, najatus neitsi Gertrud reelingule ning vahtis uudishimulikult suurt sõjameeste laagrit, kus nüüd käratsedes söödi padadest läätselent. Rõivastanud oli ta end seekord sinisest atlassiidist põlviniulatuvasse kuube, mille alumine serv ja kaelaauk olid valge nirginahaga kitsalt äärestatud, kuna aga peas oli tal väike roheline torumüts.

Ta ei suutnud nüüd isegi jälgida vaidlusi, mida lell teiste kaupmeestega laevalael pidas, sest ta pilk oli kogu aeg pööratud sõjameeste laagri poole. Muidugi, lell ei luba tal sinna vahtida, kuid salamahti piilub ta ikkagi.

Kuid asjata ta otsib ning pingutab oma teraseid silmi, sest raske on säärases meestemurrus, mis pealegi asub veel nõnda kaugel, leida seda noort rüütli, kes nimetas end Danieliks.

Ühtepuhku peab nüüd Gertrud sääskede eemalepeletamiseks pead raputama, need tüütavad putukad sumisevad ning kiunuvad kogu aeg ta ümber, kuid ta seisab kannatlikult ning vahib, vahib seni, kui ilm hakkab muutuma hoopis pimedaks. Daniel, mõtleb Gertrud, ta lubas Ükskülasse jõudes kohe kuulata seal tema isa järele ning anda talle teada, et ta tütar on siin. Näis, kas ta peaks isale meeldima, kas ta tuletab teda pärast hea sõnaga meelde? Kuid Danielis pole ju midagi laita: ta on jumalakartlik ning kommetes vägagi tagasihoidlik. Mitte kordagi ei tulnud üle ta huulte vandumist ega ühtki jumalavallatut sõna, mida ta kogu sel pikal mereteekonnal pidi nõnda palju hirmuga peält kuulama.

Kuid rüütel ei näita ennast, ta on kuhugi hoopis varju pugenud, ning neitsi muutub pikapeale tusaseks. Ja milleks ongi tal vaja võorast sõjameest vahtida, võorast, kes on tulnud teadmata kust paigast ning läheb jällegi sinna tagasi. Las läheb!...

Pimeduse saabudes vajusid sõjamehed laagripaigas norisedes magama, kuna aga piiskop tuli väeleerist juba pärast öhtupalvust tagasi laevale, kus magamisase teda ootas. Lihtsõdijad ja ka rüütlid pidid aga laagripaigas puhkama oma raudrüüdes, mis õlgu rõhudes ei lasknud neil magamisest täit kosutust tunda.

Ka kaupmehed, kes olid omavahel arutledes kuhjunud laevalaele kokku, läksid nüüd haigutades ning üksteisele head ning kosutavat und soovides igaüks oma kaubapakide juurde puhkama.

Olgugi et vägi oleks vajanud pärast pikka ning väsitavat meresõitu kauemat puhkust, ei tahtnud laagris enam keegi sellele mõelda, vaid juba järgneval varahommikul asuti suure kärsitusega tee.

Kinnitanud enne teeasumist end ainult leiva ja veega, tõmbasid ristsõitjad oma vööpandlaid koomale, kuna aga need, kes kandsid peas kiivreid, kiskusid neis lambavillad hästi kohevile, et raudkübar ei rõhuks liialt rängasti pead.

Esmalt saadeti rüütel Danieli käsutusse antud kümne-meheline ratsasalk teele ette, et vaenlane ei saaks kuskilt metsaservast karata sõjaväele ootamatult kaela. Tubli salk friislasi jäeti laevade juurde varuks, et hoida hädaohu puhuks taganemistee lahti, kuna aga suurem osa väest — ligemale kuussada valitud meest, asus Jumalat appi kutsudes tee.

Kogu see krahv Konradi juhatuse alla antud vägi liikus mööda teed, ratsamehed ees ja jalamehed taga, sammudes ikka kuus meest kõrvuti. Tee ise kulges piki Väina jõe põhjakallast edasi kagu poole. Seda teed olid juba ammu ajast tallanud nii liivlased ise kui ka nende juurde minevad kaupmehed, kellest aga nüüd ei sõandanud oma kaupa maha jättes mitte keegi tulla sõjameestega kaasa. Tee ise oli aga nõnda lai, et kogu ta pikkuses mahtus kaks rattapaari kõrvuti.

Dortmundi krahv Konrad kui ülemväejuht ratsutas ühes rüütel Harbert von Iborgiga kõige ees, kusjuures otse nende selja taga kanti püha Neitsi Maarja sõjalippu, mis nüüd esmakordselt lehvis Liivimaal. Selle raudväe keskkohas, ligemale paarsada sammu ta algusest, ratsutas piiskop oma rahulikult kimlil kõrvuti Bernhard von der Lippe ja preester Alobrandiga.

Liivane tee raskendas aga sõjameeste iga sammu, pealegi puged liiv nende kingaservadest sisse ja tekitas jalga-dele piina. Ainult preestrid ja mungad, kes kõndisid palja-jalu, ei tundnud sellest häda. Sõjameeste sammud keerutasid nende peade kohale suurte pilvedena tolmu ning peenikest tuiskliiva, mis hõljus veel kaua tee kohal, kust oli parajasti läbi sammutud. Läbi selle tolmutu pilve paistis hõljuv odateravikkude mets ning sõjameeste läikivad raudsed lagipead. Kolksudes ja kolisedes liikus edasi see määratu suur sõjameeste parv, mille ees kanti sinipunast Neitsi Maarja lippu, mis põikpuuga oli kinnitatud pika varda külge.

Koos teiste preestrite ja munkadega sammus sõjameeste vahel ka Stavangeri kloostri munk ning misjonär Nicolaus, kes jumalasõna kuulutades oli jõudnud saada juba üsna vanaks. Kuid vaatamata sellele, et ta oli oma pika eluea kestel jõudnud paljud maad läbi käia ning pikki penikoormaid maha tallata, ei tundnud ta end iku ja hinge poolest sugugi väsinuna. Ammu, juba õige noore

poisikesena oli ta Astijärve tagant paganlike eestlaste seast toodud ning Norramaa kloostri üles kasvatatud.

Kõrvuti hallipäise Nicolausega sammus üsna noor munk, nimega Mathias, kelle Nicolaus ise oli üle tosina aastaid tagasi Ugandist toonud, ristitud, andnud talle nime ning paigutanud kloostri. Ja nüüd ta tuli siis juba mehe esmakordselt tagasi oma isade maale. Hardunult vaatles ta siinseid suuri pärnapuumetsi, mis olid täies õiehetes ning kus pesitsesid mesilased. Nähes liivlaste külasid, meenus talle ammuse mälestusena ta isamaja, mis asus suure metsa serval. Ja seepärast ei suutnudki ta nüüd hoiduda küsimast enese kõrval sammuvast preestrilt:

«Isa, kas Ugandi asub siit väga kaugel?»

«Ugandi,» ja Nicolaus hallid silmad vaatasid uurivalt oma kasvandikule otsa, «miks sa seda pärid?»

«Ma ei tea seda isegi, isa, kuid lootus, et iga samm viib mind mu vanematele lähemale, teeb südame rõõmsaks...»

«Mathias,» lausus nüüd Nicolaus karedalt, «kas sa pole siis veelgi kustutanud neid paganaid oma südamest?»

«Armas isa, ma ootan igatsusega seda päeva, mil võin oma vanemaid, vendi ja õdesid nagu teisigi kristlasi teritada.»

«Tõsi, mu poeg, see olgu alati sinu esimene püüd ja vaev, kuidas paganaid patust pääsemiseks ümber pöörda; kuid seejuures unusta oma vanemad, vennad ja õed, kes praegu on ju veel ikkagi pimedad paganad, kelle küljes sa ei tohi mitte oma südamega rippuda!»

«Ma tean seda, isa!» kostis Mathias ohates ning langes pea.

«Ja sa ei tohi enam kunagi meenutada neid päevi, mil olid veel pime patune pagan!»

«Jah, armas isa, jälestusega tuletan oma lapsepõlve meelde, tänades ühtlasi sind, et sa nõnda armulikult oled võtnud avada mu silmi ning lasknud mul mitte kasvada paganaks, vaid kristlaseks!»

«Mathias, mitte mind, vaid Jumalat pead seepärast tänama ning pühendama temale kogu oma elu, mis nüüdsest peale ei kuulu enam sinule. Pead kandma ning kiitma tema nime paganahulkade seas, niikaua kui ihu veel jaksab!...»

«Ma tean seda, armas isa, ja seepärast pean ma oma

elu koguni tühiseks, võrreldes kõige selle heaga, mis minule on antud!»

Nõnda need kaks pagana soost pärit munka rääkisid, kui nad koos teistega sammusid paljajalu edasi mööda liivast teed.

Ühel metsavahelisel teel, kus polnud nii palju tolmu, et see oleks suutnud hingamist matta, hakkasid ristosõitjast flaamlased, kes sammusid omaette salgas, väsimuse eemalepeletamiseks laulma:

*Naer Oostland willen wij'rijden
Naer Oostland willen wij meê
All over de groene heiden,
Daer isser en betere steê.*

Kuid peatselt soikus sõjameeste laul, sest nende jalgade all hakkas jällegi sahisema liiv, mis üles kerki-des mattis suid ja silmi. Sedamööda kuis üha edasi jõuti, hakkasid ikka madalamale ja madalamale vajuma õlal-kantavad odad ning mehi hakkas rõhuma väsimus.

Nii nagu kõigile oli seekord teada antud, lootis piiskop peatselt jõuda jõesaare kirikuni, millist paika sakslased olid juba ammu hakanud nimetama Holmiks. Kuna sellel saarel asus ka õndsas piiskop Meinhardi ehitatud kivist linnus, mida liivlased olid kasutanud varjupaigaks oma vaenlaste eest, siis võidi nüüd peagu eksimatult arvata, et nad on seekordki oma küladest sinna pakku rutanud. Ja seepärast pingutasidki ristosõitjad oma rammu, et aga ennem jõuda selle kantsi alla ning võtta seal paganad õnneks.

Teekonna lõpp muutus aga jalameestele üha raskemaks, sest liivatolm, tungides kõrri, pani neid ühtepuhku laskata, kuna aga rõngasrüü all kantav nahkne vammus tekitas ihule ülemäärast kuumust ning higi. Ühtepuhku läbiti nüüd suuri ja väiksemaid külasid, mis aga kõik olid mahajäetud ning tühjad, nagu oleksid elanikud põgenenud sealt läheneva katku eest. Olgugi et paljud sõjamehed oleksid tahtnud meelsasti asuda nende suurte ning mahukate majade ja aitade kallale otsima saaki, ei antud neile läheneva tapluse kartusel selleks luba.

Lõpuks siiski hakkasid pärast keskpäeva metsa tagant paistma Holmi kantsi neljatahkne torn ja müürid. Kuid

liialt armetuna ning väikesena tundus see kants nende kõrval, mida Saksamaal oldi harjutud nägema. Eemalt vaadates tundus ta aga koguni nii tillukesena, et teda oleks võinud haarata kas või pihku; ja seepärast polnud sugugi ime, et paganlikud semgalid tahtsid teda pärast valmishitamist vedada kõitega jökke. Otse selle kantsiga saare vastas Väina jõe põhjakaldal asus pisike puukirik, mis harilikust liivlaste elamust erines ainult selle poolest, et ta ukse kohale seinaga külge oli kinnitatud mustakstõrvatud puust rist. Selle kiriku ümber asus väike kalmistu, kus hauaristid olid kõik tõugatud ümber, kääpad lahti kaevatud ja surnud ära viidud matmiseks vanadesse paganausu kalmetesse.

Ristivägi peatus jõe kaldal.

Holmi kants oli aga tühi, liivlasist ammugi maha jäetud, kuna neist keegi ei tahtnud asuda säärasesse kivisesse pessa; ja seepärast oligi ta nüüd üsna armetus seisukorras — väravad eest maha varisemas ning kõik ta juurde viivad teed ja rajad rohtunud, kuna üleval müüriservadel olid hakanud idanema puud ja põõsad. Ainult kaks õige rābaldunud ning habemessekasvanud munki tulid seal välja ning Issanda nime hüüdes sõudsid paadiga üle jõe, kus nad hobuselt maha tulnud piiskopi ees põlvili langedes andsid tema jalgadele suud. Samadelt munkadelt, kes hirmu ja kartusega olid elanud linnuses, kuuldi, et kõik liivlased on oma külasid maha jättes tõtanud ikka edasi Üksküla poole. Ka teadsid nad rääkida, et Ükskülas on veel mõningaid munki ja saksa kaupmehi, kes liivlasile kingitusi andes tohivad seal elada, kuid samuti mitte ilma kartuseta — ja kui neid nüüd seal pole mitte surmatud.

Jälle tulid sõjaülemad piiskopi juurde ühiseks nõupidamiseks kokku, ja siis otsustati üksmeelselt, et kuigi Üksküla vennad võivad olla hädas, pole tark tegu liikuda vastu õhtut sügavale paganate maale, pealegi veel seepärast, et kõik need vaikivad ning inimtühjad külad muutusid liialt jubedaiks.

Piiskop ise koos oma mõningate lähematega asus kantsi, kuna kõik teised ristisõitjad jäeti kiriku ümbrusse puhkama. Kuna nüüd oli kõige enam karta paganate kallalekippumist, siis polnud kellelgi luba ega ka tahtmist minna omapead saagi otsimiseks küladesse, kuigi igaüks tundis nälga. Ja olgugi et raudrüü rõhus ja vaevus üsna rängasti

olgu, ei võinud aga keegi end sellest vabastada, et mitte äkki seista katmatu rinnaga paganate odade ees.

«Oh, oleksin seda uneski näinud, et see neetud Liivimaa on nõnda vaene,» urises ristisõitja Wigbert Soestist oma raudmütsi peast võttes ja hakates selle sees olevaid lambavillu kohevile näppima, «siis tõesti poleks ma sääraast vaevalist teekonda ette võtnud.»

«Ära nurise,» lausus ta kõrval maas pikutav magdeburglane Joachim, kelle must habemetuust oli veel praegugi teetolmust lausa hall, «sest eks me ole eeskätt ikkagi seepärast siin, et päästa oma hinge, aga mitte ajada ihulikke mõnusi taga.»

«Hinge,» kordas Wigbert urisedes; «no mis kurivaimu hinge siis nõnda kiusas, et seepärast pidid tulema siia?»

«Kuna meeletuse hoos tapsin oma naise ja tütre,» lausus Joachim enese kohal ristimärki tehes, «siis põgenesin ilmliku kohtu eest siia Püha Neitsi maa vabastamisega lunastama oma pattu.»

«Lunastama, hä-hä-hää, löra,» naeris Wigbert kiivrit kõrvale pannes ning hakates end läbi raudsärgi sügama. «Nõnda ütlevad meile ainult papid, et läheksime nende kasude pärast sõdima. Kuid kas saavad nemad meilt lunastada ühtki pattu, nemad, kes ise kõige suuremate pattude sees elavad?»

«Wigbert, kas sa mitte ei räägi laimu?»

«Mina, laimu, ei! Seda teab ju igaüks meist, et kerjusmunkade ordud seisavad koos ainult silmakirjateenreist ning samasuguseist lurjusist, nagu seda meie sinugagi oleme. Kes seda ei tea, et tsistertsilased kannavad hoolt ainult raha ja maade pärast, mida meie peame neile nüüd ära võitma, et ülbed benediktlased on suured õgijad, kanoonikud aga mõtlevad ainult ilmlikkudest mõnudest ja ajavad lihalikke lõbusid taga, kuna piiskopid ja nende abilised hoolitsevad ainult selle eest, kuis aga pigistada vaestelt rohkem raha, pörkamata seejuures tagasi ühegi pettuse ees.»

«Tasa, Wigbert, hoia oma keel hammaste vahel paigal,» manitses nüüd Joachim, «suust välja kukkunud sõna on raske sinna tagasi toppida!»

«Äh, minul on ükstapuha, kui ma ainult enne surma saan veel oma viimaseid elupäevi hästi ning täie kõhuga mööda saata, kõik muu ei lähe mulle enam üldse korda.»

«Aga kas sa kunagi ei tunne ka, et patt hakkab sind vaevama?» päris Joachim käsi ristitades.

«Patt, õh-õh-hõõ, mis läheb mulle patt korda? Iga päev teeksin ma pattu, kui mu kõht aga ainult täis oleks!»

«Kuid, Wigbert, sääraselt teed sa ju meelehead saada-nale enesele!»

«Kas või hinge müüksin talle, kui ta selle eest ainult hästi maksaks, — eh-eh-eeh,» naeris Wigbert võikalt, nii et ta kaaslane pidi jubedusega lööma risti ette.

Pikkamisi soikus nendegi jutt ning nad jäid mahalao-tatud lepa- ja pärnapuuokstel lebades magama. Wigbert hakkas juba õige peatselt norskama, kuna aga vana Joachim lamas veel kaua lahtiste silmadega ning vahtis pea kohal laiuvat taevast. Nüüd meenus talle jällegi kodu kauges Magdeburgis, kus ta vihahoos oli seatapupussiga tapnud oma naise ja siis ka pisikese tütre. Meelsasti oleks ta läinud selle ränga patu lunastamiseks Jeruusalemma saratseenidega sõdima; kuid et ta vanad jooksvast pure-tud jalad ei suuda nõnda pikka teekonda ette võtta, siis on ta sellegagi rahul, et sai siia Liivimaalegi tulla lunas-tama oma veresüüd.

3

SÕJASÕIT

Järgneval hommikul jätkas piiskop ühes ristisõitjatega teekonda. Olgugi et kirikuvürst oli saatnud selle rahutu õõ peagu magamatult mööda, polnud temas siiski mär-gata väsimust. Ikka enam ja enam selgus talle nüüd sää-detavaist sõnumeist, et liivlased oma küladest lahkudes kavatsevad tema vastu halba. Luuresalgad püüdsid ühte-puhku kinni üksikuid liivi talupoegi, kes rutuga toodi tema ette. Kuid kõik need ärahirmunud mehed ei osanud seletada muud, kui et rahvas jookseb läheneva raudväe eest hirmunult pakku.

Hommikupalvuse lõppedes rakendati veohobused jällegi üksikute vankrite ette ning alustati liikumist Üksküla poole, kuhu võis olla veel vaevalt paar penikoormat. Tee kulges nüüd juba paiguti läbi metsade, kus polnud enam

endises külluses liiva, mis oleks raskendanud sammu. Nõnda nagu eelmisel päeval, liikusid nüüdki silmamehed ees, kuna muu vägi tuli vana korra järgi nende kannul.

Olgugi et piiskop Albertil seisis ta õndsas eelkäija märt-rikuju kogu aeg ähvarduseks silme ees, ei kartnud nüüd temagi taplust, teades, et selle abil on kõige hõlpsam pai-nutada paganate kaela, aga samuti ka pöördä nende meelt rüüstuse poole.

Kuid taplus tuligi, ennagu teati teda tõsiselt oodata: vaevalt oli pool penikoormat edasi liigutud, kui eestpoolt kihutasid silmamehed vahutavail hobustel kapjade pla-giaedes tagasi ning tõid äreva sõnumi, et suur paganapär-v tuleb neile vastu.

Ristisõitjate pikk rodu peatus keset teed. Kuuldus üksi-kuid käsuhüüdeid ning hõikamisi, peale selle, kohe müdi-sevaid jooksumisse. Varemtehtud kokkuleppe kohaselt viisid nüüd peameesteks määratud rüütlid oma salgad kahele poole teed, nõnda et nende etteotsa, kus kanti Neltsi Maarja lippu, tekkis ratsameestest kiilutaoline tera-vik; kõik ristisõitjad ühtekokku võtsid enestele aga just täpselt samasuguse kolmnurkse asetuse, nagu nähakse lao-tuse all kurgi lendavat.

Vaevalt olid ristisõitjad jõudnud end sääraselt ümber asetada ning osa neist kiskuda vöölt oma suured rüti-nud ja mõõgad, kui eestpoolt hakkas kostma kisa, mis muutus kord-korralt ikka valjemaks.

«Paganad tulevad!» hüüti.

Sõjameeste taha ning keskele jäänud mungad ja preest-rid alustasid aga samas missa esimest palvelaulu: Issand halasta!

«Issand halasta!» laulsid siis ka sõjamehed munkadele kaasa, surudes seejuures oma odasid üha tugevamini pihku.

Ja nii kord-korralt ikka vägevamaks paisudes kajäs ühest rinderea servast teiseni võimas palvelaul:

«Kürle eleison, eleison, eleison!»

Nõnda lauldes ning palvetades mindi oma langetatud odasid õieli ees hoides vastu paganahulkadele, kelle hobuste jooksumüdin oli juba kuulda, kuna aga metsast hakkasid paistma nende väljatormavad jalamehed, kes hoidsid pea kohal ülestõstetud viiskodasid. Tagudes mõõ-kadega vastu härjanahaga kaetud ümmargusi puukilpe

ning igasugusel muul kombel klobistades ja valjusti larmates tormasid nad peatuma jäänud ristsõitjaile rahena peale.

Kristlased, liitudes külg-küljega üksteise vastu, hoidsid end tihedasti kokku, tõmbusid seejuures pisut ettepoole küüru ning, asetades parema jala tahapoole, surusid kannad tugevasti maha, jäädes nõnda vaenlase poole hoitud odadega ähvardavas vaikuses ootama kallaletungi. Rüütlite hobused puristasid valjusti ning rahutult trampides puudutasid oma raudlestade ning kaitsekilpide kolisedes üksteise külge. Neitsi Maarja lipp, mille all valmistuti nüüd taplema, tõsteti veelgi kõrgemale, nõnda et tuul lõi ta narmastatud servad nagu kaarnatiivad lotendades laiali, kuna aga mungad jätkasid ristiskäsi taeva poole vahtides oma palvelaulu:

«Kürie eleison, Christe eleison!»

Liivlased, kel ainsaks ihukatteks olid lambanahksed vammused, pruunid rasud ümber jalasäärte ja peas paksud rautatud servadega härjanahksed mütsid, lähenesid suure lärmiga. Keegi neist ei pidanud mingist kindlast tapluskorrast kinni, vaid igaüks rühkis lähemale nii, kuis suutis ning sai. Kõige esmalt heitsid nad oma viskodad ristsõitjate sekka, kus need aga, kõrisedes vastu raudrüüsid, põrkasid kahjutegematult kõrvale.

Ja nüüd sattusidki mõlemad vaenuväed raksatades kokku, ning hirmsa ulgumise ja raginaga algas vihane taplus. Paljastatud mõõkade, tõstetud taprite ja rautatud nuiadega söötsid liivlased ristiväele kallale, püüdes raudmehi rabada jalust. Kuid esimesed neist sattusid otsemaid kristlaste varaste otsa, kukkudes kohe kas surnult või jäledate kehahaavadega rögisedes maha. Enne aga sakslased jõudsid nende kõhtudest ja roiete vahele kinni jäänud odasid välja kiskuda, asusid tagumised neile kallale. Ragisedes murdusid puruksrajutavad odavarred, mõõgad kolksusid vastu rauda.

«Höö-hää-oo-oo-oo!» kajas nüüd sõdijate ja surijate suust võigas ning jäle röökimine ja kisa, mida võidi penikoormate taha kuulda, kuna aga kõlisev ja kolksuv raud otsis ühtepuhku südame juurde teed.

Suured vereloigud katsid maad, inimesed ja hobused sõtkusid surnukehadel ja oma vere sees püherdavail haavatuil. Hobused hirnusid valjusti, kukkusid siis prantsa-

tades hunnikusse maha, kus nad surma eel püherdades rabsid oma rautatud kapjadega inimesi jalust.

Pikalt Konradil, kelle alt oli hobune löödud maha, voolas verejuga põske mööda alla, jäädes habemekarvades paatunult peatuma. Ta verest punane rüting tõusis aga väsimatult, lüües ühe ettesattuva liivlase puukilbi raksatades puruks, nii et sellest jäid järele ainult nahaservade küljes ripnevad lauadükid. Samas äigas aga teine liivlane oma rautatud nuiaga kolksatades talle kiivri pihta, nii et sellesse tekkis nähtav mõlk. Konrad tuikus jalul, ta pidi juba kukkuma, kuid siis ülisuurt pingutust tehes ajas enese uuesti sirgu ning lõi enese vastas seisva pagana pea kuni ta mütsi raudse rummuni lõhki. Liivlane pillas nula, põlved nõtkusid, verine suu läks ammuli lahti, ning siis vajus ta kägerasse kokku, kuna teised astusid taplusmõõllus talle otsa.

Küll olid teel varitsenud liivlased hakanud südikalt peale, kuid ometi ei suutnud nad lõhkuda kristlaste raudväge koost, vaid pidid koguni ise hakkama üksikute parvedena metsa tagasi tõmbuma. Nähes seda, võtsid nüüd kristlased veelgi südant ning hakkasid üksteist ergutades karjuma:

«Paganad põgenevad... kiidetud olgu Neitsi Maarja!»

Et nad aga olid raudrüuga koormatud ning teekonnast ja taplusest väsinud ja higised, siis ei suutnud nad pagevaid liivlasi tabada.

Kui siis liivlased olid kisades kadunud tagasi metsa, jäid ristsõitjad, kelle kiilrindes olid read läinud siiski märgatavalt segamini, raskesti hingeldades ning oma veristele mõõkadele toetudes seisma. Need, kelle pead, nagu ja kaela varjas suur, seest lambavilladega paksult vooderdatud raudmüts, võtsid selle nüüd peast, tundes peagu lämbumise piina.

Pikk Konrad kiskus enesel suure nahkse sõjakinda käest, võttis kiivripõhjust lambavillu ja hakkas pühkima oma verist nägu. Nüüd oli ta jäänud jalameheks, sest must ruun lamas läbitorgatud kõriga pisut eemal maas.

Kui hakati tapluspaigal lähemalt ringi vaatama, siis leiti sealt üksteistkümmend ristsõitjat, kes olid heitnud hinge, kuna aga paarkümmend meest, kes oma suurte kehahaavade pärast oigasid, asetati moonavankritele.

Langenuilt võeti relvad ja raudrüü ja maeti nad kii-

resti metsa alla, kuna aga otsa saanud paganad jäeti sin-nasamasse paika, kuhu neist keegi oli taplusemõllus kuk-kunud; nende haavatuile aga, kes olid jäänud maha ning kelle oigamist oli valus kuulata, tehti mõõgapistetega kiire lõpp.

Olles end sellest äkilisest taplusest pisut kohendanud, jätkati teekonda, lootuses, et sedapuhku ei tihka paganad enam kallale kippuda ja et nüüd on nad nagu talled sõna-kuulelikud ning vagased. Olgugi et piiskopil oli tee Üks-külasse puhas, ei julgenud ta siiski muretult edasi liikuda, vaid laskis koguni kahekordse hoolega hoida sõja-meestel silmad lahti. Edasiminekuks tuli aga ühtlasi ka rutata, et mitte anda mahti paganatele võtta südant ning korrata kallaletungi.

Pärast keskpäeva liiguti endises korras edasi. Kuid see viimane ning kõige lühem teeosa enne Ükskülasse jõud-mist muutus ristisõitjatele üpris raskeks: kõikjal oli tee täis maharaiutud puid ja salakavalalt kaevatud hundi-auke, mille põhja olid kinnitatud püstiseisvad odad, nii et esimesed sissekukkujad langesid neile kõhuli otsa. Samuti lennutati põõsaist ning puhmaist nende pihta nooli, mis raudrüüga kaetud sõjameestele ei suutnud küll häda teha, kuid pikapeale muutsid nad siiski araks.

Kõige enam lennutati aga nooli vankrite kõrval sam-muvate preestrite ja munkade pihta, kuna nad olid oma harilikus mustas rüüs, mis ei suutnud ammulaskude eest varjata ihu. Kuid nüüd nad surma ei kartnud, teades, et märtrisurma puhul on neil taevas kindel ase valmis. Ja seepärast astuti, oma elu Jumala kindlatesse kättesse usal-dades, koguni rõõmsameelselt edasi.

Jubedusega mõtles preester Nicolausega kõrvuti sam-muv noor munk Mathias nähtud tapatööle. Suurte ning rõõmsate lootustega oli ta oma kodumaale tulles asunud teele, tahtes kasuks olla nii ristiusule kui ka paganarah-vastele. Et aga Neitsi Maarja lippu tuleb nõnda suurte ning ränkade vereohvritega siia tuua, seda ta küll ei loot-nud näha saada. Kogu see metsik möll, oma haavade käes vaevlevate inimeste oiged, kisa ja vere lõhn — kõik see oli täitnud teda uimastava jubedusega, nii et ta ei suut-nud seekord enam aru saada, mis ta ümber tõeliselt toi-mub. Alles pikkamisi toibudes hakkas ta mõistma, et sää-rane ongi sõda.

«Isa Nicolaus,» küsis ta siis äkki, «kas siia maale kunagi tuleb ka kindel rahupõlv, millal üksteist enam nõnda hirmsasti ei tapeta?!»

«Poeg,» lausus kepile toetudes edasisammuv vana Nico-laus, «ma näen, et kõik see rõhub sinu vaimu ja südant. Kuid ole kindel, kinnita ennast oma usus, pane hõlmad vöö vahele ja astu nagu tõsine jumalasulane vaprasti ning ilma kahtlemiseta edasi!»

Vaevalt aga sai Nicolaus need sõnad lausuda, kui ta karjatades jalul tuikus — nähtamäatust paigast lastud nool oli oma sinise suletuti vöbisedes jäänud peatuma ta kaela. Ja ennagu Mathias suutis teda toetada, varises haa-vatu maanteele kokku, kuna suust hakkas voolama verd, mis pani läkastama.

«Isa, isa Nicolaus...!» hüüdis Mathias ahastades.

«Mu poeg, ma suren siiasamasse paika!» lausus vana Nicolaus ja siis liikusid ta huuled palvesõnu sosistades.

Jällegi peatusid kristlased. Ikka tülikamaks ja raske-maks muutus nende teekonna lõpp, sest liivlased püüdsid nüüd igati tõkestada nende sammu. Küll laskis piiskop liivi keelt mõistvatel munkadel kisendada ning hüüda, et ta ei tule mitte sõjaga sellele maale, vaid tuleb kui tõsine sõber ning rahutooja. Kuid umbusklikud liivlased ei võt-nud seda kuulda. Ühtepuhku müdisid nende hobuste kabjad ristiväe ees ja taga, puhuti siit, puhuti sealt oli kuulda nende kisa, millega nad püüdsid üksteist ergu-tada. Aga samuti sõandasid nad ühtepuhku tikkuda risti-sõitjate luuresalkadele kallale.

Oma sõjameestest tihedasti ümbritsetud piiskop surus lõuapärased kramplikult kokku ja jätkas liikumist. Maale tulles ta tõesti ei uskunud, et juba algus muutub nii ras-keks.

Piiskopist veidi eespool ratsutav Dortmundi krahv Kon-rad oli nüüd üpris kuri, miks liivlased vigurdavad ega tule metsast välja ausasti taplema. Kui nad seda sõan-daksid teha, küllap siis juba relvad ise otsustavad, kum-mal on õigus. Kuid säärase salakaval nurgatagune hiili-mine on ju ainult paganarahvastele omane, mõtles ta ning tõmbas keelega vurrutsa suhu, hakates seda erutatult närima. Kuid just nüüdsama läks metsast lastud üksik nool ta náo eest vihisedes mööda, riivates tasase kõlksa-tusega pead ümbritsevat rauda. Olgugi et Dortmundi

krahv polnud arg sõjamees, pidi ta nüüd siiski tegema enese kohal ristimärgi, sest surm oli ju välgatanud tal otse silmade ees.

Lõpuks ometi lõppes mets, mis oli heaks varjupaigaks liivlasile, kes legendikul ei söandanud raudmeestele kallale tulla. Rahulikult ning tülitamata sammuti edasi eemalt kaugelt paistva Üksküla linnuse poole. Peatselt hakkasid paistma ka linnuse kõrval Väina jõe kaldal asetsevad Üksküla liivlaste majad, mis kõik olid enamasti suured ning kõrgete kisklaudadega kaetud katustega. Majade vahel asuvates õuedes kasvasid suured käharad tamme- ja pärnapuud.

Kuid seegi küla näis olevat elanikest maha jäetud, samuti nagu kõik teised. Ilma et oleks üheski õues või maja juures peatunud, liikusid ristisõitjad edasi linnuse juurde, arvates, et paganad on koondunud selle müüride taha. Kants ise, mille liivlased olid lasknud õndsas piiskop Meinhardil ehitada oma maalinnuse asemele, asetses küla serval kõrgel künkal.

Juba arvasid ristisõitjad, et neil tuleb selle linnuse piiramisega hakata vaeva nägema; kuid nende suureks rõõmuks lükati äkki kantsiväravad lahti ning sealt astus välja mõningaid tsistertsiumi mungaordu vendi koos saksa kaupmeestega, kes olid talvitanud Liivimaal. Kõik nad tulid nüüd avakäsi ristisõitjaile vastu ning hüüdsid neile kaela langedes:

«Kiidetud olgu Issand, kiidetud olgu Neitsi Maarja!»

Olles ootamatu pääsemise üle rõõmsad, ei suutnud nad takistada ka oma pisaratevoolu. Täna ja hõisates, ühtlasi ka oma päästjaid suudeldes, hüüdsid nad ühtepuhku:

«Kiidetud olgu Püha Neitsi!»

«Igavene au-kiitus temale!» hüüti neile vastu.

Üksküla kaupmehed ja mungad jutustasid lühidalt, kuid liivlased ristisõitjate maaletulekust kuuldes tahtnud neid oma meelevalda võtta. Nad sulgenud kantsiväravad ning jäänud hirmuga ootama liivlaste sissetungi, mida need aga ristiväe kiire lähenemise tõttu polevat saanud ette võtta. Nende vanem Ako saatnud naised ja lapsed koos kariloomadega metsadesse peitu, mehed aga kogunud enese ümber ning läinud nendega Holmi liivlasile appi sõdima.

Piiskop koos kõigi ristisõitjatega asus nüüd otsekohe

kantsi, kus kaupmehed ja mungad püüdsid üksteise võidu pakkuda talle oma paremaid eluasemeid. Kuid piiskop ei pidanudki nüüd ihulikkudest mõnudest kuigi suurt lugu, olgugi et temal kui kirikuvürstil oli selleks täieline õigus, vaid ta valis enesele üsna lihtsa toa, mis oli täis tündreid, soolakotte ja metsloomannahku, sest kaupmehed olid kõik oma varalaod koondanud sellesse kantsi. Parema ning hinnalisema kauba olid nad aga mahutanud keset linnuseõue asuvasse kirikusse, kus neil seinte ääres asetsesid vahasõõrid, vase-, tina- ja raualatid, altari ümber tünnid täis mett ja searasva, kuna aga üle kiriku olid tõmmatud nõõrid, millele oli laotud rebase, tuhkru, saarma, nirgi, orava ja ka muude metsloomade hinnalisi nahku. Et kirik oli kaubaga nõnda tihedasti täidetud, siis andis piiskop kohe käsu, et kaupmehed tõstaksid oma varanduse ühte õuenurka, kuna teisiti polnud seal võimalik jumalateenistust pidada.

Linnuseõues oli aga ruumikitsikus ütlemata suur. Sinna tuli mahutada kõik ristisõitjate hobused, vankrid, samuti ka enamik mehi, sest kõigile ei jätkunud katusealuseid ruume.

Sõjamehed kiskusid vahepealse puhkuse saabudes eneselt rõngasrüüd, mis juba üsna rängasti olid hakanud rõhuma nende ihu. Paljud heitsid kohe õue pikali, hakates ülima mõnutundega sirutama väsinud ihuliikmeid. Ka rüütel Daniel, kes kogu aeg oli kihutanud oma luuresalgaga ringi, heitis nüüd oma rõngassärgi ning vabastas pea raudsest kattedest, sest siinsete kindlate müüride taga varjul olles polnud kellelgi vaja karta ootamatut kallaletungi.

Oma esimeseks mureks pidas aga Daniel Ükskülasse jõudes hakata pärima neitsi Gertrudi isa, auväärse kaupmehe Elias Wolfgangi asupaiga järele.

«Elias Helmholti poeg Wolfgang,» lausus keegi kaupmees, kellelt ta juhtus esimesena küsima seda nime, «miks sa teda pärid?»

«Ma toon talle surmasõnumeid, ta auväärne emand on küünlapäeval Issanda rahus koolnud.»

«Koolnud?!» ja nüüd astus teisigi kaupmehi lähemale, üteldes enese kohal ristimärki tehes: «Rahu siis tema põrmule!»

«Aga oli tubli emand,» hakkas nüüd üks kollasekuuline kaupmees oma punast habet teiste sekka pistes sele-

tama, «tubli perenaine, häid lihapirukaid küpsetas... alati sai kiita... keele tahtsid viia nahka, kui sõid... Nüüd aga siis teda enam ei ole...!» ja ta pühkis käiseservaga oma paremat silma, leides sealt koguni üksiku pisara.

«Nii et kus ta peaks praegu siin asuma?» kordas Daniel ringi vahtides.

«Kes, ah Elias...? No teda polegi siin — jäi meist Nogardi maha.»

«Jäi maha...?!»

«Nojah, venelaste lendva murdis ta jalust ega lasknud kaasa tulla. Jäädes tõbisena maha, ütles ta veel meie lahkumisel, et kui kohtame ta vända, siis ärgu ta jäägu teda siin ootama, vaid mingi kaubakoormatega talle Nogardi järele. Kas tal seal aga eluvaimu enam ongi sees, seda ei tea meist keegi ütelda.»

Gertrudi isa polegi siin, mõtles Daniel kaupmeeste juurest eemaldudes, ja vahest ei saagi ta teda enam näha? Vaene Gertrud, kui kaupmeeste kahtlused täide lähevad, siis on ta ju täielik vaeslaps, isata ja emata orb, nagu seda on temagi. Ja samas meenus talle oma isa, kes samuti pidi surema võõrsil.

Üksteistkümmend aastat on sellest juba möödas, kui ta isa läks koos keiser Barbarossa suure sõjaväega vabastama Jeruusalemma sultan Saladini käest. Ta ise oli siis väike poisike, kuid ta mäletas, kuis isa kodunt lahkudes tõstis ta kätele, surus vastu oma rauaga kaetud rinda, suudles, jättis siis nutva emaga jumalaga ning läks, et mitte kunagi enam pöörduda tagasi. Ema suri, tema ise aga on otsustanud isa eeskujul pühendada oma elu paganatega sõdimisele.

Kuid ikka ja jälle pöörduvad ta mõtted tagasi neitsi Gertrudi juurde. Ühtepuhku meenub talle see laeval nähtud neitsi, kes suurest armastusest oma isa vastu ei põlanud nii ohtlikku teekonda ette võtta. Millegipärast aga ühtlasi tundub talle, nagu oleks ta Neitsi Maarjaga ühte nagu.

Aga kuidas viia või saata talle siit sõnum, et ta isa pole veel Nogardist tagasi pöördunud, kuidas?

Möödudes kirikust ning nähes selle ukse lahti olevat, tekkis Danielil tahtmine, minna sinna palvetama. Kuid oma suureks kohkumiseks pidi ta nägema, kuidas kaup-

meeste sulased, sellid ja poisid veeretasid sealt müürinal välja rasvatünne, kandsid seljas suuri vatmalipakke, vahakettaid ja kolisevaid raualatte, mis kõik laoti nüüd ühte puutaraga eraldatud õuenurka. Uudishimulikult astus Daniel üle kirikuläve, kust kaupmeeste valvur oli juba lahkunud. Üksküla kirik, mille põrand oli praegu täis õleprahti ja muid kaupmeeste poolt maha jäetud jätiseid, oli ise nii seest- kui ka väljastpoolt väga armetu ning ilma ühegi ilustiseta: kitsastest akendest pääses valgus sinna ainult üsna vaevaselt sisse, kuna mitmesugustest kividest kokku laotud seinad olid katmatud ning lagedad. Isegi altar polnud muud midagi kui kividest kokku laotud kõrgem paik, mida ehtis ainult üksik, rauast jämedasti taotud rist.

Kogu jumalakoja olid aga kaupmehed nõnda ära teotanud, et Daniel ei söandanudki seal põlvili laskuda, vaid, teinud vaikse ristimärgi, tuli sealt raske südamega jälle välja.

4

RAHUSÕNAD

Ka järgneval päeval ei näidanud liivlased end Ükskülas, kus ristisõitjad olid täielikud peremehed. Suure pidulikkusega korraldas piiskop kirikus tänujumalateenistuse, kus ta ise pidi viibima päris lihtsas preestrikuues, kuna oli oma ornaadi ehk toreda missarüü jätnud laevale.

Olgugi et piiskop Albert laskis nüüd kuulutada kõigile liivlasist paganaile, et tulgu nad ilma kartuseta tema juurde ning elagu kristlastega nagu vennad koos, pidasid ükskülalased siiski paremaks jääda oma vanade kommete juurde ning põlgasid ristitoojaid, nagu oleksid nad nende meelest roojased. Kuid kõik see aina aitas suuremaks puhuda vaenutuld, sest piiskop ütles, et kui paganad ei tule rahupalumisega tema juurde, siis ärgu nad lootku temalt ka halastust, vaid et siis tasub Jumal ise neile nende sõgeda kangekaelsuse eest veriselt kätte.

Kui piiskop Albert oli jumalateenistuse lõpul kirikust väljunud, toodi tema ette üks kinnipüütud liivlane, kelle

käed olid seotud selja taha. Vöö küljes rippus tal ainult kollase nahaga kaetud mõõgatupp, kuna mõõk ise oli ühe ta kõrval seisva ristisõduri käes.

«Vang!» lausus piiskop liivlasele teraselt otsa vaadates, ja avaldas siis soovi asuda teda kohe üle kuulama.

Kutsuti kohale preester Alobrand kui liivi keele parim tundja ja siis, istunud müüriäärsele kivist pingile, hakkas piiskop küsima:

«Miks olete kõik oma külad maha jätnud ning meie eest põgenenud?»

«Jätsime oma külad maha, et sina suure sõjaväega meile peale tulid!» kostis liivlane.

«See vägi, mis kõik minu ümber seisab, ei tulnud mitte pahategemiseks siia.»

«Ometi on ta meie ähvarduseks toodud maale.»

«Liivlane, mitte meie, vaid teie ise tungisite teel meile kallale, nõnda et pidime koguni vereohvreid kandma,» ütles piiskop preester Alobrandi suu läbi. «Miks olete seda teinud?»

«Tungisime kallale, et ajada sind koos su raudväega tagasi sinna, kust te olete tulnud!»

«Aga ometi pole see teil korda läinud,» kostis piiskop tigeda naeratusega, «Jumal ajas tühja teie kurja nõu.»

Liivlane vaikis, tal polnud enam midagi kosta, sest ta oli ikkagi vang, keda võidi hukata.

Samal ajal, millal ta piiskopi ülekuulamise all seisis, asusid ristisõitjad uudishimulikult tiheda poolringina ta ümber, kuna nad kõik tahtsid lähemalt silmitseda vangistatud paganat.

«Ja kui palju on teid nüüd metsades paos?» jätkas piiskop pärimist.

«Oi, palju,» lausus liivlane pead vangutades, «kogu Väina liivlased on jalul...»

«Tähendab, te tahate veelgi vastu panna, olgugi et teid metsateel löödi!» ütles piiskop ähvardavalt silmi välgutades.

«Jah, nõndakaua paneme vastu, kuni sa oma näljase sõjaväe viid meie maalt minema!» kostis liivlane pead raputades, kust rautatud nahkse mütsi alt ulatusid ruuged juuksed kuni õlgadeni alla.

«Liivlane, kui teie veel ikka kannate sõgedaid sõjamõt-

teid peas ega taha tulla meiega rahu tegema, siis nii tõesti kui Jumal asub taevas, saadan ma teile kaela halastamatu ning verise sõja!» Siis aga, niisutanud keelega oma õhu-kesi huuli, lausus kirikuvürst pisut leplikuma häälega: «Kuid et meie oleme tulnud siia kui rahutoojad, siis ei taha me mitte teie verd valada. Mine ning kuuluta seda oma vendadele. Ütle neile, et kuni päike pole täna veel looja läinud, võtan ma teid kõiki kui oma ärakadunud talleid vastu. Kui aga selleks ajaks pole teie rahutegemiseks siia tulnud, siis häda teile — lasen kõik teie külad pista põlema ning minu sõjamehed ei tunne siis halastust isegi teie laste vastu!» Piiskop lõpetas viimased sõnad peagu karjudes.

«Kuis saan ma kõike seda oma vendadele ütelda, sest ma olen ju armetu vang?!» lausus liivlane kibedalt.

«Ma kingin sulle priiuse, pime pagan!» hüüdis piiskop ning tõusis püsti. Kuid siis, sundides end rahunema, lisas ta uuesti istudes: «Mine ja kuuluta, et rahu palumiseks annan teile kuni päikese loojenemiseni aega!» Ja ta andis oma sõjasulastele märku, et nad vabastaksid vangi käed köidikuist.

Kuid liivlane ei pöördunud ega hakanud minema, olgugi et talle seda lubati, vaid ta jäi trotslikult samale paigale seisma.

«Mida sa ootad, mine!» lausus piiskop preester Alobrandi suu läbi.

«Piiskop, anna tagasi mu mõõk!»

«Mõõka tahad, ei, sa oled ju vang!» üllatus piiskop, kuna aga kõik sõjasulased ja rüütlid, kes sealsamas seisis, hakkasid valjusti naerma:

«Hä-äh-eh-eh-hee, või mõõka temale, pagan tahab oma mõõka...!»

Kuuldes enese ümber pilkamist ning naeru, pööras liivlane ainult korra oma pilgu piiskopilt ja ta nägi habemekarvadesse kasvanud nägusid, irvitusest vildakaid suid, paljastatud hambaid ja tema poole osutavaid sõrmi. Kuid olgugi et tema üle pilgates naerdi, ütles ta julgesti piiskopile otsa vaadates:

«Kui olen vang, nagu sa seda kinnitad, siis jäta mind edasi vangi. Kui aga tahad mind läkitada sõnaviijana omade keskele tagasi, siis las mul minna koos mõõgaga, sest ma ei ole mitte ori, kes mõõka ei kannan!»

«Hea, sa saad oma mõõga,» lausus piiskop ja pöördus siis rüütlite poole, et need annaksid liivlasele ta mõõga tagasi.

«Isa, luba seda ta kätte anda alles kantsivärava taga, sest pea ei või tema salakavaluse läbi juhtuda õnnetus?!» hüüti nüüd mitmelt poolt.

«Ma tean, mida te sellega mõtlete,» lausus piiskop naeratahes. «Kuid kas teie siis tõesti arvate, et ma olen arg?! Pealegi ei tarvitse mul temalt midagi karta, sest uskuge, ka lahkusega võib vaenlast võita!»

Kui liivlane oma mõõga tagasi sai, haaras ta selle vasksest pidemest kinni ning pistis välkuva tera laksatades tagasi tuppe.

«Nüüd siis mine ja kuuluta seda kõigile, mida olen sulle rääkinud!» ütles piiskop pead noogutades.

Liivlane pöördus ümber ja läks, kuna aga sõjamehed vahtisid ta lahkumist imestusega, sest meelsamini oleksid nad raiunud ta kantsimüüri taga tükkideks ning heitnud varestele söödaks. Paljud neist hakkasid aga koguni omavahel tasapisi nurisema, et piiskop hoolitseb enam rahu kui sõja pärast; ja ometi on nemad tulnud ainuüksi sõdimise rõõmuks siia.

Olles nüüd rahuleppe kartuse pärast mures, ruttasid ristisõitjad külasse laiali ja hakkasid seal rüüstama, kusjuures nende ahnusel polnud enam mingit piiri: lautadest, kuhu juhtumisi oli jäänud mõni lehm, toodi see välja, lüpsiti ta piim kas või enda peast võetud kiivrisse, tapeti, liha raiuti mõõkadega tükkideks ning see jagati meeste vahel. Aidauksed ja kirstukaaned purustati, aeti kottidesse või köideti puntraisse küll naiste seelikuriit, tühiseid ehteid, metsloomanahku, aga samuti topiti kottidesse ka söögivarasid, mis enam kõrist alla ei mahtunud.

Üksküla vanema Ako suurest majast leidis rüüstajate seas esimesena ringi jooksev Wigbert suure tõe kääriava mõduga. Kiskunud mõdutõrrelt prundi, pillas ta selle käest, kuna vahutav mõdu hakkas sorinal voolama põrandale. Peagu pimedas aidas käsikaudu kobades ei suutnudki ta enam leida tõrreprunti, kuna aga kobrutav mõdu hakkas kiiresti katma suurt aidapõrandat. Nähes seda, kiskusid teised sõjasellid oma raudmütsid peast ning lasknud need mõdu täis, hakkasid ahnesti jooma, tehes õige

lühikese ajaga suure mõdutõrre tühjaks, olgugi et sellest oleks tervele taluperele jätkunud kogu talveks juua.

Samal ajal ajasid teised sõjasellid külatänavail kanu taga, torgates neid piikide otsa või rabades mõõgaga maha, nii et kogu külavahe oli täis kanade kaagutamist ja veriseid sulgi, mida tuul keerutas õhku.

Ühest vihusaunast leiti hirmunult nurka pugenud põetud peaga orjatüdruk, kes raudmeeste poolt kinnihaaratuna ei osanud kohkumisest isegi halada ning nutta. Ta tiriti õue, kus suure naerulagina saatel kisti paljaks ning tõugati maha. Ja ristisõitjad, ilma et oleksid vabastanud end raudrüüst, hakkasid sealsamas üks teise järel teda koledasti teotama. Teised jällegi, leidnud laudast sea, tõid selle samuti õue, kus hakkasid teda veristama. Ja nii oli kogu taluõu täis tapetava sea röökimist, vaevatava tüdruku hädakisa ja purjus sõjasellide kriiskavat naeru.

«Ei, tõepoolest, Joachim, Liivimaal võib ka päris hästi elada, olgugi et suurt rikkust on siin üpris vähe,» urises Wigbert, kes oli end kõrini täis õginud ning istus nüüd õuenurgas maas.

«Aga siit võib ka veel enam patusena tagasi pöörduda, kui olid siia tulles.»

«Ära halise, vaid söö, niikaua kuni hambad veel liiguvad!» lausus Wigbert, jäädes siis vahtima kaaslast, keda ikka enam ja enam maaslamava orjatüdruku ümber kogunes.

«Pea kinni, saadan, ära lammata!» karjus nende seast üks kui teine.

«Mis ta siis nõnda jäledasti röögib?!» Ja tüdruku kallal rüüseli niikaua edasi, kuni ta nende käes suri.

Nüüd pudenesid mehed laiali, kuna aga tüdruku surnukeha heideti põigiti roigastarale, kust ta kõigile nagu irvituseks paistis.

«Nõnda saagu kogu paganasugu otsa!» üteldi ta pihta sülitades ning mindi rahulikult eemale.

Ennegu päike jõudis loojenedes silmapiirile läheneda, märkas oma meestega valvet pidav rüütel Daniel, et metsast väljunud viis liivi ratsanikku lähenevad julgesti külale. Kõik nad istusid oma väikestel väledatel hobustel, milliseid paljud sakslased nägid alles esimest korda, ning neil andis tõsiselt imestuda, kuidas nii tillukesed loomad suudavad kanda eneste seljas nõnda suuri mehi, kel

jalad lohisevad sadulas istudes peagu maad mööda järel.

Need tulijad olid Üksküla ja Holmi liivlaste vanemad Ako ja Atso koos oma sulaste ja vabamehe Mantiga, kes oli neile piiskopilt toonud sõna, et ta on valmis sõlmima nendega rahu.

Kui liivlased olid jõudnud kristlaste vahimeesteni, võeti nad mõõkade ja odade vahele ning hakati saatma edasi linnuse poole. Vanemaid võidi nüüd üsna hõlpsasti teiste seast ära tunda, kuna olid märgatavalt toredamini rõivais: nad kandsid pikki kollasest raagnahast säärsaapaid, vatmalist kaatsasid ja üks neist koguni raudrõngastest punutud vesti; vööl rippuvad vestud ja mõõgatuped olid neil aga rikkalikult vaselistega ilustatud ja naastutatud hõbedaga.

Atso, kelle näokarvades oli märgata tublisti halli, vaatas pisut väsinud ilmega nukralt enda ette, kuna aga seevastu raudsärki kandva Ako pilk oli julgelt uhke; ta vahtis neid saatvaile sakslasile trotsides otsa ega langetanud ka rüütel Danieli ees oma pilku.

Jõudes külla ning nähes seal kõike seda lagastamist, ei suutnud Ako hoiduda hüüdmast:

«Need ristimehed on ju ahnemad kui nälginud leedulased!»

Samal ajal jooksid aga sakslased igalt poolt nende ümber murruna kokku ja hakkasid kisama:

«Paganad tabati, tulge vaadake paganaid!»

Jõudnud linnusesse ning andnud seal oma relvad käest, lasti liivlasil püstijalu niikaua oodata, kuni piiskop nad lõpuks vastu võttis. Nad juhatati ühte pooleldi pimedasse kivikambrisse, kus suure laua ääres istus piiskop koos oma ülemate väepealikute ja tõlkijatega. Laual, millel piiskop hoidis oma ristitatud käsi, asetsesid mõned raamatud, pärgamendirullid ning savipott tindi ja otsapidi sellesse kastetud hanesulega.

Heitnud igale liivlasele terase pilgu, niisutas piiskop keelega oma kitsaid karvadest põetud huuli, ennegu võttis preester Alobrandi suu läbi küsida, kes on need tema juurde tulijad.

«Olen Üksküla kihelkonna vanem,» kostis Ako end piiskopi ees sirgu ajades, «aga kes oled sina, et võtad õiguse meilt seda küsida?»

«Mina olen Liivimaa piiskop!»

«Kui oled piiskop, nagu neid nüüd ühtepuhku mere tagant võõralt maalt saadetakse, siis ütle, miks oled sa nii suurte kahjutegemistega tunginud meie maale?»

«Pagan,» kostis piiskop tõsiselt, «sa tuled pärimistega, nagu oleksid võitja!»

«Meie pole kaotanud sulle lahingut!»

«Hoopled, et pole kaotanud, kuid ometi istume siin sinu majas ning tarvitame teie vara — kas me siis seega pole võitjad?»

«Seda küsimegi nüüd sinult, et miks oled lasknud oma meestel kõike seda teha?»

«Olen lasknud ja lasen sündida veel hullematki, kui teie nüüdsama ei painuta oma kaela ega tee meiega rahu!» lausus piiskop ähvardavalt.

«Rahu oleme nõus tegema; tulimegi selleks siia, et vahe-tada sinuga oda.»

«Eks tulge siis kõik metsadest välja ning meie tahame võtta teid nagu oma vendi eneste seltsi,» ütles piiskop hoopis leplikuma häälega. «Veetõrred seame külaotstesse üles, nii et igaüks, kes teist koju pöördub, saab pühitsetud veega kastetud.»

«Ei, meie tulime ainult rahuleppe tegemiseks siia,» kostsid liivlased, «ristimise lubamiseks pole meil õigust.»

«Meie elame rahu ainult kristlastega,» lausus nüüd piiskop teravalt, «kuna aga paganatega peame halastamatut sõda!»

«Liivlasist on juba paljud ristitud,» ütles Ako, «ristimiseks pole meil olnud keeldu ega sundust, see on olnud iga mehe enese otsustada ja teha.»

«Aga kas sina ise lased end ristida?» asetas nüüd piiskop Akole salakavala küsimuse.

Ako vaikis, ta vaatas korra oma kaaslasile otsa, ennegu kostis:

«Kui teist pääsmist pole, siis võtan ristiusu ikke vastu, kuid enne tahan pidada selle üle oma naistega nõu, et pärast poleks nendega suurt tüli.»

«Nii nagu teed sina ise ees, nõnda peab talitama kogu pere su järel!»

«Ei, piiskop, kui lasen ennast ristida, siis oled ju sina esimene nõudma, et peaksin enesel ainult üht naist.»

«See on tõsi, liivlane, sest igal kristlasel on ainult üks naine või üks mees!»

«Aga kuhu jätan siis oma teised naised? Minul on neid praegu kokku neli, paljudel kaks, mõnel aga koguni viis või kuus, nii nagu neid keegi jõuab toita ning tahab enesel pidada.»

«Pagan, sa räägid sohinaistest, kellega teie pole kristliku abielusidemega ühendatud!» hüüdis piiskop ägedalt. «Sohinaisi võite aga alati tõugata enesest eemale. Sellepärast vali sinagi neist enesele ainult üks, ja minu preestrid panevad teid kristliku abielusakramendiga igaveseks ühte!»

«Piiskop, ära unusta, et meil on nendega lapsed, nii poegi kui ka tütreid — kuhu jäävad nemad?» küsis omakorda seni vaikinud Atso.

«Eks ole nemadki teil ainult sohilapsed, kuna olete toonud neid patuviljana ilmale. Kuid siiski ma ei kahtle, et ka nemad võivad pärast ristimist kasvada tublideks kristlasteks. Ja seepärast minge nüüd ja kutsuge kõik oma vennad metsadest välja ning ütlege neile, et nad tuleksid ristimisesakramenti vastu võtma ning end meiega igaveses sõpruses ühendama!»

«Ei, piiskop,» kostis Ako, «meie siin pole mitte selle üle otsustajad, vaid igaüks meist las peab enne seda omadega nõu. Kui tahad, siis vahetame sinuga odad, ja pärast, kui oleme kõike koos omadega arutanud, teeme juba kindla ning igavese rahu.»

«Liivlased pakuvad ajutist rahu,» lausus piiskop, vaadates enese kõrval istuvale Dortmundi krahvile otsa. «Kui nad ainult selle taga ei varja mingit kavalust?!»

«Kõige kasulikum oleks, kui meie neid selleks taplusega sunnime,» arvas Dortmundi krahv, urgitsedes põidlagaga nina; «kuid ma kardan, et siis tuleks meil hakata neid mööda metsi taga ajama. Oleksid nad aga julgemad ning tuleksid ise peale, siis võiksime üsna hõlpsasti võtta nende üle võimust.»

«Palju on teid praegu metsades koos?» küsis piiskop liivlasilt üsna ootamatult äkki.

«Meid on palju,» kostsid Ako ja Atso päid raputades, «kõik Üksküla mehed, Holmi rahvas ja ka Koiva liivlasi on tulnud meie sekka.»

«Valetate?!» hüüdis piiskop, laskudes rinnaga lauale.

«Kui kahtled, eks siis tule ise ja vaata oma silmaga üle,» lausus Ako rahulikult, kuna aga kõik ta kaaslased noogutasid vaikides päid.

«Ütle, kui palju teid kokku on?»

«Meid on tuhandeid, on hulk!» kinnitasid liivlased.

«Teie hulkasid meie ei karda, küll aga tunnete teie ise hirmu ega julge metsadest välja lagedale tulla.»

Liivlased said aga säärastest sõnadest otsekohe aru, et seega tahetakse meelitada neid lagedale taplema. Kuid ühes sellega näitas nüüd piiskop, et ta peab nende hulka palju suuremaks, kui neid tõeliselt on. Oleks neil nüüd niisamagi palju mehi nagu siin praegu on raudmehi koos, siis nad polekski tulnud ainult viiekesi, vaid juba kõik kogu oma hulgaga. Et neil aga praegu ainuüksi oma jõududest ei piisa, siis peavad nad nüüd hoidma kavalusest kinni.

«Hea küll,» lausus piiskop, kui ta oli liivlasile arusaamatus saksa keeles pidanud oma kaaslastega nõu, «meie anname teile ühe päeva aega, ja siis tulete tagasi ning sõlmitte meiega igavese rahu.»

«Piiskop, päev veereb õhtusse, ja peagi on teine läinud,» lausus Ako kõigi kaaslaste eest, «meie aga ei saa mitte nõnda ruttu tagasi tulla, sest naised on meil pelgupaikades laiali, nende kokkukutsumine, meestel nendega seletamine, keda neist lasta papil enesega paari panna ja keda tõugata eemale, kõik see nõuab ju hoopis pikemat aega, kui sina siin meile pakud.»

«Ühe päevaga jõuab paljugi ära teha, ja mees ei tohi mitte hakata oma naiste sõna kuulama, sest siis võib ta ise kergesti kaotada oma pea.»

«Siiski, piiskop, nad on meie laste emad, kellela meie maa oleks olnud rahvast tühi... ka neid peab kuulama... Ja seepärast anna meile vähemalt niipalju aega, kuni päike jõuab kolm korda tõusta.»

«Kolm päeva on pikk aeg,» lausus piiskop pead vangutades. «Kuid siiski, näidates teile oma armu, sõlmin ma teiega kolmepäevase rahu, et enam ei oleks vaenu meie vahel. Enneku aga päike jõuab minna kolmandat korda looja, peab meie vahel olema sõlmitud igavene ning ristimisveega kinnitatud rahu, ehk muidu lasen kõik teie külad pista põlema!»

Kui siis piiskop oli liivlasi veel manitsenud, anti neile

relvad tagasi. Üksküla Ako, saanud kätte oma viskoda, asetask selle rahumärgiks piiskopi ette lauale, ning seejärel ulatati talle omakorda kristlaste raske oda.

Ja nõnda sõlmitigi Väina-äärsete liivlaste ja piiskopi sõjaväe vahel kolmeks päevaks rahu.

5

SÕJASÕNUM

Toreida liivlaste maalinnuse õuel istus nende vanem Annu koos oma külakondade ja naaberkihlakondade vanematega, keda oli kutsutud ühisele nõupidamisele. Kõik nad olid võtnud aset keset õue kokkuveeretatud suurtel istekividel, kuna saduldatud ratsahobused olid jäetud linnuse jalale sulaste hoolde.

Rahutu oli meeste pilk, kui nad ringis istudes vahtisid üksteisele küsivalt otsa. Ühes teistega viibis seal ka naaberkihlakonnast Satesele linnuse vanem Dabrel, kes oli laialt tuntud oma ägeduse poolest. Nüüdki ei suutnud ta rahulikult paigal istuda, vaid sõrmitsedes oma mõõga kinnitusahelate ja vaseliste kallal, kargas aeg-ajalt kärsitult püsti. Eesotsas oma sepa Mantiga oli seal ka mitmeid Üksküla mehi, kel kõigil olid näod ja habemekarvad täis teetolmu, silmis aga piidles rahutus ning vaev. Nad olid Ükskülast tulles kihutanud ratsa peagu kogu öö, jõudes varahommikuks Toreidasse.

Peale liivlaste viibis sellel nõupidamisel ka Sotekle lätlaste vanem — mustahabemeline Russin, kes oma suurte karvaste kätega toetus laiale mõõgale, mis tal lapiti põlvedel asetses. Temagi, olles toreidalastelt saanud kutsepulga, oli karanud koos paari sulasega sadulasse ning jõudnud parajaks ajaks pärale.

Olgugi et kõik koosolijad ootasid nüüd kärsitult Annu kui majavanema esimest sõnavõttu, nii nagu seda nõudis komme, ei avanud ta aga selleks veelgi oma suud, vaid piilus vahtida ikka üles neljatahkse torni poole. Sellesse jämedatest palkidest ehitatud vahitorni oli ta seadnud valvama kaks sulast, kes pidid andma talle märku, kui nad näevad Kaupot tulevat.

Kuigi Kaupo oli liivlaste seas ainuke ristitud vanem, oli Annu temalegi saatnud kutsepulga, sest ta oli ju vara kui ka jõu poolest ikkagi vägevamaid vanemaid. Nüüd aga lootis ta, et kuuldes oma kõrvaga ükskülalastelt, mida maale tulnud kristlased on võtnud lõunapoolsete suguvendadega teha, avanevad ehk Kaupol silmad ning vahest pöördub ta siis koguni oma esiisade usu juurde tagasi.

Kuid kuis ka Annu torni poole vahtides ei oodanud märguannet, ei liigutanud seal kumbki sulaseist kätt. Teised vanemad muutusid aga säärasest ülearusest ootamisest üpris rahutuiks ning hakkasid kahtlema, kas Kaupo tahabki enam hoida nendega ühte.

«Mehed, asjata ootame ristitut,» lausus Dabrel kivilt karates, «temast pole meile enam mingit abi!»

«Siiski, hädas on iga abimees vajalik,» arvas Annu, kes ikka veel vahitorni poole piilus.

«Ei Kaupo abi anna, ennem ta juba pöörab odaotsa meie eneste poole, kui ta tõstaks kristlaste vastu kätt,» arvasid ükskülalased. «Ja seepärast, Annu, ära tema ootamisega enam aega viida — meil on ainult kolmepäevane rahu!»

«Tõsi, kaua oleme teda asjata oodanud,» lausus Annu veel korra pilku torni poole heites, «ja seepärast on nüüd tõesti ülim aeg... Teie, ükskülalased, pajatage aga enne veel kord oma lugu, kuidas kristlased tulid ja mis nad tegid, kõik selleks, et teaksime, mida tuleks meil ette võtta.»

Nüüd tõusis Manti oma istekivilt püsti, vaatas koosolevaile vanemaile kordamööda otsa ja hakkas siis selgitama:

«Kõigile oleme sellest juba rääkinud, kuid meie suud ei väsi kunagi kurtmast: määratu hulk ristiväge tuli laevadelt maale, võtsid kõik ojamaalaste ehitatud kivikantsid eneste alla...»

«Kivide vahele peitu pügeda on ju sakslaste põline komme!» hüüdis Dabrel vahele.

«Ükskülas võtsid neid nende eneste soost kaupmehed ja mungad koguni rõõmuga vastu,» jätkas Manti, kuna ta kaaslased vaikides päid noogutasid.

«Peaksume ka oma kaupmehed siin kinni võtma, muidu kutsuvad nemad meile ristiväge kaela,» arvati.

«Mungad aga maha lööma!» lisas Dabrel.

«Ei seda me saa — mungad on ju eesotsas papiga Kaupo kindla kaitse all,» ütles Annu.

«Siis tundku temagi nende pärast häda!» hüüti. «Kuu-lutame ta kas või lindpriiks, kui ta pappide poole hoides liitub ristiväega!»

«Koer otsib ju ikka koerte seltsi!» urises Dabrel.

«Tasa, mehed, sõgedad sõnad toovad alati kahju!» püüdis Annu targalt rahustada meeste ägedat meelt.

Kui siis vanemad olid pisut rahunenud ning uuesti istunud kividele, jätkas ükskülalastest Manti, toetudes oma mõõgale:

«Kogusime omad kokku, ruttasime neile vastu, kuid rammu oli vähe: sakslastel raudkamar ümber, tera ei võtnud läbi, ja nii said paljud meist kasutult otsa. Raud-mehed tungisid aga küladesse, sõid kõik neis leiduvad moonavarad nahka, lõhkusid metsades mesipuid, põletasid maju ja tegid nõnda ääretut kahju.»

«Kas siis meie maa peab kõiki sääraseid meretaguseid nälgi- ja toitma?» ägestusid mehed. «Ei, tõepoolest, see kõik nõuab tasumist!»

«Ja siis tegime nendega kolmeks päevaks rahu, et koguda väge,» jätkas Manti, «ning seepärast olemegi nüüd siin!»

Tekkis vaikus, kuna aga ükskülalane laskus tagasi oma kivile. Ta oli rääkinud kõik, mis tal oli ütelda, ja nüüd jäi kokkutulnud vanemate teha, kas nad tulevad ükskülalastele appi või peavad need painutama oma kaela piiskopi tahtmise alla.

Ennegu aga keegi suutis midagi lausuda, hüüdsid vahimehed tornist:

«Kolm ratsameest lähenevad, Kaupo on nende seas!»

«Kaupo, ta tuleb siiski...!»

Jätnud oma hobuse koos sulastega linnuse värava taha, astus Kaupo õue. Ta kandis samblakarva vatmalist kuube, mille hõlmad olid hõbenaastudega kinnitatud, jalas pikki kollaseid säärsaapaid ja ümber puusade punast vööd, mille küljes vaskahelat pidi rippus lai kahe teraga mõök. Astudes koosolijate juurde, lausus ta kätt tõstes:

«Olgu tervitatud auväärseid mehi!»

Kõik noogutasid vaikides päid, jäädes seejuures vahitima maha. Ainult Annu kui Kaupo kõige lähem naaber vastas ta tervitusele sõnadega.

Kuna enam kuskil polnud istumiseks paika, siis tõusis toreidalasist üks külavanem, et vabastada tähtsale kihlakonnavanemale istekivi.

«Istu edasi, mina olen hiline tulija,» lausus Kaupo seda nähes.

«Sinusugusele olgu istekivi, oled kihlakonnavanem!»

«Tõeliselt olen ainult veel oma külas vanem,» lausus Kaupo kibestunult naeratades; «kaugemal küll veel üteldakse seda, kuid südames mõteldakse aga hoopis teisiti.»

Mehed vaikisid. Kaupo nurin oli asjata, sest igaüks teadis, et kogu ta kihlakond kuulas tõrkumata tema sõna. Kuid säärases nurinas polnud ka midagi imet, sest koos ristiusuga oli Kaupo omandanud kristlasilt nende salalikud enesealandamise kombes. Et aga salaja teda tõepoolest vihati, siis oli ta ise selles süüdi, sest ristiusku minnes oli ta ju pööranud oma rahvale selja.

«Olgugi et siin on nüüd palju suuri vanemaid,» lausus Annu sõna võttes ning Kaupole otsa vaadates, «kuid et nõupidamine on minu majas, siis ärge pandagu pahaks...»

«Muidugi, Annu, pealegi oled sa aastatelt vanem... kõnele sina,» üteldi mitmelt poolt.

«Olgu nõnda, mehed,» lausus Annu, ja siis pärast lühikest mõtlemist: «Ehkki Kaupo on hilisem tulija, kuid eks ole seda kuulnud temagi, mis Väina ääres tehakse. Ja seepärast, mehed, peame nüüd arutama pikalt...»

«Kui hõim on hädas, siis pole pikaks arutlemiseks mahti!» hüüdis Dabrel vahele. «Mehed on meil juba jalul, kõik nad ootavad ainult käsku!»

«Ka meie mehed on ootamisest kärsitud,» hüüdis seepeale teisigi vanemaid.

«Aga mehed, kelle vastu tahate tõsta tapri?» võttis nüüd Kaupo sõna. «Kas Liivis pole juba küllalt valatud verd?!»

«On valatud, ja tuleb veelgi valada,» kostis Dabrel, «ilma vereta ei püsi kunagi rahu! Kas sa ise pole siis veel kuulnud, et papid on toonud raudväe maale, tulnud Ükskülasse ja seal nüüd riisuvad vara, tapavad ja sunnivad väevõimuga ristima?»

«Väevõimuga ei sunnita kedagi!» lausus Kaupo teravalt.

«Ainult väe ja võimuga, mõõgatera sunnib...!»

«Kuigi piiskop näitab mõnes paigas võimu, siis ometi

ei tee ta seda kurjast meelest... Ja seepärast on kasulikum lasta end ristida ning liituda temaga, kui hakata sõgedast meelest taplema.»

«Ja maksta pappidele kümnist?!» karjuti.

«Ega see kümniski pole asjatu maks, vaid selle eest annab piiskop meile leedulaste vastu abi. Nüüd aga oleme ühtepuhku nende pärast hirmul, kui nad käivad Ugandis ja Sakalas riisumas. Ei lase meie neid oma maast läbi, on nad meil kaelas, arname neile aga teed, on jällegi eesti hõimud kurjad, et oleme leedulastega ühel nõul. Ja nõnda kordub see põlvest põlve. Seepärast on liivi hõimudele kasuks, kui nad leiavad enestele tubli liitlase, sest ka Pihkva ja Põlotski verelased käivad meid maksudega kollitamas.»

«Tõsi, Kaupo, on õigus,» lausus nüüd lätlaste vanem Russin. «Meie, lätlased, peame maksma Gertsike Vsevolodile, vahel suruvad meid jällegi eestlased, tulevad metsikud leedu hõimud, nii tahab igaüks meilt saada. Ja seepärast, kui uus piiskop on tõesti vägev kaitsja, siis on lätlased püsiva rahu tegemisega nõus.»

«Ei, nälgitud sakslasi meie toitma ei hakka, liivi hõimud ei taha neid oma viljaga nuumata!» hüüdsid ükskülalaste saadikud.

Ka palju toreid alasi koos Dabreliga kinnitasid seda sama.

Samal ajal, mil vanemad üleval kantsis istudes ägedasti vaidlesid, kõristasid nende hobused oma vaskseid valjaid ja kaapisid rahutult maad. Kõik nad olid hästi söödetud, läikiva karva ja turris lakaga.

«Nii et vaen on siis otsustatud?» küsis Annu, vahtides meestele otsa.

«Asume tee, olgu sellegi piiskopi lõpp niisama kuri nagu Bertholdil, kelle munkade riismed hulguvad veel praegugi meie keskel ringi!»

«Ärge munkade hõlma hakake,» lausus Kaupo tõsiselt, «nemad toovad ju ainult rahu.»

«Rahu, ütled oma sõgeda keelega,» hüüdis Dabrel. «Kas see on siis rahu, kui meie vendade veri voolab Väina ääres?!»

«Mis Väina ääres tehakse, seda ma ei tea, kuid see pole tark tegu, kiskuda tupest mõõk, kui samal ajal pakutakse rahu.»

«Kaupo, vaen surutakse meile peale,» ütles nüüd Annu tõsiselt.

«Et maaletulnud piiskop oli nõus sõlmima rahu, olgugi et meie omad tungisid talle esimesena kallale, siis see näitab, et ta ei tulnud mitte verevalamiseks siia.»

«Kaupo, ristiusk, mille sakslased on sulle peale pannud, on nagu kange mõdu tumestanud su silmi!» lausus Annu Kaupole otsa vaadates.

«Sa eksid, Annu, ristiusk pole mulle mitte peale pandud, vaid selle võtsin ma ise oma tahtel vastu, sest tema läbi pääsesin surmahaavast. Kõik teie, vanemad, kes praegu siin koos olete, kuulake veel kord minu sõnu: liivi rahvas on väike, ta peab hoiduma ühte, kui ei taha maa pealt kaduda!»

«Hoida ühte, no seda meie tahamegi!» hüüdsid nüüd kõik suur- ja väikevanemad koos.

«Ja mitte otsima taplust sealt, kus selleta läbi saab!»

«Ega meie otsi — taplust surutakse meile peale.»

«Mitte taplust ei tulnud vägev piiskop teile tooma, vaid rahu ja kaitset,» kinnitas Kaupo.

«Kaupo, kui sa ei taha oma hõimuga ühte hoida, siis taltsuta vähemalt oma keeltki ning ära külva rahva sekka vaenu ja tüli,» ütles Dabrel oma istekivilt püsti karates. «Kui sina koos oma kihlakonnaga ei taha taplema tulla, jää siis maha, kuid ära hakka sõnadega kimbutama teisi!»

Kaupo vaikis. Ta nägi, et sõgeduse juured istuvad ta sugurahvas veel üsna sügavalt. Keegi ta kaasvanemaist ei märka, et liivlased ei suuda enam kauaks kõigile vaenlasehulkadele vastu panna, sest Liivi asub liialt suure tee ääres, kust kõik rahvad läbi käivad; üks neist kimbutab, teine kiusab, kolmas vaevab ja rõhub, ning nii jookseb kogu liivi hõim verest tühjaks. Otsides aga tarkuse ning kavaluse poolest vägevamalt liitu, võib Liivi jääda ikkagi püsima. Nõnda nagu talitasid esiisad ees, ei saa aga nüüd enam elada, vaid ka mõistus tuleb võtta appi ning peab tegema nõnda, nagu see on kõige kasulikum.

Kui siis mehed olid omavahel veelgi pisut vaieldud, kiskus äkki Dabrel tupest mõõga ning heitis esimesena selle ringisistujate keskele maha. Peale Kaupo ja Russini viskasid nüüd teisedki vanemad oma mõõgad kolksatades üksteise otsa, märgiks, et nende malevad on sõttamineku poolt.

Otsus oli langenud.

Üksküla meestele anti nüüd lubadus, et peatselt asuvad malevad teele ning järgneva päeva keskpaiku loodetakse jõuda Üksküla alla päralt.

«Mehed,» lausus Kaupo end sirgu ajades, «teie ise kutsute vaenu ning verevalamise oma pealaele, ise teie ka kannatate seeläbi!»

Ja siis uhkesti ümber pöördudes läks ta linnuseväravast välja, kargas sadulasse ning kihutas koos sulastega tagasi oma külla.

Tõsi, ta ei lootnud, et suudab hoida neid säärasest meeletust ettevõtmisest, kuid ta püüdis seda siiski teha; mitte küll ainuüksi seepärast, et Dietrich andis talle selleks nõu, vaid et ta enese mõistus ja süda kõnelesid säärase sõja alustamise vastu. Olgugi et ta suguvennad on jäänud edasi pimedaks paganaks, ei taha ta ka nende vastu paljastada oma mõõka, nagu Dietrich teda õhutab. Ta ei taha valada oma suguvendade verd, ja kui ta seda teeks, siis tõuseks ka kogu ta oma rahvas tema vastu üles. Las seepärast katsub piiskop ainuüksi oma jõuga toime tulla, tema aga tahab kõigest sellest oma käed puhtaks pesta.

Kiiresti ratsutas ta edasi, kusjuures hõbedaga naastutatud mõõgatupp lõi kogu aeg laksudes vastu hobuse külge, kuna aga sulased traavisid vaikides kannul.

Ühtepuhku ning raske südamega peab ta mõtlema oma suguvendadele, kes veel ikka vaevlevad pimedais paganluse köidiku, ilma et nad suudaksid näha seda vaimuvalgust, mis Petlemma laudast on hakanud särama. Nad kummardavad olematuid haldjaid ja peavad enestel mitmeid naisi, teadmata, et see on ju lausa lihalik patt. Nende patuse eluga suudaks ta veelgi leppida, aga et nad nüüd oma sõgedas rumaluses tahavad minna tugeva ristiväe vastu, siis see teeb ta meele tõsiselt nukraks.

Paljud liivi vanemad kõnelevad liitumisest eestlastega, kuid see on lausa asjata lootus, ja sellest poleks ka mingit abi: eesti hõimud on rahutu rahvas, käivad rüüstamistega ühtepuhku õrritamas leedulasi, minnes siis jällegi oma maale tagasi; ja kes peab siis vastu võtma esimesi kättetasuhoope kui mitte Liivi?

Jõudnud nõupidamiselt tagasi oma suurde õue, mis igast küljest oli kõrge pistandtaraga piiratud, kargas

Kaupo sadulast, jättis hobuse sulaste hoolde ja astus kõrvale vaatamata oma elumajja. Eesruumides viibivad talitajad ja ümmardajad, kes harva juhtusid nägema oma isandat nõnda suures meeleärrituses, tõmbusid kartlikult eemale. Ainult Aali, kes parajasti juhtus istuma kerilaua taga, ei kartnud isanda tusatuju, vaid see oleks teinud talle koguni rõõmu, kui ta oleks teda kas või löönud.

Kuid ei, Kaupo ei pannud enam kunagi Aalit tähele, ei hea ega kurja sõnagagi pöördunud ta tema poole. Tõesti, oleks ta teda löönudki, puudutanud omaenda käega, kui palju oleks see teinud talle siis rõõmu. Aali ei suuda seda unustada, et kunagi oli ta tema naine. Kuid egas Kaupogi pole unustanud nende endist abielu, sest muidu ta kõnetaks teda nagu iga teist ümmardajat või orja, kas hea või halva sõnaga. Ja Aali kummardus jälle kerilaua kohale, kusjuures linane lõng jooksis ta sõrmede vahelt nõnda kiiresti läbi, et kerilaua naga aina kiunus.

Läbinud suured peretoad, astus Kaupo mütsi peast võtmata oma tagumisse kambrisse, mille jämedatest palkidest püstitatud seinad olid riputatud täis mitmesuguseid relvi, nagu odasid, mõõku, tapreid ja kärpe; kõige nende seas oli ka üks raudrõngastest punutud särk. Ahju kõrval asetses suur magamise lavats, mille pähiti kohale seina külge oli kinnitatud rauast taotud rist koos Lunastaja kujutisega.

Avanud vammuse hõlmi kinnitavad hõbesõled, laskus Kaupo suurele lauaäärsele järile. Nüüd oli ta meel ütle mata haige, sest tema, esimene liivlaste seas, oli täna pidanud nägema, et enam pannakse tähele Annu ja Dabreli kui tema sõnu. Ta teab, mitte seepärast ei kipu nad ükskülastele nõnda südikalt appi, et neid aidata, vaid et just kiskuda eneste poole väge. Et kristlasena pole tal liivi hõimude seas enam endist au, seda on salakaval Annu märganud, ja seepärast püüabki ta nüüd teha ikka nõnda, millele tema kui kristlane peab seisma vastu.

Aga kuis ka Kaupo nüüd iseenesega ei kembelnud, pidi ta oma südames andma ka Annule ja Dabrelile õiguse, sest hõim peab end ju ühiselt avitama.

Kuid üks paku temagi avitust, kutsudes kõiki liivlasi

Kristuse risti alla ühinema; kui nad seda teeksid, siis poleks neil ju vaja kristlasilt vaenu karta. Mis põhjus oleks siis piiskopil liivlastega veel sõdida, kui nad kõik on võtnud ristimärgi omaks?!

Pikkamisi nihkus Kaupo eluruumi ukseesine vaip kõrvale ning sisse astus mustakuuline preester Dietrich, lausudes enese kohal ristimärki tehes:

«Kiidetud olgu Neitsi Maarja!»

«Aamen!» kostis Kaupo nõnda nagu ta oli seda preestrit eneselt õppinud.

Dietrich, kes oli Kaupol alatine külaline majas, ei läbenud aga seekord istuda, vaid hakkas kohe püstijalu pärima:

«Kaupo, sa tulid vanemate koosolekult, mida võtsite seal nõuks?»

«Ükskülalased on saatnud oma sõnaviijaid igasse paika laiali, ja nüüd tuleb mehi palju kokku.»

«Tuleb mehi...?»

«Jah, terved malevad, et minna piiskopi vastu välja.»

«Püha Neitsi, ole meile abiks!» pomises preester ristimärki tehes. «Ja vanemad olid ühel nõul?»

«Kõigil neil oli ühine meel.»

«Ja sina, kas sa ei tahtnud siis hoida neid tagasi?»

«Ei aita,» kostis Kaupo kibestunult, «mind ei võetud kuulda, nagu polekski ma enam vanem, vaid koguni mõistetud lindpriiks!» ja ta sülitas enese ette põrandale.

Preester vaikis, ainult ta kipratõmbunud otsmik laskis aimata, et ta millegi üle ägedasti mõtleb. Kuid Kaupolgi polnud praegu tahtmist kõnelda ning ta vahtis enese ette maha. Siis aga, raputanud oma otsmikukohalt juustest lagedat pead, astus Dietrich Kaupole veelgi lähemale ning kätt ta õlale asetades küsis talt nõnda:

«Kaupo, vend Kristuses, mida mõtled sa nüüd ette võtta?»

«Mina olen oma usule truu, peaksid isegi teadma...!»

«Oled truu, ma tean ning usun... kuid sa pead seda ka näitama...» ja preester haaras oma kondiste sõrmedega ta randmest. «Kutsu oma mehed kokku ning rutta nendega vendadele appi!»

«Kuidas, appi, Dietrich,» üllatus Kaupo, «kes neist siis praegu hädas on?!»

«Kaupo, ära tee ennast nõnda sõgedaks,» ütles preester. «Praegu, millal kõik paganad end sõjariistadega ehivad ning tõusevad üle maa kristlaste vastu üles, oleme meie kõik koos piiskopiga suures hädas!»

«Dietrich,» lausus Kaupo väsinult, «mida võin ning suudan mina sinna parata? Ütlesin juba, et manitsesin mehi, kuid keegi neist peale lätlaste Russini ei võtnud minu sõnu kuulda!»

«Siis haara mõõk ning mine oma meestega appi!» hüüdis preester silmade välkudes. «Sa oled ju kristlane, tõsta oma mõõk paganate vastu!...»

«Dietrich, kas peaksin siis suguvendade vastu tõstma tapri, raiuma omaenda ihusugu ning valama sedasama verd?»

«Kaupo, sa julged neid paganaid, kes kogu aeg on irvitanud Kristuse üle, kes oma jõledast verejanust tagakihutatuna on valmis kõiki kristlasi eesotsas piiskopiga tapma, nimetada veel oma suguvendadeks?! Tee oma silmad lahti ning vaata ka enese ümber!»

«Kõike seda ma tean, Dietrich,» lausus Kaupo vaikselt, «kuid ma ei tohi valada sedasama liivi verd, mis ka minu soontes voolab.»

«Kui see on hapnev veri, kui ta toob mädapaiseid ihule, siis sa pead!...»

Kaupo vaikis, vahtides mõtlikult enese ette maha, kuna aga preester seisis tardunult paigal, nagu oodates talt vastust. Vaadanud siis preestrile uuesti otsa, raputas Kaupo pead ning lausus sügavasti ohates:

«Ei, seda ei taha ma siiski teha!»

«Siis sa polegi oma südames kristlane,» ja preester, pööranud talle selja, hakkas sammuma ukse poole. Kuid äkki pöördus ta jällegi ning lausus voodile osutades: «Kaupo, tuleta meelde, et sellel samal lavatsil lamasid sa kunagi surmahaavaga ihus! Jumala abiga andsin siis tagasi sulle elu, ja nüüd pead sa sedasama elu paljuks, et teda Jumala eest hädaohtu panna!»

«Dietrich, kas sa arvad, et ma olen arg?» ägestus Kaupo järilt püsti karates. «Mitte argus pole see, mis mind keelab, vaid sa nõuad võimatut: kui ma peaksin oma rahva kutsuma ükskülaste vastu taplema, siis usu, kõik nad pööraksid mulle selja ning ma jääksin üksinda ainult oma väheste orjadega, kuna aga nüüd suudan vähemalt hoida

neid liitumast Annu ja Dabreli rahvaga; seega peaks piiskopile olema sellest ometi enam kasu, kui et nad koos teistega tema vastu lähevad.»

Preester vaikis. Ta mõistis, et pole tark tegu pingutada vibunööri kuni katkemiseni. Ja seepärast võttiski ta nüüd hoopis leplikumalt lausuda:

«Olgu nõnda, taltsuta pealegi oma rahvast ning hoia teda kodus nagu hoolas karjane kunagi. Minule aga anna tallist oma väledad hobused.»

«Hobused?» ja Kaupo pidi tahtmatult imestuma. «Kuid sul on ju eneselgi kaks hobust tallis!»

«Kahest on vähe, Kaupo, sest ma ei taha ühtki oma venda maha jätta.»

«Maha jätta... Dietrich, kuhu sa siis tõttad?»

«Kaupo, sa näed ju isegi, missugust vaenu nüüd külades külvatakse minu ja mu inimeste vastu, meie peame põgenema, kuni on veel aeg!»

«Aga Dietrich, kuskil pole sa nõnda kindlas paigas kui minu majas, kuhu võid ka oma inimesed tuua. Kõik teed on aga praegu sõttaminejaid täis, nii et igal pool peetaks sind kinni.»

«Anna hobused, küllap Jumal ise juhhib meile õiget teed!»

«Sa tead isegi, Dietrich, et mina sulle oma vara ei keela, kuid asjata tahad panna end nüüd suurde hädaohtu. Minu majas oleks sulle aga kõige kindlam varjupaik.»

«Kindlat pole siin maapeal kuskil, kõigist kindlam on aga Jumala otsatu arm, mille hooleks olen end alati andnud!»

«Siis tule, ma tahan anda sulle oma kõige väledamad hobused,» lausus Kaupo end mõõgavööst vabastades. «Kui sa minu tõsist hoiatust ei taha kuulda, siis tee nõnda, nagu see on sulle meelepärasem.»

Nad astusid kõrvuti läbi suure eeskoja, kus põetudpealiste naisorjade ja ümmardajate käes klõpsusid kudumispööled, sahisid soad ja vurisesid värtnad.

«Preester!» sosistas Aali nende möödudes ning ta käed langesid töö juurest rüppe.

Südamepõhjas vihkab ta seda mustakuulist meest, kes oma ristimisveega on teinud ta leseks, Maalu aga kinnitanud Kaupoga jäädavalt ühte. Säärane jõe inimene, tema ässitusel jätabadki mehed oma naised maha ega mõtle

sellele, et ühe naisega ei või nad kunagi palju lapsi saada.

Küll oli Aali Kaupost lahku minnes kibedasti nutnud, kuid pilkkamisi tuimenes valu ning ta hakkas rahunema. Ainult ristimehe nägemine toob kõik vanad mälestused tagasi, ning siis on tal raske silmavett kinni hoida.

Tõsi, Kaupo tahtmisel pidi temagi koos teiste majakondsetega laskma end ristida; kuid saunas loputas ta enese ristiveest salaja jällegi puhtaks, läks oma vanemate kalmudele ning andis seal töötuse, mitte kunagi enam lasta end ristiveega kasta. Kuid Kaupo peab sellest uuest uuest kinni, ta räägib alati, et ristimees põetas ta oma Jumala abiga terveks. Aga kas Aali ise teda vähe põetas, kas ta ei salvinud ega pesnud ta haava, kas ta vähe käis pärimas arbujaailt nõu? Pärast paranedes tänas aga Kaupo kõige selle eest ainuüksi ristimeest.

Kuid olgu, ta on sellegi üle rõõmus, et Kaupo ikkagi paranes ega läinud enneaegu manalasse. Kuigi ta teda enesest eemaletõukamisega alandas, tunneb ta tema nägemisestki rõõmu, pealegi on tal ju temaga tütar — Küllu. Kuid ka Küllult on ta salamahti loputanud ristivee ning õpetanud esivanemate kombel austama haldjaid. Minnes koos temaga kas või metsa marjule, ei unusta ta kunagi salamahti tõivusidet tehes sõlmida haldjatega lepet. Aga mitte üksi nemad kahekesi, vaid ka palju teisi majakondseid ei unusta oma esivanemate kalmusid ning teeb salamahti tõivu, olgugi et nad kõik oma vanema silma all näiliselt kristlastena elades peavad seda kartusega varjama.

Samal ajal kui Kaupo laskis sulaseil hobuseid tallist välja tuua, pistsid nii õues kui ka kodades töötavad majakondsed pead kokku, hakates omavahel arutledes sosistama, miks annab vanem oma kõige paremad hobused preestrile.

«Kavalusega võtab, kõik tallid teeb tühjaks...»

«Tasa, küllap vanem ise teab, mis ta teeb, orja kohus on ainult vaikida.»

«Silmade all vaiki, kuid selja taga kurda tühjaks oma südal!»

«Mis seegi aitab, orjapõlve ei kergenda miski!» ohati.

Kuid samas astus vanema emand Maalu uksest sisse, ning kohe hakkasid kudujate ja kerijate käte all jällegi

lõksuma kangapuud ja vurisema värtnad. Öuenurgas asu-
vast sepisest kostis aga kogu aeg lakkamatuid vasarakõlk-
satusi — seal töötasid mehed, kes tühiste sõnade pärast
ei hakanud raiskama oma isanda aega.

6

VAEN

Ennegu piiskopil Ükskülas oli ootamisega kolm päeva
täis saanud, mil rahutegijad pidid tulema, ilmus sinna
üsna äkki Toreida liivlaste preester Dietrich koos munkade-
ga. Kõik nad tulid äraaetud ning väsinud hobustel, olles
ratsutanud mööda kõveraid ning tallamatuid teid. Jõud-
nud aga nüüd õnnelikult pärale, kiitsid ning tänasid
nad Jumalat, kes oma otsatu armuga oli võtnud neid
hoida.

Kui neid siis piiskopi ette viidi, langesid nad kõik tema
jalgade ette põlvili maha, kuna preester Dietrich käsi rist-
itades hüüdis:

«Kiidetud olgu Neitsi Maarja, et minu silmad võivad
veel näha meest, kes on salvitud Liivimaa piiskopiks!»

«Preester, kes sa oled?» küsis piiskop üllatunult.

«Isa, meie kõikide päästja,» kostis Dietrich, suudeldes
piiskopi hõlma, «olen sinu kõige alandlikum teener Diet-
rich Toreidast.»

Kuuldes seda, tõstis piiskop põlvitava preestri jalule
ning andis avalikult kõigi nähes talle suud. Siis asetaski
tema enese kõrvale istuma ja hakkas pärima kõigest, mis
liivlaste maal sünnib.

Oma väsimatult abilisel, kes juba enam kui tosin aastat
oli Liivimaa paganate seas teinud misjonitööd, pidi
ta nüüd suure kurvastuse ning kohkumisega kuulma, et
kõik Toreida liivlased on oma südametigeduses tõusnud
üles ning ruttavad ükskülastele appi. Ta pidi kuulma,
kui alatult ning petlikult on Üksküla liivlased kasutanud
ta kolmepäevast rahu ainuüksi selleks, et ajada suurt
väge kokku.

Dietrich rääkis ka kangekaelseist ning paindumatuist
paganate vanemaist Dabrelist ja Annust, peale nende veel

kristlasest Kaupost, kellest ta ei ütelnud midagi halba,
kuid ühtlasi ka ei ülendanud teda piiskopi silmis, kuna
ta keeldus tulemast oma malevaga appi.

«Tähendab, ta on siis ainult silmakirjateener, on ainult
pealt näha kristlane, kuna aga südames peab pimedat
paganapõlve edasi!» hüüdis piiskop vihaga.

«Isa, ma ei tea, ei suuda teda mõista,» lausus preester.
«Alati on ta hoidunud kristlaste poole... Küll vannuta-
sin ja ähvardasin teda, kuid ta jäi oma sõnakuulmatuse
juurde, üteldes, et oma suguvendade vastu ei taha ta
mööka tõsta, olgugi et nad on jäänud paganaiks.»

«Vendade, paganaid nimetab ta siis vendadeks,» hüüdis
piiskop, «ja ometi oled sina teda ristitud!»

«Isa, seni oli ta truu kristlane, kuid ma ei tea, millest
on talle säärane kartus peale tulnud?!»

«Nurjatud paganad, nad kutsuvad Issanda viha oma
pealaele!» hüüdis piiskop käsi taeva poole sirutades.

Piiskopi käsku mööda hakati nüüd Ükskülas sõjamehi
koondama. Üksteise järel jooksid mehed majadest välja,
kattes oma nahkseid taplusevammuseid rõngasrüüdega.
Ka hobused toodi taluõuedest ning koondati nad kantsi,
mis hakkas nüüd ringijooksuist inimesist kihama nagu
sipelgapesa.

«Paganad ei pea rahuleppesest kinni, nad tulevad suure
sõjaväega!...» kuuldus igas paigas ärevaid hüüdeid.

Samal ajal pidas piiskop oma tähtsamate sõjaülematega
nõu, mis oleks nüüd kõige kasulikum teha ning ette võtta.
Dortmundi krahv Konrad kui väga kogenud sõjamees
pidas kõige paremaks jätta see paik maha ning tõmbuda
tagasi vähemalt Holmi kantsini, kuna sealt oli laevade
juurde palju vähem maad. Kuid et piiskopil polnud taht-
mist lahkuda võidetud kantsist, siis vaidles ta sellele
vastu, üteldes:

«See annaks paganale veelgi julgust, meid endid alan-
daks aga meie ettevõtmises.»

«Siin sügaval paganate maa sees asudes võime aga toi-
dutagavarade lõppemisel jääda nälga, sest laevad ja meri
on meist kaugel.»

«Parem siis laseme juba laevadel siia purjetada, kui et
selle kantsi paganatele tagasi anname.»

«Ei, isa, nõnda sügavale maa sisse ei või lasta laevu
tulla, sest nende seljatagune tee jääks paganatele lahti;

jõge võib sulgeda, ja siis oleme koos oma laevadega lõksus.»

Ka rüütel Bernhard von der Lippe, kes kogu aeg vahtis oma vesiste silmadega piiskopile otsa, võttis nüüd lühidalt sõna:

«Laevad peame igal juhul jätma jõesuudmesse, et taganemistee oleks alati lahti; hädakorral võivad nad aga anda meile abi.»

Veel kaua vaidles piiskop koos preestrite Alobrandi ja Dietrichiga taganemise vastu, kuid lõpuks pidid nad sõjaülemate tarkusele järele andma ning Üksküla maha jätma.

Kui siis ristsõitjate vägi kokku koondati suurele teele, et hakata paganate ähvardusel tagasi liikuma, ilmus sinna enamik sõjamehi piiskopi ja Dortmundi krahvi imestuseks suurte kottide ja riidekompsudega turjal; kõik need olid täis röövitud vara, nagu hinnalisi metsloomahaku, kalevit, linast riiet ja ei puudunud isegi hõbedat. Mõni neist oli aga ennast nõnda tugevasti täis laadinud, et ta poleks suutnud kuigi pikka teed maha kõndida.

«Mis ma näen, see pole enam sõdijate vägi, vaid ainult üksi palverändurite või koguni pudukaupmeeste kari!» hüüdis krahv Konrad pahaselt.

Sõjamehed vaikisid, kuid seda tugevamini haaras neist igaüks oma kogutud varandusest kinni.

«Visake maha oma kandamid,» hüüdis nüüd krahv Konrad nõnda valjusti, et ta hääli oli igas reaservas kuulda, «kallaletungi korral võite saada nende läbi hukka!»

Ükski ristsõitja ei vastanud, kuid keegi ei heitnud ka röövitud vara seljast. Nad ainult vaikisid.

Juba toodi Püha Neitsi narmastatud servadega lipp linnusest välja, juba oli piiskopki asunud sadulasse, kuid sõjamehed tõrkusid ikkagi täitmast oma ülempealiku käsku. Kui ta aga siis veelgi kurjemalt oma nõudmist kordas, kuuldus siit ja sealt hüüdeid, mis kord-korralt muutusid ikka valjemaks:

«Mille eest sõdisime, milleks oleme valanud oma verd, kui nüüd peame võiduvilja maha jätma!»

Ja nõnda paisuski nurin üha suuremaks.

«Meeletud, miks mõtlete maailma varandusele enam kui surmale, mis ometi võib praegu olla teile palju lähemal!» ütles Bernhard von der Lippe, ratsutades lihtsõdu-

rite ridade vahelt läbi. Seejuures ajas ta enese jalaraudades püsti, nii et ta pikk peenike kogu oli kõigile hästi näha.

Ka piiskop pööras nüüd oma hobuse ümber ning hüüdis valjusti:

«Kristuse sõjamehed, meie oleme võitnud paganaid ning võidame neid ikka ja alati. Ja seepärast mina ütlen ning tootan teile sellesama Püha Neitsi lipu all, et kui oleme saanud meie vastu tulevatest paganahulkadest uuesti võitu, siis annan kõik nende külad ja naised kolmeks päevaks teie meelevalle alla ning luban igaühel teist ajada enesele nõnda palju vara kokku kui aga keegi suudab ära viia. Samuti peate aga teadma, et praegu ei lähe meie mitte laevadele, et purjetada tagasi kodumaale, nagu paljud teie seast vahest arvavad, vaid meil seisab veel suuri taplusi ees. Ja seepärast võtke nüüd kuulda minu manitsust ning ärge tehke enestele sõdimist raskemaks kui ta on.»

Lõpuks ometi kuulasid sõjamehed piiskopi sõnu ning heitsid oma õlgadelt kõik kandamid ning kompsud, nii et tee äärde jäid suured riidekangaste ja hinnaliste nahkade kuhjad, mille seas oli ka palju suurteks sõõrideks sulatatud vaha.

Teele asudes pidas piiskop vajalikuks saata mõned kiirratsanikud jõesuudmesse, et sealt paar väiksemat laeva purjetaks moonavaradega talle vastu, jäädes Holmi kantsi juures peatuma. Ühtlasi andis ta sõnaviijale käsu, et toodaks kaasa ta kuldkarra ja baldahhiiniga ilustatud tool ja ametirüü, mille järele ta oli paganate saadikuid vastu võttes tundnud kibedat puudust: nähes teda säärasel aujärjel istumas, oleksid nad kindlasti tundnud tema ees palju suuremat aukartust ja isegi hirmu.

Sõnaviijate etteotsa asus rüütel Daniel, kes säärase määramise üle oli rõõmus, sest juba ammu oli ta pidanud endamisi aru, kuidas pääseda tagasi laevade juurde, kus neitsi Gertrud ootab oma isa. Muidugi, see pole rõõmusõnum, mis ta talle nüüd viib, ja seepärast tahabki ta rääkida talle nõnda, et ta jääks uskuma oma isa paranemisse. Jah, see on esimene kord ta elus, kus ta peab valetama, kuid teisiti ei tohi teha. Kui ta nüüd ütleks, et kaupmeeste kinnitust mööda heitleb ta isa surmaga, ja võib-olla ta ongi juba surnud ning koguni maha mae-

tud, mis jääks siis veel sellest õitsevanäolisest neitsist järele, ta nutaks oma silmad pimedaks.

Veel mõned seletused piiskopilt ja krahv Konradilt, ja siis kappasid viis ratsanikku hobuseid kannustades ees minema, lootes, et liivlased pole veel jõudnud nende eest teed kinni panna.

Need Üksküla kaupmehed, kes ei suutnud kogu oma kaubaladu korraga kaasa võtta, ei söandanud vara maha jätta ja ristosõitjatega kaasa tulla, vaid nad sulgesid end kantsi, lootes et niipea kui liivlased tulevad sinna tagasi, suudavad nad heldete maksudega lunastada enestele ja oma kaubale vabaduse. Jättes kõigi lahkujatega pisarsilmil jumalaga, manitsesid nad ristosõitjaid, et need pöörduksid õige peatselt jällegi tagasi. Üks neist hüüdis aga enne linnusevärava sulgemist oma lahkuvaile kaaslasile nõnda:

«Ja ärge unustage kiirustamast Guntherit, et ta oma soolakoormatega tuleks rutem päralt, sest nagu te isegi teate, on ju sool tänavu suuresti hinnas!»

«Küll saab, las me aga enne lööme paganaid!» irvitasid rauaga ehitud rüütlid.

«Teie pärast meil kaubavedu katkeski, õrritasite liivlased vihale ja nüüd poete ära redupaika!» hüüdsid maha jäävad kaupmehed väravat sulgedes.

«Ooh, küllap tuleme tagasi!»

Juba kiunusid sõjasarved ja ratsanikud traavisid piki sõjameeste ridu käsusõnadega ringi. Veel mõned valjud hüüded, käsusõnad, ja kogu ristosõitjate hulk hakkas liikuma, Püha Neitsi lipp ees, tagasi lääne poole. Kõik Üksküla mungad, kes enam ei söandanud sinna maha jääda, liitusid nüüd sõjaväega ning olid rõõmsad kaasa minema.

Piiskop Albert, kes liivlaste sõnamurdmise pärast oli ütle mata vihane ning kuri, tahtis kättetasuks lasta nüüd kõik nende majad süüdata põlema. Suurivaevu õnnestus aga vanal sõjamehel Bernhard von der Lippel säärast tegu tema silmis laita:

«Isa, sõdimisele ei too see mingit kasu, kuna nad suvisel ajal võivad metsadeski elada. Kuid seega ajame neid endid aga seda enam sõgedale vihale, ja siis on meil nende rahustamisega hoopis raskem toime tulla.» Ka piiskop ise, kui ta oli selle üle lähemalt järele mõtelnud, jõudis otsusele, et säärasest teost oleks vähe kasu.

Suur Üksküla, mis alles hiljuti oli täis ristosõitjate kisa ja lärmi, jäi nüüd vaikselt lahkujaile selja taha. Kõik need olid seal täis tuhaasemeid, äranäritud loomakonte, aiskondi, nülitud ning veriseid nahku, kodulindude sulgi, mahalöödud õuekoeri ja rüüstatud aidad täis roojahunnikuid. Küla kohal lendlesid aga rong- ja vareseparved kisades ringi ning pidasid rikkaliku saagi kallal tüli. Ühel õuevahelisel roigastaral lebas aga põigiti kägistatud orjatüdruk, kelle lahtijäänud suu, silmad ja ninasõõrmed olid täis sumisevaid kärbsekobaraid.

Suurtes pikkades trobikondades liikusid liivlaste malevad mööda laiu ja kitsaid metsateid Väina äärde kokku, et anda abi oma suguvendadele, keda raudmehed ähvardasid kitsikusse ajada. Peale toreid alaste oli nende seas ka Idumea lõunapoolsete külade mehi, kellest paljud liikusid koguni ratsa.

Siin ja seal oli nüüd metsades ja teedel kuulda hobuste hürnumisi, kapjade müdinat ja inimeste lähenevat või kaugenevat sammude kaja. Aga samuti kuuldus ühtepuhku ka relvade kolinat, kui mõõk sõjamehe puusal rip-pudes lõi kõlksudes vastu odavart, vöö küljes rippuvat ihumiskivi, või puutus laksudes vastu tammelaudadest kokkulöödud kilpi.

Tõsiselt sammusid ja ratsutasid nüüd isad, pojad ja vennad kõrvuti mööda liivaseid teid, mis kõik viisid lõuna poole, Üksküla alla. Samal ajal viibis kogu Üksküla rahvas koos kaasavõetud loomade ja vähese varaga metsades paos, kuhu Ako ja Atso olid koondanud ka oma malevad. Mõlemad nad istusid suure tee ääres metsa all maas, nädod tõsised, pidades koos oma külakonnavanematega nõu.

Vastu hommikut hakkasid toreid alased saabuma. Esimesena tuli Sateselest Dabrel, kes, jätnud oma mehed metsa äärde puhkama, läks ükskülalaste vahimeeste juh-timisel vanemate nõupidamise paigale.

«Dabrel,» hüüdis teda märgates Ako ning kargas kustuva lõkketule äärest püsti, «ei lootnud, et juba nõnda ruttu tuled meile nõuga appi!»

Ka teised vanemad tõusid tulijat tervitades püsti.

«Kas ka palju rammu kaasa tõid?» päriti.

«Nõndapalju kui minuga liitus — üle kolmesaja mehe jõudis pärale.»

«Aga Annu?»

«On suurema malevaga teel, ka tema peaks peatselt jõudma...»

«Ja Kaupo, saatsime temalegi kokkukutse pulga, kas ta tuleb?»

«Ristitud koer,» urises nüüd Dabrel läbi hammaste, «ennem juba asub ta piiskopi raudmeeste kilda!...»

«Ei, mina tunnen Kaupot,» lausus Atso oma halli pead raputades, «selleks on ta liialt uhke, et oma sugurahvast ära anda.»

«Atso, au sulle sinu halli pealae ning targa mõistuse pärast, kuid Kaupo on läinud Liivile kaduma!» kinnitas Dabrel ning istus kivile.

«Aga mis ütlesid lätlased, kas Russin tuleb?» jätkas Ako pärimist.

«Ka tema ütles meist lahti!»

«Õigus, nagu ikka lätlase viis: alati pugeda kiuslikult varju, pärast aga kurta, et saagijagamisel pole saanud osa.»

«Siiski, mõned lätlased Idumeast liitusid ka meiega, kuid neid on üpris vähe,» lausus Dabrel.

Mehed laskusid uuesti maha. Lõkketuld ei hakatud enam kohendama, sest idakaares kumas koit ning silm suutis juba üsna kaugele näha. Kuid veel oli vaja rohkesti seletada, arutleda ning vaagida, palju võiks väge kokku tulla, kuhu kedagi suunata, kuhu saata ning kuidas seada.

Üksteise järel saabus aga ikka uusi malevaid, nii et maa aina müdises hobuste rautatud kapjade all. Tuli mehi suurtes ja väikestes salkades, kuid ikka trobikondadena koos, kõigil pikad moonavaradega täidetud vöörkotid risti üle õla. Koos teistega tuli ka Annu, karates väe kogumispäigal sadulast.

«Liivi, Liivi, sinus on veelgi üksmeelt,» hüüdis hallipäine Atso kokkutulnud sõjameeste hulki vaadeldes. «Mehi on siin juba nõnda palju, et silmad lähevad vaatamisest kirjuks!»

Jätnud oma võikhobuse sulase hoolde, hakkab Annu üle vaatama oma mehi. Ta nurgeline nägu, mida ehivad mitmed mõõgaarmid, on ütle mata tõsine ning karm, kuna

ta suuservi piiravad vaod on muutunud veelgi sügavamaks. Kõik ta mehed võtavad nüüd metsa all istet, vaikselt, omaette nohisedes, sest vaenlane pole enam kaugel. Paljudel on seljas lambanahksed vammused, kuid ei puudu ka vatmalist tehtud rõivaid, mis mõningail on paiguti üsna kirjud, nii nagu neid kannavad saksa kaupmehed. Võtnud peast oma härjanahksed kiivrid, pühivad mehed käeseljaga otsmikult highi ja avavad vammuste sõlmed ning sõled, et lasta tuulehõngu higisele ihule.

«Annu, ole tervitatud!» hüüavad, vanemad talle lähenedes. «Oled toonud meie rammule suurt lisa.»

Kuid ei hakkagi Annu vastamisega kulutama suud, ta ainult kisub tupest oma läikiva mõõga ning tõstab selle üles. Ka teised peavanemad tõmbavad seda nähes mõõgad ning sirutavad need tapavendluse märgiks pea kohale.

Koos Annuga on tulnud sõjateekonnale ta vanem poeg Kullo, kes juba kahekümnendat suve näeb maailmavalgust. Kullo on julge, tegudes püüab olla oma isa sarnane, ja rahvas vist palju ei eksigi, üteldes, et pärast Annut valib kihlakond tema oma vanemaks.

Nüüd, millal peagu kõik sõttatulejad on juba koos, asuvad kihlakondade vanemad ühisele nõupidamisele, kuidas kõike alustada, mida teha ja ette võtta. Ühed neist arvavad, et tuleks saata piiskopile sõna, mingi ta heaga tagasi oma maale, või vähemalt saatku oma sõjavägi minema, et poleks asjata taplust. Kuid Ako ja Dabrel kui kõige kärsitumad vaidlesid säärasele tahtmisele kindlasti vastu, üteldes, et piiskop hakkaks ainult läbirääkimistega viitma aega, mille kestel ka oma meestel kaasa võetud moon võib lõppeda; näljaste meestega oleks aga pärast raske raudmeestele vastu panna. Samuti oli ka karta, et piiskop läbirääkimistega aega kasutades võib merelt tuua oma meestele lisa.

«Kärestiku kohal tuleks jõgi kinni panna,» arvas Atso, «nii et ükski laev ei pääseks neile ligi.»

«Tõsi, oma laevadega nad ühineda ei tohi!» kinnitati. «Ehitame jõeale tõkked... muidu kasvab nende jõud.»

Ja nõnda otsustati jõe sulgemiseks saata osa ratsamehi teele. Nende etteotsa asus Holmi kihlakonna vanem Atso koos Annu poja Kulloga. Tapluse puhul pidid nad langema raudväele teiselt küljelt peale, nii et piiskopi mehi oleks siis võidud raiuda kahelt poolt korraga.

Peatselt olidki teelesujud sadulais, siis veel mõned lahukumishüüded, ja ligemale kolmsada meest kappas ratsmeid pingutades ning kannuseid hobustele kubemisse surudes minema. Mahajääjail oli aga veel paljugi omavahel seletada.

Äkki aga saabus salameestelt ootamatu sõnum, et raudmehed on asunud tagasiteele. Need sõnad kanduvad suust suhu, tekitavad meestes ärevust, nii et vanemal on raske neid tagasi hoida.

«Kui nad tahavad purjetada tagasi oma maale, siis mingi nad juba ilma tapluseta,» lausub Annu.

«Ei, Annu, nii kergesti nad maalt ei lahku, vaid see on neil ainult kavalus, tahavad ühineda oma laevadega,» arvab Ako.

«Siis läks ju Atso parajasse kohta,» üteldi, «ja nüüd pole meil enam muud, kui raiume neid kahelt poolt.»

Sikusarved hakkasid puhuma, mehed hõigati kokku. Hobused kraapisid rahutult maad, puresid suuraudu ja kõristasid valjaid. Kõik olid kärsitult valmis edasi ruttama, valmis alustama taplust. Kuid sakslasile tuli anda edasiliikumiseks aega, et kokkupõrge juhtuks seal, kus Atso ja Kullo olid oma meestega ees.

7

VAENUKÄRA

Piiskop oli koos oma sõjameestega jõudnud Väinasaare-ehk Holmikantsi, kus ta ühe vana kivikambri valis enesele ajutiseks eluasemeks. Istudes nüüd käsipõsakil ühe lattidest kokku löödud laua ääres, rändasid ta mõtted rahutult ringi: juba teist aastat on ta nime poolest Liivimaa piiskop, kuid ikka veel ei suuda ta siin kinnitada kanda. Muidugi, kõiki neid sõjaraskusi nägi ta juba ette, pani ka tähele tarkade inimeste nõuandeid ja hoiatusi, ei pidanud paljaks kulutada vaeva sõdijate kogumisel, kuid säärase sõgedat vastupanu ta siiski ei lootnud siit eest leida. Päris õieti ning mitte asjata ei purjetanud ta risti-õitjate kogumiseks Gootamaale, rännanud Taani, käinud

keisari jutul Magdeburgis ja nurunud annetusi ilmlikelt kaupmeestelt ja kirikuvürstidelt. Kõik see on olnud talle kasuks ning seepärast võibki ta nüüd kõigest hoolimata tunda täit julgust, sest ta selja taga seisavad peagu kõik seelnase maailma vägevad.

Aga siiski, mitte kunagi poleks ta uskunud, et nii hästi korraldatud vägi, nagu tal nüüd on, pidi paganahulkade palja ähvarduse ees taganema. Tõesti, kas krahv Konradil ja ka teistel rüütlitel oligi õigus, kui nad talle säärase nõu andsid?! Liivlased pole ju kaetud rauaga, mõõgahoopidele ei suuda nad oma puukilpidega vastu panna, ja seega oleks võinud neid juba Ükskülas lüüa.

Siludes oma suurt pead, mis otsmikukohalt oli juustest täiesti lage, heitis piiskop pilgu oma magamise lavatsile. Ta ihu tundis küll roidumust, kuid ka ärevus oli ühtlasi nõnda suur, et und poleks silma tulnud. Mida liivlased kavatsevad nüüd ette võtta, kas oli nende kokkutulek ainult tühipaljaks ähvarduseks, et tingida enestele kasulikumat rahu, või mõtlevad nad kiuslikult sõjale? Kahetsusega peab ta nüüd meenutama oma kokkupuutumist liivlasiga Ükskülas, et ta ei saanud neid seal vastu võtta oma toredas ametirüüsis ning atlass-siidise baldahhiiniga ehitatud kullatud toolil. Kindlasti oleks ta oma kuldsel troonil istudes sisendanud neile paganaist barbareile palju enam aukartust ning hirmu, kuna aga oma harilikus mustas preestrirüüsis olles ei näinud nad üldse teda kartvatki. Ja seepärast ootabki ta nüüd suure kärsitusega laevade ilmumist, sest sõnaviijad peaksid juba ammu olema jõudnud pärale.

Holmi saarel, kuhu kiiresti kokkuseotud parvedega toimetati sõjamehi ja rüütlite hobuseid, oli juba õndsas piiskop Meinhardi ajal ehitatud kaunis väike kivikants — poolsada sammu lai, pikkuselt aga siiski pisut enam. Kuid ometi oli ta nõnda suur, et kitsalt suutis ära mahutada kõiki piiskopiga kaasas olevaid inimesi ja loomi. Piki ringmüüri oli kantsi siseõuele ehitatud palju puust elamuid ja kuutisid, millest mitmed olid koguni kaheelulised. Kõik nad olid pealt kaetud kisklaudadest katustega, millest osa oli langenud sisse. Kuid siiski oli neis asumine ja puhkamine palju parem kui lausa lageda taeva all.

Linnuse tammepuust väravad olid aga nõnda pehkinud, et palju raudnaaste oli langenud neist välja, ja kui neid

nüüd uute tugipuudega poleks kinnitatud, siis ei oleks nad suutnud vaenu rõhumisele vastu panna.

Pärast linnusesse asumist seati kohe ammumeestest vahid üles müüridele, kes ringi piilusid ning hoidsid hooliga silmas jõeäärseid metsi, kuhu hakkasid ilmuma liivlaste hulgad. Kõigil neil olid seljasrippuvad nahksed nooletohlud pungil täis teravaid raudotsadega nooli ja tugevad ammud või jällegi kerged viskodad käes.

Krahv Konrad, Harbert von Iborg ja Bernhard von der Lippe käisid igas paigas väsimatult ringi, pidades ühtlasi aru, kuhu ja kui palju seada korraga vahtkondi välja ning kuidas oleks kõige parem lüüa liivlaste võimalikke kallaletunge tagasi. Selleks lasksid nad üles müüri-servadele vinnata suuri kive, et niipea kui liivlased peak-sid end müürijala näitama, siis neile kivilahmakaid kaela veeretada. Ka teisi vanu ning kogenud rüütleid seati val-lidele ja torni, sest hädakorral võiksid nad ka nõu ning juhatusega abistada lihtsõdijaid, kellest paljud polnud veel sõjateenistusega kuigi vilunud.

Linnuseõuel, mis nüüd lausa kubises sõjameestest ja hobuseist, oli ühte paika harkidele üles seatud suur ringi-vändatav praeora. Kuna ristisõitjail oli teekonnal õnnestunud üksikuist metsataludest leida sigu ja lambaid, siis torgati need nüüd kohe vardasse ning hakati mahatehtud lõkketulel küpsetama, nii et lossiõu oli peagi kõrbeva rasva haisu täis. See aga suurendas veelgi meeste söögi-isu, nii et nad kõik kuhjusid väntvarraste ümber, silmad ahnelt vahtimas tule kohal ringivändatavat siga.

Praeora vänt kiunus ja kriuksus, kui higised ja tule-leitsakust punetavate nägudega mehed kordamööda teda ringi ajasid. Üks neist pidi aga seejuures kogu aeg valama tuleleekides ringi aetavale ning küpsevale loomale vett, et ta mitte ei hakkaks põlema.

Äkki kostis ülevalt tornist vahimeeste hüüdeid:

«Paganad lasevad end jõekaldal näha, nad tulevad meid piirama!»

Kähku ruttasid nüüd ülemad rüütlid eesotsas Dortmundi krahviga üles torni, kuna aga need sõjamehed, kes olid heitnud rängad raudrüüd maha, hakkasid neid jälle kärmesti selga ajama. Ka piiskop, kellele viidi sel-lest sõna, oli nobe torni ruttama, kust ta hästi näha võis, kuidas jõe vastaskallas kubises ning kihas paganaist, kes

klaades ja karjudes vibutasid kantsi poole rusikaid ning raputasid vihaselt oma vardaid. Suurem osa neist oli jalgal, kuid eemalt paistis ka hobuseväge.

«Oleksid meil nüüd laevad siin,» arvas piiskop Albert tornist vahtides, «siis oleks meil raske hoida oma mehi nalle vastu minemast.»

«Aga isa, las nemad ise tulevad, müüride tagant on neid ju palju kasulikum lüüa,» kostis Dortmundi krahv.

«See võib ju olla õigus,» möönis piiskopi läheduses sei-sev preester Alobrand, «kuid missuguse südamega suu-dame vaadata pealt, kuidas nad meid jumalavallatult teo-tavad?!»

«Kannatust, küllap jõuame neid ka karistada,» kostis krahv Konrad, kes oli vägagi rahulik sõjamees nii sõna-des kui tegudes.

Teispool jõge asuvad liivlaste parved tegid aga üha suu-remat lärmi; nad karjusid ning röökisid, virildasid nagu-aid ja poisikesed nende seast näitasid müüril vahtivaile ristisõitjaile oma ihu katmata tagupoolt, avaldades seega nalle põlgust. Kuid et vahemaa üle jõe oli küllaltki suur, siis ei saanud kristlased linnusest saata neile karistuseks mõnd noolt ega ka kuulda nende jumalavallatuid sõnu.

«Laev, laev läheneb mere poolt!» hakkasid tornivalvu-rid äkki hüüdma.

Nüüd pöörasid piiskop ja teised kaasasolijad oma näo lääne poole, ja vaata — jõge mööda läheneski laev, kuid kahjuks ainult üks ja seegi kõige väiksem.

«Mida sa, meeletu, mõtled, et ainult üksinda tuled!» hüüdis piiskop ülima meelepahaga ning vibutas laeva poole rusikat, olgugi et see oli veel väga kaugel, nii et laevalolijad ei võinud kuulda ta häält, kuigi see oleks olnud tal kümnekordselt tugevam.

«Tõsi, nii võib ta üsna kergesti langeda neile saagiks,» pomises Dortmundi krahv laeva silmitsedes.

Laev aga lähenes ülestõstetud purjedega kiiresti saa-rele.

See laev polnud aga mitte sakslastega, vaid hoopis liiv-lastega täidetud. Atso eestvõtmisel varem välja läinud ratsamehed olid kahest lähenevast sakslaste moonalae-vast ühe palktõketega kinni püüdnud, tapnud kogu selle vähese meeskonna ning pildunud ta üle parda jõkke, kuna aga teine laev oli suutnud otsa ümber pöörata ja põge-

neda tagasi teiste juurde varju. Laevalt leitud piiskopi ülitoreda ning karraga ilustatud ametirüü olid liivlased eneste vahel üksmeelselt jagades rebinud puruks, kuna aga ta kullatud tool oli algul teinud neile suurt silmahimu, nii et nad olid sellepärast peagu sattunud omavahel verisesse tülili. Nähes aga lõpuks, et see suur tool polegi kullast, vaid ainult haisuvõrra kullaläikega kaetud tühine puu, purustati see meelepahaga pilbasteks, millest mitmed võtsid enestele tükikese kojuviimiseks kaasa.

Ühtaegu liivlasist juhitud laevaga hakkas neid saarele tulema küll hobustel ujudes kui ka kiiresti kokku seotud parvedel, nii et kogu linnuse ümbrus oli õige peatselt mehi kubinal täis. Hobused ujusid õieliaetud kaeladega ning valjusti puristades, kuna aga nende seljas istuvad mehed karjusid, mõõku ja odasid pea kohal keerutades.

Imestades vahtisid nüüd piiskopi mehed oma kantsi müürilt, mis oli nõnda paks, et sinna mahtus kolmelt realt mehi taplema, kuidas liivlasi saarele kogunes. Kõige enam tundsid nad aga imetust, kuid ühtlasi ka rahutust, kuidas võis üks nende laevadest sattuda paganate kätte. Veelgi oleks neil olnud nüüd paras aeg tormata oma kantsi müüride vahelt välja ning ajada liivlased jökke, nii nagu seda paljud üsna õieti tahtsid ette võtta. Kuid piiskop ise, olles suures arusaamatuses oma laevade saatuse üle, ei lasknud seda teha. Liivlased aga tulid ikka suuremates parvedes jõesaarele ja piirasid lõpuks kantsi täiesti ümber.

Silmitsedes seda lubjaga kokku liidetud kividest ehitatud kantsi, meenus liivlasile, kuidas semgalid olid püüdnud teda pärast ta valmimist suurte laevaköite abil jökke vedada. Olgugi et nad olid köite külge rakendanud suuri härjakarju ning et need härjad olid nõnda ägedasti vedanud, et nad tõusid taeva poole püsti, ometi ei suutnud nad seda kantsi nihutada paigast, sest lubi oli liitnud ehituskivid tugevasti üksteise külge. Nüüd aga pidid nad tõsiselt tundma kahetsust, et nad polnud sel ajal, kui pappidel puudus siin maal veel jõud, seda kantsi kivi-kivilt lammutanud. Kuid kes siis teadis munkadest nõnda suurt hädaohtu karta?

Nüüd aga oli liivlasil raske vallutada seda kivist kantsi, sest nad ei teadnud, kuidas ta kallale asuda, kuna ka tuli

ei tee ju kivile mingit häda. Ja nõnda pidid nad algul üsna nõutult päid raputades vahtima üles müüride poole.

Üksküla vanem Ako kui leppimatum kristlaste vaenlane viis oma mehed otsemaid linnusevärava alla, et hakata seda lõhkuma; Toreida ja Holmi mehed asusid aga ümber ringmüüri, et oma ammulaskudega teha müüritvahtijaile häda.

Linnusemüürilt lasti aga üsna ohtrasti nooli vastu, nii et need aina vihisesid õhus ning oleksid paljusid surmanud, kui mitte liivlased poleks varjanud endid kilpidega, mille vastu nooled ühtepuhku valjusti laksatades löid. Liivlased seadsid aga oma kilbid püsti maha ning asudes ise nende taha varjule hakkasid ägedasti vastu ambuma. Kuid olgugi et nooled olid ülevalt müürilt palju nobedamad lendama alla kui alt üles, ja pealegi veel sakslaste ammutud olid nõnda tugevad, et neid tuli koguni hoovade abil üles vinnata, ometi ei suutnud nad lüüa liivlaste härjanahaga kaetud tammepuust kilpidest läbi. Liivlaste alt lennutatud nooled pidid aga tegema suuri kaari õhus, sest neid tuli lasta peagu pea kohale otse üles, kui taheti müüriserval kedagi tabada; kuid sel kombel raiskasid nad kogu oma rammu õhku mööda kasutult joostes ära ning jõudsid hoopis jõuetuina müüriservale, suutmata seal kellelegi teha tõsisemalt häda.

Vahepeal olid ükskülalased raiunud laevalt ta mastid ning püüdsid nendega rammida linnuseväravat puruks; hoides ise kogu aeg kilpe pea kohal, jooksid nad valjusti kisades ning mastipuud õieli ees hoides värava pihta, mis kolises ja mürtsus vägevate hoopide all, kuid siiski suutis vastu pidada. Ülevalt müüriservalt pilluti aga kogu aeg suuri kive neile kaela, nii et ühed kukkusid oiates maha, kuna aga teised asusid tagumiste ergutusel nende asemele.

Et aga liivlased polnud harjunud kivilinnust vallutama, siis tormiredelite puudumisel ei suutnud nad üles kantsimüüridele minna ega neid ka kuidagi võtta; nähes liivlaste abitust, irvitasid ristosõitjad igasugusel kombel nende üle ning lasksid end üsna kartmatult üleval müüriserval näha. Üks saksilane läks aga seejuures koguni nõnda julgeks, et kummardudes üle müüriserva hakkas sealt hüüdma piirajaile jäledaid teotussõnu; mõned alt lennutatud nooled läksid temast vigategematult mööda, nii et

saksilane võis veelgi võtta südant. Äkki aga tabas üks nool teda otse paremasse silma ning mees kukkus käsi laiali sirutades ja raudrüü kolksatades müüriservalt alla, jäädes selle jalale elutult lamama. Teised müürilseisjad tõmbusid seda nähes kartlikult tagasi, hakates seda enam pilduma alla nooli ja kive.

«Pilduge nõndapalju, kui aga on jaksu,» naersid liivlased, «seda usinamalt lõhute seda müüri, mis teid nüüd meie eest varjab.»

Õhtu eel, kui kivipildumine ja nooltesadu hakkas juba mõlemalt poolt vaibuma, tuli Toreida preester Dietrich müürile, kust ta hüüdis liivlasile nõnda:

«Kangekaelsed paganad, teie näete isegi, et meie Jumal on vägevam kõigist. Seepärast võtke nüüd kasulikku nõuannet kuulda ning minge tagasi oma kodupaikadesse, ja meie õilis piiskop tahab teie sõgeda rumaluse anda teile kõigile andeks. Oma asjata kallalekippumisega teete teie aga ainuüksi enestele häda!»

«Papp,» hüüdis seepeale Dabrel, «sina oled siis jõudnud juba siia pageda! Oma kavala kõnega suutsid sa küll meelitada Kaupo enese rumalasse usku, kuid meie sind ei kuula. Mitte meie pole kallalekippujad, vaid seda teete teie ise, kes eesotsas oma piiskopiga olete tulnud mere-taguselt näljamaalt siia meie vara sööma. Minge heaga tagasi sinna, kust olete tulnud, ja meie töötame omalt poolt anda teile teemoona kaasa. Minge tagasi oma kodupaika, ja meie tahame teile andeks anda kõik need kahjud, mida olete meile seni teinud. Muidu aga hoiame teid piiramise kitsikuses seni kuni lõpete nälga, ja pärast seda tahame heita teie surnukehad koertele ja ronkadele söödaks!»

«Sõge pagan, kelle ihu ja hinge sarvik ükskord põrgus praeb ja õgib,» karjus nüüd preester Dietrich müüriservalt nõnda tigidasti, et vahutav ila kargas seejuures tal suust, «nõnda julged sa rääkida kirikuvürstist, ühest auväärsest salvitud mehest, kes on määratud teile kõigile isandaks!»

«Palju lorised, papp,» hüüdsid liivlased talle vastu. «Meie ei taha enestele ühtki säärast isandat, kes koos oma nälginud karjaga tuleb nagu hunt maale, et õgida meie viljast end rasva. Meie ei taha enestele võõraid isandaid, vaid neid valime eneste seast ise!»

«Ütle oma nälginud piiskopile,» karjus Dabrel end oma kilbi tagant jalule ajades, «ütle sellele nälginud isandale, kes ei oska meie keelt ning tarvitab kõnelemiseks sinu suud, ütle talle, et kui ta heaga ei taha meie maalt lahkuda, siis näljutame ta siinsamas surnuks. Tuletagu ta ainult meelde piiskop Bertholdi, kes samuti suure suuga niikaua hooples, kuni sai oma palga!»

Seejuures muutus aga Dabrel liialt julgeks, lastes end kilbi varjult hästi näha. Ja just samal ajal, mil ta preestriga rääkis, tuli kuskilt müüriteraviku tagant lastud undav nool ning tungis ta käsivarde. Dabrel laskus uuesti oma odavarrele najatatud kilbi varju maha ning hakkas vaenlase noolt käsivarrest välja kiskuma. Kuid raudnool, jäädes teravate kidadega liha servade taha kinni, tekitas talle ainult suurt valu ega tulnud välja. Valust virildunud näoga haaras nüüd Dabrel noole sabasulgedest hammas- tega kinni, kiskus need puruks, litsus siis noole oma käsivarrest läbi ning tõmbas ta teispoolt välja. Seejuures muutus kogu käsi üleni veriseks, mida haavast õige ohtrasti välja voolas. Suurest valust ning verekaotusest läks ta nagu päris kahvatuks; kuid et haav polnud surmav, siis mähkis ta selle sulase abil linase riideribaga kinni ja jäi endiselt edasi sõdijate keskele, olgugi et ei saanud enam kasutada ei ambu, oda ega mõõka.

Nähes nooltelaskmise kasutust, jätsid liivlased lõpuks ambumise soiku, samuti lõpetasid nad ka värava rammi- mise, sest selle juures oli juba palju mehi saanud otsa. Nad jäid üsna rahulikult oma kilpide taha istuma, olles aga alati valmis kätte kahmama mõõka, kui sakslased oleksid julgenud end väravast näidata.

Õhtu lähenedes tõmbusid nad aga linnusemüüridest eemale jõe äärde, kus oma vöörkotte avades hakkasid sööma; üsna rahulikult mürdsid nad leiba ja lõikasid liha, sest osa neist pidas linnuses oliaid kogu aeg teraselt silmas. Nende leer jäi aga ikkagi tiheda rõngana ümber kantsi püsima, nii et ükski ei pääsenud sealt nähtamatult välja. Öö saabudes süüdati suured laagrituled, nii et kogu jõesaar oli täiesti valge.

Samal ajal kui ühed piirasid linnust, vedasid teised parvedega oma langenuid kindlale maale, kus püstitati suuri tuleriitu ning hakati kofraldama peiesid. Tuleriidad tehti kuivanud puudest ja metsa alt kokku kantud hagu-

dest, ja kui need olid kerkinud peagu mehekõrgusteks, asetati neile surmasaanud sõdurid. Kõik nad laoti koos oma relvadega üksteise kõrvale ning nende rinnad kaeti kilpidega. Samuti asetati tuleriitadele nende vöörkotid koos seesoleva teemoonaga, et neil ka oma uuel teekon-
nal ei tarvitseks nälga tunda. Pärast seda, kui langenute omaksed olid juuresolijaile kõnelnud manalasse minejate tegudest, süüdati tungaldega kõik tuleriidad ühekorraga põlema, kuna aga ümberseisjad hakkasid laulma kaeblikku itkulaulu. Pragisedes süttisid esmalt haod, siis roomas tuli ikka kõrgemale, hakkas lakkuma ka jämedamaid puid ning lõpuks haaras kõik manalamehed oma hõlma.

Heledasti loitis leek, helkides itkujate nägudel. Tuleriidale kõige lähemal asusid langenute ligemad omaksed, sest nende õiguseks oli kohendada tuld ning valvata, et see ei kustuks, ennegu manalamehed on muutunud tuhaks.

Nõnda saadeti tapluses langenud mehed suure auga Tooni-riiki.

Kuid palju mehi, kellelt polnud eluvaim veel võetud, kannatas ränkade ihuhaavade käes vaeveldes. Kellel neist elulootust enam polnud, neile halastati sealsamas surmaga ning saadeti samuti itkudes manalasse.

Toreidalasist Annu poeg Kullo, kes hommikul oli koos teistega langenud viiele vaenlase ratsamehele peale ning saanud ränga mõõgapiste rindu, lamas nüüd abituna oma isa jalgade ees maas. Suurest verekaotusest oli ta kahvatu ning kõhis kogu aeg veelgi verd. Vaikides istus Annu ta kõrval üksikul mättal, kuna ta huuled olid nõnda tugevasti surutud kokku, et ainustki ohet ei pääsenud nende vahelt valla; ta pilk oli aga nõnda karmilt kalk, et oleks võinud heita enesest kilde.

Nähes ning kuuldes, kuis nüüd vapraid mehi suure austusega Tooni kotta saadetakse, lausus Kullo enese kõrval istuvale isale:

«Isa, asjata lased mindki veel vaeveldes oodata, parem juba las ma lähen kohe nendega kaasa!»

Annu vaikis, poja sõnad tungisid aga valusalt talle kõrvu. Kullo, tema kõige vanem ning armsam poeg on löödud... olgu neetud see käsi, mis teda pistis!

«Isa, vaata kui vägevasti tõuseb leek, kuula, kuis kostab itkulaul...!»

«Poeg, praegu põleb sinu ihus tuli ning see segab su meeli. Veel ei lähe sa manalasse, vaid tuled koos minuga tagasi koju, kus paraned, sest sääraseid haavu on ennegi põetud välja.»

«Ei, isa, mina olen juba manalameeste killas, ja seepärast võta oma mõök, sest kõige armsam on mul just sinu käe läbi surra!» anus Kullo.

«Poeg, ära kõnele surmasõnu, vaid nüüd on tapluse aeg, aeg tasuda ning vaenlast lüüa. Ja seepärast pead sinagi pöörama oma meele mitte surma, vaid elu poole, kuna suremiseks on meil kõigil veel aega!»

Nõnda püüdis Annu ohutada oma haavatud poja eluvaimu, et see mitte enneaegu ei kustuks. Kuid kõik näis olevat asjata, sest Kullo hakkas rääkima koguni segaseid sõnu ning sonimisehood tulid talle peale. Pea täis ahastavaid mõtteid ning surmakartust poja pärast, istus Annu ta kõrval. Sealsamas seadsid ta sulased vankrit valmis, seda õlgede ja vaipadega täites, et viia oma vanema haavatud poega koju põdema. Nad pidid nobedasti ruttama, sest juba kutsuti vanemaid nõupidamispaigale kokku; Annu ei tahtnud aga enne minna, kui ta poeg on asunud teele.

Ühes vanas rehetas, mille väravad olid langenud sagarailt, istus juba palju peavanemaid koos, kui Annu lõpuks sinna jõudis. Kõik nad asetsesid ridastilku seinte ääres, pidades omavahel aru, mida tuleks teha ning ette võtta, et piiskopi raudmeestest kergemini jagu saada.

«Kui teisiti toime ei tule, siis võtame neid näljaga!» hüüdis Üksküla vanem Ako suure ägedusega.

«Ako kõneleb tõtt,» kinnitas Dabrel, kelle haavatud käsi oli nõnda tugevasti kinni mähitud, et ta sõrmed olid muutunud siniseiks, «nälga on alati kõige kindlam abimees.»

«Minu soov oleks katsuda veelgi rammuga, et neist rutem jagu saada,» ütles Annu teiste seas püstijalu seistes, «sest neil võib moona veel kauaks jätkuda, meie meeste vöörkotid saavad aga õige pea tühjaks, ning kui kergesti ei või siis nälga pöörata oma otsa juba meie poole.»

«Mis aitab siin ramm — vastu müüri võid joosta enese surnuks, ilma et sellest oleks ihtki abi,» vaidles Ako talle vastu.

«Tõsi seegi,» ja mehed vangutasid pead, teadmata, mida ette võtta.

«Mina annan nõu oodata seni, kuni nälgi ise meile appi tuleb,» kordas Ako; «oma meestele võime aga muretseda lisamoona.»

«Aga kui katsuda rahuga...!» arvas äkki Atso, tõstes oma hallijuukselise pea.

«Atso, sa oled vana ning elatanud mees, kõik oma pojad oled juba manalasse saatnud, ja nüüd räägid nii kibedaid sõnu,» lausus Ako talle pahaselt otsa vaadates.

«Tõsi, mehed, ma tean, et elamiseks mulle enam palju päevi ei jätku,» sõnas Atso, langetades uuesti pea. «Olen näinud paljusid tapatalguid, mis kõik mu pojad on ühe teise järel viinud manalasse, ja seepärast tunnen ma kahju ka teie poegade pärast. Parem siis juba ükskõik missugune rahu, kui alatine kibe sõda, mis kõik meie mehed manalasse viib!»

«Ei, Atso, pigem sureme meie ja las surevad ka meie pojad, kui et laseme ennast võõrastest ikkesse panna!» kostis Annu ülima rahuga, kuna aga Ako ja Dabrel hüüdsid nagu ühest suust:

«Ennem sammugu kõik meie malevad auga manalasse, kui et kanda häbiga iket! Härg teeb seda rahuga, sest ta on loom, vaba mees ei taha aga kunagi painutada oma kaela!»

«Tõsi, surm sakslasile, ainult surm olgu lepitaja meie vahel,» hüüdsid nüüd vanemad, kiskusid tupest mõõgad ja hakkasid nendega taguma vastu kilpe. «Teeme nõnda, nagu tahab seda Ako, ja kõik üheskoos kuulame tema sõna!»

Nüüd kargas Ako oma istepakult püsti ning toetudes mõõgale lausus nõnda valjusti, et ta sõnad olid ka väljaspool rehetuba kuulda:

«Mehed, mind valige siis, kui järg on jõudnud minuni, nüüd aga on siin palju vanemaid mehi kui mina,» ja ta vaatas Atso otsa.

«Ako, seekord tahame sind...!» hüüti.

«Ei, kui siin on minust vanemaid, siis valitagu neid!»

«Ako, ära asjata tõrgu, sest keegi meist ei taha ütelda, et sa ainult tühipalja edevuse pärast oled lasknud end valida,» lausus nüüd Atso. «Mina olen selleks vana, pealagi täis halli sammalt, Dabreli ihu tilgub verd ja Annu

mõtted on rahutud oma poja pärast; sina aga oled aastatelt meist järgmine, tähtsuselt koguni esimesi.»

«Siiski, ma ei tea, vahest mõni on minust hakkajam ning oskab linnust võtta teisiti kui näljaga aega viites?!»

«Ako, kui sa veelgi tõrgud, siis teed sa seda ainult tühiselt alpides,» hüüdis Dabrel oma kinnimähitud kätt raputades.

«Olgu siis nõnda, kui seekord tahate mind kuulata,» lausus Ako ja tõmbas koomale oma mõõgavöö, «kuid pärast ärgu keegi tulgu sõnadega torkimal!»

Nüüd, mil üldine sõjavanem ning käsuandja oli valitud, hakkasid mehed rahulikult arutlema, kuidas oleks kõige kasulikum vaenlasest jagu saada ning kuidas muretseda oma meestele lisamoona.

Samal ajal, millal vanemad nõu pidades üksikus rehetas istusid, liikusid parved ja lootsikud kindla maa ja jõesaare vahet. Nendega toimetati mehi ühest paigast teise ning veeti piirajaile toidumoon, nii et peagu kogu öö kestis jõel liikumine ja inimeste kära, mis kesköö paiku küll pisut soikus, kuid vastu hommikut jällegi jätkus.

8

KURVAD SÕNUMID

Väsinult ning purustatud õlavarreluuga saabus Daniel pärast keskpäeva mereranda, kus suured kaupmeeste koged veel ikka ankrus seisid.

Koos nelja ratsamehega oli ta Ükskülast asunud enne teisi teele, kuid ainult üksinda jõudis päralt, ja sedagi tänu oma väledale hobusele, kelle kaela ta nüüd sadulast maha tulles patsutas. See oli hull ratsutamine, kihutamine võistu surmaga, kuid seekord Jumal siiski halastas...!

Salakavalad paganad, nagu kari kurje koeri olid nad lõrisedes karanud metsast neile kallale ning hakanud raiuma. Ainult temal õnnestus pääseda nende rõngast, kuna aga kõik ta kaaslased langesid nende hoopide all maanteel. Kuid temagi pääsemine polnud kauaks — peatselt ilmusid kaks liivlast jällegi tõkestama ta teed. Ühele

neist pistis ta mõõgaga rindu, nii et see varises sadulast, kuid samal ajal äigas teine raske tapriga talle käe pihta, lüües selle oimetuks. Tõsi, liivlase tapper ei suutnud purustada ta raudsärki, kuid ometi oli hoop nõnda vägev, et käeluu põrus pooleks ning mõõk kukkus tal käest.

Vajudes kummargile hobuse kaelale ning haarates ta lakast tugevasti kinni, pidi ta tapluspaigalt paratamatult põgenema, sest enam polnud tal mõõka, enam polnud elavat kätt, mis oleks seda tõstnud, aga luumurre tekitas nõnda suurt valu, et kogu ta silmeesine tumenes. Ja nõnda pidigi ta laskma oma väledal hobusel kanda end ohtudest eemale.

Jõudnud sadamapaika, tundis nüüd rüütel Daniel nii suurt nõrkust ihus, et vastu tulnud friislased pidid teda käealt toetama. Esimeste sõnadega, mis ta neile lausus, manitses ta kõiki asuma sadamapaigast tagasi laevadele, et nad mitte ei satuks ringihulkuvaile liivlasile kätte, nagu seda tema ja ta kaaslastega juhtus teel.

Kõige enam muret ja pahandust tekitas säärane sõnum kaupmeestele, kes osa oma kaubast olid toimetanud juba kindlale maale, lootes et peatselt avanevad kõik kaubateed ning kaubitsemine algab endise hooga nagu vanasti. Kaupmees Gunther oli koguni oma suure soolatagavara, mis lahtisena oli laevas muutunud üpris niiskeks, ajanud kottidesse ning lasknud laduda need riitadena mereranda. Kuuldes aga nüüd liivlaste tigidast tagakiusamisest ning ristisõitjate häbiväärsest taganemisest, muutus temagi kurjaks. Nüüd ta pidi oma soola tagasilaadimisega nägema jällegi asjata vaeva, samuti kannatama ka suuri kahjusid, viies oma soolatagavara niiskesse laeva ligunema.

Andnud friislaste pealikule piiskopi tahtmise edasi, pidi Daniel heitma kohe õlgedele pikali, sest murtud käsi hakkas paistetama ja tekitas suurt valu. Suure vaevaga saadi raudsärk seljast, aga nahkvammuse käis tuli paratamatult lõigata lõhki, et siduda ta kätt lahasse.

Palju kaupmehi tuli nüüd ka teistelt laevadelt ta juurde kokku, et kuulda pealtnägija enese suust, kuidas Ükskülas elatakse ja kas maa on kauplemiseks rahulik.

«Kui ta rahulik oleks, siis ei lamaks ma mitte murtud luudega siin,» kostis neile Daniel, püüdes läbi valu koguni naeratada.

«Mida meie piiskop siis õige mõtleb,» urisesid kaup-

mehed tigidalt, «varem võis siit kaubavooridega minna üsna kartmatult kas või Nogardi ja isegi eestlaste sekka Tarbatusse, ilma et oleks tarvitsenud suurt hirmu tunda; nüüd aga tikub ta meie kahjuks vägisi sõdima.»

«Ega teisiti saa paganaid võita,» lausus laevalael pikutav Daniel.

«Mitte ainuüksi mõõgaga ei võideta rahvaid, vaid kui saame nendega kasulikult kaubitseda, siis seegi on juba suur võit,» arvasid kaupmehed.

«Kuid ometi oleks teil ju armsam kaubelda kristlaste kui paganatega,» astus nüüd üks friislasest rüütel sõnadega vahele.

«Kas kaupleme kristlaste või paganatega, meil sellest suurt vahet pole,» lausus lüübeklane Lampert, «ka kristlane ei heida igakord risti ette, vaid petab sind veel valusamini, olgugi et ta enne seda on andnud sulle suud.»

«Tasa, Lampert,» hoiatati ametivenda, «sääraseid sõnu ära võta siin hammaste vahele, sest kui piiskop peaks neist kuulma...»

«Nõnda see lugu on,» urises Lampert, «enne aita ja anna raha, pärast aga pead veel koguni kartma...!»

Rüütel Daniel pidi, hoolimata oma luuvalust, nüüd ühtepuhku jutustama, kuis nad Üksküla teel paganatega tapelnud, kuis siis tehtud kolmepäevane rahu, mille aga liivlased on äraandlikul kombel murdnud.

«Küllap piiskop tahtis neid omamoodi suruda, egas muidu...» arvati.

«Tõesti, imelikud lood juhtuvad siin maal, vanasti oli meil kaubitsemine siiski lihtsam,» pomises Lampert ja sülitas meeleepahaga üle parda.

Kui siis esimesed uudised olid räägitud ning enamik mehi valgus jällegi laiali, tuli kaupmees Andreas Wolfgang koos oma vennatütrega sellele laevale, kus lamas vigaseks löödud rüütel.

«Armastatud Lüübeki neitsi,» lausus Daniel end istukile ajades ning ulatades Gertrudile vasema käe, «ütlen teile oma jälleenagemisetervituse, kuid südames tunnen ahastust, et pean teid kurvastama...»

«Kuulsin, teid olevat rängasti löödud...!» ja neitsi Gertrud kummardus noore rüütli kohale, et puudutada ta lahasse seotud kätt.

«Ei, minu viga on tühine, selle põen välja,» ja Daniel püüdis naeratusega varjata valuilmel näol, «kuid teie auväärne isa...»

«Minu isa, mis on temaga?» hüüatas nüüd neitsi käsi oimudele surudes. «Ta on surnud, surnud...?!»

«Ei, nagu mulle Ükskülas teatavaks sai, viibib teie auväärne isa, Elias Helmoldi poeg Wolfgang, ikkagi veel Nogardis, kuhu ta palub oma venda tulla kaubakoormatega järele.»

Nüüd ohkas neitsi Gertrud sügavasti ning asetades käe südamele lipsatas koguni naeratus üle ta huulte, kui ta lausus:

«Küll ma ehmusin!»

«Auväärne neitsi, andke mulle andeks, kui ma oma sõnu algul liiga mõistmatult ütlesin,» pomises Daniel, olles enese üle pisut pahane, et ta ei mõistnud oma juttu kuidagi teisiti alata.

«Vaata siis, Gertrud,» lausus nüüd ta lell noomivalt, «kodus ei võtnud sa mind kuulda, kuhu ma su nüüd panen, kui hakkan Nogardi poole edasi minema?!»

Vaikides kuulas Gertrud, kuna aga lell noomivalt jätkas:

«Laevad ei pöördu siit tagasi ennegu sügisel, kuhu sa selleks ajaks jääd, ja kuidas sa laevaski ilma minu abita üksinda läbi saad?» Ja ta raputas pead: «Oi-oi, kui palju tüli võib üks tüdruk oma sõgeda tahtmisega teha.»

«Auväärne isand,» lausus Daniel kaupmees Andreade tõrelemisele vahele, «ka mina pöördun sügisel kodumaale tagasi, ja kui teie tahate teda minu hooleks usaldada, siis töotan teile, et saadan teda igas paigas, ilma et tal tarvitseks mingit hädaohtu tunda.»

Habemesse pomisedes pöördus nüüd Andreas Wolfgang oma ametivendade juurde, et pidada nendega Nogardi teekonna üle nõu, kuna aga Gertrud jäi vigastatud rüütli juurde veelgi istuma, lausudes ohates:

«Ma ei tea, miks mu isa ei tulnud Nogardist tulema, sest ometi läks ta ju ainult talvise külalisena sinna?!»

«Jumal ei lasknud tal tulla!»

«Jumal?» ja neitsi jäi üllatunult vahtima Danielile otsa.

«Just, eks temagi määra tõbesid, mida peame oma ihuga läbi põdema.»

«Kuidas, kas mu isa vaevleb siis veel ikkagi tõve küü-
sias?»

«Nõnda kõneldi, et tõbi polevat lasknud tal tagasi tulla,» lausus Daniel vaikselt, «kuid igaüks teadis Ükskülas kinnitada, et selle põeb ta kindlasti välja.»

«Oh, Jumal, Jumal,» hüüdis Gertrud käsi ristitades, «kas sa tahad siis minult ka isa võtta?!» Ja ta puhkes nutma.

Daniel vaikis, ta ei osanud praegu ütelda ühtki lohutavat sõna. Kuid ta ei tohtinud tema eest ka varjata seda, mida teadis, sest kui Jumala tahtmisel peaks sündima kõige halvem, siis oleks ta sellele ikkagi ette valmistatud.

«Kas Nogard asub siit kaugel?» hakkas Gertrud pärast esimese nutuhoo möödumist pärima.

«Tõsi, suur Nogard asub siit väga kaugel, seda olen paljudelt kuulnud,» kostis Daniel, «kuid kui palju aega kulub siit sinna jõudmiseks, seda võime mõnelt auväärselt kaupmehelt, eeskätt aga muidugi teie lellelt, kuulda. Kuid egas auväärne neitsi Gertrud ise mõtle ometi sinna sügavale barbarite maa sisse minna?»

«Kui mu isa, keda ma pole enam kolm suve näinud, lamab kuskil tõbisena maas, oh, siis tahan ma tõtata nagu linn tema juurde, ükstakõik kus ta ka ei asu!»

«Kui säärane on auväärne neitsi kindel tahtmine, siis ma võtan tõsiselt hoiatada, et teekond, mis läheb läbi paganate ning barbarite maa, ei ole mitte noorele neitsile kohane,» lausus Daniel tõsiselt.

Paganad, tõsi, neid kartis Gertrud kõige enam. Uuesti meenusid talle kõik need jubedad jutud ja lood, mis ta kodulinnas paganaist räägiti, ning nende mõjutusel oli ta jäänudki uskuma, et paganail pole isegi inimese nägu peas. Seepärast pidi nüüd Daniel, kes ise oli saanud pagana käe läbi vigastada, seletama talle pikalt, millised näevad paganad välja, kas neil on kabjad ja kas nad kannavad sarvi peas. Neitsil aga andis suuresti imestada, kuuldes, et pealtnäha on paganad samasugused inimesed nagu kõik teised ja et nad pole mitte elajatega ühte nägu.

«Aga kui nad näo poolest on nagu kõik teised inimesed, millest võib neid siis ära tunda?»

«Nägu ei tähenda midagi, vaid südame järgi eraldame paganat kristlasest,» lausus Daniel.

«Siis nad peaksid olema väga õelad?!»

«Nad ongi seda, jumala teotamisest tunnevad koguni lõbu!»

«Tõesti, ma kardan...!» sosistas Gertrud, nihkudes lamavale rüütlile veelgi lähemale.

Siis aga, märgates, et nad on jäänud ainult kahekesi omaette, hakkas Gertrud tundma häbi ning ta ruttas lahkuma. Südames tundis ta mingit salajast rõõmu, et see tore rüütel lubas teda koduteekonnaval saata, kuid ühtlasi pidi ta seepärast tundma ka häbi. Kui ta nüüd koos lalluga läheb edasi Nogardisse isa juurde, siis ei näe nad teineteist vahest enam mitte kunagi, kui ta aga tagasi koju pöördub... ja selleks ajaks võib ka Danieli käsi paraneda.

Kuid ei, ja Gertrud peletas enesest rumalad mõtted, isa on olnud talle eluandjaks, teda kasvatanud, ja ainuüksi teda ta armastab. Mis tähendab talle üks võõras hulkuja rüütel, ei, ta tahab näha oma isa, tema juurde ta tahab tõtata, seisku lell sellele nii südisti vastu kui tahab!

Aga siiski, tal on häbi, pööraselt häbi, et jäi selle rüütli juurde nõnda kauaks istuma.

Samal ajal oli kogu mererand kisa ja lärmi täis: kaupmehed kurjustasid oma sellidega, need jällegi poiste ja sulastega, ning üldise kära saatel kanti maale toodud soola ja muid mitmesuguseid kaubapakke tagasi laevadele. Kõik see oli suurte kasulootustega toodud maale, nüüd aga koristati hirmu ja kartusega jällegi ära. Seejuures juhtus ka palju äpardusi, kas laevale vinnatav soolavakk kukkus sidemete ja konksude küljest katkedes otsemaid vette või sai mõni sell, sulane, poiss või koguni kaupmees ise kaubapakkide vahel pigistada.

Laevade kaitseks maha jäetud friislased, kes seni olid suures laisklemises elanud, tõmbasid nüüd hirmuga enesete raudsärgid selga, olles kallaletungide puhuks valmis. Nende hirm suurenes aga veelgi, kui piiskopile vastu saadetud laevadest pöördus tagasi ainult üks, tuues sõnumi, et teine sattunud liivlasile saagiks, keda nüüd kõik kohad olevat kubinal täis ja kes pidavat kristlastele jahti. Säärane sõnum, et laevadest «Maria» on sattunud liivlaste kätte, tegi nüüd kaupmehed päris ülemääraselt nukraks; olgugi et see oli ainult väike abilaev, tõi ta kaotus kõigile kaasomanikele märgatavaid kahjusid, mida nüüd ei saadud isegi kaubitsemisega katta.

KASTMINE RISTIVEEGA

Holmi linnuse õuel ehtasid ristosõitjaist puusepad üht paterelli ehk kiviheitemasinat, et selle abil hakata piliduma liivlaste laagrisse kive. Kõige esmalt tegid nad kolmest postist tugeva harkjala, millele kinnitasid teljel pöörduva põikpuu; selle lühema haru külge riputasid nad suure vaaditäie kive, nii et pikem haru, mille otsa oli heitekivi jaoks õonestatud kausikujuline pesa, jäi ülesvaagituna seisma otse taeva poole. Väntvõlli ümber mähitud köie abil kisti põikpuu pikem haru alla, nii et raske kivikoorem jäi omakorda õhku rippuma. Väenda lahtilaskmisel vabanes ülesvinnatud kivikoorem ning, kukkudes suure mürtsatusega alla, pidi paiskama heitekivi unnates minema.

Puusepad, olles ühe säärase paterelli valmis teinud, hakkasid õhtu eel teda linnuses katsetama. Palju sõjamehi kogunes nende ümber vahtima, lootes säärasest heitemasinast enestele abi. Kahelt poolt völli puud pöörates hakkasid puusepad ränka kivikoormat maast lahti kangutama, tehes seda suure kisa ja larmiga, sest paterelli vinnastamine oli raske töö. Kuid enne nad said sellega toime tulla, katkes köis ning ümmargune heitekivi, mitte saades täit hoogu, lendas ühele sõjamehele pähe, lüües ta sealsamas surnuks. Seda nähes hakkasid juuresolijad puuseppade äparduse üle valjusti naerma, olgugi et neist enestest oli üks saanud siinsamas surma.

Kirudes täiendasid ja töötasid puusepad oma paterelli kallal edasi, olgugi et nende üle pilgates naerdi. Ja ei möödunudki enam palju aega, kui nad hakkasid lennutama suuri kive üle müüri liivlaste laagrisse, tehes seal mõningaid kahjusid.

Samal ajal istus piiskop oma toas, pidades seal Dortmundi krahvi, Bernhard von der Lippe, Harbert von Iborgi ja preestrite Alobrandi ja Dietrichiga nõu, mida võtta piiramisest pääsemiseks ette. Et neil polnud võimalik ühtki sõnaviijat saata appikutsega laevade juurde, siis olid kõik koosolijad märgatavalt rõhutud.

Eesotsas piiskopiga rõhus kõiki küsimus, mida tuleks neil siis teha, kui paganad ei mõtlegi oma piiramist lõpe-

tada. Olgugi et linnuse müürid ja väravad olid kindlad ning nende abil võis määratusuurtele vaenlaste hulkadele vastu panna, oli ainuüksi neist vähe abi. Linnusesse oli majutatud ligemale kuussada inimhinge ja peale selle veel hobuseid, kes kõik sinna kokkutuubituna tahtsid iga päev süüa. Moonatagavarad olid aga neil kõigil juba lõppenud, ja kui mitte homme, siis ülehommel kindlasti hakkab lähenema näljasurm.

«Mida teha, mida ette võtta?» säärane mõte vaevas kõiki koosolijaid.

«Peaksime ajaviitmatult avama väravad ning langema neile peale,» soovitas kahvatupalgeline rüütel Harbert von Iborg.

Kuid säärastele kavatsusele vaieldi vastu, üteldes, et nüüd on vähemalt müürigi abimeheks; kui aga see nähtav abi heita kõrvale ning minna mees mehe vastu välja, siis on raske liivlasist võitu saada, sest neid näib olevat peagu kolm korda enam kui kristlasi, ja pealegi on teadmata, kui palju neid veel jõeäärsetes metsades varjul on.

«Aga kui laseme nälja enestele seltsiliseks tulla, siis see on ju veelgi suurem vaenlane kui see, kes praegu müüride taga istub,» ütles Harbert von Iborg.

«Vahest paganad ise ei pea nõnda kaua vastu ning piiramisest tüdinedes lähevad minema juba enne, kui nälg suudab meist võimust võtta,» arvas preester Dietrich. «Algul on nad küll hakkajad, kuid pikalevenivale sõjale ei taha nad kunagi vastu panna.»

«Küllap nad seekord juba panevad, sest eks te näe, kuis nad igale poole oma leerid ning laagripaigad asutavad.»

Kuulanud säärast vaidlust, lausus Dortmundi krahv end istepakult püsti ajades:

«Ootame, vahest tulevad laevad meile jõesuust appi, ning siis juba tormame ka meie linnusest välja, et suruda liivlasile kahelt poolt peale.»

«Laevadel on mehi üsna väheselt — ainult sadakond friislast,» poetas nüüd pikk ning peenike Bernhard von der Lippe omagi sõna vahele, «ja seega pole meil neist kuigi suurt abi loota.»

«Siiski, juba nende ilmumine peaks tooma liivlasile mõningat hirmu, nii et siis oleks meil hoopis hõlpsam neid kitsikusse ajada.»

«Aga kes sedagi teab, missugust häda meil ka laevadega pole juhtunud ja kas neid enam ongi alles?»

«Tõsi, väike «Maria» teenibki juba neid...!»

«Kui nad tõesti on suutnud meie laevad minema peletada, mida ma küll ei suuda uskuda, siis seda suuremat häda see tähendab meile,» ütles Dortmundi krahv tõsiselt.

«Sõbrad,» lausus preester Alobrand, «meie kõik kõneleme siin inimlikust abist, otsegu oleksime ära unustanud selle, kes igal ajal ja igas paigas on olnud meile kõige suuremaks abimeheks!»

«Tõsi, minu sõbrad,» ütles nüüd piiskop Albert sõna võttes, «ja just seepärast ei tea ma ütelda teile muud kui seda — vaadake, et teie sõjariistad oleksid haljad ning teravad, kõik muu jätame aga Jumala hooleks, jäädes lootma tema abile, sest oma lapsi ei jäta ta kunagi maha!»

Ja ristasõitjad, liites end Jumalaga ühte, valmistasid vastu panema ka näljaga piiramisele. Kui nad aga oleksid sõandanud väravat avades minna linnusest välja, siis kindlasti oleks see määratu hulk liivlasi, kes nüüd kisedasid müüride taga, suutnud nende üle võimust võtta.

Pikad piiramispäevad venisid aga edasi, ilma et nende lõppu oleks võinud ette näha. Mitmes paigas lamas linnuseõuel mehi maas, nälgivad suud väsinult vastu mulda. Mõned sõdijad oleksid nüüd olnud valmis sööma kas või hobuseliha, kuid piiskop säärastest jõledast tahtmisest kuuldes andis selleks valju keelu. Ka hobused ise kannatasid suurt nälga, nii et nad tikkusid üksteisel sabasid tagant ära sööma. Mehed aga urgitsesid pehkinud puuseinte küljest käsni, mugulaid ja hallitusseeni, mida nad ahnelt sõid kuni jätkus. Paljud aga kraapisid ning küünistasid meeletusehoogudel maad, toppides suhu koguni mulda.

Ainult mungad panid näljale kõige kindlamini vastu, püüdes igati ergutada sõjamehi; nemad olid ju paastumiste ja ihusuretamisega harjunud, osates ka üsna pikuga pikalt läbi ajada.

Kuid kuuendal piiramispäeval sündis ime: vestfaallane Wigbert, kes oli oma valvekorra üleval müüriserval lõpetanud, laskus nüüd alla õuele ning istus ühe postile ehitatud kuudi äärde maha. Kiskunud eneselt rõngassärgi, mis üsna märgatavalt oli hakanud rõhuma õlgu, keeras

Wigbert selle kokku, et pikali heites asetada enesele pea alla. Juba hakkas ta roomama kuudi alla, kus lamavate meeste vahel oli pikutamiseks veelgi pisut ruumi, kui ta silmnäo eest lendas kumalane pörisedes mööda ja kadus sealsamas ühte pisikesse maaugru. Ja samas vilksatas Wigbertil mõte, et sellesama mulla all võib peituda maa-mesilase kärgi. Kiskunud tupest oma mõõga, hakkas ta sellega uuristama maad, kuhu mesilane oli kadunud. Otsides meekärgi, mis võiksid vaigistada ta nälga, sattus ta mulla alla peidetud hagudele; ja kui ta neist mõned otsapidi välja kiskus, leidis nende alt määratul hulgal rukki-teri.

«Vili, maa sisse peidetud vili!» hüüdsid nüüd Wigberti ümber kogunenud mehed ning igaüks neist kippus kama-lute viisi toppima viljateri enesele suhu.

«Vili,» kisati, «meie leidsime suure panipaiga vilja!»

Tõsi — ümberpiiratud kristlased olid nagu imekombel sattunud ühele vanale vilja-panipaigale, mille liivlased olid kunagi leedulaste kallaletungi kartusel sinna kokku vedanud.

Säärane ootamatu ning otsegu Jumalast saadetud leid virgutas nüüd kõiki sõjamehi. Näljast nõrkenud ajasid end jalule, ülevalt müüritelt ruttasid vahimehed keelust hoolimata alla, ja kõik nad tulid rüselles ning üksteist tõugates kisaga viljaaugu juurde kokku, hakates sealsamas viljateri toorelt õgima. Et aga kõik ei mahtunud kaugeltki selle viljaaugu ümber, siis tekkis seal armu-heitmatu rüselemine ning meeletu tung, milles mõned mehed löödi kohe vigaseks. Küll püüdsid ülemad väepea-likud ning auväärsamad rüütlid ajada lihtsõdijaid vilja-august eemale, kuid sellest oli vähe abi, sest nälginud sõjamees ei taha kuulata isegi oma ülemate sõna.

Kuuldes säärasest ootamatust viljaleiust, tänas piiskop koos preestrite ja munkadega kõigepealt Jumalat selle rikkaliku anni eest ning siis laskis ta kutsuda Wigberti enese juurde, et jagada talle kiitust. Lõpuks, kui sõja-meeste seas oli suudetud kuidagi luua korda, asetati kat-lad tulele ning hakati neis leitud viljateradest keetma putru. Pärast hoolsat otsimist leiti linnuseõuelt veel mit-meid sääraseid panipaiku, nii et õnneliku juhuse läbi saadi Holmi kantsis toidumuredest esialgu üsna hõlpsasti üle.

Täissöönud sõdija on aga hoopis hakkajam ning palju julgem kui nälginud mees, ja nii tuli ka ümberpiiratud sakslasile nende endine sõjakus jällegi tagasi. Üleval lin-nusemüüridel ajasid nad end kartmatult püsti ning irvi-tasid ja ähvardasid sealt liivlasi, kes nüüd üsna rahuli-kult asusid eemal oma laagripaikades, mis olid nihutatud nõnda kaugemale, et isegi paterelliga heidetud kivid ei küün-dinud tegema kahju.

Piiramisepäevadest oli saanud nädal täis, kuid kristla-sed, kaitstes enese alla võetud kantsi, ei mõtelnudki alla-andmisele, mida nüüd liivlaste laagris pikisilmi oodati. Ka seal andis toidumoon puudus end juba tunda, nii et palju mehi pidi ühtepuhku liikuma moonavooridega kodu-paikade ja laagri vahet. Pidades säärast piiramist täiesti kasutuks, hakkas osa toreid alasid ja ka teisi Koiva-äärseid liivlasi kippuma tagasi koju, kus neid tööd ja toimetused ootasid.

«Kui teie nüüd siit lahkudes meid maha jätate,» lau-susid ükskülalased, «siis ei lähegi palju aega mööda, kui sakslased on ka teie külade kallal.»

«Aga kas meie suudamegi sakslasist jagu saada!» kaht-les Atso, olles peagu valmis piiramist lõpetama leppimise teel.

«Ja lased siis end ristiveega kasta?!» urises Ako.

«Egas see ristimine veel kõige suurem häda olegi — seda võib ju loputada jällegi eneselt maha.»

«Ristivee loputad küll maha, kuid kümnisemaks jääb ilikagi peale,» ja Ako muutus tigidaks. «Aga samuti pead siis laskma mätta end kirikuaeda nagu koera!»

«Ja oma naistest ütlema end lahti,» lisas Dabrel, «nagu seda Kaupo omal ajal tegi.»

«Kõik see on ju tõsi, ma ei vaidle,» ja Atso raputas oma halli pead, «kuid nagu te isegi näete, ei suuda meie neist võitu saada.»

«Kannatust, küllap nälg tuleb meile appi, kõik see nõuab ainult aega!»

«Oleme juba küllaltki kaua oodanud, aga näljast pole nende juures märkigi. Ühtepuhku on nad üleval müüri-del valvel, nii et ammulasu kaugusele ei tohi lähe-neda...»

«On-on, nälk on nende seas suur,» kinnitas Ako. «Kas teie siis ei märka, et nad ei suuda enam endise rammuga kiskuda oma vibusid vinna ning et nende nooled ja viskodad langevad juba palju lähemale. Jah, seda teeb nälk, mis on võtnud neilt ihurammu...»

Tõsi, sakslaste ammulasud muutusid päev-päevalt ikka harvemaks, kuid peamiselt just seepärast, et liivlased hoidusid nende müüridest eemale. Lähedale kukkuvate ammulaskudega püüdsid nad aga liivlasi julgustades meelitada lähemale, et siis seda kindlamini tabada.

Parajasti kui liivlaste vanemad jõekaldal koos istudes pidasid jällegi omavahel aru, ruttas mitmeid laagrivalvureid kisades nende juurde:

«Metsa taga on sakslased langenud meie külade peale, põletavad ja tapavad...!»

«Kus?» ja vanemad, haarates oma mõõgapidemeist, kargasid püsti.

«Külad põlevad, suitsusambad tõusevad taeva poole, kas te ei näe?!»

Samal ajal kuuldus teises laagriservas küladest põgenenud naiste hädakaebusi.

«Kas ikka tõesti sakslased...?»

«Kuis nad meie selja taha pääsesid, kui ise istuvad kantsis varjul?»

«Aga vahest on tulnud leedulasi...?» kaheldi.

Nüüd toodi vanemate ette üksikuid külast põgenenud naisi, kelle kurtmisest selgus, et rüüstajad on ikkagi raudmehed, seega sakslased.

«Oh häda, häda meile...!» hüüdsid naised silmi pühkides.

Alles pärast pikki pärimisi ning silmameeste väljasaatmist selgus lõpuks, et allpool piiramisepaika on ühelt suurelt laevalt tulnud kari raudmehi maale, hakates kohe põletama külasid, lapsi maha lööma ja hävitama varandusi. Naisi ja tüdrukuid vaevavat nad aga nõnda kolelasti, et nende hädakisa kostvat kaugele metsade taha.

Kuuldes kõiki sääraseid hädakaebusi, jäid mehed ülemääraselt tõsiseks, sest vaenlase teine salkkond oli tulemas neile seljatagant peale. Palju mehi, kõige enam just idumealasi, oli aga nüüd piirajate seast lahkudes läinud oma kodupaikadesse tagasi, sest nad polnud varustanud end pikaajalise sõja vastu.

«Mis meie siis teeme, mehed?» päriti nüüd üksteiselt nõu.

«Muud ei olegi teha kui vastu panna!» õhutas Ako.

Osa mehi aga vaikis, sest kõigest sellest polnud enam loota midagi head, kuna oli karta, et maale oli tulnud teine samasuur salkkond sakslasi, nagu neid nüüd linnuses istus. Laagrisse põgenenud naiste halamine ja nutt suurendas aga veel omakorda meeste liigset ärevust.

Märgates eemalt metsade tagant tõusvaid suitsusambaid, muutusid kantsis olevad sakslased märksa südikamaks ning hakkasid jällegi tõstma pead, kavatsedes tungida müüride vahelt välja. Need liivlased, kelle külasid parajasti põletati, hakkasid aga ikka jonnakamalt nõudma, et lõpetataks linnuse kasutu piiramine ning mindaks välja tõrjuma nende küladest laevadelt tulnud raudmehi.

«Mis on tuhaks tehtud, seda me ei suuda enam päästa, samuti nagu ei suuda me ka neid, kes seal on maha löödud, enam uuesti elama panna,» püüdis Ako manitseda mehi. «Siinse piiramise lõpetades tungiksid aga sakslased linnusest välja ning langeksid omakorda meile kaela.»

Üldises lärmamises ei tahtnud aga mehed teda enam kuulda, vaid ikka enam kiputi kodupaikadesse tagasi, et päästa ning kaitsta seal oma hukkuvat vara.

Parajasti kui liivlaste leeris nõnda omavahel vaieldi, kuuldus äkki kantsimüürit sarveheli, mis oli märguandeks, et sakslased tahavad oma vaenlastega rääkida.

«Liivlased,» hüüdis müürile tõusnud Toreida preester Dietrich, «teie kõrgeauline piiskop, kellega Jumala õnnistus käib alati kaasas, laseb teile viimast korda kuulutada, et kui tahate elada meiega rahu, siis lõpetage kohe oma tige vaen, sest nüüd on teil selleks ülim aeg, ning tema tahab teile kõike teie ülekohut andeks anda!»

«Mis see papp seal karjub?» lausus Ako, kuna aga Annu võttis ütelda:

«Lähme siis juba kuulama, mida ta meile pajatab?!»

Asunud lootsikusse, sõudsid vanemad tugevate mõlalöökidega tagasi saarele, kus Ako ja Annu hakkasid linnusele lähenema.

«Ärge hoolimatult lähedale minge,» hoiatas Dabrel, kes kandis oma haavatud kätt nõörsidemega kaelas, «laseb viimati noole kerre...!»

Kuna meestel oli kange tahtmine kuulata, mida on

sakslasil neile pajatada, siis astusid nad end kilpidega varjates müürile lähemale, nii et võisid preestri sõnu hästi kuulda.

Kõik linnusemüüri servad olid ristosõitjaid kubinal täis, kuid keegi neist ei vinnastanud oma vibu ega avaldanud ka kuidagi teisiti salakavalat vaenu, nii et liivlased võisid üsna rahulikult kuulata preestri sõnu:

«Liivi mehed, jätke oma sõge vaen ja tüli, mis ei too teile kasu. Kas teie ise siis ei märka, kuidas ümberringi teie külad aina põlevad ning et kõik teie kodupaigad on hädakisa täis. Seda kõike teevad teile meie omad, kes peatselt langevad ka teile seljatagant peale. Ja siis tuleme meiega müüride tagant välja, asume üheskoos teie kallale, ning ärge siis enam lootke piiskopilt halastust, kuna ise olete selle armukingi, mida teile nüüd pakutakse, enesest eemale tõuganud. Nüüd aga, kui kahetsete oma sõgedat üleannetust ning sõlmitte meiega tõsise rahu, tahab meie kõrgeväeline piiskop oma südamehalastuse läbi anda teile teie salakavala äraandmise andeks.»

Liivlased lagunesid kahte leeri ja hakkasid omavahel arutlema, kas piiskopiga rahu teha või mitte. Üksküla ja Holmi kihlakonna mehed, kelle külad ja vili olid vaenukahjudega hävitatud, olid hädaga rahu tegemise poolt, olgugi et nende vanem Ako püüdis südikalt sellele vastu seista. Toreida ja ka teiste kaugemate kihlakondade mehed oleksid vahest veelgi jätkanud vaenutegevust, kuid nähes meeste tahtmise lagunemist, jätsid nende vanemad otsustamise Väina liivlaste hooleks.

«Sakslased tulevad meile igast ilmakaarest peale, meie meestel aga kaob sõdimise vaim,» kurtis vana Atso pead raputades, ning tema andis nõu, võtta piiskopi rahusoov ikkagi vastu.

«Nüüd on veel aeg, mehed,» hüüdis Ako peagu ahas-tades. «Kui me nüüd, millal osa vaenlasi kitsikust tunneb, ei pane vastu, pealegi veel kus meid nõnda palju koos on, siis pärast on juba tõesti hilja! Võõras hõim teeb siis ennast meie üle isandaks, võõras tahtmine hakkab siis ajama meid taga! Mehed, mehed, miks peame minema häbi ja orjaikkega ehituna manalasse?!»

Kuid keegi ei võtnud teda enam kuulda, sest rahunõudjate hulgad olid suured. Kui siis veel ka väljasaadetud luurajad tagasi jõudes tõid ikka kurvemaid sõnumeid iga-

auguseist laastamisist, mida nad oma silmaga olid maha-põletatud külades näinud, hakkasid mehed karjuma, ühed nõudes verist tasumist, teised aga rahutegemist.

Samal ajal, millal Väina liivlased nõnda omavahel kisades ja üksteisest üle karjudes vaidlesid, seisis toreidala-sed vaikides kõrval, oodates nende otsust.

«Olgu siis nõnda, kui tahetakse rahu, kuid küllap omad viitavad pärast seda valusamini löövad!» ütles Ako ja pistis mõõga kolksatusega tuppe.

Uuesti tulid vanemad kokku, et valida eneste seast neid, kes lähevad rahupakkumisega piiskopi ette. Kaua arutleti ning peeti nõu, sest meestest keegi ei tahtnud minna. Ako lausus aga seejuures koguni nõnda:

«Kui mind valite, siis head sellest ärge lootke, sest minu veri ei kannata säärasele piiskopile otsa vaadata, vaid pigem ma juba kargan küünte ja hammastega talle kallale!»

«Ei, mehed,» ütles seda kuuldes Annu, «kui minnakse rahu tegema, siis ei tohi tekitada vaenu, säärane on juba komme...!»

«Siis valige neid, kes on taltsamad!» urises Ako.

Sellal kui vanemad koos istudes toimetasid saadikute valimist, vahtisid nende sulased, pojad ning lähemad omaksed vaikides pealt, ilma et neist keegi oleks sõandanud omalt poolt poetada sõnagi vahele.

Lõpuks, kui rahutegijad olid valitud, tõusis Koiva liivlaste vanemaist Dabrel ning hüüdis meeste poole:

«Rahutegemiseks on valitud Atso ja Annu Toreidast!»

«Nad mingi ja tulgu rahuga tagasi,» hüüdsid mehed oma mõõku tuppe pistes. «Kuid rahu olgu aus, et pärast meil ei tarvitseks häbeneda.»

«Atso ja Annu lähevad kumbki koos ühe oma sulasega,» lisas Dabrel.

«Nad mingi!»

Ainult üht oda kaasa võttes läksid rahusõlmijad lahtisi käsi kantsivärava ette, kus seisma jäädes hüüdsid ülevalt müüriservalt alla vahtivaile raudmeestele, et neid lastaks rahutegemiseks kantsi. Olgugi et sakslased ei näidanud nende vastu mingit vaenu, ei pildunud neid noolte ja kivi-dega ning ei teotanud ega naernud neid, ei avanud nad ometi ka väravat.

«Kas piiskop ei tahagi rahutegijaid vastu võtta?» hüü-

dis Annu, kui sisselaskmine hakkas pikale venima. «Kui tahate edasi pidada vaenu, siis meie lähme omade juurde tagasi!»

Nüüd näitas end müüriserval preester Dietrich, kes hüüdis liivlasile nõnda:

«Enne viige oma sõjamehed saarelt minema, alles siis tahame teie ees avada värava!»

«Meie malevlased ei lahku siit enne, kui teie pole meiega rahu teinud!»

«Seni kui teie ähvardate meie väravaid, ei taha me neid mitte avada,» kostis preester. «Viige oma mehed minema, siis laseme teid sisse!»

«Preester, sa pole sõjamees, seepärast räägidki sõgedaid sõnu!» hüüdis Annu. «Kunas varem on enne rahutegemist viidud vägi vaenlase silma alt eemale? Kui teie ei taha meid nüüd kohe vastu võtta, siis saatke oma saadikud meie leeri — võtame neid seal vastu, ilma et enne seda teilt midagi nõuaksime.»

Kaua vaieldi linnuseväravate all, kuni lõpuks kristlased avaldasid soovi, et saadikud laseksid end nõõridega üles tõmmata.

«Saadik tuleb alati ausalt ning ta lastakse lahtisest uksest sisse,» kostsid liivlased, vaieldes vastu säärasele rumalale tahtmisele.

Sakslased aga kartsid kõiges selles kavalalt üles seatud lõksu — niipea kui nad väravad avavad, tormavad teised liivlased kohe juurde ning katsuvad neid vallutada. Pika kauplemise järel sõandasid nad siiski lõpuks avada üht väikest jalgväravat, mille kaudu liivlaste saadikud sisse lasti.

«Paganad, paganate saadikud!» hüüdsid ristosõitjad ning igaüks neist trügis linnuseõuel liivlasile lähemale, et neid hästi näha.

Enne saadikud said seal hakata ringi vahtima, talutati nad otsemaid ühte võlvitud laega kotta, kus piiskop ise koos oma sõjaülematega neid laua taga istudes vastu võttis. Sealsamas asusid ka preestrid Alobrand ja Dietrich, kes kui kõige parem liivi keele tundja oli seekord piiskopile tõlgiks.

Liivlaste saadikud, olles valmistunud selleks juba ette, et piiskop hakkab nendega kurjalt kaupleva, olid ta suurest lahkusest nüüd üpris üllatatud. Ta laskis liivlasil

teispool lauda asetseval pikal pingil istet võtta ja pakkus siis neile leiba ja viljast valmistatud jooki, nagu näidata tahtes, et linnuses pole neil millestki puudus. Ta rääkis kiitvalt oma sõjaväe vägevusest, kuid samas aga ütles jällegi, et suurest kristlikust armastusest on ta ilma iga-auguste lisatingimusteta valmis rahu sõlmima. Preester Dietrichi suu läbi ütles ta liivlasile:

«Teie sõdite meie vastu ju lausa sõgedast meelest, sest meie pole tulnud tooma teile mitte midagi muud kui ainult rahu.»

«Kas see on siis rahu, kui sinu sõjamehed põletavad meie külasid, tapavad meie karja, hävitavad vilja ning häbistavad meie naisi ja tüdrukuid?» lausus Annu.

«Külasid oleme põletanud ja hävitanud teie vilja seepärast, et teie ise, pärast meiega rahutegemist tungisite uuesti peale. Naine aga ongi selleks loodud, et teda sigitataks, ja kui nad teile siis rohkem lapsi toovad, siis ometi on see teile kasuks, aga mitte kahjuks.»

Imelikud ning keerukad olid piiskopi sõnad, millega ta oskas iga kõveriku pöörata õigeks. Et ta aga siiski püüdis näidata igati lahkust ning leplikku meelt, siis sõlmiti ääekord jäädav rahu. Selle kinnituseks laskis piiskop, kelle meel oli haige selle üle, et ta ei saanud saadikuid oma kullatud toolil toredasti vastu võtta, anda liivlasile oma oda, kuna hallipäine Atso kui aastatelt omadest vanem andis talle omakorda liivlaste oda.

«Kiidetud olgu Neitsi Maarja,» lausus seepeale piiskop ja koos temaga kõik ta juures olivad risti ette heites. «Andku Jumal, et see praegusõlmitud rahu ka igavesti püsiks!»

Olgugi et preestri suu läbi kuulnud piiskopi sõnadest paistis liivlasile lahkus, oli aga ta nägu ütlemata tõsine, kuna ta aukuvajunud silmist välgatas puhuti koguni tige-dus. Oma habemekarvadest püगतud huuled surus ta tihe-dasti kokku, varjates nende taga pikki ning kitsaid hambaid.

Kui siis odade vahetusega oli rahu sõlmitud ning seda ka õuesolijaile sõjameestele kuulutatud, avati linnuseväravad ning liivlaste saadikud lasti omade juurde tagasi. Nähes oma saadikuid veatult ning tervetena tagasi pöörduvat, muutusid liivlased rahuleppe üle rõõmsaiks, võt-

tes neid hõisetega vastu. Kohe asuti nende ümber ning hakati pärima, milliseid tingimusi piiskop seejuures nõudis. Kuuldes aga, et ta pole peale rahutegemise neilt midagi tahtnud, hakati kippuma oma kodupaikadesse tagasi. Kõige esimesina ruttasid lahkuma toreid alased, kes juba küllaltki kaua olid oma koduküladest eemal olnud ning seepärast nüüd koguni muretsesid, mis seal vahepeal võis juhtunud olla.

Peatselt avanesid linnuse suured väravad ning ristisõitjad tulid sealt Neitsi Maarja kujutusega ehitud lippu ees kandes täies korras välja, kusjuures nende seas samuvad mungad ja preestrid laulsid:

*«Gloria in excelsis Deo,
et in terra pax hominibus
bonae voluntatis!»*

Nad tulid liivlasilt saadud venede ja parvedega üle jõe kindlale maale, kus jäid nende läheduses peatuma. Uudishimulikult vahtisid liivi malevlased piiskoppi ennast, kes istus ratsahobusel. Et ta aga oli nõndasama lihtsalt rõivastatud nagu teisedki preestrid, siis oli teda raske nende seast ära tunda.

Imestades vahtisid liivlased kogu seda suurt ristisõitjate väge, sest korraga nõnda palju raudrõivais mehi polnud paljud neist varem kunagi näinud. Nii palju rauaga kaetud mehi, tõepoolest — säärastega polegi taplus kerge! Liivlased tundusid enestele päris armetuina nende ees.

Annu ja Dabrel, liitnud kähku oma malevad, alustasid liikumist tagasi Toreidasse, sest kõik see, mis nad siin nägid, polnud muud midagi kui omade alandus võõraste ees.

«Head teed, olge tänatud abi eest,» hüüti lahkujatele järele, ja siis hakkasid nad kaduma Väina jõe liivlaste silmist.

Veel paistsid nende lahkuvad read, veel nähti nende sõjanuie ja odade välkuvaid teravikke, ja siis kadusid nad metsade taha. Veel kaua hõljus maantee kohal tolm, mida lahkunud malev oli enesest järele jätnud.

Atso ja Ako, keda piiskop nimetas oma vendadeks, said talt nüüd lahke kutse, tulla koos temaga laevade juurde, kus ta tahtvat näidata neile oma vägevust, kuid ühtlasi

jagada neile ka kingitusi, mida tal seal nende jaoks oleval.

«Mine sa tea, vahest peidab ta selle taga mingit kavalaust?» kahtles Ako, kui üks liivi keelt kõnelev munk tõi talle piiskopilt säärase kutse.

«Mis kavalust ta enam varjab, kui rahu juba tehtud,» lausus Atso.

«Äkki paneb meid laevadele kinni ning saadab ära oma maale, nagu seda meie poisikestega on juba ammugi tehtud.»

«Egas meid pappideks muuta enam saa,» naeratas Atso, «selleks oleme juba vanad.»

«Aga igaks juhuks lähme koos malevatega, mina ristimeeste sõnu enam üldse ei usu,» ütles Ako.

Pärast lühikest nõupidamist otsustasidki liivlased minna koos sakslastega jõesuudmesse, et vaadata kõiki neid imeid, mida piiskopi laevad olevat sinna toonud. Pealegi arvasid nad kõik, et ristisõitjad lähevad oma laevadega otsakohe tagasi sinna, kust nad olid tulnud. Ja kui siis kristlased hakkasid oma Neitsi Maarja lippu ees kandes liikuma mere poole, sammusid liivlased väikest vahemaad pidades nende kannul.

Piiskop Albert, kel liivlaste tõsisesse rahupidamisesse polnud enam kindlat usku, oli pärast nõupidamist oma väepealikutega otsustanud viia sõjaväe mereäärsele sadamapaigale, et olla seal laevade läheduses. Praegu ta küll uut kallalekippumist ei kartnud, pealegi veel kuna toreid alaste malevad olid lahkunud, kuid igaks juhuks pidas ta siiski vajalikuks hoida silmad tulevikus lahti ning mitte püüda lennata kõrgemale, kui tiivad suudavad kanda.

Vahepeal olid liivlaste külasid põletamas käinud friislased jõudnud tagasi laevale ning valmistusid purjetama oma endisesse peatuspaika, kui piiskopi vägi nende juurde jõudis. Piiskop ise tänas avalikult neid kõiki, et nad oma rüüstekäiguga olid parajal ajal tulnud appi. Kuid ühtlasi pidi ta kurvastusega kuulma nende suust, et ta ametirüü ja kuldne tool olnud just tolsamal laeval, mis oli sattunud liivlasile saagiks ning haledal kombel rüüstatud. Ta saatis kohe mungad liivlaste juurde tagasi nõudma oma ornaati ja tooli, kuid suureks kurvastuseks toodi ainult kullatud tooli kilde ja üksikuid rebendeid ta toredast ametirüüst.

«Oh paganad, paganad, teie jõledad teod väärivad surma,» hüüdis ta oma hiilgavate ametimärkide tühiseid riismeid nähes.

Kuid ometi andis ta sellegi teo liivlasile andeks, laskmata neist kedagi nuhelda, mida paljud sõjamehed ja kõik preestrid teha soovitasid.

Lõpuks jõudsid ristisõitjad tagasi oma esialgsesse laagripaika, kus laeva- ja kaupmehed neid suurte rõõmuhõisetega vastu võtsid, sest nendeni olid ulatunud kuuldu- sed, et liivlased on ajanud nad suurde kitsikusse. Kõige enam oli säärane sõnum kurvastanud kaupmehi, kes kõik olid tulnud siia suurte kasulootustega ning kellest paljud tahtsid esimese sügisese lumega sõita veel kasulikuma kaubitsemise pärast edasi Nogardini. Ja seepärast, kuuldes rahusõlmimisest liivlastega, olid nad koguni kahekordselt rõõmsad.

Liivlaste vana mereäärne laadapaik oli nüüd saksa ja liivi sõjamehi nõnda kubinal täis, et seal isegi kõige suurema kauplemise ajal polnud näha nii palju rahvast korraga koos. Samuti oli seal palju lärmamist ja kära, kui üksteisega mitmetes keelemurretes vaieldi. Ristisõitjad panid enestele sealsamas suured toidukatlad tulele, kuna aga kaupmehed löid kohe oma pudukaubapakid lahti, et hakata liivlasiga kasulikult kauplema. Kuid suurt tulu ei võinud nad seekord siiski saada, sest liivlasil, kel sõjateekond oli jalge all, polnud vahetamiseks varasid kaasas. Oma kauba näitamiseks aga lootsid nad siiski tekitada liivlasile vähemalt silmahimugi.

Mungad toimetasid suured veetõrred laevadelt maale, asudes siis koos preestritega nende juurde; pärast seda, kui preestrid olid õnnistanud vaatidesse valatud vee, laskis piiskop kõik liivlaste vanemad kutsuda enese juurde, et neile ütelda:

«Nüüd saate teie kõik sõnakuulelikeks lasteks, eesotsas teie, kes seni olete nii kõrgid lapsed olnud. Nüüd saab hunt talleks; kes enne oli kristlaste tagakiusaja, saab nüüd kaasvennaks Kristuses! Ja seepärast ärge kartke mitte ristimise armukinki vastu võttes ennast kestva kümnise- maksu alla heita.»

Sel ajal kui piiskop ülemate liivlastega nõnda rääkis, seisid paljud rauaga kaetud ristisõitjad haljaste mõõka- dega nende ümber, kuna aga preestrid koos munkadega

asusid veetünnide juures — varmalt valmis, et hakata äravõidetud paganaid eesotsas nende vanematega kastma.

Kuuldes nüüd suure kohkumisega, et see oligi piiskopi lubatud kingitus, millega ta neid oli sadamapaika meeli- tanud, muutusid liivlased pahaseks ning nende suust hak- kas kuulduma nurinat.

«Aga mehed, kes teie omade seas olete vanemad, teie peaksite esimestena ristimisesakramendi vastu võtma, aga mitte nurisema, nagu ma nüüd kurvastusega pean kuulma,» hakkas piiskop liivlaste vanemaid noomima.

«Piiskop,» lausus Ako, teiste seast julgelt ette astudes, «eks sõlminud meie sinuga rahu ilma muude tingimusteta, kuid nüüd nõuad sa juba vägivaldset ristimist, tehes oma sõnamurdmisega iseennast roojaseks! Kes meist tahab lasta ennast ristida, seda me ei keela, kuid ära väevõi- muga sunnil!»

Kuuldes tõlkija suu läbi sääraseid julgeid sõnu, muu- tus piiskop tagedaks ning näidates oma tõelist südant, lausus nõnda:

«Kui inimest sunnitakse lahkuma paganlikust kurju- sest ning ristiusu vastuvõtmisega tegema head, siis pole see kellegi sundimine, vaid kristlik armuavalustus teie vastu!»

«Kas säärane ongi siis see sinu paljukiidetud kristlik armastus, kui sa oma usku meile peale sundides oled tul- nud meid tapma?» küsis Ako ägedalt.

«Meie ei tapa kedagi, vaid kui teie ise tõrgute ristimise armukinki vastu võtmast, siis seega tapate endid ise,» kostis piiskop preester Dietrichi suu läbi. «Kõigi kristlas- tega elame kui vennad rahulikus armastuses koos, paga- natega aga peame sõda, sest nad on Kristuse ning seega ühtlasi ka meie kõigi verivaenlased!»

«Kui sa ristiusu pealesundimisega töotad meile head teha,» hüüdsid nüüd mitmed liivlaste vanemad, «miks sa siis sellega ühtlasi nõuad meie põllusaagist kümnenda osa enesele?»

«Kümnisemaks,» hakkas nüüd piiskop rahulikult seletama, «see on vana leviitide komme. Kui Mooses Iis- raeli maa tema laste vahel ära jagas, niisama nagu teiegi maa on teie eneste vahel ära jaotatud, siis jäid Leevi pojad sellest ilma, sest nende hõbleks jäeti templi valva- mine. Selle eest pidid aga kõik teised Iisraeli-lapsed

maksma oma põllusaagist kümnenda osa Leevi poegadele, ning see vana komme kestab põlvest põlve. Ja nii annate nüüd teiegi kümnenda osa oma põllusaagist meile, kes me oleme samuti templihoidjad ning palume teie kõigi eest Jumalat, palume, et teie vili hästi kasvaks ning et teie kari hästi sigiks.»

«Piiskop, sul võib ka õigus olla,» lausus seni vaikinud Atso, «olgugi et meie seda vana kommet ei tunne. Aga parem juba võta kümnes osa meie põllusaagist nõndasama, ilma et sa ristivett meie pealaele valaksid.»

«Uskmatud paganad,» hüüdis piiskop seda kuuldes ja raputas vihaselt oma karjasekeppi, «teie ripute oma ebasusu küljes nõnda tugevasti, et ei suuda sellest heaga lahti saada!»

«Paganad, nad tahavad oma väärjumalaid veelgi edasi teenida ning tõrguvad ristimisele vastu,» hakkasid nüüd kristlased ümberringi kisama, irvitama ja vihaselt röökima.

Üks munkadest ajas aga oma sõrmed sarvedena pea kohale püsti ning tahtes kujutada sarvikut ennast, röökis elaja kombel liivlasile näkku:

«Öö, öh-höö!»

Teine neist, hoides ristimiskoppa hännataoliselt enese taga, kargles oma pikkade peenikeste koibadega, nii et liiv tolmlas jalataldade all, ise seejuures karjades:

«Pahareti pojad, Leviaatani lapsed, hanna ja kapjadega elukas on teid ilmale toonud!»

Sõjamehed aga tõmbasid välja mõõgad, olles valmis siinsamas hakkama paganaid raiuma; ainult piiskopi tõrjuv käeliigutus sundis neid paigale jääma, sest veelgi ei tahtnud ta liivlasi ainuüksi hirmuga võita.

«Piiskop, meie oleme näinud, et sinu taevane jumal on siiski vägevam kui kõik maa-, mets- ja merehaldjad kokku, ning meie oleksime rõõmuga valmis ikestama tema ees oma kaela,» laususid mitmed liivlaste vanemad, «kuid ometi luba meil jääda oma esiisade usu juurde!»

Kuuldes sääraseid sõnu, jäi piiskop imestusega neile otsa vahtima, sest ta ei suutnud nende tahtmisest aru saada.

«Oleksime valmis laskma end ristiusu ikkesse panna,» seletasid liivlased edasi, «kuid seega sunnid sa meid matma surnuid kirikuaeda ning ristiga märgitud paika-

desse, kuid ometi tahaksime vanades kalmetes oma esiisade juures puhata.»

«Aga, armsad sõbrad,» vastas piiskop, püüdes tarvitada lahkemaid sõnu, «vanadesse kalmetesse matmisega ei pääse teie seast ühegi hing Issanda aujärje ette, vaid läheb paratamatult alla põrguhauda. Ja seega ei soovi ma teile oma surnuid pühitsetud maamulda mattes mitte halba, vaid head, sest ma tahan teid tulevase elu vastu ette valmistada.» Ja niisutanud keelega oma õhukesi huuli, lisas ta väheselt-märgatava ähvardusega: «On saabunud ülim aeg, et võite veel valida...!»

«Piiskop, kui sa meid siin väevõimuga sunnid, siis ütleme sulle juba ette, et ühtki oma surnut me mujale ei mata kui oma esiisade juurde,» kostsid liivlased meelekindlalt.

Nähes nende sõgedat jonnakust, vajus piiskop mõttesse, hakates peatselt liivlasile tundmatus saksa keeles pidama preestritega nõu. Preestrid, eesotsas Dietrichiga, soovitasid küll liivlasi siinsamas relvadega sundida, kuna neid oli toreid alaste ära minnes üpris vähe järele jäänud.

«Minu sõbrad,» kostis seepeale piiskop, «mis on sellest kasu, kui me neid praegu sunnime, hiljem nad aga matavad oma surnuid ikkagi vanadesse kalmetesse, rikkudes seega kristlikku seadust.»

«Isa, ometi oleks nüüd paras aeg neid sõnakuulmisele sundida ning eeskätt nende vanemaid ristida, sest pärast seda lasevad teised hoopis hõlpsasti ennast kasta,» seletas Dietrich. «Kui mina Toreidas nende vanema Kaupo ristisin, siis juba teisel päeval tuli terve ta külakond minu juurde, igäüks karjades, et risti mind ja risti mind! Ja seni kui vanem ise ristiusust kinni peab, niikaua peavad seda ka kõik teised.»

«Sul on õigus, mu truu ning väsimatu abimees,» lausus piiskop Albert lõuga oma karjasekepile toetades, «kuid parem juba olgu nende kristlaste kommete rikkumine meie poolt lubatud, kui et nad seda hakkaksid omapead tegema.»

«Kuidas, isa, rikkumine lubatud...?» küsisid nii Dietrich kui ka Alobrand nagu ühest suust.

«See kalmetesse matmise komme,» seletas piiskop naeritades. «Parem juba laseme neil mätta oma surnud paganlikesse kalmetesse edasi, kui nad aga meilt ristiusu

vastu võtavad, sest meile on ju tähtsad just elavad kristlased, aga mitte surnud.»

«Isa,» lausus nüüd Dietrich tõsiselt, «anna andeks, et julgen sulle vastu rääkida, kuid neofüüti ehk ristitud paganat matta ristimatute kõrvale pühitsemata maamulda nagu koera...»

«Armas Dietrich, sul on ju õigus, tean seda isegi,» ütles piiskop vaikselt, «kuid ära unusta meie praegust kasinat jõudu. Isegi apostel Paulus, üteldes, et söö ja ära küsi, lubas hädakorral seadusi mitte täita. Ma ei tahaks seda kerge südamega lubada, kuid et need paganad on praegu küllaltki tugevad ning et kõigi nende seas valitseb üksmeel, siis peab neid kristlikule maailmale ainult samm-sammult ära võidetama. Kõigist seadustest kinnipidamist neilt nõudes võime aga kiskuda vibu liialt pingule, nii et ta meie käes murdub.»

«Isa, sa mõtled targasti,» lausus Dietrich piiskopi ette põlvili langedes, «anna mulle andeks mu nõrk mõistus...!»

«Dietrich, tõuse üles ja tõlgi edasi minu sõnu,» käskis piiskop rahulikult, nagu poleks nende vahel midagi juhtunud.

Sel ajal kui piiskop oma preestritega seletas, silmitsevad liivlased kristlaste laevu, mis olid üsna kalda lähedale ankrusse kinnitatud. Need olid suured, kõrgete mastide, tornide ja parrastega, mille küljest läksid kümned ja sajad sõlmilised purjenõõrid üles mastitippudesse, kus nad koondusid sõlmekobaraiks. Aga samuti olid neil mustakstõrvatud laevadel üsna kõrged ahtrid ja käilad, mille teravikkudele olid antud mitmesuguste elukate kujud. Nende laevade ja kalda vahet liikusid nüüd ühtepuhku paadid, milles istus värvilistes vammustes kaupmehi, kes omavahel kisendades ja karjades tarvitasid igasuguseid keelemurdeid, millest liivlased ei suutnud kuidagi aru saada.

«Liivlased,» ütles preester Dietrich pärast kõnelust piiskopiga, «kõrge ning paljukiidetud piiskop laseb armulikult teile ütelda, et pärast seda, kui olete ristimisesakramendi vastu võtnud, ei sunni ta teid matma oma surnuid kirikuaeda või pühitsetud maamulda, vaid võite rahulikult viia neid ka oma esiisade kalmetesse.»

«Piiskop lubab kalmetesse matta,» hakkasid nüüd liiv-

lased omavahel arutlema, «seda teeksime ka ilma tema loata.»

Ja hoolimata säärasest lubadusest ei tahtnud nad ikkagi lasta end ristida, üteldes, et nad ei või oma naise, kes on sünnitanud neile juba palju lapsi, ajada eneste juurest minema.

«Ega ristiusk teile säärast sundust peale pane, ainult kristliku kombe järgi laulatatakse teid uuesti paari.»

«Ütled, et paari,» lausus Ako. «Aga kuidas saab enam kui kaht inimest panna korraga pääfi?»

«Ainult paganad peavad enestel korraga mitu naist,» kisendas nüüd piiskop äkilises vihahoos ning tõusis istepingilt jalule, «kristlane aga lepib ainult ühega...!»

«Piiskop, seepärast meie ei saagi sinu pakutud usku vastu võtta, sest siis ei tohi me enam kui üht naist pidada.»

«Paganad, oh teie jõledad paganad,» lausus piiskop, oma karjasekepiga maad uuristades, «on teil siis vaja pidadagi enam kui üht naist? Elage kristlikus abielupuhuses, aga mitte nagu koerad mitmega korraga koos!»

«Ei seda saa,» ja mehed raputasid pead, «kui igaüks meist peaks enesele ainult ühe naise, siis jääks maa rahvast õige peagi tühjaks, sest mehi saab taplustes ühtepuhku otsa, kuna aga naised jääb rohkem elama. Kes aga peaks siis nende üska sigitama?»

«Küllap selle eest hoolitseb Jumal, et rahvasugu maa pealt ei kaoks,» kostis piiskop. «Mitmenaisepidamine on Jumala meelest nõnda hirmus ning jõe tegu, et ta kunagi ei jäta seda nuhtlemata. Kristlik abielu on aga Jumalast heakskiidetud sakrament, mida ükski inimene ei saa lõhkuda. Aga peale selle, nagu ma nüüd oma preestrite suu läbi kuulen, ei põlga teie koguni oma õdesid võtta enesetele naiseks?!»

«Õdesid on võetud vähe,» seletas Ako, «kui aga vahel ongi seda tehtud, siis ainult neil puhkudel, kui pole tahtnud anda neid enesest alamaile meestele, kuna aga oma sugustel on juba olnud toad naised täis, nii et keegi pole tahtnud ega jaksanud neid enam võtta. Kuid ometi on aga õegi üsk vajanud sigitamist.»

Ja nõnda seletasid liivlaste vanemad, et kõik see, mis on tehtud, on olnud tingitud paratamatust vajadusest ja ei kunagi mitte tühiste lõbude pärast, nagu seda nüüd

piiskop arvab. Kuid kuis nad ka ei püüdnud end kaitstes tõrkuda, surus piiskop ähvardust abiks võttes neile ristiusu ikke peale.

Neitsi Maarja lipp toodi väljaku keskele otse veetünni juurde, kus preestrid olid ristimise ettevalmistuse juba ammu teinud ning ootasid suure kärsitusega ristimise algust.

Liivlaste vanemad, eesotsas Atso ja Akoga, sunniti astuma ristimisveega täidetud vaatide juurde, kus nad pea pidid paljastama. Vana Atso tegi seda värisevi käsi, kuna aga Ako tõmbas trotslikult naeratades peast oma rautatud mütsi. Preestrid ammutasid neile arusaamatuid palvesõnu pomisedes vaatidest kibudega vett, lasksid neil kaela painutades kummarduda veetõrre kohale ja valasid siis neile vett pähe, nii et see voolas mööda palgeid alla, langedes sorinal tagasi vaati. Pärast vanemaid tulid üksteise järel ka kõik teised liivlased vaatide juurde, kus preestrid neid kastsid, kuni väsisid käed. Nähes säärast ristitavate hulka, nutsid ristijad ise suure rõõmu pärast, et nad võisid uuestisündimise pesemise läbi sünnitada Issandale sadasid ja sadasid uusi kristlasi, ühendades neid kõiki ühiseks vaimulikuks viljaks.

Pärast ristimistalituse pidulikku lõppu, kui kõik paganad olid pühitsetud veega kastetud ning nad ise nüüd nagu hirmunud lambakari keset raudrüüdes ristisõitjaid alandlikult ning arusaamatusest segastena seisis, hakkasid mungad sealsamas laulma usutunnistuse laulu: *Credo in unum Deum*.

Pikkamisi hakkasid ka sõjamehed neid sõnu kordama, ja lõpuks kajasid nad vägevasti sel vanal liivlaste sadamapaigal, kust tuul neid oma hõlma haarates kandis üles taevaste kõrguste poole. Kristlasist sõjamehed, preestrid ja mungad, eesotsas piiskopiga, võisid tunda oma tegevuse kordamineku üle täit rõõmu, samuti nagu tundsid seda ka kaupmehed, sest nüüd rahupäevade tagasi tulles võivad nad jällegi kaubavooridega maa sisemuses liikuda.

Samal ajal, millal kitsikusseastud liivlasi ristimisveega kasteti, seisis neitsi Gertrud kõrvuti rüütel Danieliga reelingule najatudes laeval ning vahtis uudishimulikult kalda poole. Kuna ta lell oli läinud kaubitsemiseks koos sellide ja sulastega maale, siis võis ta ilma temalt tõrelemist kartmata ennast nõnda suure meestehulga läheduses näi-

data. Esmakordselt oli tal nüüd võimalus näha palgest palgesse paganaid, olgugi et ainult eemalt, kuid siiski pidi ta tundma, kuis ta hirm nende ees kadus.

«Kas kõik need mehed ongi paganad?» küsis Gertrud, puudutades Danieli paranevat kätt.

«Jah, need on liivi paganad, kes meile kallale kippusid, kuid nüüd Jumala abiga ristiusule ära võideti,» kostis rüütel.

«Aga nad polegi nõnda hirmsad, nagu neist ühtepuhku räägitakse, vaid päris harilikud inimesed.»

«Oh neitsi, hunt erineb juba karva poolest lambast, kuid inimesed on kõik üht nägu, olgu nad seejuures nõnda õelad kui tahes; ainult süda on ühel teistsugune kui teisel.»

Veel kaua pidid liivlased viibima oma ristijate keskel, kuni neil lõpuks teisel päeval lubati pöörduda tagasi kodu-palkadesse, kus neid juba ammugi igatsedes oodati.

TEINE JAGU

1

HÄBISTATUD

Üksküla lähenedes peatas ratsanik hobuse üksikul künkal kasvava kahe pärnapuu vahel. Turris lakaga hobune, tundes koduküla lähedust, kõverdas kaela ning kaapis rahutult maad, kuna aga mees ta seljas jäi liikumatult istuma, paistes madalale laskunud päikese ees suure tumeda varjuna kaugele silma.

See üksik ratsanik oli Üksküla vanem Ako, kes sõjast tulles jäi oma kodupaika eemalt silmitsema.

Nukralt vaatleb ta nüüd oma küla, kus kõik aidad on lõhutud, vara raisatud ning kantud laiali, mesipuud metsas maha raiutud ning hoolimatult purustatud; igal pool, kuhu ta oma pilku ka ei pööra, on kõik paigad lõplikult laastatud. Ainult need tagavarad, mis külarahvas oli peitnud maasse, võisid vaenlasele leidmatuks jäädes olla veel alles.

Rinnus jõuetuse kibe viha, silmis piidlemas häbi, ronis ta vaikselt sadulast. Ei ta pannud tähele orjade küürutavaid kummardusi, oma naiste hädakaebeid ja tervitusi, isegi teele sattunud lapsed tõukas ta karedalt eemale, tundes nüüd kõigi nende ees häbi, mida kristlased oma ristivee pähevalamisega olid talle teinud. Ilma et oleks õues ümber vaadanud, astus ta majja, tõmbus seal oma üksikusse tuppa, kus vabastas end mõõgavööst.

Kõik Ako neli naist, kel nüüd oleks olnud töid ja toimetusi ülemääraselt palju, ei liigutanud pärast mehe saabumist enam kättki, vaid istusid kõik halades ja nuttes maja suures eeskambris. Mitte ainuüksi neid, vaid kõiki abielus olevaid külanaisi vaevas ahastus ja mure, sest tagasipöördunud malevlased pajatasid, et kõiki neid, eesotsas vanemaga, on mere ääres ristitud.

Et Ako on ristitud, seda ei suudetud algul nagu uskuda, kuid sõnum leidis ikka enam ja enam kinnitust.

«Ja ometi oli Ako kange, kellegi ees ei painutanud ta pead,» ohkasid eeskambris istuvad naised, «kuid siiski suutsid ristimehed võtta tema üle võimust! Oi-oi, seda riatusku, see on tõesti jõe, ta lahutab naise oma mees-
test, ta ajab lasteemasid majast välja hulkuma!»

Kuid kelle neist võtab nüüd Ako valida, kelle jätab ta enese juurde ning kelle tõukab eemale, sest neid kõiki ei luba ristiusk tal pidada, seda nad teavad.

«Kui ta kellegi meist jätab, siis pean see olema mina,» lausus äkki vanema naistest Anu, «kuna olen tal esimene naine.»

«Aga miks just sina,» vaidles vastu Milja, «eks olnud mina esimene, kes sünnitas talle poja.»

«See on aga lombakas, kuna teine suri sul juba kätkis,» lausus mustajuukseline Airi, «ja seepärast ei jäta ta ka sind mitte, vaid ennem juba valib enesele mind...»

«Ei tea, miks ta sindki peaks jätma... pealegi oled sa veel kõik oma lapsed surnuks maganud!»

«Mina olen aga tal viimane, kas te pole siis märganud, et Ako mind kõige enam hoiab?!»

«Kõik teie sõnelemised on tühised,» lausus vanema naistest Malle, «mina olen tema enese sugu, tema isa Aalo tütar, ja seepärast võib ta ainuüksi teid enesest tõugata, pealegi on tal minuga kõige vanem poeg.»

«Malle, ära võltsi, minu poeg on kõige vanem!» hüüdis Milja vahele.

«See on ju lombakas, säärast poega tahab Ako kõige vähem.»

«Ära oma pojaga hoopile, seepärast oled sa ise jällegi rõugest puretud näoga ning kõõrdi vahtivate silmadega,» ütles Airi, kes vanema naistest oli siiski kõige nägusam. «Sind ta võttis ainult seepärast, et keegi enam ei tahtnud. Seega oled sa ainult armupärast tema naine. Isegi kõige viletsam ori poleks sind tahtnud, olgugi et kaasavarana oleks talle kingitud priius!»

«Ah siis seda heidad sa mulle ette, sina, kes sa ise oledki orjatüdruku laps! Kas su isa on lätlane, leedulane või koguni venekas, seda ei tea keegi,» ja Malle kargas küüntega Airile näkku. «Ma küünistan su läikivad silmad

peast, et sa nendega enam ei hoopleks,» ja kaks naist olidki karvupidi koos.

«Aidake, kägistab...!» karjus Airi põrandal püherdades, kuna aga Malle kitkus tal juukseid ning küünistas nägu. «Appi!»

Anu oligi valmis vahele kargama, kuid Milja lausus teda seelikuservast tagasi hoides:

«Ära ole rumal, las nad lõhuvad teineteist, ei meile tee see häda!»

Naised aga püherdasid põrandal edasi, kusjuures nende pärilinöörid katkesid ning kinnitussõled kukkusid robinal eest.

Nähes läbi avatud majaukse, kuis vanema emandad tülitsedes teineteist kitkuvad, ruttas sulaseid, tüdrukuid kui ka orjarahvast kokku, jäädes lävele arusaamatult seisma, sest keegi neist ei teadnud ega osanud midagi ette võtta. Ühtlasi jooksid aga ka vanema lapsed kokku, hakates haledasti nutma ning igaüks hüüdma oma ema. Iilo kui kõige vanem poeg peale lombaka poolvenna ruttas aga koguni oma emale appi, olgugi et see Airil peal olles ei vajanud kelleltki abi.

Samal ajal kui vanema naised suures eeskambris omavahel ägedasti tülitsesid, lamas Ako tagakambris oma nahkadest tühjaks tehtud lavatsil ning mõtles tigidusega piiskopile, kes oli lubanud osa oma sõjameestest majutada siiasamasse Üksküla linnusesse. Ja just seepärast ei leidnudki ta nüüd rahu, vaid pidi kogu aeg ärevusega mõtlema, et seni oli tema Ükskülas peremees, kelle sõna kuulati ning kelle tahtmisele ei kõneldud kunagi vastu; nüüd aga tuleb kuskilt kaugelt mere tagant tundmatu piiskop siia ning hakkab oma sõjameestega mehitama linnust, tahtes seega rahva pärisomanduse enesele kiskuda.

Äkki aga kuuleb Ako eeskambritest lärmamist ja kisa, mis üha enam ja enam valjeneb. Ta ei saa enam rahulikult asemel lebades mõlgutada mõtteid, peab pöörama üht ja siis jällegi teist külge, kuni lõpuks ajab enese jalule ning läheb eeskambrisse vaatama. Seal tülitsevad naised edasi, kuni Ako ise ilmub lävele ning valjusti hüüab:

«Aga naised, kas teile ei jätku minu majas rahulikuks elamiseks ruumi, et hakkate ka omavahel tõstma tüli?!»

Tülitsejad kargasid teineteisest eemale, jäädes siis kartliku kohmetusega oma mehele ning isandale otsa vahtima.

«Miks tõstate minu majas tüli?» kordas vanem.

Nüüd haarasid naised kõik oma lähedal olevad lapsed kaenlasse, langesid koos nendega põlvili põrandale ja hüüdsid anudes:

«Ako, vaata, kas need pole mitte sinu lapsed, Ako, vaata, kui terved nad on! Ära heida mind enesest ära, ära tõuka mind eemale... võin sigitada sulle veel palju, palju poegi, Ako!»

«Naised, teie räägite sõgedaid sõnu, mida see kõik tähendab!» hüüdis Ako, vahtides siis kordamööda iga ühele neist otsa. «Kas olen mina kedagi teist ära tõuganud või ajanud enesest eemale?!»

«Ako, sa oled ju ristitud! Sind on tehtud kristlaseks... ja nüüd hakkad sa pidama enesel ainult üht naist, nõnda sama nagu teeb seda Toreida vanem Kaupogi! Seepärast ära salga, vaid ütle juba otsekohe, keda meist sa tõukad enesest eemale ja keda tahad jätta? Ütle, ja meie lahkume nuttes sinu majast...!»

«Naised, elage omavahel rahu ja üksmeeles nagu alati,» lausus nüüd Ako karedalt.

«Ei, Ako, parem juba ütle kohe, siis on üks valu kannatada ning südagi leiab ennem rahu...! Vaata, need on ju ometi sinu lapsed, sinu enese ihusugu, vaata,» ja naised nihutasid lapsi talle ikka lähemale.

«Naised, jätke oma sõge kisa,» pidi Ako vihaselt lausuma.

Kuid naised olid suures kartuses, et mees tõukab vähemalt kolm neist ikkagi eemale, ega kohkunud nüüd isegi ta ähvardavast häälest, kuna Anu söandas läbi ahastuse koguni hüüda:

«Ako, tõesti jäta sa meid maha, ainult sa ei tihka seda praegu ütelda!»

Ja jällegi ulgusid ning halasid nad kõik korraga:

«Oh teotust, oh häbi, mida me silmad peavad nägema! Paremini oleksid me vanemad võinud heita meid kaevu, kui et häbi jaoks kasvatasid! Ako on lasknud end ristida, meie Ako, uhke Ako...!»

«Naised, mul polnud valikut — muidu oleks tapetud meid kõiki!»

«Ja säärane oledki siis sina, meie Ako, painutasid oma kaela papi tühise ähvarduse ees?!»

Vanemal oli valus neid sõnu kuulda. Korraaks kihvatas temas koguni viha — kuidas naised tohivad talle ütelda sääraseid sõnu? Kuid oma südames pidi ta siiski tunnustama, et see on ju tõde. Ta poleks tohtinud olla nõnda nõder, et alistuda tühisele ähvardusele.

Et varjata oma kasvavat häbitunnet, pööras Ako naistele selja, lausudes ainult üle öla:

«Naised, parem kütke mulle saun hästi kuumaks, kui et siin tühiselt halate!»

Ja ta tõmbus tagasi oma kambrisse.

Naised aga ruttasid mehe tahtmist täitma, igaüks neist endamisi mõteldes, et võib-olla tuleb tal nüüd koguni viimast korda olla oma mehele vihtlemisel abiks.

Üks neist tegi kerise alla tule, teine kandis toobrisse vett, kolmas kohendas vihtasid ja neljas hakkas leotama ning sõtkuma pehmeks kapas leiduvat pesemissavi, et Ako võiks sellega oma ihu puhtaks hõõruda. Nõnda tegid nad kõiki toimetusi ainuüksi ise, olgugi et oleksid võinud seejuures tarvitada ümmardajate abi. Kogu see aeg sajasid ning manasid nad ristiusku, mis saadab paljusid abielunaisi hulkuma. Jällegi pidid nad tuletama meelde Kaupo lugu, kuidas see tähtis vanem oli oma teise naise jätnud ainult lihtsa ümmardajana majja, kuna aga see, kellega ta laskis ristimehel ennast paari panna, ei suutvat peale ainsa poja ja tütre talle enam ühtki last tuua; ning kui kergesti ei või säärasel kombel see kunagine kuulus vanemate sugu maa pealt hoopis kaduda?

Mitte üksnes peavanema majas polnud praegu ahastus suur, vaid abielunaised nutsid ja halasid peagu igas peres. Nad ei kurtnud enam niipalju rüüstatud ning kaotatud varade kui just meeste kaotamise pärast. Miski ei tundunud neile maailmas nõnda jõledana kui just ristiusk, mis ei luba mehel pidada rohkem kui ainult üht abielunaist. Otsegu kange küüneviha, mis paneb haavu mädanema, tungib ta vanade abielude vahele ning lõhub neid koost, ajab mehenaisi oma kodudest välja, nii et nende lapsedki peavad jääma isatuiks orbudeks. Isegi surnuid keelab ta matta oma esiisade juurde, ning nõuab kõige säärase elukommete pahupidi pööramise eest enesele veel koguni maksu. Tõesti, kui maailmas enam kuskil pole õigust, siis

kõige suurem õiguserikkuja ning inimeste halastamatu vaenlane on just ristiusk.

Kuuldes, et peatselt asuvad preestrid teele, kes hakkavad vanu abielusid lõhkuma ning sunniviisil inimesi paari panema, muutusid naised veelgi meeletumaks ning hakkasid kõiges oma hädas ja viletsuses süüdistama vanemaid, eeskätt just Akot. Paljud neist tulid jooksupälu peavanema õue, hakates seal õhutama temagi naisi, et nad käiksid vanemale nõndakaua peale, kuni ta kutsub mehi heitma eneselt ristiusu iket.

«Aga näete, Toreida mehed olid kanged, ei painutanud oma kaela ristiusu ikke alla, vaid läksid vabadena minema,» sõnelesid nüüd külanaised omavahel.

«Ega meiegi mehed poleks lasknud end kasta, kuid vanemad ise läksid ees, siis aga teised nagu lambad tagantjärel. Ja nii nad unustasidki kõik oma naised ja lapsed, kuna vanem viis neid hätta. Las nüüd tema heidab eneselt esimesena ristiusu!»

Nõnda käratsesid naised külatänavail ja õuedes, ilma et keegi oleks oma meest kartnud.

«Mida suudame meiegi parata,» ohkas Ako naistest Anu, «tunneme ise praegu samasugust häda. Ka meie lapsed peavad nüüd jääma isatuiks orbudeks ning minema vahest koguni hulkuma. Olgugi et vanem ise on neid sigitanud, tembeldab ristiusk neid koguni sohilasteks.»

Istudes kambris ning oodates kuni sauna kerisekivid kuumaks kõevad, rüüpas Ako aeglase sõõmudega mõdu. Et see oli aga peagu käärimata ning üsna värske, siis ei suutnud ta meest purju panna. Kuid Ako ei otsinudki mõdukangusest enesele tuju, vaid ta mõtles kogu aeg, kuid raputada eneselt ristiusu iket, mille ränka rõhumist ta nüüd tunneb.

Tõesti, ristiusk oma imelike veidrustega teeb nüüd kõigile muret. Juba mitmed mehed on jõudnud tulla ta juurde pärimistega, mida nüüd teha ning ette võtta, sest naised ei andvat neile nuttes ja ulgudes enam rahu. Õnnelik oli nüüd see mees, kel juhtumisi oli ainult üks naine, kas seepärast, et teised olid tal surnud või et ta polnud veel jõudnud neid rohkem võtta. Säärasel mehel polnud vaja mingit muret tunda, sest kas paneb preester teda oma naisega paari või mitte, ühte jäävad nad ikkagi. Kuid

mida teevad need mehed, kel on naisi enam kui üks ning kõik kambrid nendega soetatud lapsi täis.

Ei osanud nüüd vanemgi oma meestele anda muud nõu kui ärgu nad esialgu ühegi end kristliku kombe järgi sidugu, vaid üteltu preestritele, kui need tulevad seda nõudma, et nad üldse ei taha enam naist võtta. Et aga mehed heidaksid enestelt pealepandud ristiusu ikke, säärast nõu ei tihanud ta esialgu kellelegi anda, sest pea ei võiks see ulatuda ka preestrite kõrvu, ja siis võis juba karta piiskopilt verist kättetasumist, sest kogu ta raudvägi on ju ikka endises tugevuses koos.

Oleksid nad raudmeestest jagu saanud, uputanud nad kõik jõkke, siis oleks ta lasknud selle salakavala ning petliku piiskopi pista elusalt vardasse ning praadida tulel, nii et keegi poleks enam tahtnud Liivimaale piiskopiks tulla. Kuid sõda lõppes teisiti, meestel enestel polnud omavahel täit üksmeelt, ja vaenlane röövis kavalusega võidu. Raske on nüüd temast lahti saada, rammuga ei suuda peagu midagi teha, vaid selleks tuleb koguni palju kavalust appi võtta. Kuid kõik see nõuab omakorda palju aega, palju mõtlemist ning seadmist, aga samuti ka palju üksmeelt omade keskel.

Nõnda arutledes istus Ako üksinda kambris, rüüpas pooleldi käärimata mõdu ja mõtles, kuni lõpuks vihusaun oli köetud ning naised tulid talle sellest teatama. Nüüd liikusid nad kõik neljakesi koos, söandamata kedagi eneste seast lasta üksikult Akoga kokku, et nad omavahel ei sobitaks salajast lepet.

Väljudes kambrist, läks vanem, ilma et ta õues viibivaile majakondseile oleks pilkugi heitnud, alla jõeäärse vihusauna, kus keris oli köetud nõnda kuumaks, et selle kivid aina hõõgusid. Vabastanud enese rõivaist, heitis ta kibutäie vett särtsudes kerisele ja ronis siis vihtlemisõrrele. Naised ruttasid värskete kasevihtadega talle järele, et viimast korda ühiselt vihelda oma meest. Kuid Ako saatis nad saunast välja, üteldes, et seekord tahab ta ennast ise vihelda.

Nukralt lahkusid naised saunast. Istudes kõik ridastikku selle läve ette haljale murule, hakkasid nad seal omavahel jällegi kurtma.

«Kindlasti on tal uus tahtmine südamel, ainult ta ei räägi,» ohkas Anu ja pühkis põlleservaga silmi.

«Milleks enam rääkida... kui ta juba saunast minema ajas, siis tähendab, et ta meist kedagi ei taha,» lausus Milja.

«Tõsi, mitte kedagi ta ei tahtnud... oleks vahest ühegi meist ära valinud...»

«Teebki targasti, kui jätab maha kõik ega pea üht enamaks kui teist,» arvas Anu.

«Mind ta juba ei jäta,» kinnitas Malle ning pööras oma kaasnaistele selja.

«Ei tea, mille poolest sinagi enam oled kui meie, eks ole ta meid kõiki sõna- ja suuandmise leppega võtnud kosida,» hakkasid nüüd teised Malle hurjutama.

Samal ajal kui naised nõnda omavahel vaidlesid, tuli Ako vihtlemisõrrelt alla, ammutas tõrrest kibutäie vett ning seda enesele pähe valades lausus:

«Ristimeeste paha usk, ma loputan su enese pealaelt maha!»

Kui siis veel teisegi kapatäie vett oli enesele pähe valanud, hakkas ta seda sauna muldpõrandalt kätega tagasi kibusse koguma, et vesi ei jääks reostama sauna.

Roninud pärast seda uuesti üles õrrele, hakkas ta seal rõõmsatujuliselt vihtlema; loputanud end aeg-ajalt külma veega, määris ta oma ihu saviga kokku, hõõrus, kuni see hakkas peagu vahutama ning pesi ta siis maha. Heitnud pärast seda kerisele ikka uusi kapatäisi, vihtles ta nõnda kaua, kuni ihu muutus juba päris punaseks.

Ta naised istusid aga kogu aeg saunaläve ees ning ootasid kannatlikult, kunas Ako saunast välja tuleb. Nad olid isegi puhta hame valmis pannud, ning igaüks neist tahtis nüüd veel viimast korda näidata talle oma lahkust.

Mõnusalt ähkides vihtles Ako edasi. Nüüd oli ta puhas mitte ainuüksi ihulikust mustusest, vaid ka sellest rooja-veest, millega ristimehed olid teda kastnud. Kõik see tegi aga ta meele jällegi rõõmsaks.

Meelsasti oleks ta kuulutanud ka oma naistele, et neil ei tarvitse enam kurvastuda ning karta, sest ta pole enam kristlane, vaid on jällegi pöördunud tagasi oma esiisade usu juurde. Kuid Ako oli juba õppinud ette vaatama ning seepärast ei tihanud seda teha, sest kes suudab naiste suud kinni hoida — nad lobiseksid selle õige peatselt välja, ja kui kergesti ei või siis ka preestrid sellest teada saada. Pealegi, kus mõnedki külanaised on pidanud mun-

kadega salajast sõprust, nagu ta seda varem on võinud kuulda.

Tõsi, preestreid pole ta kunagi kartnud, isegi piiskop Bertholdile on ta irvitanud lausa näkku; kuid see raudvägi, mis nüüd on maale toodud, sellest ei suuda ükskülalased ilma teiste abita kunagi jagu saada, ja seepärast peab ka sõnadega olema ettevaatlik...

Olles end saunas hästi vihelnud, nii et punetav ihu aina auras, tõmbas Ako enesele puhta hame ja vammuse selga, haaras põrandalt porise veega täidetud kibu ning tuli saunast välja. Olgugi et vahepeal oli ilm muutunud päris pimedaks, istusid ta naised ikka veel kükitades saunaläve ees.

«Malle, Anu, Milja, Airi, miks istute siin?» küsis Ako neid märgates. «Kas kari tuli tervena koju, on sulased ja orjad päevatöö lõppemisel saanud süüa, kas lapsed läinud magama?»

Naised tõusid ning hakkasid vaikides sammuma õue poole. Seejuures andis aga neil imestada, miks on Ako hää muutunud korraga nõnda lahkeks, et koguni nende eneste meel muutub sellest hoopis rõõmsamaks.

Ako astus loputusveega täidetud kappi käes hoides üsna jõe äärde ja valas selle sorinal tühjaks, ise seejuures hüüdes:

«Voola tagasi Saksimaale, kust sind vaba rahva ikestamiseks on toodud!» Ja ta viskas ka kibu sulpsatades tagant järele Väina jõkke, kus see hakkas pärivett ujuma alla mere poole.

Veel kaua seisis Ako jõekaldal ning jälgis oma saunakibu ujumist, kuni see silmist kadus. Siis aga pöördus temagi tagasi majja, sülitades veel korra sinnapoole, kust paistis kadunud piiskop Meinhardi algatusel ehitatud kivilinnus, kus nüüd üksikud kaupmehed kärsitult ootasid raudmeeste ja preestrite teistkordset päralejõudmist.

PÜÜNIS

Teinud liivlastega püsiva rahu, hakkas uus Liivimaa piiskop Albert von Buxhövdén oma mereäärset laagripaika kindlustama. Enesele kui ka oma sõjameestele lasks ta seal ajutiseks peavarjaks püstitada mitmeid katusealuseid löövisid ja maju, piirates neid kraavi ja pistanditaraga.

Pärast laevade tühjendamist jäid ainult vähesed kaupmehed sellesse sadamapaika peatuma, kuna aga suur osa neist ruttas oma kaubavooridega edasi Toreidasse või Ükskülla, kus neil ammust ajast olid oma majad ja pisikesed kaubakuurid. Seal kavatsesid nad liivlasiga väheselt kaubitsedes peatuda kuni sügiseni, et siis esimese lume tulekul sõita edasi kas Pihkva või Nogardi kaubaõuedele. Mõned kaupmehed aga sõandasid nüüdsama kauget teekonda ette võttes liikuda edasi Ugandisse Otepää ja Tarbatu kaubaturgudele, et seal eestlastega oma vara vahetada.

Ristiuse kuulutajate abistamiseks kaasa toodud sõjamehed hakkasid aga nüüdsest laisklemisest suurt igavust tundma. Sõda oli peetud, tapatööd ja rüüstekäigud tehtud, ja nüüd ei lubanud piiskop neil omal käel enam midagi ette võtta, üteldes, et ristitud liivlased on muutunud tema käsu- ja maksualusteks. Kaugemale maa sügavusse, kus asus paganaid üsna tihedasti koos, ei tahtud aga sel aastal uut sõjakäiku ette võtta, sest seni kui polnud esialgne peatuspaik veel täiesti kindel, et tohtinud hakata otsima enesele uusi vaenlasi, nagu seda piiskop üsna õieti arvas. Isegi Toreida liivlaste alistamine oleks sel suvel olnud üpris raske, rääkimata siis veel nende kaugematest suguharudest või koguni eestlastest, kelle kangekaelsest uhkusest ja jonnakast tigidusest olid teated ulatunud piiskopilegi kõrvu. Isegi vastristitud Holmi ja Üksküla liivlaste pärast tuli koguni karta, et sügisel ristisõitjate tagasi minnes võivad nad raputada ristiusu enestelt ning muutuda uuesti paganaiks, kuna aga kogu seninähtud vaev ning töö oleks siis päris asjata ette võetud.

Nähes, et neil siin enam mingit tegevust ning seega ka

kasusaamise lootustki pole, hakkasid paljud ristosõitjad igavust tundes kippuma tagasi kodumaale, pealegi veel, et juba sellegi sõjakäiguga olid nad kõik oma senised patud lunastanud. Kartes, et sügisel koos ristosõitjatega ära minnes jääb ta äsjaloodud ristikogudus ilma kaitseta ning et siis teiste õhutusel võib ta langeda tagasi paganluse rüppe, muutus piiskop üsna murelikuks. Ta hakkas nüüd iga päev mõtlema, kuidas oma võiduvilja paremini kindlustada, nii et see võiks ka ületalve kuni ta kevadise tagasitulekuni püsima jääda.

Ta tundis, et säärane kindlustamine pole sugugi kerge, sest kui hõlpsasti ei või vahepeal tulla teised paganlikud liivlased ning lõhkuda ta tulevase vaimuliku vürstkonna alussambad.

Kuid ometi peab ta juba enne sügisesi meretorme ruttama tagasi kodumaale, et järgnevas kevadeks koguda uusi ristosõitjaid. Aga samuti meenus talle nüüd ikka enam ja enam Breemenisse jäänud Magdalena von Engelhart, too punapäine võrgutav naine, keda ta Liivimaale tulles tahtis jäädavalt unustada. Säärane lootus oli teda aga rängasti petnud, sest mida kauem ta siin paganlikul Liivimaal elades temast eemal viibis, seda enam hakkasid kiusatused teda vaevama. Ühtepuhku, öösi kui päeval, unes kui ilmsi, elas ta temaga kordasaadetud pööraseid abielurikkumisi ikka ja uuesti läbi, ning üha ägedamini hakkasid lihalikud lõbuhimud teda vaevama, otsegu oleks saadan ise tema sees kisendanud. Alati tema juurest tulles oli ta andnud salajase töötuse, et seekord jäägu see kokkusaamine viimaseks, sest ta on ju ikkagi abielunaine. Kuid kõik sääraseid töötused olid olnud asjatud, sest juba paari päeva möödudes läks ta jällegi selle abielurikkuja naise juurde, otsegu oleks ta oma rohekate silmadega teda kinni hoidnud. Ja kõiges selles polnud ka midagi imet, sest juba maailma loomise ajast alates on naised viinud kiusatusse mehi, kes isegi nüüd, kuue tuhande seitsmesaja kaheteistkümnenda aasta möödudes pole suutnud vabaneda nende patustest võludest, nagu ta seda nüüd ise kogu aeg peab tundma.

Liivimaale teekonda alustades lootis ta temast täielikult vabaneda, kuid nüüd peab ta nägema, kui nõder ta ise siiski on. Olgugi et siin ootab teda suur tööväli ees, mõtleb ta ühtlasi kärsitult sügisele, millal ta nagu koju

ruttav lind purjetab tagasi Breemenisse, et üle pika vaheaja teda uuesti näha... Kuid siin tegi noore piiskopi mõttekiik äkilise pöörde, meenutades ta meest Donat von Engelharti — äkki on ta vahepeal Palestiina-sõjakäigult tagasi saabunud? Kuid rumalus, ta mees on ju jäänud jäljetult kadunuks ning kes teab, vahest on koguni ta kondidki mööda Jeruusalemma liivaluuteid laiali kantud, sest muidu oleks ta pidanud nende mitmete aastate kestel, mis ta kodunt eemal viibinud, vähemalt mõndki elumärki enesest ikkagi andma.

Aga siiski, ärgu olgu see naine praegu talle ta tõsiste mõtete juures segajaks, ja piiskop pööras uuesti oma pilgu kaaslasile, keda ta oli nõupidamiseks enese juurde kutsunud. Uuesti hakkas ta hoolega kuulama Dortmundi krahvi sõnavõttu, kui see parajasti rääkis, et ristosõitjate seas peaks leiduma vapraid mehi, kes mõõduka tasu eest oleksid valmis ka kogu talveks jääma siia preestreile abiks ning toeks.

«Kuigi neid peaks leiduma, siis ikkagi suudaksime üsna väheseid palgata, sest peagu kogu rahatagavara on meil tulnud juba selle sõjakäigu algul ära kulutada,» lausus piiskopi toomkapiitli desaurarius Gebhard omakorda sõna võttes.

«Isa, sul polegi vaja jumal-teab-kui-palju sõjaväge siia maha jätta,» ütles preester Dietrich oma nõuannet vahele poetades; «kui sa ainult oskad enne lahkumist liivlaste maavanemait tublisti pantvange võtta, siis on nad sinu äraolekul kartusest vagad nagu talled.»

Pantvange, tõsi, sellele polnud neist varem keegi tulnud.

«Võta igalt vanemalt ta poeg, vii ära ning paiguta kloostrisse, ja usu mind, paljuaustatud isa, siis ei julge liivlaste vanemaist enam keegi sinu tahtmise vastu teha, sest lapsearmastus on nende kõigi seas ütle mata suur. Pandiks võetud poegadest oleks meil aga kahekordne kasu, sest pärast kloostrikasvatust hakkaksid nad siia tagasi tulles oma suguvendi ja -õdesid omakorda pöörama ristiusu poole.»

Vaikselt kuulati nüüd Dietrichi sõnu, millede lõppedes piiskop püsti tõustes lausus:

«Tõsi, mu poeg, sa oskad targasti mõtelda, ning seega oled sa koguni mitmekordse au-kiituse ära teeninud!»

«Oh isa,» sõnas preester liigutatult, «kui ma oma nõdra mõistuse varal suudan paganate pööramisel abiks olla, siis tahan ma kuni eluotsani seda rõõmuga teha!»

Olles koos oma sõjaülemate ja preestritega kõike seda igakülgsest läbi kaalunud ning arutlenud, otsustas piiskop kõik liivlaste vanemad nii Väina kui ka Koiva äärest enese juurde kutsuda ja nõuda neilt kindlustuseks pantvange. Ja ei läinudki palju aega mööda, kui ta ühel päeval saatis oma sõnaviijad igale poole laiali, tulgu kõigi kihlakondade ja ka teised suuremad vanemad tema juurde joomapeole, mida ta oma laagripaigas tahab neile armulikult anda ning nende kõigiga täit lepitust otsida.

Liivi vanemate kokkutuleku päevaks oli kogu mereäärne laagriväli kirevate lippudega ning värviliste riidekangastega toredasti ehitud. Isegi laevamastidesse olid pandud lehvima paavsti ja Saksi kuninga Philipi lipud. Laagriväljaku aukohal lehvis aga Neitsi Maarja lipp, mida ristisõitjad olid oma sõjateekonnal kaasas kandnud.

Enesele oli piiskop lasknud ehitada uue tooli, mis kaeti kaupmeestelt kingituseks nõutud kallil Yperni kaleviga, kuna selle kohale tõmmati sinisest siidriidest troonitaevas, nimetusega baldahhiin. Samuti oli piiskop seks puhuks lasknud õmmelda enesele uue ametirüü, mis küll polnud nõnda tore kui see, mille liivlased olid laevast leides metsikul kombel puruks rebinud — kuid siiski oli ta tehtud kallist kalevist, mida Nogardis suutsid ainult vürstid ning teised tähtsamad maavanemad osta.

Laagripaiga läänepoolsele servale oli püstitatud palkidest lava, mis keskkohalt oli katusega kaetud ning roheliste vanikutega ja värviliste riideribadega toredasti ehitud. Selle lava kõrgemal serval asus piiskopi aujärg, kus ta koos oma tähtsamate preestrite ja sõjaülematega istus. Ka teisi rüütleid ning kuulsamate meeste poegi ristisõitjate hulgast istus nüüd selle madalamail astmeil. Nemad kui ka lihtsõdijad kandsid kõik rõngasrüüsid, ja isegi nende välja toodud hobused olid läikima hõõrutud rauaga kaetud.

Keset laagriväljakut olid üles löödud pikad lauad koos istepinkidega, kuna aga neist mõnikümmend sammu eemal

kõrvetati vântvarrastel sigu ja lambaid. Iga säärase küpsetamispaiga juures oli korraga ametis kolm meest, kellest kaks keerutasid praevänta, kuna kolmas tilgutas tule kohal pöörlevale loomale aeg-ajalt vett peale. Laudade vahekohtadesse asetati suured viinavaadid, lauad ise kaeti savist ja puust liudade, kausside ja peekritega, mille seas ei puudunud ka tinanõusid.

Sääraseks suureks pidustuseks ei kulutanud piiskop mitte vähe varandust ning raha, mis tal juba peagu täiesti oli otsa lõppenud, nii et kaupmeestelt tuli koguni lisa laenata. Algul püüdsid nad küll tõrkuda, üteldes, et piiskop ja preestrid ainuüksi oma sihte taga ajades teevad neile suuri kahjusid, kuid pärast pikka tinglemist andsid nad siiski järele.

Liivlaste vanemad, keda oli kutsutud säärasele toredale jooma- ning sõpruspeole, ilmusid sinna pahaaimamatult oma väheste sulaste saatel. Toreida poolt tulid Annu, Dabrel ja ristitud Kaupo koos oma külakondade vanemate ja äravalitud parematega. Kõige tähtsam ning jõukam nende seast oli Kaupo, kes juba kümmekond aastat tagasi oli vandunud Kristuse ristipuule truudust. Et ta aga oli teinud seda ise oma tahtmist mööda, ilma et selleks oleks tal olnud mingit sundust, siis seepärast oli ta kristlastest lugupeetud, suguvendade seas aga põlatud.

Kõik nad olid pidustuste puhuks end ehtinud, kõige enam aga rikas Kaupo, kes kandis saksa kaupmeeste toodud riidest kollast siidsärki ja selle peal peenetest lambavilladest kootud kuulsast Yperni kalevist õmmeldud valget kuube. Peas polnud tal mitte rautatud nahkne müts, nagu seda kandsid teised liivlaste vanemad, vaid sinisest vildist vormitud mitmekandiline kübar. Ta kollasest raagnahast saapaid ehtisid hõbedast kannused, kuna ta hõlmad olid kinnitatud toredate ammukujuliste sõlgedega. Laia nahkse vöö küljes rippus aga koguni hinnaline damaskuse rauast mõök.

Ta kahele poole lauku soetud pikad heledad juuksed olid pähkliõliga võitnud hästi läikima ning otstest ühtlaselt tasandatud. Ka temaga kaasas olevad sulased kandsid nüüd puhtaid ning kulumatuid särke, kuna aga kõigi nende hobuste leidel olid vaselised hõõrutud tuhaga hästi läikima.

Koos toreidlastega saabus piiskopile külla ka lätlaste vanemaid — Soteklest Russin ja Autinest Varidote. Toreidlaste kõrval jäid nemad oma rõivaste toreduste poolest varju, sest ei venelased, leedulased ega ka eestlaste hõimud lasknud neil suuri rikkusi koguda, nõudes neilt ühtepuhku nii õiguse kui ka mitteõiguse järgi maksusid. Kuid oma suguvendade seas olid nemad siiski jõukamaid mehi.

Peale nende tulid piiskopile külla Atso, Ako ja Vitso Lenevardest, mis Väina ääres asetses ligemale poolteist penikoormat ülevalpool Üksküla; siis veel palju teisigi vähema tähtsusega vanemaid, nii et kõiki ühtekokku sai enam kui kolmkümmend meest, sulased veel peale selle.

Juba esimeste vanemate lähenedes anti laagripaiga vahitornist märku, ning seejärel haarasid kõik valvelaseatud sõjamehed oma relvad ega pannud neid enam käest.

Iga saabunud külalist võttis piiskop väga armulikult vastu, kuulas igaühe käekäigu üle, kiitis tema arukust ning päris ka ta rikkuse järele. Üheväärse armulikkusega kohtles ta nii ristituid kui ka paganlikke vanemaid, ilma et ta kellegi vastu oleks lasknud paista vaenu. Kõige enam aga kõneles ta siiski Kaupoga, pärides temalt ühtlasi ka ta emanda tervise üle. Et piiskop, kes nüüd omade seas oli samuti vanem, pärib ühelt maavanemalt ta emanda tervise üle, nagu meestel polekski muud tähtsamat, mille üle omavahel kõnelda, siis see tundus liivlasile üsna imeliku veidruseks.

Kui kõik liivlaste ja lätlaste vanemad olid koos ning teisi polnud enam tulemas, siis kutsuti nad lauda, kusjuures nad asetati nõnda, et nende sekka sattus ka rüütleid ja teisi kuulsamaid sõjamehi; vanematega kaasa tulnud sulased asetati aga kaugemasse lauda koos lihtsõdijatega. Kui oli peetud söögipalve, mida kõik ristiskäsi kuulasid, käskis piiskop oma väljahüüdja suu läbi nii külalistel kui ka omadel võtta istet ning hakata sööma ja jooma kõike seda, mida Jumal nii armulikult on andnud.

Ka piiskop ise koos sõjaülematega laskus oma aujärjelt, võttis lauatsas istet ja hakkas sööma temale valmis pandud hõbenõudelt, et näidata nendega liivlasile oma jõukust. Mitmed liivlased, kes kristlaste kommetest ei teadnud suurt lugu pidada, tõmbasid tupest suured ves-

tud ning hakkasid kohe lõikama liha, ilma et nad lageda taeva all süües oleksid märganud võtta mütse peast.

«Külalised,» hüüdis piiskop seda nähes, «ma pole mitte juutisid kutsunud oma lauda!»

Kuid säärastest mõistusõnadest ei osanud liivlased aru saada, ning neile pidi nüüd seletatama, et siin majas ei istuta kaetud peaga söögilauda. Kuuldes seda, võtsid liivlased majakombe austamiseks mütsid peast, asetasid need põlvedele ning jätkasid rõõmsameelselt söömist. Kuna piiskopi laud oli üpris rikkalikult röögadega kaetud, siis kiitsid mehed ka teda, kes on osanud nii küllaldaselt kõige hea eest hoolitseda. Sööjad, kristlased kui paganad, murtasid roigisedes loomaluid, närised kondid hammastega paljaks ja heitsid need siis laua alla, kuhu neist juba õige peatselt kogunes määratu suur kahi. Aga samuti joodi ka kristlaste õlut ja haljast viina veel tagant otsa, kuni meeste meeled hakkasid peas kihama ning nad ise muutusid jutu poolest hoopis julgemaiks.

«Tõesti, säärase piiskopiga on kasulik naabrust pidada, tema sööda ja jooda ning ei otsi tüli,» lausus Russin, hoides oma karvaste sõrmede vahel äranäritud konti.

«Aga samuti võib ta meile ka vägevat kaitset anda, nii et leedukad ei julgegi enam meie maalt läbi minna,» arvasid mõned liivlased.

Ja mida rohkem nüüd kanged vägijoogid uimastasid meeste meeli, seda enam hakkasid nende suud kõnelema sõgedaid sõnu, kuidas saada piiskoppi oma nõusse ning teha koos tema sõjaväega rüüsteretk leedukate maale.

«Ei Leedusse tasu minna,» lausus Lenevarde Vitso naeratahes, «leedukad on ju nõnda vaesed, et nad koguni ühe tühise vammuse pärast on valmis inimest maha lööma. Palju kasulikum on aga võtta ette rüüsteretk Pihkvasse, ja kui rammu jätkub, siis kas või suurde Nogardisse välja.»

«Nogardisse,» ja mehed vangutasid pead, «ei sääraselt maksa hoobelda. See oleks ju lausa sõge meeletus, minna vaenuga nii suurde ning rikkasse kaubalinna, kus inimesi elab koguni kümneid tuhandeid koos...!»

«Ja mis sellestki, et kümneid tuhandeid,» arvas Vitso, «kui meile antakse säärased valivad abimehed, nagu neid siin raudsärkides näeme, kelle külge isegi mõõgatera ei hakka, siis võime sealt küll suure saagiga tagasi tulla.»

«Nogardisse on siit palju maad, mehed väsivad enne sinnajõudmist teel,» lausus lätlaste vanem Russin, visates äranäritud seajala kolksatades laua alla ja pühkides siis oma rasvaseid sõrmi vammuse külge, «ja pealegi, kas piiskop lubabki oma meestel venekate maale minna? Aga Ugandisse või Sakalasse võiksime nendega koos küll ühe sõjasõidu teha, pealegi oleks piiskop sellega palju meel-samini päri, sest eestlased on ju pimedad paganad, nogard-lased aga ikkagi kristlased, olgugi et nende usk on pisut teist tõugu kui sakslaste oma.»

«Seda räägid sa seepärast, et venelased on sindki oma veevaati kastnud,» urises seepeale Dabrel, kuna aga Annu võttis lisada:

«Eestlaste vastu tahad minna, noh — nemad on kanget tõugu, ei vannu ühelegi alla. Täna lähed sa oma rahvaga küll Sakalasse, homme aga tulevad nad oma väledatel hobustel otsegu rahe peale ning põletavad kõik teie külad maha, hoople siis veel!...»

«Tõsi,» möönas Dabrel, «eestlane ei unusta ülekohut kunagi — tuleb ja tasub kuhjaga kätte!»

«Siiski, lätlastel on aeg otsida enestele vägevamat liitlast,» ütles Russin, «muidu nokivad naabrid meil silmad peast.»

«Kui enesel on kangust, ei siis noki keegi,» kostis Dabrel ja haaras laualt õllekannu. «Vahepeal rüüpame ka pisut piiskopi vägijooki!»

«Mis aitab kangus, kui rammu pole,» lausus Varidote ohates ja tõstis õllekannu suu juurde.

«Kas rammu jätkub või mitte, vastu tuleb ikkagi panna,» kinnitas Dabrel. «Muidu tuleb võõras hõim ning paneb kestva maksuikke peale.»

«Tõsi, maksuikke all ägame praegugi,» möönas Varidote, «olgugi et oleme mitmet puhku püüdnud sellele vastu panna. Ammu see oli, kui lõime Gertsike Vsevolodi maksunõudjad maha...»

«Teame, seda lugu oleme kuulnud,» kostsid toreidala-sed, kuna aga Lenevarde mehed hüüdsid üllatunult:

«Lõite maha, lõite venekate maksunõudjad maha, äh-äh-hää!»

«Hädaga tuli teha,» seletas Varidote, kes armastas sel-lega aastast aastasse hoobelda. «Vsevolodi maksunõudjad tulid tookord jällegi Autinesse, kus nad majast majja

käies nõudsid halastamatu valjusega vilja, riidet, nahku ja vaiseid. Ütlesime küll, et liialt palju tahavad, sest puhuti käivad meil leedukad, siis tulevad jällegi eestlased, vahel aga saadab koguni Pihkva vürst oma mehed meile kaela, ja igaüks neist tahab aga saada. Kuid Vsevolodi maksu-nõudjate vojevood ei hoolinud sellest midagi, röökis ainult, et olete Gertsike maksualused ning seepärast muudkui davai ja davai... ning hakkaski teine hullupööraselt pigistama. Nõudis ning võttis kust aga kätte sai, ühel viis laudast lehma, teisel tallist hobuse, ühelt röövis vilja, teiselt koormatäie nahku, ja kui siis kõik vankrid olid tal kuhjaga varandusi täis, läks ta lõpuks vandudes minema.»

«Hakanud vastu, miks lasksite ülekohtuselt viia,» lau-susid Lenevarde mehed ikka edasi süües ja juues.

«Kuidas sa vastu hakkad, ei tohi — maksunõudjal terve družiina kaasas, kõigil haljastatud taprid pussaka vahel, meil lätlasil aga kõik majad ning õued mööda metsavahe-sid laiali, kunas sa kogud mehed kokku?!» ja Varidote niisutas õllega suud. «Kuid juba teisel päeval oli toosama maksunõudja meil jällegi tagasi. Teel hakanud teine kaht-lema, kas ta mitte vähe ei võtnud, ning seepärast tulnud pigistama veelgi lisa. Kuid nüüd olid meilgi juba mehed koos, nii et suutsime võtta vürsti maksunõudja kinni ning lüüa ta koguni maha.»

«Hä-häh-hää,» hakkasid nüüd kuulajad täiest kõrist naerma, «lõite maha, häh-häh-hää!»

Samal ajal kui liivlaste ja lätlaste vanemad nõnda oma-vahel vesteldes naersid, istusid kõik neile lauakaaslasiks määratud sakslased vaikides nende hulgas ning rüüpasid peekreist ainult näilikult, sest karistuse ähvardusel oli neil keelatud end purju juua. Ainult Soestist pärit olev vestfaallane Wigbert, kes nüüd koos teiste lihtsõdijatega istus sulaste laudkonnas, ei suutnud ülemäärasest joomi-sest hoiduda ning jäi juba üsna lühikese ajaga märgata-valt purju. Olles aga mõne kruusitäie õlut ja viina nahka pannud, muutus ta alati tigidaks ja hakkas kohe norima tüli ja riidu. Ja nõnda juhtus nüüdki: esmalt kõnetas ta üht kui teist liivlast, kes aga, mitte suutes tema võõramai-sest keelemurdest aru saada, raputasid naeratades pead ning patsutasid talle õlale. Kõigest sellest muutus Wig-bert üha ägedamaks, ning karates lõpuks laua tagant

vihaselt püsti, tõmbas ta vöölt mõõga ja lõi sellega enese kõrval istuvale liivlasele pähe.

Sulaste laudkonnas tekkis rüsin. Mehed kargasid püsti ja kiskusid mõõgad vöölt. Kõik see sündis nii ootamatult kähku, et ülemate lauast ei jõutud veel vahele astuda, kui mehed olidki juba käsitsi koos. Säärane tüli oli aga juhtunud piiskopi tahtmise vastu, sest ta oli kavatsenud lasta pidutsemisel kesta nõnda kaua, kuni liivlased on kõik jäänud täiesti purju, et seda kergem oleks siis neid vangi võtta. Kuid nüüd pidi rumal Wigbert end purju juues kõik ta kavatsused ära rikkuma.

Et aga oma tahtmist siiski täide viia, laskis piiskop puhuda märguandeks sarve, ja kohe seejärel tekkis ka teistes laudkondades rüsin ning möll. Kõik rüütlid tormasid liivlaste vanemaile käsitsi kallale, haarasid nad seljatagant kinni ning surusid eneste alla maha. Seejuures tekkis muidugi palju kisa ja kära, lauad tõugati ümber, savinõud ning anumad veeresid kolisedes maha ja purunesid kildudeks.

Juba näis, et kõik möödub ilma verevalamiseta, sest liivlasilt suudeti kiskuda mõõgad käest. Kuid siiski, Ako raputas enese sakslasist lahti, tõmbas ühelt neist mõõga, purustas sellega paaril mehel pea, kargas kohe lauale ning, tallates lihavaagnaid ja lahtilõigatud leivaviilakuid, püüdis mööda söögilauda edasi rühkides pääseda püstikaranud piiskopi juurde, et säärase äraandlikkuse pärast teda surmaga nuhelda. Kuid kaugele ei suutnud seegi vikerlane jõuda, sest tihe raudmeeste müür sulges pikade rütingutega tee. Pealegi veel olid saapatallad mööda rasvast söögilauda astudes muutunud libedaiks, nii et ta õige pea komistas ning kukkus otseti maha. Kohe seejärel kargasid sakslased nagu hagijad talle selga, kiskusid mõõga käest, löid näo veriseks ning lohistasid ta siis ühte trellitatud talli.

Sulaste laudkonnas läks aga suuremaks tapluseks: seal löödi liivlasist seitse meest maha, sest sulaste elusid polnud kästud hoolega hoida. Kuid nemadki ei jätnud eneste eest tasumata, vaid võtsid kolmel mehel eluvaimu välja, enne neid suudeti kinni siduda.

Kõike seda käratsevat rüsemist nähes kargas Kaupo jahmunult püsti. Algul arvas ta, et suguvennad ise, olles end ülemääraselt purju joonud, on sattunud tigidasse

tõlli ning hakanud kaklema. Kuid samas haarati temalgi kätest kinni, kisti mõök vöölt ja tõugati koos teistega talli, kus ainult mõned vanemad vajusid viinaväsimusest põhulademele pikali, kuna aga enamik neist oli vihastanud enese täiesti kaineks.

«Mida see kõik tähendab, mehed, et külalisi võetakse nagu hulkuvaid koerakutsikaid kinni ning topitakse sulgu,» karjuti vihaselt, põrutati rusikatega vastu ukse ja raputati aknatrellisid.

Aga ukSED olid raskete raudkangidega suletud ja aknaavaustel tugevad raudvõred ees. Vangistatud liivlased võisid meeletus vihahoos taguda rusikad ning sõrmenukid veriseks, sellest polnud mingit abi ega keegi võtnud neid kuulda.

Väljas laskis piiskop oma sõjameestel õgida kõik järelejäänud toiduvarad nahka, tõmbudes ise koos oma lähimate sõjaülemate ja preestritega suurde elutuppa, kus hakati ühiselt nõu pidama. Ühtaegu lohistati laudade vahelt tapetuid ning mahalööduid eemale ja kaeti suuri vereploike liivaga.

Säärast ootamatut liivlaste vangistamist polnud sadamas viibivad saksa kaupmehed ette teadnud, nüüd seda nähes ja kuuldes pidid nad lausa kohkuma, hakates peagi hädaldama, et nüüdsest ei tohi nad oma kaubavooridega mööda Liivimaad enam üldse liikuda.

«Ai-ai-ai,» hädaldas kaupmees Lampert liivlaste vangistamisest kuuldes ja raputas murelikult pead, «nõnda ei tohi me enam ühtki penikoormat kartuseta edasi minna! Ja mida mõtleb piiskop sääraselt talitades kätte saada?!»

«Ärge muretsege midagi,» püüdsid mungad kaupmehi rahustada, «küllap meie auväärne isa juba teab, mida ta teeb, ja seda tuleb alati õigeks pidada. Paganarahvaid rahustades on aga alati kasulik hakata nende vanemaist peale, sest eks te tea isegi, kui maol on pea otsast raiutud, siis jääb ka kogu keha vagaseks. Seepärast ärge kurvastuge ega nutke oma tühiste maailmakasude pärast, vaid mõtelge ikka igavesele õndsusele, mida ka teie võite seeläbi kätte saada.»

Kuid kaupmeeskonnale oli kaubitsemine siiski tähtsam, sest talle on see ju ükstapuha, kellelt ta oma kasud võtab; olgu see kristlane või pagan, peaasi aga, kui ta suurte vahakasudega oma kaubast lahti saab.

Samal ajal kui kõik teised vanemad oma vangikongis kisendasid ja märatsesid, seisis Kaupo vaikselt vastu seina najatades. Kristlased, kes nimetasid teda oma vennaks, kellele ta omaenda tahtest ning tõrkumata vandunud truudust, kelle pärast ta ennast oma suguvendadest lahti on ütelnud — need kristlased on tema nagu vaenlase vangistanud. Säärased ongi siis need kristlased, keda ta on pidanud oma sõpradeks. Isegi vend Dietrich vaatas tema alandust rahulikult pealt ega liigutanud ta heaks sõrmegi.

Ikka ja jälle raputasid vanemad vangikambri trelle, tagusid vastu ukse ja karjusid meeletult, kuid kõik oli asjata — kristlasist ei tulnud mitte keegi nende juurde.

«Piiskopist koer,» hüüdis Ako pärast toibumist ning pühkis käisega oma veriseks löödud huuli, «kõik see ei jää tasumata!...»

Kuid vaatamata vihatujule oli ta ihu peksmisest nõnda rammetu, et ta ei suutnud kuigi kaua püstijalu seista.

«Kaupo, need on ju sinu kristlikud sõbrad, kelle usku sa kogu aeg oled meie seas ülistanud,» ütles Dabrel, «kuid ometi on nad pannud sindki vangi. Meie oleme neile ikkagi vaenlased, hoiame oma rahva ning isade usu poole, aga miks siis sind... sina oled neile ju päris südamesõber!»

Ka teisi vanemaid ei suutnud hoiduda irvitamast Kaupo üle; tema aga laskis kõike seda üsna rahulikult sündida, ilma et oleks muutunud ägedaks või lausunud midagi vastu. Nüüdsest oli ta jäetud ainult üksinda omaette, suguvendadest põlatud ning naerdud, piiskopist aga vangi heidetud. Raskesti hingates seisis ta paigal, pilk häbelikult pööratud maha, kõrvus kumisemas irvitused ja pilkesõnad.

Kristlased eesotsas tema sõbra Dietrichiga on pannud ta nagu metsalise sulgu. Kas nii tasutaksegi talle sõpruse ja abi eest? Kas siis tõesti on kõik need sõnad kristlikust armastusest ainult tühine vale ning Kristuse kannatuslugu ainult väga pettusejutt? Kas seepärast peabki ta elama oma suguvendade põlguse all, kas sellepärast, et olla kristlastele ainult tühiseks tööriistaks, kelle nad vajaduse korral võivad ka puuri pista?! Ning Kaupo avas oma kuuehõlmad nõnda suure ägedusega, et nende kin-nitussõlgedel murdusid kannad.

Oh, kui ta siit pääseks, muutuks ta uuesti paganaks,

ässitaks kogu rahva ning kaugemadki hõimud piiskopi ja ta raudrüüsi sulaste vastu. Ta teeks seda, liituks uuesti oma suguvendadega. Ta paluks neilt juba kas või nüüd sama oma eksimust andeks, kuid ka nemad on praegu ta õnnetuses tema vastu ülbed ning ülekohtused. Ei, ta ei taha enam mitte kellegi ees ennast alandada, olgugi et teda praegu ongi nõnda ülekohtuselt alandatud.

«Aga, mehed, mida see piiskop siis meiega nüüd teeb?» küsis hallipäine Atso roidunult põhulademele laskudes.

«Mis muud kui näljutab surnuks,» arvati.

«Ei, seda ta ei tee, siis ta oleks võinud meid juba kohe tappa.»

«Kui ta meid ei tapa, siis kindlasti saadab üle mere Saksamaale.»

«Milleks sinnagi, ennem juba uinutagu siinsamas...!»

«Viib pantvangideks, et liivlased ta tahtmise vastu enam ei tõrguks...»

Tekkis sünge vaikus, nii et kuuldus ainult meeste ähkimine ja tasased ohked.

«Ei tea, kas Saksamaalt on ka põgenemisega pääsemist, mida vanemad mehed arvavad?» ja mõttesse vajunud Ako tõstis äkki pea.

«Ei sealt pääse, maa on kaugel, rahvas ja keel võõrad ning tundmatud, ja pealegi veel pikk meretee vahel...»

Jälle vaikiti, kibedad mõtted igaühel peas.

Piiskop ise tundus aga nüüd meeste hoopis veidrana, milleks ta siin Liivimaal üldse nõnda palju ringi möllab? Võtku saaki, ristigu ja mingi siis tagasi oma maale, nagu seda on ennegi tehtud. Kuid tema toob suure sõjaväe ning tahab jääda siia pesitsema. Tõepoolest, ka liivlased on võõral maal käinud, kuid ikka ja alati on saagi kätte saades pöördunud sealt kohe tagasi, sest oma kodupaik on ju ikka kõige armsam.

«Mis kodupaika säärastel näljastel koertel ka on,» lausuti, «neil on seal kodu ning hea olla, kus aga oma kõhu saavad täis õgida, muud tahtmist neil polegi.»

«Aga vahest oleks liivi hõimul siiski parem, kui kogu rahvas laseb end ristida, vahest siis jätab see koer oma kiusamise järele,» arvas Atso arglikult.

«Mis, ristimist tuletad meelde,» hakkas Dabrel teda hurjutama ning osutas Kaupole sõrmega. «Vaata, seal seisab ristitud mees, mille poolest peab teda nüüd piis-

kop enamaks kui meid, olgugi et ta ise oma soovist on lasknud end ristiveega kasta.»

«Tõepoolest, Kaupo, ütle, kas oled veelgi tänulik oma ristimeestest sõprade vastu?»

Kaupo vaikis, ainult korra tuksatasid ta kokkusurutud huuled; viha kees ning mässas südames, kuid ta suutis seda siiski taltsutada.

«Ütle, Kaupo, mitu marka hõbedat ristimehed sulle maksid, et asusid nende kilda?»

«Tasa, egas Kaupole makstud midagi, vaid tema ise maksis neile veel tagant otsa,» irvitati.

«Aga vahest polegi ta vangina siin meie keskel, vaid ta laskis end meelega siia tuua, et siis pärast anda piiskopile teada, mida olemas omavahel kõneldes ütelnud,» hakati äkki kahtlema.

«Ka see võib olla tõsi, mehed, et ta on lihtsalt meie äraandmiseks siin,» ja kõik vanemad muutusid jällegi tigeaiks ning võtsid Kaupo eneste keskele. «Ütle, mitu küünart vatmali ja mitu marka hõbedat selle eest piiskopilt said?»

«Hõbedast pole juttugi, vaid tema loodab piiskopi abiga saada kogu Liivi vanemaks,» arvas omakorda Dabrel. «Seepärast ta meid laskiski siia kokku tuua, et pärast meie mahalöömist kogu Liivi kuulaks ainuüksi tema sõna!» ja Dabreli käsi tahtis haarata mõõka, mida tal aga enam vööl polnud.

«Ah siis seda oledki sa kogu aeg tahtnud,» hakkasid nüüd mehed ümberringi käratsema ning karvased rusikad kerkisid Kaupo näo ette, kuna aga üks käsi haaras tal koguni rinnust kinni.

Ägeda liigutusega rabas Kaupo enese lahti, vaatas oma kaaslasile tõsiselt otsa ja ütles pead raputades:

«Asjata nurisete mind kahtlustades, ei ole mina ühtki teie seast ära andnud ega pole ma ka salamehena siin. Mind on samuti ülekohtuselt kinni võetud!»

«Valetab, valetab, kartus elu pärast paneb teda valeutama!» käratsesid mehed läbisegi ning haarasid temast uuesti kinni.

«Tasa, mehed,» manitses nüüd Atso kui aastate poolest kõige vanem, «võib-olla ta räägib ka tõtt, ja seepärast peame oma otsuses näitama pikka meelt...»

«Kui tõtt räägid, siis salga maha kristlaste jumal, salga

maha Jeesuse orjus ning pöördu tagasi oma isade vana usu juurde, siis tahame sinu sõnu uskuda,» ütles Annu tõsiselt.

«Vennad,» lausus Kaupo kõigile otsa vaadates, «kui me ühtepuhku omaksvõetud usu maha salgame, siis aga ta uuesti tagasi võtame, eks see siis näita, et meil polegi usku...»

«Kaupo, sa kõneled ju nagu papp. Mitte tühipaljas usk pole see, mis meile praegu häda teeb, vaid et meid tahtakse panna teisiti elama, kui olemas seda harjunud ning tahame,» kostis Annu. «Usk on piiskopil ainult selleks, et seda kergemini meid ikkesse panna!»

Äkki, kui meeste sõnelemine ning tüli oli juba üsna ägedaks läinud, avati talliuks ning relvastatud raudmehed astusid sisse. Üksteise järel hakkasid nad nüüd sealt vangistatud vanemaid välja tooma, et viia neid piiskopi ette.

Kõige esimesena viidi Kaupo. Teda talutati teises õues servas asetsevasse palkmajja, kus parajasti piiskop koos rüütlitega seinäärisel järil istus, kuna preester Dietrich ta kõrval seisis. Olgugi et Kaupo jäi talle tigeaasti otsa vahtima, ei langetanud preester oma pilku, vaid vaatas omakorda Kaupole julgesti otsa, lausudes nõnda:

«Kaupo, meie ülemvalitseja, kõrgestikiidetud piiskop Albert, kellele Issand andku veel palju aastaid maapeal elamiseks, laseb minu suu läbi sulle ütelda, et sinu kinnivõtmine oli ainult suur eksitus, sest oma ustavaid sulaseid ei pane ta kunagi vangi.»

«Mina pole kellegi sulane, vaid olen vanem!» kostis Kaupo ja ajas end uhkesti sirgu.

«Vanem oled sa ainult omasuguste ilmlikkude seas,» lausus Dietrich teravalt, «kuid taevase valitseja loodud korra järgi oled sinagi meie kõrgestikiidetud piiskopi sulane.»

«Ei, Dietrich,» ja Kaupo raputas pead, «ütle piiskopile, et ristiusu vastuvõtmisega pole ma veel oma kaela painutanud ning lasknud end sulase seisusse asetada.»

Kui preester need sõnad piiskopile oli tõlkinud, sirutas see kõigile ootamatult Kaupole oma sõrmustega ehitud käe ning lausus lahkelt:

«Ole tervitatud, liivlaste ristitud vanem!»

Üllatunult surus nüüd Kaupo talle pakutud kätt, mis

oli kitsas, külm ja pehme, sest see polnud kunagi tööd teinud.

«Auväärne isa,» sõandas seejuures Kaupo talt küsida, «kui sa mõtled lasta mind priiks, siis ütle, mida võtad sa teha teistega, kes koos minuga sinu majja tulid?»

«Ka nemad saavad priiks.»

«Priiks, aga miks sa siis üldse lasksid meid vangistada, kõiki vanemaid asjata õrritades?»

«Kõik olete jällegi priid,» kordas piiskop oma pisut kalgilt kõlava häälega, «ainult enne seda peate igaüks andma oma poja mulle pandiks, et mul ei tarvitseks kellegi poolt sõnamurdmist karta.»

«Ütled, et peame andma,» kordas Kaupo, jäädes Dietrichile otsa vahtima, «käs siis ka minult tahetakse poega?»

«Jah, ka sinult, minu poeg ning ustav abimees,» kostis piiskop preester Dietrichi suu läbi.

Nüüd ajas Kaupo enese uuesti sirgu ning vaadates piiskopile otse silmi, nagu tahtes teha talle mõistetavaks otse enda suust tulevaid liivikeelseid sõnu, lausus ta ägedalt:

«Siis tähendab, et ka mina olen ikkagi sinu vang?!»

«Ei, sa oled vaba,» seletas piiskop, «ja ka poja saad hiljem tagasi.»

«Aga miks sa siis tahadki teda minult võtta? Kas sa ei usalda mind?»

«Kaupo, mu poeg, sind ma usaldan,» kostis piiskop rahulikult. «Kuid ka sina pead näitama minu vastu usaldust, andes oma poja mõneks suveks minu hoole alla kasvatada. Kui Jumal ohverdas oma poja meie kõigi pattude pärast, miks ei taha siis sina anda oma poega minu hoolde, et talle õpetataks kasulikku tarkust?!»

«Tahad minu pojast kasvatada pappi?!»

«Mina tahan kasvatada teda ainult tubliks kristlaseks, ja pärast seda võib ta tulla tagasi sinu majja,» lausus piiskop ja andis siis märku, et seekord on tema kõnelus Kaupoga lõppenud.

Kaupo juhiti majast välja, kuna aga teised vanemad toodi piiskopi ette. Kõigilt neilt nõuti, et need, kes pole veel ristitud, laseksid end otsekohe ristida ning igaüks neist annaks oma poja piiskopile pandiks, et nad oma uut usku ka edaspidi peaksid ning ei hakkaks mässu tõstma.

Säärast nõudmist kuuldes hakkasid liivlased ülearuselt

lärmama, üteldes, et tehtagu nendega mistahes, kuid poegi nad ei anna. Need, kes olid paganad, ei tahtnud ka ristimisest midagi kuulda, vaid kõik nad nõudsid üksteisest üle karjades, et neid lastaks ülekohtusest vangistusest vabaks.

«Kui keegi teist tahab midagi rääkida, siis kõnelgu ainult üksi!» hüüdis Dietrich, kes oli piiskopil tõlkijaks. «Et te aga nüüd kisendate kõik korraga, siis ei suuda ma teie sõnadest midagi aru saada!»

«Piiskopil pole õigust meid pettusega vangistada, ta on sõnamurdja, roojane kelm, alatu koer,» karjuti.

Kuna Dietrichil polnud säärases lärmis võimalik midagi tõlkida ning ka piiskop ise ei suutnud neist liivikeelseist karjumisist aru saada, siis viidi kõik vanemad jälle välja, jättes neist ainult ühe tema juurde.

«Piiskop küsib, kas tahad oma poega temale pandiks anda või mitte?» küsis nüüd Dietrich vanalt Atsolt, kes esimesena jäeti piiskopi juurde.

«Ei ole minul enam ühtki poega,» kostis Atso, kuna ta hallijuukseline pea suurest meeleliigutusest värises, «viimne neist langes tapluses piiskop Bertholdi raudmeeste käe läbi.»

Kuna Atso ise oligi juba ristitud, siis polnud piiskopil temalt enam midagi tahta ning ta talutati tagasi talli.

Seejärel toodi teised ükshaaval piiskopi ette; mõned vanemad olid kohe nõus oma poegi andma, teised aga mitte. Nad ei tahtnud, et nende ihusugu mööda maailma laiali kantaks. Kuid piiskop oli nõudmisis vali, halastamatult ähvardades lubas ta hoida tõrkujaid nii kaua vangistuses, kuni nad kõik surevad nälga; pantvangideks toodud pojad lubas ta aga juba mõne kuu pärast, kui liivlased on kõik rahunenud, nii et temal ei tarvitse nende poolt enam midagi karta, anda neile tervelt jällegi tagasi.

Ja nii polnud liivlaste vanemail lõpuks teha muud, kui lubada oma poegi lasta piiskopi kätte pandiks tuua.

«Aga miks tahad sa meid veel ristida?» küsisid lätlased Russin ja Varidote, kui nemad piiskopi ette toodi. «Ometi on meid Pihkva ja Polotski vürstid juba ammu ristida lasknud.»

«Tõsi, ka see on ristiusk, millega venelased end ehivad,» lausus piiskop lätlaste kurtmist kuuldes, «kuid et see pole mitte päris õige usk, siis tuleb teid üle ristida. Ja

seepärast võtke vastu, mis teile pakutakse ning ärge asjata nurisege. Pojad aga laske tuua meile pandiks, muidu jääte edasi vangi kas või koguni niikauaks, kuni ussid on kogu teie liha luude küljest ära söönud.»

Kõige kangemad vastupanijad olid aga Dabrel ja Annu — nemad ei tahtnud lasta end ristida, olgugi et poegade andmisega olid lõpuks nõus. Mitu puhku viidi nad küll üksikult ja ka paaris välja ning toodi tagasi piiskopi ette, kuid mõlemad jäid oma kanguse juurde. Kui neid juba mitmeti oli küllalt vintsutatud, siis pidi isegi kindlasõnaline piiskop andma nõndapalju järele, et lubas lasta neid ristimatagi vabaks, kui nad ainult annavad töötuse, et vähemalt enne surmagi lasevad taevase kohtumõistja ette pääsemiseks ennast ristida. Kuid ka säärasest sõnaandmisest ei tahtnud Annu ja Dabrel midagi kuulda, üteldes, et sõnaga ei hakka nad ennast ristiisu külge siduma.

«Kui teie isegi seda ei taha, et vähemalt enne surmagi muutute kristlasiks, siis peate oma kangekaelsuse pärast jääma igavesti vangi,» ähvardas piiskop; «saadan teid siit koguni ära Saksamaale, kus teid vangitorni heidetakse ning raudahelatega seina külge köidetakse.»

«Tee nõnda, nagu sulle meeldib, valega oled meid kinni võtnud, kuid meie ei taha valega vabaks saada, vaid ütleme sulle juba otsekohe, et säärast töötust meie ei anna!»

«Siis laske end ristida!» ajas piiskop peale.

«Kui sa meid vägisi tahad ristida, siis tee seda pealegi,» lausus lõpuks Annu.

Nõndasama ütles ka Dabrel, sest pealesunnitud ristimist võis ju jällegi loputada eneselt maha, kuna aga töötuseandmist polnud kuidagi võimalik tagasi võtta, kui ise ei tahtnud sõnamurdmisega muutuda roojaseks.

Pärast seda, kui kõiki kinnivõetud ristimatuid liivlasi oli pühitsetud veega kastetud, lasti iga vanema juurde üks ta sulaseist, kellele nad ütlesid oma poja nime, kes kodunt pidi kiiresti saadetama nende asemele pandiks. Seejärel anti igale sulasele tagasi ta hobune, et ta võiks rutata oma isanda kodupaika, ning määrati ka kindel aeg, millal keegi neist pidi pandiks toodud poisikesega piiskopi laagris tagasi olema.

PANTVANG VIIAKSE...

Otse Kaupo õue tagant, kõrge pistandtara juurest algas suur pärnapuumets, kus kasvas ka palju tammi, ulatudes peagu Annu külakondade ühismaadeni välja. Sellest metsast ei raiutud ühtki põletis- või tarbepuud ega tehtud sinna ka kunagi alemaad, sest peagu iga tamm, lõhmus ja isegi mänd selles suures metsalaanes oli jalapeal kasvav mesitaru. Ja seepärast sumises ning kihaski kogu pärnapuumets mesilasist, kes päevast päeva suure usinusega Kaupole rikkalikku meesaaki kokku kandsid. Kõik need tarud, kuuludes ainuüksi Kaupole, olid ühtlasi tähistatud ka tema majamärgiga.

Aeglaselt ning vanadusest veidi lohisevail sammel kõndis päevast päeva selles metsas tarude hooldaja vana Haigo, terav künakirves pistetud vart pidi pussaku vahele, kaenla all istelaud ning puu otsa ronimise nõörsilmused heidetud õlale. Aeg-ajalt, pilku tõstes, heidab ta silma mesipuude kaanelaudadele — kas neist mõni pole kõdunedes maha varisemas, või kas karude eemalepeletamiseks nende ette riputatud puunotid ja püünised on kõik veel alles ning terved.

Nii nagu Kaupo majarahvas, samuti aga ka kogu külakond teadis rääkida, oli vana Haigo eestlaste soost. Juba Kaupo vanaisa ajal olid leedukad, Sakalast röövkäigult tulles, toonud ta sealt pisikese poisikesena kaasa, kuid liivlaste maalt läbi minnes jätnud ta kogemata Toreidasse maha. Ja siis oligi Kaupo vanaisa võtnud ta oma õue, kus ta orjademajas üles kasvatati, kuid siiski mitte nagu ori, vaid kui vaba mees, kuna tal lubati kanda pikki pügama juukseid.

Juba ammusest ajast korraldas ning valvas ta suviti mesipuid, mida Kaupol oli tuhandeid, sügisel aga sulatas ning valas vaha suurteks sõõrideks ja talvel käis koos teiste sulastega metsades küttimas. Aga samuti armastas ta voolida ning painutada vibusid, mis oma sitkuse poolest olid üle terve kihlakonna tuntud. Kui tal parajasti muud teha polnud, siis voolis ta külalastele tillukesti mänguhobuseid, -veiseid ja vilepille.

Nüüd, millal päike oli jõudnud juba üsna madalale

vajuda ning vanema õues hakati majakondsete sööma kutsumiseks lööma lokulauda, jõudis ka vana Haigo metsast välja. Samal ajal lõpetasid kõik sulased ja tüdrukud oma päevatöö, et pärast õhtusööki ööpuhkusele asuda.

Suur perelaud, mis suviti asus alati õues, oligi juba leiva ja savikaussidega kaetud, kuna aga tulekojast toodi kohale suur tahmane pada aurava leemega. Käratsedes ja kilgates ruttasid sulased ja tüdrukud oma tööpaikadest laua juurde, kiskudes igaüks rasude vahelt suure puulusika välja. Ühtlasi piilusid nad aga kõik salamahti vanema elumaja poole, kunas emand tuleb sealt ennast näitama.

Kaupo suur elumaja, mis oma toreduselt oli peagu üle terve Liivi, asetses avara õue idapoolses servas, keskmise uksega otse vastu väravat. Kogu maja pikkuselt oli ta esiküljele ehitatud suur katusealune lahtine lõöv, kuhu suubus neli akent, mis kõik olid kaetud imelikul kombel läbipaistva vilgukiviga, mida saksa kaupmehed olid alles mõni aasta tagasi Kaupole mere tagant toonud. Ütle mata kõrge majakatus oli aga kaetud paksude kisklaudadega ja otsaviilude kohalt ehitatud toredasti nikerdatud unka laudadega.

Otse vanema elumaja kõrvalt algas pikk rida aitasid, millest paljud olid postidele ehitatud ning mille katusealustes lakkades suviti magasid sulased ja tüdrukud. Õue teises servas asetses pikkadest varbadest ehitatud tulekoda, kus suvel keedeti perele toitu.

Ja istusid suures pere söögilauas kõik vabad sulased, siis tüdrukud, laua kõige alumises otsas põetud peadega orjarahvas, kõigil näod töövaevast kurnatud ning tõsised. Kuna aga kristlikust kombest peeti Kaupo majas ikka endise kindlusega kinni, siis pidas söögipalve sulaseist kõige vanem, Haigo, ristitades käsi ning pomisedes talle eneselegi tundmatuid sõnu, mis algasid *pater noster*'iga. Niipea kui palvus oli lõppenud, haaras Haigo kohe lusika ning lõi sellega vastu kausiserva lokku, andes söömiseks märku.

Olgugi et kristliku kombe kohaselt pidi Kaupo lauas söödama vaikselt, millega oldi juba ammu jõutud harjuda, sõandas nüüd ometi seakarjane Ahko lausuda:

«Ega vanem pole veel oma teekonnalt tagasi jõudnud, ae?»

«Beni pole teda kodus nähtud, kes teab...?!»

«Küllap nüüd piiskopi majas ikka suurt rahupidu peetakse?»

«Mehed joovad seal end purju, ja mine sa tea, mida seal kõike ei või veel juhtuda — purjus mehe käsi on kerge tõmbama mõõka,» ja Ahko lõrpis leent edasi.

«Küllap meie vanem tuleb ikkagi terve nahaga, las ta nüüd lohutab pealegi oma meelt, kuna ta muidu istus alati tusesena kodus; ja eks siis ole orjagi põli pisut kergem, kui vanem on hästi tujus.»

Üldse hakati aga Kaupo õues tundma sellest ajast rohkem sõnavabadust, kui preester koos oma munkadega oli külast lahkunud. Nende lahkudes oli siin ikka rohkem lusti, nii et tihti võis vaikselt õhtul enne magamaheitmist kuulda aidalakast leelutavat häält. Mungad, need olid nagu tigidad kaarnad igal pool rahval kiusajaiks kannul, kandes isandale igaühe peale kaebust ning pekstes iga-augusel kombel keelt, nii et juba mitmed sulased olid karanud Kaupo juurest minema. Isegi paar orja olid plehku pannud, kuid põetudpealistena oli neid igal pool ära tuntud ning toodud lõpuks tagasi. Kunagi ei osatud munkade meele järgi olla ning elada, sest ikka leidsid nad põhjust rahvast haugutada.

Kui nüüd vanema emand Maalu koos oma puusakõrguse pojaga, keda Dietrich oli ristunud Bertholdiks, lävele ilmus, hüüdsid kõik lauasistuvad sulased teda nähes:

«Emand, nüüd, millal meie vanem piiskopiga pidu peab, anna sina meilegi kapatais mõdu, sest egas orjagi suu pole sarvest, ka tema oskab head maiku ära tunda!»

«Anna teile mõdu,» lausus Maalu naeratades, kuna ta kõrval seisev pisike Berthold keerutas ta põllenööri käes, «ei tea, mida võtate siis viimati teha, orja veri ei pea ju kangele joogile vastu.»

Kuid kõik see oli üteldud rohkem naljatades kui tõsiste sõnadega, olgugi et nüüd, kui peremeest ennast polnud kodus, oli ohtlik lasta sulastel juua end purju. Kuid vähemalt kombegi pärast pidi ta algul nende tahtmise vastu ikkagi tõrkuma, et mitte orjarahvale näidata, nagu oleks ta kohe valmis täitma nende soovi. Ühtlasi võttis ta ka kohe lisada:

«Kui ma teaksin, et Kaupo tõesti peab praegu pidu, siis ma ei keelaks teile paari kruusitait, kuid vahest on

aga ta meel praegu koguni nukker, ja kuidas võivad siis ta sulasedki end mõduga rõõmustada?!»

«Ei, emand, vanem viibib praegu oma sõprade seltsis, piiskop ise on ju oma lahke sõnaga teda kutsunud!» hüüdsid mehed söögilauast.

Nüüd andiski Maalu aidavahile käsu, et see laseks tuua sulaste lauale mõned mõõdutäied mõdu.

Samal ajal kui väike linalakk Berthold oma ema kõrval seisis, püüdsid karusenäolised sulased emanda meeleheaks temaga igasugusel kombel naljatada, näidates talle keelt, virildades nägusid ning jõllitades silmi. Poisike oli aga kõige sellega juba harjunud ega pannud neid nüüd enam tähelegi, vaid ootas ainult parajat aega, et pääseda Haigo juurde, lootuses, et ta on jällegi voolinud talle mõne hobuse või sarvilise härja.

Kui siis mõdukannud lauale toodi, haarasid mehed need ahnelt pihku ning ütlesid Maalut kiites:

«Aituma emandale, tänu tema lahkusele! Meejook karastab mehe meelt, ta paneb kurgu kõrisema ning meeled rõõmsalt kihelema...!»

Ja kannud tõsteti suu juurde ning joodi kadakapuust voolitud kappadest kangust.

Samal ajal istus lauas Aali kõrvuti oma tütre Külluga. Olgugi et Küllul oli alles viieteistkümmes suvi ilmavalgust näha, oli ta juba ema pikkune ega jäänud ka tugevuse poolest temast palju alla. Ehk küll ka tema oli Kaupo laps, kuid preestri ütlemist mööda siiski ainult ta sohitütar, ning seega elas temagi peagu ümmardajana majas. Ta oli juba jõudnud õppida kuduma imepeeneid kangaid, võösid ja köitepaelu, mida ta tegi nõnda palju kui jõudis ning tahtis, ilma et tal selleks suurt sundust oleks olnud. Seega oli ta elujärg isamajas siiski mitmeti kergem kui teistel orjavaimudel, olgugi et Maalu püüdis omapead talle kaela veeretada mitmeid lisatöid.

Lõpuks tõusid mehed mõnusalt rõhitades ning kaenlaluseid sügades lauast, et hakata ööpuhkuseks laiali minema, kuna aga Maalu viis oma poja, kes oli Haigolt saanud jällegi ühe puust sarvilise, tagasi majja.

Õhtu oli üsna kiiresti lõppemas, veel punetas silmapiiril eha, ja siis lähenes öö, mis oli orjavaimude päralt. Juba olidki kõik sööjad lahkunud lauast, mis oli täis näritud kontide hunnikuid.

Kaugel eemal hirnatas hobune, siis kuuldus lähenevat kabjaplaginat, ja peatselt hakati suletud värava taga kollatama.

«Kes, kust, Tõivo!» hüüti õueväravat avades.

Vahutavat hobust käekõrval talutades astus nüüd üks Kaupoga kaasa läinud sulaseid õue, kus ta väsitavast ratsutamisest hingeldades hüüdis:

«Kaupo, meie isand, on piiskopi vang!»

«Vang,» kordasid kõik majakondsed Tõivo ümber kokku rutates, «vang, meie isand on vang...?!»

Ja nüüd hakati õues kisama, kaebama ja ulguma. Kuuldes väljas hädaldamist, ruttas ka Maalu õue, kus Tõivo ühtepuhku kordas:

«On vang, ja ühes temaga ka kõik teised Liivi vanemad, olgu nad siis paganad või ristiveega kasutatud!»

«Aga miks siis ka ristitud vangi pandi?»

«Ei piiskop sellest küsi,» ja Tõivo haaras laualt leivakanniku pihku, hakates seda näljaselt närima.

«Kuidas see siis juhtus, räägi ometi!»

Kuid Tõivo, olles hammustanud suu leiba täis, ei jõudnud otsekohe vastata, vaid mugides läks tal nõndakaua aega, kuni Maalugi tema juurde jõudis, hakates omakorda pärima:

«Mis sa siin räägid, Tõivo, kes on vang?»

«Emand, piiskop pani meie vanema vangi!» hüüti nüüd ümberringi.

Näljane sulane neelas rutuga leivatüki alla, pungitas siis veel korra silmi, ennagu suutis lausuda:

«Tõsi, emand, piiskop pani ta vangi... nüüd aga tulin tema lunastuseks viima siit panti.»

«Panti?!» kordas Maalu, kuna aga majakondsed hakkasid kohe pärima:

«Ja mida ta meie vanema eest nõuab?»

«Piiskop nõuab igalt vanemalt ta poega!»

«Poega!» hüüti kohkudes, kuna aga Maalu valjusti kiljatas:

«Ei — ei, poega ma ei anna!»

Nüüd ilmus ka väike Berthold trepile, kust aga kohe ruttas hüüatades ema juurde, haarates ta seelikuservast kinni.

«Berthold, minu poeg, sind ma ei anna piiskopi kätte,

ei anna,» ütles Maalu peagu nuuksudes ning haaras poja süle, teda tugevasti enese vastu surudes.

Majakondsed esitasid aga Tõivole ikka uusi ja uusi küsimusi, üks neist ärevam kui teine.

«See on tõsi, et tahetakse poega,» seletas Tõivo, «muidu teda vabaks ei anta.»

«Aga mine sa tea, viid äkki pojagi tagant otsa, ilma et vanemat seepärast veel lahti lastaks,» arvas äkki Haigo. «Kas sa teda ka oma silmaga nägid, kas tema andiski sulle säärase käsu?»

«Kuidas, ah et kas teda nägin,» kordas Tõivo. «No vanem ise oma suu läbi käskis mul tuua, üteldes veel lisaks, et pean tooma Bertholdi ega mitte mõnd teist tema asemel, kuna preester Diderik tunneb ta poega. Ja nõnda saatsid ka kõik teised vanemad oma sulased poegadele järele.»

«Vaat missugust häda see preester oma munkadega meile kaela tõi,» kurjustasid sulased. «Arvasime juba ammu, et ega neist munkadest pole meil loota midagi head, ja nüüd ongi õnnetus käes! Aga mis teha — vanem hellitas ning hoidis neid ülemäära, ja see ongi siis tänuks...?!»

«Pahareti, aga mitte Issanda koerad, nagu nad end küll nimetavad!» hüüti käratsedes.

«Ei — ei, poega ma neile ei anna,» kordas Maalu ägedalt.

«Aga, emand, mida me siis teeme, kui piiskop vanemat teisiti vabaks ei anna?» lausus Haigo kui kõige vanem sulaste seast.

«Kutsume rahva kokku, teeme ta sõjaga vabaks...!» hüüdis Maalu peagu kriisates ja kitkus juukseid peast. «Kuid poega mitte... Bertholdit ma ei anna...!»

«Kuis siis kõigega jääb, vanem ise käskis ju tuua?» ja Tõivo vaatas õlgu kehitades ümber kogunenud rahvale otsa.

«Emand, sul tuleks ikkagi poeg anda, kui vanem ise seda nõuab,» kordas Haigo, «sest sõjaga minna oleks meil sõge tegu, kui vanem ise on vaenlase käes vangis.»

Vaikides kuulas nüüd Aali kõike seda hädaldamist pealt. Talle meenus ta enesegi poeg, kelle ta kohe pärast sündimist oli pidanud saatma Tooni kotta. Jah, ta teab, kui valusasti kisendab emasüda sees, kui ta peab oma ainsast

pojast lahkuma. Ja seepärast ei tunne ta nüüd Maalu vastu sugugi kahjurõõmu, vaid tal on temast koguni hale. Et tema pärast oli Kaupo teda enesest eemale tõrjunud, kõike seda oli ta jõudnud juba unustada ning peale tuima valu ei kandnud ta oma südames enam midagi. Jah, nüüd võis ta koguni rõõmus olla, et mitte tema pole Maalu asemel. Aga samuti tundis ta rõõmu, et ellujäänud lastest pole tal mitte poeg, vaid on tütar, Küllu. Tõesti, poegade pärast peab alati olema hirmul, nad võivad tapluses langetada või neid nõutakse jälle pandiks, kuid tütar on alati kodus ning ema silma all.

Nüüd aga, kuuldes, et Kaupo peab vangis vaevlema, heitus Aaligi, ning Maalu asemel oleks ta kõhklemata olnud valmis ta vabastamiseks ohverdama poega. Kuid Maalu ei täidnud lahkuda pojast, nagu oleks ta pidanud teda enamaks kui meest, ning surudes teda üha tugevamini enese vastu, kisendas ta kogu aeg: ei anna ja ei anna!

Välke kümneaastane Berthold vahtis aga imestunult enese ümber. Tõsi, ta aimas, et temaga tahetakse teha halba, mille eest ema püüab teda kaitsta; kuid ühtlasi sai ta aru, et kõik see peab sündima ta isa pärast. Ta ju kuulis, et isa peetakse vangis, kelle asemele tahetakse nüüd teda sinna viia.

«Emand, vanem vaevleb vangis ning ootab, ja seepärast ära tõrgu,» hakkasid lõpuks kõik sulased Maalule peale käima. «Mähi poeg vammustesse ning saadame ta tee!»

«Ütlesin juba, et poega ma ei anna!» lausus Maalu tigevalt ning hakkas tagasi läve poole liikuma.

«Kuid vanem ise on käskinud,» ja sulased astusid talle tee ette.

«Ma lunastan ta hõbedaga, kogu varanduse saadan tee...!»

«Ei aita, emand,» ütles Tõivo pead raputades, «küllap vanem oleks siis isegi käskinud seda teha. Pealegi nõuab piiskop ju ainult poega!»

«Siis ajame külad kokku, saadame mehed tapritega tee!» hüüdis Maalu põlevi silmi.

«Ei aita seegi,» laususid sulased päid raputades, «üksmeelt on praegu Liivis vähe, piiskopil aga majad raudmehi täis... ja pealegi on kõik meie vanemad tema käes

pandiks! Nii et peame kuulama vanema sõna ning tegema tema tahtmist mööda.»

«Ai-ai-ai, oh Jumal, Jumal,» nuttis nüüd Maalu kibedalt ning vajus läveesisele trepile.

«Mis sa enam risti-jumalat kutsud,» urises Haigo, «eks tema olegi selle kurvastuse meile majja toonud.»

«Tasa, tasa,» hakati Haigot manitsema, sest kunagi ei tohtinud Kaupo majas ütelda kristlaste jumalast halba, sest eesotsas oma vanemaga oldi ju heidetud end tema meelevalle alla.

Maalu aga nuuksus edasi ning oli üsna murtud. Tema poega, pisikest Bertholdit tahab see südameetu piiskop talt röövida, ja ta nuttis nõnda kibedalt, et isegi sulastel tuli vesi silma. Ah, see kole ristimees seal Väina ääres, kui ometi keegi võtaks südame rindu ning pistaks ta mõõgaga läbi!

«Emand, ära nõnda palju kurvasta, egas sina üksinda pole, kellelt poega nõutakse,» alustasid sulased uuesti. «Nüüd on ju kõigis vanemate majades kurvastus suur...»

«Kuid teised on ju paganad, võtku piiskop neilt; meie oleme aga kristlased...! Kui nüüd meilki nõutakse pantisid, mis kasu meil siis sellest on, et oleme ristitud...?!»

«Ristiusust pole liivlastel kunagi kasu,» lausus Haigo pead raputades, «kasu on ainult preestritel ja piiskopil... Oma vanemat ei tohi me aga nüüd mitte hädaohtu panna, vaid las poeg, kes praegu on alles väetike, vahetab oma isa välja; ja kui ta sealt tulema pääseb, küllap ta siis oskab juba pidada parajat nõu.» Nähes aga, et Maalu mõtleb veel ikkagi tõrkuda, lisas ta pisut ähvardavalt: «Muidu tulevad piiskopi sulased siiagi ning viivad vägisi...!»

«Ma ei jäägi neid siia ootama, vaid lähen koos Bertholdiga ära metsa!»

«Emand, ei seda tohi teha!» hüüti kohkudes.

«Maalu, ära tõrgu,» ütles nüüd Aali, «kas sa siis tõesti tahad saata hukatusse oma meest?»

«Sina, Aali, ütled mulle seda, sina, kel enesel polegi poega!»

«Maalu, ära irvita, minulgi oli poeg, ja veel palju varem kui sinul... kuid et ta suri, siis ometi pole mina selles süüdi. Ka mina olen tundnud poja kaotuse puhul

südamevalu, aga kui ta veel praegu elaks, siis mina küll ei tõrguks teda Kaupo lunastuseks ära andmast!»

«Emand, ära asjata tõrgu,» lausuvad sulased uuesti, «kui vanem ise on jällegi siin, egas ta siis oma lihast poega ometi hätta jätta, vaid ajab veel kõik kihlakonnad jalule, ning küllap siis toome poja kas või vägisi tagasi!»

Ka muu külarahvas kogunes nüüd vanema õue, kus suure kohkumisega kuuldi, kuis kõiki vanemaid piiskopi väeleeris kinni võetud ning et nüüd pendel lunastamiseks pantisid nõutavat.

«Puha äraandmise ja pettusega,» kurjustasid mehed. «Bäärane kaval pettus ning sõnamurdmine, kõik see on liivis olnud seni täitsa tundmatu, kuid nüüd külvab ristiust meie vahele vihavaenu, umbusku ning pettuse seemet!»

«Emand, anna poeg siia,» hakkasid lõpuks sulased ikka kangemini Maalule peale käima, «kui sa heaga ei taha anda, siis võtame ta sult vägisi!»

«Vägisi, minu poega tahate minult vägisi võtta?!» Ja Maalu kargas jalule.

«Võtame vägisi ning saadame ta tee, kui sa teda meie vanema lunastuseks ei tõi anda. Kas sulle on siis poeg armsam kui mees?» ütlesid sulased kurjaks muutudes.

«Jätke ta siis vähemalt seks öökski minu juurde...!»

«Ei, emand, Väina äärde on palju maad, öö aga teekonnaks küllaltki valge,» vaidlesid sulased vastu; «ja see pärast ärme enam aega viidame, vaid saadame ta vanema kasuks juba nüüdsama tee.»

Nähes, et peab oma pojast paratamatult loobuma, lausub Maalu ägades:

«Oh poeg, poeg, kas selleks pidingi sulle elu andma, kas selleks pidin sind kätke kiigutama...?!» Ja ta vabastas oma käte vahelt pisikesest Bertholdi, kes nüüd seda tugevamini haaras ta kaela ümbert kinni.

Maalu, kes kõigest sellest oli peagu nõrkemas, andis oma poja ümmardajate hoolde, et need peseksid ta näo puhtaks ning paneksid talle uued karusnahksed rõivad selga.

Kuna oli otsustatud, et koos Tõivoga lähevad veel paar sulast Bertholdi viimiseks kaasa, siis toodi tallist kolm puhanud hobust välja. Algul oli küll Maalul enesel tahtmine minna pojaga kaasa, kuid sulased laitsid tal sellegi

nõu, üteldes, et vanema eemal viibides olgu vähemalt emandki majas.

Kui siis Bertholdile oli kõige kallimast valgest kalevist õmmeldud ja punaste võrelitega ilustatud vammuseke selga pandud ning uued rasud jalgade ümber mähitud, keerati ta rebasenahksesse kasukasse ning tõsteti sadulasse, kuhu asus ka üks sulaseist. Hakates lahkuva pojaga jumalaga jätma, puhkes Maalu uuesti nutma.

«Asuge ometi ükskord juba tee!» ergutas Haigo sadulas istuvaid sulaseid. «Ega see viivitaminen enam midagi aita, ainult seda kurvemaks muutub emanda meel.»

Lahkuvad sulased keerutasid veel korra mütse, surusid siis kannused hobustele kubemeisse ning ratsutasid õueväravast välja.

Kuid mahajäävale emale oli poja lahkumine valus, ta jooksis kisades õuest välja, tõttas suurele tee, kus ikka edasi joostes karjus:

«Berthold, minu poeg, poeg...!»

Siis aga kukkus ta otseti maanteele maha, jäädes sinna nuuksudes lamama.

Majakondsed ruttasid talle järele, tõstsid jalule ning püüdsid teda igati lohutada. Kõik nad mõistsid ta suurt südamevalu, suutmata aga selle vaigistamiseks midagi teha. Aali lausus talle seejuures nõnda:

«Maalu, ära ennast pimedaks nuta, kõik see läheb ju jällegi mööda. Algul tunneb küll süda suurt valu, kuid pikkamisi unustad...»

«Ei, seda ma ei suuda kunagi unustada, mitte ei suuda...»

«Unustad, kas mina oma poja pärast vähe nuuksusin, kui surm ta mult võttis, kuid pikkamisi läks valu siiski tuimaks. Ja nõnda pehmeneb lõpuks sinugi valu, küll sa näed...»

«Aali, ära sea igale poole oma poega, keda pole enam ammu olemas,» ütles Maalu, pilguks oma valu unustades, «mis sa temast mulle ühtepuhku kõneled?»

Aali vaikus, ta mõistis, et suur kurvastus on teinud Maalu meeled segaseks.

Sel ööl ei saanud aga Kaupo suures külas mitte keegi rahulikult magada. Isegi vanema õue servas asuvas orjademajas ohati hea peremehe vangistuse pärast.

KAUPMEHED, SÖDURID JA NEITSI

Lõpuks oli piiskop Väina jõe liivlaste seas üsna tugevasti oma kanda kinnitanud. Peagu kogu rahvas oli seal ristitud ning pantide võtmisega võetud nende vanemalt põlvkonnale tahtmine tõrkumiseks. Nii Holmi kui ka Üksküla linnusesse oli ta asetanud osa oma sõjaväest, kuna aga suurema osa sellest jättis enese juurde merelähedasse laagripaika, mida poolkaares piiras põhja poolt Riia-nimeline kitsas jõgi.

Et vaenutegevus oli ristisõitjate ja liivlaste vahel lõppenud ning liivlased hoopis ära hirmutatud, siis käisid nüüd mungad ja preestrid rahulikult külast külla rahvast ristimas, pannes ühtlasi abielumehi ainult ühe naisega paari. Igal säärasel ringihulkuval munkade salkkonnal oli ka hobuvankreil veetav suur veetõrs kaasas, mis kuhugi külla jõudmisel tõsteti ratastelt maha, täidetult veega, ja siis algas jällegi ristimine. Kuna paljud külavanemad olid sunduse järgi juba ristitud, siis polnud ka lihtvabadel teha enam muud kui painutada omagi kael ristiusu ikke alla.

Varasügisel, kui pärast viljalõikust taludes hakkasid vurisema suured käsikivid, mida orjad oma ihurammuga hommikust õhtuni ringi ajasid, veeti pikkades voorides piiskopile maksuvilja kokku, koondades seda Üksküla ja Holmi linnustesse. Olgugi et piiskop oma suurest armulikkusest, nagu ta seda munkade suu läbi laskis külates kuulutada, ei nõudnud seekordsest saagist enesele mitte kümnendat osa ehk *decima*'t, vaid vastutulekust uutele kristlastele asendas selle poole väiksema hinnusmaksu ehk *censum*'iga, tuli talle ometi nõnda palju vilja kokku, et Üksküla linnuse aidad said sellest laeni täis ning osa tuli veel koguni kirikussegi mahutada. Seega sattusid aga Ükskülas ajutiselt peatuvad kaupmehed oma vara pärast suurde ruumikitsikusse ning pidid koguni oma kalleid kaupu viima ikka enam ja enam linnuseõuele lahtise taeva alla. Aga samuti oli nüüd Üksküla kirikuski, mis põrandast peagu laeni oli viljasalvesid täis, üpris raske pidada jumalateenistust.

Teine lahkus, mida piiskop vastristitud liivlaste vastu

üles näitas, oli see, et ta ei nõudnud neilt mitte karjakümnist, nimetusega *decima animalium*, vaid leppis ainult kümnistalledega, milledega ta siiski suutis oma suurt sõjaväge üsna parajal määral toita. Pealegi ei tulnud ta seda mitte oma sõjameestega ähvardades nõudma, nagu tavatses teha Polotski vürst Vladimir, kes, olgugi et leppis ainult alistumise margina üpris vähesega, kuid ikkagi võttis vägisi, vaid piiskop piirdus ainult meeldetuletuse saatmisega. Kõik see tekitas aga liivlaste seas ikka enam ja enam leplikumat meelt ning nad hakkasid lootma, et nüüdsest peale kaitseb piiskop neid ka Polotski, Kuke-noisi ja Gertsike vürstide eest, kui need peaksid jälle tulema maksu nõudma. Et nad nüüd piiskopile juba mak-savad, siis arvasid liivlased üsna õieti, et neil venelasile enam teistkordselt maksta ei tule, sest kes siis kahte isandat suudab orjata?

Üsna rõõmsad olid aga saksa kaupmehed, et jälle on kaubateed puhtad ning nad päris kartmatult võivad liikuda oma killavooridega läbi Liivi Pihkva ja suure Nogardi kaubaturgudele. Kõik Üksküla aidad, samuti ka linnuseõu oli määratul hulgal nende kaupasad täis kuh-jatud, sest igaüks ootas esimest talveteed, et siis hakata edasi liikuma.

Linnuses oli ühte müüriäärde asetatud suur kahekordne rida vaate, mis kõik sisaldasid punast kui ka haljast viina; nende kõrval asetsesid kohe suured soolavakkade rõugud, siis tündrid, täis Skåne, Aalborgi, Belti, Bornholmi või Hållandi heeringaid. Vatmal, kõige enam aga just kallis Yperni ja Poperinghe mitmevärviline kalev, oli viiekümne küünra pikkuste kangastena hoolikalt peidetud õlgmähistesse ning asetatud linnuse kuuridesse varjule. Seal hoiti ka muud hinnalist ja peent pudukaupa, nagu lõuendit, lõnga, õmblusnõelu ja tillukesti hõbedakange. Vask, sea- ja inglissima, millest nogardlased valmistasid kirikutele katuseid, oli suurte lademetena laotud samuti linnuseõuele riita.

Nüüd, millal Ükskülasse koondunud kaupmehed, oodates esimest saaniteed, valvasid seal hoolega oma vara, mida mõnel neist oli koguni mitmesaja hõbemarga väärtuses Lüübekist või Ojamaalt kaasa toodud, parandasid nende sulased ja sellid veoriistu ning ehtasid regesid. Kõik nad olid enamikus Pihkva ja Nogardi talvised sõit-

jad või külalised, nagu venelased neid seal nimetasid, ning nad läksid sinna suviste sõitjate asemele, kes esimese saaniteega pidid hakkama sealt tagasi tulema.

Kaupmees Andreas Wolfgang, kes juba kevadel oli saanud oma vennalt Eliaselt sõna, et tulgu talle Nogardisse järele, kuna ta ise peab raske haiguse tõttu sinna edasi jääma, oli nüüd säärase pika ning peagu tundmatu maa-teekonna ettevõtmise puhul suuresti mures. Kuna ta veel pealegi Lüübekist välja purjetades ei teadnud end talvise sõidu vastu ette valmistada, siis puudusid temal kui ka ta sulaseil tublid kasukad, kauba vedamiseks reed, samuti ka igasugune talvevarustis, mida kõike tuli nüüd rutuga soetada. Et Lüübekist välja purjetades oli tal ainult neli hobust, siis sai ta nüüd õnneliku vahetuskaubaga liivlasilt enesele veel neli hobust lisaks. Samuti pidi ta ka talviseks teekonnaks soetama enesele ühe paadi, mida kõik kaupmehed killavooris oma kaubakoormatega kaasa vedasid.

Tehes ning jälgides kõiki ettevalmistusi teekonnaks, pidi aga Andreas Wolfgang ühtepuhku mõtlema, kuidas see kõik tal õnnestub ning korda läheb, sest olgugi et ta Liivimaal oli varem liikunud, kuid kaugesse Nogardisse polnud ta jalga veel kunagi saanud. Kõige enam heidutas teda just suur kaubatee, mis enne Pihkvasse ja Nogardisse jõudmist läks osaliselt läbi Ugandi lõunapoolse maa-nurga, ja seal võis juba eestlastelt kimbutamist karta. Nagu üks kui teine ametivend teadis talle rääkida, ei küsinud ega hoolinud see rahvas palju millestki, vaid võttis siis kui see talle aga meeldis. Kuid üldiselt võisid nad tema rahustuseks siiski ütelda, et tänu Jumalale peaks praegu valitsema ka eestlastega rahulik sõprus, sest muidu oleks juba kevadel Tarbatu ja Otepää poole välja läinud kaupmehi tulnud sealt suure hädakisaga tagasi.

Palju muret ning südamevalu valmistas talle ka vennatütar Gertrud, keda ta ei tahtnud säärasele pikale ning ohtlikule teekonnale kaasa võtta. Juba mitmel korral on ta manitsenud tüdrukut ta sõgeduse pärast, lootes et neitsi lõpuks ometi võtab mõistuse pähe ning pöördub laevade ära minnes tagasi Lüübekisse, kus ta võiks rahulikult oodata, kuni isa ükskord koju jõuab.

Ajanud enesele lambanahkse kasuka selga, et linnuses lageda taeva all kaubavalvurina ööd mööda saata, val-

mistus kaupmees Andreas redelit mööda laskuma aida-lakast, kus ta oli nii enesele kui ka vennatütrele leidnud ajutist peavarju. Asetanud juba ühe jala redelipulgale, pöördus ta siiski veel korraks ümber ning lausus tõsiselt:

«Gertrud, kuna merel on juba sügisesed tormid algamas, siis ei jää sul lahkumiseks enam kuigi palju aega...»

«Aga, lell,» ja Gertrud langetas niplamisnõela koos lõngaga rüppe, «sa algad seda juttu jälle otsast peale. Kas sa siis tõesti ei taha lasta mind oma haige isa juurde...? Ema ongi mul juba mulla all!» ja ta puhkes ootamatult nutma.

«Tüdruk, ega sina teda niikuinii suuda aidata, Jumalat võid aga tema eest igas paigas paluda,» ütles lell peagu karedalt.

«Aga kui ta siiski sureb...?!»

«Kui sureb, siis on see Jumala tahta ja teha, meie ei suuda sinna midagi parata. Tema varanduse toon aga sealt ausalt tagasi, nii et sul selle läbi kahju kartust pole vaja tunda.»

Säärased sõnad tundusid aga Gertrudile üpris kibedaina, nii et ta hakkas veel ägedamini nutma. Mitte isa varanduse pärast ei kipu ta kaasa... kogu rikkuse jätaks ta teistele, kui ainult isa ise jääks elama...!

«Rumal tüdruk, sa nutad ju päris asjata, sest küllap isa paraneb jälle... Sind ei taha ma aga kaasa võtta just seepärast, et kuulu järgi polevat kaubatee Ugandis mitte päris puhas, kogu sinne rahvas aga, nagu sa isegi oled võinud näha, on liialt metsik.»

«Lell, liivlased ei ole metsikud, üks külanaine tõi mulle tänagi mett ja piima, ning mul oli väga kahju, et ma ei osanud ta keelt. Ise ta vaatas seejuures mulle koguni lahkelt otsa ning ütles meelitavaid sõnu, millest ma ei osanud aru saada. Seevastu on aga meie oma mehed liialt toored, nii et ma ei tihkagi nende pärast lakast lahkuda. Kõik nad ajavad suust jäledaid sõnu välja ning joovad tihti end purju. Isegi laev, millega meie siia purjetasime, oli igast paigast ära roojastatud, nagu sa isegi selle üle ühtepuhku kurtsid.» Kõike seda rääkis Gertrud säärase ägedusega, et isegi puna talle näkku kerkis.

«Olgu pealegi, laps, kuid meie sõjamehed on ju nüüd meile ikkagi suurteks abimeesteks kaasa,» lausus lell,

alles kõike seda suure kannatlikkusega kuulanud. «Aga seda ei tulnud mul veel meelde sulle ütelda, et Nogardi kaubaõues pole meil ühtki naist, vaid seal elavad kõik mehed ühistes tubades.»

«Kui Nogard on suur linn, miks ei või siis seal mullegi ulualust leiduda, pealegi veel kui lähen külastama oma tõbiat isa?!»

Kaupmees Andreas Wolfgang hakkas redelit mööda kiiresti alla laskuma, sest nõnda asjata vaieldes võib ta veel tüdruku pärast oma valvekorrale hilineda, ja pärast siis maksa koguni trahvi.

Tööpooles, selle tüdrukuga tuleb tal veel palju vaeva näha — päris vägisi ei taha ta teda tagasi saata, kuid vastu talvet teda säärasele ohtlikule teekonnale kaasa võtta oli tema meelest ka suur narrus. Ning ta pidi meelepahaga lausuma:

«Naistel on juuksed küll pikad, aru aga ülemääraselt lühike, äh-äh!»

Säärane sõge jonnakus, ja kõik see on seepärast, et pole saanud vitsahirmu tunda — isa viibib alati kaubareisidel, ema aga hellitas...

Linnus, kuhu vana Andreas läks, oli ristisõitjaid ja munki täis. Samuti elas seal ka suur osa kaupmehi, kes kõik olid toonud oma hinnalisema vara ühiselt sinna varjule. Üks kaubavirnadega täis laaditud õuepool oli eraldatud kõrge puutaraga, mille taga kaupmehed koos oma aellidega pidasid ööd ja päevad kordamööda vahti, sest kui kergesti ei võinud kõrvalise inimese silm säärast kaubahulka nähes kiusatusse sattuda, olgugi et varguse eest poomissurmaga nuheldi. Oma valvurite abistamiseks olid kaupmehed soetanud enestele ka suure tigateda koera, keda hoiti parajal määral näljasena, nii et varguse kordasaatmine pidi olema täitsa võimatu.

Kaupmees Andreas Wolfgangi abiliseks ta tänasele valvekorrale oli määratud tubli kaubasel Samuel teisest kaupmeeste artellist. Koos nendega tuli õhtuseks valvevahetuse ajaks linnuseõuele ka teisi kaupmehi, kes kõik koos ning ühiselt lugesid oma kaubapakid ja viinavaadid jälle üle, tulid siis kaubaõuest uuesti välja, sulgesid eneste järel värava, kuna aga valvurid lükkasid sellele ka seestpoolt raske raudriivi ette.

«Aga täna on Jumal andnud päris selge õhtu,» lausus

Samuel taevast vahtides, kus üksikud tähed hakkasid sirama.

«Oleks hea, kui ta laseks seda ikka edasi kesta, siis poleks meil vähemalt vihma karta,» lisas Andreas.

«Egas vihmagagi valvamisel viga pole — keera end kasukasse, poe purjeriide alla kottide vahele ja maga nagu koopakaru, sest kes siia vargile ikkagi pääseb või julgeb tulla?»

«Kes sedagi teab, niikaua ei tule, kuni ükskord ongi hunt karjas käinud.»

«Ääh, ei tule,» ja Samuel heitis käega, «koer on meil ju ometi siin kah abiks...»

Nõnda need valvurid istusid seal kaubavirmade vahel ning vahtisid omavahel arutledes taevast, mis ainult piskese tükikesena siia õuesoppi silma paistis. Koer aga vajus rahulikult nende jalgade ette, kikitades algul küll üht ja teist kõrva, kuid sedamööda kuidas külast ja ka linnusest enesest kostvad hääled hakkasid vaibuma, laskis ka tema oma pea norgu. Üleval müüriserval jalutava linnusevalvuri sammudest tekkivat krõbinat ei pannud ta aga enam tähelegi, sest see kostis lakkamatult päevast päeva.

Teades juba ette, et lell on sel ööl jällegi kaubaõues valvamas, oli neitsi Gertrud andnud rüütel Danielile lubaduse, et ta tohib tulla teda jumalagajatuks külastama. Kõik need ristiõitjad, kes vähese maksu eest olid andnud piiskopile lubaduse jääda Liivimaale talvitama, olid paigutatud linnustesse, kuna aga teised, nende seas ka rüütel Daniel, pidid juba õige peatselt pöörduma sadamapaika tagasi, et juba esimese soodsa tuulega alustada teekonda kodumaale.

Danieli oodates oli neitsi Gertrud üpris rahutu. Ikka enam ja enam peab ta ühtepuhku mõtlema ka temale, otsegu oleks ta kasvamas tema südame külge. Tõsi, ka tema on andnud talle nõu pöörduda tagasi Lüübekisse, et mitte Venemaa-teekonda alustades oma elu hädaohtu panna, ja ta saab aru, et säärane nõuanne on tulnud selle noore rüütli puhtast südamest. Kuid ta ei saa sinna midagi parata, sattugu ta elu seejuures kas või kümneid kordi hädaohtu, ta läheb ikka, sest ta peab nägema oma isa.

Iga kord, kui lell viibis valvurina kaubalaos, tuli Daniel siia liivlaselt renditud majja, ronis redeli ülemisele pulgale, ning siis olid nad omavahel vestelnud vahel peagu hommikuni, kuid seejuures ikka pooleldi sosinal, et teispool laudseina magavad sellid ja õpipoisid seda ei kuuleks. Täna aga on nende jälleenägemine viimane, sest Daniel sõidab kodumaale tagasi. Ja just seepärast tunnebki nüüd Gertrud nagu mingit salajast pakitsust südames, temas tekib koguni kartus, äkki Daniel ei tulegi? Meelsasti oleks ta juba päeval läinud jalutades linnusest, lootes teda näha, kuid ta pelgas seal asuvaid karme sõjamehi, kes oma naeru ja rõvedate sõnadega olid alati valmis talle häbi tegema. Kuid ka Daniel oli andnud talle nõu, mitte oma kodupaigast üksinda lahkuda, sest ristiõitjate seas olevat palju ka sääraseid mehi, kes alati on valmis ligimest rõhuma.

Istudes üleval lakalävel, vahtis Gertrud sealt alla külavahetele, kus veel ainult üksikuid inimesi liikus. Siis pööras ta pilgu väljadele, kus liivlaste poisikesed ratsa oma hobuseid ööseks metsa viisid. Puhuti siin ja seal oli näha ka vilkuvaid õitsitulesid, mis õhtupimeduse saabudes süüdati. Kõik liivlased elasid aga oma kodudes nüüd üpris vaikselt, nagu oleks neid rõhunud lein. Ainult harva tungis kuskilt suletud õuest ta kõrva laul, kuid seegi oli üsna nukker.

Vahepeal oli ilm muutunud juba päris pimedaks, kuid Gertrud istus ikka veel avatud lakaukse juures ja ootas. Põhu ja laudadega eraldatud laka teises otsas magasid sellid ja sulased juba ammugi, nii et nende vägevad norskepõrinad olid õuegi kuulda.

Kas ta tuleb või ei tule, mõtles nüüd Gertrud, vahtides pea kohal säravaid tähti, mida Jumal oli kinnitanud laotuse külge. Nagu ta oli kuulnud, olevat igale inimesele määratud üks täht, mis ta eluteed juhib ning ta aures jällegi kustub. Kui ta nüüd teaks, missugune neist tähtedest kuulub temale, missugune Danielile, ja kus asub ta isa täht? Kas see seal, mis nõnda heledasti vilgub, või koguni see teine, kolmas... Issand, kui palju on maailmas inimesi — neid tähti ei suuda ju keegi üles lugeda!

Äkki langeb üks tähtedest heleda joana alla ning kustub, ja samal silmapilgul juhtub Gertrud mõtlema oma

isale. Jumal, kas siis tõesti oli see tema, ta isa, kelle elu praegu kustus?! Ja ta ristitab käed.

Samal ajal naksatab all pimeduses redel — keegi ronib sealt üles.

«Daniel,» sosistab Gertrud, olles tähe langemisest veelgi jahmunud.

Samas kerkibki tulija nagu lakaservale, kust ta aga kõrgemale ei pääse, sest Gertrud, asetades käed ta õlgadele, surub teda tagasi.

«Ei-ei, kaugemale ei tohi...!»

«Ei tohi,» kordab Daniel naeratades ning jääb redeli-pulgale peatuma. Siis vaikivad mõlemad, kuni Daniel alustab pärimist:

«Kas auväärne neitsi ei ole tänasekski oma tahtmist muutnud?»

«Ei, minu tee viib mind ikkagi Nogardi poole!»

Nad vaikivad jälle.

«Siis ei näe me teineteist mitte enne kui vahest tuleval kevadel,» arvab rüütel.

«Ma ei tea... kas me enam üldse näeme...?!»

«Ega te kauaks Nogardisse jääda saa, sest enam kui üks päev peale ühe aasta ei lubata seal mitte kellelgi peatuda, kui vahest ainult raske haigus ei astu vahele.»

«Tõsi, minagi olen seda kuulnud... Aga ma tahan loota Jumalale, et ta teeb mu isa õige peatselt terveks!»

«Loodame, ka mina viisin selleks kirikusse küünla.»

«Viisid küünla,» kordab Gertrud ning ohkab siis üsna vaikselt: «Ometi ei näe me enam teineteist, ma tunnen seda!»

«Me näeme, Gertrud,» kinnitab Daniel, «sest ma tahan sind enesele naiseks...!»

«Naiseks, Daniel!» Ja Gertrud, tõmbudes tagasi, suleb enese järel lakaukse.

Kohmetult jääb Daniel redelile seisma, ta ei oska algul midagi ette võtta. Tõsi, ta oleks pidanud enam valima oma sõnu, jättes kõike aga hoopis ütlemata. Ta ei tea isegi, kuis tal suust lipsatasid need sõnad, millest ainult süda mõtleb. Olles aga end lõpuks pisut kogunud, sõandab ta õige tasa ning arglikult läbi ukse hüüda:

«Auväärne neitsi, ärge pange mu sõnu pahaks ning ärge pidage neid tänamatuseks minu poolt! Andestage mulle mu avameelsus, ma ei suutnud seda ainult enesele

hoida. Andke andeks, ma lähen ja ei satu enam kunagi teie teele! Kui te ükskord olete mind unustanud, nagu ma loodan, siis mina teie mälestust hoian alati, ja mitte üksnes ainult enese teada, vaid ühtlasi ka kõigi oma lugupeetud sõprade ning auväärsete seltsiliste seas. Alati ja igal pool tahan ma teie nime au sees hoida, ning nõuan, et ka kõik teised seda teeksid!»

Nõnda kõneles noor rüütel Daniel neitsi Gertrudi kambri ukse taga redelil seistes, kuna aga samal ajal neitsi ise kuulas teispool ust hiirvaikselt ta sõnu.

«Auväärne neitsi, andke andeks! Teie vahest mõtlete, et olen teinud mingit pattu või saatnud korda jäleda teo, et tulin ristosõitjana Liivimaale. Kuid uskuge mind, oh neitsi Gertrud, ei kõige vähematki. Mitte kellelegi pole ma teinud ülekohut ega toonud muresid, vaid ainult suurest igavusest tulin kodunt välja, sest mul pole ei vane- maid ega kedagi siinses maailmas. Kuid ärge ka seda arvake, et mul rohkem varandust polegi kui ainult raud- rüü ja hobune, ei — isa on pärandanud mulle muudki!... Namuti pole ma siin mitte paljast hulkumise tahtest, vaid see oli auväärne sõjamees Bernhard von der Lippe, kes koos minu isaga on käinud Kristuse surmapaiga pärast Pühal Maal sõdimas, tema oligi see mees, kelle sõjajutud mind vaimustusega täitsid ja sundisid haarama mõõka, et tulla vabastama Neitsi Maarjale pühendatud maad.»

Vaikides kuulab neitsi läbi kinnise lakaukse, ilma et sõandaks enesest elumärki anda. Kõike seda, mis ta praegu siin kuuleb, on korraka temale liiga palju. Ta rind tõuseb ja vajub, süda peksab ägedasti, kuna aga hingamine tahab hoopis soikuda. Palju on üsna keerukaid sõnu, kuid ta ei kuulagi neid kõiki, vaid ta mõlgutab ainult üht mõtet: Daniel tahab teda kosida, tahab võtta teda enesele naiseks! Ja Gertrudi silme ette kerkib vaikne tuba, kus põrandal jookseb ruugejuukseline poisike, kuna aga eemalt kaugelt kostab kirikukellade helin.

Aga siiski, tal on nii häbi... koledasti häbi kõiki neid sõnu nüüd kuulda!

Samal ajal jätkab rüütel Daniel ikka enam ja enam hoogu sattudes:

«Seepärast uskuge, auväärne neitsi, nüüd lahkun ma siit ning lähen ära kaugemale Jeruusalemma pühadele paikadele sõdimas, lähen ja jäängi sinna, kus puhkab mu isa.

Ma ei looda enam näha teie selget pilku, olgugi et ma vähemalt jumalaga jättes tahaksin teid veel näha. Jääge jumalaga, paljukiidetud neitsi, õnn kaasa igale teie ettevõtmisele!» Ja noor rüütel hakkab redelipulkade naksudes laskuma lakaukse tagant alla.

Kuid ennegu ta jalad jõuavad puudutada maad, avab Gertrud lakaukse ning hüüab ühtaegu nii nuttes kui ka naerdes:

«Daniel!»

Rüütel tõstab pea, ronib siis kärmesti jälle üles ning haarab neitsil kätest kinni.

«Gertrud, teie polegi kuri?!»

«Ei, Daniel, ma polnudki seda,» lausub Gertrud ohates ning langetab pea.

«Ja lubate saada minu naiseks?»

«Ah, ma ei tea, ei tea, mis ütleb selle kohta isa?»

«Gertrud, ma tulen Nogardisse kaasa, palun temalt sind enesele.»

«Tuled, tõesti, kindlasti meeldid sa isale, usu!» Ja Gertrud muutub hoopis elavamaks.

«Kas ma talle meeldin või mitte, seda me praegu ei tea. Aga ma tahan selleks kõike teha ning usun, et tema mind eemale ei tõuka!»

Gertrud vaikib, ainult kui Daniel asetab oma käe ümber ta piha ning tahab teda suudelda, lausub ta peagu sosinal:

«Daniel, mul on häbi... ah, ma tunnen koledat häbi...»

Aeglaselt ning ühtlaste sammudega kõnnib üleval müüriserval vestfaallane Wigbert, pidades Üksküla linnuses oma öösist vahikorda. Tuul vingub ja poeb vilistades ta kiivriserva alt sisse, kuna aga nahksele vammusele tõmmatud rõngasrüü rõhub rängalt õlgadele.

Tõesti, igav ning troostitu on sõjamehe elu Liivimaal, mõtleb Wigbert ning juba hakkabki ta tundma kahetsust, et tühise tasu eest andis lubaduse jääda kogu talveks siia. Ja oleks siin midagi teha, ei ühtki riisumist ega tapmist, isegi varastada pole siin midagi... Muudkui ainult istu külmas kivilinnuses ning valva ööd ja päevad läbi, nagu kipuksid liivlased sul kõri maha lõikama.

Ikka validamini puhub üleval müüriserval tuul, mille eest valvuril pole kuskilt leida varju; isegi vammuse kraed ei saa ta raudsärgi pärast kergitada. Hoopis mõnusem on aga nüüd neil kaupmeestest valvureil seal all sügavuses olla — ja Wigbert heidabki pilgu alla linnuse-õuele, kust kaubariidad suurte tumedate mügarikena talle silma paistavad. Kuid millegipärast ei kosta sealt kauba-valvurite harilikku jutukõminat ega pole ka nende jalaastumist kuulda.

Magavad, koerad, mõtleb Wigbert ning sammub siis mööda kitsast müüriserva jälle edasi. Kuid ühtlasi piilub ta pilk ikka alla sügavusse, kust suured viinavaadid paistavad isegi läbi ööpimeduse. Kõik nad on laotud ülestikku üksteise otsa, ning kõik nad sisaldavad ühtekokku nii palju viina, et selles võiks koguni ujutada hobuseid. Ja tahtmatult teeb Wigberti kõrisõlm aplaid neelatusi ning ila valgub suhu.

Aga valvurid näivad seal tõepoolest magavat, sest õuest ei kuuldu ühtki kõminat. Ja mis neil nüüd seal viga tukuks, kui nad teavad, et üleval müüriserval liigub inimene, kes ühtlasi ka nende eest valvab. Kuid ometi oleksid nad seda väärt, et keegi tuleks ning ööpimeduses nende vara pisut vähendaks. Ei, tõepoolest, kui keegi peaks nüüd säärase tahtmisega tulema, siis tema küll selle takistamiseks ei liigutaks oma sõrme, veel vähem aga hakkaks tupest kiskuma mõõka.

Kõndides müüriserval edasi, heidab Wigbert üha sagedamini pilgu alla kantsiõuele, kus koos valvuritega näib magavat ka nende koer. Ning pikkamisi, kuid seda kindlamalt hakkab temas tekkima kiusakas mõte: kui nüüd õnnestuks kuidagi laskuda siit kõie abil alla, seal aga uuristada noaga viinavaadi sisse auk... ei — tõepoolest... Ja hakates ikka enam ja enam säärase võimaluse üle järele mõtlema, ei märkagi ta, kuis saabub järjekordne vahimeeste vahetuse aeg.

Pooleldi unisena tuli vana Joachim teda vahetama. Ta sügas oma suurt nina, kratsis kuklatagust ja urisedes siis enesele midagi habemesse, andis viskodaga viibates Wigbertile lahkumiseks märku, olles seega võtnud ühtlasi ka vahikorra üle.

«Vaata,» ütles Wigbert pooleldi sosinal ning osutas

müüriservalt alla sügavikku, «kaupmees ja sell magavad seal nagu härjad!»

Urisedes, et las põõnutavad edasi, heitis Joachim ainult käega.

«Kuule, Joachim,» lausus Wigbert jälle, kaaslast käerandmest haarates, «kas ei oleks seega paras aeg võtta nende vaadist mõni kortel viina?»

«Viina, hä-hä-hää, egas see mulgi lõuaotsast maha tilguks, aga eks sa katsu võtta!»

«Ja võtangi, ainult sina pead olema mulle abiks.»

«Mina,» urises Joachim, «ei, viinatilga pärast ei taha ma lasta end nagu koera üles puua!»

«Loll, egas minagi seda taha,» sõnas Wigbert. «Teeme nõnda kavalasti, et keegi ei tea märgata.»

«Kuis sa seda šaad, mehed all, koer kaasas — kuulevad ikka.»

«Keegi neist ei kuule, kõik magavad,» kinnitas Wigbert ning hakkas kaaslast oma nõusse meelitama.

Kaua ning pikalt tegid nad siis ettevalmistusi, muretsedes tallist pika köie ja tubli malaka. Pärast seda, vabastanud enese rängast ning segavast rõngasrüüst, hakkas Wigbert köie abil müüriservalt alla laskuma. Ta tegi seda suurima ettevaatuse ning osavusega, toetudes samm-sammult müürikividele ning otsides saapaninaga väljaulatuvaid kivinukke. Samal ajal jälgis Joachim üleval müüriserval hinge kinni hoides ärevusega iga ta liigutust.

Pikana tundus see aeg Wigbertilegi, mille kestel ta jalad ei puudutanud maad. Ronimisel tegi ta ühtepuhku lühikesi peatusi, et teraselt kuulatada. Kui nüüd peaksid valvurid või vähemalt koergi ärkama ning tõstma lärmi, siis tõepoolest — tal oleks raske silmusest pääseda.

Kuid viimaks ometi lõppes see hädaohtlik ronimine, ning tundes kindlat maad jalge all, tuli Wigbertile ka ta julgus tagasi. Lasknud köiest lahti, võttis ta vöö vahelt kaasavõetud kaika, vaatas veel korra hoolega ringi ning hakkas siis riita laotud viinavaatide poole hiilima.

Millisele neist ta kõige esmalt satub, kas punasele või haljale, selle üle polnud tal praegu mahti mõtelda, vaid tähtis oli ainult see, et ta ikkagi viinavaadile augu sisse uuristab. Sattudes aga õlleaamile, võib see... kuid ennagu Wigbert jõudis oma mõtet lõpuni mõtelda, kargas pimedusest kaupmeeste koer, kel oli kombeks enne hammus-

tada ja alles siis teha häält, tasase urinaga talle vastu. Aga Wigbert oli väle, ta tõstis kaika ning äigas sellega rüüsatades koerale otsemaid pähe, nii et see vajus korrapealt kokku, ainult üsna tasaselt niitsatades.

Lõpp sinuga, mõtles Wigbert ning jäi ärevalt kuulatama, kas ka valvurid pole vahepeal virgunud. Ent midagi polnud enam kuulda, nad mõlemad näisid üsna rahulikult magavat.

Nüüd hiilis ta edasi, tundes ühtlasi, heameelt, et koer, see kõige ohtlikum valvur, on tehtud lõplikult vagaseks. Võtnud siis tupest pussnoa, hakkas ta sellega uuristama esimesena käealla sattuvale viinavaadile auku. Tõsi, tammepeuu oli õige sitke noale vastu panema, kuid lõpuks siiski sai ta sellest jagu ning vedelik hakkas vaadist välja voolama. See oli viin, seda tundis ta juba lõhnast, ning lastes seda siis enesele suhu voolata, tundis ta maitsest, et see oli ühtlasi ka punane. Et aga läbi noaga puuritud augu oli õige tülikas juua, võttis ta kiivri peast, kiskus sellest villvooderdise välja ja laskis ta mulksudes viina läbi voolata. Sulgedes siis ühe käega vaadiaugu, tõstis mees teisega kiivri suu juurde ning hakkas isuga jooma.

Pärast seda, kui esimene viinajanu oli kustutatud, täitis ta kiivri uuesti servani, vaati uuristatud augu toppis aga lambavilladega kinni. Lasknud siis üleval müüriserval ärevust tundnud Joachimil vinnata viinaga täidetud kiivri nõõripidi üles, oli tal enesel üpris kerge ronida sinna tagasi.

«Wigbert, paharet, no oli see sul alles sarvilise temp!» kiitis Joachim ja hakkas ahnelt jooma.

«Jaa-ah-äh-äh-hää,» naeris Wigbert, tundes kiitusest heameelt, «iga mees juba säärase tembuga hakkama ei saa!»

«Ega ei saa, au sinule,» kinnitas Joachim ja jätkas joomist.

«Koera lõin ainsa hoobiga surnuks,» kiitles Wigbert edasi.

«Kange mees, Wigbert, oled väga kange... sind pane kas või sarvilise enesega kokku!»

«Äh-äh-äh, egas ma temagi ees risti ette lööks,» lausus Wigbert ja hakkas siis hoobeldes seletama, kuis ta selle härjasuuruse koera lõõnud sirgu, nii et ta enam kunagi ei tõuse.

«Aga kui nad hommikul seepärast lärmi tõstavad,» hakkas Joachim äkki kahtlema.

«Mispärast, et koer neil nina all maha löödi, päh, kes neil käskis öösi magada.»

«Õigus, magada ei tohi nemadki...»

«Muidugi ei tohi, ja seepärast on see neile kaupmees-tele ka paras!»

«Ikka paras,» kiitis Joachim takka.

«Aga sina, Joachim, vaata et lõuad pead!» lausus Wigbert ähvardavalt.

«Muidugi, ei tea mis kasu mul oleks sellest rääkida.»

«Ja ei olegi, sest nüüd oled sa minuga ühes killas.»

«Kuidas ühes killas?»

«Aga nõnda, et eks joonud sinagi seda näpatud viina?!»

«Äh-äh-ää, muidugi jõin, ja jooksin veelgi, kui teda oleks,» naeris Joachim, olles juba üsna märgatavalt purjus.

Nõnda polnud nad veel saanudki kuigi kaua pidutseda, kui juba kiiver oli joodud tühjaks. Ühtlasi aga hakkasid mõlemad tundma kahju, et Wigbert oli ainult ühe kiivriga viina toonud.

«Ega meil muud üle jää, kui pean uuesti ronima alla — sinust niikuinii pole toojat...»

«Minust, oi... tahad näha?» Ja purjus Joachim oligi valmis laskuma müüriservalt alla.

Kuid Wigbert, olles siiski pisut kainem, ei lasknud tal minna, vaid kiskunud ka temal kiivri peast, läks ise. Joodud viinast oli nüüd temagi hoopis südikam kui enne, pealegi veel polnud tal vaja koera kisa karta.

Vahepeal oli aga ainult uimaseks löödud õuekoer toibunud, ning kõike eelnenut unustades sööstis ta uuesti ning seda vihasemalt Wigbertile kallale, kuid jällegi lõi see ta oma kaikaga teistkordselt maha; ainult mõned korrad liputas koer veel hända, siis jäi ta üsna liikumatult lebama.

«Raibe, või ikkagi üles tõusid,» urises Wigbert ja väänas talle veel mõned korrad kaikaga pähe.

Kaupmehest öövalvur ja ta kaaslane, olles keeranud end kasukaisse, magasid üsna rahulikult, olgugi et varas neil juba teistkordselt õues käis.

Tulnud tagasi, jätkas Wigbert koos kaaslasega üleval müüriserval joomist. Alles siis, kui mõlemad kiivrid olid

tühjaks joodud, laskus ta sealt treppi mööda alla ning läks vaarudes sõjasulaste ühiskambrisse, kus laskus põhuga täidetud lavatsile ja heitis välja puhkama oma kerge vaevaga saadud peatait.

5

VIIMNE LEPITUSKATSE

Naabus tali, tuues äkki nõnda palju lund, et see mattis kõik teed ja õued suurte hangedega kinni. Kuid liivlased ei tundnudki sellest kuigi suurt muret, sest talvel tarvitsid nad kaugemaid teid võimalikult vähe. Nende peamised liiklejad olid just jahiretkedel käijad, kes kihutasid suuskadel, valimata teed või sihti, pääsedes igast paigast hõlpsasti läbi.

Küll aga tõi tali neile teise mure kaela, ja see oli, et röövimishimulised naaberrahvad põllutööde soikudes hakkavad nüüd oma kodupaikadest jällegi väljapoole retkema. Just seepärast ei kuhjatudki kõiki sügisel kogutud toiduvarasid ainuüksi aitadesse, vaid suur osa neist maeti ka maa-alustesse panipaikadesse, sest siis, kui peakski mõni suurem rüüstesalk juhtumisi tulema, ei satuks kogu põllusaak talle kätte. Ühtlasi panid aga kõik pered kordamööda külavaheteedele vardjaid ja vahimehi välja, et hädakorral oleks rahvas nende läbi õigeaegselt hoiatatud.

Vaikselt elati Toreidaski, seda enam aga just Kaupo peres, kus kõik majakondsed olid nõnda nukrad, nagu oleks neil kõigil kibe leinaaeg. Varemalt oli seal olnud liikumist õige palju, ja kui mitte muu, siis vähemalt mungad ikkagi olid käinud seal, eesotsas preestriga, kuulutama jõulurõõmu. Nüüd aga oli mungamaja tühi, selle ukseidki kinni löödud, ning Toreidas polnud neist enam ühtki jäänud.

Et aga suur pere tahtis iga päev süüa, siis orjajad pidid ikkagi tegema tööd; ning nõndakaua kui oli päevavalgust, vurisesid töökambreis jahvatuskiivid ning suurtes puust uhmrites tambiti suurmeid, et oleks millest keeta kõrti ja küpsetada karaskit ning leiba. Samuti ei lakanud kunagi ka kangaspuude klöbin ega värtnate vurin, sest olgu see suvi või tali, ihukatet vajati alati.

Kaupo ise oli tõmbunud oma kambrisse, kus ta üksinda nagu haavatud hunt lamas ööd ja päevad nahkadega täidetud lavatsil, ilma et kellegagi oleks tahtnud kõnelda. Juba varasügisest alates, pärast seda kui ta poeg ära võeti, ei tundnud ta enam millegi vastu huvi: ei ta käinud enam oma mesipuid vaatamas, ei huvitanud teda ka uued külakonna alemaad, ei kaupade vahetamine kaugemate hõimudega ega miski muu — kõik oma kodused toimetused laskis ta täita vanal Haigol. Külakonna talitusi jättis ta ikka sagedamini usina vardja Vane hooleks, mis aga omakorda tekitas rahva seas nurinat, et nõnda noor mees, nagu oli seda Vane, võis nüüd olla peagu vanema enese järgmine.

Kui ta varemalt oli tavatsenud käia oma külas talvitavate saksa kaupmeestega juttu ajamas, siis nüüd polnud siin enam neidki, sest kõik olid koos munkadega läinud Üksküllasse, kuhu piiskop Albert enne oma ärasõitu oli sakslased koondanud.

Jah, kõik nad kardavad liivi hõimudelt kahjutegemist, mõtles Kaupo meelekibedusega naeratades, olgugi et neil enestel on nüüd nõnda suured pandid käes. Kes liivlasist enam julgebki tõsta nende vastu kätt, kui piiskop viis ligemale kolmekümnel vanemal pojad pantidena ära Saksamaale. Kõigest sellest on ta aga hingepõhja sügavuseni haavunud, et ka tema poeg Berthold viidi koos teistega. Ja ometi oli tema esimesi ristitud liivlasi, esimene vane- maist, kes ainuüksi oma tahtest pöördus ristiusku, tema, kes kogu aeg on toetanud kristlaste ettevõtet, kahjustades seega isegi oma suguvendi. Ja pärast kõike seda on ta piiskopi silmis ikkagi nõnda alatu ning ustavuseta, et ka temalt võeti poeg pandiks. Tähendab, piiskop ei pidanud teda sugugi enamaks kui teisi paganaid! Ja jälle ning ühtepuhku pidi ta tasaselt oigama:

«Oh Berthold, minu poeg, kus oled sa nüüd ja kas sul ongi enam midagi süüa?»

Kuid oma muremõtteid ning kahtlustusi pidi ta kogu aeg majakondsete eest hoolega varjama, ta ei tohtinud neile näidata, et ta oma usuvahetust nüüd koguni kahetseb. Aga siiski, kas ta üldse kahetseb, sest kõik, mis ta on teinud, seda peab ta ka õigeks!

Uuesti meenub talle Dietrich, kes enne ärasõitu Saksamaale käis siin teda kinnitamas ning lohutuseks ütles, et

piiskop võttis temalt pandi ainult ta enese kasude pärast, et ta suguvennad ei kannaks siis tema peale viha, vaid peaksid teda samaseks kannatajaks, nagu on seda nemadki. Tõsi, kõike seda oskas preester rääkida nõnda uskumpanevalt, et ta lõpuks rahunes. Kuid nüüd, mida kauem poeg temast eemal viibis, seda enam hakkas meelekibedus ning kahtlus teda jällegi vaevama.

Kui piiskop poleks ilma pantideta läbi saanud, siis oleks ta võinud võtta ainult paganate poegi, või siis võtnud ka nende omasid, keda alles hiljuti ristiti. Tema poeg Berthold pole aga mitte vastristitu ehk neofüüt, nagu seda Dietrich ise oma ladinakeelse sõnaga on nimetanud, vaid sündinud kristlane.

Ainult sellest tunneb ta veel troosti, et ta poega lubati kasvatada Breemenis Püha Pauluse kloostris mitte klee- rikuks, vaid anti sõna, et ta tuuakse sealt ilmlikuna tagasi. Jah, ta ei taha, et ta poeg hakkaks tulevikus kandma musta vaimulikumantlit, vaid ta kavatseb päranda talle kogu oma elujärje ning võimu, mille pidamisega üks preester või munk ei suuda hakkama saada, pealegi veel, et vaimulikuna ei tohi ta soetada enesele perekonda.

Aga vahest polegi kogu see lugu nõnda hull, nagu ta nüüd siin rumalast peast kahtleb, vaid kõik võib lõppeda veel hästi. Ja mis kasu olekski piiskopil tema surumisest, tõugates teda seega ainult oma vaenlaste kilda.

Just samal ajal, millal ta säärast mõtet mõlgutab, tungib punetav päikesekiir läbi maarjaklaasi ehk vilgukiviga kaetud aknaavause tupp, otsegu talle uut lootust ning elurõõmu andes.

Parajasti kui Kaupo oma lamamisasemel rahutult vähk- res, astus ta naine Maalu kambrisse. Kuid temagagi ei tahtnud nüüd Kaupo kokku saada, ta oli püüdnud hoiduda temagi eest kõrvale, sest ei soovinud näha ta äranutetud silmi ning kuulda ta murelikku häält, mis kõik omakorda aitas veelgi ta tuska suurendada. Ja just see- pärast pööraski ta ka nüüd oma pilgu teisale, et mitte vaadata naisele otsa.

Maalu aga, istunud sängiservale, hakkas ohates rääkima:

«Kaupo, täna öösi nägin ma koledat und, ma kardan Bertholdi pärast!» Ja ta pühkis sõbaservaga silmi.

«Maalu, uni ei lähe alati mitte täide.»

«Läheb, Kaupo, alati läheb ta täide,» kinnitas Maalu, «sedagi nägin ma unes juba ette, et piiskop röövib meilt poja.»

«Aga, Maalu, keegi pole teda meilt röövinud, vaid ta tuuakse meile tagasi.»

Naine aga nuttis üha enam, üteldes, et igatsus lõhub ta südame.

Kaupo tundis, et samased kartused ja mured ahistavad teda, kuid ühtlasi tekitas see talle pahameelt, et nüüd tuleb naine oma kurtmistega neid veelgi suurendama. Ja just seepärast lausus ta karedalt:

«Naine, küllalt on sellest kõneldud! Kuigi Berthold viidi, siis mitte selleks, et teda meilt jäädavalt võtta, vaid et sellest oleks ka talle enesele kasu.»

«Mis kasu on lapsel, keda vanemate hoole alt on viidud võõrsile?»

«Miks ei, kloostri õpetatakse talle kirjatundmist ning ka muid tarkusi.»

«Aga ühtlasi ka vihkama ning unustama oma vana- maid!»

«Küllalt, naine, mine ära, sa räägid sõgedaid sõnu!» hüüdis Kaupo asemelt püsti karates.

Kohmetult taandus Maalu oma mehe ning isanda elu- toast. Ta ei teadnud ju arvata, et just säärase sõnadega tegi talle kõige enam haiget.

Äkki nad võrutavadki temast poja, mõtles Kaupo üks jäädes ning hakkas rahutult kõndima mööda tuba. Koos võõramaise tarkusega õpetavad nad teda austama piis- koppi enam kui oma isa. Ja mis on tal siis oma ihusoost veel kasu, kas säärasest pojast võib isa tunda veel kunagi rõõmu?!

Kuid ei, sääraseid sõnu võis rääkida ainult naine, rumal naine, kel kunagi pole täit mõistust peas.

Lähenenud korraks seinale, kus rippus mitmesuguseid relvi, võttis Kaupo sealt mõõga, kiskus ta tupest välja, katsus sõrmega tera vahedust, ning tõukas siis jälle lak- satades tuppe tagasi. Sealsamas keset seina rippus ka ta rõngaslülakuist punutud raudsärk, mis oli tehtud kauges Milaano-nimelises linnas, nagu seda teadis kinnitada kaup- mees Dagobert, kellelt ta oli selle kaubavahetamisega ostnud.

Äkki kuuleb Kaupo, kuidas õuekoerad hakkavad väljas valjusti haukuma, ning ühtlasi kuuldu sealt ka mitmeid mehehäält. Kähku riputab ta mõõga tagasi varna ning astub akna juurde, kuid läbi kollase vilgukivi suudab ta üsna ähmaselt näha õues peatuvaid regesid, millelt ronib suurtes karvakasukais mehi.

Bulased tõttavad tulijaile lävele vastu ja tunnevad neid kohe, olgugi et nende habemed ja kulmukarvad on tub- listi härmas. Ja andis nüüd igaühel neist suuresti imes- tuda, et Annu ja Dabrel on tulnud Kaupole külla, kuna kõigil oli ju teada, et nad temaga elavad salajases viha- vaenus.

Ka Kaupo oli säärasest ootamatust küllatulekust ülla- tatud, kuid siiski võttis ta oma naabreid lahkesti vastu, lastes ümmardajail tuua lauale rooga. Kolmas külaline, kes koos teistega Kaupo kambrisse tuli, oli Üksküla vanem Ako.

«Ako, ka sina oled siin, nõnda kaugelt?» imestus Kaupo.

Kuna kõrvalkambrist köetava ahju kolm külge asusid Kaupo elutoas, siis oli seal nõnda soe, et külalised pidid vabastama end kasukaist. Pärast seda istusid nad vaiki- des lauda, mille ümmardajad katsid pajas hautatud sea- liha, verikäkkide, tatrapudru ja karaskikäärudega; samuti laskis nüüd majavanem tuua sinna ka suurte kappadega kanget mõdu.

Vaikselt hakati sööma, sest algul ei tahtnud meestel jutt sugugi sobida, mida ka Kaupo ise ei osanud alustada, sest ta ei võinud ju teada, millised mõtted ning tahtmised liiguvad neil meestel praegu peas. Kui aga vaikimine veelgi edasi kestis ning näis, et külalised ei oska ühestki otaast jutuga algust teha, küsis ta Ako poole vaadates:

«Kaugelt siis sinu tee sind praegu siia toob, ega ometi otse Ükskülast?»

«Tõsi, tulen Ükskülast,» möönis Ako, «olgugi et mitte otse, vaid selja taga on pilkk ja kõver tee.»

«Eks ole nüüd Ükskülas rahvast palju, isegi kõik mun- gad ja kaupmehed on asunud ainuüksi sinna, meid toreid- dalasi on nad aga hoopis unustanud,» jätkas Kaupo.

«Nuhtluseks on nad meile kaela tulnud, toreid alased aga üteltu aituma piiskopile, et ta nad kõik sinna kogus.»

«Kuidas nuhtluseks,» lausus Kaupo. «Eks ole see kaup- mees ja munk, kes toob peredesse tarkust ja vara.»

«Tarkust ja vara?!»

«Just,» ja Kaupo osutas aknale. «Vaata, näed seda maarjaklaasi, kas seda aga meie isade ajal tunti? Nemad arvasid, et talvekülmade puhul võib aknaavausi katta ainult pimedate lükatilaudadega, paremal juhul aga seapõiest kilega, et soojust ei läheks välja... Eks ole sedagi toonud meile kaupmehed, mungad aga õpetanud meil katma sellega oma aknaid. Ja juba ainuüksi sellestki võime näha, et kõik nad on meist tarkuse poolest ees.»

«Tõsi, kuid ühtlasi on nad ka kurjuse poolest meist ees.»

«Kaupmehed ja mungad on rahulik rahvas, kellelegi ei tee nad kurja.»

«Ei tee kurja, Kaupo,» ja Ako oli muutumas ägedaks. «Tule ise Ükskülasse ja vaata: piiskop jättis sinna sadakond raudriides koera, andis linnuse pika sakslase meelevalda, ja nüüd on meil iga päev kõik kohad hädakäbeid ja kisa täis. Sakslased joovad end ühtepuhku purju, kimbutavad meie naisi, viivad neid salaja koguni linnusesse ja häbistavad seal koos munkadega... Ja see pärast peame nüüd hoidma neid riivistatud väravate ja tabade taga varjul, sest kes naistest juhtub end külahahel näitama, see kaob ning ei tule enam iialgi tagasi!»

«Tõsi, sakslaste üleannetused on suured,» lisas Annugi pead raputades.

Vaikides jäi Kaupo kõike seda kuulama, kuna aga Dabrel, visanud näritud kondi kolksatades laua alla, ütles ägedalt:

«Kui meie neid nüüd maalt välja ei kihuta, siis pange tähele, tuleval aastal on meil Toreidaski samane häda käes!»

«Sakslasi maalt välja ajada, vennad, jätke säärane sõge nõu,» lausus Kaupo meeste kavatsusest aru saades. «Niisugune ettevõtmine ei lähe teil mitte korda.»

«Miks ei, Kaupo,» sõnasid nüüd kõik külalised peagu korraga. «Sakslasi on Ükskülas vähe, liitume kõik, teeme maa neist lausa lagedaks!»

«Vennad, ma hoiatan teid, jätke säärane sõge tahtmine. Piiskop viibib nüüd küll kaugel eemal, võite tema äraolekul võtta Üksküla linnuse, tappa seal kõik sõjamehed ja mungad, aga mis ütleb ta siis, kui kevadel

tuleb veel suurema sõjaväega tagasi, kas ta siis seda teile andeks annab?»

«Küllap seks puhuks saame kogu oma rahva kokku, ja siis me ei lasegi tal tuua oma mehi laevadelt maale!»

«Aga kui piiskop randub hoopis mujal ning tuleb koguni teisest paigast, kust te ei tea teda oodatagi?»

«Peame Polotski vürstiga nõu, kutsume teda appi.»

«Appi võib ju polotsklane teile tulla,» kostis Kaupo mõrudalt naeratades, «kuid ärge siiski ka seda unustage, et meie pojad on piiskopi käes pandiks.»

«Pojad,» kordas Annu. «Kas tohime siis hoolida poegade, kui meie isadeaegne vaba põli on võõraste käte vahel vaagida?! Isegi pojad ei annaks säärast häbi meile andeks!»

«Mis sul viga nõnda hoobelda, enesel vanem poeg veel kodus,» ütles Kaupo, «minul aga oli ta ainuke...»

«Miks sa pead enesele ainult üht naist, kas nõnda võib siis pere kasvada? Oleks sulgi mitu emandat kodus, küllap siis oleks ka poegi enam...»

«Mitmenaisepidamine, see on järele komme, mis meie sugurahva seast peaks kaduma,» kostis Kaupo teravalt.

«Kui ta ükskord kaob, siis kõduneb ka kogu meie hõlm...»

«Ära kurda poja pärast,» hüüdis Dabrel vahele ja lõi oma vestu otsapidi lauda. «Poegi võime jällegi saada, kuid võõrast iket oma turjalt maha raputada on hoopis raskem!»

Küünarnukiga lauale toetudes vajub Kaupo mõttesse. Tõsi, piiskop näib tahtvat Väina ääres tugevasti kanda kinnitada, jättes isegi talveks sinna oma väge. Mida ta sääraselt talitades mõtleb või tahab teha, kes seda suudab ette teada. Siiski tundub talle, et kõige mõistlikum oleks praegu pidada temaga sõprust, aga mitte otsida vaenu, milles liivi hõimud peaksid lõpuks jääma ikkagi alla. Nõnda ütleb ta nüüd oma külalistelegi, kes on tulnud kavalate kimbutustega kiskuma teda eneste kilda.

«Kuidas saame tema rahvaga sõprust pidada, kui kõik nad lausa otsivad vaenu,» ütles Annu. «Parem tule ning liitu meiega, Kaupo, valime sind üldvanemaks ning tahame kõik nii rahu- kui ka sõjapäevadel kuulata sinu sõna!»

«Mehed, mis aitab teie sõnakuulmine, kui te ise tahate

tõugata mind säärasele meeletule ettevõtmisele. Isegi siis, kui ma veel praegugi oleksin vanas usus kinni, ei tõstaks ma kristlaste vastu kätt, sest kas teie veelgi ei märka, kuidas kogu maailm ümberringi pöörab oma pale ristiusu poole, ja peatselt on veel meie väike liivi hõim nagu paganate saareke suures lainetavas kristlaste meres.»

«Aga leedukad, ja siis veel suur eestlaste hõim...?»

«Leedukad, säärane jätk rahvas lõpeb ise oma vere tööde pärast, kuna aga eestlased on kõige hirmsamad paganad, kel seepärast tuleb ükskord veel suuri valu-päevi näha!»

«Kaupo, keegi meist ei taha kristlaseks saada just seepärast, et nad ise võltsilt elavad,» ütles Ako ägedaks muutudes. «Mindki on sunniviisil ristitud, kuid juba teisel päeval loputasin saunas end ristiveest puhtaks.»

«Ka meie tegime sedasama!» kinnitasid Annu ja Dabrel.

«Siis olete ju usutaganejad?!»

«Aga miks peaksimegi austama säärast usku, mida meile väevõimuga peale sunnitakse?»

Kaupo vaikis, märgates, et täiesti kasutu oleks tal muutuda ägedaks. Kuid siiski tundis ta eneses tekkivat meelepaha, et need mehed siin peavad teda nõnda kerge-meelseks, nagu oleks ta juba paari tühise sõna pärast valmis muutma meelt ning maha salgama oma usku.

«Kui liitume veel polotskitega, siis võime loota neilt suurt abi...»

«Et seega jääda venelastele maksualuseks,» lausus Kaupo, kuna ta otsmikul tõmbus kibestunult kipra.

«Parem siis maksame juba venekatele kokkuleppe järgi, kui et sakslased seda meile sunniviisil peale panevad,» ütles Dabrel, kuna aga Ako võttis lisada:

«Venelased himustavad küll maksuvõtmist, kuid oma usku ja kombeid nad meile peale ei suru.»

«Tõsi, seepärast ennem venekatega ühte hoida, kui lasta sakslastel teha enestele ülekohut!» kinnitas Annu.

«Aga, vennad, kas see ülekohus ongi nõnda suur, nagu te praegu kurdate,» lausus Kaupo. «Mina olen elanud paljude sakslastega enam kui kümme suve ja talvet koos, kuid pole sellest mingit kitsikust tundnud.»

«Tule ela Ükskülas ja kõnele siis,» ägestus Ako. «Pikk sakslane, kel nüüd on linnuses võim ja voli, nõuab ühte-

puhku, et meie mehed veaksid talle sinna kive ja palke, et aga oma pesapaika teha veelgi kindlamaks.»

«Linnust tulebki kindlustada, sest leedukad on ju alati saagi peal väljas.»

«Ega see enam meie linnus polegi,» kostis Ako, «ainult sakslased ise ongi seal sees. Sina, Kaupo, pane aga tähele: kui piiskop kevadel tagasi tuleb, siis on tal kindlasti nõnda palju mehi kaasas, et ta nendega võib täita kõik meie kantsid, ilma et meil enestel neisse ruumi jääks, ning siis peame paratamatult langema leedukate või semgalite hoopide all, kui juhtumisi satuksime nendega veris-
sesse tülli.»

«Aga eks selleks olegi meil raudmehi vaja, et kasutada nende abi...»

«Oh Kaupo, Kaupo, kristlaste mürk on sinus tugev — sinu süda veab sind ikkagi nende poole!» lausus Annu peagu ohates.

«Tõsi, ärge unustage, et ka mina olen kristlane!»

«Ja oled liitunud oma suguvendade vaenlastega?»

«Ei, mitte suguvendade, vaid ainuüksi paganate vaenlastega,» parandas Kaupo. «Teiega ma aga siiski ei pea vaenu, vaid ainult ütlen, et sõdimisest piiskopiga pole liivi hõimul loota midagi head, sest meie ei suudaks raudmehi võita.»

«Võidame, Kaupo, usu, võidame, kui ainult kogu Liivi tõuseb üles nagu üks mees!» kinnitas Ako.

«Seekord võidate, kuid siis toob piiskop jällegi uued raudmeeste parved maale ning nuhtleb veriselt!»

«Kaupo, ega Liivigi üksinda pole, meie selja taga seisab ju suur eestlaste hõim, nemad tulevad kindlasti abiks.»

«Eestlased asuvad kaugel ning nad on uhked, asjata oleks neid paluma minna...»

«Kaupo, kui sina meiega ei liitu, siis kutsume oma ja võõrad hõimud kokku, tulevad eestlased, venekad ja lät-
lased, ning siis lööme neid ikkagi!»

«Lätlased ei tule, sest südames kannavad nad kõik meie vastu salaviha,» lausus Kaupo.

«Siis kutsume kas või leedukad appi.»

«Leedukad,» naeris Kaupo virilduva suuga, «oma vanad põlised vihamehed kutsute appi, need rüüstavad ju teid endid paljaks...»

«Hädaga tuleb otsida nendegi sõprust.»

«Aga, mehed, olete küll auväärased vanemad, kuid räägite lapsearuga üteldud sõnu, tahtes kõiki mets- ja koduloomi ühendada,» ütles Kaupo tõsiselt. «Kuidas aga võivad ülbed eestlased, ahned venekad, salavihaga täidetud lätlased ja õelad leedukad, kes kõik elavad üksteisega tigesas vihavaenus, meie hõimu pärast omavahel liituda? Ja just seepärast annan ma teile veel kord nõu: ärge alake asjata uut taplust!»

«Et sina nõnda räägid, Kaupo, seda on meil valus kuulda. Sina, suur ja vägev vanem, kellele kõigi liivlaste silmad vaatavad lootusega, hakkad nüüd kõhklema ega tea isegi, kummale poole hoida. Kui meist igaüks hakkaks kiskuma üks ühele ja teine teisele poole, siis rebitaks liivi hõim peagi puruks ning meie kõik võime sattuda ahelaisse.»

«Mehed, praegu taote teie ise endile ahelaid!»

«Kaupo,» lausus Annu, hakates koos kaaslastega ajama enesele kasukat selga, «kuna sa meiega liituda ei taha, siis ära meid ka reeda!»

«Äraandja pole ma olnud,» kostis Kaupo tumedalt, tundes ühtlasi häbi, et teda võidaks säärases alatuses kahtlustada.

Tõsi, ta tunneb, et nende meeste kavatsuses on ka palju tõtt, ning ta olekski valmis nendega liituma, kui see ettevõtte ei tooks ainult häda ja viletsust rahvale, kellel poleks sellest mingit kasu. Aga samuti peab ta ka oma poja pärast muret tundma, sest kes teab, mida võtab piiskop siis tema kallal teha. Lahkujaid tahaks ta aga veelgi manitseda, kuid sõge tapluseiha on teinud nad pimedaks.

Samal ajal kui majavanema kambris nõnda vaieldi, istusid külaliste sulased ja Annu poeg Kullo suures pere-toas, kus neilegi oli laud lihtsate roogadega kaetud. Nemad aga olid üpris sõnaahtrad ega rääkinud küllatuleku põhjusist midagi. Küll alustati siit ja sealt pärimist, kuid kõik kavalad küsimused jooksid tühja. Köhatanud mõned korrad, võttis aga siis Haigo jutuotsa enese kätte, asetades küsimuse:

«Ei tea, missuguse nõuga nüüd teie mehed vanema kambris istuvad?»

«Kes seda teab või tohib teada, vanemate asi, ega me keräjätel ole, kus iga sõna on rahvale kuulda.»

«Tõsi, vanemate asi,» möönis Haigo ning temagi pärimised olid läinud luhta.

Kullo, kes mõõgapistest saadud haava oli põdenud välja, istus nüüd oma isa sulaste seas ühises lauas, ilma et ta üldisest kõnelusest oleks võtnud osa. Samal ajal kui ta kaaslased virgalt sõid ning kiitsid Kaupo maja rooga, pillus ta ühtepuhku vahtida nurka kuhjunud tüdrukute poole, kellest talle kõige enam silma hakkas Küllu, noor, suurte silmadega tüdruk, kes talle otsa vaadates koguni naeratab. Tõsi, ta mäletab, sellest on juba mitmeid suvesid möödas, kui ta ise veel üsna noore poisikesena oli jões ujutamas hobust, et ta siis kiskus tüdruku veest välja. Aga kas see ongi Küllu, nüüd juba nõnda suur ning tore tüdruk?

Ei olegi Kullos isu söömiseks, ta asetab lusika lauale ning vahib jällegi tüdrukut, kes vahepeal on uuesti hakanud oma õhukeste kõlalauakestega klõbistades kuduma värvilist pooki.

Aga tore tüdruk on Küllu, mõtleb Kullo edasi ning ta pilk jääb korraks peatuma ta narmastega ilustatud puusarviti — temalt võiks palju lapsi loota...

«Kullo, kas sulle meie pere roog ei olegi suupärane?» pärib Haigo, märgates, et ta ei söögi.

«Roog on tubli, täidab kõhtu ning annab rammu,» kiidab Kullo ning haarab uuesti lusika, mõteldes ise aga seejuures, et tõesti oleks Küllu koguni tõmbamise väärt.

Aga suur tüli tõuseks siis küll, kui ta tuleks teda tõmbama, sest vaevalt Kaupo teda ristimatule jätaaks, ja kas Küllu ise säärasega lepikski, sest üks temagi meel ole pööratud ristiusu poole, mõtleb Kullo edasi. Seejuures näeb ta kõige selle arutlemisega nii suurt vaeva, et koguni higi kerkib tal näkku ning ta tunneb ülemäärast kuumust.

Lõpuks tulevad külalised majavanema elukambrist välja, kõigil on näod tusased ning täis ärritusepuna, ilma et nad omavahel lausuksid sõnagi. Kähku kargavad sulased laua tagant püsti ning tõttavad õue, et seal lasila küljest vabastada hobuseid.

Tõuseb ka Kullo, kuid enne lahkumist astub ta kor-

raks Küllu juurde, asetab käe kergelt ta õlale ning lausub õige tasa:

«Ükskord tulen sulle järele.» Ja siis ruttab ta pere-toast välja.

Üksteise järel lahkuvad reed Kaupo õuest, kuna majakondsed on rutanud lävele. Kõik nad vahivad külaliste lahkumist vaikides, söandamata neile sõnakestki järele hüüda, sest kes seda teab, missugune tüli neil vanemaga juhtus. Reelistujaist vaatab ainult Kullo veel korra tagasi, ta silmab Küllut, ja siis naeratavad nad lahkumisel mõlemad.

Kuni ristteeni sõidetakse koos, siis aga peavad reed minema üksteisest lahku, sest omavaheline nõu on mees-
tel peetud juba ammu.

«Dabrel,» lausub nüüd Ako lahkudes, «nii nagu oli meil lepitud, lähed sina Ugandisse rääkima.»

«Nii nagu on lubatud, sellest peab mees kinni!»

«Katsu siis hoolega kutsuda neid meie kilda. Meelitu-seks anna aga neile teada, et saksa kaupmeeste suur killavoor on parajasti minemas Pihkva poole, võtku kinni, saavad palju vara. Räägi nii nagu mõistad, ugandlased ei armasta ju talvel end palju tülitada, vaid meelsamini magavad nad pimedas aja maha.»

«Küllap mina juba teen nagu mõistan, sina ise aga katsu venekatega hästi toime tulla.»

«Polotskisse jäta seekord minemata,» sõnas Annu vahele, «Vladimir on liialt vägev vürst, nõuab kingitu-seks palju... Gertsike Vsevolod lepib hoopis vähemaga.»

«Küllap ma seda juba vaatan, kui olen oma hõbeda kokku kogunud,» kostis Annu. «Aga mehed, mida ütleb teie meel, mul on suur kahtlus, ehk äkki annab Kaupo meid ära?!»

«Seda ta praegu ei tee,» arvas Annu, kuna ta sulane püüdis ohje pingutades taltsutada rahutuks muutuvat hobust.

«Aga ega sellest polekski ka häda, see sadakond raud-meest, kes meil praegu Ükskülas istub, peab enesegi pärast tundma veel kevadeni hirmu. Enne aga piiskop ükskord päralt jõuab, on meil juba suur liiduvägi koos.»

«Jäägu nõnda, igaühele meist õnn kaasa!» Ja kolm rege kihutasid igaüks ise ilmakaare poole laiali.

UGANDLASED

Kakskümmend kolm suurt kahehobuserige, koorma-tud mitmesuguse hinnalise varaga, liikusid mööda laia Pihkva teed läbi ugandlaste lõunapoolse maaserva. Kõik kaubakoormad olid pealt kaetud purjeriidega, kuna aga iga neljanda ree taga veeti lohisedes madalatele jalastele asetatud paati. Pikemale maateekonnale asudes võtsid kaupmehed alati paadid kaasa, sest kunagi ei võidud ju teada, kas kuskil ei satuta lahtisele veele, kust teisiti ei pääse üle.

Kõik kaasasolevad inimesed, kaupmehed ise, nende sellid, sulased ja poisid olid teekonna puhuks hästi rel-vastatud, kandes mõõka ja oda, et olla valmis tagasi lööma röövlite kallaletungi, sest päris puhtad polnud kaubateed kuskil ega kunagi.

Iga kaupmees ehk meister ratsutas nüüd oma regede ees, kaubasellid sammusid aga kombekohaselt esimese ja viimase hobupaari kõrval otse rangide või looga juures, kuna aga sulased ja poisid astusid koormate taga. Igal kaupmehel oli sellide jaoks kaasas ka üks hobune, kellel need siis kordamööda ratsutasid, iga poole penikoorma järel omavahel vahetades.

Kõigest sellest venis aga killavoor ütle mata pikaks, olgugi et teda püüti koos hoida, et hädakorral oleks ker-gem ühiselt vastu panna.

Killavoori viimased reed kuulusid kaupmees Andreas Wolfgangile, kes suure meelepahaga oli lõpuks võtnud oma vennatütre säärasele ohtlikule teekonnale kaasa. Et aga Gertrudil paremat paika polnud, siis istus ta nüüd suurde kasukasse mähituna viimases paadis, mis tõrvatud kõlt pidi lohises kaubakoorma taga. Otse ta kõrval rat-sutas rüütel Daniel, pidades tüdrukut kogu aeg hoolega silmas, sest ainuüksi tema kaitsmiseks oligi ta asunud säärasele pikale ning tundmatule teele. Kuuldes aga, et hakatakse jõudma Ugandisse, kus võib karta eestlaste kallaletungi, pidi ta seda enam hoidma silmad ja kõrvad lahti, et Gertrudile ei sünniks mingit häda.

Et aga Andreasel, Gertrudi lülil, oli alles esmakord-selt Venemaa teekond jalge all, siis pöördus ta ühtepuhku

pärimistega oma kaaslaste poole. Kõige enam andis talle seejuures seletusi pilusilmne kaupmees Dagobert, kes oma kaubareisidel oli palju maid läbi käinud ning kellest teati ühtlasi rääkida, et ta veab salamahti venelasile koguni relvi, olgugi et nendega oli säärane kaubavahetus surmaahvardusega keelatud.

«Esiteks ületame laia jõe, mida pihkvalased nimetavad Velikajaks,» seletas Dagobert, sügades oma punakat habet, «siis läheme üle vee, mis kannab nimetust Tšerehha. Meile tulevad veel ette ka laiad Ilmeni veekogud, seejärel Uza jõgi, sellest pisut allpool Šelonja jõgi, ja sealt ei ole enam suure Nogardini kuigi palju maad.»

«Kas säärane pikk tee on aga igas paigas ka puhas,» kahtles Andreas.

«Kuidas juhtub, venelastelt on kallalekipsumisi karta kõige enam Uza jõe ümbruses...»

«Ei tea, miks just seal?»

«Liialt metsik ja vaene maanurk, rahvas toidab end ainult röövimisest.»

«Aga kuidas on Ugandiga, kas siin on ka sageli röövitud?»

«Kui ugandlastega on kokku lepitud, siis lasevad nad läbi ning on lahked,» seletas Dagobert. «Mina olen koguni ühe aasta talvitanud nende juures Otepäas. Jõukas rahvas...»

«Siis sa peaksid mõistma ka nende keelt?»

«Niipalju kui hädasti vaja, seda mõistan.»

«Kui nad juhtumisi meile peale tulevad, siis ole meheks seletama ning ära kohku... räägi neile ka seda, et kaup, mis mul kaasas, pole kõik minu oma.»

«Niipalju kui mõistan,» kinnitas Dagobert. «Kuid siiski arvan, et kui tõesti peaks hädä kätte tulema, et meie siis ilma kümnendat osa oma kaubast ohverdamata siit läbi ei pääse.»

«Kümnendat osa,» ja Andreas hakkas hädaldama, «mis jääb siis meile enestele veel järele, isegi kõik oma vahakasud peaksime seega ära andma!»

«Aga mis sa ikka teed, kui tullakse ja võetakse vägisi?»

«Katsume vastu panna!»

«Meie,» ja Dagobert hakkas naerma. «Meid on siin ühes poistega ainult seitsekümmend kaks hinge... väi-

keele salgale paneme muidugi vastu, aga kui tullakse suure väega kallale, mis hakkamist siis enam on?»

«Pealegi on meil siin veel üks vapper rüütel kaasas, tema üksinda võib kümnele mehele vastu panna,» lausus Andreas.

«Eks näe, kuidas kõik läheb ja lõpeb, ette ei tea midagi ütelda,» lausus Dagobert. «Siinses maanurgas on ju kauplemine puha õnnemäng: läheb hästi, võid teenida suuri vahakasusid, aga mõnikord võid ka kõigest ilma jääda. Igatahes tahan ma maasõidu peatselt lõpetada ning hakata jällegi mööda mereteed üle Laadoga käima.»

«Mööda mereteed?»

«Jah, pealegi on meresõitjail Nogardi kaubaõues alati suuremad õigused, nii et nad kisuvad seal kõik paremad aidad ja panipaigad eneste kätte.»

«Seda ma tean, õigused on neil suuremad,» sõnas Andreas. «Aga kui sa varem olid meresõitja, miks siis hiljem hakkasid maad mööda käima?»

«Vihastusin!»

«Vihastusid?»

Dagobert noogutas ja hakkas siis seletama, kuidas ta oma viimasel meresõidul purjetanud suure kaubalastiga mööda Volhovit Nogardi sadamasse, kus polevat aga saanud ühtki voorimeest palgata, et kaupa sadamast õue vedada.

«Ei saanud palgata?»

«Keegi ei tahtnud tulla, olgugi et pakkusin neile kindlaksmääratud kümne kuuna asemel üksteist, pärast aga koguni kaksteistkümmend kuunat. Kõik nad heitsid seepeale käega ning ütlesid, et makstagu neile kas või nii palju nogateid, isegi siis nad sel päeval ei tule.»

«Miks?»

«Lihtsalt, venelastel oli seekord linna taga ühe varga hukkamine käsil, ja kõik nad ruttasid nüüd sinna himuga vaatama, kuidas üht nende seast veriselt hukatakse. Selle nägemine oli neile kõigile nõnda suureks lõbuks, et isegi teenimisest ei tahtnud midagi hoolida.»

«Imelik rahvas...» pomises Andreas ja raputas pead, kuna Dagobert hobust kannustades ruttas oma eespool liikuvate kaubakoormate juurde, olles vahepeal jäänud neist tublisti maha.

Liikudes algul mööda Liivimaad, ei kardetud kordagi

üksteist valjusti hõigata, seda vähem siis veel omavahel juttu ajada. Nüüd Ugandit läbides hakati aga ülemääraselt vaikust pidama, mis veelgi suurendas kaupmeeste hirmu.

Killavoor liikus läbi paksu kuusemetsa, mille vahel tee nõorsirgelt edasi kulges. Peatselt hakkas sadama ka tihedat lund, nii et ainult paarikümne sammu kauguseni võidi veel üksteist näha, kõik kaugemal asuvad koormad ja inimesed kadusid aga lumesaju taha. Ikka enam ja enam tõmbusid kaupmehed koos teenijatega ettepoole küüru, et vähem lund satuks neile silmi.

Rüütel Daniel, kes nüüd, samuti nagu kõik teisedki teelolijad, kandis suurt lambanahkset kasukat, oli oma rõngasrüü keeranud kokku ning asetanud Gertrudi kõrvale paati, sest külmal ajal oli teda liialt tülikas kanda.

Ka nemad pidasid omavahel vaikust, et mitte häält tehes ohustada end ja teisi. Kuid neil polnud seda vajagi — kõik jutud olid omavahel juba räägitud, nii et piisas ainult teineteise nägemisest. Tõsi, seni said nad peagu kogu tee naeratades teineteist vahtida, kuid nüüd takistas lumesadu sedagi, mattes isegi silmalaud kinni.

Imelik, kuhu võib elu vahel inimest viia, mõtles Daniel, sundides oma hobust edasiliikuva paadiga sammu pidama. Kas ta Lüübekist välja purjetades võis arvata, et tuleb minna koguni kaugesse Nogardisse. Aga ta on ühtlasi ka rõõmus, et selleks leidis juhus — nüüd ta saab palju rännata ning maid ja rahvaid näha, ja seepärast ta õieti oma kodunt välja tuligi. Ta tahab saada otse Bernhard von der Lippe taoliseks kuulsaks rüütliks, ja pealegi on nüüd temalgi oma neitsi, keda peab kaitsma. Ja seepärast ei kartnud ta teeröövlite kallaletungi, ei, ta nagu oleks koguni ihanud neid kohata, et otse Gertrudi silmade all nendega tapelda.

Küll olid kaasmaalased naernud ta üle, et ta ainult tühise tüdruku pärast jääb Liivimaale maha, ja pealegi läheb veel talle Nogardisse järele. Ta sõber Konrad von Meiendorff, kes nüüd on Üksküla kantsis sõjameeste pealikuks, kuuldes, et temagi ei pöördu talveks Saksamaale tagasi, oli selle üle üpris rõõmus. Pärast aga teada saades, et ta ei jää ka Ükskülasse, vaid liigub edasi suure Nogardi poole, muutus ta tusaseks ning laitis säärase rumala teekonna ettevõtmise hoopis.

«Ma pean sinna minema, tahan kaupmees Elias Wolfgangilt paluda ta tüdart enesele naiseks,» oli ta siis Konradile seletanud.

«Naiseks, hõ-hõ-hõ!» naeris Konrad seepeale. «Mis rüütel sa siis veel oled, kui naise võtad?» Ja ta hakkas teda igati pilkama.

Kõike seda kuulas Daniel rahulikult, kui aga Konrad hakkas lõpuks irvitama ka Gertrudi üle, siis ei suutnud ta end enam taltsutada ning paljastas mõõga. Oleks nüüd Konrad teinud sedasama, siis oleksid nad sattunud verisasse taplusse, kuid Konrad, selle asemel et kiskuda vöölt mõõka, haaras ta randmest kinni, manitsedes teda rahulikuks jääma.

«Sa valetad, alatu koer!» karjus ta siis Konradile näkku.

«Tõsi, Daniel, mitte mina polnud see, vaid mehed rääkisid, et nad on käinud temaga võsas.»

«Kes... kes olid need nurjatud laimajad, ütle mulle nende nimed!»

Imelikul kombel suutis aga Konrad end seekord taltsutada, kästes tal ainult pista mõõk tuppe.

«Ei, mitte enne, kui sa pole andnud mulle need laimajad välja!»

Et aga Konradil polnud ühtki talle nimetada, kuna ta oli säärase laimujutuga tahtnud sõpra ainult pisut õrritada, siis lahkuski Daniel Ükskülast üsna vaenulikult.

Metsavahe tihenes, lund sadas õige paksult, killavoor liikus väga aeglaselt edasi.

Äkki kuuldus eestpoolt kisa ning koormad peatusid teel. Midagi oli seal lahti — kas hobune kukkunud pikali või juhtunud mõni muu õnnetus? Siis aga kuuldus hüüdeid:

«Röövlid... röövlid seisavad teel!»

Kõik kaupmehed, sellid, sulased ja poisid kiskusid vöölt ja ka koormaist mõõgad ja kirved ning ruttasid jooksupärale ettepoole, et anda seal omadele abi. Nüüd, millal ühine hädaohut oli kerkinud silme ette, olid nad kõik ühte viisi vaprad. Hõigati ka rüüteli Danieli, ja siis kadusid kõik mehed ja poisid tiheda lumesaju taha.

Danielil hakkas veri kihama, ta tõmbas tupest mõõga, kannustas kõvasti hobust ning kihutas teistele järele.

«Daniel, Daniel, ära mine mitte!» karjatas Gertrud, püüdes ajada end paadis jalule.

Kuid Daniel, olles sattunud võitlusetuhinasse, unustas

ta hoopis. Ikka ägedamini surus ta kannuseid hobusele kubemesse ning kihutas teel peatuvaist kaubakoormaist mööda, ikka ettepoole, kust kostis kisa.

«Daniel, Daniel!» hüüdis Gertrud talle veel järele ning hakkas paadist välja ronima.

Ugandlased olid tõkestanud killavoori tee. Neid oli seal nõnda tihedalt ning paksult koos, et kaupmeestel tuli neid nähes hirm peale, veel vähem söandasid nad neile kallale asuda.

«Mine, Dagobert, räägi sina nendega,» hädaldasid nüüd kaupmehed ja tõukasid oma ametivenda ettepoole, «sina oskad nende keelt!»

Dagobert astuski koos paari vanema kaaskaupmehega teiste seast välja, et hakata ugandlastega rääkima.

«Kes teie olete ja kust tulete?» hüüdis üks ugandlasi ning nihutas oma ratsu teiste seast ettepoole.

Dagobert seletas, nii nagu ta eestlaste keelemurret tundis, et nad on rahulikud kaupmehed, kes liiguvad Nogardi poole. Ta ütles:

«Ei meie tee kellelegi häda, ja seepärast loodame, et siin maal ei tehta seda ka meile.»

«Ütled, et ei tee häda,» lausus ugandlane, kuna kõik ta taga seisjad kuulasid vaikides pealt. «Aga kes kutsus pappide raudväe liivi hõimudele kallale, kes riisus nende vara ning valas nende verd?»

«Kui seda on tehtud, siis meie pole selles süüdi,» kostis Dagobert rahulikult.

«Ühed ristikoerad olete kõik!»

«Ei, sa eksid, ugandlane, meie oleme rahulikud saksa kaupmehed, kes vaikselt liiguvad paigast paika.»

«Aga kes lubas teil tungida meie maakonda, kes andis teile siit läbiminekuks loa? Kas olete lunastanud enestele säärase õiguse?»

«Ugandlane, see on ju vana igipõline komme, et kaubavoorid liiguvad ühelt maalt teise. Kunagi pole makstud selle eest mingit muud maksu kui ainult seda, mida keegi on lahkest südamest andnud ühele või teisele kingituseks, ja seda oleme nüüd meiegi oma südant avades valmis tegema.»

«Nüüd on hilja sellest kõnelda, luba oleksite pidanud juba enne teekonna alustamist nõutama.»

«Ugandlane,» ütles Dagobert teravalt, «ma näen, et sa

nõnda vigurdades tahad meilt ainult rohkem suruda, kuid pea meeles, et läbiminekuks on olnud alati vaba.»

«Vaba oli ta siis, kui käisite ainult kauplemiseks siin, et te aga olete toonud tigea vaenuväe maale, siis on ka meie piiridel sulg ees!»

Nüüd ilmus kaupmeeste seast nende preester, võttis põuest ülehõbedatud risti, tõstis selle pea kohale ning astus Dagoberdi kõrvale. Nähes risti, mis otsegu nende õrritamiseks oli välja võetud, muutusid ugandlased tige-dalks ning hakkasid kõik läbisegi lärmama, nii et nende vanem ja Dagobert ei suutnud enam teineteise häält kuulda.

«Või tema näitab meile risti, lööge ta maha,» karjuti.

Ja ilma et oleks enam pikemalt aru peetud, pudenesid ugandlased laiali, kuna metsast ilmus neid veelgi. Kõik asusid otsemaid kaubakoormate kallale, kiskudes neilt purjeriidest katted.

«Hoi, vatmali kangad,» hüüti.

«Sool, viinavaadid!» karjuti. «Vask, tina, raud, kellukesed...!» Ja ugandlased, leidnud voorist hõbetatud kuljuseid, hakkasid neid naerdes tilistama.

«Jätkub siin kalevit meestele, naistele aga lõuendit, lõnga ja nõelu!»

«Ja lastele vallatuseks kõrinaid!...»

«Kõike jätkub, iga mees saab siit osa!»

Nagu uimaseks lööduina seisid kaupmehed vaikides paigal. Keegi neist ei osanud ega suutnudki asuda kaitsma oma vara, mida otse nende silmade all nõnda armetul kombel rüüstati. Ja mida oleksid nad suutnudki ette võtta, sest ugandlasi paistis siin olevat enam kui paarsada meest, nii et kogu metsavahetee neist aina kubises ja mustas. Metsast tõid nad nüüd isegi oma väikesed reed välja, ladusid röövitud vara neile ning hakkasid vähehaaval mööda kitsaid metsateid ära minnes killavoori juurest kaduma.

Rüütel Daniel, olles algul samuti üllatusega löödud, toibus õige pea ning hakkas tagasi ruttama viimase ree juurde, kuhu ta nii mõtlematul kombel oli jätnud oma mõrsja. Seejuures pidi ta trügima otse läbi ugandlaste, kes nüüd suurte trobikondadena olid kuhjunud regede ümber. Kuid ükski neist ei pannud teda tähele, sest kõik olid saagi pärast rõõmsad.

Lähenedes viimastele regedele, hüüdis Daniel valjusti: «Gertrud!»

Viimane regi oli kaupadest juba täiesti lage, hobusedki viidud eest, kuna aga paat, millesse Gertrud oli jäänud istuma, oli pööratud kummuli.

«Gertrud, Gertrud!» Ja Daniel muutus veelgi ärevamaks.

Ta kihutas ugandlaste seas ringi, kogu aeg hõigates Gertrudi nime, ja pärast asjata otsimist pöördus tagasi kaupmeeste juurde, kes kõik väga haledasti nutsid.

«Oh Jumal, Jumal, nüüd oleme vaesemad kui kõige viletsamad kerjused,» ägasid kaupmehed, kuna aga nende sellid ja õpipoisid, tundes oma leivavanemate hädale kaasa, aitasid suure häälega nutta. Kaupmeeste preester, laskunud põlvili, põmises kogu aeg palvesõnu.

«Teie nutate siin oma tühise vara kaotuse pärast,» hüüdis nende juurde ratsutanud Daniel, «parem tulge ja aidake otsida kadumaläinud neitsit, kes ometi on teie auväärse ametivenna tütar!»

Kuid keegi neist ei kuulunud ta sõnu, üldises ahastuses ei pandud teda tähelegi, vaid kogu killavoori rahvas, olles kuhjunud tee äärde metsa alla, vahtis vesiste silmadega ugandlaste lagastamist pealt, kuna aga preester pomises kogu aeg risti käes hoides:

«Selle eest nuhtleb Issand, ta tasugu neile veriselt kätte!...»

«Isa Andreas,» hüüdis Daniel Gertrudi lelle juures peatudes, «sinu vennatütar on kadunud!»

Kuid ta pidi oma sõnu kordama, ennegu hirmunud Andreas suutis neist aru saada, lausudes seepeale:

«Seda see tüdruk tuli otsima, kas mina teda vähe keelasin... nüüd ta siis sai, mida tahtis!»

«Andke mulle üks nende paganate keelt kõnelev mees kaasa, ma lähen teda uuesti otsima,» hüüdis Daniel, «muidu ei oska ju kellegi käest pärida!...»

Kuid kaupmees Dagobert, kelle juurde teda juhatati, lausus lootusetult käega heites:

«Ei siit möllust teda enam kätte saa. Kui tüdruk märkas kuhugi põõsa alla varju pugeda, siis on ta seal nagu hiir vakka, kui aga ugandlased ta võtsid, ei siis ilma suurte lunarahadeta teda kätte saa.»

«Tule siis kaasa, aita mul nendega rääkida!»

«Ei, mina nende hulka ei tule, nüüd on nad nõnda hullud, et võivad lausa naljatuju pärast sind maha lüüa; parem juba hoida heaga kõrvale, egas kaupa enam nii-kuinii ei suuda päästa.»

«Mitte kaupa, vaid inimest on nende kiskjate käest vaja päästa!»

«Kas sa tüdrukut enam suudadki leida, oma pea võid aga üsna kergesti kaotada.»

«Tule kaasa!» hüüdis Daniel ähvardades.

«Poisike, sina tuled siin mind käskima,» ja pilusilmse Dagoberdi vaade muutus teravaks nagu nõel, kuna ta käsi libises mõõgapidemele.

«Tuled kaasa?!» Ja Daniel tõstis mõõga.

Kaupmehed, kel mõõgad olid veel ikka alles, tormasid rüüsil neile vahele, kusjuures Daniel sai torke rindu. Beejärel kisti mõök tal käest ning ta ise rebiti sadulast.

«Kas veel julged ähvardada, kas julged...?» Ja Dagoberdi sulased ning sellid löid haavatu pikali, teda veel maaski tagudes.

«Jätke, jätke juba,» hüüdsid teised, «ta tuli ju häda pärast ähvardama!...»

Tundes siis häbi, et nad kõik korraga olid tormanud kallale ühele, hakkasid noodsamad peksjad siduma Danieli haavu, mida nad ise olid talle löönud, kusjuures ka kaupmees Dagobert tuli neile nõuga appi.

Pikkamisi hakkas ugandlaste kisa maanteel vaibuma, sest enamik neist oli jõudnud metsade taha kaduda. Ka suur osa killavoori hobuseid oli rakendatud regede eest lahti ning viidud minema; ainult mõni üksik vigaseks löödud või oma segiläinud rakendesse kammitsasse jäänud hobune konutas kummulikeeratud regede vahel.

Ugandlaste röövretk oli olnud kiire.

Kui siis viimasedki rüüstajad olid teelt lahkunud, ratsutas mõnekümne mehe saatel kokkukuhjunud kaupmeeste juurde ugandlane, kes juba algul oli nendega rääkinud, ning osutades käega maanteele, ütles ta neile nõnda:

«Jätsime teile reetäie moonu; millest piisab Pihkvani jõudmiseks, kõik muu on aga meie oma.»

Kaupmehed vaikisid, Dagobert oli vastamiseks keeletu. Ugandlane, kes kandis samasugust musta vammust nagu kõik teisedki ta kaaslased, lausus aga veelgi lisaks:

«Sõitke edasi Pihkvasse, seal saate omadega kokku. Tee on teil selja taga kinni, ees aga lahti.»

Daniel, kes oli pandud mahalaotatud kasukale lamama, ajas nüüd ugandlaste hääli kuuldes enese pooleldi istukile ning hüüdis nõrkenult:

«Ristiinimesed, küsige ometi paganailt, kuhu on nad minu mõrjsa pannud!»

Kaupmees Dagobert, kes neid sõnu juhtumisi kuulis, võttis nüüd julguse ugandlaste vanemalt küsida:

«Ugandlane, kuna teie olete võtnud kõik, mis meil oli, siis ütle, kuhu panite ühe neitsi, kes meiega oli kaasas?»

«Neitsi, seda mina ei tea, pole kuulnud...»

«Ta oli paadis, viimase ree taga.»

«Neitsi, kui ta oli, siis kuulub ta samuti saagi hulka, säärane on juba komme.»

«Andke ta meile tagasi!»

«Ei, küllap kõlbab meiega meestele vallatuseks.»

«Ugandlane, ta oli minemas oma sureva isa juurde.»

«Ei tea, pole kuulnud temast midagi. Aga ega ilma lunamaksuta ei anta ka ühtki orja tagasi.»

«Ugandlane, ta pole ori, vaid on vaba kaupmehe tütar!»

«Kes vangi võetakse, muutub orjaks, ning tal aetakse pea vikatiga paljaks. Nüüd aga võite jätkata oma teed, ilm lähebki juba pimedaks!» Ja ugandlane, pöörates oma hobuse ümber, ratsutas koos kaaskonnaga minema, kadudes peagi metsade taha.

Nüüd kuhjusid kaupmehed teele kokku, hakates ahas-tusega oma varanduse riismeid üle vaatama.

«Oh häda, oh õnnetust,» kurdeti üksteisele.

Ainult leiba, suitsutatud liha ja üks vakk soola oli jäetud teemoonaks reele, kõik muu vara oli aga mööda maad-ilma laiali kantud.

«Sääraselt siis rööviti meid paljaks!» ohati.

Haavadest hoolimata ajas nüüd Daniel enese jalule, ronis suure vaevaga hobuse selga ja hakkas mööda metsaaluseid ringi liikudes huikama — vahest Gertrud on siiski põgenenud kuhugi varju, kust ta nüüd ei julge välja tulla. Kuid kuipalju ta seejuures ka vaeva ei näinud, Gertrud oli ning jäigi kadunuks.

«Mehed, mis te oma vara pärast siin nutate, ega te seda enam tagasi saa,» hakkas Daniel vaevu sadulas püsi-des neid hurjutama, «parem juba tulge ja aidake mul

otsida kadumaläinud neitsit, sest kes meist võib teada, missuguse põõsa all ta nüüd hirmunult peidus on.»

«Kust sa tead teda otsida, kõik metsaalused on ju nüüd jalajälgi täis, ja pealegi oleks see ka täiesti asjata, sest ugandlased viisid ta kindlasti kaasa.»

Nukralt vajus Daniel hobuse kaelale — tema mõrjsa on paganate käes! Ja kõiges selles on ainuüksi tema süüdi, tema, kes ei osanud teda kaitsta! Ja seepärast ei suutnud ta nüüd isegi pisaraid tagasi hoida, hüüdes peagu nuuk-aude:

«Oh Gertrud, Gertrud, sinu õnnetuses olen ainuüksi mina süüdi!»

Kellelgi polnud mahti tulla teda trööstima või kadumaläinud tüdruku pärast muret tunda, sest igaüks kurtis kibedasti ainuüksi oma vara pärast. Ainult kaupmees Dagobert, kes oli suutnud end kõige ennem koguda, tuli lõpuks tema juurde ning lausus nõnda:

«Ah, rüütel, mis sa tüdruku pärast nõnda palju kurdad, hea et kõik see niigi lõppes ja ei hakatud veel rohkemgi elusid nõudma. Tüdruku võime aga kevadel neilt hõbedaga välja lunastada.»

«Sa ikkagi loodad, et saame teda lunastada?» Ja Daniel tõstis pea.

«Kindlasti, nõnda andis ju ugandlanegi mõista...»

«Siis teeme seda juba kohe, milleks veel kevadet oodata,» hüüdis Daniel, hakates tuhnima oma taskuis. «Mehed, paneme kokku oma hõbedad!»

Kuid keegi ei tahtnud lausa rumalast meelest tulla oma kukrut avama, vaid igaüks vahtis ainult tuima ükskõik-susega sõgedaks muutunud meest, kes ei teadnud enam isegi, mida ta tahab või teeb.

«Kas teil polegi siis halastust selle õnnetu tüdruku vastu!» hüüdis Daniel, kuna ta hääli oli täis ahas-tust.

«Mis sa nõnda palju hädaldad, ega temalgi pole nüüd halvem põli kui meil,» üteldi.

«Pole halvem põli, aga mida kõike need pimedad paganad ei võta temaga teha?!»

«Mida nad siis ikka teevad — ajavad juuksed maha, märgiks, et ta on nende ori ja panevad tööle, see on ka kõik.»

«Tööle, missugust tööd suudab ta teha?»

«Mis muud kui veeretada käsikivi, see on neil ju ikka enamasti orjade amet.»

«Ori, ta on nende ori, ja isegi pea põetakse tal paljaks, nagu kõige alatamal naisel...»

Uuesti tuli Danielile nõrkushoog peale — mõõgapiste läbi oli ta kaotanud isegi palju verd, kuna aga nüüd nihkus tal haavaside paigalt ning veri pääses jällegi voolama. Esmalt vajus ta hobuse kaelale, siis aga oleks peagu kukkunud sadulast, kui teda mitte poleks avitatud.

Kaua seisis rüüstatud kaupmehed oma häda kurtes teel, tehes sinna eneste soojendamiseks lõkketuld. Ka hakkasid nad omavahel vaidlema, kas pöörduda tagasi või liikuda vähemalt Pihkvanigi edasi.

«Mis meid sealgi enam ootab, kui pole kaupa, mida sinna viia.»

«Aga siit me tagasi ka ei tohi minna — surmaähvardusega keelati,» vaidlesid teised vastu. «Pealegi on Pihkva meile nüüd koguni lähemal, saadame seal talve kuidagi mööda ning tuleme kevadel veeteid kaudu tagasi.»

Vastu ööd ei hakatud nüüd aga kummalegi poole liikuma, kuid hommikul, kui kõik olid külmast peagu kanged, otsustati ühisel nõul jätkata teekonda edasi Pihkva poole. Alalejäänud hobused rakendati regede ette, toidumoon jaotati kõigi vahel ühtlaselt ning siis hakati liikuma.

«Kas te ikka tõesti lähete ning jätate selle neitsi siia maha?» hüüdis Daniel, kes öö kestel oli palavikku jäänud.

Kuid tema kui haige inimese hädaldamist ning kisa ei pandud enam tähelegi, vaid jätkati läbi sügava lume sammu.

«Kui te tõesti olete nõnda südametud, siis jätke juba ka mind siia maha!» oigas Daniel ja tahtis ronida reelt, kuhu ta oli kasukate alla lamama asetatud.

«Mees, võta ometi mõistus pähe ja tule kaasa,» hakati teda manitsema, «siin panevad hundid sind õige pea nahka...!»

Ka Gertrudi lell Andreas ütles:

«Daniel, kui sa selle õnnetu tüdruku heaks tahad midagi teha, siis tule kaasa, sest ta isa on päratuurikas — tütre lunastamiseks tal hõbedat juba jätkub. Siia jäädes saad sa aga varsti otsa ega suuda millegagi tuua talle kasu.»

Kõik säärased sõnad suutsid lõpuks ometi pisut rahustada Danieli, nii et ta enam ei tõrkunud enese kaasavedamisele.

Ja nii mindigi, kõigil kurgus kibelemas nutt, et määratusuur varandus, mida kokku võis olla enam kui tuhande hõbemarga väärtuses, on neilt ära võetud. Ja kõige sellega said hakkama eesti hõimudeks kutsutud paganad, kes oma mustade kuubede pärast kandsid ka melanhoolikute nime.

7

KUKENOISI VJATŠKO JUURES

Kahehobuseregi kihutas mööda kinnikülmunud Väina jõge ülespoole. Vali tuul puhus ja vingus meestele näkku, hundid ulgusid metsades ja lasksid end ka jõeääres aegajalt näha. Kuid kõik see ei suutnud peletada mehi, kes seda enam sundisid hobuseid takka, et aga enne pimedat jõuda Kukenoisi. Kõik nad olid selle pika teekonna puhuks katnud end paksude karvakasukatega, ja kuna hobused ree ees olid hästi toidetud, siis ei teinud nad teel ühtki peatust.

Pika teekonna oli võtnud ette Üksküla vanem Ako koos oma sepa Manti ja ühe tallisulasega, kes parajasti juhtis keelt laksutades hobuseid. Pärast sõitu Toreidasse, olles ainult paar ööd kodus puhunud, oli ta võtnud jällegi uue teekonna ette. Kaupo juures oli muidugi kõik luhta läinud, nii nagu võis juba ette arvata; kuid Toreidasse sõidust oli siiski niipalju kasu, et Annu ja Dabreliga sai nõu peetud, omavahel räägitud ja lepitud kokku, Kaupoga aga tehtud lõplikult selge vahe.

Meelsasti oleks Ako läinud kas või Polotskisse Vladimiri enese juurde, kuid nõnda palju polnud tal siiski hõbedat, et seda oleks väärinud suurele vürstile viia. Kindlasti lepib aga Kukenoisi Vjatško palju vähemaga, sest ta ise on ju ka hoopis pisem vürst kui Vladimir. Kui ta aga suudab teda oma nõusse saada, küllap siis lõpuks tuleb ka Vladimir appi, kui Vjatškol peaks juhtumisi halvasti minema.

Aga siiski pole see varandus ka sugugi väike, mida ta nüüd Vjatškole viib, arutles Ako. Kogu oma hõbeda ja müntide tagavara kaevab ta põranda alt välja, toppis kotti, ja see on nüüd tal siin reevaiba all, kus ta teda hoolega hoiab. Siin on tal oseringe — võrukujuliselt kokku keeratud poole marga raskusi hõbedakange, hõbedast kannuseid ja kinnitussõlgi, peale selle veel kuljuseid ja kõrinaid, aga ühtlasi ka tubli kamalutäis ööre ja öörtugeid, millest peaks Vjatškole ahnuse täitmiseks jätkuma.

Enne kodunt lahkumist kutsus ta kõik oma neli naist enese juurde, manitses neid tema äraolekul leplikus üksmeeles elama, preestritele aga käskis ütelda, kui need peaksid jällegi tulema neid abielusakramendiga kiusama, et ükski neist pole enam tema naine ega tahagi selleks ka kristliku ühendamise läbi saada. Ka sulastele oli ta tööd ja talitused kätte jaganud, igaühele andnud oma toimetused, ning siis lahkunud kodunt, ilma et keegi oleks teadnud, kuhu ta oma sammud seadis või mida mõttes mölgutas.

Nõnda arutles Ako teel olles, mõtles kõike hoolega järele, kas tal ei jäänud midagi tegemata, kuskil veel midagi ütlema. Samuti pidi ta ka ühtepuhku mõtlema, kuis ta Vjatškole kõike räägib, mil kombel seletab, et teda oma nõusse saada. Seejuures ta peab olema kaval, mitte liialt uhke, aga ka mitte alandlikult end küürutama, et venelane ei muutuks ülbeks ega võtaks kingitust lihtsa maksuna, arvates et seda on tulnud talle alistumise märgiks tooma. Tõsi, Vladimiri ülesandel on Vjatškogi käinud vahel Ükskülas kogumas makse, mida ta aga pole kunagi sealt kuigi palju saanud. Kui juhtumisi on olnud mehi vähe koos ning pole tühise maksu pärast tahetud hakata tõstma tüli, siis on neile midagi ka antud, kui aga kõik omad on kodus olnud, siis on venelased tühjade kätega tagasi saadetud.

Kuid nüüd tuleb Vjatškot ikkagi meelitada, sest seda armastavad venekad kõige enam. Ka peab teda hirmutama, üteldes, et kui ta nüüd liivlaste nõusse ei tule ning laseb piiskopil neid maksustada, siis peab ta sellestki piskust, mis ta vahel on ikka saanud, jääma täiesti ilma. Aga samuti tahab ta ka lisada, et hiljem, kui piiskopi võim suuremaks kasvab, õgib ta teda ennastki nahka.

Regi kihutas edasi; mehed istusid oma karvakasukais vaikides ja ainult sulane laksutas hobuste ergutamiseks aeg-ajalt keelt. Lenevarde oli jäänud juba selja taha, siis mööduti ka Askradi asunistest, ja nendega lõppeski liivi hõimude piir, kust algasid Kukenoisi vürstkonna maad.

Palju oli juba sõidetud, palju lumiseid metsi ja välja-aid jäetud selja taha, sest tee Kukenoisi oli pikk — ligemale kuus penikoormat oli sinna Ükskülast maad. Kuid kõike seda vaeva tuli ju ette võtta ning näha, sest teisiti oli raske puhastada Üksküla maja, kus nüüd võõrad, eesotsas pika sakslasega, sees asusid.

Kukenoisi maja, mis asetses Väina jõe paremal kaldal üheksa sajandil, oli igast küljest piiratud ristpalkidest kokku laotud puutaraga. Ümber selle suure kindlustatud vürstiõue asusid venelaste õlgkatustega kaetud majad tiheda kobarana, nagu oleksid nad kanapoegade kari, kes ema tiiva alt varju otsivad. Kants ehk vürstiõue asetses nagu kotkapesa üleval kõrgel künkal, kus elas Vjatško koos oma naise, laste ja suure sõjasulaste karja ehk druzinaga, maksustades oma alamaid. Kantsil oli ka mitu jämedatest palkidest ehitatud kandilist torni, kus valvurid ööd kui päevad valvasid.

Üldiselt armastasid venelased elada palju tihedamini koos kui liivlased, kes ainult hädaohu puhkudel kasutasid kantsi. Kukenoisi venelaste vanem ehk vürst Vjatško oli aga ehitanud oma linnuse õue maju täis, elades seal aasta läbi koos oma paarisaja sõjasulasega, kes peale logelemise, laisklemise ja lärmamise ei osanud midagi muud teha. Ainukese vaevana oligi neil seal tornides vahti pidada ning keset õue asetsevas kirikus palvetamas käia. Pealegi oli pikaajaline ühtlane teenistus muutnud mehed nõnda hooletuiks, et nad ka valvamist toimetasid pooleldi tukkudes.

Enne linnuseni jõudmist tuli Akol ja ta kaaslasil mitmes paigas mööduda tee äärde püstitatud puuristidest, mille külge olid riputatud värvilised lauakesed, mis enamikus pidid kujutama jumalaema. Iga säärase teeäärse ristipuu ees vedeles kalaluid, näritud konte, leivakoorikuid ja ka muid riismeid sinna panustena toodud toitudest, mida koerad omavahel pureldes kandsid laiali; et nad aga ei küüniks ristialuste reostamisega teotama

Jumalat, oli igale ristipuule või ikooniks nimetatud pühakujutisele tilluke tara ümber ehitatud. Kõik need kristlaste pühadusetähised polnud aga liivlasile sugugi enam uudiseks, sest mungad olid sääraseid nendegi külavahe- teedele agaralt püstitamas.

Lõpuks ometi peatus liivlaste regi vürsti õuevärava ees, mille kohale oli kinnitatud vaskkarrast välja taotud ikoon jumalaema kujutisega. Tulijaid oldi vahitornist märgatud juba ammu ning peetud silmas, ja seepärast avati nüüd tammeplankudest ehitatud ning rauaga tugevasti naastutatud raske värav õige peatselt, sest kolmelt mehelt polnud ju mingit häda karta.

Sagarate kriuksudes avanesid väravad ning liivlased lasti vürstiõue, kus toredasti ilustatud kirik oma punaste ja siniste tornikestega tulijaile kõige esmalt silma hakkas. Otse kiriku vastas asus vürsti elumaja, millel oli palju maarjaklaasiga kaetud tilluke si aknaid, selle ette oli ehitatud veel pikk katusealune lööv, mille kandepostid olid täis nikerdatud ilustisi ja need omakorda värvitud üsna kirjuks. Sealsamas vürstikoja ukse ees jalutasid veel kaks kirvemeest, kes külalisi nähes jätsid oma valvepaiga hooletusse ning tõttasid koos teistega nende juurde, hakates neid kordamööda nuusutama.

«Võõrad... pole tunda omasuguste lõhna...» pomiseti siis pead raputades ja hakati pärima: «Kes, kust olete?»

Suure uudishimuga jäid liivlased algul neid kõiki vahitima, sest nii karvaseid mehi nagu olid need siin, polnud nad varem kunagi juhtunud nägema. Pealegi olid nad veel suurtes kitsenahkseis kasukais, mille pikk karv oli pööratud väljapoole.

Haaranud reelt oma hõbedakoti, hakkas Ako, kes vene- laste keelt omajagu mõistis, neile seletama, et ta on tulnud Ükskülast ning tahab vürsti ennast näha.

Samal ajal istus vürst Vjatško, omajagu arukas ning kõigega kaunisti leplik mees, oma suures toas, mis oli täis viiruki ja sibula haisu. Rasked mõtted liikusid temalgi peas, sest ühtepuhku pidi ta kuulma hädakaebeid, et siin ja seal ta kaugemates külates on leedulased käinud rüüstamas. Tahtes lõpuks korraldada leedukate vastu karistusretke, hakkas ootamatul kombel ta teine družina tõstma lärmi, üteldes, et tema ei lähe, olgugi et esimese družina mehed olid valmis minema. Lasknud kutsuda

teise družina künnikud enese juurde, võttis vürst eeskätt just nemad käsile:

«Miks olete hakanud mässama? Esimene družina on väljaminekuks juba valmis, aga teie — koerapojad...!» Ja Vjatško tihedad kulmud tõmbusid meelepahast koomale.

«Isake,» lausus esimese kümne mehe vanem põlvili langedes, «kas meie pole leedukatega küllaltki tapelnud, kas meie pole käinud koos esimese družinaga isegi tšuidide juures?»

«Olete käinud, kes seda salgab, aga miks te siis nüüd olete hakanud tõrkuma,» ja pistnud põidlad vöö vahele, tõusis vürst oma istmelt. «Teie, kutsikad... see on ju kramola... mässama hakkate mul siin...! Igaüks saate kümme vitsahoopi ja toote oma mehed välja!»

Prantsatades langesid kõik künnikud oma isanda jalgade ette põrandale ja, püüdes suudelda ta kollaseid saapaid, hakkasid nad halama:

«Isake, meie pole mässajad!» ja nad tagusid otsmikuga üha ägedamini vastu põrandat, nii et see aina kõmises ja kolksus.

«Kui pole mässajad, miks te siis oma mehi välja ei too? Tahate, et leedulased nokivad meil silmadki peast...?»

«Mehed ei tule, isake, ja seni kui sa esimest družinat enamaks pead, ei hakka meie neid ka sundima, tapa kas või ära!»

«Enamaks,» kordas Vjatško üllatudes, «kuidas enamaks, kõik olete mul ju ühesugused lapsed...»

«Ei, isake, sa pead siiski esimest družinat enamaks kui teist, ja seepärast ongi meie mehed kurjad, et sa teistele näitad enam armu kui meile, olgugi et kõik sind ühteviisi teenime!»

«Ei näita ma esimesele družinale sugugi enam armu kui teisele, te räägite ju lausa sõgedaid sõnu!» Ja Vjatško hakkas erutunult mööda tuba kõndima.

«Isake, kui sa ei pea esimest družinat enamaks kui teist, miks oled sa siis andnud neile söömiseks hõbelusikad, kuna aga meid lased ikka endiselt puulusikatega süüa, miks?»

«Kas siis sellepärast?»

«Jah, isake, seni kui sa ka meile ei anna söömiseks

hõbelusikaid, ei lähe meie leedukate vastu välja, löö kas või maha!»

«Need polegi ju hõbedast, vaid ainult hõbedaga üle haisutatud vasest,» lausus vürst. «Kuid sellekski pole ma nõnda rikas, et võiksin teid kõiki säärasel kombel hellitada. Minge välja, aidake koguda vara, ja küllap siis saate teiegi.»

«Ei, isake, seni las taplevad esimese družiina mehed, nemad söövad hõbelusikatega, meie aga oma puulusikate pärast ei lähe, löö või maha, siin on meie pead!» Ja sõjasulaste kümnikud tagusid oma otsmikuga vastu põrandat, ise kogu aeg halades: «löö maha ja löö maha!»

Äkki ilmus uksele vahisulane, lausudes vürstile nõnda:

«Isake, tšuid on läkitanud oma saadikud sulle kummardust tegema!»

«Kes, tšuid?»

«Jah, ootavad väljas, kas käsid sisse saata?»

«Kohe, las ma tõmban enne teise kaftani selga!»

Unustades nüüd oma mässuliste družinnikute kümnikud hoopis, hakkas Vjatško kisendama, et talle toodaks väriline kaftan, kuna ta tahtis saadikute kummardusi toreduusega vastu võtta. Seejuures tundis ta ise aga ülemäärast rõõmu, et kangekaelsed tšuidid, nagu venelased eesti ja liivi hõimusi nimetasid, on viimaks ometi painutanud kaela.

Kui siis vürst Vjatško oli lõpuks teise kaftani selga saanud ning istunud oma troonitaolisele toolile, asusid kõik toas viibivad sõjamehed poolkaares ta ümber ja igaüks neist püüdis oma pilku tigidaks muuta, et sisendada saadikuile hirmu. Pärast sääraseid ettevalmistusi andis vürst märku, et liivlased tema ette toodaks.

Sõjasulaste vahel astus uksest esimesena sisse Ako, hoides kaenla all oma hõbedaga täidetud kotikest, ja otse ta kannul tuli Manti, jäädes mõlemad vürsti ees seisma. Esimene, mis neile seal silma hakkas, oli toanurgas särav ikoon vilkuva tulekesega, ja selle all kohe palvelaud. Kõik laetalad olid aga värvitud punaseks ning täis iga-suguseid imelikke kirjasid, millest paljud kujutasid kukkesid, ristikesi ja poolikuid sõõre. Aga samuti tungis neile selles suures kambris vänge viiruki lõhn teravasti ninna.

Vjatško ise, suur habe peagu kõhuni, istus tardunud vaikuses troonil, vaadates suure väärikusega sealt alla,

nii nagu see igale vürstile oli kohane. Koos sõjasulastega seisis ta kõrval ka preester, hoides käes suitsevat viirukikoppa ja vaskset risti, et peletada võõraste paganatega kaasas käivaid paharette oma isanda kambrist eemale.

Olgugi et ka Vjatško püüdis teha kurja nägu, ei läinud see tal korda, sest ta lai, keskelt lohus ning ülespoole hoiduvate sõõrmetega nina laskis teda paista palju rumalamana, kui ta tõeliselt oli.

Vürsti ette astudes jäid liivlased seisma, ilma et nad oleksid oma karvamütsegi peast võtnud. Vjatško, kes ootas neilt maaniküündivat kummardust, jäi nüüd suure imestusega neile otsa vahtima, kuni lõpuks võttis lausa:

«Saadikud, miks te kummardust ei tee?»

Olgugi et tulijad, mõistes pisut venelaste keelt, said vürsti sõnadest aru, vaikisid nad mõlemad, kuni Vjatško laskis preestril tõlkida ja korrata oma sõnu.

«Tervitan sind, vägev Kukenoisi vürst,» lausus nüüd Ako, «kuid kummardust sulle ei tee, sest me pole mitte saadikutena tulnud sinu majja, vaid mina olen Üksküla vanem ning samasugune vürst seal, nagu seda oled sina sin Kukenoisis, olgugi et ma ei taha kanda vürsti au-nime.»

Üksküla vanem, seda pani nüüd Vjatško suuresti imeks, kuid nõudis siiski kummardamist, üteldes:

«Ka Üksküla tšuid on maksnud meile makse, seepärast pead sa kummardust tegema...»

«Ei, Vjatško, kummardust meie sulle ei tee, sest kui vahel ongi makstud, siis on tehtud seda vägevale Polotskile, aga mitte sinule, kes sa veel enam oled Vladimiri käsualune kui meie.»

Pahaselt laiutas Vjatško käsi, pidas ka oma preestri ja punapäise võtmehoidjaga salajast nõu, ning lausus lõpuks siiski pisut leplikumalt:

«Eks siis kõnele, mille pärast tulid?»

Esmalt asetaski Ako oma hõbedakotikese põrandale, avas kasuka hõlmad ja võttis siis rebasenahkse mütsigi avast peast, mida ta kasukakäisega pühkis. Ja alles pärast seda hakkas ta kõnelema, rahulikult ning tõttamata, et preester suudaks iga ta sõna hästi tõlkida:

«Vjatško, tulime kutsuma sind oma nõusse, kuna ka sinul peaks olema sellest kasu. Nagu sa isegi oled kuul-

nud, tuli kevadel uus piiskop maale, tõi palju sõjaväge kaasa, ristis vägivaldselt rahvast, kogus makse, sügisel aga purjetas oma laevadega jälle minema, jättes Üksküla linnusesse maha sadakond raudmeest koos preestrite ja suure mungakarjaga. Ära minnes võttis ta aga kolmekümnelt paremalt liivi mehelt pojad ning viis need enesega kaasa, et meie kuulaksime ka edaspidi tema sõna.»

«Tähendab, et tulite abi paluma,» lausus Vjatško.

«Jah, Vjatško, meie mehed ei kannata seda enam, tahame võtta oma Üksküla kantsi tagasi ning hukata need sada raudriides koera. Ja seepärast olemegi nüüd siin sinu silmade all, et sa oma rahvaga tuleksid meile appi, sest kevadel pöördub see hull piiskop jälle suure sõjaväega tagasi.»

Kõike seda kuulas Vjatško vaikides, ilma et ta oleks lausunud enam sõnagi vahele. Kui aga liivlaste vanem oli oma sõnad lõpetanud ning preester need hoolega tõlkinud, lausus ta, pilku Ako hõbedakotile heites:

«Ajada rahvas kevadiseks künniajaks kokku ja tulla siis teile appi... tõepoolest — kõik see toob mulle suuri kulusid, ilma et mul enesel oleks loota sellest mingit kasu.»

«Tõsi seegi, Vjatško, kuid pea meeles, et kui sa meie kilda ei tule, siis ristib sakslaste piiskop meid kõiki ja korjab ka kõik maksud enesele, kuna Vladimiril pole siis tulevikus enam midagi loota — seni on ta vähemalt aga mõned timmerid nahku ikka saanud. Ja pane tähele, oh Vjatško, siis ei lähegi enam kuigi palju aega, kui ta ka sinu külge oma hambaid hakkab ajama.»

«Kuidas, minu külge?» lausus vürst urisedes. «Ei, minult pole tal midagi tahta, minu rahvas kummardab juba ammust ajast risti. Ja ta ei julgegi...»

«Kõike julgeb see mees, las ta ainult kasvatab oma hambaid...»

«Livonets, säärase sõgedate sõnadega tahad sa mind ainult petta?!» Ja vürsti hääles tundus kurja kahtlust.

«Hea küll, Vjatško, kui sa ei usu ning meid abistada ei taha, siis lähme Gertsikesse Vsevolodi ehk koguni Vladimiri enese juurde,» ütles Ako ja haaras pörandalt oma hõbedaga täidetud kotikese.

«Pea kinni, ära tõtta, enne kõneleme oma suud tüh-

jaka,» hüüdis nüüd Vjatško, kuna ta pilk seiras kotti, mille Ako oli haaranud kaenlasse.

Langetanud hõbedakoti tagasi pörandale, jäi Ako vürstile otsa vahtima.

«Palju sel sakslaste piiskopil siis mehi on?»

«Praegu on tal Ükskülas ainult sadakond meest, kuid kes seda teab — kevadel võib ta tulla koguni tuhande mehega maale.»

«Ai-ai, kui palju mehi!» hädaldas vürst ning vangutas pead.

«Aga eks meidki ole siis üsna palju, kui tuled sina, ja pealegi on ka Otepää omad tulemas meile appi.»

«Või koguni Otepää tšuud tuleb, no siis oleks jõudu tõesti palju!...»

«Tulevad, kõik on juba räägitud ning kokku lepitud. Üksküla teeme neist kohe puhtaks, ja kui siis piiskop tahab oma karjaga tulla...»

«Hea küll, kõike suudame veel teha,» ütles nüüd Vjatško kannatamatult vahele. «Ava ometi ükskord oma kott, näita, mis sul seal sees ka on!»

Tõsi, venelase süda tuleb teha kingitusega pehmeks, mõtles Ako ja, kiskunud oma koti suudmepaela hammas- tega puruks, puistas ta selle sisu kolisedes pörandale, kusjuures mõned oseringid ja öörtugid veeresid kõrisedes laiali.

Nähes pörandal hõbedakuhja, ei suutnud nüüd Vjatško enam jääda rahulikult oma troonile istuma, vaid sealt alla karates hakkas ta värisevi käsi sorima hõbedat, haarates pihku mõne kinnitussõle, oseringi või kannuse, pistes nad kõik kordamööda suhu, et hammastega katsuda hõbedat headust.

«Hõbe on puhas!» kinnitas Ako.

«On puhas, s...a pole talle sisse segatud, seda mu hambad tunnevad,» pomises Vjatško ja jätkas hõbedat proovimist.

«Isake, nüüd on sul hõbedat küllalt, võid lasta sellest meilegi valada lusikad,» hüüdsid seni ähvardavas vaikus- ses ta kõrval seisnud teise družina künnikud jällegi põl- vili langedes.

«Lusikad, teile,» urises Vjatško pahaselt; «ei, hõbe pole mul ainult selleks...»

«Aga kuis sa esimesele družinale andsid?»

«Teie ei oska ju hõbedaga süüa, närite puha ära, nii et lõpuks jäävad mulle ainult lusikavarred järele.»

«Isake, kui sa ka nüüd meile hõbelusikaid ei anna, siis meie ei tule sinuga tšuudidele appi, teine družina ei tule!»

«Aga, lapsukesed, mis on teile hõbelusikaist... parem ma lasen anda teile sellevõrra enam kõrti...»

«Ei, ennem juba anna vähem, kuid hõbelusikatega, sest meie pole mitte halvemad kui esimese družina mehed, keda sa oled hellitanud.»

«Küllalt, küllalt olen kõike seda juba kuulnud,» hüüdis Vjatško tighedalt. «Nüüd lahkuge siit ning laske mul külalistega juttu ajada.»

Seejärel kutsus ta liivlased kõrvalkambrisse, kus ta emand oli lasknud tüdrukutel katta laua ning nüüd külalisi vaikselt kummardusega vastu võttis. Keset lauda suurel liual asetses küpsetatud jää, sealsamas ka kausikesed aurava kalasupiga, siis veel kohupiima, kõrti, tatraputru ja suured värskeltküpsetatud karaskid.

Istunud risti ette lüües lauda, võttis Vjatško ning murdis omaenda käega küpsetatud jääral koiva, ulatas selle Akole, andes pärast seda ka Mantile oma osa. Seejuures pidas ta kogu aeg hoolega silmas, et paganad ei puudutaks peale oma kausikeste ja lusikate, mis pärast kuulid hävitamisele, ühtki teist vaagnat või liuda, muutes neid roojaseiks. Hakates lõpuks ka ise sööma, haaras Vjatško oma suure habeme pihku, keeras selle korraks ümber käe keerdu ning pistis siis kaftani hõlma vahele, et see söömist ei segaks.

Liivlased, kel pikk teekond oli seljataga, sõid suure isuga venelase rooga, olgugi et see oli ülemääraselt soolane, nii et Vjatškogi sõi teda vastu tahtmist. Kuid midagi polnud parata, säärane oli juba komme — majaemand ei tohtinud kunagi külalistele rooga andes olla soolaga kitsi, et seda maja ei hakataks vaeseks pidama.

Algul söödi vaikides, kusjuures kuuldus ainult kontide roginat ja suude matsutusi; aeg-ajalt kostsid ka sekka laua alla visatud kontide kolksatused ja koerte lõrisev urin, kui need juhtusid mõne suurema konditüki pärast seal omavahel purelema, nii et vürst pidi neid jalahoo- biga koguni vaigistama.

«Aga kuidas me ikkagi võime sakslaste piiskopi vastu

minna, sest ka tema on ju kristlane, olgugi et ta kummardab Jumalat teisiti kui meie,» hakkas lõpuks Vjatško jälle rääkima. «Kristlastel pole aga ilus omavahel tapelda...»

«Vjatško,» ütles Ako tõsiselt ning vaatas vürstile otsa, «nüüd, millal oled hõbeda vastu võtnud ning andnud lubaduseks käe, hakkad sa äkki kõnelema teistsugust keelt. Kas siis ainult seepärast, et ka tema on kristlane, tohib ta kõik maksud, mida seni on saanud Polotski Vladimir, kiskuda enesele. Meie ei palugi sind enestele appi, vaid ainult ütleme, et kui sa seda ei tee, siis võid sa ise aega suuri kahjusid kanda. Ja kui ta ükskord on meie juures tugevaks saanud, siis hakkab ta ähvardama sindki, siis lähed sa ise tema juurde ning laskud põlvili maha ja palud, et sakslane, võta mindki oma rüppe, võta, tahan maha salata Vladimiri ning teenida ainult sind, sest sa oled temast vägevam! Tahan olla sulle truuks sulaseks, olen valmis koguni hammastega su läveesist puhtaks kaapima! Vaat, nõnda ütled sa siis, kui sa nüüd meiega ei liitul!»

Kõiki neid sõnu, mida laua ääres istuv preester tõlkis, kuulas Vjatško mõttesse vajunult pealt, kusjuures ta lõug toetus rusikasse-surutud kätele. Isegi siis, kui Ako oli juba ammu sõnad lõpetanud, mõtles ta veelgi edasi, kuni lõpuks pead tõstes lausus nõnda:

«Tõsi, livonets, sul võib koguni õigus olla, enne ma ei saanud kõigest sellest hästi aru. Kuid minu riiki, minu isaade pärandust ta siiski ei saa, olgugi et mul on nüüd kitsad ajad käes — leedulased tungivad igast kandist peale, laastavad ja teevad ääretut kahju. Aga ma vaatan, kevadeni on ju veel palju aega... võtan oma družinad, ajan küladest rahva kokku, ja küllap me siis ikka tuleme...»

Nõnda pidasid liivlased Vjatškoga veel kaua aru, kuni ilm muutus täiesti pimedaks ning rasvapotid süüdati põlema. Siis aga juhiti külalised ühte pisikesse kütmata kambrisse magama, et nad võiksid järgnevas päevateekonnaks end hästi välja puhata.

Kirikutornis hakati aga helistama kelli, ning Kuke- noisi rahvas ruttas kokku õhtuseks palvuseks.

SUURES NOGARDIS

Jõulupühade lähenedes ruttas rahvast küll regedel, ratsa ja ka jalgsi Nogardi suurele aastalaadale, kuhu tuldi Sofia-nimeliselt linnapoolelt üle kinnikülmunud Volhovi jõe, aga samuti ka mööda lagedaid maanteid, mis kõik suundusid Nogardisse. Päevast päeva täitis seal rüselev inimnurd Mihhailovka, Ilina ja Ljubjanitsa tänavaid, kus üksteist tõugati, naerdi, kisati ja vannuti ka kurja. Peamine kaubaturg, kust võis osta igasugust meretagust ja idamaise päritoluga kaupa, asetses Volhovi paremal kaldal Pihkva kaubaõue, Ivani, Püha Jüri, Uspenski ja Püha Pjatnitsa kirikute vahel. See suur ning vana turg oli kaubast lausa kirju: seal oli müüa mitmevärvilist kalevit, lõuendit, kirjusid siidrätte, toredaid narmaid, vaipu, kindaid, pargitud nahka, mütse, rihmapandlaid, kõrinaid, kuljuseid, naastutatud leisid, maarjaklaasi, ukسلukke ja kõike muud imelikku ning hinnalist vara, mida keegi ei suudaks loendada, aga samuti ka palju igasuguseid lõunamaa maiustusi, millele kunagi ei osatud anda õiget nime.

Kuid mitte ainuüksi kaubalaudade ümber ei trüginud nüüd uudishimulik rahvas, vaid palju inimesi rüseles ka Püha Ivani kiriku esisele üles seatud mustade tahvlite juures, kuhu oli avalikuks irvitamiseks välja pandud suuremate võlgnike nimed. Kaupmeeskonnale kuuluv Püha Ivani kirik, mis oli pronksist väravate ja muude hinnaliste esemetega toredasti ehitud, seisis aga kogu päeva kuni hilisõhtuni lahti, et igaühel neist oleks alati takistamatu pääs minna kas või altari ette oma kaubaostjale kinnitama, et müügitehingus pole ta tarvitanud mingit pettust ega kavalust.

Palju rahvast, enamasti aga suurtes karvakasukais vene kaupmehi liikus ostusid tehes või kaubahindu kuulates mööda Vitkovi tänavakest, mille ääres asetses suur sakslaste kaubaõu, mille tänavapoolsetesse latritesse oli välja pandud igasuguseid kaubaproove ja kus ühtlasi saksa kaupmeeste sellidel oli lubatud lahtist pudukaupa ka jaeti müüa: kindaid üksikute paaridena, halvemat lõuendit küünraviisi, nõelu sadadena, poognate viisi pärga-

menti ja lõnga üksikute keradena. Kõike muud kaupa võisid aga sakslased venelastega vahetades ainult hulgi müüa.

Palju ning peagu igal pool liikus nüüd ringi värvilistes kuubedes saksa kaupmehi, ostes venelasilt timmerite ja dekkerite viisi metsloomanahku. Kõik need Nogardi talvised külalised olid tulnud siia Laadoga kaudu mööda suurt ning laia Volhovi jõge, mis nüüd oli kinni külmudes pannud nende laevad abitusse jäävangi. Kuid olgugi, et suur Nogard asus merest eemal ning kõik ta juurde tulevad veesooned külmusid talvel kinni, ei tundnud ta kunagi millestki puudust — ei haruldasest ega meeldivast.

Aga mitte ainuüksi kohalikke vene kaupmehi polnud nüüd Nogardis, vaid neid oli tulnud sinna sakslastega kaupa vahetama ka kaugelt ida ja lõuna poolt, ning kõik nad külastasid nii saksa kui ka Mihhailovka tänaval asuvat gootlaste ehk varjaagide kaubaõue, mis kandis nimetust *farmanna gård*. Kõik olid toonud Nogardisse kaasa määratul hulgal hinnalisi metsloomanahku ja vaha, mida kristlikud läänerahvad vajasisid küünalde tegemiseks.

Nogardis kaupa vahetades pidid aga sakslased olema vägagi ettevaatlikud, kui nad ei tahtnud lausa kahjusid kanda, sest venelased armastasid tihtigi petta, segades vaha hulka rasva, vaiku, hernejahu, jahvatatud tammetõrusid või koguni liiva. Kuid omakorda püüdsid nad seda jällegi venelasile tasa teha, olles alati pettusele valmis, kui aga said. Nii kuuldus siin ja seal ühtepuhku hädakaebaid, et sakslased on müünud kalli Yperni kalevi pähe hoopis halvemat riiet, mille kangastele olevat pettuseks ömmeldud otsadesse Yperni kalevi tükid, saades nõnda oma kauba eest hoopis kallimat hinda, kui ta tõeliselt oli väärt.

Saksa kaubaõu, mis nurgeti asus otse vürstiõue vastas, oli igast küljest piiratud kõrge puutaraga, öösiti aga jooksid seal lahti lastud tigidad õuekoerad lõrisedes ringi, nii et keegi ei võinud märkamatuks sinna pääseda. Peale kiriku, mis kandis Püha Peetruse nime, oli selles õues veel palju aitasid ja neli suurt maja, millest kolm oli jaotatud kahekümne neljale kaupmehele koos nende sellide ja sulastega, kuna aga neljandas majas asusid preestri ja tõlkijate tarvis kuus eluruumi. Ka oli seal kergemate

ehitistena veel arvutu hulk latreid kaubaproovidega, kus venelased võisid vabalt liikuda ning valida enestele seda, mis juhtus neile meeldima.

Kuid olgugi et kõik kaubaõue laod, aidad ja keldrid olid tuubitud varandusi täis, oli ka keset õue asuv Püha Peetruse kirik juba vana kombe järgi muudetud hinnalisesemate kaupade panipaigaks. Punane viin asus seal suurte vaatidega otse altari kõrval, metsloomana had olid riputatud üle kiriku tõmmatud nõõridele, mida ühelgi kaupmehel ei tohtinud seal olla enam kui ainult üks nõõr, sest muidu poleks võidud seal enam üldse liikuda. Raud, tina ja vask asetses aga tembeldatud kangidena seinte ääres, sealsamas asetseisid ka suured vahasõõrid, mis olid täis läbipuuritud auke. Ainult laupäeviti koristati kiriku keskkohat pisut lagendamaks, et seal pühapäeval oleks jumalateenistuseks veidigi ruumi. Samuti pidi igaüks hoolitsema selle eest, et altar oleks alati puhas ning et keegi ei loksutaks sinna oma vaadist viina.

Kaupmees Dreger, keda talviste sõitjate kogu oli valinud selleks aastaks oma oldermanniks, oli koos sellidega parajasti kaubalaos kaalumas venelastele vaske, kui talle toodi sõna, et Nogardi possaadnik kutsub teda ta poja pärast enese juurde. Vana Dreger, aastatelt juba üle kuuekümnene, võttis teate vaikides vastu, ilma et ta seejuures oleks lasknud paista ägedust või hirmu.

Kui sulased olid vasekangid vaekausile tõstnud, suudles kaalusell kõigi nähes risti, et ta kaalumisel töötab olla õiglane, ja asetanud siis vihid kaalule, tõmbas käed selja taha ning astus kolm sammu tagasi, et kellelgi ei tekiks tema õigluses mingit kahtlust.

Kaal võnkus pisut ja jäi siis nii seisma, et osuti püsis otse keskkohal, mida nähes venelane aga nurisema hakkas:

«Kaalukeel ei näita ju sugugi kaubapooles, nii nagu see meil kombeks on...»

Nüüd vahetas Dreger vaekausilt ühe vasekangi pisut raskema vastu, nii et kaaluosuti kaldus märgatavalt kaubapooles, kuid venelane polnud veelgi rahul, hakates nuruma:

«Pane juurde oma tahtmise ja armastuse järgi, pane juurde!...»

Samal ajal puurisid ning uuristasid Dregeri sulased

venelase toodud vahasõõridesse auke, et vaadata, kas ta on ka puhas või äkki on koguni pettusekaup. Venelane vaatas üsna rahulikult pealt, kuis kaubasulased ta vaha kallal uuristades näevad asjata vaeva, ning lõpuks ei suutnud ta hoiduda lausumast:

«Minu vaha on puhas, nii nagu Jumal teda inimestele annab koos ta loomuliku seguga.»

«Siiski, ka pettusi tuleb ette,» ütles tõlkija. «On isegi seda juhtunud, et vahasõõr, olles Saksimaale viidud, on käinud seal kümnetest kätest läbi, ja kui siis ükskord on ühes kloostri hakatud valama tast küünlaid, on leitud selle seest suuri põllukive.»

«Ai-ai, missugune kuri pettus!» ja venelane raputas pead.

Olles lõpetanud oma kaubatehingu, lahkus oldermann Dreger kaubaõuest, et minna Nogardi possaadniku juurde, kus ta poega kinni peeti. Raske südamega võttis ta selle teekonna ette, ta tundis oma poja pärast häbi, kuid ühtlasi ka kahju raha pärast, mida tal tuleb süüteo lunastamise eest maksta. Tõmmanud koomale oma kuldse vöö, liikus Dreger läbi lärmava inimmurru, mölgutades kogu aeg mõtteid neljakümnest margast hõbedast, mida ta ilalgi pole nõus maksma, peetagu ta poega kas või eluaeg vangis. Kui aga juhtub, et asi lõpeb ainult ühe hõbegrivnaga, siis ta vahest lunastab ta välja, kuid ühtlasi ka peksab kas või surnuks. Ei tea, missugune sarviline kihutas ta poega Joosepit tegema säärast rumalat tempu — ise on ta juba ligemale nelikümmend aastat vana, naine ja lapsed kodus, vanem poeg saamas juba selliks... ja nüüd siis äkki häbistanud vene naise, ning isa muudkui mine ja maksa tema eest trahvi! Aga vaat kui ta teeb oma südame kõvaks ja ei maksagi, isegi grivnat ei maksa... las ta siis mädaneb vangirakas ning mõtleb järele, kui raske on varandust teenida!

Õhtu lähenedes, kui latritest hakati kandma kaubaproove tagasi panipaikadesse ning kaubaõue hakati sulgema, ilmus sinna trobikond pooleldi nälginud sakslasi. Kõik nad kandsid rebenenud kasukaid, jalas kulunud taldadega saapaid, kuna aga näod näisid ülemääraselt kurnatuna.

«Kust tulete?» hakkasid kaubasellid neid õue lastes pärima.

«Oleme talvised maasõitjad — teel rööviti meid paljaks.»

«Talvised sõitjad, tähendab, teie oletegi need ugandlaste ohvrid, kelle õnnetusest on siingi juba juttu olnud,» ja nüüd kogunes kaupmehigi nende ümber. «Kas nõnda vähe oligi teid, või löödi enamikus maha?»

«Meid oli palju enam, kuid kõik teised jäid Pihkvasse,» lausus Andreas Wolfgang ning nõudis, et teda juhataks ta venna Eliase juurde, kellele ta tahtvat kõike häda kurta.

«Mis kurtmist talle enam vaja... tema on juba surnud!»

«Surnud,» hüüdis Andreas ja paljastas pea, «minu vend on siis surnud?!»

«Jah, mustad rõuged viisid ta hauda... nüüd ta puhkab Püha Peetruse kiriku põranda all.»

«Aga kuhu jäi ta varandus?»

«Varandus, selle viisid ta sellid sügisel siit laevaga lahkudes Lüübekisse kaasa, et anda seal pärijatele üle.»

Kuuldes seda, hakkas Andreas õige kibedalt nutma, mitte küll nõndapalju oma venna surma kui just varanduse pärast, et see sellide kätte jäädes võib üsna kergesti kaduma minna.

«Kaduma ta ei lähe, sest oldermann pani iga pisema kui asjakese kirja,» lausuti Andrease lohutuseks. «Kuid küsige meie preestrilt, tema saatis siin suve mööda ning tema peaks kõige paremini teadma.»

Nüüd kutsusid artellide foogtid rändureid eluruumi, kus lasksid anda neile süüa, pärast seda hakati aga põnevuse ning uudishimuga kuulama nende õnnetuse lugu, kuid neid puupaljaks röövitud.

«Oli teil ka aru, hakata säärast pikka maanteed nüüdsel rahutul ajal ette võtma,» lausuti pooleldi ette heites.

«Seda teed on ju varemgi käidud,» ütles Dagobert, kuna aga Andreas lisas:

«Midagi polnud parata, säärane oli mu kadunud venna soov, omapead poleks ma aga kunagi säärast rumalat teekonda alustanud.»

«Tõsi, tema oli juba vana maatee mees, aga siiski rikas — suure hulga hõbedat jättis järele, oldermann võttis selle preestrilt enese kätte, et anda pärijatele välja...»

«Kas, kas siis hõbe on veel siin?» hüüdis Andreas püsti karates.

«Kõik on siin ning alles, küllap nüüd ta poeg selle pärib.»

«Poeg, tal polegi poega!»

«Siis tütar...»

«Tütrel hukkasid ugandlased...!»

«Kas ta on hukatud või mitte, seda ei tea meist keegi...!» hüüdis nüüd Daniel vahele.

«Selles pole vaja kahelda, mis, kprd juba soel suus, ei seda enam tagasi saa,» kinnitas Andreas.

«Siis pärib naine,» üteldi.

«Nainegi on tal surnud!»

«Siis vanem vend.»

«See olen mina!»

«Õigus, sina oled tema vend; las oldermann jõuab tagasi, küllap sa siis seletad temaga selle loo.»

Ka Daniel võis nüüd pisut heameelt tunda, et hõbe on veel ikkagi siin, ning et seega võib juba hakata mõtlema Gertrudi lunastamisele ugandlaste käest. Nõnda ütles ta Andreasele.

«Enne on vaja saada kätte, küllap siis juba otsustame, kas tarvitseb hakata kõigele lisaks kinkima ugandlastele veel hõbedat.»

«Kuidas kinkima, hõbe on ju ometi Gertrudi oma...»

«Ei, nüüd on see minu hõbe, ja mina võin teha temaga mistahes, teistel pole aga sellega asja,» kostis Andreas teravalt.

«See pole sinu — tütar pärib oma isa varanduse enne kui vend!»

«Tütart pole aga enam olemaski!»

«Kust sina seda tead?»

«Kust ma tean,» kordas Andreas tigidalt. «Kus ta siis on, eks ütle?!»

«Kui me ta välja lunastame, küllap sa siis näed isegi...!»

«Ei hakka mina tema lunastamisega enam tühist vaeva nägema, sest sellest ei tule niikuinii midagi välja.»

«Sa pead!...»

«Ei! Kui tema on pärija, siis tulgu ja võtku, muidu aga pärin mina!»

«Koer, sa tahad tema varandust ülekohtuselt riisuda...» hüüdis Daniel ägedalt ning kargas püsti.

«Tasa,» laususid nüüd teised kaupmehed vahele astudes, «las tuleb oldermann tagasi, küllap siis seletame kogu selle loo. Siin aga omavahel te tülitse da ei tohi!»

Ei möödunudki enam palju aega, kui suurde ühisesse söögituppa ilmus oldermann Dreger, kellele hüüti, et surnud Elias Wolfgangi vend on ilmunud ta pärandust nõudma. Ainult korraks heitis hallipäine oldermann küllalisile pilgu, lausudes ühtlasi kurjalt:

«Oodaku, enne nuhtlen oma poega!»

Ja siis, heitnud kuue seljast, keeras ta oma sinise särgi käised üles, sülitas korraks pihku ning hüüdis kaasasolevale pojale:

«Heida maha!»

«Halastust, isa, anna armu,» pomises poeg põlvili lastudes, kuna pisarad voolasid tal habemesse.

«Või sina, koerapoeg, läksid vägisi häbistama naist! Kas sa ei mõtelnud ka seejuures kokkuleppele, mis venelastega on tehtud, kas sa ei teadnud, et ausa ning vaba mehe naise vägivaldse häbistamise eest tuleb maksta trahvi koguni nelikümmend marka hõbedas?! Täna Jumalat, et see juhtus olema vaid tühine ning hulkuv naine, kelle häbistamist võib ainult ühe grivnaga tasuda... aga kui oleks tulnud maksta nelikümmend... mina seda küll poleks tasunud!» Ja oldermann võttis vöölt oma vaskpandlaga rihma ning hakkas sellega poega peksma.

«Halastust, isake, heida armu, kõike teadsin, kogu skraa peatükid on mul meeles,» ägas poeg, püüdes kätega varjata oma silmi ning nägu. «Teadsin ka seda, teadsin, et ta on tühine ümmardaja, kelle eest trahviks üle ühe grivna ei nõuta, muidu poleks ma ta kallale läinud,» kisendas ta edasi, pühkides oma veriseid huuli.

Kaupmehed seisid tardunud vaikuses ning vaatasid tõsiselt pealt, kuis isa nuhtleb oma poega, kes põrandal püherdades vingus ja nuttis nagu kõige armetum laps, olgugi et tal enesel oli naine ja lapsed, kellest vanem poeg kuulas koos kaubaselidega ukse taga, kuis vanaisa peksab ta isa.

«Vallatused, kurivaim, või veel vallatusi täis...!» Ja kaupmees Dreger peksis üha suurema ägedusega, nii et

rihmapannal aina kitkus ta poja habemest karvu. «Sa kutsikas katsu enne üht hõbegrivnat teenida, ennegu lähed naisi häbistama, mille eest nõutakse trahvi!»

Rüütel Daniel, kes kõike seda pealt nägi, ei suutnud nüüd hoiduda imestamast, et nõnda vana mees laseb põrandal maas püherdades isal ennast säärasel armetul kombel peksta. Ta ütles:

«Pojal veel suurem habe suus kui isal, aga vingub ta käes nagu kutsikas.»

«Kuidas, sääraselt julged sa ütelda, tema on ju isa,» hüüdsid nüüd kõik kaupmehed ning tormasid Danielile kallale. «Sina julged meid siin teotada?!»

Isegi oldermann lõpetas poja peksmise ning mõlemad nad asusid omakorda talle juurde, et ühiselt nuhelda võõrast meest, kes julgeb neid nende kommete pärast nõnda häbistavalt irvitada. Daniel oleks löödud vahest sealsamas maha, kui mitte temaga kaasas olev kaupmees Dagobert poleks astunud sõnadega vahele:

«Pidage, mehed, taltsutage meelt ning ärge tormake kõik ühele kallale! Tihti võib lipsatada inimesel suust sõna, mida ta tahaks võtta tagasi. Pealegi ei tunne ta ju veel meie skraade.»

«Võtku ta siis oma sõna tagasi,» ütles oldermann.

Daniel vaikis.

«Võta tagasi, Daniel, võta tagasi!» lausus nüüd Dagobert, talle parajat nõu andes.

«Mis üteldud, seda ei võta mees kunagi tagasi, seda enam aga veel rüütel,» kostis Daniel suure meelekindlusega.

«Siis löögem ta maha,» hakati sääraseid sõnu kuuldes kisama.

«Mehed, pidage meeles, et ta on siin majas külaline, ärge puutuge teda,» püüdis Dagobert Danieli veelgi kaitsta.

«Ah siis sinagi astud isateotaja eest välja,» hüüdis Joosep Dreger, kelle nägu oli täis veriseid vorpe ning kes seega tundus lausa kohutavana. «Sina, kes sa polegi õige kaubitseja, vaid vead venelastele salaja relvi, teame küll. Kas sa ise aga tead või oled sellele ka kunagi mõtelnud, et säärase teo eest võib sult võtta mitte ainult kogu su vara, mida sa keelatud kaubitsemisega oled ülekohtuselt kokku ajanud, mitte ainuüksi ka elu, vaid et paavsti

interdikti järgi oled sa määratud igaveseks ajaks igaveste põrgupiinade kätte saadanat orjama?»

«Kes teist on mind relvade salaveolt kunagi tabanud?» küsis Dagobert, püüdes oma häälele anda rahulikku kõla, olgugi et ta näost üsna märgatavalt kahvatas.

«Kes meist ei tea, et igal aastal tuled sa siia koos suure sulastekarjaga, kusjuures te kõik kannate toredaid Lombardia raudrüüsid, mõõku ja isegi ammud on teil kaasas, kuna aga siit lahkudes olete ainult kirvestega varustatud. Kuhu kõik see tore relvastis on jäänud, kui mitte Nogardisse venelaste kättele!»

«Aga, mehed, te haugute ju kõik tühja tuulde,» ütles Dagobert end pisut kogudes. «Kõik minu sulased on jäänud ju Pihkvasse, kus on mul siis siin nende raudrüüd ja toredad mõõgad?»

«Seekord sul äpardus... ugandlased võtsid ära, kuid varem aga küll.»

Pikkamisi rahunesid meeste meeled ning kisamine vaibus. Isegi Danieli nuhtlemisest loobuti, nõudes ainult, et ta lahuks sakslaste õuest. Daniel oligi valmis seda tegema, kuid jällegi astus Dagobert ta eest välja, üteldes oma ametivendadele nõnda:

«Tõsi, ta on selle maja kommete vastu eksinud, ning ma usun, et oma südames ta ka seda kahetseb, olgugi et rüütliu ei luba tal oma sõna tagasi võtta. Kuid pidage meeles, kaasmaalased, ta on tõsise kristlasena paganatega Liivimaal tapelnud ning valanud seejuures oma verd, ning kõik patud on paavsti enese poolt seega talle andeks antud. Tõsi, ta täidab teie käsu ning lahku sellest majast, kuid võtke ometi kristlase süda rindu ning mõtelge, kuhu läheb ta selles võõras ning tundmatus linnas vastu pimedat ning külma ööd! Laske tal vähemalt üks öögi oma katuse all puhata, ja siis ta läheb...»

«Mingu juba nüüdsama,» üteldi tumedalt, «vahest leiab mõne venelase juures peavarju.»

«Venelaste juures, oskamata nende keelt, ja ilma et tal oleks millegagi neile tasuda. Isegi oma hobuse pidi ta Pihkvas ära müüma, et selle eest muretseda meile kõigile toitu.»

«Mingu siis juba gootlaste õue...» lausuti.

«Kes laseb teda sinna sisse, keegi ei tunne teda seal.»

Ka teisi kaupmehi, kes tühjade kätega oli ilmunud

maateed mööda Nogardisse, hakkas nüüd Danieli eest kostma, kuni oldermann pehmendas oma südant ning lubas tal sulastepoolle öö mööda saata.

Kuid Daniel poleks jäänud, ta oli valmis trotslikult lahkuma kaubaõuest, tahtes ainult enne seda neitsi Gert-rudi eest kosta, et ta isa pärandust ei antaks mitte ta sellele välja, ennagu pole kadunud lootus teda päästa.

«Ah tunnistajaks tahad tulla, olgu, täna ongi meil kohtupäev,» ütles oldermann seda kuuldes, «võtame sellegi asja ette.»

Kaupmeeste suures söögitoas tõmmati lauad seinte äärde ning kogu rahvas, kaasa arvatud ka sulased ja sel-lid, võisid algavast kohtupidamisest võtta nii pealtkuu-lajaina kui ka tunnistajaina osa. Kohtulaud, mille taha oldermann koos kahe foogtiga istet võttis, kaeti punase kaleviga, kuna aga nende ette lauale asetati suured kok-kukõidetud pärgamendilehed, millele oli kogu Nogardi kaupmeeskonna kontori skraa ehk põhimäärus kirja pan-dud. Kohtupidamisest võttis üleskirjutajana osa ka kau-baõue preester, kes teritatud hanesule, tindikotikese ja suure pärgamendirulliga asus ühe hoopis väiksema laua taha.

Ennagu asuda surnud kaupmehe Elias Wolfgangi maha-jäänud päranduse küsimuse otsustamisele, mis võis venida ka üsna pikale, hakati esmalt arutama teisi süütegusid, mis olid hoopis kiiremini lahendatavad.

Iga üksiku kaebeluse ettekutsumisel loeti kõige esmalt skraast vastav peatükk koos selles tähendatud karistus-määraga kõigile kuuldavalt ette, ja kui juhtus, et kaebelune ei tunnistanud end süüdi, siis kuulati ka tunnis-tajad üle. Kuid enamasti oli nende süü ikka kindel ning keegi ei püüdnudki seda salata, nii et otsus oli kõigil juba ette teada.

Esimesena karistati üht õpipoissi ühe kuunaga selle eest, et ta oli õrritanud õuekoeri haukumisele, segades seega öörahu. Seejärel trahviti üht kaupmehet õueval-vurit kümne marga hõbedaga, et ta oli lasknud kellelgi venelasel astuda kirikutrepile, olgugi ainult selle esime-sele astmele. Küll puhkes kaupmees säärast kõrget trah-vimäära kuuldes kibedasti nutma, kuid midagi polnud parata — sääraselt oli selline süütegu kaubakontori skraas kindlaks määratud. Siis karistati veel kaunikesti

kõrge trahviga paari kaupmeest, kes salamahti olid püüdnud mängida kabet, mis oli keelatud kui hasartne ning kaupmeeskonnale lausa kahjulik mäng.

Kõiki neid otsusi pani kirja kaubaõue kiriku preester, kes seal oli ühtlasi ka ainuke täielikum kirjatundja, sest kaupmeestel enestel polnud ju kunagi nõnda palju aega, et nad oleksid võinud seda raisata keeruka kirjatundmise-kunsti õppimiseks; mõned, kes neist olid püüdnudki seda teha, loobusid aga sellest kui täiesti kasutust vaevanägemisest õige pea.

Peale selle trahviti veel neid, kes olid puudunud jumalateenistusest või jälle maganud üldkoosoleku aja maha. Kes olid söandanud müüa venelasile lahtiselt õlut või viina, neid trahviti kümne marga hõbedaga ning võeti ühtlasi ka edaspidine kaubitsemisõigus Nogardi kaubaõuel. Kes oli toiduvalmistamisel käinud tulega hooletult ümber, läinud kirikusse põleva küünlaga, ilma et ta oleks asetanud seda lühtrisse, või jällegi valvureid, kes kirikus magama heites olid jätnud seal küünla põlema, kõiki neid trahviti, ja pealegi veel üsna rängasti, sest kui kergesti oleks võinud nende hooletus tuua kaela hirmsa tuleõnnetuse.

Lõpuks võeti ka surnud kaupmehe Elias Wolfgangi päranduseasi ette. Küll nõudis ta vend Andreas, et hõbe, mida oldermann ütles enese käes hoiul olevat ligemale neljasaja hõbemarga väärtuses, antaks temale kui pärijale välja. Rüütel Daniel vaidles aga säärasele tahtmisele vastu, olles ühtlasi tunnistajaks, et kaupmees Eliase tütar on elusalt läinud kaduma ning mitte keegi pole teda surnuna näinud ega ka tema surmast midagi kuulnud. Ka kaupmees Dagobert tunnistas ausalt, et ugandlaste vanem, kes juhatas nende röövimist, laskis oma sõnades paista, et tüdrukut võib osta neilt tagasi.

Kaua arutles oldermann koos artellide foogtidega, mida tuleks säärasel puhul teha, sest kui keegi varanduse pärib, siis ei või ju hakata temalt nõudma, et ta peaks selle teise inimese lunastamiseks jällegi ära andma.

«Ja oleks veel, et mina teda oma tahtmisest kaasa vedasin,» lausus Andreas käsi laiutades, «vaid ta ise kippus vägisi, olgugi et teda kogu aeg aina keelasin. Ja seepärast oma vitsad tegidki talle valu, mina pole selles süüdi!»

«Tõsi, Andreas, sind ei süüdistata seepärast keegi,» püüti teda lohutada. «Kui tüdrukut ei leita ning ta jääb ka edaspidi kadunuks, siis ei võta venna pärandust sult mitte keegi!»

«See on kindel, et ei võta...» pomises Andreas, «kuid parem kui ma ta juba nüüdsama kätte saan.»

«Eks me siis oota... kuulame, mida kohus võtab teha,» sosistati.

Pärast pikka arutlemist peeti aga siiski paremaks hõbedat veel mitte välja anda, vaid saata see Lüübekisse otsustamiseks, kes ta lõplikult pärib.

Jälle laiutas Andreas käsi, muutudes seejuures koguni ägedaks; kuid parata polnud tal midagi — kohtuotsuse ning oldermanni tahtmise vastu ei tohtinud keegi häält tõsta, kui ta ei tahtnud, et talt oleks võetud igaveseks ajaks Nogardi kaubaõue tuleku õigus.

Seejärel asuti kohe kõige rängema süüasja juurde: üks sulane oli noaga teist haavanud. Olgugi et haav oli tühi- sem kui kassikriimustus ning et tülitsejad olid omavahel täiesti leppinud, nägi skraas vastav peatükk ette, et isegi kõige pisema haava lööjal tuleb parem käsi ära raiuda. Kaebealune, kes nüüd kohtulaua ees seisis, oli näost üle- määraselt kahvatu ning silmad vajunud auku. Palju sulaseid, selle ja kaupmehi nuttis nüüd üsna kuuldavalt, kuna aga ka kohtunikel enestel olid silmad üleni vees, sest sulane, kel pidi käsi ihu küljest ära raiutama, oli oma tubliduse ning töökuse poolest üldiselt tuntud.

Kuna süü oli selge ning kaebealune ei püüdnudki seda salata, karistusmäär aga skraas ette nähtud, siis veeretati suur raiepakk keset põrandat ning löödi kirves sellesse püsti.

«Kes on teie seast osavam lööja?» küsis oldermann, heites pilgu üle toa. «Seekord raiume ainult randmest haadik maha...»

Kuuldes seda, karjatas kaebealune valjusti, hakkas vaaruma ning kukkus siis kolksatades minestanult põrandale.

«Nüüd oleks paras aeg — ei ta kuule ega näe,» arvati. «Kui ta aga minestusest toibub, siis on juba hoopis tülikam raiuda...»

«Ei, las ta ikkagi toibub,» vaidles preester säärasele tahtmisele vastu, «nuhtlemine ongi ju selleks, et süüd-

lane ka ise näeks, tunneks valu ning teaks siis kahet-seda...»

«Ah, jumal temaga... tehke ainult rutem!» ergutas oldermann karistuse täideviijaid.

Minestanu lohistati raiepaku juurde, asetati sellele ta käsi, mille siis üks sulaseist tumeda mütsatusega rand-mest saadik maha löi.

Kuuldus vali karjatus, ühtaegu ka ohkeid ja valulikke oigeid, kuna mitu meest hakkas valmisseatud nõõride ja riideräbalatega sulgema verejooksu. Nad mähkisid kanepise nõõri ümber karistatu verise käetombu, tõmmates selle veel puupulgaga keerdu ajades tugevasti kokku, nõnda et verevool raiutud käsivarrest jäi täiesti soiku. Nuheldu aga kisendas, hädaldas ja oigas kogu aeg, kutsudes ühtepuhku Jumalat appi, nagu oleks kohtuotsuse täidesaatmisega tehtud talle ränka ülekohut.

Pärast seda, kui sell sängi põdema oli viidud, tulid poisid suure veetoobri ja nuustikutega, hakates põrandalt kasima verd, mille ootamatu nägemine oli pannud paljusidki jahmatama, nõnda et nad jäid nüüd üpris vaikseks.

Kuna kaubaõue oli saabunud uusi külalisi, olgugi tühjade kätega, tuli neid seal ikkagi vastu võtta ning neile ulualust anda, sest õnnetuse eest pole ju keegi kaitstud. Et nad aga teadmatusest, eksikombel või ka lausa rumalusest ei eksiks kaubakontori skraade ehk vanade põhimääruste vastu, mis võis tuua üsna raskeid karistusi, nagu seda tänasel kohtupäeval võis näha, siis hakkas oldermann neile määrusi ette lugema. Ka teised kaupmehed, sellid ja sulased jäid seda kuulama, sest see oli neilegi kasuks, pealegi veel et skraade loeti alati vähemalt kaks korda aastas kõigile ette.

Et nad kõik on sellest aru saanud ning tahavad ka kinni pidada, siis võttis oldermann uustulnukailt vande, mida nad kõik käsi püsti hoides tema etteütlemise järgi kordasid, lõpetades selle sõnadega:

«...ja et Jumal aitaks meid sellest kõigi pühakute ning Püha Peetruse nimel tehtud lepingust kinni pidada ning töötame, et meie käed ei saa siin kunagi kavalasti talitama!»

Pärast seda, kui hilisöö oli juba kätte jõudnud, läksid kõik kaupmehed, sellid, sulased ja vastsed külalised oma

paikadesse puhkama, et järgnevals päevatööks koguda uut rammu.

Ainult rüütel Daniel, kes kõigest nähtust ning läbielastust oli üsna uimane, ei saanud rahulikult magada. Ühtepuhku vaevasid teda kurjad nägemused ning unenäod. Otsagu oma ihusilmaga nägi ta ikka ja jälle oma hobust, kes janusena hulgub tühjas liivakõrbes hirnudes ringi, leidmata kuskiltki vett. Aga samuti nägi ta ühtepuhku Gertrudi, kes peab veeretama rasket käsikivi, kuna ta pea on aetud paljaks nagu kõige alatümal naisel. Daniel hüüab ta nime, palub teda anda oma hobusele juua. Samas hakkab Gertrudi silmist nõrguma pisaraid, millest koguneb suur loik, kust juues ta hobune kustutab oma janu. Kui siis Gertrud pilgu tema poole pöörab, märkab ta kohkudes, et silmade asemel on tal ainult tühjad koopad — ta on pime.

«Pime, pime...!» ägab Daniel ja ärkab higisena, kuulates ühtlasi veelgi hobuse hirnumist, mis kajab tal kõrvus nagu võigas hullumeelse naer.

Alles pikkamisi suudab rüütel toibudes aru saada, et see pole mitte naer, pole ka hobuse hirnumine, mida ta kuuleb, vaid et ümberringi lavatsitel ja põrandal magavate sellide ja sulaste ägedad norskamised on ta unest äratanud.

Kuid siiski — ei tea, mida säärane unenägu peaks tähendama, mõtleb Daniel ja ristitab käed, sest ta tunneb kõigest sellest halba. Ta pöördub hädas palves Jumala poole, kutsudes ühtlasi ka oma isa ja ema vaimu enesele appi, et nad juhataksid talle õiget teed. Ta tunneb end siin teises maailmakaares, päratus kauguses oma kodumaast ning keset võõraid inimesi ja olusid nõnda abituna nagu laps, kes on eksinud pimedasse metsa.

ÄRAANDJA

Talvine pööripäev oli möödunud ning päev läinud kukesammu võrra jällegi pikemaks. Möödunud oli ka Issanda sündimise püha, mida Üksküla piiskoplik kapiitel palvelauludega vastu võttis.

Samal ajal, mil sakslased Üksküla linnuses pühi pidasid ning talvise pakase käreduks aina kasvas, käisid liivlased kogu aeg laantes varitsemas tarvast ehk metssõnni, taga ajamas põtru või otsimas karukoopaid; ka seadsid nad metsadesse püüniseid ja paelu rebastele, saarmaile ja paljudele teistele väiksematele metsloomadele, kelle nahad olid otsitud ning hästi hinnas. Ainult üsna vanad mehed, kellel kontidesse oli kogunud juba palju liiva ning kel enam polnud ihus suusatamiseks vajalikku painduvust, lamasid nüüd taredes ahjutagustel lavatsitel ning ootasid kevade saabumist.

Üksküla vanemal Akol polnud aga enam mahti käia metslooma jahil, vaid seekord olid tal ühtepuhku hoopis teistsugused teekonnad jalge all, nii et hobused ei saanudki tallis kuigi palju puhata. Üksküla sepp Manti tagus aga oma sepises ööd ja päevad väsimatult relvi, nii et kogu aeg lõomas tal seal ääsituli ning sulased kis kusid üksteise järel lõõtsa.

Kuhu üks või teine Ako teekond teda viis, seda ei teadnud avalikult keegi, kuid salamahti sosistati siiski, et ta käib õhutamas vaenutuld ning et kevadel on oodata jälle uut taplust. Kuid kõigest sellest tuli hoolega vaikida, et kära ei pääseks enneaegu lahti ning kogu salajane ettevõtte ei läheks nurja.

Ühel päeval, kui Ako pärast pikaajalist äraolekut jälle koju jõudis, tuli ta naistest Malle kambrisse ning hakkas kaebama, et Airi olnud vahepeal kogu päeva ning öögi tagantotsa kadunud.

«Kadunud, Airi oli kadunud?» ja Ako jäi jahmunult oma naisele otsa vahtima.

«Tõsi, Ako, arvasime kohe, et ta on sattunud linnusesse sakslaste kätte ning et ega me teda enam ei näe, kuid välja tuli...»

«Tuli välja, no siis on ju hästi... kui tal ainult viga pole...?!»

«Silmaga ei ole küll näha, kuid tal on hoopis teistsugune viga küljes — ta valetab!»

«Valetab?»

«Jah, räägib enese kadumisest nii segaseid sõnu, et keegi ei suuda neid uskuda.»

«Segaseid sõnu?»

«Just, ütleb enese olevat maganud lakas, kuid see on lausa vale!»

«Naine, ära tõsta asjata laimu,» ütles Ako pahaselt; «kas ma pole teid küllalt juba manitsenud, et elaksite rahu ning üksmeeles?»

«Seda me olemegi, Ako. Küsi Anu ja Milja käest, kui sa ei usu. Kõik me kolmekesi oleme alati olnud ühel nõul...»

«Olete kõik ühel nõul ning mestis, et seda kergemini teha Airile häda!»

«Ako!»

«Vaiki, naine!» ütles Ako karedalt ja käskis siis tuua enesele süüa ning kütta saun hästi kuumaks.

Airi loost ei näinud ta aga enam üldse hoolivat, pidades kõike seda ainult tühipaljaks naiste omavaheliseks kiuslemiseks.

Heitnud eneselt ülerõivad, istus ta siis laua taha ning hakkas isuga sööma, meenutades ühtlasi oma teekonda Dabreli juurde. Kuid sõnumid, mis ta sealt sai, ei teinud talle täit rõõmu, sest Dabreli ütlemist mööda olid ugandlased ainult poole suuga lubanud tulla. Keegi neist polevat tahtnud uskuda, et liivlased ise ei saa papi poolt kaasa toodud sõjameestest jagu, ning et selleks peavad nüüd kõik hõimud kevadisel kõige kibedamal tööajal minema välja. Kuid siiski — otepäälased olid ütelnud, et kui liivi hõimule tõsine häda kätte tuleb, siis ei taha nad neid maha jätta, kuid tühist ning asjata tüli ei hakka nad ka otsima. Olgu nüüd eesti hõimuga kuidas on, mõtles Ako edasi, kui sealtpoolt on sõna antud, siis seda ka peetakse, kuid kõige suuremat rahutust tunneb ta Vjatško pärast — kui see äkki kahtlema ei hakka?

Olles käinud saunas ning end tublisti vihelnud, pärast seda aga tühjendanud suure kannutäie mõdu, ei leidnud Ako veel nüüdki rahu. Ikka ja jälle pöördusid ta mõtted tagasi Airi juurde. Tõsi, ta on juba ammu märganud, et Airit ei sahlita, sest ta on orjatüdrukust tehtud suure

maja emandaks. Aga eks ole ta nägugi selles süüdi, et ta kaasemandad teda vihkavad. Kuid siiski, mõtles Ako, ta kadumise lugu tuleks ikkagi selgitada, sest muidu nokivad teised kolmekesi tal silmad peast. Kogu oma rahva eest on ta väljas, otsib talle õigust, kuna aga ta oma majas, tema enese selja taga tehakse ühele liiga! Ja Ako muutus koguni pahaseks. Suutmata kõigele sellele rahulikult mõelda, kutsus ta kõik oma naised enese juurde, hakates Airilt pärima ta imeliku kadumise lugu.

«Ako, ma läksin ainult lakka magama... ja ei ärganud enne, kui teisel päeval oli suur valge väljas.»

«Kareda külmaga magasid lakas?»

«Jah, ma ei tundnud külma, magasin kogu aeg...»

«Valetab, ta käis hoopis munkade juures linnuses,» hüüdsid nüüd naised vahele, «külarahvas on näinud teda sealt tulevat!»

«Airi, kas sa olid sakslaste juures linnuses?»

«Ei, isand, nad laimavad... sest et sina mind kõige enam hoiad!»

«Hoidnud olen ma teid kõiki,» lausus Ako tõsiselt. «Kuid laimu ning roojast valet ei tohi minu majas keegi kõnelda. Kutsuge siia need inimesed, kes võivad Airi kahjuks midagi ütelda!»

«Isand, vaata, mis tal kaelas ripub!» hüüdis äkki Milja ja tõmbas musta nööri otsas rippuva ristikese Airi põuest välja.

«Rist, Airi?» hüüdis nüüd Ako järilt püsti karates ning tõmbas ta kaelast hõbedase ristikese. «Kust sa selle said?»

Airi kahvatus, tumedad silmad avardusid, kuna ta huulte ümber tekkis kibestumise jooni.

«Airi, kust said sa säärase risti?»

«Isand, ma leidsin... leidsin metsast...» kogeles Airi.

«Leidsid metsast, mis on naistel talvel metsaga tegemist?»

«Ei, see oli sügisel...»

«Ja juba sügisest saadik kannad sa risti, miks panid ta enesele kaela?»

«Isand, anna andeks, et ma seda tegin!»

«Ei, sa tunnista, kes andis ta sulle, ja kus olid sa minu äraolekul?»

Airi vaikis, näppides oma põlleserva.

«Ako, asjata pärid... ta on nii nurjatu, et salgab kõik maha ning valetab,» lausus Malle vahele.

«Vaiki sina, Malle, nüüd kõnelen Airiga!»

Kuid Malle ei võtnud oma mehe ning isanda sõnu mitte kuulda, vaid jätkas:

«Kindlasti on ta saanud selle mungalt, kellega ta sügisel hulkus mööda metsi...»

«Mungalt?» ja Ako kulm tõmbus tigidalt kortsu.

«Kui sa meid ei usu, Ako, siis kuula,» ütles Malle ja, avanud kambriukse, hüüdis ta peretuppa: «Kaare, tule siia!»

Käbedasti astus vana ümmardaja vanema kambrisse, jäädes Ako ees sügavat kummardust tehes ukse juurde seisma.

«Tule kõnele oma isandale kõike, mida sa tead ning millest sa oled mullegi rääkinud!» käskis Malle.

Ainult korraks vaatas Airi vanale ümmardajale otsa, kusjuures vaevumärgatav kuri irvitus lipsas tal üle näo.

«Ma ei tea, korjasin sügisel metsas sigadele tammetõrusid...»

«Kõnele, kõnele!» ergutas Malle ümmardajat.

«Olin sügisel metsas tammetõrusid korjamas, kui äkki kuulsin põõsa taga inimeste hääli...»

Uuesti vaatas Airi Kaarele otsa, seejuures nii kurjalt, et vana ümmardaja jahmus.

«Kõnele edasi, isand tahab tõtt kuulda!»

«Kuulsin hääli, ja kui ma lähemale läksin... siis Airi oli põõsa taga ühe mungaga koos...»

«Räägid sa tõtt, ümmardaja?!» hüüdis Ako ägedalt ja viskas ristikese koos katkitõmmatud nööriga põrandale.

«Nii nagu mu silmad nägid, isand, see oli Airi, sinu noorim emand...» ja ümmardaja kummardus sügavalt.

Tekkis vaikus, kuuldus ainult Ako sügav ohkamine.

«Miks ei kõnelnud sa sellest varem?»

«Hoidsin keele hammaste taga, isand, ei julgenud... siis oleks hakatud sinu pere kohta kõnelema laimu.»

«Laimata ei tohi,» lausus Ako karedalt. «Aga miks ei kõnelnud sa mulle?»

«Ei leidnud mahti... isand ise oli aga alati mures ning tõsine — ei julgenud...» ja ümmardaja kummardus uuesti.

«Airi, mida ütled sina?» ja Ako vaatas oma noorimale naisele tõsiselt otsa.

Airi langetas pilgu, liigutas huuli, kuid ainustki sõna ei tulnud tal suust.

«Kas oled sa minu teadmata andnud ennast kellegagi ühte, kõnele!» ja Ako silmadesse hakkas valguma verd.

«Ako, mis sa sellest enam pärid,» lausus Malle, «see on ju selge...»

«Seepärast ei suudagi ta enam sigitada sulle last,» lisas Milja, «sest kus palju jalgu on tallamas, seal ei kasva enam rohi.»

«Vaata ette, viimati on ta veel koguni sinu sõitudest andnud sakslastele teada.»

«Minu sõitudest, kes seda teab?»

«Eks sääraseid sosinaid ole mööda külasid ikka liikumas, ja küllap temagi on kuulnud,» kostis Malle.

«Airi, kas siis sina, keda ma olen kõige enam hellitanud, andsid mind ära?» ja Ako hääles tundus koguni kibedust.

«Halastust, halasta, isand!» hüüdis nüüd Airi, kusjuures ta põlved hakkasid nõtkuma ning ta langes nuttes põrandale.

«Naine, kõnele!» lausus Ako tumedalt.

«Jah, Ako, sinu ees ma ei salga, olen andnud ennast temaga ihulikult ühte, sest mu süda hoiab tema poole!»

Ako vaikis, ta käed tõmbusid rusikasse, kuna tuksatus käis üle näo.

«Ma lahkun su majast... halasta... ah-ah-oh-oh-ool!» ja Airi nuuksus ägedalt.

«Kes on see mees, kes julges puudutada minu naist?»

«Ako, tema pole süüdi,» halas Airi edasi.

«Kes ta on?»

«Ta nimi on Kristian, noor munk... ta õpetas mind... Kuid ega sa ei tee temale häda, Ako, ega sa ei tee?!»

«Kas sa olid linnuses?»

Airi vaikis, nuttes kogu aeg edasi.

«Kas sa olid, kõnele!»

«Jah, olin!» tuli nüüd peagu ohkamisena Airil suust.

«Kas sa teadsid, kuhupoole viis mind minu tee?»

«Ainult sellest olin kuulnud, et sa käisid Kukenois... Nad meelitasid, lubasid anda mulle pärleid... Kristian aga oli armas mu vastu...»

«Armas,» kordas Ako karedalt. «Kas mina olen olnud kuri?»

«Ei, Ako, tighedust pole sa mulle näidanud, kuid nõnda armas pole sa osanud ka olla... Ah, Ako, heida armu, kõik kiusavad mind sinu majas, ma olen olnud üksinda, igaüks on mind ainult vihanud, et olen võõrast tõugu!...»

Kõike seda on pidanud minu majas sündima, mõtles Ako ja vajus raskelt järile, kuna ta käed langesid lõdvalt rippu. Tema naine, Airi, keda ta vahest kõige enam on hellitanud ning hoidnud, on roojastanud ta abielu, ja pealegi veel võõraga, ühe mungaga, kes ei vääri mehe nime, ja reetnud teda sakslasile! See on ju umbrohi, mis ei tohi enam sigivat seemet kanda! Ja ajanud siis enese uuesti jalule, ütles ta ilma märgatava kareduseta:

«Tõuse üles!»

«Ei, Ako, enne ma ei tõuse, kui sa pole mulle andeks andnud!» ägas Airi peagu meeletult.

«Tõuse, ma ei salli, kui keegi aeleb mu jalgade ees maast!»

Airi tõusiski, jäädes kartusest lõdisedes seisma.

Võtnud nüüd Airil käest, talutas Ako ise ta uksest välja. Nad läksid kõrvuti sammudes üle õue, kusjuures Ako talutas ta läbi sügava lume, viies talli taha. Lasknud seal naise käe lahti, ütles Ako ülemäärase tõsidusega, kuid ilma et ta hääles oleks tundunud kurjust:

«Võta peast oma sõba!»

Airi lükkaski pearäti kuklasse, paljastades oma mustad juuksed, mida külm põhjatuul ajas kohevile.

«Päästa ta sõlmest lahti!»

Räti kallal näppides vallandas naine ka kurgualuse sõlme, jäädes ise üllatunult oma isandale otsa vahtima.

«Airi,» lausus nüüd Ako kibedalt.

Kuid peale meelekibeduse oli ta hääles ka palju hellust, palju valu ning kurba kannatust, mis kõik koondusid ainsasse sõnasse: Airi!

Äkilise liigutusega sasis ta siis vasaku käega tema juustest kinni, painutas pea tagasi kuklasse, nii et nad ei saanud enam teineteisele näkku vaadata, parema käega tõmbas aga tupest vestu, libistas selle tera korra üle keele ilaseks ning lõi kas siis kiiresti, ainsa tõmbega naise kõrisõlme läbi, seejuures nõnda sügavalt, et vestu ots puudutas roksatades kuklaluud.

Soojad verepripsmed purskasid Akole näkku. Naine ajas käed laiali, ta suu ahmis õhku, ning siis kukkus ta selili lumme, jäädes sinna inisedes lebama.

Pistnud verise vestu tuppe, pöördus Ako vaikides ümber ning sammus tagasi tarre, ilma et ta kordagi oleks vaadanud õue jooksnud majakondsete poole.

Pärast käredat pakast tuli tuisk, ja see ennustas pehmemat ilma. Tuul vingus ja lõõtsutas, ajades katuseharjadelt lund alla. Mööda külavaheteid kihutas ta aga pööraselt nagu ratsahobune ringi, kuhjates tarade äärde suuri lumehangesid.

Kuid olgu ilm nii kuri kui tahes, sõjasulased pidasid Üksküla linnuses müüridel alati vahti, olles ainult seda paksemalt peitnud end karvakasukaisse, sest rauaga kaetud ihu kardab ju enam külma.

Ükski vahimees, olgu ta nii lihtne sõjasulane ning hooletu oma tegevuses kui tahes, ei pidanud mitte ainult sunduse järgi oma silmi lahti, vaid see oli hirm, mis ei lasknud neil hooletuks muutuda. Mure ning kartusega vahtisid nad müüridelt kaugele silmapiiri taha, kas sealt ei paista juba paganate relvastatud hulki tulevat.

Ärevad sõnumid olid otsaga ulatunud linnusesse, et liivlaste vanemad peavad omavahel salajast vaenunõu, olles isegi venelasi kutsunud enestele appi. Mitu käskjalga oli juba ratsahobustega läkitatud piiskopile Breeni poole teele, saadetud talle sõna ning antud kõigest teada. Kunas aga piiskop jõuab, praegu on ju veel tali, külmasüdame lõhkemiseni tuleb aga kaua veel oodata. Nõnda arutlesid sõjamehed, preestrid ja mungad päevast päeva Üksküla linnuses, julgemata sealt enam väljagi tulla.

Ühel säärasel tuisusel päeval peatusid kaks ratsanikku Üksküla kantsi värava ees, nõudes sisselaskmist. Üleval müüriserval asuvad vahimehed panid seda suuresti imeks, miks on tulnud kihlakonna vanem ise nõnda ootamatul kombel nende kantsi.

«Viige mind oma peamehe juurde!» ütles Ako vahisulaseile, kui need olid lasknud ta väravast sisse.

«Peamehe juurde, mis on sul temaga asja?» hakati

nõud ümberringi uudishimulikult pärima, ilma et keegi oleks seejuures tihanud näidata tema vastu vaenu.

«Viige mind tema juurde!» kordas Ako kõrgilt ning andis siis oma hobuse ratsmed kaasasoleva sulase kätte hoida.

Linnusevanemalt Konrad von Meiendorffilt, kellele oli juba aegsasti viidud Ako saabumisest sõna, toodigi käsk, et liivlane juhatataks tema juurde. Ja nii ei kulunud kuigi palju aega, kui Ako seisis silm silma vastu rüütliga, kes võttis teda suures munkade ja sõjameeste ühises söögitoas koos oma seltsiga vastu.

«Ole tervitatud, ükskülalaste vanem, mis toob sind minu juurde?» küsis Konrad von Meiendorff püsti tõustes ning ulatades talle nagu sõbraliku leppe kinnituseks käe, kusjuures üks tundmatu munk tõlkis ta sõnu.

Sakslane oli pikk, ulatudes Akole kaugelt üle pea. Kuid ei kartnud Ako ta suurust ega löönud tema ees kohkuma, vaid lausus julgesti talle otsa vaadates:

«Ütle, kas sina käsutad kogu selle maja rahvast?»

«Muidugi, aga miks sa seda tuled pärima?»

«Kui sina oled siin vanemaks, siis pead sa ka oma inimeste eest vastust kandma!»

«Muidugi, liivlane, piiskopi ees ma vastutan, kuid karistan ka ise. Kas sa tuled mõne kaebusega minu juurde?»

«Mitte kaebus pole see, mis mind praegu kõnelema sunnib, vaid ma tulín nõudma, et sa annaksid ühe oma inimesist mulle välja!»

«Inimesist, keda, miks...?»

«Ta on teotanud minu maja!»

«Teotanud... kui see on tõsi, mis sa räägid, siis tahan ma ise teda kristliku seaduse järgi nuhelda.»

«Ei, rüütel, kuritegu on tehtud minu maal, minu kodus, mina tahan teda nuhelda omaenda kommete ja seaduste järgi!»

«Seda ei saa, liivlane,» kostis rüütel pead raputades. «Aga kõnele, kes ta on, vahest tõstad ainult asjata laimu?...»

«Liivlane ei laima kunagi,» ütles Ako pikale Konradile teravalt otsa vaadates. «See on munk, nimega Kristian, tema pärast on tulnud valada verd!»

«Kristian,» kordas rüütel oma kaaslaste poole vaadates, «säärase nimega munk pole ma siin kuulnud...»

«Ei ole, isand,» lisas nüüd tõlkija omalt poolt vahele, «meid on siin kakskümmend kolm venda, kuid mitte ühtki Kristiani.»

«Pole olemas, liivlane, sa oled eksinud!» ütles Konrad von Meiendorff.

«Mina pole eksinud, ta peab olema siin!» kinnitas Ako.

«Aga ütle, milles sa siis teda süüdistad?»

«See munk on teotanud minu maja, ta on oma jäleda kiimalusega eksitanud minu naise!»

«Sinu naise, Ako,» hüüdis nüüd tõlkija omalt poolt, «sul polegi ju naist!» Ja kui ta siis need sõnad oli jõudnud peamehele tõlkida, puhkes see koos teistega naerma.

«Sakslased, teie irvitate!...» hüüdis Ako end sirgu ajades.

«Muidugi, liivlane, kui sa nõnda rumalasti kurdad, et sinu naine on eksitatud, ise aga kogu aeg kinnitad preestreile, et sul polegi naist.»

«Kõik naised ja mehed on minu omad, kõik, kes minu õues elavad ning minult toitu saavad, kõik nad on minu inimesed!»

«Olgu pealegi, liivlane, kõik need on ainult kavalad sõnad, millega sa aga ei suuda meid petta,» ütles Konrad von Meiendorff tõsiseks muutudes. «Kogu aeg oled sa keeldunud abielusakramenti vastu võtmast, kinnitades, et sul polegi abielunaist; ja nüüd tuled siis äkki kurtma, et sinu naine on ära eksitatud... Kõik see näitab ainult sinu petlikku meelt...!» ja rüütel laiutas käsi.

Ako lõualuud tõmbusid nõnda tugevasti kokku, et hambad suus aina roksatasid ning viha peagu lämmatas ta hääle, kui ta kordas:

«Andke mulle munk välja!»

«Meie seas ei ole säärast, ja kui ta olekski, siis mitte kunagi ei teeks ma seda!»

«Kui sa heaga ei anna, siis tulen ja võtan vägisi!» lausus Ako peagu urisedes ning astus rüütlile sammuvõrra lähemale.

«Eks katsu,» ja Konradi käsi puudutas mõõgapidet.

«On see sinu viimane sõna?»

«Mul on ainult üks sõna, ja seda ma ei murra!»

«Siis aita ennast ise, kui sind pannakse siia müüride vahele magama!» sõnas Ako ristis hambail ja pöördus järsult ümber, et lahkuda.

«Mehed, võtke ta kinni!» hüüdis nüüd pikk Konrad, liikudes vöölt oma mõõga.

Ka Ako tõmbas mõõga, kuid oli hilja — mitmed käed haarasid temast kinni, talle karati selga, teda painutati, kisti pikali maha ning võeti siis relvad käest.

«Kust on pärit säärased kombad, et külaline võetakse kinni?!»

«Külaline,» irvitas Konrad Akole näkku. «Sa oled mässaja, praegugi ähvardasid meid vaenuga. Kõik sinu käigud Kukenoisi, Toreidasse ja Ydumea rahva juurde on meil teada, tahad seda salata?!»

Ako vaikis, kuna aga ta silmist hõõgus viha.

«Kõnele, mis nõu sa nendega pidasid»

Kuid ei aidanud ükski usutlemine ega ähvardus — ta vaikis.

Pärast pikki asjatuid pärimisi tõugati Ako üksikusse kongi, mille uks oli rauaga naastutatud.

Ta oli vang, kristlased olid pannud ta vangi!

Esimese raamatu lõpp

TEINE RAAMAT

ESIMENE JAGU

1

VARJUPAIGA LOOMINE

Aastal 1201 hakkas Liivimaa piiskop Albert ehitama Väina jõe kaldale linna ja pani selle nimeks Riia. Kõige esmalt laskis ta adra ette rakendatud härjapaariga vagu kündes tähistada tulevase linna aseme. Kohe pärast seda asetaski ta omaenda käega nurgakivi nii piiskoplikule konvendihoonele kui ka püha Neitsi Maarjale pühendatud toomkirikule, mille altari aseme ta tähistas sissemüüritud palveraamatuga. Ja ei jõudnudki sellest kuigi palju aega mööduda, kui tema asutatud kuuria ja toomkirik hakkasid nägusate ehitistena taeva poole sirguma. Samuti tekkis ümber tulevase linna pikk vallikraav, kuna Riia-nimeline oja piiras seda ühelt poolt kitsa veesoonena.

Kuid palju oli veel ehitada ning teha, sest tulevast linna tuli kindlustada mitte ainuüksi valli ja puutaraga, vaid selle ümber taheti ehitada ka kindel kivimüür, mille varjul oleks võidud julgesti elada. Seepärast olidki nüüd kõik ristsõitjad, võõrdunud sõdimisest, suure usinusega nagu mesilased hommikust õhtuni ehitustöödel. Ühed neist kaevasid maad, teised murdsid kraavides kive ja kolmandad ladusid müüri, kinnitades kive suurtes aukudes hapendatud lubjaga. Seejuures olid aga kõigil mõõgad ja raudrüüd asetatud käepäraselt kas kraavikaldale või müürijalale, et varmalt valmis olla end nendega ehitada ning paganate vastu astuma, kui need peaksid oma kurja südant näidates neile peale langema.

Aga mitte ainuüksi ristsõitjad, mungad ja Ojamaalt

palgatud müürsepad ei teinud seejuures palehigis ränka tööd, vaid veel enam sunniti orjama sõnamurdmiselt või vaenunõult tabatud liivlasi ja semgaleid, kes koos Üksküla vanema Akoga olid pandud kraavidesse murdma kive, raiuma metsast palke ja põletama süsi. Kõik nad pidid valju sunduse all sõna kuulama ja ööd ning päevad läbi orjama, saades ainult kesköö paiku hingetõmbeks pisut mahti.

Teha päevast päeva palehigi sees tööd, ilma et sõdimiserõõmu oleks olnud kuskiltki märgata — see hakkas ristsõitjaid pikapeale tüütama ning enamik neist ruttas oma esimese teenistusaasta täissaamisel Saksamaale tagasi, olgugi et Riias tunti igast töötavast käepaarist suurt puudust. Kuid kõik säärased kohtlased sõjamehed ei suutnud piiskopi heast tahtmisest aru saada ega osanud ka mõista, et ennagu hakata paganarahvaid lõplikult alla heitma, tuleb ka enese jalgealust ning pesapaika kinnitada, sest muldu poleks ju hädakorral kuskilt varju leida.

Kuuldused rängast tööst ilma kasu saamise lootuseta rändasid aga Saksis ja ka mujal kristlaste hulgas suust suhu, ning see oligi põhjuseks, miks järgneval aastal saabus ristsõitjaid Liivimaale üpris vähe, olgugi et piiskop ise rändas nende kogumiseks kõik Saksamaa linnad, alvid, külad ja tänavad risti ning põigiti läbi. Kõik see sundis piiskoppi seda enam ruttama linna ehitamisega, et tal oleks Liivimaal üks kindel varjupaik, kust võiks paganate üle üsna kartmatult valitseda.

Kuid vähe oli sellest, et tulevast linna ainult müüridega kindlustada, kui sel enesel polnud eluvaimu sees. Et meelitada sinna kaupmehi ja käsitöölisi, selleks nõutas piiskop otsemaid Rooma paavstilt eneselt lubakirja, et Liivimaa randades ei tohi mujal kaubitseda kui ainult uues Riia linna sadamas, kuna aga kõik teised liivlaste ja semgalite vanad sadamapaigad võis ta keelu alla panna. Ja nii ei julgenud enam ükski läänest purjetanud kaupmees kirikuvande kartusel peatuda kuskil mujal kui ainult Riia sadamas.

Pärast Riia toomkiriku valmisaamist, kui hakati sinna praostit otsima, läkitas piiskop Holsteini Neumünsteri kloostriksse oma vennale Engelberdile kirja ja kutsus teda Riiga. Seejuures kindlustas ta talle toomkiriku praosti aukoha, nii nagu see sugulaste seas ikka on kombeks, et

tugevam püüab oma võimu abil ülendada ka nõrgemat. Et aga uus linn kodanike poolest jõudsasti kasvaks, siis käskis ta vennal meelituste abil püüda kutsuda Riiga asuma igasuguseid ametimehi, peamiselt aga just perekondadega inimesi.

Kuna ristisõitjad olid tuleja ja mineja rahvas, kellest vahel võib küll olla üliküllus, mõnikord aga päris puudus, siis pidi piiskop kõigile püüetele vaatamata nägema, et ilma püsiva sõjaväeta on tal raske allutada paganarahvaid ning sundida neid sõnakuulmisele. Pidades oma lähemate sõjaülemate ja preestritega nõu, kuidas sellegi poolest asja parandada, küsis ta kokkutulnud rüütleilt, kas mõned neist ei tahaks pikemaks ajaks tema teenistusse edasi jääda, kuigi ta ei suuda neile rahapalka maksta.

«Isa, meie kõik kannatame viletsat põlve siin Liivimaal, mis on nõnda vaene, et peale leiva ei suuda ta meile midagi muud elu ülalpidamiseks anda,» lausus Konrad von Meiendorff, kes meeskonna vähesuse tõttu oli pidanud Üksküla kantsi maha jätma ja Riiga asuma.

«Kas mõned teist ei taha vasallina mind edasi teenida, kui ma annan neile lääniks mõned liivlaste kantsid ja maad?»

«Isa, sul ei ole ju ühtki kantsi meile lääniks anda.»

«Konrad von Meiendorff,» ja piiskop tõusis oma istmelt, «ma annan sulle Üksküla, mida sa seni oled suure vaprusena oma käes pidanud!»

«Üksküla,» pomises pikk sakslane, «see on ilus paik... ja põllud on seal suured... rõõmuga võtaksin selle vastu ning vahetaksin sellega oma nime, kuid see linnus on ju nüüd jällegi liivlaste päralt. Vägisi võtta me seda aga enam ei suuda, sest jõudu on selleks liiga vähe... Kuid säärase laenumaa eest oleksin ma valmis sind alati teenima ning sulle igavest ustavust vanduma.»

«Isa,» ütles nüüd preester Dietrich omakorda piiskopi poole pöördudes, «eks ole Üksküla liivlaste vanem sinu vang, praegu murrab ta meil vallikraavis kive. Sobita temaga lepitust, et ta tunnistaks linnuse sinule...»

Säärast nõuannet kuuldes jäid kõik üpris vaikseks ning ootasid põnevusega, mida võtab piiskop selle kohta ütelda. Sobitada lepitust oma vangiga, tõesti — säärast nõuannet poleks tihanud neist keegi piiskopile anda.

«Tõesti, Dietrich, sinus on tarkust enam kui seda preestril oleks vaja,» lausus piiskop, ning võtnud peast oma sametise mütsi, pühkis lagedalt otsmikult higi, sest suvi oli ülemääraselt kuum. «Aga mis see kõik aitab, kas rahvas enam tahabki ta sõna kuulata?»

«Nagu vanem ees ütleb, nii kinnitab rahvas alati tagantjärele, pealegi veel nüüd, kui sa võid võtta neilt linnuse ka vägisi, kui väge juurde saad.»

«Muidugi, aga kust ma seda saan, kui ristisõitjaid jääb iga aastaga ikka vähemaks.»

«Isa, anna andeks, et sulle vastu räägin, kuid just seepärast peaksime katsuma ka lepitusega paganaid võita.»

«Sündigu siis pealegi nõnda,» ütles piiskop ja pani oma musta mütsi uuesti pähe. «Tooge vang siia!»

Ja ei läinudki palju aega mööda, kui kaks ristisõdurit, kelle ihu kattis raudne rõngasrüü, mille all oli suure kuumuse tõttu ainult linane särk, astusid koos raudahelesse needitud vangiga piiskopliku kuuria koosoleku ruumi.

Halastamatult ränk orjus ning alandav eluviis näisid olevat võtnud vangilt kogu eluvaimu välja, nii et temas oli raske ära tunda endist Üksküla vanemat Akot. Ta samm oli lohisev, ihu kurnatud, pilk tuhmunud ning pea rippus rinnal. Ei ta vaadanud nüüd kellelegi otsa, kui teda ahelate kõliseses piiskopi ette seisma jäeti.

Vaikides vaatles teda piiskop, ennegu võttis lausuda:

«Sõnamurdja ning mõrtsukas, oled sa juba jõudnud äratundmisele, et minuga ei tohi naljatada?»

Ako vaikis, isegi ta pilk ei tõusnud põrandalt.

«Liivlane,» ütles piiskop, ristitatud käsi lauale seades, «nüüd, millal sa katseaja oled läbi teinud ning kõike häda oma turjal tunda saanud, vasta mulle: kas tahad sa neid raudu veelgi edasi kanda ning minna ära kibedale soolaväljale, või tahad sa neist vabanedes elada meiega leplikus meeles nagu üks süda ja üks hing?»

Sügav ohe tungis vaevatud vangi rinnast, ta päikesest pruunistunud ning paljudest löögiarmidest krobeline nahk liikus luudel, kui ta koriseses hingas. Ja siis, tõstes pilgu ning vaadates piiskopile otse silmi, lausus ta nõnda:

«Kui sa tahad mind neist ahelast vabastada, oh piiskop, siis võid sa teha minult küsimata, ilma et sul seejuures tarvitseks mind pilgata.»

«Mina ei pilka, liivlane, vaid ma tahan tõeliselt kindida sulle priiuse, kui sa kõik oma pahad mõtted ning teod maha jätad, kui sa tahad meiega koos elada kristlikus armastuses ning annad tõrkumatult linnuse minu hoolde...»

«Linnus pole minu, see kuulub kogu kihlakonnale.»

«Seda ma tean,» vastas piiskop, «kuid anna selleks sina esimesena oma sõna.» Ja siis häält pisut leebemaks muuttes, lisati juurde: «Linnuse anname siis auväärse rüütli Konradi kätte tagasi, ning tema hakkab teie kõigi eest hoolitsema ja kaitseb teid niihästi leedukate kui ka kõigi teiste kurjasüdameliste, hõimude eest, ja siis kestab teil Ükskülas igavene rahupõlv.»

Ako vaikis, ainult ta silmad hakkasid hõõguma.

«Annad sa selleks oma sõna?»

Ako vaikis endiselt — ta suu oli suletud.

«Anna sõna!» käis piiskop peale, teades, et kui liivlane oma sõna annab, siis ta seda ka ei murra.

«Ennem lasen enesel lõigata keele suust, kui et ma säärast sõna ütleksin!» kostis Ako ja vaatas piiskopile vihaselt otsa.

«Viige ta tagasi, paigutage kõige rängemale ning kurnavamale tööle!» hüüdis piiskop laua tagant püsti karates. «Sügisel viime ta aga Lüneburgi, kus ta kibedal soolaväljal orjates peab kõike seda kahetsema, kuid siis on juba hilja.»

Ahelate kõliseses viidi vang välja.

Kaua tuli piiskopil oma sulastega rääkida, neid manitseda ning lohutada, ja lõpuks oligi Konrad von Meendorff Üksküla laenuks võtmisega nõus. Oma kantsi ning maad võis ta aga kätte saada alles siis, kui kristlaste jõud on kasvanud Liivimaal nõnda tugevaks, et ta võib seal koos oma kaaskonnaga kindlasti ning kartmatult elada.

«Kas veel on teie seas kedagi, kes ei kahtle minu laenumehiks hakata?» küsis piiskop enese juurde kogunenud rüütlikele otsa vaadates.

Kuid keegi neist ei liigahtanud ega lausunud sõnagi, tahtmata end vasallisõnaga siduda, kuna piiskopil enesel polnud veel lääniks midagi anda.

«Kes tahab...?»

«Isa, siin sinu asutatud linnas on mul üks vapper ning tubli sõber, ta on Bannerovi rüütel, Daniel nimi,» lausus

nõud Konrad von Meendorff. «Usun, et tema oleks rõõmuga valmis end sinu laenumehiks heitma.»

Kuuldes seda, hakkasid ootamatul kombel ka mitmed teisedki rüütliid piiskopilt linnuseid ja maid lääniks tahtma, nii et ta pidi naeratades lausuma:

«Nõnda leidub viimati teie seas laenutahtjaid enam kui mul kantsisid tulevikuski on anda.»

«Isa, sa ainult nimeta neist mõni, ja kui see kunagi paganate käest ära kistakse, siis anna, ta mulle!» hüüdis üks kui teine.

Et aga pikk Konrad oma sõpra igapidi kiitis, siis soovis piiskop kõigepealt teda näha. Rüütel Daniel, kes kõige kohtlasemate meeste seas palehigi sees tegi rasket kaevamistööd, kutsuti piiskopi ette. Kuuldes seal, et piiskop on oma heldest südamest valmis läänistama talle mõnd linnust, lausus Daniel oma peakatet sõrmede vahel kokku käärdades:

«Auväärne isa, ma olen veel selleks noor, vahest ei saa ma säärase suure ülesandega hakkama?» ning ta püüdis igati näidata oma tagasihoidlikku meelt.

Kuid säärane tagasihoidlikkus meeldis piiskopile kõige enam, ning küsinud temalt ta vanemate ja kogu suguvõsa järele, lubas anda talle Üksküla naabrusest Lenevarde maja, kui see ükskord paganlikelt liivlasilt ära võidetakse. Kuulnud ühtlasi, et Daniel viibib juba kolmandat suve Liivimaal, kus ta mõrsja läinud jäljetult kaduma, ütles piiskop talle lohutuseks nõnda:

«Mu poeg, ära enam nuta oma kaotatud mõrsja pärast, vaid selleks ajaks, kui sa oma kantsi kätte saad, oled sa ta kindlasti unustanud ning leidnud enesele hoopis uue mõrsja. Valitsed siis oma alamate üle ning saad ise veel palju lapsi. Daniel von Lenevarde, ma tervitan sind!»

Daniel laskus põlvili ning tõmmanud vöölt mõõga, ulatas selle piiskopile, kes aga selle samas talle tagasi andis, lausudes:

«Toogu ta sulle õnne ning aidaku Issanda nime paganate seas laiali laotada! Tõuse üles, mu vasall!»

Nõnda jagas piiskop oma rüütlikele maid ja kantse, mida ta ise polnud veel ära võitnud ning mis olid alles liivlaste omad. Ja just seepärast ei suutnud vasallid, kel linnused ja maad polnud veel käes, palgata enestele sõja-

sulaseid, ning seetõttu oli nende abi, mis nad laenumees-tena piiskopile võisid anda, üpris kasin.

Kõrvutades oma missiooni Palestiina-sõjakäiguga, pidi piiskop Albert üha meenutama, millist suurt abi on seal sõjalistelt mungaordudelt. Seejuures pidi ta kõige enam mõtlema Templiordu vennaskonnale, kes kõik teenivad ning peavad sõda mingisuguse tasuta ning ilma et keegi neist kipuks kodumaale tagasi. Kui nüüd temalgi oleks siin samane sõdijate-ordu, siis kindlasti oleks sellest risti-usu levitamisel palju enam kasu kui ristositjaist, kelle kõikuv meel on muutlik nagu sügisene ilm — vahel on küll selget päikesepaistet, sagedamini aga pilvitab ning tuleb koguni vihma. Ja sääraseile kõikuva ning muutliku meeleaga sõjameestele oli tal raske rajada uut kirikuriiki, mis omakorda nõudis koguni veel tugevaid alussambaid.

Kõik need olid muidugi ainult mõtted, tahtmised ning soovid, mida teostada oli siiski üpris raske, sest sääraseid mehi, kes on valmis unustama oma isa, ema ja kõiki mai-seid varasid ainult selleks, et mõõgaga teenida Kristust, ei võinud ju kuigi palju leiduda. Aga siiski — ka Liivimaal tahtis ta katsetada seesugust jõukogumise viisi ja asutada siingi relvastatud mungaordu.

Jätanud oma usina abilise, preester Dietrichi, säärase mõtete ning kavatsustega maha ja koondanud kõik oma vähesed jõud ainuüksi Riiga, purjetas piiskop varasügisel tagasi Breemenisse. Koos temaga pöördusid kodumaale tagasi ka need ristositjad, kel aastane teenistusaeg oli täis saamas. Aga samuti viis piiskop Liivimaalt lahkudes kaasa kõik oma tähtsamad vangid, kuna neid Riias pidada oleks olnud liialt ohtlik.

Olgugi et piiskop Albert suure usinusega ehitas oma vürstiriiki, ei suutnud ta ometi mõtteid lahti kiskuda punapäisest naisest Magdalena von Engelhardist. Ühtepuhku ruttasid ta mõtted üle ulgumere kaugesse Breemenisse ja tungisid koguni selle naise elukambrisse. Ja osalt oli seegi põhjuseks, et piiskop igal aastal ning juba ammu enne sügiseste meretormide algust hakkas kippuma tagasi Breemenisse, nagu oleks teda seal oodanud tähtsam ülesanne kui Riias.

Raske oli preester Dietrichil piiskopi äraolekul ta pooleliolevat tööd jätkata, kõige enam aga just Liivimaa mõõgavendade ordu asutamist, sest sõjasulaseist ei taht-

nud keegi anda end säärasesse valjusse elamiskitsikusse, nagu seda nõuti ordude põhimäärustes. Kõigist kõige valjum oli veel koguni Templiordu põhimäärus, mis piiskop Albertile oli tundunud kõige meelepärasemana. Ordu palve- ja töövendi leidus munkade ja kohtlaste inimeste seast vahest veelgi, kuid rüütelvendi, kes oma päritolult pidid olema ikkagi kõrgemast soost, oli üpris vähe ning raske leida. Nemad kui sõdimiste ning ulaeluga harjunud inimesed ei tahtnud ordu vennaskonda astumisega end panna ihulikku kammitsasse.

Kuid ometi tahtis Dietrich piiskopi äraolekul midagi korda saata, et kui piiskop järgneval kevadel tagasi pöördub, võiks sellest, mis ta siit eest leiab, täit südamerõõmu tunda ja tema usinust kiita. Ja lõpuks õnnestus tal siiski, appi võttes kõike oma kõneosavust ja meelitusi, koguda Riiga jäänud sõjameeste hulgast pisikese salga, mis oli tuumaks tulevasele ordule ning mis lahkunud piiskopi soovil võttis enesele nimeks: *Fratres militae Christi in Livonia*.

Algul oli see ordu vennaskond üpris väike — kõiki rüütel-, palve- ja töövendi ühtekokku ainult paarküm-mend meest. Kuid sellele vaatamata asus nende konvent valima eneste seast magistrit ehk meistrit, kelleks kõige kohasemaks peeti väga ausast perekonnast pärit olevat rüütli Vinno von Rorboachi. Olgugi et ta oli oma elu-ajal teinud nõnda palju pattu, et ta oli suguvõsast välja tõugatud ja oli pidanud nagu üksik hunt põlatult mööda maad-ilma ringi hulkuma, olid aga kõik teised, keda sellele ametikohale oleks võinud valida, temast veelgi hullemad.

Tolsamal ajal, piiskopi äraolekul, saabus ühe purjelae-vaga Holsteinist Riiga ta vend Engelbert ja tõi enesega kaasa mitmeid käsitöölisi Saksamaa linnadest, kus nad juhtusid tööpuuduse all kannatama. Paljudel neist olid kaasas ka naised ja lapsed, ning koos varemgi tulnud kaupmeestega olid nad nüüd esimesi kodanikke piiskop Alberti asutatud väikeses linnas. Palju oli nende käsi-tööliste seas seppi, rätsepaid, kingseppi, õllepruulijaid ja ka muid igasugustele töödele ning ametitesse hakanud mehi. Samuti tõi piiskopi vend Saksamaalt Maarja Magdaleena nimelistest langenud naiste kloostritest kaasa ka valgeid õdesid ehk patukahetsejaid naisi, kelledest Riia

haigemajas sõjameeste ja kodanike põetamisel võis olla suurt abi, pealegi oskasid nad teha ka muid vajalikke töid, milleks on osavad ainult naiste käed.

Kõiki, kes juhtusid Saksamaalt Riiga tulema, võeti seal rõõmuga vastu, ning nõnda suurenes sakslaste Väinaäärne asundus päevast päeva. Et see noor ning väike linn oli aga paganarahvaste ühise pealetulemise puhuks veelgi nõrk, nagu kristlased isegi kartsid, siis püüti paganlike naabritega seal elada rahulikult ning leplikus meeles ja katsuti neid ainult armuga eneste poole võita. Kaugemal asuvad paganarahvad ei teadnud neist suurt midagi, ning nendeni võis ulatuda ainult kuuldus, et Riias elatakse vaikselt ning tehakse päevast päeva tööd, ilma et tülitaks oma naabreid.

Liivimaal peatuva kaupmehed, kes kõik olid koondunud Riiga, kauplesid seal nii paganate kui ka kristlastega ja vahetasid liivlaste ja semgalitega hinnaliste loomanahkade ja vaha vastu igasuguseid varasid. Ja kõik see aitas uinutada liivlasi ja nende naabreid, nii et nad ei teadnud sakslasilt enestele mingit häda kartagi.

Ühel päeval saabus Riiga kaks väsinud ning rābaldunud rändajat. Palju viletsust ning raskeid päevi olid nad pidanud Liivimaal läbi elama, ja kõike ainult seepärast, et nad olid ristisõitjate seast lahkunud ja omal käel saagitsedes hakanud siin ringi hulkuma. Nad olid otsaga käinud Ugandis ja kolanud koguni Sakalas, otsides kogu aeg paganavürstide rikkusi, kuni lõpuks olid langenud vangi otepäälaste kätte, kus neid oli üsna karmilt kinni peetud. Neil olid pead vikatiga paljaks aetud ning sunnitud neid ränka tööorjust tegema. Ja lõpuks alles nüüd, millal nad olid ligemale terve aasta eestlasi orjanud, pääsesid nad õnneliku juhuse läbi nende juurest põgenema. Jõudnud nüüd Riiga, langesid nad nuttes kummuli maha ning tänasid Issandat säärase imeliku pääsemise eest.

Esmalt tuli nälginud mehi tublisti toibutada, ja kui nad olid saanud juba küllaldaselt süüa, alles siis suutsid nende suud kõnelema hakata. Et aga neid mehi oli oma väe juurest ärajooksmise pärast ootamas vali karistus, siis võttes preester Dietrichi nõuannet kuulda, pidasid

nad sellest pääsemiseks paremaks astuda Kristuse sõjateenistuse ordu vendade hulka.

Kuid need mehed, Wigbert pärit Soestist ja Joachim pärit Magdeburgist, nägid pärast pikaajalist nälgimist ning habemekarvadesse kasvanult oma rõivaräbalais nõnda kohutavaina, et isegi vastvalitud ordumeister Vinno põlgas neid oma seltsi hulka vastu võtta. Kuna ta sääraseilt metsiku välimusega meestelt ei lootnud mõõgavendade ordule midagi kasulikku, siis pidas ta oma kohuseks neid enne vastuvõtmist veel tublisti manitseda, küsides:

«Miks tahate meie seltsi hulka astuda?»

«Meister,» kostsid seepeale mõlemad peagu ühest suust, «oleme paganatega sõdinud, nende käes orjuses olnud, näinud igasugust viletsust ja häda, tundnud nälga ja külma, ning nüüd oleme kõigest sellest juba kõrini tüdinud.»

«Eksite rāngasti, sõbrad,» lausus Vinno pead raputades, «kui arvate, et meie juures on elu mõnusasti lõbus. Meie ordumäärus ütleb: kui tahad süüa, siis paastu, kui tahad aga paastuda, siis pead sööma; tahad magada, pead olema ärkvel, kui tahad aga ärkvel olla, pead heitma magama. Ordu kasuks peate loobuma oma isast, emast, vennast, õest, naissoost, varast ja kõigest, mis lihalikule inimesele võiks valmistada rõõmu. Ühe sõnaga — ordu kasuks peate elama Püha Augustiinuse loodud määruste järgi, ja häda teile, kui nende vastu eksite! Kõige selle tasuks annab ordu aga teile ainult leiba, vett ja ihukatet.»

«Olgu pealegi, meie tahame sinu valitsemise all elada kõige selle järgi,» kostsid Wigbert ja Joachim, ilma et nad kõige selle üle oleksid hakanud enam pikemalt mõtlema, sest nad olid juba küllaltki valupäevi näinud, mille kõrval Kristuse sõjateenistuse vennaskonna elu oli nagu kuldne põli.

«Ja kord on meie seas vali — peate magama kõvadel lavatsitel, pealuseks ainult puuhalg; ühises lauas sööma kõige kehvemat toitu ning igasugusel kombel iseennast aina kitsendama.»

«Oleme kõigega rahul, kui me ainult kuidagiviisi saame süüa oma kõhu täis, et meil ei tarvitseks enam nälga tunda.»

Nüüd pidid nad vande all kinnitama, kas nende isa on olnud rüütel või vähemalt oleks võinud selleks saada, et nad ei kuulu ühtegi teise orduusse, et nad on sündinud kristlikult kokkupanud abielust, et neil pole võlgasid, et nad on ihulikult terved ning ei põe mingit varjatud haigust ning et pole teinud ühelegi orduvennale meelehead või kingitust, et tema eestkostmise läbi vennaskonda pääseda. Joachim, kes ei julgenud valet vandudes kinnitada oma rüütellikku päritolu, pidi andma veel vande, et ta pole ühegi teise teener ega ori.

«Orjusest tuleme — eestlased on teinud meid oma orjateks,» kostis seepeale kohtlane Joachim ohates.

«Eestlased on ju paganad, nende pealepandud orjust me ei peagi orjuseks!» hüüdis ordumeister Vinno ja puhkes naerma.

Pärast seda pidid nad terve konvendi ees andma orduvenna-vande — olla igas asjas sõnakuulelik oma meistritele ja ülemaile, lubades ühtlasi loobuda kõigist oma soovidest ja tõrkumata alistuda kõigile ordumäärusile. Nad lubasid ilma oma ülema loata vennaskonna eluruumist mitte lahkuda, ei saata ega saada kirju, isegi mitte ka oma vanemalt, aga samuti pidid nad andma töötuse keelduda naissooga läbikäimisest. Orduvennana oli neil keelatud isegi ühelegi naisele lähemalt otsa vaadata, rääkimata sellest, et oleks tohtinud kellelegi neist suud anda, eraldamata seejuures koguni oma ema või õde. Samuti töötasid nad loobuda omandusest, lubasid mitte kunagi kaasas kanda raha, mis kõige esimesena võib inimest kiusatusse viia. Kõik, mis üks või teine vend juhtumisi kunagi omandab, kas pärimise teel või kingitusena, pidi ta lubama edasi anda kas ordumeistrile või ordu kapiitlile. Ilma loata ei tohtinud orduvennad omavahel vahetada ühtki asja, olgu see siis nii tühine kui tahes. Aga samuti nõuti neilt töötuse andmist, et nad oma kirstu küljes ei hoia lukku, ei hakka pidama jahti ühelegi metsloomale või -linnule ja et orduvendadena tahavad nad üksteise järele salaja valvata ning ordumeistrile või kogu konvendile teatada kõigist väärtegudest ja eksimustest, mida neist keegi juhtub tegema. Viimase töötusena pidid nad aga lubama kogu oma elu pühendada uskmatute vastu sõdimisele.

Säärane ordumäärus oli väga vali ning karm, seda

mõistsid nii Wigbert kui ka Joachim, kuid näljane ning kitsikusse aetud inimene on valmis töötama veel hullematki, et kas või ajutiseltki lahedamatesse oludesse pääseda.

Kohe pärast orduvenna-vande andmist löigati neil juuksed ning pügati habemed, mis vahepeal olid jõudnud üsna pikaks kasvada. Olla habemeta, see oli esimesi ebamugavusi, mida Wigbert ja Joachim ordu vennaskonda astudes tunda said. Ühtepuhku libistas Joachim pihuga üle alledakspügatud lõua ning kaebas, et nüüd tunneb ta nagu külma.

«Kas sa siis kunagi pole ilma habemeta olnud?» päris Wigbert kaaslaselt.

«Ainult korra, kui viimati käisin armulaul,» urises Joachim. «Siis preester oli nõnda purjus, et ta värisevad käed tilgutasid õnnistatud viina mulle habemesse.»

«Ja siis pisteti ta sul põlema?»

«Ei pääsenud... löigati maha ja heideti tulle, sest õnnistatud viinaga habet ei tohi ju keegi kanda.»

«Ja siis ainult preestri süü läbi kaotasidki habeme?»

«Kes seda teab, eks ma ise olnud vahest seejuures samuti süüdi — tahtsin võtta karikast ahnemat suutäit...»

«Võtsid ahnema suutäie ja kaotasid habeme, he-he-heel!»

Uute orduvendadena said nad nüüd enestele ka ülerüü — Wigbert valge ja Joachim tumepruuni, sest ta ei sõandanud valet vandudes kinnitada oma rüütellikku päritolu ning pidi seega vennaskonda sulaseks jääma. Neilegi mantlile, mis nad said, olid Maarja Magdaleena patukahetsejate naiste virgad käed õmmelnud punasest kalevist risti ja selle alla mõõga kujutise, teraga allapoole.

Ordu trapiir ehk varahoidja andis neile ka relvad — mõõga, oda, kilbi ja ammu koos selle hoovamisvinna ja suure tohlutäie raudnooltega; kõik need sõjariistad olid ütlemlata lihtsad, ilma igasuguste ilustisteta, kuid seejuures küllalt tugevad. Peale kiivrite ei saadud neile esialgu anda raudrüüsid, mille tagavara Riia linnas polnud veel kuigi suur, olgugi et neid siin püüti valmistada ka kodusel viisil.

Pärast ühist palvet, mis korraldati uute orduvendade

vastuvõtu puhul, läksid Wigbert ja Joachim koos teiste vendadega Issanda nime kiites töötama linnavallidele, kus isegi rajuilma ega talvise pakase puhul ei katkestatud ehitustööd.

2

KAHTLUSED

Jällegi oli piiskop koos paljude ristosõitjatega Saksa- maalt tagasi jõudnud. Seekord oli ta enesega kaasa toonud palju suurtsugu ning ausaid sõjamehi, kelle hulgas oli ka teine vend Teoderik.

Nähes, et linnavallid olid vahepeal palju kõrgemaks kerkinud, ja kuulnud, et ta väsimatul abilisel on siiski korda läinud asutada säärast mõõgavennaskonna ordu, millele ta ise oli kogu aeg mõtelnud, oli piiskop Alberti rõõm üpris suur ning ta pidi jällegi Dietrichi kiitma.

Kuid säärane piiskopi asutatud linna vägevaks paisumine pani mõtlema kõiki naabruses asuvaid liivlaste maa- vanemaid. Isegi Kaupo, kes vabatahtliku kristlasena oleks pidanud hoiduma riialaste poole, sattus sellest ärevusse ning ratsutas ühel päeval Riiga, et ise oma silmaga näha kõiki neid vägevaid ehitisi, millest ta oli nõnda palju kuulnud. Ja tõsi — kõik see, mida ta siin nägi, oli palju enam, kui ta oli suutnud mõelda: linna ase, mis oli enam kui nelisada sammu pikk ja ligemale kolmsada sammu lai, oli kogu ulatuses piiratud kõrge kaitsevali ja sügava kraaviga, millesse vesi oli juhitud jõest. Osa valli oli jõutud juba puu- ja kivitaraga teha veelgi kõrgemaks. Neitsi Maarja auks ehitatud kirik oli suur, ja koguni veel kahe torniga, milles rippusid kellad, mille vägev heli oli kaugele kuulda. Samuti oli suur ka Riia loss, kus elas piiskop koos preestrite, munkade ja orduvendadega, olles neist eraldatud ainult õhukese vaheseinaga. Ümber turuväljaku asetsesid kaupmeeste ja käsitöölise laudkatus- tega majad, kuna sadamapaiga-poolsele linnaservale olid ehitatud suured kaubalaod. Sakslased — preestrid, sõjamehed ja mungad, samuti kõik teised Riia kodanikud olid oma linna ehitamisel hoolega ametis. Esmakordselt võis

nüüd Kaupo näha ka sakslaste naisi, keda aga seekord oli Riias veel päris väheselt.

Vaadeldes kõiki sääraseid vägevaid ehitisi, muutus Kaupo kord-korralt ikka enam nukramaks, sest kõigest sellest, mis ta siin nägi, paistis ju välja lausa ähvardus. Nad ehitavad ning kindlustavad end siin nõnda vägevasti ju ainult selleks, et pärast kõigi liivi hõimude üle kindlamini võimust võtta. Säärane kahtlus istus ikka tugevamini Kaupol südames ning ta hakkas üha selgemini tundma, et lõpuks pole temalgi neilt midagi head loota — nõnda võtab see salakaval piiskop vähendada temagi võimu.

Nüüd aga oli ta tulnud siia ühtlasi ka kindla nõudmisega, et ta poeg Berthold toodaks kaugest Breemeni-nimelisest linnast tagasi, sest juba kolmas aasta polnud ta teda näinud, ning pikemat lahusolemist ei tahtnud ta enam kannatada.

Küllastades Riias preester Dietrichi, esitas Kaupo talle kindla nõudmise, et poeg toodaks talle tagasi.

«Sõber, sa saad ta ju kunagi tagasi, ainult kannata.»

«Juba kolmandat aastat ma kannatan — lootuski hakkab kaduma, et ma teda veel kunagi näen!»

«Mu sõber, kui sulle on antud selleks sõna, siis ometi peaksid sa seda uskuma!» lausus nüüd Dietrich peagu valjult.

«Kuis suudan ma enam uskuda, kui kahtlus kõige selle vastu vaevab südant?!»

Säärased käredad sõnad panid Dietrichi üpris imestuma, ning vaadates Kaupole õige teraselt otsa, küsis ta peagu hüüdes:

«Aga Kaupo, mis on pannud sind nõnda sõgedasti kahtlema?!»

«Ise oma tööga tekitate ju ränka kahtlust,» kostis Kaupo, osutades müüridele, kust kogu aeg kostis vasaralööke ja teravaid kivitäksimise kõlksatusi. «Milleks ehitab piiskop nõnda vägevast linnust?»

«Ta ehitab Riia linna, kus kõigil Liivimaa kristlastel oleks kindel varjupaik.»

«Miks on kaupmeestel keelatud kaubitseda Koiva suudmes?»

«Piiskop keelas kaubitsemise ja koondas kõik kaubaturud Riiga, et me linn jõudsamini kasvaks.»

«Seega hoolitsete ainult eneste ning oma kasude eest.»

«Ei, me lubame ka liivlasil, semgalitel ja kõigil teistel rahvastel tulla siia oma kaupu vahetama.»

«Sinu ütlemist mööda ehitatakse Riiga selleks, et kristlastel oleks siin kindel varjupaik. Kuid seda jätsid sa ometi ütlemata, kelle eest peaksite siis varju otsima. Minagi olen kristlane, kuid keegi ei tiku mulle kallale, vaid nagu näed, elan ja liigun igal pool täitsa vabalt ning kartmatult ringi.»

«Oh Kaupo, ära suurusta,» kostis preester kätt ta õlale asetades, «praegu on see küll Jumala tahtmisel nõnda, kuid kes teab, vahest tuled sinagi siit kunagi varju otsima?!»

«Mina, ei!» kostis Kaupo kindlalt.

Nad vaikisid.

«Dietrich, nüüd on juba kolmas aasta täis saamas, kui ma oma poega viimati nägin,» alustas Kaupo uuesti. «Millel tuuakse ta mulle tagasi?»

«Kannatust, Kaupo — ega su poeg veel ei sure, las ta enne õpib...»

«Õpib, ligemale kolm aastat olete teda juba õpetanud, kuid nüüd tahan ma teha seda ise. Ma ei kannata enam...!»

«Kaupo, tõsisel kristlasel peab alati olema palju kannatust ning pikka meelt,» lausus Dietrich, tõstes manitsevalt sõrme.

«Kas siis selleks peangi kristlane olema, et aina kannatada ja kannatada?»

«Kaupo, need on sõgedad sõnad, mis su suust praegu tulevad,» ütles Dietrich varjatud ähvardusega. «Tuleta ainult meelde Üksküla Ako lugu!»

«Milleks pean tema hukkumist meelde tuletama, või tahad sa sellega hirmutada mindki?»

«Ei, sa eksid, ta pole tapetud, olgugi et on seda koguni mitmekordselt väärt. Kuid oma sõnamurdmise ning salajase mässunõu pärast peab ta nüüd kibedatel soolaväljadel tegema ränka tööd, et vähemalt selgi kombel oma süüd lunastada.»

«Dietrich, ja nüüd siis hakkad sina mind kõige sellega ähvardama?!» hüüdis Kaupo, astudes preestrile veelgi lähemale ning vahtides talle otse silmadesse.

«Ei, Kaupo, see pole ähvarduseks üteldud, vaid ainult

hoiatuseks...» pomises preester ja pühkis oma laia käiega põskedelt higi.

«Mina tahan oma poega, nõuan teda tagasi!»

«Sinu pojal pole praegu millestki puudus, kui aga ükskord jõuab aeg, küllap ta siis juba tuleb...»

«Need on ainult kavalad sõnad, mida ma enam ei usu.»

«Halastaja Neitsi Maarja, tule sina ise appi,» hüüdis Dietrich käsi ristitades. «Tema ei usu enam oma preestri ning ristija sõnu! Kaupo, mis sinuga on?»

«Enam ei usu!» kostis Kaupo ning vaatas Dietrichile julgesti otsa, nii et see oma pilgu langetas.

«Kaupo, kui sa tõesti ei usu, siis peaksid ise oma silmaga nägema...» pomises preester.

«Kuis saan ma teda näha, kui kogu aeg varjate teda minu eest!» hüüdis Kaupo kibestunult.

«Kaupo, mu sõber, õige peatselt pean ma rändama kaugesse Rooma Püha Isa jalgade ette kummardust viima, mu tee viib mind ühtlasi ka Breemenist läbi... ma räägin piiskopiga... vahest lubab ta ka sind võtta kaasa...»

«Mina, Saksamaale, ei, Dietrich, mis on minul sinna asja?»

«Viin su Breemenisse, külastame seal Püha Pauluse kloostrit, võid siis omaenda silmaga näha oma poega, kui hästi ta seal kasvab ja ladina keelt õpib.»

«Ma ei tule Saksamaale — Ako lugu ei lähe mul iial meelest!»

«Aga Kaupo, miks on su meel nõnda sõge? Ako läks seepärast raudus käsi Saksamaale soola kuivatama, et ta oli mässaja, kes aina õhutas vaenu ning tüli, sina aga oled meie truu ning ustav sõber.»

«Pärast kõike seda, mis mu silmad on näinud ja kõrvad kuulnud, ei usu ma enam kedagi, ja ei tea mina ega sina, kas oleme sõbrad või vaenlased.»

«Kaupo, kust oled sa pärinud säärased tigidad sõnad, mis on kohased ainult pagana suust tulema?» hüüdis Dietrich ja raputas pead. «Ütle, kes käskis Akol olla meie vaenlane? Ainus sõna tema suust, ja ta oleks olnud jällegi vaba. Piiskop nõudis temalt ainult mehesõna, et ta tulevikus ei kannaks tema vastu salaviha, vaid igaveses ning jäädavas rahu temaga lepiks. Kuid Ako oli oma paganlikus ülbuses kange, ta tõrkus sõna andmast ega kinnitanud käesurumisega kokkulepet, ja seepärast

ta nüüd kuivatabki kaugel võõrsil mereveest soola. Ja säärast tõrkujat paganat võtad sina oma südamesse ning pead teda süütult kannatajaks, mida ta tõepoolest ei ole.»

Kaupo vaikis. Ta mõistis, et Dietrichi sõnades on ka palju tõtt, sest tõepoolest oli Ako taltsutamatu ägeda meelega ning seega ka karistust ära teeninud. Mida ta kord pähe võttis, sellest pidas ta suure jonnakusega kinni. Ja egas piiskopil lõpuks jäänudki muud üle, kui viia teda raudus käsi ära võõrale maale, et ta vähemalt sealgi oma meelt parandaks.

«Nii et kui sa tõesti tahad näha oma poega,» sõnas Dietrich pärast vaikimist, «siis tule minuga kaasa ning vaata teda omaenda silmaga Püha Pauluse kloostis...»

«Kui ma tõepoolest peaksin säärase teekonna ette võtma, siis ütle, millal pääsen sealt tagasi?»

«Nii nagu laevad liiguvad — tuleval kevadel kindlasti.»

«Alles tuleval kevadel!»

«Jah, aga sul oleks seal ka palju vaatamist: näeksid, kuis elab kogu kristlik maailm oma kodus... kõike omaenda silmaga nähes kaoksid sinust ka kibedad kahtlemised, ning alles siis hakkaksid sa meid tõsiselt uskuma.»

«Siiski, Dietrich, nõnda pikka teekonda ei suuda ma ette võtta,» ja Kaupo raputas pead.

«Miks?»

«Lahkuda terveks aastaks oma kodunt, kes valvab ning juhib siis kogu aeg mu mõisat?»

«Määrad ühe ausa mehe, küllap tema sinu ära olles valvab...»

«Siiski, kogu säärane mõte on nõnda imelik, et ma ei tea...»

«Aega ju selleks veel on, mõtle hästi järele; mina olen igatahes kindel, et ka piiskop ei keela seda ettevõtmist õnnistamast.»

Ennagu Kaupo jõudis sellele vastata, hakkasid äkki Neitsi Maarja kiriku tornikellad helisema, kutsudes kõiki riialasi oma igapäevast tööd katkestama ja ruttama palvusele. Nii ristisõitjad kui kõik teised Riia kodanikud, kelle raudrüüd olid asetatud sinnasamasse tööpaikadele maha, tõttasid kirikusse ja jätsid oma raudrüüd valvurite hooleks. Palju mehi, kes olid kraavides kive lõhkumas,

ronisid aukudest ja kivimurdudest välja ning raputanud oma rõivastelt tolmu ja prügi, ruttasid peagu jooksupalu teistele järele. Ka sadamapaigast ja kaubaaitadest ilmus suurtes trobikondades kaupmehi, kes omakorda üle turuväljaku kiriku poole ruttasid.

Preester Dietrichi lahkel kutsel läks ta külaline Kaupogi Riia linna toomkirikusse, kus jumalateenistust pidas toompraost Engelbert — piiskopi lihane vend. Olgugi et kirik polnud veel lõplikult valmis, andis Kaupol suure imestusega vahtida neidki toredusi, mis selle lühikese ajaga oli jõutud sinna tuua. Seal oli näha pilt, mis kujutas Neitsi Maarjat lapsukesega, altar täis nikerdatud kujusid, ja nende kohal üleval lae all laialisirutatud tiibadega püha tuvike. Aga samuti oli seal igas paigas palju värvi, kulda ja hõbedat, millega kirik oli seestpoolt toredasti ehitatud. Kiriku altaripoolse seina külge oli kinnitatud kaksteistkümmend kivisõõri, millest igaüks kujutas üht Kristuse jüngerist, kelle näod olid raiutud neisse kivisõõridesse.

Jumalateenistust alustades sammus praost Engelbert vaskset urni käes hoides jüngerite näokujude eest mööda. Igaühe ees neist jäi ta korraks peatuma, kastis sõrmed urni ja võidis iga apostli palet lõhnava õliga. Ainult Juudas Iskaarioti näokujust astus ta põlglikult mööda, ilma et oleks teda salvinud. Seejärel läks ta altaris, kus punaseid hõlmikuid kandvad poisikesed lauldes ja hõbedasi kellukesi helistades ta ümber asusid.

Kõik rüütlid, kaupmehed ja käsitöölised, kes viibisid jumalateenistusel kirikus, heitsid suure usinusega risti ette, paljud neist tagusid kummardusi tehes isegi otsmikuga vastu kivipõrandat. Ka Kaupo põlvitas nende sekka, ning nende alandlik ja jumalakartlik meel hakkas temalegi külge. Püüdes jälgida preester Dietrichi eeskujut, nihkus temagi põlvedel edasi liikudes ühe samba külge kinnitatud suure krutsifiksi juurde ning andis seal risti puul rippuva Kristuse kuju jalgadele suud. Paljud mungad suudlesid koguni kirikupõrandat.

Jumalateenistuse lõppedes tulid nad kirikust välja.

«Vaata, Kaupo,» ütles Dietrich, puudutades ta käsivart ning osutades ukse kõrval asetsevale kivist urnile, mis raudahelaga oli kinnitatud kiriku seina külge, «see on jumalalaegas. Igaüks, kes Riiga külastades astub üle

toomkiriku läve, pillab oma ohvrianni sellesse laekasse, annetades Neitsi Maarja heaks ja auks oma osa.»

Kaupo vahtis arusaamatult preestrile otsa.

«Jumalaema kirik vajab iga kristlase abi, ja see oleks sinugi kohus...»

«Aga mul ei ole ju midagi, mis kõlbaks anda.»

«Kaupo, ära tee oma südant nõnda kalgiks nagu rikas mees vaese Laatsaruse vastu. Sul on ju rind täis säravat hõbedat...!»

Sõnagi lausumata võttis nüüd Kaupo oma rinnalt ammukujulise sõle, millega ta kuuehõlmad olid kokku kinnitatud, ja heitis selle urni.

Väljunud kirikust, liikus Kaupo uues piiskopi linnas veel mitmes paigas ringi. Korraks jäi ta pilk peatuma meestel, kelle valged mantlid olid tähistatud punase risti ja mõõga kujutisega, ning ta ei suutnud hoiduda nende üle pärimast.

«Need on ju Kristuse sõjateenistuse orduvennad,» lausus Dietrich, «neile inimesile peame ütlema kõige suuremat tänu. Nemad on ennast lahti kiskunud oma isast, emast ning loobunud kõigist maapealsetest rõõmudest, et seda kasulikumalt pühendada oma elu Kristuse sõjateenistuse heaks. Peale ihukatte ja lihtsa peatoiduse ei saanud mitte midagi, elavad kasinas puhtuses ning on alati valmis Kristuse eest oma verd valama.»

Nõnda seletas preester Dietrich veel paljustki muust, mida uues piiskop Alberti rajatud linnas oli näha. Ja alles siis, kui päike hakkas juba looja minema, jättis Kaupo lõpuks temaga jumalaga ning istus sadulasse, et koos teda saatva ausa noormehe Vanega tagasi oma kodupaika ratsutada. Kõigest kuuldust-nähtust kumises ta pea ning mõtted olid jooksnud nõnda laiali, et ta isegi oma teekaaslasega ei vahetanud algul ühtki sõna.

Vane, noor, vapper ja aus naaberküla vanem, keda Kaupo oli kui tõsist kristlast enesele lähendanud, saatis viimasel ajal teda igasse paika, kuhu ta aga juhtus minema. Kõige selle tagajärjel oli Vane hakanud hellitama eneses salajast lootust, et vahest kunagi tuleb aeg, millal ta võib koguni tema kui suurvanema tütre kosida. Nähes nüüd vanemat ülitõsisena, ei hakanud Vane temalt millegi üle pärima, vaid pidas koguni paremaks ratsutada kaugel taga, kuni Kaupo ise võttis lõpuks teda hüü-

dega lähemale kutsuda. Ja siis tõttas Vane kannuseid hobusele kubemesse surudes kiiresti ta kõrvale.

«Vane, kas sa tahad mind ikka ja alati sama ustavusega teenida?»

«Isand, miks küsid sa seda, sest sa tead ju isegi, et kui kõik langeksid sinust eemale, siis mina olen ikka see, kes ustavalt tahab sinu kõrvale jääda!»

«Ma tean seda,» kostis Kaupo liigutatult. «Aga ütle, Vane, kui ma kunagi peaksin oma kodupaigast üheks aastaks lahkuma, kas tahad sa siis minu asemel valvata ning juhatada minu mõisa rahvast ning olla kogu kihlakonnale kohtumõistjaks, kuni ma jälle tagasi tulen?»

«Lahkuda, isand, kuhu tahad sa lahkuda?!» hüüdis Vane imestudes.

«Ära päri, vaid kosta!»

«Nii kuidas ma aga suudan — elu olen valmis sinu eest jätma!»

«Nõnda, ma loodan seda...» pomises Kaupo liigutatult. «Siis kuula, Vane: võib-olla pean rändama üheks talveks ära kaugele Öhtumaale, seniks aga jääd sina minu asemele kihlakonda valitsema.»

«Mina, suure kihlakonna valitsejaks!»

Kaupo noogutas vaikides.

«Ma püüaksin seda, isand, kui ainult rahvas tahab kuulata minu sõna, sest selleks olen ma ju veel ikkagi noor.»

«Nad peavad... kutsun majavanemad kokku, annan kõigile käsu...!»

«Aga eks kihlakonnas ole vanemaidki mehi, äkki tahtakse kedagi teist?»

«Ei, Vane, sind olen selleks valinud, sina pead jääma!»

Vane vaikis. Ta mõistis, et vanem paneb talle seega rünga kohustuse peale. Seda teadis ta aga juba ammu, et ainult kartus vanema vägevuse ees sunnib mehi küla- des kuulama ta sõna, salajas kannavad paljud neist tema vastu koguni viha. Ja valitseda nüüd kõiki enesest palju vanemaid ja rikkamaid mehi — ta tundis, et seega võtab rünga koorma enese õlgadele. Kuid midagi polnud parata, ta pidi kuulama Kaupo sõna, ta ei tahtnud ega tihanud tema tahtmise vastu tõrkuda. Kuid et Kaupo koguni nõnda pikka teekonda tahab ette võtta, see hakkas vaevama ta südant ning tegi ta rahutuks. Aga ühtlasi ei julgenud ta vanemale midagi vastu rääkida.

«Jaa, Vane,» lisas Kaupo pärast vaikimist, «kui sa mind minu äraolekul ustavalt teenid, siis... kui tagasi tulen, ma tean... tean, et sa himustad Küllut enesele naiseks, siis olgu minu õnnistus teiega...!»

«Isand, sa rõõmustad mu meelt, kuid ma ei tea, kas Küllu ise ei hakka minu vastu tõrkuma...?»

«Kuidas, tõrkuma, kui mina tahan ning käsin...?!»

«Isand, ma tänan sind, tahan kaitsta ning hoida sinu vara nõnda nagu seda suudan ning mõistan, tahan kõige järele valvata veel suurema usinusega kui oleks see minu vara!»

«Selles aidaku sind Jumal!»

«Aidaku...!»

Ja hobuseid kannustades kappasid ratsanikud jällegi kiiresti Toreida põole edasi.

Kui Kaupo oli Riias lahkunud, läks preester Dietrich otsekohe piiskopi juurde, et teatada talle kõike seda, millest nad olid omavahel rääkinud. Piiskop Albert istus parajasti koos Alobrandi ja oma majavalitseja ning laekur Gebhardiga suure laua taga, kus nad ühiselt koostasid kirja Rooma paavstile, milles andsid aru kõigest, mis Liivimaal on sündinud ning paganate ristiuse poora-misel tehtud. Aga samuti palus piiskop selles kirjas vägevalt paavstilt enesele toetust ning eestkostmist kõigi maailma kristlike valitsejate ees. Kirja lõpus andis ta üsna alandlikult ning üpris varjatud viisil apostlikule isale teada, et kui teda siin Liivimaal tõstetakse suurema au sisse ja ülendatakse peapiiskopiks, siis oleks tal palju hõlpsam oma raske tööga toime tulla. Säärase mõtte oskas ta aga nii osavasti peita kõigi muude sõnade varju, et Püha Tooli aujärjel istuv paavst Innocentius III võib seda varjatud soovi märgata ainult siis, kui seda kirja suure tähelepanuga loeb.

Märgates Dietrichi uksest sisse astuvat, tõstis piiskop laua kohalt pea ning hakkas temalt otsekohe pärima:

«Mis kõnelus sul selle liivlasega oli?»

«Isa,» kostis Dietrich kummardust tehes, «ta tuli nõudma oma poega.»

«Poega, ja veel koguni nõudma!» lausus piiskop, ker-gitades oma suuri tumedaid kulme.

«Ta nõudis teda isegi märgatava ägedusega, isa.»

Uuesti vajus piiskop Albert laua kohale kummargile, kuid mitte enam selleks, et mõelda sõnade üle, mida ta paavstile kirja pani, vaid suurest meelekibedusest, et nüüd, millal tal sõjameeste puudusest on kitsikus käes, hakkavad kõik pärismaalased talle hambaid näitama.

«Kas sa siis ei mõistnud seletada talle nõnda nagu andsin nõu, et poega veel ei saa, et tal tuleb veel mõned aastad enne õppida, kui teda võib küpse viljana tagasi tuua. Praegu on ta ju veel nõnda noor, peagu alles laps, et ei suuda kristlikku vaimuvilja täiel määral omandada.»

«Kõike rääkisin, isa, nõnda kuis aga mõistsin ja suut-sin. Kuid tema nõuab kangekaelselt, kahtleb isegi, kas ta poeg pole mitte vahest hoopis hukatud.»

«Jõledad kahtlused, need on ju koguni paganlikud mõt-ted, mida ta julges avaldada.»

«Kõik see on tõsi, isa, nõnda ta kõneles...»

«Siis tähendab, et ta on langemas tagasi paganluse rüppe?»

«Isa, ma ei tea veel seda, kuid julgesin, ilma et oleksin saanud mahti sinult küsida, kutsuda teda enesega kaasa Breemenisse, et ta seal omaenda silmaga näeks, kuis ta poega kasvatatakse ning talle ei sünni seal mingit häda, nagu Kaupo seda nüüd oma pimedas kahtluses arvab, ja et tal ei tarvitseks ka edaspidi tema pärast mingit kar-tust tunda.»

«Kaasa, kutsusid teda Breemenisse kaasa,» kordas piis-kop pomisedes. Ja alles pärast pikaajalist mõtlemist võt-tis ta lisada: «Aga Dietrich, sul võib ka koguni õigus olla, et see metslasest paganavürst, nähes, kuis Öhtumaal jumalakartuses elatakse, õpib meid austama palju enam kui ta oskab seda seni. Ja seepärast olekski meile koguni kasuks, kui sa viid ta enesega kaasa mitte ainuüksi Bree-menisse, vaid koguni Rooma. Ja las siis Püha Isa ise näeb oma silmaga üht paganat, keda oleme ristitud. Ühtlasi aga tahame loota, et Igavese Linna ja paavstiõue hiilgava toreduse nägemine mõjuvad sellesse metslasesse nõnda pörutavalt, et ta hakkab meid sügavasti austama. Sealt tagasi tulles ei jäta ta aga kõigest nähtust oma kaasmaa-lasile kõnelemata, ning seega kasvaks katoliku kiriku vägevus liivlaste silmis veel enamgi, kuna Kaupo ise oleks meie Issanda ustavaks tööriistaks kogu Liivimaal.»

Samal ajal kui kõik piiskopi kaaslased vaikisid, nõjatust ta ise toolikorjule ning kõnelust katkestades vajus endamisi mõttesse: esitades paavstile üht ristitud liivlaste vanemat, oleks sellest koguni mitmeti kasu — see ärataks kõikvõimsas Innocentiuses tähelepanu ning ta pööraks siis seda enam oma pilgu Liivimaa kirikule, mis just nüüd vajab kõige rohkem tema vägevast tuge.

«Dietrich, mu poeg,» lausus ta lõpuks uuesti laua kohale kummardudes, «peatselt hakkavad maalt lahkuma vanad ristisõitjad, ning minnes koos nendega võtad sa Kaupogi kaasa. Sa vii ta koguni Rooma Püha Isa jalgade ette, teel näita aga talle kõike, mis kõlbab näidata. Mis aga meie kodumaa on halba, selle eest püüa ta silmad hoolega kinni hoida.»

«Sinu tahtmist ma mõistan, isa,» kostis Dietrich sügavasti kummardades, «sinu soov on mulle käsuks, mida püüan kogu hingega täita.»

Veel kaua istus piiskop oma truude abilistega koos, andes neile nõu, kuis tuleks püüda paganate südameid ka armu läbi võita, sest kõigi nende sundimiseks ei piisanud mõõgajõust. Kuid seejuures, nagu piiskop üsna õieti arvas, ei tohtud aga liivlaste ees sugugi argust või koguni kartust näidata, et nad võiksid sellest võtta uuesti südant, vaid kõiki neid tuli sõnamurdmise puhul täie valjusega karistada.

3

MÕRSJAJAHT

Hilissuvel saabudes valmisid metsades marjad. Suurtes trobikondades käisid nüüd naised metsade ja külade vahet, kandes seljas suuri vitsadest punutud korve ja torbikuid, mis õhtuti koju pöördudes olid neil alati rikkalikult täis metsaande.

Ühel õhtul, kui päike oli juba jõudnud laskuda üsna madalale, hakkasid Kaupo küla marjulised suurest metsast välja tulema. Kõigil olid valged kirjaliste servadega linased rätikud peas, niinekoorest punutud viisud või suuad jalas ja vaselistega ilustatud tuppeodega vestud vööl.

Väljudes marjametsast, võttis igaüks neist seljas rippuvat korvist kolm-neli marja ning viskas need üle parema õla, lausudes:

«Metsaema, säh, olgu need sulle...!»

Nõnda heitsid nad kõik oma ohvrimarjad selja taha tagasi metsa, et ka marjade haldjal oleks midagi võtta ning et ta ka järgneval korral ei keelduks andmast rikkalikku saaki.

Olgugi et kõik marjulised olid kodu poole sammudes suure metsaanni üle üpris rõõmsad, oli ema kõrval sammuv Küllu endiselt nukker, nagu ta oli seda juba metsa tulles. Pärast isa kodunt lahkumist oli mingi rahutus pugenud talle südamesse, kus ta kogu aeg näpistades pani teda mõnikord koguni ohkama. Kui ta siis jällegi, mitte suutes oma kahtlemisist ja muredest üksinda jagu saada, pöördus pärimistega ema poole, lausus see ikka pooleldi pahaselt tõreldes, püüdku ta enam marju korjata kui tühise lobisemisega asjatult aega viita.

«Küllu, ole virgem, kui liiga palju suuga kõneled, siis seda tühjemaks jääb sul marjakorv, ning pärast, kui metsast välja tuled, üteldakse, et oled laisk tüdruk.»

Kuid Küllule oli ema ju ainuke, kellele ta kartmatult võis kõnelda oma südame muredest, ja pealegi veel ainult metsas, kus polnud teisi kõrvu pealt kuulamas. Nüüd metsast väljudes oli temagi marjakorv ääreni täis, nii et tal enesel ega ka ta emal ei tarvitsenud tütre laiskuse pärast kellegi ees häbeneda.

Üksteist huigates koondusid marjulised metsast välja jõudes ikka enam ja enam ning ruttasid rõõmsameelselt kodu poole, kusjuures Küllu koos emaga oli jäänud viimaseks.

Tõsi, mõtles Küllu endamisi, ema püüab teda küll lohutada, kuid ta sõnad pole siiski säärased, mida ta tahaks emalt kuulda. Juba mitmet puhku on salasosinad ulatunud temalegi kõrvu, et kui ta isa ükskord meretaguselt rändamiselt tagasi jõuab, siis kosib noor külavanem Vane ta enesele, sest selleks olevat isa andnud oma sõna. Kõike seda oli ta algul kuulnud ainult mõistukõnena, kuid pärast teati säärast juttu pajatada isegi orjademajas. Küllu aga ei taha Vanet, olgugi et ta on noor, vapper ja aus. Ta siiski ei taha, sest tema süda kisub teda vägisi Annu poja Kullo poole, ehkki ta on isade

vana kombe järgi ikka endiselt pagan, nagu nüüd krist-lased nimetavad ristimatuid suguvendi. Pealegi on Kullo ju ise andnud sõna, et ta kunagi tema enesele tõmbab.

Kuid suved ja talved on sellest ajast mööda läinud, Kullo aga pole tulnud. Ja nüüd siis tahab teda kosida Vane, olgugi et noor, kuid tedretähnlike näoga mees. Küllu ei salli teda. Alati kannab ta enesega kaasas teravat vestut — kui Vane peaks talle järele tulema, siis ta pigem tapab enese. Kõigest sellest on ta juba mitmet puhku kõnelnud emale, kes aga alati on laitnud säärast nõu, üteldes, et Kullole loodab ta päris asjatult. Kullo on ju pagan, kellele Kaupo teda kui oma tütart ialgi ei annaks.

«Aga kui ka Kullo peaks laskma end ristida, ema?»

«Tema juba seda ei tee,» kostis Aali pead vangutades.

«Miks?» ja Küllu jäi suuril silmil emale otsa vahtima.

«Ta on oma isaga üht ning sama kangekaelset tõugu. Kui ta aga sind tõsiselt tahaks, siis oleks ta lasknud end ristida ning juba ammu tulnud sulle järele. Ja seepärast, tütar, ole Vanega rahul ning ära hakka isa tahtmise vastu tõrkuma, sellest ei tule kunagi head. Pealegi oleksid sa Vanel esimene ning ainuke naine, sest kristlasena ei tohi ta ju enesele enam võtta.»

«Ennem oleksin Kullol kas või kümnes naine, kuid Vanet ma ei taha, ema!»

«Oh laps, liialt sõgedaid sõnu räägid... Nüüd oleksid sa Kullol küll esimene ning ainuke naine, aga vaat, kui ta paganana tõmbab veel teise ja kolmanda ja pärast lastes end kas või sunduse peale ristida, tõukab sind enesest eemale otse nõndasama, nagu mindki eemale tõugati...!» ja Aali silmi nõrgusid pisarad.

«Ema, ennem oleksin juba Kullost tõugatu, kui et Vanel laseksin end võtta...!»

Teistele järele sammunud, ruttasid nad edasi. Läbi kodumetsa hakkasid juba külamajadki paistma.

Küllul mõlkus aga kogu aeg mõttes Kullo. Talle meenus jällegi, kuis Kullo ühel talvisel päeval käis neil külas. Tugev, sirge ja mehine, silmad lausa hõõguvad peas — vaat säärane on Kullo. Tõesti, temaga tahaks ta sigitada palju, palju lapsi, tuua neid tema rõõmuks ilmale. Ühtlasi aga meenus talle ka Vane, kes rahva ütlemist mööda on tema pärast juba rääkinud isaga. Oleks ta emagi nüüd

endiselt isa naine, vahest siis suudaks ta kosta tema eest mõne sõna. Nüüd ta aga seda ei julge, sest ta on ju ikkagi ainult ümmardajaks majas, kus tal pole suurt sõnaõigust. Alldi aga tekkis Küllul kentsakas mõte, ning ta ruttas kohe emalt pärima:

«Ema, aga kas see ongi tõsi, et Vane just mind himustab, vahest tahab ta koguni Hedvigit?»

«Rumal Küllu, Hedvig on ju ainult kümne-suvene tüdruk, ei tea miks Vane peaks teda tahtma, ja pealegi oled sina Hedvigist palju nägusam — sul on ju Kaupo enese silmadki, Hedvig aga on täiesti nagu oma ema Maalu suust kukkunud.»

«Aga kas Kaupo mind enam oma tütreks peabki?»

«Sind, oma tütreks, Küllu... Kuigi ta mind enesest tõukas, siis sina oled ning jääd tema tütreks, oled tema liha ja veri, seda ei saa ta salata!»

«Ema, aga kas oled sa seda, et ta tahab mind Vanele anda, tema enese suust kuulnud?»

«Tema enese suust, laps, ei seda ole, sest kui pereisa midagi teeb või nõuks võtab, kellele on tal siis vaja sellest kõnelda? Et aga mitmed majakondsed sellest siiski teavad, siis tuleb seda ikkagi uskuda, sest egas jutud teki tühjast tuulest.»

«Aga eks need kõik või olla pärit ka Vane enese kodunt?»

«Ei, nõnda sosistati juba siis, kui Kaupo polnud veel oma suurele teekonnale asunud.»

«Juba siis,» üllatus Küllu, «ja sina ei kõnelnud sellest mulle midagi!»

«Ah, tütar, jätta juba, kõige sellega vaevad sa ennast üsna asjatult, sest mis tulema peab, selle eest ei pääse keegi kuhugi.»

Nõnda rääkides olid nad jäänud teistest kaugemale maha; neist paremal pool kasvas tihe võsa, kuna vasemal oli tulevane alemaa, kus suured püüd olid raiutud maha ning lastud kuivamiseks ristamisi üksteise otsa, nii et inimesel oli sealt raske läbi pääseda.

Ootamatult äkki kostis võsast robin, ja metsateele kargas trobikond ratsanikke, kõigil möögad vöö, kõrvid ning suud täis kisa ja lärmi, hobuseil sõõrmed pingutusest punased. Äkilise nõksatusega peatasid nad oma hobused ning kiiresti kargasid sadulaist. Naised ja tüdrukud ehmu-

sid, paljud neist pillasid marjakorvid ja hakkasid kisades külade poole jooksmas. Ja ennegu Aali suutis kõigest sellest toibuda, haarasid kaks, kolm ja siis isegi neli meest ta tütre kinni ning tõstsid ta sadulasse.

«Ema,» kiljatas Küllu laialisirutatud kätega rabeldes, «ema!»

«Küllu, minu tütar...!»

Kuid juba oligi Küllu sadulas istuva mehe käte vahel, ja ratsanikud kihutasid kapjade plagisedes minema.

«Küllu, minu tütar, rööviti!»

«Ta tõmmati, see oli Annu poeg Kullo!» hüüdsid naised.

«Ruttu, ruttu sõnumiga koju — röövijaile tuleb tasuda!»

«Oh Küllu, Küllu, sind rööviti minu silma alt!» ägas Aali edasi.

Naised aga ruttasid kisades küladesse, viies koju kurva sõnumi.

«Vanema tütar rööviti metsateel, tõmbajaks olnud Annu poeg Kullo!» säärase sõnadega ajas vana Haigo sulaseid põldudelt kokku.

Ka Vanele viidi sellest sõnum, ja peatselt oli ta oma inimestega juba sadulas ning kihutas Kaupo õue. Siin kuulas ta Aali suust veel kord seda tõmbamise lugu, olles ise ärevusest märgatavalt rahutu.

«Ei seda tohi nõnda jätta,» andis vana Haigo nõu kokkutulnud rahvale, «vaid röövijaile tuleb rutata järele, et vanema viha ei tuiskaks pärast meie pealaele.»

«Kaupo on lubanud ta minule, Küllu on minu mõrja, keda see pagan nüüd röövib!» hüüdis Vane, taltsutades oma hobust, kes vaatamata sellele, et õhtu saabudes olid kärbseparved kadunud, näitas veel nüüdki rahutust.

Oli lausa õnn, et naised metsateel tõmbaja ära tundsid, muidu poleks osatud talle kuhugi järele minna, ning aja teda siis igast ilmakaarest taga nagu tühja tuult. Kuid nüüd toob ta Küllu kindlasti tagasi, tulgu sellest nii verine taplus kui tahes, mõtles Vane ning heitis valju pilgu kokkutulnud sulaseile. Neid oli siin õues ühtekokku ligemale kolmkümmend meest sadulas, ja kõik olid end relvadega parajal määral ehtinud.

Inimeste ruttamist ja kärsitust nähes muutusid ka õue- ja jahikoerad rahutuks, nad haukusid ja lõrisesid lõa otsas, ning kõik see aina suurendas lärmi.

Peatselt asuski Vane sulaste ja lõriseva koerakarjaga teele. Ratsutati läbi metsa, meestel näod tõsised, käed tapluse järele kihelemas. Küllu tõmbamisega on teotatud nende vanemat, seda mõistsid kõige lihtsamadki sulased, ning nendegi käsi oli nüüd kerge kiskuma tupest mõõka.

Ja varitsesid nad, pahareti pojad, tõmbamiseks ka paraja aja, millal vanem ise viibib kodunt kaugel eemal, siunati mõttes ning kapati kiiresti edasi. Muidugi, tüdruk oli tõmbamise väärt — nägus, noor ja tugev. Nii mõnegi mehe pea võis tema pärast hakata kihelema. Kõige enam aga kurtis Vane ja oli oma tulevase mõrja pärast koguni hirmul.

«Küllap toome ta tagasi, egas või tüdrukut häbisse jätta!» püüti teda lohutada.

Vane aga mõtles igivanale tõmbamise kombele, mis ristimatute suguvendade seas ikka endiselt edasi kestis ning millest ka paljud ristitud veelgi kinni pidasid. See oli ju jõe komme, mille vastu kristlased õigusega võitlesid. Tihti röövitud tüdruk algul ei teadnudki, kes tõmbajaist on teda enesele päriks võtnud ning kellele ta neist jääb, sest abi eest, mis tõmbamisel oli antud, tohtis algul igaüks neist temaga koos olla. Ja kas kõike seda ei pea nüüd Küllugi kannatama, ägas Vane, Küllu, keda Kaupo ise on lubanud temale.

Oli juba üsna hiline õhtu, kui Vane kappas koos oma salkkonnaga läbi metsasalude ja viljapõldude, kus lõigatud rukis hakkides väljal seisis. Siin ja seal ajasid viljarõukude tagant põlluvahid end jalule ning vahtisid kokkunud imestusega möödakihutavaid ratsanikke. Et aga neis tunti naaberkihlakonna rahvast, siis valvurid ei hakanud lärmi tõstma.

Annu mõisa asetses otse keset küla kasesalu vahelise kõrge künka rinnakul, kuna eemalt paistis mäeküürul asetsev linnusetara, mille nurkadest neljatahksed vaateornid üles taeva poole kerkisid.

Aeglaselt sammudes lähenes külale veise- ja lambakari, mis ratsanike mööda kihutades hirmunult kahele poole teed laiali jooksis, kuna aga mõned lambad jäid koguni hobusekapjade alla. Küll kisendasid karjused, manades neile pikset kaela, kuid et Vanel polnud peatuseks mahti, siis kihutas ta edasi Annu õue poole, olgugi et tee ääres seisvad karjused teda jäledasti teotasid.

Toreida Annu raudnaastudega kaetud õuevärava ees peatasid ratsanikud oma vahule aetud hobused. Kuna aga väravad olid suletud, siis hakkasid mehed pikemalt aru pidamata kirveste ja kärpidega väravate pihta taguma, ise valjusti karjudes:

«Oh-hoi, tehke värav lahti, andke röövitud mõrsja tagasi!» ja nad tagusid oma rautatud kärpidega üha ägedamini, nii et värav nende hoopide all aina kolises. «Tehke lahti!»

«Urrjah, peletisi, kes siin värava taga rökkab?» ja pistandtara servale ilmus ühe vahisulase pea. «Kas nõnda nõutakse vanema õue sisselaskmist?»

«Tooge tõmmatud tüdruk siia, muidu purustame väravad!»

Õuest kuuldus hõikamist, kisa, jooksmist, relvade täri-
nat ja koerte kära. Ja ei möödunudki kuigi palju aega, kui avanesid mõlemad väravapooled ning nende tagant tuli nähtavale Annu koos oma relvastatud sulastega. Õues kasvava pedaka latva asetatud vankrirattalt tõusis kurg ehmunult lendu ning hakkas selle ümber tiirlema.

«Annu,» lausus Vane oma hobust ette nihutades, «eks olnud see sinu poeg Kullo, kes metsateel marjuliste seast tõmbas Kaupo tütre. Sunni teda, et ta annaks tüdruku ilma verevalamiseta tagasi.»

«Ega siingi majas verevalamist kardeta,» kostis Annu uhkelt ning ta nägu omandas meelepahase ilme. «Kes aga oled sina, pojuke, et nõnda ülbelt tuled minuga rääkima?»

«Olen Kaupo majavanem, minule jättis ta hoida oma inimesed. Ja seepärast on mul ka õigus nõuda, et annaksid tema tütre Küllu tagasi, ennagu tõuseb verine tüli, mis võib koguni palju mehi manalasse viia!»

Rahva kisa vaibus — kõik jäid kuulatama, mida võtab suurvanem Annu kosta säärasele ülbetele sõnadele.

«Kui tüdruk ise tahab tagasi minna, siis olgu nõnda, nagu sa siin räägid, sest säärane on juba komme, muidu aga...» ja Annu käsi tegi ähvardava liigutuse.

Nüüd ilmus majast suurvanem Annu poeg Kullo. Ta kandis mõõgavööd ja ta nägu õhetas pärast äsjust mõrsja-
jahti veel ikka punaselt. Isa kõrvale astunud, hüüdis ta kõigi kuuldes valjusti:

«Ei taha Küllu oma isakoju tagasi minna, sest seal tahetakse sundusega panna teda mehele, kes ise on nõnda mannetu, et oma käeramuga ei suuda mõrsjat tõmmata, vaid selleks peab salajast sobitust tema isaga.»

«Küllu on kristlane, teda ei tohi tõmmata, pealegi veel ainutaoline pime pagan!» ja karanud sadulast, haaras Vane kramplikult oma mõõgapidemest kinni.

Mehed põrnitsesid vihaselt teineteisele otsa; veel üks teotav sõna ükskõik kumma suust, ja nad oleksidki läinud karvupidi kokku.

«Ta ei taha kristlaste kotta tagasi minna!»

«Anna ta siia, alatu kelm!» hüüdis Vane.

Nüüd tõmbas Kullo tupest oma mõõga, valmis esimesena lööma verise haava. Ka Vane käes välkus mõök, kuid mehed astusid neile vahele ja nad tõrjuti teineteisest eemale, lootuses, et tüli võib veelgi lõppeda taplusega.

«Andke tüdruk heaga tagasi!» kisendas Vane vihaselt ning näis olevat valmis lööma ükstakõik keda Annu inimesist.

Sellest võis aga kasvada kange viha, mis kahe vägeva naabri vahel ei lahtuks isegi mitme inimpõlve kestel. Ja just seepärast püüdsidki kõik, peale Vane ja Kullo, hoiduda haavade löömisest.

«Vii oma inimesed minu õuelt!» hüüdis Annu, tõrjudes ühtaegu tagasi oma poega, kes vihaselt nagu tarvas oli rühkimas Vanega rinnutsi kokku.

«Ilma tüdrukuta me ei lahku, pigem pistame siis põlema su maja... ajan kõik Kaupo külakonnad kokku, Riias toome abi...!» karjus Vane meelegeitel, oma praegust jõuetust nähes.

«Eks katsu talitada nõnda sõgedasti, katsu aga,» ähvardas omakorda Annu. Ja siis oma sulaste poole pöördudes: «Sulased, tõstkem taprid, välgutagem vardaid ja kihutame tülitoojad õuest minema!»

Kuuldes seda, tõmbusid Vane sulased tagasi. Nad ei tahtnud end asjatult hädaohtu panna, kui tüli võis veel heaga lõppeda. Ainult Vane äge meel oli süüdi kõiges selles, et Annu võis muutuda tigeaks.

Küll karjus ja kisas Vane, nii et vaht ilmus tal suule, ja püüdis oma mehi pealetormamiseks ergutada; kuid keegi neist ei näinud võtvat ta sõnadest tuld. Kui Kaupo

ise praegu nende ees seisaks, siis vahest veelgi, kuid ainult noore ning tühise Vanega, kes alati teeb enam kisa kui tegu, minna tüdruku pärast suisa taplema, ja pealegi veel nõnda pisku väega, nagu neid siin praegu koos oli, tundus siiski meeletusena.

«Kas te siis tõesti tahate jätta oma vanema lapse paganate kätte, kas te tõesti ei taha tema vabastamiseks liigutada kätt?» hüüdis Vane oma meeste poole.

«Ei aita, milleks valada verd, miks kutsuda välja kurja veretasu, kui tüdruk ise tahab siia jääda.»

«Kes ütles teile, et tema tahab siia jääda? Nõnda räägivad ainult röövijad, kes on tüdruku kuhugi kinni sidunud!»

«Toodagu tüdruk siia, las me ise kuuleme tema suust neid sõnu, siis tahame rahuga tagasi minna!» hakkasid nüüd Vanega kaasas olevad sulased hüüdma.

«Kutsutagu tüdruk siia!» lausus ka Annu ning langes oma mõõga.

«Isa, teda pole vaja siia meeste ette tuua, Küllu ei taha tagasi minna, ta on seda juba mitmel korral kinnitanud!» hüüdis Kullo vahele.

«Toodagu ta siia!» kordas Annu valjult.

«Toodagu Kaupo tütar meie ette, et võiksime kuulda sääraseid sõnu tema enese suust,» kordasid Vane selja taga seisvad sulased.

Nüüd toodigi Küllu majalävele — kahe emanda saatel ilmus ta välja.

«Vaikige, kõik sõjasulased ja orjad!» hüüdis Annu kätt tõstes ja pöördus siis sõnadega Küllu poole: «Tüdruk, kosta, kas tahad oma isamajja tagasi minna või jääda siia?»

Küllu vahtis esmalt ringi, ta silmas värava vahele kokukuhjunud meeste seas Vanet, ja langetades siis pea, lausus ta nõnda:

«Ma tahan jääda Kullo seltsi. Seal kus on tema, sinna jään ka mina!» neid sõnu ütles ta koguni nõnda valjusti, et kõik mehed võisid neist aru saada.

«Kuulete nüüd, mehed, need on tema oma sõnad!» hüüdis Kullo, kuna aga Vane karjus talle vahele:

«Küllu, sa oled kristlane, sa ei tohi paganate seltsi jääda!»

Küllu vaikis, ainult ta pea vajus veelgi madalamale.

«Küllu, Küllu, su isa on lubanud su mulle!»

Ootamatult puhkes nüüd Küllu nutma.

«Viige tüdruk tagasi tarre!» lausus Annu karedasti.

«Küllu, Küllu — tuleta meelde oma isa, mõtle sellele, kui ta ükskord tagasi jõuab!» hüüdis Vane meeleheitel talle järele.

Kuid juba kaduski tüdruk meeste silmist ning ka uks suleti ta järel. See aga ajas Vane otsegu marru: ta kargas uuesti sadulasse, kannustas suure ägedusega hobust, nii et see kargas norsates püsti, ja tormas siis mõõka keerutades rüsinat Annu poole, ise vihaselt karjades:

«Arbujate abiga olete teinud ta sõgedaks! Kui sa teda heaga tagasi ei anna, siis sure, koer, sure!» ja ta mõök välkus Annu pea kohal.

Kuid hoop tabas ainult tera, mõök kolksatas vastu rauda — sulased varjasid varrastega oma isandat. Ja kohe seejärel kisti Vane sadulast ning paisati maha. «Mehed, pidage!» hüüdis Annu, tõstes käe. Ja siis rääkis ta rahulikult ning üpris tasakaalukalt, nii nagu see vanemale oli kohane: «Mehed, ärge valage verd, ärme tõstame tühisest ajast veretüli. Naisi on alati tõmmatud, neid on toodud nii omast kihlakonnast kui ka kaugelt võõrsilt. Seekord oli see aga ainult vana komme, Külluga olid nad omavahel juba varem kokku leppinud. Pealegi veel nüüd, millal olete kõik omaenda kõrvaga kuulnud, et tüdruk ei taha isakoju tagasi minna. Ja milleks peaksime siis nüüd hakkama omavahel taplema?»

«Mehed, olge vaprad!» hüüdis Vane, rabeldes Annu sulaste käes.

«Ei aita, kui tüdruk ise tahab jääda, milleks siis meilgi tõsta verist tüli, ja pealegi veel nõnda pisku jõuga,» seletasid Vane sulased omavahel ning vahtisid kartlikult eneste ümber, kuhu ikka enam ja enam kogunes külarahvast.

«Mehed, minge heaga tagasi,» hüüdis neile nüüd Annu, «muidu tõuseb siin suur tüli!»

Ja nüüd pidigi Vane häbiga tagasi tõmbuma ja jätma paganlike suguvendade meelevalda oma mõrsja, keda ta isa omaenda sõnadega oli talle lubanud. Roninud kokkutulnud rahva naerulagina all uuesti sadulasse, ratsutas ta oma vaikivate sulaste eesotsas minema, tigidad saja-

tamisesõnad huultel, viha ning kättemaksuiha hullamas rinnas.

Seekord ta läheb, lahkub häbiga, kuid mitte kauaks, oma mõrsjat ta siia ei jäta, ei — ta ajab kihlakonna rahva kokku, tuleb tagasi, ja siis põletab ta siin kõik maha, nii et Kaupol tagasi tulles ei tarvitseks tema pärast häbeneda.

Vana Haigo raputas aga vaikselt pead. Ta teadis ning aimas juba ette, et kui Kaupo ükskord tagasi jõuab ning kõigest sellest kuuleb, siis ei käi ühegi käsi hästi, sest oma maja teotamist ei anna ta kellelegi andeks. Südames soovis vana Haigo Küllule aina head, sest kui ta ise on nõus Annu poja juurde jääma, milleks teda siis veel tagasitulekule sundida, olgugi et ta oma isa tahtmise vastu ei tohiks tõrkuda. Muidugi, oleks nüüd meeste eesotsas olnud Kaupo ise, siis Küllu poleks tihanud tõrkuda. Vastupanu korral oleks aga kindlasti läinud veriseks tüliks, sest sulased ja ka ta ise oleksid tema tahtmist mööda tormanud tuhinaga peale. Kuid Vane, tema sõna järgi ei tahtnud meestest keegi taplema hakata, ehkki neil algul oli tuhin üpris suur. Olgugi et Kaupo tahtmist mööda pidi nüüd kogu kihlakond kuulama Vane sõna, ei suutnud ta aga siiski sundida tõstma ühtki mõõka ega taprit.

Pisut aeglasemalt kapates liikus salkkond häbiga tagasi. Koeradki jooksid lontis kõrva ratsanike kõrval, punased keeled lotendamas suust. Nii mehed kui koerad, tülpinud säärasest kasutust jahtimisest, olid valmis leppima juhtumiga, kuid ainult Vane südames mässas viha ning raev. Ühtlasi põletas viha teda ka seepärast, et ta oma inimesed, need, kes on antud ta meelevalda alla, panid tema käsku ainult tühiseks naljaks.

Ikka suurema ägedusega surus Vane kannuseid hobusele kubemesse ega rääkinud kellegagi ühtki sõna. Ta ei teadnud, kellele pidi ta nüüd õieti kandma viha, oli see Annu, Kullo, või koguni ta oma inimesed, kes tema tahtmise vastu olid tõrkuma hakanud. Nüüd unustas ta kõik oma saraskonna põllud, alemaad, mesipuud ja isegi kasuliku kaubavahetuse sakslasiga, ta unustas kõik, ja neile mõtlemine ei valmistanud talle enam mingit rõõmu. Pikkamisi hakkas ta raevuhoogki lahtuma ning meelde jäi mõlkuma ainult Küllu, kellele ta juba ammu oli heit-

nud silma. Kullole ta teda ei jäta. Ajada oma rahvas kokku ning paluda ka Riiast abi — nii tahtis ta juba hoopis suurema ägedusega pörutada Annu väravate pihta.

4

IMEDEMAAL . .

Aeglaselt ning pooleldipaisutatud purjedega liikus suur Apostel Augustiinuse nimeline veolaev mööda Weseri jõge ülespoole. Metsarikaste jõekäärude vahel, kus tuul aeg-ajalt hoopis soikus ning purjed lotendades ripnema jäid, tuli osa mehi laevalt maale, ja seadnud nahksed lükked ümber rinna, hakkasid nad kõite abil laeva edasi tõmbama. Ja nõnda liikus laev pikkamisi ikka edasi Breemeni-nimelise kaubalinna poole.

Pikk merereis oli laevalolijail seljataga, viimaks ometi kerkis nende vaatepiirile Breemeni linn oma kõrgete viilkatustega, mille keskelt võimsana sirutas Püha Peetri toomkirik taeva poole oma torni, mis linnale lähenejaile silma hakkas.

Suurte mõlatõmmetega juhiti laev sadamapaiga äärde, kus see kinnitati maasse rammitud postide külge, et jõevool ei hakkaks kandma seda tagasi ulgumere poole. Augustiinusele järgnes veel mitmeid teisigi veolaevu, millest mõned olid koormatud Liivimaa sõjakäigult koju pöörduvate ristsõitjate hulkadega, kes oma aastase teenistuse lõppedes olid võinud ristsõiduri märgi jällegi kõrvale heita.

Esimesel veolaeval asus preester Dietrich koos mõningate munkade ja liivlaste vürsti Kaupoga, kes Dietrichi pealekäimisel oli lõpuks sõندانud ette võtta säärast pikka teekonda. Salajase kartuse ning ühtlasi ka suure imetlusega vahtis ta nüüd laevapardalt linna, kus preestri ütlemist mööda pidigi asuma ta poeg.

Olles rõivastunud kõige paremasse, mis tal kodus oli, astus Kaupo pärast pikka merereisi jällegi kindlale maapinnale, mille sinne võõras rahvas oli kividega üsna tihedasti katnud. Üllatunult ning südame kartlikult värisedes jäi Kaupo sel sadamapaigal enese ümber vahtima, sest

nõnda palju laevu, inimesi ja suuri kivist ehitatud maju polnud ta varem kunagi näinud.

«Dietrich,» küsis siis Kaupo kaaslase poole pöördudes ootamatult äkki, «kas kõik see, mida mu silmad siin praegu juhtuvad nägema, on tõesti ainuüksi inimeste kätetöö?»

«Jah, Kaupo, kõik on inimeste loodud, kuid seejuures ikka ja ainult suure ning otsatult vägeva Jumala abiga. Aga kõik see, mis sulle siin praegu silma hakkab, pole ju veel mingi toredus — las me ainult astume edasi...»

Samal ajal hakkasid laevasulased ja mungad toimetama maale nende ratsahobuseid ja kaasasolevat vara. Ühtlasi veeretati suurtele ratastele kinnitatud harkisid laevapardale lähemale, et nende abil vinnata laeva sise-musest välja suuri kaubakaste ja -tünne, millesse Liivimaalt tagasipöörduvad kaupmehed olid mahutanud oma vara.

«Kaupo, kõige esmalt lähme nüüd toomkirikusse, et õnneliku mereteekonna lõppedes tänada seal Jumalat,» ütles Dietrich, «siis aga liigume sealt edasi Püha Pauluse kloostriksse, kus näed oma poega. Seal veedame ka öö, et siis edasi rännata.»

«Talita nõnda, nagu sina tead ning paremaks pead,» kostis Kaupo hardunult, «minu mõistus on siin segane ning silmad kõigest päris kirjud,» ja ta vahtis kasvava uudishimuga enese ümber.

Sellal kui munkadest ja sulaseist teekaaslased seadsid ratsahobuseid teekonna vastu valmis, sammusid nad ise üle suure turuväljaku, kus kihutas hobuseid nii koormatega kui ka imelike sõiduvankritega ringi.

«Hoia alt!» kostis äkki voorimehe hüüd.

Kuuldes selja tagant vankrirataste mürinat, kartis Kaupo allajäämist ning tõttas pooljoostes edasi, kuid samas kihutas ratsanik kapjade plagisedes talle jällegi vastu. Ta pöördus ümber, et joosta tagasi, kuid seega olekski jäänud vankri alla, kui mitte Dietrich poleks teda õlast tagasi tõmmanud.

«Ikka pikkamisi ja tasa, sõber,» lausus preester naeratahes, «siin ära kunagi üleliia tõtta!»

Kaupo jäi nagu hirmunud lind värisedes seisma.

Samas tormas suur karvane koer lõrisedes neile vastu, kuid Dietrich äigas teda kepiga, ja koer kadus vingudes

ühte majanurga tagusesse urg. Sammunud siis üle väljaku takistamatult edasi, jõudsid nad õige peagi toomkiriku ette.

«Halastaja vägev Jumal — nõnda suur maja!» hüüdis äkki Kaupo toomkirikut nähes ning langes käsi ristitades põlvili; südames kiitis ta Issandat, kes on lasknud inimesil nõnda vägevaiks saada, et nad on suutnud nii suuri kodasid püstitada.

Kui nad kirikusse astusid, peeti seal parajasti missat. Kogu see pimestav toredus, millega kirik oli seestpoolt ehitatud, ajas Kaupo silmad hoopis kirjuks. Põlvitades kõrva Dietrichiga, oli ta pilk kogu aeg pööratud üles lae poole, kuhu ta vahtis kartliku imetlusega, kuidas seal kivi asub kivi kõrval ega kuku mitte alla. Alles nüüd suutis ta mõista Jumala otsatut vägevust, olles ühtlasi kindel, et kõik see on ainuüksi Jumala vägi, mis hoiab sedagi määratu suurt lage üleval ega lase tal kukkuda inimesile kaela.

Kui kiriku kohipoiste koor altari juures laulma hakkas ning kuskil üleval orel oma metsalise häält tegi, siis kohkus Kaupo selle vägevast jörinast nõnda hullusti, et ta oli valmis kirikust välja tormama. Kuid siiski suutis ta end sundida rahulikuks jääma ja vajudes põlvitamisel ikka enam ja enam vastu kiriku paepõrandat, tundis ta ennast nõnda armetult pisikesena nagu tolmutera, mis vahel hõljub küll õhus, kuid üsna kergesti võib langeda ka kõige pisema olevuse jalgade alla.

«Oh suur ning vägev taevane Jumal,» sosistas Kaupo ühtepuhku, «sina oled kõigist üle! Oma rahvaks oled sa aga valinud sakslasi ja andnud nende kätte säärase vägevuse, et nad võivad isegi kive panna seisma pealae kohale.»

Kui jumalateenistuse lõppedes Dietrich koos Kaupoga kirikust välja tuli, ootasid neid seal nende mungad koos saduldatud hobustega. Istunud sadulasse, et ratsutada linnamüüri taga asuvasse Püha Pauluse kloostriksse, lausus Dietrich pilku ringi heites:

«Vaata, Kaupo, sellessamas suures Breemeni linnas oligi meie paljukiidetud piiskop Albert enne Liivimaale tulekut toomhäraks, sellessamas kirikus oligi ta ülemjutulustaja ning esimene mees.»

«Dietrich, ma näen, et vägevad mehed olete kõik!»

Läbinud Breemeni linna värava, liikusid nad aeglaselt ratsutades eemalt paistvate valgete kloostrimüüride poole. Mööda suurt tolmust maanteed tulid neile vastu lamburid oma karjadega, mungad, kerjused, pasunapuhujad, pillimehed ja igasugu muu kirev, räbaldunud ja kisendav rahvas, liikudes linna poole.

Ka kloostrimüürid olid kõrged, täis mitmesuguseid torne ja ilusaid ehitisi, mis enamikus olid kõik aina kivist. Tulnud värava ees sadulaist, astusid rändurid oma hobuseid käekõrval talutades läbi värava võlvialuse, mis nende hobuste sammudele tasaselt vastu kõmises.

Siinses Püha Pauluse kloostri õues nägi Kaupo jällegi suuri kivisambaid, mis asetsesid ridastikku kahel pool teed. Neile sammastele toetusid suured võlvkaarid, mis kõik olid täis värvilistest kividest kokkulaotud ilustisi, tähekesi ja kirjasid. Ja Kaupol andis sellegi üle tõsiselt imestuda, et kivist on võimalik kõiki sääraseid imepeeni nikerdisi välja tahuda.

Kõige esmalt mindi külastama kloostri abti, üht vana, hallipäist ning auväärset preestrit, kes neid ülilahkesti vastu võttis. Kuuldes, et kloostrisse on ilmunud Liivimaa ristitud paganate vürst, ruttasid mungad ja kloostriulased teda uudishimuga vahtima. Kaupo, olles aga suuri kloostrihooneid juba küllaltki imetlenud, avaldas lõpuks soovi näha oma poega.

«Kannatust, Kaupo, küll sellekski jõuab aeg,» lausus seepeale Dietrich, «praegu olevat kõik kloostrikasvandikud veel õppusel ning seepärast peame ootama...»

Kuid vana kloostriülem, kuuldes küllatunud liivlaste vürsti soovi, oli nüüdsama valmis viima teda poiste õpetamise juurde, olgugi et harilikult sinna võõraid ei lastud. Liikudes ise ees, viis ta neid läbi mitmesuguste võlvkäikude, tubade ja treppide, kuni lõpuks jõuti ülemisel lael asuvasse suurde kambrisse. Seal oli kogu pörand täis valgeis rõivais poisikesi, kelle seast Kaupo esimesel pilgul ei suutnud oma poega ära tunda.

Poiste õpetaja — üsna valju näoga munk, kellel vitsakimp oli pistetud vöö vahele, luges ladinakeelset raamatut, kuna kõik poisikesed kordasid ta sõnu. Kloostriülemasisse astudes katkestas õpetaja lugemise, kuna pörandal kükitavad poisikesed tõusid kähku püsti ning jäid ta ees vaikselt kummardudes seisma.

Ja alles nüüd märkas Kaupo nende seas oma poega Bernhardi, keda ta polnud kolm aastat näinud. Ta seisis esimeste poiste seas, õpetajale kõige lähemal. Kui suureks oli ta juba sirgunud — varsti peagu isa pikkune. Teda nähes nõrgusid rõõmupisarad Kaupole silmi, ning vägev tänutunne piiskopi vastu täitis ta südant, sest Bernhard oli ju ikkagi alles ning elas, milles ta oma rumalast meelest oli seni kahelnud. Nüüd ta oleks tahtnud hüüda valjusti ta nime, tõtata ta juurde ning suruda teda enese vastu. Kuid hoolimata suurest meeleliigutusest, suutis ta siiski ennast sundida rahulikuks jääma.

Abti märguandel istusid poisikesed jällegi pörandale, ning kui ta oli siis tundmatus ladina keeles ütelnud õpetajale mõned sõnad, käskis see raamatut Bernhardi kätte andes tal üksinda lugeda. Ja nüüd võis Kaupo omaenda kõrvaga kuulda, kuis tema poeg loeb raamatust ladinakeelseid palveid. Nüüd ta tundis koguni uhkust, et ta poeg, tema enese ihusugu, on muudetud nõnda targaks, et oskab isegi raamatust lugeda.

Olgugi et Bernhard silmas külastajate seas ka oma isa ja nägi teda koos kloostri aukandjatega enese läheduses seisvat, ei tohtinud ta kloostrikorra järgi sellest väljagi teha, ennagu talle antakse luba. Kloostrikord oli ütle mata vali, selle austamist, ühtlasi aga ka pikka ning kannatlikku meelt sisendati kõigile kloostrikasvandikele vitsahirmu abil. Seda jagati neile eksimuste puhul alati. Laupäeviti pekseti aga korrast kõiki, et mõni juhtumisi avastamata süüdlane ei jääks karistamata või siis jälle, et nuhelda kasvandikku tulevaste süütegude pärast juba ette.

Siis pidi Bernhard kõigi kuuldes valjusti lugema ka issameie-palve, mis oli tal üpris soravasti peas. Ristitades käsi ning langetades rinnale oma linalakalise pea, hakkaski ta lugema:

«Pater noster, qui es in caelis, sanctifisetur nomen tuum...»

«Kuula, Kaupo!» sosistas nüüd Dietrich üsna vaikselt ning puudutas teda käest.

Kaupo vaatas talle otsa, noogutas peaga, enesel aga silmad rõõmupisaraist üleni vees.

Alles pärast õppetunni lõppu tohtis Kaupo tervitada oma poega. Ta tundis nende poisikeste seast ka Dabreli,

Ako ja mitmete teiste paganlike vanemate poegi, keda Liivimaalt oli siia toodud ning keda siin üles kasvatati kristlikus vaimuvalguses. Kuid kõigi nende lähemaks tähelepanemiseks polnud Kaupol mahti, vaid ta vahtis ning imetles ainult oma poega.

Käsi käes Bernhardiga laskus ta mööda kivitreppi alla ning nad läksid suurde kloostriaeda, kuhu järgnes neile ka Dietrich, kes ei tahtnud Kaupo juurest enam sugugi lahkuda. Istunud koos pojaga suurele kivipingile, hakkas Kaupo talt pärima kõige ta elujärje üle. Bernhard aga piilus kaheldes Dietrichile otsa ega tihanud algul sõnagi lausuda.

«Kas tunned ka kodu järele igatsust?»

«Kodus on küll hea olla, kuid siin on veelgi parem,» kostis Bernhard vaikselt ning piilus jällegi preestri poole.

«Muidugi, seda ma usun, et siin on sul palju parem põli kui kodus,» arvas Kaupo ja silitas poja pead.

Ja siis rääkis Bernhard, et ta õpib siin usinuse ning hoolega, teades, et kõik see on Jumalale meelepärane tegu. Muidugi, ükskord tahaks ta tulla jällegi tagasi oma kodupaika, elada oma vanemate juures ning õpetada sugurahvast elama kristlikus vagaduses. Aga ühtlasi ta teadis, et selleks kulub veel palju aega, seni peab ta usinasti edasi õppima, sest kõigest, mis ta praegu juba teab, on ikkagi liialt vähe.

«Muidugi, mu poeg,» möönis Kaupo; «koos emaga seisame päevast päeva vaimus sinu juures ning ootame seda aega, millal sa ükskord oled jällegi meie seas. Seni aga õpi rahulikult ning hoolega, et kunagi, kui tagasi tuled, oskaksid rahva üle valitseda targemini kui mina.»

«Ei, isa, sina ise oledki tark, kuidas võin mina saada targemaks kui sina?»

«Aga siin sa ometi õpid — minule on ju kõik need tarkused täitsa tundmatud.»

Kuid nad ei saanudki kauaks omavahelises jutuaajamises koos istuda, sest juba hakkasid vasksed tornikellad kumisema, kutsudes kõiki kloostrielanikke õhtusele palvusele. Lahkudes seks korra oma pojast, läks ka Kaupo koos Dietrichiga kirikusse.

Kloostrikirik, mis polnud kaugeltki nõnda suur kui toomkirik linnas, kuid siiski parajal määral kaunistatud, oli mustis rõivais munki otsani täis. Kõik nad põlvitasid

põrandal, mida kummardusi tehes oma otsmikuga valjusti tagusid.

Kõige enam, millest seal Kaupo võis üllatust tunda, oli poisikeste ütle mata tore laul, millega nad kõik kooris Issandat kiitsid. Olgugi et ta ei saanud nende sõnadest midagi aru, meeldis see laul talle siiski. Poisikeste laul kaikus kirikuvõlvide all, nende hääled olid seejuures aga nõnda imelikult kokku seatud, et kogu seda jumalateenistust oli ütle mata armas kuulata. Oma suureks meeheaks võis Kaupo ühtlasi ka näha, et temagi poeg on lauljate hulgas, ja see tegi ta südamele veel mitmekordsest rõõmu.

Kuid seda ei teadnud ta aga mitte ning keegi ei hakanud talle ka seletama, et kloostrikasvandikest paljusid poisikesi, kellel juhtus olema teistest kaunim lauluhääl ning kellest pidid saama tulevased vaimulikud, kes niikuinii pidid elama lihalikus keeldumuses, kohitseti enne häälemurdumisa ja kätte jõudmist, et nende senine lapsehääl jääks ka edaspidiseks püsima ning nad võiksid alati kirikukooris laulda. Ja nõnda oli juhtunud ka paljude liivlaste poegade ja keda pantvangidena oli sellesse Püha Pauluse kloostriksse kasvatada toodud, et nad pidid peene poisikesehäälega kiitma Issanda nime ka siis, kui nad ükskord on juba täismehelikeks jõudnud.

Jumalateenistuse lõppedes mindi kloostri ühisesse söögituppa, kus lauad olid kaetud kasina toiduga täidetud savikausikestega. Pärast söögipalvet, mis kestis õige pikalt, võeti laudade äärde istet. Kõik poisikesed, nende seas ka Kaupo poeg Bernhard, istusid aga hoopis madalama laua äärde, et nad seega õpiksid ka alandlikud olema.

Enam kui ta ise oleks söönud, jälgis Kaupo silm oma poega, kes koos kõigi teiste valgetes rüüdes poisikestega oli suure vaikimisega lauda istunud. Aga Kaupo pidi ühtlasi tahtmatult ka imestuma, miks siin Saksamaal, kus kõik ümberringi on nõnda tore ning vägev, kus inimesed elavad otse hiilguse keskel, süüakse nõnda viletsat toitu, millest suu ei suuda rõõmu tunda ega sellest ka kõht kunagi täis saa. Kuid ei hakanud ta selle üle kelleltki pärima, sest see maa näis ju ümberringi olevat lausa imesid täis.

Äkki aga märkas Kaupo, kuis üks poisikestest süües vahib talle kogu aeg otsa, vahib ning pillab siis leivatüki

põrandale. Pillas leiva põrandale — isegi auväärne abt ei suutnud seda märgates hoiduda heitmast poisikesele tigatedat pilku, kuna aga munk-õpetaja, kes istus poisikeste-laua ülemises otsas, haaras vöölt vitsakimbu ning äigas selle tüükapoolse otsaga talle valusasti näppude pihta. Kähku tõstis poiss põrandalt palukese, andis sellele suud ja pistis ta siis suhu.

«Pillad leiba,» noomis teda kasvataja ning lõi veelgi, «näppude vahelt kaotad Jumala vilja — nõnda saad sa veel õige kibedat nälga tundma!»

Pärast söömist tõusid lauast kõige esmalt poisid, kes kõik abti, preestrite ja oma kasvataja eest mööda sammudes neid kõhutäie eest alandlikult käesuudlusega tänasid. Isegi Kaupo kui suursuguse külalise ees jäid nad tänades korraks peatuma.

«Mida need poisid mulle lausuvad?» päris Kaupo Dietrichilt, ise mõistmata neid võõrkeelseid sõnu, mida talle nüüd üksteise järel üteldi.

«Nad tänavad kõhutäie eest!»

«Oh, poisid, miks te mind tänate,» hüüdis Kaupo, olles südamest liigutatud, «vaid tänage kõige selle hea eest Jumalat ning oma vanemaid eesotsas selle kõrge isaga siin!» ja ta osutas enese kõrval istuvale abtile, kelle käsi suudlesid kõik kloostrikasvandikud kordamööda.

Kuuldes võõra mehe suust emakeelseid sõnu, vaatasid poisikesed suure südameliigutusega Kaupole otsa. Paljud neist oleksid meelsasti tahtnud nüüd jäädagi pärimistega tema juurde, kuid vitsahirmu kartusel pidid nad vaikides temast mööda astuma.

Olles säärasest austavast tähelepanust sügavasti puudutatud, muutus Kaupo nõnda heldeks, et ta sealsamas annetas kloostriile mitu hõbeoseringi, mille eest abt võttis teda koguni mitmekordselt tänada.

Puhanud Püha Pauluse kloostris öö ning palvetanud seal usinasti, istus Kaupo järgmisel päeval koos Dietrichi, mõnede munkade ja paari kaasasoleva sulasega sadulasse, et jätkata teekonda kaugele lõuna poole, kuhu igal sügisel ruttavad ka rändlindude parved. Pikk teekond seisis neil ees, nad pidid ratsutama läbi suure Saksa maailma-riigi, ületama kõrgeid mägesid ja läbima kitsaid kurusid, mille kaudu võis lõpuks pääseda Igavesesse Linna, kus asus maailma valitseja, apostliku isa püha troon.

MÄSS

Vane oli Toreida ristitud rahva nõupidamiseks kokku kutsunud. Majaistumine peeti linnuses, mille õu oli mehi nõnda täis, et neid poleks sinna kuigi palju enam juurde mahtunud. Tõsiste nägudega istusid koos küla- ja saraskondade vanemad, kes vaikides kuulasid Vane sõnu, ilma et algul kellelgi oleks tahtmist olnud vahele rääkida.

«Mehed,» hüüdis Vane teiste seas püsti seistes, «auväärased mehed ning vanemad, südames te vahest nurisete küll, et kutsusin teid kibedal tööajal kokku, ma tean... Kuid uskuge mind, nõnda nagu Jumal ise praegu taevast näeb, seda pidin ma tegema raske südamega.»

Meeste pead nihkusid koomale, nende seas oli kuulda isegi tasast rahulolematuse suminat, kuid veel ei kostnud ükski sõna teiste seast välja.

«Ristirahvas, võib-olla on see teile kõigile juba teada, et paganad on meie kõige ausamat kihlakonnavanemat jäledal kombel teotanud,» jätkas Vane ringi vahtides. «Nagu te isegi vahest kuulnud olete, on meie vanema aus tütar Küllu metsateel tõmmatud, ja tõmbajaks polnud keegi muu kui Annu poeg oma seltsiga. Samad jäledad paganad, kes ristimisvee oma pealalt jällegi maha on loputanud, on sel ajal, millal vanemat ennast pole kodus, julgenud sirutada oma käe tema lapse järele!»

«Miks ta siis hulgub sakslaste maid mööda ringi ega pea oma kodus korda?» kuuldus üksikuid häáli. «Kas seda on varem kunagi kuulnud, et vanem jätab oma rahva maha ning läheb tallama võõraid radu?»

«Mida vanem paremaks pidas ning ette võttis, seda me ei tea. Kuid, mehed, kas seepärast võime siis sallida, et teisest kihlakonnast tullakse tõmbama tema last?!» hüüdis Vane ägedasti.

Seejuures tundis ta oma hääle tugevust. Nüüd ei kartnud ta isegi vanade meeste ees rääkida ja nõupidamist juhatada, olgugi et ta selleks oli veel noor, nii et tema üle oleks võidud koguni irvitama hakata, nagu seda mõned mehed juba katsusidki teha. Küllu kaotuse pärast oli Vane täis tulist julgust, sõnad otsegu oleksid voolanud tal suust, ta tundis seda.

«Mis selles siis imet, et tüdruk tõmmati naiseks,» naeris Aali vend Näugu, «eks ole meie emasid alati tõmmatud.»

«Mehed, ärge unustage, et Küllu on kristlane nagu meiegi, Annu poeg aga kõige pimedam pagan!» kostis Vane.

«Annu on aus vanem — teda ja ta poega ära laima!»

«Ta on pagan!»

«Vane, liialt palju kordad, et pagan ja pagan...»

«Tasa, mehed,» kuuldus nüüd ka manitsevaid hääli, «las ta enne räägib oma suu tühjaks, kõneleb kõik, mis tal on ütelda.»

«Poisikese sõnu ei taäa ju keegi kuulata.»

«Kaupo ise on ta seadnud ning ülendanud — peame kuulama...»

«Ja ei tea kes see Kaupogi on,» hüüdis Näugu, kes oma õe alandamise pärast veel ikka ta peale salaviha kandis, «sakslaste ori!»

«Näugu,» hoiatas Vane, «vanemat ära tema seljataga laima!»

«Tõsi, et sakslaste ori, aga mitte vanem!» hõigati äkki koguni mitmelt poolt.

Ja nõnda kord-korralt paisudes muutus lärm üha suuremaks, nii et Vane sõnu lõpuks polnudki enam kuulda. Näppides ärevalt oma vestu vasksete ahelate kallal, jäi ta siis üsna vaikseks, kuna ta tumedad kulmud üha koomale tõmbusid ning pilk rahutult ringi luuras. Siis aga, kui mehed olid esialgsest hoost suud tühjaks karjunud ning nende lärmamine näis pisut vaibuvat, tõstis ta vaigistuseks käe ning nagu uut julgust saades hüüdis nõnda valjusti, et ta hääl oli igas linnuseservas hästi kuulda:

«Mehed, ärge laimake oma vanemat nõnda sõgedasti. Kui tema on mind enese asemele seadnud, siis mitte selleks, et mind seega ülendada, vaid et koos teiega kõige üle rahulikult arutleda, ning teie tarkuse hooleks on ta jätnud ka iga otsuse tegemise. Ja seepärast olgu nüüd ka teie teha, kas lähme kõik koos ta tüdrik tagasi tooma, või jätame tasumata oma vanemale tehtud häbi.»

«Sellest tõuseks aga hirmus veretasu, mis võib koguni põlvest põlve edasi kesta,» lausuti pisut vaiksemaks jäd-des.

«Siis langegu see veri Annu ja tema poja pealaele!»

«Miks nende, kui me ise tahame tüli tõsta?»

«Nemad on tüli alustajad,» ütles Vane. «Nemad tõmbasid kristlase tütre, keda nad nüüd tahavad sundida elama paganlikus pimeduses. Ja seepärast, mehed, ärge kartke — meie seljataga seisab tõeline Jumal!»

«Liialt palju kisendad oma Jumala poole,» naeris Näugu kähisedes ning hüüdis siis valjusti: «Mehed, ärgem kuulakem seda poisikest, ta räägib praegu aina sõgedaid sõnu!»

«Kaupo ise on teid selleks käskinud, ärge tõrkuge tema tahtmise vastu!» kisendas Vane peagu meeleheitel.

«Kaupo, kes on see tühine mees — läks koos pappidega ära võõrale maale, ei hoolinud ta oma rahvast ega perekonnast, ja nüüd sa veel halised tema pärast,» hurjutasid mehed.

«Ja jättis terve kihlakonna poisikese meelevalda alla,» lisas Näugu, «sellesama poisikese, kes nüüd teotab veel ka meie ausaid suguvendi.»

Kuid leidis ka teistsuguseid mehi, kes olid Kaupole endiselt ustavad ning truud. Nemad hakkasid omakorda teisi manitsema ja mehi üles kutsuma Annu soole kätte tasuma, et vanemale osaks saanud teotus kas või verega maha pesta. Neid kõiki ühtekokku oli aga siiski üpris vähe, nii et nende hääled üldises käras häabusid.

Et meestega tuleb tal palju vaidlemist, seda oli aus Vane juba ette arvanud, kuid siiski mitte uskunud, et nad koguni nõnda südikalt tõrkuma hakkavad. Ja seepärast, kaotades oma rahulikkuse ning pika meele, mis aga igal vanemal peab alati olema, olgu ta nii tähtsusetu kui tahes, kargas ta oma istekivile püsti ning hüüdis valjusti:

«Mehed, kui te nüüd tõrgute kaasa tulemast, siis nii tõesti kui Jumal on mind loonud, kihutan ma koos oma sulastega Riiga, toon sealt vägevast abi ning löön Annut ikkagi, aga ka teie saate siis oma palga!»

Kuid säärased mõtlematud sõnad ei külvanud meeste sekka muud kui aina viha. Kõik nad kargasid püsti, sirutasid taeva poole rusikaid ja mõõku ning kisasid:

«Ah siis nõnda tuled meid ähvardama?! Sakslasi tahad kutsuda enesele abiks, ja veel koguni meie vastu...!»

Ja nad haarasid Vane hõlmadest kinni, tõukasid ta

pikali maha ning peksid sealsamas veriseks, ta mõõga mürdsid aga pooleks.

«Koer, või papi sõjaväega tuled meid ähvardama!» ja nad sülitasid talle näkku.

Nii Vane omad kui ka Kaupo paremad ning ustavamad mehed vaatasid kõike seda rahutusega pealt, ilma et keegi neist oleks sõandanud vahele astuda. Ainult vana Haigo oli see, kes siiski ei kartnud hüüda:

«Aga mehed, miks te huljana ühte peksate? Ons tema selles süüdi, et Kaupo ise andis talle säärase voli kätte?»

«Kes on Kaupo, et ta nime siin ühtepuhku suhu võetakse. Et ta nüüd koos pappidega irvitab meie üle, siis ei taha me teda ka enam kuulata!» ja meeste viha puhkes nagu torm, mis purustab kõik paisud ja tõkkes. «Heidame ta suguvõsast välja, kuulutame lindpriiks!»

Säärased sõnad, mis Näugu suust tulid, hakkasid kiiresti meeste seas ringi liikuma ning peatselt puhkeski kisa:

«Jäägu ta igaveseks oma pappide seltsi, eneste seast tõukame ta välja!»

«Ja ristivee loputame maha!»

«Peseme end puhtaks sellest roojaveest, millega meid kunagi kasteti!»

Suures trobikonnas tulid nüüd kihlakonna paremad mehed koos oma sulastega linnusest välja ning hakkasid Kaupo küla poole minema. Nagu suur sipelgaparv mustendades ja kihades liikusid nad kõik linnusevalli nõlva mööda alla, täristasid mõõku, karjusid ning näisid igati olevat muutunud päris meeletuks. Maantee lausa tolmlenende jalataldade all, kui nad piki küla sammudes Kaupo õuele lähenesid.

Uimaseks pekstuna jäi Vane lamama linnuseõuele, kus sulased hakkasid teda külma kaevuveega toibutama. Avanud lõpuks silmad, hakkas ta tasaselt oigama ega suutnud algul kõigest sellest aru saada, mis ta ümber sünnib.

Suurtes karjades liikus rahvas edasi, ise kogu aeg möirates, käratsedes ja karjudes, nagu oleksid nad kõik end ülemääraselt purju joonud. Jõudnud Kaupo toreda mõisa väravate ette, ei hakatudki seal ootama, kuni need avatakse, vaid kui mõned mehed olid karanud üle kõrge tara, avasid nad ise seestpoolt väravad ning meestehulk vajus mõõku keerutades õue.

Ehmunult ning värisedes astus Maalu majast ja tuli meestele vastu. Nüüd aga ei hakatudki halvaks pandud vanema tühise naisega aru pidama ning temaga rääkimiseks suud kulutama, vaid temast taheti lihtsalt mööda astuda. Kuid Maalu tõmbus tagasi, asus läve ette seisma ning hüüdis käsi laiali sirutades:

«Miks, kuidas te julgete...?»

Rahvas tikub aga ikka lähemale. Nüüd hüüab Maalu uuesti, kutsudes oma sulaseid ja orje kaitsma vanema vara.

«Emand, ära tule eksitama mehi nende nõus ning ettevõtmises,» hüüab talle Näugu, «muidu sünnib siin sullegi häda!»

«Miks murrate nagu hundid oma vanema kotta?»

«Eest ära, ei ole Kaupo enam meie vanem ega ka sinul pole siin enam sõnaõigust. Rahvas on kuulutanud ta lindpriiks ning tõuganud enesest eemale. Nüüdsest peale võib igaüks oma tahtmist mööda teda kas või maha lüüa, ning seepärast ei tohi tal enam olla meie seas aset ega elupaika!»

Ja Kaupo maja aknad-uksed lüüaksegi puruks.

«Surm temale ja ta järeltulijaile, kes neist tahab veelgi pappisid teenida!»

Nii akendest kui ka uuestest tormavad mehed suurde elumajja, joostes seal mööda tubasid ringi.

«Vaata, või aina sakslaste toredustega on oma pesapaika ehtinud,» karjutakse viimaseid maarjaklaasist aknaid puruks lüües.

Kaupo sängi kohalt kangutatakse Önnistegija kujutisega raudne rist seina küljest lahti ning tuuakse õue, kus uputatakse kaevu. Palvelaud koos lühtrite ja pühakupiltidega lüüakse puruks. Õue kantakse ka palju hinnalisi relvi, metsloomanahku, kalevit ja peent linast riidet, mis omavahel jagades kõik robinal lõhki kistakse.

Samuti lüüakse sagarailt aidauksed, tormatakse aita-desse, tuuakse sealt õue kirstud ja igasugune vara, juuakse tühjaks suured mõdutõrred ning tehakse nõnda ääretut laastamist, lagastamist ja kahju, millest majakondsed ei suuda algul midagi aru saada. Paljud Kaupo enese orjad aga, kuuldes rüüstajate suust, et rahvas on kuulutanud vanema lindpriiks, asuvad nüüd omakorda

rüüstama, et vähemalt sekski korraks kõht korralikult täis süüa.

«Halastaja Neitsi Maarja,» nuuksub Maalu oma tütart Hedvigit vastu rinda surudes, «mida oleme neile teinud...?!»

Samas jõuab vana Haigo lõõtsutades õue, kus ta Maalul käest kinni haarates ärevalt hüüab:

«Emand, mehed on läinud sõgedaks... põgene... põgene rahva viha eest!»

«Issand Jumal, halasta sinagi!» kisendab Maalu ning vajub siis ristiskäsi õuele maha, kuna tütar jääb ta kõrval haledasti nutma.

Haigo koos mõne truuksjäänud sulasega koristab nad rahva jalust ning kannab eemale. Samal ajal ruttab aga inimesi igast paigast ikka enam ja enam Kaupo õuele kokku, ja ei lähe kuigi palju aega, kui loidab tuligi katusesarjadel. Orjad ja sulased, kandnud aitadest ja salvest vara välja, joovad kanget mõdu ja pillerkaaritavad nüüd vuhisevate leekide vahel ringi. Vägevad suitsusambad ja loitev tuli tõuseb aga võimsasti taeva poole, kuulutades kaugele õnnetust ja häda, mis siin praegu sünnib. Kuid Kaupo ise, kes viibib hoopis kaugel eemal, ei suuda seda märgata, sest oma kodunt lahutab teda mitu kuningriiki ja nii kaugele ei ulatu nägema ühegi inimese silm.

Inimesed on aru nagu hoopis kaotanud, keegi ei mõtle enam sellele, mida ta teeb, vaid igaüks hullab aina kirve ja tulega, tundes sellest koguni rõõmu.

«Küllalt kaua oleme kuulunud ta sõgedaid sõnu, nüüd olgu sellel lõpp!» hüüab jällegi Näugu.

Aali ruttab oma venna juurde, teeb talle kibedaid etteheiteid mässamise pärast. Näugu aga vaatab talle naeratades otsa ning lausub:

«Õde, küllalt kaua oled sinagi pidanud selles majas häbi ja alandust tundma, nüüd on kõigel sellel lõpp — viin su oma kotta tagasi!»

«Ei, Näugu...» püüab Aali venna tahtmise vastu võidelda, kuid see ei võta teda praeguses tuhinas enam kuulda, vaid hullab koos teistega edasi.

«Olgu kõigel lõpp, isegi ta eluaseme künneme üles!»

«Ja ükski meist ei kuula enam kunagi ta sõna!»

«Küllalt sellestki... ja ei häbenenud ta ka poisikest panna meie üle valitsema.»

«Räägitakse, et tahtnud teda teha oma väimeheks...»

«Seepärast Vane oligi nõnda hull — Kullo tõmbas ta mõrja, hä-hä-hää!» naerdi ja rüübiti jällegi mõdu.

«Hästi tegi Kullo, au-kiitus temale! Ei lasknud ta tüdrukul vahtima jääda, vaid tõmbas ära!»

«Tüdrukud ongi ju tõmbamiseks loodud, hä-hä-hää!»

Kui Kaupo õues polnud enam midagi hävitada ning tuli hakkas sealt mehi välja tõrjuma, mindi metsa, kus pandi kirved ka ta mesipuudele külge.

«Halastage mesipuudelegi!» hüüab Haigo ning vaatab siirast meeletut lagastamist haleda südamega pealt.

«Need on Kaupo omad,» kostavad mehed pihku sülitades, ja siis hakkab mets kirvehoopidest lajatama. «Kadugu kõik, mis siin temale kuulus, kadugu tema jälg ning jalaase Toreidast!» ja mesipuud langevad ragisedes üksteise järel.

Samuti talitati ka Vane õue ning varaga.

Mõned toreidalased, kes südames hoidusidki Kaupo poole, ütlesid nüüd hirmuga temast lahti, et vähemalt nendegi vara külge ei pandaks kätt.

Vane, Haigo ja mõned Kaupole truuksjäänud sulased võtsid Maalu koos ta tütre Hedvigiga eneste keskele ja ruttasid ära Riiga, et sealt leida usust taganejate vastu abi ning kaitset.

Kui siis Kaupo ja Vane õued olid tehtud tuhaks, samuti ka endised saksa kaupmeeste ja munkade majad kistud maha, läksid mehed käratsedes alla jõe äärde. Seal heitsid nad rõivad seljast, jooksid jõkke ning hakkasid enestelt ristiusu iket maha loputama, ise karjudes:

«Ristimeeste paha usk, võõraste ike, sind loputame oma pealaelt...!» ja nad kastsid end ikka ja uuesti vette.

Nõnda loputades ja puristades pesid Toreida liivlased end ristiveest puhtaks ja pöördusid jällegi oma esiisade vana usu ning kommete juurde tagasi. Paljud neist ei olnud kunagi Risti-Jumalat südame järgi kummardanud, vaid ainult kartus Kaupo ees oli sundinud neid seda tegema.

Ja ühtlasi tundus nüüd rahvale üpris imelikuna, et nad olid Kaupot, seda ainust meest kartes sõندانud maha salata oma esiisade vanu ausaid kombeid ning muutunud veidrikuiks, hakates teenima olematut Jumalat, kellega papid kollitavad rahvast. Pime usk ja veel

pimedamad inimesed, kes kõike seda usuvad, mõteldi. Ja nõnda pöördusid nad kõik oma esiisade ausa usu juurde tagasi ega tahtnud enam teenida kristlaste võltsi Jumalat.

«Ja ärgu enam tulgu ristiusk meid oma hõlma võtma, ärme enam laseme ühelgi mehel eneste üle nõnda suuresti võimust võtta, nagu seda lubasime Kaupol teha!» manitses Näugu, kes jõest tulles kiskus enesele särki selga.

«Kaupo oli juba rikkusest vägev, selle abil ta suutis...»

«Nüüd aga on kogu ta rikkus tehtud tuhaks, enam pole tal seda...!»

«Ei enam...!»

«Rahva tahtmist mööda on ta lindprii — mahalöömiseks vaba nagu lind laanes!»

«Aga kui ta ükskord tagasi jõuab...?!» kuuldus ka kahtlevaid sõnu.

«Kui ta ise tuleb surma otsima, siis tulgu!»

Ja mehed, kastes end ikka sügavamale Koiva jõkke, hüüdsid manamissõnu vette, et selle vool viiks mahaloputatud usu ära Saksamaale, sinna, kust ta ränkade vereohvritega toodud, sinna, kuhu Kaupogi oma rahvast maha jättes oli koos pappidega läinud.

Pärast jões kastmist rutati veel kristlikule kalmistule, kisti seal oma surnud haudadest välja, põletati need itkulaulu saatel tuhaks ning tuhk maeti esiisade kalmetesse. Palju tehti sel päeval ka tõivu, nii et vanas hiies olid kõik puud täis töotussidemeid, milledega oli nende tüvede külge kinnitatud igasuguseid ohvriande, et leida lepitust haldjatega.

Kui Toreidas oli suur laastamine tehtud, siis juba järgnevatel päevadel valdas seal rahvast ahastus, nii et keegi ei tihanud enam lagastamispäigale tagasi tulla. Paljud Kaupo orjadest olid läinud hulkuma, ning sõnum ta õue rüüstamisest ulatus kaugele teisele poole kihlakonna piire.

Mis edasi saab, mida Kaupo võtab teha, kui ta ükskord tagasi pöördub, arutleti igas peres. Ei jäta tema seda tasumata, pealegi veel nüüd, millal kristlased kogu oma vägevusega on tema sõbrad.

Et aga oleks ükski mees, kes kõikide eest kostaks, kes

oleks kogu kihlakonna eest valvel, siis hakati õige peatselt kõnelema ka uue vanema valimisest, et tema siis parajal määral otsiks Kaupo vastu abi.

Selle suure sündmuse puhuks, samuti ka nõuandjaiks kutsuti koosolekule teisigi lähemate kihlakondade vanemaid, kelle seas oli nüüd Annu koos oma poja Kulloga, Dabrel Satesest ja merepoolse kihlakonna vanem Ninus. Kõik nad istusid koos paremate meestega Kaupo linnuse õuel, kuhu seekord oli rahvast nõnda palju kokku tulnud, et isegi kogu pistandik ning selle äärde ehitatud kuutide ja varjupaikade katused olid inimesi kubinal täis. Olgugi et tulega möllamisest olid möödunud juba mõned päevad, kandis tuul veel praegugi kibedat tukivingulõhna üles linnusesse.

«Mehed, olete teinud siin ränka laastamist ning kahju!» võttis nüüd Annu noomides esimesena sõna.

«Annu, mis on tehtud, seda oleme teinud mõõtu mööda,» kostis Näugu. «Kes meist tahtis neetud ristiusku? Eks olnud see Kaupo ise, kes ta meile peale sundis, ja seega on ainuüksi tema süüdi, et rahva viha põlema löi...»

Olgugi et Näugu kõneles julgeid sõnu, olid kõik teised siiski rõhutatud ega lausunud sõnagi.

«Tegite paha teo, ja nüüd siis ahastuse kätte jõudes kutsute meid appi,» ütles Annu pead vangutades.

«Annu, ära heida ette, et kuulutasime oma vanema lindpriiks. Nüüd oleme loputanud enestelt ristivee ning tahame jällegi liituda oma sugurahvaga, tahame jällegi olla teiega üks süda ja üks hing nagu vanasti, kuna oleme kristlastele selja pööranud.»

«Oleksite teinud seda juba varem, siis polekski papid suutnud meie suguvendade üle Väina ääres võimust võtta; aga samuti oleks siis ka Riia kants ehitamata jäänud,» sõnas nüüd omakorda Dabrel.

«See on tõsi,» möönis Näugu, «kuid Kaupo pani ju meid kõiki kammitsasse, kuna olime sõna andnud, et teda kui sõja- ja rahuvanemat tahame kuulata.»

«Tõsi, vanema sõna peab kuulama — muidu poleks kihlakonnas enam korda.»

«Nüüd aga oleme kuulutanud ta lindpriiks, ning enam ei tohi ta tulla meid kristlastega vaevama.»

«Eks valige enestele uus vanem,» soovitas Dabrel, «siis suudate tulevastele kiusamistele üksmeelse mehisusega

vastu panna. Sest kui Kaupo ükskord oma teekonnalt tagasi jõuab, siis sellega ta juba ei lepi...

«Ei lepi, tõsi, uue vanema peame valima. Ja just sellepärast oleme ka teid siia kutsunud.»

«Vanema valite ise, ei taha meie end teise kihlakonna tülidesse segada,» seletas Annu. «Kui aga vaja ühiselt vaenlase vastu välja minna, siis selle üle räägime küll koos.»

Nüüd tõusis Näugu, ta rääkis väärilikalt ning targu, seletas, kuis mäss tekkinud ja puha, ning siis lõpuks, et kihlakonna paremad mehed on nõuks võtnud valida enestele naabrite seast vanemat, kuna omad on kõik liialt ühetaolised, nii et üks ei taha kuulata teise sõna.

«Vanemat, meie seast, ei — seda tehku Kaupo rahvas ise, meil pole sellega asja ega pole see ka kombeks, sest kunas enne on tulnud võõrast kihlakonnast vanemat valima?» hüüdis Annu.

«Pole, keda valida, üks ei ole hakkajam kui teine...»

«Kuid valima peate,» anti Kaupo rahvale nõu.

«Ega teist parajamat ei ole kui Näugu ise, tema räägib ju nüüdki meie eest...» kuuldus üksikuid hääli.

Kuid raske oleks olnud igaühel omade seast vanemaks hakata, kõik teadsid ning kartsid, et Kaupo tagasi tulles langeks ta viha just tema pealaele, ja seepärast peljatigi. Ka Näugu ütles end vanema aust lahti. Ta tõusis uuesti ning lausus kogu rahva ees nõnda:

«Kõik, mis siin on räägitud, on tõsi, kuid mind ärge suurvanemaks valige!»

«Kardad, ei julge, värised Kaupo viha ees!» hakkasid naabrid pilkavalt hüüdma.

«Ei, mehed, see pole mitte kartusest, sest mõõka tuleb nüüd meil kõigil Kaupo ees lahtisena hoida. Aga nüüd, kui oleme kuulutanud ta lindpriiks, ei ole ühelgi meist kohane tema asemele asuda, sest siis üteldakse igas paigas, et uus vanem himustas eelmise vara ja võimu, seepärast ta rahva üles kihutaski.»

«Tõsi seegi, ning sellepärast ei ole meist keegi kohane...» kinnitati.

«Jäägu see teie eneste asjaks, meie anname teile ainult abi,» ütlesid võõrad suurvanemad, eesotsas Annu ja Dabreliga.

Meeste omavaheline sõnelemine muutus üha ägeda-

maka. Kõik, kes olid Kaupo vastu mässama hakates pannud tema vara külge käe, tõrkusid vastu võtmast ta aujärge ja vara.

«Vara olete teinud tuhaks, seda ei päri enam keegi, nii et kellelgi pole põhjust ütelda, nagu oleks uus vanem seda himustanud.»

«Aga tema põllud, metsad, eks need päri nüüd uus vanem?!»

«Tõsi. Aga ärme valimegi siis uut vanemat — jaotame tema põllud saraskondade vahel üheatasaselt ära ning elame iga küla omaette...»

«Kui tahate, siis põllumaad võite jaotada,» ütles Annu nõu andes, «kuid oma kihlakonnale peate vanema ikkagi valima, muidu kasvab sõnakuulmatus ja omavoli teie eneste seas suureks. Aga samuti pole teil siis ka vaenlaste vastu astudes enam endist üksmeelt, ning seega võite jääda kõigi võõraste tallata.»

Rahvas kuulas vaikides. Arukamad mehed noogutasid pääd ning mõistsid, et Annu suu kõneleb ausat tõtt — vanem tuleks neil ikkagi valida. Kuid häda on selles, et pole parajat meest, ja kui mõni leidukski, siis keegi neist ei taha nüüd pärast mässu vanemaks hakata, sest mine sa tea, kui suure väega Kaupo tagasi tuleb ning mis ta siis ette võtab? Lõpuks aga kuuldus nende seast jällegi üksikuid hüüdeid:

«Näugu, hakka sina, mis sa tühiselt tõrgud!»

Jällegi tõusis äge, kuid aus Näugu, ta tõstis tõrjuvalt käe ning võttis lausuda:

«Ei, mehed, kuna olin teie seas esimesi õhutajaid, siis võidakse arvata, et tegin seda oma kasu pärast...»

«Keegi ei ütle seda!» kisati talle mitmelt poolt vastu. Näugu aga vehkis kätega ning hüüdis:

«Kuulake mind, kuulake: siin on mees, keda peaksime valima!» ja ta osutas Kullale, kes istus oma isa kõrval. «Kuna tema on tõmmanud Kaupo tütre, tema on esimesena pannud ta maja külge käe, tema pärast kogu see suur tüli tõusiski, siis olgu tema meile uueks vanemaks ning kandku koos oma noore emandaga vana Aalo sugu edasi, mis ta poja Kaupo läbi on nüüd raisku läinud. Las ta asub koos Külluga meie keskele elama, võtab Kaupo põllumaad, ja meie kõik tahame tema sõna kuulata.»

«Õigus, las tema läbi tärkab uuesti vana Aalo ihusugu,

me tahame Kullot enestele vanemaks!» hüüti püsti tõustes.

«Ei, Näugu, minu poega ära sekka kisu,» hüüdis Annu ägedaks muutudes, «et tüdruk on tõmmatud Kaupo majast, siis pole see veel põhjuseks, et ta peaks tema kihlakonda asuma!»

Olgugi et nõnda noort meest, nagu seda oli Kullo, polnud kuskil kombeks vanemaks valida, ihkas rahvas ometi teda, ja peamiselt just seepärast, et kui Kaupo peaks juhtumisi tulema, ega siis Annu jäta oma poega hätta, vaid tuleb kõige esimesena appi. Ja just seepärast kisatigi ühtesoodu edasi:

«Kullo jäägu siia, elagu meie keskel ning me kõik tahame ta sõna kuulata!»

«Aga ta on ju selleks veel noor, kihlakonna muredeks peagu poisike,» püüdis Annu säärase tahtmise vastu tõrkuda. «Tal võib õigusemõistmisel tulla arukusest puudus, ja siis oleks teil jällegi häda käes!»

«Mis tal nooruse rumaluses puudu tuleb, selle teed sina oma aruka nõuandmisega jällegi tasa!» hüüti vahele ning paluti Annut, et ta oma poega ei keelaks.

Kullo, kes viibis teiste ausate meeste keskel ning kõike seda pealt kuulas, hüüdis püsti tõustes valjusti, et ei tema kõlba suure kihlakonna vanemaks, ei temast ole meestele omavaheliste tülide puhul kohtumõistjat ega sõjapäevadel maleva juhatajat, olgugi et ta isa on kõike seda talle üsna targasti õpetanud.

Kuid Kaupo rahvale, kes oli nagu suur peata kari, oli just temast kõige enam abi loota, sest ta isa Annu asus ju kõige lähemal. Jah, kui Riia poolt peaks lähenema vaenutuli, siis juba poja pärast tooks ta oma maleva kiiresti appi. Ja seepärast hüütigi Kullole vastu:

«Ära tõrgu, astu aga meie keskele ning me ise kinnitame sinu mõõgavöö!»

«Tõsi, Kullo, kui sul oli kangust sirutada käsi Kaupo tütre järele, siis pead nüüd pärima ka tema au, mis olgu sulle kaasavaraks!» lausus Näugu naeratades.

Küll puiklesid nii isa kui poeg säärasele tahtmisele vastu, kuid lõpuks pidid nad ka Dabreli ja Ninuse pealekäimisel järele andma, sest muidu oleks võidud Kullo tõrkumist ka arguseks pidada. Ja seega sündis nüüd lugu, mida ühegi mäletamise järgi polnud varem juhtunud, et

nõnda noor mees, nagu seda oli Kullo, valiti korraga võõra kihlakonna vanemaks.

Raske ülesande võttis Kullo seega enesele: hoida ning karjatada Kaupo külakondi, ehitada enesele uut eluaset, aga samuti võtta Kaupo viha ning lasta sel langeda ainuüksi oma pealaele. Ja pealegi polnud tal teada, mida ütleb selle kohta Küllu, kas ta tahabki tulla tagasi oma isa tuhastatud eluasemele? Kuid et Küllu on juba tema naine ja on ise seda suuandmise sõnaga kinnitanud, mõtles Kullo, küllap siis ta tema tahtmise vastu enam ei tõrgu. Aga samuti ei ripu ta oma isa kombel ristiusu küljes kinni, ei nuta teda taga, ning seega peaks ta siia tulekuga nõus olema.

Veel kaua arutleti Kaupo linnuses, räägiti kihlakondade kaitsmisest ning anti vastastikku tõotusi, et kui Riia poolt peaks sõjaohu lähenema, siis olla üksteise kõrval abiga valmis.

«Üksküla ja kõik teised paigad Väina ääres ongi juba nende võimuses,» lausuti, «ja vahest ei kulugi enam pikka aega, kui hakatakse ka Toreida järele kätt välja sirutama.»

«Siia me neid ei lase,» kinnitas Näugu, «pealegi veel nüüd, millal pappide truu abimees Kaupo on meie keskelt minema aetud.»

«Ja uus vanem valitud!» hüüti.

«Tõsi, vanemata oleksime jäänud hätta. Egas pappide vägi poleks saanudki Ükskülast jagu, sest Ako oli kange tõrkuma; nad aga võtsid ta salakavalal kombel kinni ning hukkasid.»

«Jah, Ako oli päris kange,» lausuti silmade hiilates, «ühtepuhku ässitas ning õhutas vaenutuld... Kuid eks ta seepärast pidanudki oma kondid enneaegu sirgu heitma.»

«Kes sedagi teab, vahest elab ta kuskil veelgi edasi,» arvati kaheldes.

«Ei enam, kes sakslaste kurku kukub, see sinna jääbki. Pealegi veel säärane mees nagu Ako — temal võtsid nad eluvaimu kindlasti välja!»

«Jah, kõik me vanemad, paremad ning hakkajamad mehed hukatakse, et siis seda kergem oleks rahvale oma liket peale suruda.»

«Seda enam peame nüüd ühiselt vastu panema!»

«Ühiselt, eks te loputanud enestelt risti ikke juba varem ning liitunud meiega, siis poleks sakslasil nende Väina-äärset pesapaika olnudki.»

«Tõsi seegi,» ohati, «kuid ei saanud — Kaupo silm oli terane igal pool valvama. Aga eks nüüd ole meil uus vanem, tema liidab meid teiega ühte.»

Veel istuti ning peeti nõu, kuni ilm muutus juba päris pimedaks ning süüdati lõkketuled. Siis, kui kesköö oli juba möödumas ning kõik jutud omavahel räägitud, hakkasid mehed mööda külasid laiali valguma, kuna aga kaugemalt tulnud naabrid ratsahobustel minema kihutasid.

«Kullo, vaata et sa õige peatselt tagasi tuled — ehitame talgutega sulle koja üles!» hüüti lahkujale järele.

«Tulen koos oma meeste ja naisega, tulen!» hüüdis Kullo teelahkmel ja kadus koos isaga pimeduse varju. Ainult kabjamüdinat oli veel mõnd aega kuulda, kuni ka seegi kauguses häabus.

Külades tõstsid aga õuekoerad lärmi.

6

KRISTLIK ÖHTUMAA

Palju maid, vürstiriike ja toredaid linnu oli Kaupo koos Dietrichi ja oma saatjatega läbi ratsutanud, kuid nende teekonnal polnud veelgi lõppu näha. See oli nõnda pikk, et nende hobuste kapjade küljest kulusid ja kadusid rauad ning vahepeal tuli neid asendada uutega.

Peatunud mitmesugustes öömajades, kloostrites ja linnades, näinud palverändurite hulki, suuri tulekahjusid ja katkust laastatud külasid, andis Kaupol kõige nähtu üle ikka enam ja enam imestuda. Ta silme eest libises mööda mitmesuguseid rahvaid, küll uhkeid ja toredaid, aga ka kõige viletsamaid kerjuseid. Kõigil neil olid hoopis isesugused kombid ning eluviisid, millest tal algul oli üpris raske aru saada.

Ja siis, pärast mitmekuist rändamist, kui nad läksid üle lumiste mägede, mis olid nõnda kõrged, et neid ületades kippus hingamine soikuma, nägi seal Kaupo jällegi aina okaspuumetsa, nii et ta pidi imestudes lausuma:

«Dietrich, see siin pole ju enam soe Lõunamaa, vaid siin on nõndasama otsatult külm nagu meil Liivimaal talvel; kas me mitte pole teelt eksinud?»

«Eksinud, ei, Kaupo,» kostis Dietrich naeratades, «eksida me ei saagi, sest kõik maailma teed viivad ju Rooma, Püha Isa palge ette. Praegu viibime aga hoopis lõuna pool kui eile; et me aga asume ühtlasi väga kõrgel mägedes, siis seepärast ongi siin nõnda külm, mis aga kaob õige peagi, kui hakkame laskuma alla orgu.»

«Aga millest see tuleb, Dietrich, et mägedes, kus me asume päikesele hoopis lähemal, tunneme nõnda suurt külma?»

«Ei, Kaupo, see pole siiski mitte nõnda,» ja Dietrich naeratas jälle, «päike asub nüüd meist palju kaugemal kui enne, olgugi et oma lihaliku nõtruse varal oleme pöödnud talle lähemale ronida.»

«Kaugemal kui enne...?»

«Just,» ja Dietrich naeratas edasi. «Päike pelgab inimesi, ta ei taha neid mitte enese lähedusse lasta. Kui me nüüd sinuga üles mäetippude poole ronisime, siis päike, kartes, et ruttame teda taeva laotuse alt ära varastama, tõmbus kähku meist eemale, põgenes veelgi kaugemale kui oli varem, ja saadab meie tagasipeletamiseks siia mägedesse külma. Aga las jõuame üle Alpi mägede alla tasandikule, siis võtab ta julgust ning laskub jällegi alla poole.»

«Imelikud on Jumala loodud olevused,» pomises Kaupo pead raputades ning liikus edasi.

Lumiseid mägesid ületades olid nad kõik rõivastunud paksudesse vammustesse, kuna kergemad ihukatted olid toppinud oma sadulakottidesse, milles peitus ka kaasasolev teemoon.

Kena, kuid ühtlasi ka pisut jube oli Kaupol nüüd vaadata siit kõrgelt mäekinkudelt alla küladele, lossidele ja majadele, mis paistsid nõnda tillukesina, nagu polekski nad inimeste elamud. Aga samuti paistsid ka mäenõlvadel liikuvad lambakarjad silma hoopis pisikeste putukadena. Silm küündis siin nägema hoopis kaugemale ning palju avaramalt kui seda Liivimaal võis näha isegi kõige kõrgema puu ladvast.

Tõsi, ka Toreidas on üksikuid künkaid, kuid kõik see seal on siinsega võrreldes üpris armetu ning äbarik, otse

nõndasama, nagu kogu Liivimaa rahvaski, kes pimedat paganlusega löödud on sakslasist kaugel taga, mõtles Kaupo. Ja ikka enam ning enam tundis ta, kui armetu ning pisuke on ta kodumaa juba ainuüksi taevaandide poolest, rääkimata siis veel kõigist neist ehitistest ja toredust, mida ta oma seniselgi teekonnal on juba näha jõudnud. Aga ka inimesed, kui rumalad ning Jumalast mahajäetud on nad kõik ta kodumaal, nad ei suuda tunda seda otsatut armu, millega Jumal on inimesi õnnistanud, vaid nad elavad ikka endiselt paganlikus pimeduses ning esiisade kombel üksteist vihates. Ja just seepärast, et nad salgavad Jumala nime, peavadki nad seal elama pimedates suitsuõnnides ega pole paremate eluasemete loomiseks temalt tarkust saanud.

Meenutades oma noorpõlve, peab Kaupo praegugi veel sügavat häbi tundma, et ka tema on kunagi pime pagan olnud, ja et isegi hiljem, juba ristituna, oli ta söandanud sakslaste ettevõtmist halvaks pidada.

Jah, mõtiskleb Kaupo edasi, kunas saavad ka liivlased nõnda targaks, et nemadki oskaksid ehitada sääraseid kivist linnuseid, losse ja kirikuid, nagu ta siin kogu oma teekonnal on neid näinud. Tõsi, siingi on ta märganud palju armetuid külasid, kus samuti puuduvad aknad, korstnaist rääkimata. Uksed on neil varisenud eest, inimesed elavad koos veiste ja pudulohustega ühises kambri, mille katus ei suuda vihma kinni pidada. Kuid nagu Dietrich ise on talle juba mitmel korral kinnitanud, elavad neis ainult Jumalast mahajäetud õelad inimesed, kel pole vajagi paremat põlve tunda.

Liikudes ikka enam lõuna poole, läbinud sügavaid kurusid ning ületanud kõrgeid mäeharju, jõudsid nad lõpuks suurele tasandikule, mis ümberringi aina haljendas ning kandis rikkalikku vilja. Ja ratsutades sel rohket taevaandidega õnnistatud maal edasi, saabusid nad lõpuks ühte linna, mille nime ütles Dietrich olevat Pisa.

Siinne linnarahvas oli üpris tõmmu näoga, olgugi et ka Kaupot ja ta kaaslasti oli päike näost üsna pruuniks küpsetanud, nii et nende ja linnarahva vahel polnud märgata kuigi suurt vahet. Siinsed inimesed olid aga kõik süsimustade juuste ja habemetega, milliseid Liivimaal ja enamasti ka Saksis võidi üpris harva näha. Kõik nad katsid oma ihu õhukeste linasest rõivastega ning kandsid

jalataldade all härjanahast taldu, mis olid rihmadega jalgade külge kinnitatud.

Belles toredas linnas jäi Kaupo pilk kõige esmalt peatuma Pisa suurel katedraalil, mille kõik välisseinad olid kaetud valge ja tumerohelise kiviga, mida Dietrich nimetas marmoriks. Kolme ukse kohal oli kiriku sein üleni täis kivisambaid, mida seal üksteise kõrval oli nõnda palju nagu puid kõige tihedamas metsas. Asetsedes neljalt realt üksteise kõrval kuni üles katuseservadeni, särasid nad kõik päikese käes.

«Dietrich, kas seegi peaks olema ainuüksi inimeste käetöö, kas tõesti on lihalik inimene suutnud viia ehituskive nõnda kõrgele?»

«Kõik, Kaupo, kõik, mis sa siin näed, on inimeste tehtud, seejuures muidugi on Jumal neile abiks olnud.»

Nad pöördusid ümber kiriku nurga, ja Kaupo pidi suurest imestusest jällegi põlvili maha langema, nagu ta sel pikal teekonnal oli juba palju kordi teinud — ta nägi määratu suurt kellatorni, mis oli seitsmekordne, iga ehituskord täis suuri sambaid. Sammunud aga ümber kiriku, silmas ta õige suurt kuppeltorni, mille alust Dietrich nimetas baptisteeriumiks ehk ristimiskabeliks.

«Kui palju toredust, kui palju suurust ning vägevust!» hüüdis Kaupo kõige üle imestudes nagu laps.

Kui nad lõpuks katedraali uksest sisse astusid, siis jäi Kaupo seal üllatusest pörutatuna seisma, sest nõnda suuri värvilisi pilte, nagu seal seinu ja aknaid katsid, polnud ta varem üheski kirikus näinud.

Üks neist kujutas süütute laste hukkamist, teine Hommikumaa tarkade tulekut, kolmas Kristuse ristilöömist, neljas Püha Öhtusöömaaega, ja edasi ta ei suutnud enam vahtida ega saanud ka neist hästi aru. Kõik need pildid olid maalitud nõnda osavasti, et inimesed ja loomad, keda siin värvilise klaasi või ainult värvi abil oli kujutatud, tundusid otsegu elavatena. Neist piltidest tõmbas kõige enam Kaupo tähelepanu enesele see, mis kujutas süütute laste hukkamist. Seal lamasid lapsed tapetuina maas, kuna aga mehed kõndisid jaluli nende otsas, ilma et nad oleksid laste vastu tundnud vähimatki halastust. Paljud emad hoidsid nuttes oma lapsi süles, kuna aga südameatud paganad, nagu nüüd Dietrich Kaupole seletas, kiskusid neid toorelt emade käest, et pussnugadega tappa.

«Jõledad teod!» sosistas üks munkadest.

«Paganad, teie teod on hirmsad!» lisas Kaupo ja vangutas pead.

Veel vaatlesid nad suure hardumusega altari puunikerdisi, mis kujutasid Neitsi Maarjat lapsega süles ja paljusid apostleid ning pühakuid, kel kõigil olid säravad aukroonid ümber pea.

Tulnud koos preestri ja teiste teekaaslastega katedraalist välja, kuulis Kaupo kuskilt kõrvaltänavalt kostvat suurt kisa ning lärmi, mis kord-korralt paisus ikka valjemaks. Isegi Dietrich, kellele miski polnud siin uudiseks, jäi üllatunult kuulutama. Enne nad jõudsid edasi liikuda, ilmus ühelt kõrvaltänavalt määratu suur rahvahulk ja liikus üle katedraali väljaku. Seal oli näha segamini mehi ja naisi, kellest paljud kandsid oma pea kohal risti või lippu. Nende rõivad olid pooleldi valged ja pooleldi mustad, mille parempoolsele küljele oli õmmeldud valge tuvikese kujutis koos rohelise õlipuuoksaga, vasempoolsele küljele aga valge rist.

Kogu see suur inimhulk, kelle ees sammusid üksikud mungad ristide ja lippudega, liikus edasi imelikul kombel ulgudes ja koraale lauldes. Seejuures kõik mehed, kes sammusid rongkäigus, olid oma ülakeha kuni niudevööni paljaks kiskunud ning peksid ennast rihmade ja piitsadega, mille otsas olid suured ning teravad raudkidad.

Parajasti kui Kaupo koos Dietrichiga katedraali trepil seistes kõike seda pealt vahtis, nägi ta omaenda silmadega, kuis paari sammu kaugusel temast mööduv kondine mees, kellel rõivad niudekohalt räbalaina alla rippusid, ennast säärase ägedusega peksis, et piitsa otsas ripnevad raudkidad jäid ta lihasse nõnda tugevasti kinni, et ta pidi neid sealt välja kiskuma. Tema kõrval sammuja hoidis ühe käega pea kohal risti, teise käega piitsutas aga oma verist selga, ise kogu aeg taeva poole ägades. Samuti oli seal näha ka palju valgeis rõivais naisi ja tüdrukuid, kes koos meestega lauldes ja ulgudes edasi liikusid.

«Dietrich, miks need inimesed ennast säärasel armetul kombel nuhtlevad?» ei suutnud Kaupo hoiduda pärimast, nagu ta seda seni ikka oli teinud.

«Mu sõber,» seletas Dietrich pühaliku tõsidusega, «need siin on mungad ja preestrid, auväärased kodanikud ja lihttalupojad, aga samuti ka kurjategijad ja vargad, nai-

sed, tüdrukud, lasteemad ja sigimatud hoorad — kõik nad on liitunud ühise mõtte ja südameliigutusega ning ruttavad nüüd enesepiitsutamisega pehmendama Jumala viha. Neid enesepiitsutajaid, kes omaenda ihu piinamisega loodavad saavutada täielikku pattude andeksandmist, nimetatakse siin maal flagellandideks. Nõnda nagu sa praegu näed, nuhtlevad nad end kindla aja — kolmkümmend kolm ja pool päeva, ning siis peavad vahet.»

«Kas siis sellega, et ennast nõnda jäledal kombel peksta, saadakse pattude andeksandmist?»

«Kui nad oma usus on kindlad, küllap siis Issand Jumal halastab nende peale, sest kõik nad talitavad ju selle järgi, nagu ütleb seda apostel Paulus oma läkituses Korintuse rahvale: vaid mina sunnin oma ihu, ja taltsutan teda, et mina muile jutlust ei ütle, ja ise ei saa kõlvatuks...»

Enesepiitsutajad, kelle lipud hõljusid tuulepuhanguis, laulsid katedraalist mööda sammudes:

*«Ärme tallame siinses patuses maailmas,
Vaid ruttame üle igatsetud heleduse poole.
Kaaslaseks on meil siin kuri Lutsifer...!»*

Nende piitsad ja rihmad laksusid kogu aeg vastu paljast ihu, mida mööda voolasid suured verenired. Paljud patukahetsejad olid piitsutades jõudnud oma ihu nõnda jäledasti ära lõhkuda, et nad olid päris nõrkenud ning edasi sammudes jalul aina tuikusid. Üks naine vedas enese taga pisikest kahe rattaga vankrit, milles istus jalutu mees, kes oma südamerõõmuks suutis end siiski veel peksta, sest käed olid tal ju alles. Rongkäigu kesk-kohal kandsid veriseks piitsutatud ihuga mehed oma õlgadel kandraami, millele oli püsti aetud suur ristilöödud Önnistegija kuju, mida mõlemalt poolt hoiti nõõridega kinni, et ta ümber ei kukuks. Naised, hoides käsi ristamis rinnal, sammusid taeva poole tõstetud pilguga ning kiitsid valjusti ulgudes Issanda nime.

Kogu see flagellandide kisa ja kära, mis täitis Pisa katedraali esist, polnud enam muud midagi kui üks määratu suur hale ulgumine ja nutt. Katedraali trepp, kus Kaupo parajasti seisis, täitis õige peagi uudishimulike pealtvaatajatega, kes kõik sirutasid kaela, et üle eesseisjate peade paremini näha.

«Dietrich, kuhu need patukahetsejad nüüd liiguvad?» ei suutnud Kaupo jällegi hoiduda pärimast.

«Kes seda teab,» kostis preester ja kehtitas õlgu, «mina olen ju samuti võõras selles linnas nagu sinagi. Kuid siiski arvan, küllap nad lähevad siit edasi mõnda teise linna, kuni neil nõnda rännates kolmkümmend kolm ja pool peksupäeva täis saab.»

Ristid ning krutsifiksid, kantud ja hoitud soonilistest kätest, tõusid ja vajusid; kõik nad olid kas hõbetatud või värvitud kirjuks, paljud koguni kaetud flagellandide eneste verrega. Mõned neist särasid ja hiilgasid, nagu oleksid nad tõelisest kullast.

«Enesepiitsutajad,» põmises Kaupo ja raputas pead, tundes ühtlasi end siiski veel liialt rumalana, et suuta kõigest sellest õieti aru saada.

Kui siis flagellandide rongkäik oli lõpuks möödunud, hakkas Dietrich koos Kaupo ja neid saatvate munkade ning sulastega liikuma linnaserval asuvate öömajade poole. Kuid veelgi oli Kaupol tänavail vahtimist nõnda palju, et ta silmad lõplikult väsisid.

Jällegi tuli neile vastu suur inimhulk, olgugi et enesepiitsutajad olid juba linnavärvast välja jõudnud. See salkkond inimesi oli küll märksa väiksem, kuid tegi samuti suurt kära.

Kõige ees sammus punasesärgiline mees, kes kogu aeg kisendas: «*Qui aytal fara, aytal perira!*» Tema taga keset tänavat lohistati aga pooleldi kõdunenud ning jäledasti haisevat surnukeha.

«Dietrich, mida kisendab see punasesärgiline mees, kes seal raibe ees kõnnib?» päris Kaupo jällegi, ise oma nina-sõõrmeid kuuehõlmaga sulgedes, sest tänavat mööda lohistatav surnukeha haises liialt jäledasti.

«See mees on linna avalik väljahüüdja,» seletas Dietrich. «Nüüd ta kuulutab, et nõndasama talitatakse igaüheda, kes julgeb teha pattu, nõnda nagu tegi see, kelle surnukeha parajasti mööda tänavat lohistatakse.»

«Aga missugust pattu on see mees siis oma eluajal korda saatnud, et teda nuheldakse veel pärast surmagi?» päris Kaupo täis uudishimu.

«Küllap ta on teinud meelehead saadanale,» kostis Dietrich õlgu kehitades. «Aga oota, ma kuulen inimeste seas räägitavat, et ta surnukeha on seepärast hauast

välja kistud ning nuheldakse nüüd mööda tänavat lohistamisega, et ta kunagi oma eluajal salanud Jumalat, nagu see hiljem on avalikuks tulnud.»

«Siiski, imelikud kombed valitsevad siin maal,» põmises Kaupo ja raputas pead.

«Ei, Kaupo, ära räägi, need on head kombed — nõnda kaob ketserlus ning hoitakse Issanda, Poja ja Püha Neitsi nimi ikka ja alati suure au sees!»

Nõnda omavahel kõneldes jõutigi lõpuks linnaäärsesse öömajja, kus üle pika vaheaja hõbused jällegi puhata said. Tõsi, see öömaja, kus tavatsesid peatuda palverändajad, oli haisev, räpane ja must, kuid peavarju suutis see siiski anda, kuigi mitte rahulikku ning kosutavat und, sest seal oli koos liiga palju käratsevat rahvast. Inimesed kandsid kõige mitmekesisemaid rõivaid ja osa oli end üpris toredasti ehtinud, aga ei puudunud ka neid, kellel ihukatteks polnud muud midagi kui harilik takune kott, millesse oli löigatud kolm auku, kust pea ja käed olid läbi pistetud. Mõned aga varjasid enese alastiolekut ainult sõõdikuist kubisevate lihtsate riideräbalatega, mis olid ümber ihu mähitud.

Kui hobused olid kaevu ääres joodetud, paigutati nad talli. Pärast seda kogus Dietrich kõik oma kaaslased ühte õuenurka kokku ning hakkas koos nendega palvetama, hoolimata sellest, et eeslid kaevu ääres tegid jäledat kisa. Pärast seda avasid nad oma paunad ning hakkasid sööma.

Sealsamas õuenurgas istus koos ka väike trobikond mehi, keda Dietrich pidas algul lihtsateks palveränduriteks. Kuid õige peatselt jõudis ta õigele äratundmisele, et need mehed võivad olla ainult endised sõdurid, kuna nad vandusid koledal kombel ning ajasid suust välja jumalavallatuid sõnu. Üks neist, triibulise särgiga, oli koguni ühe silmaga ja ta allesolev silm kõõritas luuravalt ringi vahtida. Noodsamad mehed, kui nad olid liivimaalasi mõnd aega silmitsenud, hakkasid ükshaaval end neile lähemale nihutama. Kuulanud siis veelgi Dietrichi ja Kaupo omavahelist liivikeelset juttu, millest nad ei suutnud aru saada, hakkasid nad lõpuks pärima, mis keel see on, kust nad tulevad ja kuhu lähevad. Seejuures tarvitasid nad harjunud kombe järgi ikka jõledaid jumalavallatuid vandesõnu, millest aga Kaupo Dietrichi heameeleks ei suutnud aru saada.

«Kaugelt tulete?» kordas ühesilmaline.

«Tuleme kaugelt — Neitsi Maarjale pühendatud maalt,» kostis Dietrich vaikselt ning jätkas koos kaaslastega söömist, murdes leiba ja rüübates savipudelist vett.

«Neitsi Maarjale... häh-hä-häh!» rõkkas nüüd kogu hulkurite salk naerda, paljastades oma purukslöödud hambaid. «Ta polnud kellegi neitsi, vaid patune naine...!»

«Mehed, ärge teotage Issanda Ema!» ütles Dietrich tõsiselt.

«Hä-hä-hää, ei teota,» irvitas ühesilmaline. «Oleme ainult liialt rumal rahvas, kes ei tea, mida tuleks õigeks pidada ja mida mitte, hä-hä-õh-õh-õh!»

«Kui te ise ei tea, siis kuulake, mida teile targemad inimesed räägivad. Ärge aga hakake ise omapead teotama, vaid uskuge neid!»

«Eks me kunagi kuulanud ja uskunud, kuid meid on petetud.»

«Petetud?»

«Just, meelitati Jeruusalemma kuningriiki sõdima pühade paikade eest, üteldes, et seal võime õige peagi rikkaks saada. Läksime siis kõik välja hobustega, tagasi tulime aga jalameestena.»

«Et hobused tapluses otsa saavad, seda juhtub igal pool ja alati.»

«Ei, mitte tapluses, vaid näljaga panime nad ise nahka.»

«Sõite hobuseliha,» hüüdis Dietrich üllatudes, «siis oli see teist tõesti jõe tegu!»

«Mitte ainuüksi hobuseid ei söödud, vaid näljaga õigisime ka pisikesi lapsi, hä-hä-hää!»

Kuuldes säärast jubedust, heitis Dietrich koos kaaslastega risti ette, aga Kaupo, kes ei suutnud võõramaalaste kõnest aru saada, küsis samuti risti ette lüües:

«Dietrich, millest need mehed sulle kõnelevad?»

«Liialt palju pärid, Kaupo, palju uudishimu ei ole kunagi hea ega vooruseks tõsisele kristlasele. Need mehed siin on tublid ristositjad, nemad on Kristuse eest oma verd valanud ning seepärast peame neid auga kummardama,» ütles Dietrich ja tegigi Kaupo nähes väikese kummarduse hirnuvate sõjasulaste ees. «Nüüd nad on Jeruusalemma-sõjakäigult auga tagasi tulnud ning jutustavad meile paganate hirmutegudest, kuidas need söönud koguni pisikesi lapsi.»

«Lapsi,» kordas Kaupo ja samas meenus talle katedraalis nähtud pilt, mis kujutas üht säärast pisarateni liigutavat laste tapmise lugu. Aga ühtlasi vaatles ta nüüd seda suurema tähelepanu ning aukartusega neid mehi, kes olid käinud isegi Kristuse sünnimaal.

«Papp, anna oma pudelist meilegi rüübata, oleme janu- sed!» laususid tundmatud äkki ning nihutasid end veelgi lähemale.

Dietrich päästis vööpaela küljest oma savipudeli ning ulatas selle ühesilmalisele. Kuid vaevalt oli see tõstnud pudeli huultele, kui ta hakkas puristama ning heitis selle sajatades eemale:

«Sarviline ise olgu sulle vaderiks, see on ju vesi!»

«Puhas allikavesi!» kinnitas Dietrich.

«Anna meile viina!»

«Viina mul ei ole.»

«Siis anna meile vähemalt üks hõbedeenar, et võiksime ise osta.»

«Ühelgi meist pole hõbedat,» kostis Dietrich vaikselt.

«Alanda oma ahnust ja anna!» hüüdsid mehed, silmanähtavalt ähvardavamaks muutudes.

«Mida need mehed sinult nõuavad, Dietrich?» küsis Kaupo jällegi, märgates tundmatute liigset pealekäimist.

«Mu sõber, nad on paganate üle nõnda vihased, et ei suuda end enam taltsutada, vaid vägisi kipuvad minema nendega jällegi taplema. Praegu aga on nende kõhud kangesti tühjad.»

«Anname siis neilegi leiba,» arvas Kaupo, hakates uuesti oma pauna avama.

«Ei, Kaupo, parem anna neile üks pisike tükk hõbedat, las nad siis muretsevad selle eest enestele ise.»

Kui Kaupo põuest hõbedakotti otsima hakkas, lisas Dietrich hoiatades:

«Ära kõike hõbedat põuest välja kisu, see pole hea, sest võõras silm võib seda nähes üsna kergesti sattuda ahnuse kiusatusse. Võta välja ainult üks pisike hõbedatükk ja anna...»

Kaupo ulataski sõrmusesuuruse hõbedatüki, mille mehed naerdes vastu võtsid ning seejärel kohe nende silmist kadusid.

Õige peatselt tulid endiste asemele teised mehed. Need

olid aga eelmistest hoopis vagasemad ega pruukinud jõelate sõnade ütlemiseks oma suud. Nemadki hakkasid reisijailt pärima, kaugelt nad tulevad ning kuhu viib nende tee. Kui neilegi üteldi, et tullakse kaugelt Liivimaalt, siis hüüdsid kõik üsna rõõmsasti:

«Armas isa, oleme juba kuulnud sellest imelikust maast, mis olevat ütlemata rikas, kas on see tõsi?»

«Rikas...?» kordas Dietrich, algul teadmata, mida kosta.

«Nõnda kuulsime Saksimaal räägitavat, kui sealt kord läbi rändasime. Üks rändmunkadest kiitis seal suure suuga, et Liivimaal olevat kõike külluses. Ta rääkis, et sellel maal katvat tihtigi tumedad pilved kogu taevalaotuse, ning siis hakkavat suure kohinaga sadama, kuid mitte vihma nagu meil siin, vaid pilvedest sadavat alla põdravasikaid otse samasugusel määratul kombel, nagu Kristuse sünnimaal sajab rohutirtse. Peale põdravasikate langevat seal taevalaotusest vahel alla ka veiseid, lambaid ja igasuguseid muid pudulohuseid, keda kogu maa olevat seega kubinal täis. Ja nii räägitakse, et kõhutäitmiseks polevat seal vaja muud vaeva nähagi, kui tapa, torka vardasse, küpseta ja söö. On see tõsi, isa?»

Dietrich kuulas vaikides, teadmata veelgi, mida või kuidas neile kosta.

«Isa, kui sa Liivimaalt tuled, siis peaksid ju ometi teadma, kas seal sajab taevast põdravasikaid alla?» käisid tundmatud oma sõnadega peale.

«See on tõsi,» lausus nüüd Dietrich pikkamisi, «et Liivimaal on põtru ja ka muid söödavaid lojuseid väga palju, olgugi et ma nende taevast sadamist omaenda silmaga pole veel näinud; kuid leidub palju inimesi, kes võivad vandudes kinnitada, et see on siiski nõnda. Kui te aga tahate seda omaenda silmaga näha, siis minge ise korra Liivimaale. Liituge Kristuse sõjateenijatega ning te pääsete sinna.»

«Seda olemegi valmis tegema, isa, ainult meie ei tea, kui palju maad on sinna ning kus pool ta asub?»

«Liivimaa asub põhja pool. Kui kogu talve usinasti rändate, siis kevadeks jõuate kindlasti Lüübekisse, kust laevad teid sinna viivad.»

«Siiski, isa, sinna on liialt palju maad...» ja mehed raputasid päid.

«Ükski teekond pole pikk, kui aga ainult keegi oma hingeõnnistusele mõeldes tahab seda ette võtta.»

«See on tõsi, auväärne isa, meiegi oleme tihti sellele mõelnud ning tahame sinu tarka nõuannet ka meeles pidada,» ütlesid mehed. «Usume ju kõik Kristuse ülestõusmise ning ta peatse tagasitulemise sisse, sest maailm ongi juba muutunud nõnda õelaks, et viimne kohtupäev ei või enam kuigi kaugel olla.»

Nõnda need jumalakartlikud inimesed vestlesid koos Dietrichi ja ta kaaslastega veel üsna kaua, kuni saabus pimedus ning mindi oma katusealustesse kuutidesse päevateekonna väsimust puhkama.

Järgneval hommikul, millal kavatseti jätkata teekonda Rooma poole, leiti ärgates, et tallist on hobused kadunud. Ausad pisalased, kes öhtul olid ajanud liivimaalastega jumalakartlikku juttu, olid nad öösi varastanud.

«Loomad on vahest ise kuidagi lõast lahti pääsenud ning ära jooksnud,» arvas Dietrich algul, «sest siin maal on ju varguse komme tundmata.»

Kuid leides, et ka sadulad ja moonakotid, mis olid laotud nurka hunnikusse, olid kaduma läinud, pidi temagi Kaupo ees silmi maha lüües tunnistama, et on tegemist vargusega.

Palju oli nüüd nende eneste vahel seletamist ja tüli, sest iga munk ja sulane, kes oli pidanud kordamööda vahti, püüdis kinnitada, et tema valvamise ajal pole hobuseid ära viidud. Ja lõpuks, kui kõige selle üle oldi küllaltki pikalt räägitud, lausus Dietrich Kaupole, et kuna siinsel maal vargusi ei tunta, siis on paharet ise öösi neil tallis käinud.

Võtnud kokku kogu oma hõbeda, mida Kaupol oli siiski kõige enam, osteti turult eeslid, kuna need olid märksa odavamad kui hobused. Imelikuna tundus aga Kaupol ratsutamine säärasel pikakõrvalisel loomal, pealegi veel, kuna ta oli liialt aeglase sammuga ning üpris jonnakas: kui vähegi juhtusid teda sundima, siis jäi eesel hoopis seisma ning tõstis pöörast kisa. Kuid siiski oli ta rõõmuga valmis eesli seljas ratsutama, kuuldes, et isegi Kristus on säärase looma seljas istudes tulnud Jeruusalemma.

Enne Pisast lahkumist sai aga Kaupo veelgi näha üht

imelikku vaatemängu, mis omakorda aitas kinnitada, kui usklik oli siinne rahvas. Suurele turuväljakule, otse katedraali ette, oli üles laotud kaks peagu inimesekõrgust puuriita, mis asetsesid teineteise kõrval, nii et nende vahekohta tekkis kitsas tänav. Kogu see suur katedraali esine väljak, majade katused ja tänavad ümberringi olid uudishimulikku rahvast lausa kubinal täis.

Trügides koos kaaslastega puuriitadele lähemale, kuulis Kaupo Dietrichi suu läbi, et siin on kaks munku, üks augustiinlane ja teine tsistertslane, läinud usuküsimusis omavahel ägedasti vaidlema. Tsistertslane kinnitavat, et Jeesus Kristus olevat ähvardanud maailma hukata kolme piksenoolega, ja et see hukkamispäev ongi jõudnud juba õige lähedale, sest maailm olevat ülemääraselt täis uhkust, kõrkust, ahnust, kadedust ja lihalikku rõõmu. Seevastu kinnitavat aga augustiinlane, et maailm püsib veel koguni tuhat aastat, ennagu Issanda kannatuse mõõt täis saab, ja et mitte piksenooltega, vaid selge ning leegitseva tulega saavat siis patune maailm otsa.

Nüüd aga olid need kaks usklikku vanda valmis heitma end tule läbi Issanda kohtu ette, kummal neist on õigus. Nad mõlemad, samuti ka kogu ümberringi seisev rahvas uskus, et kummal neist on õigus, see jääb tulest puutumata, kuna aga teine, kui oma usus eksinu, peab selle karistuseks paratamatult põlema tuhaks.

Kuna suure rahvamurru tõttu polnud võimalik lähedalt midagi näha, siis tuli Kaupo Dietrichi nõuandel eeslite juurde tagasi ning nende seljast võisid nad seda kolemat vaatamängu eemalt ikkagi näha. Kaupo silmitses mõlemaid munki, kes oma kindla usu pärast olid valmis tulesurma minema. Rahva nähes rõivastusid nad seal-samas ümber, seega näidates, et nad ei varja enese juures midagi, mis võiks pettuse kombel neile tulle minekul abiks olla; samuti ka, et nad pole enese juures mingit nõidust ette võtnud.

Kui kõik säärased ettevalmistused olid tehtud, haarasid nad oma paremasse kätte risti Önnistegija kujutisega, suudlesid seda ja siis koraali lauldes lähenesid rahvahulga vaikides puuriitadele, mis teiselt poolt põlema süüdati. Seejuures olid nende näod otsegu äraseletatult pühalikud, nende pilgud suunatud üles taevakõrguse poole ning mõttes näisid nad juba viibivatki Issanda juures.

Puuriidad, millesse oli topitud takku, väävlit ja kõik see üle valatud tõrvaga, põlesid nüüd koleda mühinaga. Ja just siis, kui mungad vastaspooltelt astusid puuriitade vahele, süüdati need põlema ka munkade selja tagant.

«Dietrich, need inimesed astusid ju lausa elavasse tulle, mis neid ära põletab!» hüüdis Kaupo ärevalt.

«Ole rahulik, vend, kellel neist on õigus, pääseb kindlasti tervena jälle tagasi, sest oma õiget koera võtab Issand alati hoida,» kostis Dietrich, ilma et ta oleks täidnud pöörata tuleriidalt oma pilku.

Veel paistsid munkade pead üle leegitseva puuriida, veel võis näha riste, mida nad hoidsid käes. Siis aga haaras määratu suur leek kogu riida enese hõlma, kuivad küttepuid ja väävel põlesid pahisedes, kuna läbi tule kajast võigas hädakisa, mis aga peagi vaibus. Samas tõusis must tõrvasuits õige kõrgele ning mattis rahva silmade eest kogu leegitseva riida enese alla.

Inimesed kisasid, hõiskasid ja karjusid, paljud neist aga vaidlesid omavahel, kas maailma ots on juba õige lähedal või on inimestele antud tuhandeaastane armuaeg. Suure põnevusega oodati sellele vastust ning vahiti pikisilmi, kumb munkadest ilmub tulest ning seega Jumal ise ta sõna kinnitab.

Kuid ei kumbagi neist polnud veel näha, ainult puuriit põles pragisedes edasi.

«Kaupo, vaata, nüüd võid sa omaenda silmaga näha, kui kõikumatu on siin usk Jumala sisse. Nüüd sa alles näed, kui kindlalt minnakse siin Issanda eest surma. Aga mida ütled sa Liivimaa paganate kohta, kas nemad suudavad ka kunagi hakata nõnda kindlameelselt uskuma?»

«Tõsi, Dietrich, see kõik, mis ma siin näen, vapustab mind südamepõhjani ning mul on oma paganlike suguvendade pärast häbi!» ohkas Kaupo. «Kuid las jõuame ükskord koju tagasi, siis usu, Dietrich, minagi ei taha pidada oma elu paljuks, et seda Issanda heaks mitte ohverdada!»

«Ma usun seda, mu vend!» ja nad surusid liigutatult teineteise kätt.

Pisa katedraali väljakul põles aga puuriit mühisedes edasi ning inimesed ootasid seal veelgi, et vahest siiski sünnib ime ning üks munkadest ilmub ikkagi välja. Et

aga kumbki neist ei lasknud ennast näha, siis kisti tule-
tukid suurte raudkonksudega laiali. Kuid peale söestu-
nud tombukeste polnud munkadest enam midagi järel —
kange väävlituli oli nad põletanud.

«Petised,» möirgas nüüd rahvas ning sülitas põlastu-
sega tuleasemele, «Issanda viha tabas teid mõlemaid, sest
kumbki teist ei kõnelnud tõtt!»

Veel kaua hõõgusid tuletukid kirikuesisel, kust rahvas
hakkas pikkamisi laiali valguma, olles üpris pahane, et
tore vaatemäng lõppes nõnda tühiselt.

7

PÖGENIK

Pidades kogu aeg ilmakaari päikese järgi silmas, liikus
üksik põgenik inimasulaist eemale põigeldes mööda metsi
edasi. Ta ihu katsid üksikud riideräbalad, mis olid üsna
kõdunenud. Päevast päeva toitis ta end kibedate tamme-
tõrude, mugulate, marjade ja mõningate juurtega, ning
üsna harva, kui ta päris juhtumisi oli sattunud kuhugi
metsaäärse põllu veerde, korjas ta sealt salamahti ka
naereid. Ja nõnda suutiski ta üsna vaevaselt hoida enesel
hinge sees.

Sel üksikul põgenikul oli juba pikk teekond selja taga.
Ta tuli kaugelt Lüneburgi soolaväljadelt, kus oli pida-
nud päevast päeva kokku kühveldama soola, mida seal
kuivatati mereveest. Oi-oi, kui raske oli seal orjapõli!
Kogu maa ja õhk oli seal täis kibedat soola, mis tungis
suhu ja silma, tegi ihu krobelseks, pani ta pragunema
ning lõhestas paljudeks haavadeks, kuhu siis omaenda
seljas soolaveeks muutunud higi kange valuga sisse tun-
gis.

Kuid kõigile sääraseile ihu- ja hingehädadele oli Ako
siiski suutnud vastu panna, oodates kannatlikult päeva,
millal õnnestub sealt ära karata. Ja lõpuks ometi oli tul-
nud see kauaoodatud päev — ta pääseski põgenema.

Liikunud läbi Saksi, rändas ta ühtepuhku edasi ida
poole, teades, et sealpool kuskil õige kaugel asub ta kodu-
paik — Liivimaa, kust teda on raudus käsi ära toodud.

Olgugi et teda toodi sealt mere kaudu, teadis ta siiski,
et ka maad mööda on võimalik sinna tagasi pääseda.
Põgenedes nüüd tagasi oma isade maale, ei tundnud ta
aga ühtki teed, milliseid siin oli koguni nõnda palju, et
ükski inimene poleks suutnud õppidagi neid tundma. See-
pärast liikuski ta, hoolimata teedest, läbi metsade, rabade
ja liivanõmmede ikka ja ainult edasi, pidades kogu aeg
sihti sinnapoole, kust tõuseb päike.

Ta samblakarva särgist järelejäänud räbalaid hoidsid
ihu küljes ainult niintest tehtud sidemed, kuna jalga oli
ta enesele pununud pajukoortest viisud ning pihku murd-
nud tubli malaka.

Kas ta aga kunagi veel jõuabki tagasi koju, seda oli
raske uskuda, sest liialt palju tundmatuid maid, teid ja
metsi oli veel ees. Olgugi et ta oli juba üsna paljudest
võorastest maadest läbi rännanud, polnud veel kuskilgi
leidnud ainustki märki, et kodukihlakond oleks juba
lähedal: ta polnud seni veel ühtki leedukat kohanud,
rääkimata siis veel oma sugurahvast. Kõik see laskis tal
aimata, et kodupaik peaks asuma veel üsna kaugel.

Väsinuna jõudis ta ühe suure soistunud kallastega jõe
äärde, kuhu maha istudes hakkas silmitsema vastaskal-
last. Kuis pääseb ta siit üle? mõtles põgenik. Kuskil pol-
nud märgata ühtki paati, rääkimata siis veel purdest,
mida säärasele määratu laiale jõeale ei oleks suudetudki
ehitada. Kuid ka ühtki lootsikut ei hakanud talle silma,
ümberringi oli ainult metsik, mahajäetud ning pime kol-
gas. Isegi inimese korraldavat kätt polnud siin kuskil
märgata, sest kõikjal vedeles ja kõdunes maas tüvel-
t murdunud puid risti ja põigiti. Jõekallas ise oli täis tihedaid
pajusid, mille varjult kostis partide prääksatusi. Ta lähe-
duses vilksatas mööda ka pikakarvalisi metssõnne, kes
vihaselt möirates lasksid oma häält kuulda. Kuid ta pel-
gas neid tagedaid metsloomi vähem kui inimesi, sest loo-
madest pääseb ta ikkagi mööda, kuid inimesed võivad ta
kinni võtta. Ühtepuhku meenus talle viimane lugu, kuis
ta näljast nörkenuna sattus ühe poolaka kätte, ning kuis
see ligemale pool aastat sundis teda oma põldudel orjama,
ennegu ta temagi käest põgenema pääses. Ja seepärast
ei julgenudki ta enam piki jõekallast edasi liikuda, et
paati otsida, sest inimasulate lähenedes oleks teda üsna
kergesti võidud jällegi kinni võtta.

Aga kuidas pääseb ta üle selle laia jõe, kas jätkub tal ujumiseks ihus veel rammu? arutles põgenik edasi.

Kaua istus Ako jõekaldal, pidades seal aru. Sääraseis metsistunud rägades, mida mööda peab ta nüüd ennast varjates liikuma, ei võigi leiduda paati, seda ta teadis. Ning seepärast pidi Ako ainuüksi oma ihurammu varal siit üle pääsema.

Tõusnud lõpuks püsti, võttis ta enese ümbert riideräbalad, köitis need puntraks kokku ning kinnitas oma turjale. Pärast seda astus ta vette. Jõepõhi oli aga ülemata pehme, jalad vajusid sügavale mutta, kust neid üsna raske oli välja kiskuda. Siiski sammus ta edasi, ja kui vesi ulatus juba peagu rinnuni, heitis ta enese kogu pikkuses vette ning hakkas ujuma. Raske oli algul liigutada käsi ja jalgu, sest roostik ja igasugused muud veetaimed, pununud end ta ümber, püüdsid teda põhja kiskuda. Kuid ta ujus siiski, ujus visalt ja kannatlikult, püüdes hoiduda rabelemast, et oma kontidest mitte viimast rammu välja peksta ning paratamatult uppuda.

Mõte oma kodupaigast andis uut jõudu, nii et ta suutis end roostikust lahti kiskuda ning koguni edasi liikuda. Tal kerkis silme ette ta põld, otsegu näeks ta praegu, kuid seal kasvab rukis ja oder, kuid õitseb ta nurm. Ühtlasi aga täitis teda jõuetuse meelekibedus ning viha, et mitte tema, vaid vahest koguni võõrad panevad seal praegu ta vilja kokku.

Jah, poleks olnud seda võltsi libedakeelset Airit, kes kõik ta salajased kavatsused kristlasile teada andis, siis poleks tal vaja olnud tunda kõiki neid kannatusi ning ihuhädasid, mis on võtnud talt ihurammu, nii et tal on juba üsna raske vee peal püsida. Jah, kui kõik oleks läinud nõnda, nagu ta tahtis, siis poleks olnud enam ühtki sakslast Liivimaal, ja Riia linngi oleks jäänud neil ehitamata. Ta sattus aga vangi, ning ühes sellega murdis ka Vjatško oma lubaduse ning ükski teine hõim ei tulnud enam appi.

Küll pingutas Ako oma jõudu, kuid ujumine muutus ikka enam ja enam raskemaks. Veevool kiskus teda koguni enesega kaasa ega lasknudki tal vastaskaldale jõuda. Ta pingutas kokkukuivanud lihaseid, ta puristas ja läkastas, kuid vesi aina tungis suhu. Väsinud ramm ning kurnatud ihu ei suutnud enam vastu panna, olgugi

et ta pingutas ning püüdis... Jõud kahanes, see oli täiesti lõppenud. Lõpp, olgu siis kõigil lõpp — ta ei jõua enam kunagi koju!

Parajasti kui Ako oli alistumas uppumissurmale, märkas ta, kuid ühe pajupõõsa tagant ilmus pisike vene ning hakkas kiirete mõlalöökidega talle lähenema. Lootsikust kisati tundmatuid sõnu, ta pingutas veelgi, kuid miski ei aita enam — ta upub enne, kui päästja päralt jõuab.

Jällegi kuuleb ta võõrkeelset hüüdu, talle ulatatakse möla, ning haaranud sellest krampplikult kinni, ei lase ta enam lahti. Kuid paati ronida ta siiski ei suuda, viimne kui rammuraas on tal ihust kadunud, ning ta jääb mõlast kinni hoides puhkama.

Hallipäine vanamees kummardub üle paadiserva ta kohale, sirutab talle käe, räägib tundmatuid, kuid siiski lahkeid sõnu, ning tema abiga suudab Ako lõpuks ronida paati, mis seejuures peagu ümber läheb. Et ta ei suuda vanamehe sõnadest midagi mõista, siis vastab ta tumma pearaputusega ning vajub rammestunud paadipõhja pikali. Ka tundmatu vanamees raputab nüüd oma halli kulupead ning hakkab siis kalda poole sõudma. Ta viib paadi otsemaid pisikese onni ette, mis asub suurte puhmaste varjul. Kinnitanud paadinina puutüve külge, avitab ta Akol tõusta jalule ning talutab ta onni, kus pehmest roostikust on valmistatud ase.

Tõesti, ka võõra rahva hulgas leidub häid inimesi, mõtleb Ako ning vajub kohe roostikust asemele pikali.

Päike paistis juba õige madalalt, kui vana üksiklane magaja äratas. Vahepeal oli ta onniesisel lõkketulel küsetanud säinaid, latikaid ja lõhesid, mis kõik lõhnasid nõnda isuäratavalt, et Ako ei suutnud enam neelatusi tagasi hoida. Vanamees pakkus talle neid söögiks, samuti ulatas ka savikruusitäie hapendatud kitsepiima.

Ako sõi suure aplusega, ta meel muutus sellest hoopis rõõmsamaks ning kahanenud jõud hakkas pikkamisi tagasi tulema.

«Kus ma olen, kaugel asub siit Väina?» päris ta siis üksiklaselt.

Kuid samas märkas ta pärimiste kasutust, sest nad kumbki ei mõistnud ju teineteise keelt. Tundmatu püüdis küll tema sõnu hoolega tähele panna, raputas aga siis tummalt pead, sest säärast tundmatut keelemurret pol-

nud ta varem kunagi kuulnud. Siis osutas Ako jõe le ning päris uuesti, et vähemalt kuulda sellegi nime. Kuid ikkagi raputas vanake naeratades pead. Nüüd tõusis Ako, haaras tal käest kinni, talutas üsna jõe kaldale, puudutas seal vett ja küsis:

«Mis on selle jõe nimi?»

Olgugi et vanake ei mõistnud ta sõnu, sai ta küsimusest siiski aru ning kostis:

«Visla!»

«Visla,» kordas Ako, «see on siis Visla jõgi, pean meele!»

Puhanud lahke kažuri onnis ühe öö, kosutas Ako end veel linnuliha ja kitsepiimaga, ja varahommikul asus ta tee le. Teemoonaks andis vanake kaasa kuivatatud kalu, siis surusid nad lahkumiseks teineteise kätt, teades, et enam ei kohtu nad kunagi.

Suundudes tõusva päikese poole, jätkas Ako teekonda. See läks läbi pimedate metsade, sügavate padrikute, suurte tihnikute ja laiade laante ikka edasi kaugele, kus asus ta Väina-äärne kodu. Seejuures püüdis ta hoolega küladest mööda põigelda, et mitte sattuda inimestele, kes enamikus kõik olid vaenlikult tigidad.

Hommikune päike puistas puna männitüvedele, mille vahel Ako rõõmsameelse usinusega sammus. Kuskil laskus taevast kohale alla, kuna aga sinetavas kõrguses tiirles laialisirutatud tiibadega kotkas.

Rännates möödus päev, saabus teine, kolmaski kadus, siis aga tõmbus taevast pilve ning hakkas vihma sadama. Raske oli Akol säärase ilmaga sihti pidada, sest ta ei näinud enam päikest, mis seni oli juhatanud talle teed. Peatselt lõppes kaasaantud teemoongi, ning siis pidi ta end jällegi toitma juurikate ja marjadega.

Parajasti kui üks suurem vihmasedu oli lõppenud ning ta jätkas teekonda läbi tihniku, kuuldus eespoolt okste mürdumist ning ühtlasi ka vihast mõminat — ta oli karuga kokku sattumas. Ning just samal ajal ilmuski vihane metsaline ta ette ja ajas end tagumistele jalgadele püsti. Kui viletsal põgenikul ei olnud Akol nüüd isegi nuga, malgaga aga ei suudaks ta metsalisele midagi teha. Ja nii jäi ta liikumatult seisma ning vahtis mõnisevale karule julgesti otsa.

Mitte liigutada, mitte arglikult pageda, tuikas Akol mõttes ning ta vahtis metsalisele ainiti otsa. Karu peatus, isegi ta urin lakkas, ning siis jäi temagi kartliku imestusega meest vahtima. Ja nii ei liigutanud end mees ega karu. Kuid loom ei suutnud inimese pilgule vastu panna, algul põrnitses ta küll vihaselt, siis aga põikles ta pilk kõrvale. Karu tegi hüppe ning kadus jällegi tihnikusse, nii et oksad aina robisesid.

Sügavasti hingas Ako — metsloom jättis ta siiski rahule!

Ohtu saabudes ronis ta suure pärnapuu otsa, et seal oksaharude vahel tukkudes öö mööda saata. Puu otsas oli siiski julgem kui laanes puhmaste vahel magada, sest seal polnud nõnda palju hädasid inimest varitsemas. Viibinuks ta nüüd oma kodumaa metsades, siis oleks ta neis nii öösi kui päeval julge, sest ta tundis seal iga looma ning ta eluviisi. Siin võõra maa metsades oli ta aga näinud isegi sääraseid elukaid, kellele ta ei osanud anda ühtki nime.

Kuid puu otsas ei olnud õiget magamist, ning unigi ei tulnud talle seal silma. Kogu aeg mõlgutas ta mõtteid oma kaugest kodumaast, mahajäänud perekonnast ja lastest. Kõige enam meenus neist talle poeg, kes talt kavallusega välja peteti ning koos teiste liivi poisikestega ära Saksamaale viidi. Nüüd peaks ta kindlasti juba olema manalas, mõtles Ako, sest säärasele orjusele, nagu temagi on omal nahal tunda saanud, ei suudaks ükski poisike vastu pidada.

Kui aga kõik tõeks saab ning ta tahtmine täitub, siis tasub ta piiskopile kõigi nende kannatuste eest hirmasti kätte. Ta kisub temal tuksuva südame elavast ihust välja ning heidab selle koerte ette. Kogu see viletsus ja häda, häbi ning ränk ihukoorem, mida tal ja ta suguvendadel on tulnud sakslaste ikke all kanda, ei unune tal meelest ning kõige selle eest tahab ta ükskord veriselt kätte tasuda. Seda ta teeb, kui ainult jätkuks tal rammu koju jõudmiseks ja rahval ühist meelt vastuhakkamiseks.

Pikkamisi möödus öö ja juba õige varajasel koidikul laskus Ako mööda krobelist puutüve alla. Roidunult sammus ta edasi, sest kogu öö oli peagu unetult mööda saadetud. Jällegi jätkas ta liikumist, päikese tõusu suunast kinni pidades. Et aga ilm oli endiselt pilvine, siis püüdis

ta põhjakaart määrata sammaldunud kivide ja hõreda-mini kasvavate puuvõrade järgi. Kiskunud maa seest juuri, püüdis ta aeg-ajalt nendega vaigistada nälga, mis oli jällegi teda vaevama hakanud.

Pärast pikka päevast matka jõudis ta jälle suure jõe kaldale. Seegi jõgi, mis omakorda tõkestas ta teed, näis olevat nõndasama lai nagu too Vislagi, millest ta alles mõned päevad tagasi suure hädaga oli üle saanud.

Kui palju suuri jõgesid on sellel maal, imestus Ako seisma jäädes ning raputas pead. Kas suudab ta aga sellest üle ujuda või satub jällegi uppumisohtu? Tõsi, igal pool pole ju paadimeest varmtalt valmis, et abi anda. Uurivalt vahtis ta pikki jõekaldaid ringi ning nägi, et just sellel paigal, kus ta parajasti seisab, on jõgi kõige kitsam. Vastaskaldal paistis liivane seljandik, mis otsegu rada kerkis veepinna juurest ning kadus männimetsa, kus kasvasid üksikud arukased. Siinne kallas oli madal, jõeserv rohtunud ning soine, nii et ta jalad pehmesse mutta vajusid.

Tulnud kaldale tagasi, kiskus ta enesel vammuseräbald seljast, köitis need kuklale ning astus jälle jõkke. Siis hakkas ta ujuma, käsi ja jalgu rahulikult liigutades, et mitte enneaegselt väsida. Nüüd, millal ta nõnda palju oli edasi rännanud ning kodumaa pidi juba õige lähedal olema, ei tohtinud ta otsa saada. Ent jõgi voolas karedasti, vesi kandis ning surus teda ikka allapoole ega lasknud tal jõuda vastaskaldale.

Kuid Ako ujus jonnakalt, ta pingutas oma kasinat rammu, olgugi et vesi voolas talle suhu ja sundis teda järjest puristama. Äkki tundis ta aga, et vajub, otsegu kisuks nähtamatu veehaldjas teda jalgupidi põhja. Ärakaranud vangina polnud tal veehaldjale lepituseks midagi anda, ja seepärast nõuab ta nüüd teda ennast, mõtles Ako. Ta tundis, kuis see tundmatu veehaldjas pimedast jõe-põhjast on sirutanud oma pika käe ja haaranud ta jalast kinni ning kisub teda ikka allapoole. Enam polnud tal vastupanuks jaksu, ta ihust kadus viimne kui rammuraas ning ta vajus!

Kuid kes tasub siis piiskopile, kes kihutab sakslased ta isade maalt välja, kui ta ise nüüd upub siia tundmatusse jõepõhja. Ei, ta ei tohi uppuda, sakslaste kiuste ei tohi ta veel otsa saada, sest tasumine ootab ees. Ja uuesti

tulid talle meelde kõik osaks saanud alandused ning ta kisendas vihaselt ja valjusti. Ainult kustumatu viha oli see, mis ei lasknud tal nõrkemisele alla jääda ning sundis teda kogu aeg takka.

Tõusis tuul ja see ajas teda kaldale lähemale. Kuid ta vajus, olgugi et kallas oli üsna kättesaadavas läheduses. Ja just siis, millal ta paratamatusele alistudes oli uppumas, puudutasid ta jalad põhja.

«Põhi!» hüüdis Ako ning tuikus kaldale, kus ta otseti liiva sisse maha vajus ning rammestunult lamama jäi.

Lebanud seal peagu liikumatult üsna kaua, kuulis Ako äkki koorte kilkamist, mis metsast kord-korralt lähenes. Tõstnud pea, silmas ta hirve, kes, joostes temast robinal mööda, otsemaid jõkke kargas ning sellest üle ujuma hakkas.

Tagaaetav loom, mõtles Ako talle järelle vahtides, eks ole sina samasugune põgenik nagu minagi, ainult et jalad on sul väledamad kui mul.

Metsast väljus kaks hagijat. Lotendavate keeltega ning valjusti ähkides tiirutasid nad jõekaldal korraks ringi, ning siis valjusti kilgates tormasid hirve kannul jõkke. Hirv aga oli juba jõudnud vastaskaldale, kus ta kiiresti metsa kadus.

Oleks Akol säärast võimu, et ta suudaks hirvele abi anda, siis teeks ta seda meelsasti, sest põgenikuna tunneb ta isegi selles metsloomas oma saatusekaaslast.

Äkki kuulis ta lähenevaid samme, ja ennagu suutis end jalule ajada, ilmus võsast kaks meest, vinnastatud ammud käes. Jalasääred olid neil rihmadega kinni mähitud, kuna reite ümber kandsid nad põlvepikkusi seelikuid. Mõlemad olid veel üpris noored, sest nende nägudel polnud habet.

Silmanud jõekaldal võorast võsavenda, jäid nad pooleldi kohkunult, kuid ühtlasi ka märgatava uudishimuga teda vahtima, söandamata talle päris lähedale tulla. Akogi silmitses neid omakorda ning tõusis siis püsti. Mehed pingutasid aga oma vibupaelu ning vahtisid kaheldes talle otsa.

«Mehed, teie ei tunne mind, ei mõista minu keelt, sest olen liivlane,» lausus Ako lahtisi käsi neile lähenedes. «Kuid ütelge siiski, mis paik see siin on ning mis rahvas siin elab?»

Tundmatud raputasid päid, sest see keel, mida nad praegu kuulsid, oli neile täiesti võõras. Kuid siiski tundus selle mehe hääles ja liigutuses nõnda palju usaldust, et nad tahtmatult oma vibud langetasid. Ako aga katsetas nüüd teistsugust pärimisviisi: ta kükitas jõekaldale ning laksutades seal käega vastu vett, küsis, kuis nimetatakse seda jõge.

«Visla!» lausus üks meestest ning nad mõlemad hakkasid naerma.

«Kuidas, Visla!» hüüdis Ako üllatunult, sest säärase nimega jõest on ta juba mitu päeva tagasi suure raskusega üle ujunud.

Ta pööras pilgu taeva poole, otsis pilvede tagant päikest, uuris ilmakaari, ja kui ta siis lõpuks suutis aimata päikese asukohta, hakkas talle selguma tõsiasi, et suurt ringkäiku tehes on ta eksikombel tulnud tagasi sellesama jõe juurde, millest ta kalamehe abil õnnelikult üle pääses. Nüüd aga on ta siis jällegi sellest üle ujudes läinud endisele kaldale tagasi.

Pahad vaimud on eksitanud teda teelt, tundmatud haldjad kiusavad teda taga ning mängivad temaga narri-mängu, mõtles Ako ning ta pea vajus väsinult rinnale. Ei suuda ega oska ta enam koju pääseda, mitte kunagi ei jõua ta sinna tagasi ning ta esiisade maa jääb talle kättesaamatusse kaugusse!

Andnud käeliigutusega märku, kutsusid tundmatud teda enesega kaasa. Ako võttis oma vammuseräbalad, väänas need veest kuivaks, kinnitas enesele ümber ning järgneski jahimeestele, kes hakkasid liikuma mööda kitsast jalgrada, mis viis läbi metsa. Sel kohal mets polnudki kuigi sügav, sest nad jõudsid õige peatselt lagendikule, kus asusid põllud ja nende keskel suure pistandtaraga piiratud üksik inimasula, mis koosnes ainult paarist vaiale ehitatud aidast ja suurest elumajast.

Seespool pistandikku nägi Ako veel mitmeid inimesi, nii mehi kui naisi, kellest osa surus uhmrise teri, osa kodus kalapüügivõrku ning üks nülgis katuseräästa alla riputatud sikkku. Majaläve ees istus keegi suur punase habemega mees, kel vöö küljes rippus mitmeharaline piits.

Jahilised talutasid Ako tollesama punase habemega mehe ette ning hakkasid temaga võõras keeles rääkima. Nähes, et vang, kes ta juurde toodi, ei hakkagi hirmu-

nult lödisema ega lange põlvili, hakkas see kurja ilmega mees, keda Ako pidas selle õue isandaks, valjusti karkima. Ako püüdis omakorda talle vastata, ilma et nad kumbki oleksid teineteisest aru saanud. Kuna kinnivõetud inimene ei mõistnud tema keelt, siis katkestas majaisand karkimise ning hakkas kobama ta ihu, et teada saada, kas see mees väärib orjaks jätmist või tuleks ta armetuse pärast otsekohe maha lüüa. Olles ülemääraselt kurnatud, oli Ako ihu poolest nõrk ning ühtlasi näis ta habemessekasvanult ka üsna vanana. Lõpuks kiskus peremees lahti ta suu, et hammaste järgi vanadust määrata.

Lõpetanud ülevaatuse, noogutas majaisand peaga ning käskis orjadel tuua vangile karaskit ja piima, mida see pärast nälgimist suure aplusega sööma hakkas. Ühtlasi tundis Ako rõõmu, et selles majas ei kavatseda teda tappa, sest muidu poleks ju hakatud teda toitma.

Pärast söömist hakkas Ako lootma, et nüüd lastakse tal ka kuskil puhata. Kuid tema suureks imestuseks käskis maaomanik kõita ta nüüd keset õue asetseva samba külge, hakates seejärel omaenda käega teda piitsutama. Ako kannatas, surus hambad tugevasti kokku, tegemata seejuures häält. Peremees pidas aga seda kangekaelsuseks ning peksis veelgi valusamini.

Ako ei teadnud, et sel maal oli säärane komme, teha iga majasse saabunud uus ori halastamatu peksuga vage-seks, et ta alati oleks oma isandale kuulekas. Ja seepärast peksti nüüd tedagi, ilma et majaisand oleks tundnud ta vastu viha. Kogu see nuhtlemine oli ju ainult seks, et uuel orjal tõrkumise tahe juba alguses murda.

Piiskop, piiskop, mõtles Ako valu käes ähkides, lan-gegu sellegi eest kättemaks sinu pealaele.

Kui siis jõekaldalt leitud vang oli pekstud uimaseks, valati talle toobriga külma vett peale ning kanti suurde rehealusesse, kus katuse pennipuudel kuivas mitmesuguseid loomanahku. Seal pandi ta põhkudele pikali, et ta põeks terveks oma peksuhaavad ning puhkaks tulevaseks orjuseks hästi välja.

Kui kaua oli Ako seal lamanud, seda ta ei teadnud, kuid ärgates oli parajasti õhtune pimedik. End liigutama hakates tundis ta valu, sest peksuhaavad ta ihul olid kat-tunud kärnadega, mis nüüd aina kärisesid. Tundes üht-lasi ka suurt nälga, ei suutnud ta kauemaks lamama jääda.

Roomanud läbi lahtise reheukse õue, märkas ta seal tulekuma, mis paistis ühest lattidest kokku pandud püstkojast.

Hiilinud lähemale, märkas Ako keset püstkoda raudahela otsas rippuvat pada, milles tasaselt podisedes kees leent. Paja kõrval, seljaga tema poole, konutas üksik inimene ja sealsamas maas lebas ka kirves. Ilma pikemalt mõtlemata haaras Ako kirve, tõstis ta kõrgele üles ning lõi siis tule ääres istujale raksatades pähe, nii et see hääletult kokku vajus.

Võtnud pajast suure kantsaka liha, pidi Ako sellega pagema. Siis aga, mõeldes ümber, haaras ta veel tule-tuki ja viskas selle elamu õlgkatusele, mis samas tuld võttis.

Särisedes põlesid õled, tuli roomas kiiresti mööda katust edasi ning maja oli õige pea üleni leekides. Kisades kargasid inimesed uuest välja ja hakkasid lautadest loomi päästma. Samal ajal ruttas Ako piki jõekallast edasi, et aga sellest paigast kiiremini eemale jõuda.

8

IGAVESES LINNAS

Peatselt pidi püha Rooma linn paistma hakkama, nagu seda preester Dietrich Kaupole kuulutas. Nende teekonna lõpposa kulges läbi tühja, üsna hõredasti asustatud tasan-diku, kus siin ja seal oli näha üksikuid piiniapuusalusid ja küpresse. Suur maantee, millel tihtigi ristles vähemaid teid, oli kogu pikkuses kaetud suurte kiviplatidega. Nagu Dietrich oma kaaslastele seletas, olevat selle tee ehitajaiks olnud vanad roomlased, üsna arukad inimesed, kuid see-juures ka jõledad paganad, kes pärast meie Önnistegija ristilöömist on saatnud surma ka apostlid Pauluse ja Peetruse.

Edasi liikudes möödusid nad ühtepuhku vanadest los-side varemetest, suurtest haudadest, kurgaanidest ja kokkuvarisenud rusuhunnikuist, mis oma armetusega ei suutnud ühelegi nägijale rõõmu teha. Seejuures oli aga kivitahvlitega kaetud maantee, mida aastasadade kestel olid

tallanud suured palverändurite ja sõjameeste hulgad, suutnud koguni enam kui tuhandeaastasele jalataldade kulutamisele vastu panna.

Ilm oli ilus ning selge. Olgugi et päike oli alles tõusnud, hõõgus ta juba nõnda kuumalt, et rändurid aina higistasid. Ühtepuhku pidi Kaupo võtma peast mütsi ning sellega enesele tuult õõtsutama. Olgugi et ta eesel oli üsna kondine ning astudes võttis lühikesi samme, oli ta siiski suutnud säärasele pikale teekonnale vastu pidada.

Rooma, Püha Peetruse linn, mõtles Kaupo südame värisedes, peatselt jõuab ta sinna. Küll pingutas ta silmi ning vahtis lõuna poole, kuid veel polnud seal midagi näha. Tõusnud siis jälle ühele künkale, millest tee üle viis, märkas ta igatsev pilk kauguses midagi, mis algul tundus silmapiiril hõljuva udupilvena. Kõik peatasid oma eeslid ning uurisid kaheldes, on see ikka tõesti ainult pilv. Kuid ei, see näis siiski olevat linn, Igavene Linn, apostliku isa püha asupaik. Ja nüüd laskus Dietrich esimesena oma eeslilt ning ütles nõnda:

«Minu sõbrad, see, mis seal eemal nõnda heledasti paistab, ongi Püha Peetruse linn, tulge sadulaist maha!»

Kähku tuldi eeslitelt ning jäädi keset maanteed seisma.

«Võtkem kingad jalast,» hüüdis Dietrich uuesti, «pühale linnale tohime ainult paljajalu läheneda!»

Vabastanud jalad kingadest, hakkasid rändurid eesleid käekõrval talutades paljajalu aeglaselt edasi sammuma, igatsev pilk kogu aeg suunatud kaugusse, kust ikka enam ja enam Rooma linn oma tornide ja valgete müüridega paistma hakkas.

Kuid Tiberi jõeni oli veel palju maad; veel tuli palju sammuda, mööduda paljudest piiniasaludest ja üksikuist künkaist, millel siin ja seal oli näha losse või ainult neist järelejäänud rusuhunnikuid. Hardunult sammus Kaupogi oma eeslit käekõrval talutades koos teistega edasi. Kõik ta mõtted olid koondunud selle mehe ümber, kes vägeva maailmavalitsejana selles linnas asus. Ja jällegi meenus talle Dietrichilt kuuldu lugu, kuis üks Saksa maailma-riigi kuningas, kes oma alamate seas olnud küll vägev, kuid paavsti ees aga nõnda armetu, et ta tema juurde armu paluma minnes oli pidanud oma pea nõnda madalale painutama, et paavst võis andestamise margina asetada oma jala ta kuklale. Nüüd aga on temagi minemas

selle vägeva maaisanda ning Jumala järgmise mehe palge ette, ja kas see ei võta siis südant värisema, nagu ta praegu tunneb.

Lõpuks ometi astusid nad Igavesse Linna, kus oli nõnda palju rahvast koos, nagu seda Kaupo oma pikal teekonnal polnud varem kuskil näinud. Kuid mitte ainuüksi rahvast, vaid nüüd imetles ta ühtlasi ka kõiki neid toredaid ehitisi, mida ta ümberringi nägi. Eemalt üle linna paistis Palatinuse mägi, mis oli täis varemeid, mille keskelt kerkisid värvilised templisambad. Seal oli näha ka osa vana paganusaegset linnamüüri, millel kasvas võsa, nõgesed ja igasugused õhakad.

Ühel künkaharjal silmas Kaupo meest, kes vinnastatud vibu taeva poole sirutades seisis ühel kohal paigal. Et mees liigutamata kogu aeg paigal püsis, siis pani see Kaupo suuresti imestuma, nii et ta pidi Dietrichilt jällegi pärima.

«Aga see on ju ainult kuju, mitte tõeline mees,» seletas preester. «Ta on ainult vasest, mitte aga luust ja lihast.»

«Vasest mees...?!»

«Jah, Kaupo, meile kõigile hoiatuseks seisab siin see vaskne mees. Kunagi oli temagi lihalik inimene, tegi tööd ja palus Jumalat. Siis aga ühel suvel, kui Jumal ei lasknud vihmalt sadada ning põllud olid täis ikaldust, tahtis seesama mees, kes nüüd vaskse kujuna meie ees seisab, oma meeletus sõgeduses teha Jumalale häda. Ta ronis üles künka otsa, tõmbas vibu vinna ning tahtis lasta Jumala pihta noolt — miks see ta põllule vihma ei anna. Kuid vaevalt sai ta vibu taeva poole tõsta, kui ta lihalik ihu muutus vaskseks, ja nõnda ta nüüd seisab siin kogu inimkonnale hoiatuseks, et Jumal ei luba ennast teotada.»

Heitnud risti ette, möödusid nad siis jubedustundega sellest õudsest kujust.

Rooma linn oli otsatult täis kirikuid, suurte majadega piiratud väljakuid, toredaid losse, torne ja igasuguseid ehitisi, mis kõik särasid ja hiilgasid, sest nende küljes oli palju marmorit ja kulda. Seal oli näha ka suurtele alussammastele asetatud inimeste kujusid, mis kõik olid kivist raiutud ning paljud neist täiesti alasti. Nende kohta lausus Dietrich, et kõik need on vanade Rooma paganate kätetöö.

«Aga see muistne paganarahvas pidi siis olema tark ning arukas,» arvas Kaupo imestunult pead raputades, «kui ta oskas kõiki nõnda suuri ning toredaid asju teha.»

«Tõsi, nad oskasid, kuid kõik see, mis nad tegid, oli Jumala meelest jõe, ja seepärast ta võttiski neid hävitada.»

«Kõik see oli jõe...?!» kordas Kaupo arusaamatuses.

«Sa vaata,» ütles Dietrich teda õlast pöörates, nõnda et ta jäi näoga vastu muistse foorumi ääres asetsevat Saturnuse templit, kus seisis ka üks kivist raiutud mehekuju. «Seegi kivist mees on nende kätetöö, kuid tehtud jõledasti, sest talle olid ka häbedused raiutud külge. Praegu neid tal enam pole, sest meie apostlikud isad on lasknud kõigil raidkujudel lüüa häbedused küljest, et neid poleks siin avalikuks irvitamiseks näha.»

Imetlusega vahtis nüüd Kaupo kivisammastele asetatud kujusid — nii mehi kui naisi, kel olid häbiväärsed kehaosad kas murtud küljest või jällegi kaetud niuete ümber kinnitatud raudlestadega.

«Nüüd, mu vend,» lisas Dietrich, «on aga igal kristlasel sünnis neid näha, ilma et kellelgi tarvitseks sellest ärevusse sattuda.»

Vaikides noogutas Kaupo, ilma et ta oleks suutnud kõigest õieti aru saada, sest liialt palju võõrastavalt uut oli siin näha. Ta vaatles suuri vasest elukate päid, mille avatud lõugade vahelt purskas puhast vett, astus palvetamiseks kirikusse, kus koor laulis nõnda imeliselt, et talle tundus, nagu ei viibiks ta enam maa peal. Ja kõige selle nägemisest hakkas lõpuks ta pea koguni ringi käima.

Talutades Kaupot mööda Igavese Linna tänavaid edasi, lausus Dietrich äkki:

«Vaata, seal ongi kuulus Lateraani loss, kus asub Püha Isa troon. Selle kõrval aga näed sa Lateraani kirikut, nimetusega *San Giovanni in Laterano*.»

Palju oli siiski Püha Peetruse linnas vaadelda, palju näha ning kõige üle aina imestust tunda. Lõpuks aga, olles kõigest sellest väsinud, hakkasid kaugelt tulnud rändajad enestele öömaja otsima.

Järgneval päeval, end teetölmust hästi puhastanud, pesnud, lõiganud oma juuksed ja habemed parajal määral lühikeseks ja pannud enestele selga kõige paremad rõivad, läks Dietrich koos Kaupoga paavstiõue, et seal

apostlikule isale edasi anda Liivimaa piiskopi Alberti kirja. Ühtlasi tahtis aga Dietrich esineda palvega, et Püha Isa ka teda ennast vastu võtaks, et ta võiks näidata talle üht Liivimaa ristitud paganavürsti.

Toredasti rõivastatud väravavahtide ees alandlikult kummardudes pääsesid nad lõpuks Lateraani õue, mille teed ning rajad olid igas paigas palistatud marmorist tahvlite ja sammastega, mille otsas asetsesid vasksed urnid. Õue parempoolses servas, kahe jämeda samba vahel kohas olid kuldahelatega lõõga pandud suured lõvid, kes mõirgasid nõnda jubedasti, et Kaupol hakkas nende häält kuuldes hirm. Toiduks oli neile ette visatud liha — peagu terved härjad, mida nad oma suurte kihvadega robinal lõhestasid, puresid ning kontide kallal järasid. Inimeste möödudes ajasid nad aga oma verised lõuad laiali ning mõirgasid ägedasti.

«Dietrich, kust on pärit sääraseid koledad metsalised?» päris Kaupo hirmunult.

«Need on ju lõukoerad, nad elutsevad kõrves.»

«Aga miks siis Püha Isa sääraseid kõrvekoeri enesel õuel peab?»

«Nii nagu ta ise on vägev, nõndasama on tal ka vägevad õuekoerad.»

Paavsti enese juurde polnud aga kuigi hõlpus pääseda, sest igal pool ta eluaseme ustel ja treppidel seisid raudsed sõdurid, kelle piikide otsa olid kinnitatud valget-kollast värvi lipukesed. Kõigi nendega tuli Dietrichil seletada, näidata neile piiskop Alberti kirja ning siis jälle oodata, kuni neid järgmiste vahisõduriteni edasi lasti.

Jälgides ning püüdes kogu aeg järele aimata preester Dietrichi eeskujul, heitis Kaupo ühtepuhku risti ette ning tegi igast uksest sisse minnes sügavaid kummardusi. Raske oli tal aga seejuures astuda ning kõndida mööda siledaid põrandaid, mis läikisid ning olid koguni libedamad kui jää.

Piiskop Alberti kiri, mille Dietrich andis ühele kõrgeist aukandjaist edasitoimetamiseks Pühale Isale, oli juba ära viidud, kuna aga neil kästi suures Lateraani lossi eeskojas jääda ootama ta otsust.

Palju kulus ootamisega aega, mida aga Kaupo ei suutnud tähelegi panna. Ikka veel vahtis ta salajase kartlikkusega ringi, imetles keset määratu suurt tuba asetsevat

tiiki, mille keskkohast purskas vesi ning kus ujusid punased ja kullakarva kalad. Ta imetles lagedele ja seintele maalitud pilte, mis kõik kujutasid loomi ja inimesi — naisi, mehi, raudrüüdes sõdureid, hobuseid ja kiskjaid, aga samuti ka igasuguseid tundmatuid olevusi — pooleldi inimesi, pooleldi loomi; peale selle ka ingleid, kel olid käes pikad pasunad ja mõõgad. Kõik laeservad ja ukseääred selles toredas majas olid täis igasuguseid nikerdisi, mis vaatamisel tegid silmadele rõõmu, kuid ühtlasi ka väsitasid.

Aeg-ajalt sulges Kaupo silmad, et lasta neil pisutki puhata. Siis aga tabas ta kõrv jälle hõbekellukeste helinat, millega vahimehed oma valvelolekust üksteisele märku andsid.

Kas peaks taevast olema veel toredamat paika kui siin, kus praegu elab Jumala maapealne asemik, mõtles Kaupo südame värisedes. Veel paljugi üle oleks tahtnud Dietrichilt pärida, kuid et iga paigake tundus siin lausa pühadusena, siis ei tihanud ta seda teha, vaid jätkas ainult hardunud imetlusega kõige vaatlemist. Isegi ta peenest Yperni kalevist ömmeldud rõivad ja hõbedast kinnitussõled nende küljes, mille üle ta oma kodupaigas oli olnud koguni uhke, tundusid talle kõige siinse toreduse kõrval päris armetuina.

Pärast pikka ootamist kuulutas triibulisis kaatsades heerold ehk väljahüüdjä, et apostlik isa — paavst Innocentius kolmas Püha Peetruse aujärjel on otsustanud Liivimaa saadikuid vastu võtta.

Dietrich ja Kaupo tõusid püsti, sest nende ees avanesid kuldsed väravad, millede vahelt võidi läbi astuda. Põrand oli siin kogu suuruses kaetud paksu punase vaibaga, millel astudes polnud kuulda ühtki sammukaja ning Kaupo võis hoopis kindlamini astuda, ilma et tal oleks tarvitsenud mahakukkumist karta. Ümberringi seinte ääres asetsesid ridastikku kuldsed inglid, apostlite kujud ja kõike muud nõnda palju, et kui Kaupo neist mööda sammus, siis olid ta silmad lausa kirjud.

Vahisõdurite juhtimisel läbisid nad mitmeid ja mitmeid kambreid, millest paljud olid üsna valged, mõned aga hoopis pimedad. Lõpuks jõuti ühte määratu pikka ning kõrgete sammastega ehitud kotta, kus laest suured kullatud lühtrid alla rippusid. Selle koja lõpus asetses

troon, mis oli täis kulda ja ilukivisid. Poolringis trooni ümber seisis valgeis rõivais vaimulikud aukandjad, nende taga aga Püha Isa ihukaitsjad haljaste kirveste, allebar-dide ja odadega, olles ise üleni vaskrüüs. Troonil istus paavst ise, pisut kuivetonud ning siledakspügatud näoga mees.

Olles Jumala maapealsele asemikule nõnda lähedal, langes Dietrich põlvili, tema eeskuju järgi tegi sedasama ka Kaupo. Nad mõlemad hakkasid alandlikult roomates troonile lähenema. Nõnda edasi nihkudes jõudnud Püha Isa jalge ette, langesid nad seal silmili maha, jäädes liikumatult lebama.

«Mu lapsed, tõuske üles!» ütles nüüd Püha Isa lahkesti ja sirutas nende poole käe, mida ehtis ilukiviga kaunistatud sõrmus.

Heitnud risti ette, suudles Dietrich seda sõrmust, ja nõndasama tegi siis ka Kaupo, kes igas asjas püüdis tema eeskuju jälgida. Pärast Püha Isa sõrmuse suudlemist tegid nad veel mitmekordseid ristimärke ning ajasid end peale selle jalule, kusjuures Kaupo jäi kogu ihust hirmunult värisedes seisma. Ainult salamahti ning suure kartlikkusega söandas ta vaadelda seda maailma kõige vägevamat meest, kelle pead ehtis valgest parhist mitra, mille alumine serv oli kuldkarraga ääristatud. Õlgadel rippus tal laiadesse voltidesse langev kuldkarrast valmistatud hõlmik, mis omakorda oli valge siidiga kanditud, kuna sellele olid ridastikku ömmeldud mustast taftist ristikesed. Hõlmiku all oli paavstil seljas veel mitmekordselt rüüsid, mis kõik olid täis nelinurkseid ja ristikujulisi ilustisi. Valge siidrüü alt ulatusid ainult üsna väheselt paistma ta jalad, mida katsid kullatud kingad.

Neile mõlemale täitsa ootamatult ning suureks üllatuseks võttis apostlik isa neid lahkesti vastu, hakates kohe nende tuleku üle lähemalt järele pärima.

«Püha Isa,» lausus nüüd Dietrich, «nagu sa isegi tead, tuleme paganlikust Liivist, nüüdse nimetusega Maarjamaalt, kus paganarahvaid pööratakse ristiusku ning keda siis sinu sulane piiskop Albert tahab heita sinu vägeva tiiva alla. Ühtlasi aga saadab ta sulle oma alandliku sula-sekummarduse!» ja preester Dietrich tegi vägeva paavsti ees jällegi sügava kummarduse, millele see vaevumärgatava peanoogutusega vastas, ise seejuures lausudes:

«Mu poeg, ma tean, seda on ta oma läkituses juba ütelnud.» Ja pärast õige pikaldast hingetõmmet: «Aga kõnele, poeg, räägi nüüd mulle, kuidas elab sealne ristikogudus, kui suured on seal paganarahvad ja kui palju neist on juba võtnud kristlikku armuõpetust kuulda?»

Seejuures kõlas apostliku isa hääл nõnda mahedasti ja lahkesti, et Kaupo oleks tahtnud seda kogu aeg aina kuulata. Ühtki sõna ei ütelnud ta karjades või kärkides, nagu seda Liivimaa piiskop Albert tavatseks teha.

«Püha Isa,» kostis Dietrich alandlikult kummardudes, «oleme juba jõudnud ristida palju paganarahvaid, kuid suurem armuvilja löikus seisab meil veel ees. Vaata sinagi, oh Püha Isa, seesama mees, kes minu kõrval sinu jalgade ees praegu seisab,» ja Dietrich osutas Kaupole, «on üks suuremaid liivi vürste, keda mina ise olen paganlikust usust ümberristimisega päästnud. Oma kodumaal on ta tähtis rahvavanem, kuid ühtlasi ka kõige suurem ristiusu teener oma rahva seas, tema nimi on Kaupo.»

«Kaupo,» kordas vägev paavst ning sirutas käe, «tule lähemale, mu poeg, minu õnnistus olgu sinuga,» ja ta vaatas Kaupole lahkesti otsa.

Püha Isa liigutused olid seejuures nõnda selged ning ta võõrad sõnad Kaupole siiski nõnda arusaadavad, et ta nihkuski talle lähemale ning painutas oma pea. Dietrichi ja ka kõigi teiste juuresolijate imestuseks haaras nüüd apostlik isa kätega Kaupo õlgadest kinni ning andis avalikult talle suud.

«Jumala õnnistus olgu sinuga, minu vürstlik poeg, ja olgu ta tänatud sinu ja su rahva ümberpööramise pärast, et kogu kristlik maailm eesotsas minuga võib sellest aina rõõmu tunda!»

Säärasest ootamatust lahkusest ning aust oli Kaupo nõnda liigutatud, et pisarad talle silma tungisid, ta oli nõnda üllatatud nagu talleke, kes alles esmakordselt on laudast aasale sattunud.

«Ja nüüd siis sina, minu poeg,» lausus paavst uuesti Dietrichi poole pöördudes, «räägi mulle kõigest sellest, kuis seal kaugel Maarjamaal praegu elatakse.»

«Püha Isa,» kostis Dietrich köhatades, «Neitsi Maarjale pühendatud Liivimaal elab mitmesuguseid paganarahvaid, kes jumalasõna laialilaotamisel valmistavad meile suuri raskusi ning kõigile kristlasile teevad palju kahju. Ühte-

sid neist nimetatakse leedukaiks, see on julm ja häbematum rahvas, kes kunagi on maa peal elanud. Kuna ta võim ulatub üpris kaugele, siis on ta ka kõige suurem Kristuse nime kahjustaja. Leedukate naabruses elavad semgalid, kes oma suure arvu poolest on samuti üsna tugevad. Nad laastavad kõiki maid, mis asetsevad nende lähimas ja kaugemas naabruses. Nende kõrval elavad tigidad seelid, ka paganad, kes oma jumalakartmatuses on täis igasuguseid pahesid ning patte. Otse nende taga asub lätlaste maa — need inimesed on kavalad. Harva asuvad nad suurte hulkadena koos, vaid meelepärasem neile on elada metsades üksteisest lahus. Nende naised on aga oma rõivastise ja kommete poolest hoopis imelikud: nad kihutavad hobustel koguni meeste kombel ratsa, kartmata seejuures ennast lõhki käristada. Hädaohu puhul võib see rahvas aga üpris suure sõjaväe kokku ajada.»

Käsiõsakil kuulas Püha Isa, toetudes seejuures küünarnukkidega oma trooni kullatud korjule, kuna valgekollase laiguline troonirüü oli ta ümber kohevil. Kõik aukandjad ja ihukaitsjad seisisid aga tardunud vaikuses tõsiste nägudega ta ümber, kuulates suure tähelepanuga saadiku sõnu, mis selles avaras kajas mitmest paigast kõmisedes vastu kajasisid.

«Piki mereranda,» jätkas Dietrich, «ulatub umbes viiekümne miili pikkuselt maa, mida nimetatakse Kuramaaks. Kristlane, kes ei taha kaotada oma elu ja varandust, peab sellest maast eemale hoiduma. Kuralaste naabruses asuvatel meresaartel, kus küll pole vaja suuri vaenuhulkasid karta, elavad saarlased — õelad paganad. Suvisel ajal purjetavad nad mööda merd kaugele nii paganate kui kristlaste maale, röövides sealt enestele rikkalikku saaki ning pidades ka noortele naistele jahti. Nad on ühte ja sama tõugu suure maa eestlastega, kes ka on kangekaelsed paganad. Elavad nad kaugemal põhjapoolsel maal, kus neil on suuri ja ilusaid külasid ning viljarikkaid põlde, aga samuti on nende eneste seas üsna rikkaid ja vapraid mehi. Peale kõigi teiste oleks veel nimetada liivlasi, keda Issand Jumal, nagu kõik märgid juba näitavad, võtab paganate seast päästa, otse nõndasama, nagu see on sündinud nende vürsti Kaupoga, kes sinu ustava sulasena on koos minuga tulnud sind kummardama, oh püha ning kõigevägevam isa! See on selge Jumala arm, mis on teda

kristlaseks teinud koos ta suure suguvõsaga, kellest enamik on juba ammugi ristitud.»

«Ja kuidas sündis Kaupo enese ümberpööramine?»

«Isa, see oli üks imelik juhus — Jumal ise tõi ta õigele teele. Kui ta haavatuna lamas lavatsil ja ootas surma, kui ükski inimlik abi enam ei aidanud, siis suutsin mina oma palvetega teda kindlast surmast päästa. Ja terveks saades pööras ta kohe oma meele ning on jäänudki truuks kristlaseks, nagu sa teda siin oma jalgade ees võid näha. Ainult, oh Püha Isa, liialt suured on veel paganahulgad, kes meid taga kiusavad ning meie vastu seisavad, ristiuskijad on aga hakanud üpris väheselt Maarjamaale tulema.»

«Minu lapsed,» lausus nüüd vägev paavst end troonil liigutades, «teie vaeva tahan ma kergendada ning teha kõike, mida minult palute, et ristiusk võiks sellelgi maal kosuda.» Ja siis, ulatades saadikuile suudlemiseks oma kätt ja nagu seega märku andes, et vastuvõtt on seekord lõppenud, lausus ta nõnda: «Kolmandal päeval tahan ma aga teid veelgi näha, ja siis võite oma kodumaale tagasi minna.»

Pooleldi uimasena väljus Kaupo suurest Lateraani lossist, kus ta omaenda ihusilmaga oli võinud näha paavsti. Seejuures ei suutnud ta hoiduda lausumast:

«Tema siis ongi see maailma kõige vägevam mees?!»

«Tema ise, teist säärast maailmas ei ole. Ainult Jumal ise taevast on veelgi vägevam!» kostis Dietrich.

«Ja ometi näis ta olevat lahke, olgugi et ma ta sõnadest ei suutnud aru saada. Mida ta sinule kõneles?»

«Kiitis meie ustavust, päris sinu ristimise üle ning lubas paganate vastu anda alati oma vägevat abi.»

Jälle kõndisid nad mööda Rooma kiviseid tänavaid, kus liikus suurtes trobikondades palverändurite salku, kes mitmeid maanteid mööda sellesse Püha Peetruse linna tulid, et siis uuesti lahkuda. Seal oli näha igasuguseid inimesi, isegi sääraseid, kelle ihunahk oli täiesti must. Pikkamisi harjus Kaupo kõigega, nii et isegi selle suurilma kisa, kära, ülemäärane sära ja hiilgus ei rõhunud teda enam nõnda masendavalt nagu varem, kuid seda enam pani too teda aga mõtlema. Ikka enam ja enam jõudis ta nüüd kindlale äratundmisele, et nii nagu on elanud ta isad ja ta suguvennad veel praegugi elavad kauges pagan-

likus ning Issandast mahajäetud Liivis, et säärane elu on vale ning võlts. Las ta aga jõuab tagasi koju, siis tahab temagi kulutada Issanda vägevuse kuulutamiseks palju enam jõudu, kui ta on seda seni suutnud teha. Alles nüüd on ta jõudnud õigele äratundmisele Issanda otsatust vägevusest, mille ees nõder inimene peaks aina värisedes hirmu tundma. Kõik see, mida preestrid ja mungad ta kodumaal kuulutavad, on ju selge tõde, millest aga ta suguvennad paganlikus pimeduses aeledes ei suuda aru saada. Tõesti, eks sõdi kristlased Liivimaalgi õige asja eest, kuna ta suguvennad oma sõgedas pimeduses püüavad neile rumalasti vastu panna.

Ja jälle meenusid Kaupole need inimesed, kes taevalliku õndsuse saamise pärast piitsutasid end veriseks; talle meenusid ka need kaks munku, kes Issanda nime pärast sammusid üsna kartmatult tulle. Kui suur usk, määratu kindlus pidi asuma nende südameis, et nad suutsid kõike seda teha. Kas üksinda juba see ei ole kindlaks tõestuseks, et ristisõitjate selja taga seisab tõeline ning elav Jumal. Ja nüüd ta tundis koguni häbi, häbi enese ja oma suguvendade pärast, ning ta puhkes valjusti nutma nagu väeti laps.

Lähenes Roomast lahkumise päev. Küllalt oli juba vaadeldud ning imetletud Igavese Linna hiilgust ja toredust, eeslid söödetud ning nende kabjad tehtud pika teekonna vastu raudadega kindlaks. Ja siis seisis Kaupo koos oma teekaaslase ning -juhiga jälle Püha Isa palge ees. Ta oli suure igatsusega oodanud seda jälle nägemise päeva, sest tema meelest polnud maailmas enam midagi armsamat, kui näha palgest palgesse Püha Isa ning kuulata ta häält.

Nüüd sai Dietrich mahti rääkida vägevale paavstile, kuis piiskop Alberti vastehitatud Riia linnas on nad asutanud väikese mõõgavendade ordu, millele eeskujuks on võetud Jerusalemma templiordu vennaskonna elamisreeglid ning nimeks antud talle *Fratres militae Christi in Livonia*. Vägev paavst, kes suure tähelepanuga kuulas Dietrichi seletusi, kiitis vaikselt peanoogutusega kõike seda heaks ning ütles, et igaüks, kes ristisõitjana läheb Liivimaale, olgu seal rõõmuga vastu võetud nagu vend kunagi,

kuna tema omalt poolt on juba varem kindlustanud neile täieliku pattude andeksandmise ning igavese õndsuse.

Veel rääkis Dietrich, kuis kristlased on Väina ääres Riia linna asutamisega oma kanda kinnitanud, olgugi et paganad on püüdnud kõigest väest neil seda takistada.

Pärast lühikest palvust, mis peeti Liivimaa ristikiriku eest, kutsus paavst saadikud oma lõunalauda, mis roogade rohkuse all oli lausa nõtkumas. Seal söödi hõbedast ja kullatud sööginõudest, ja veel koguni sääraseid roogi, mida Kaupo polnud varem kunagi suhu pannud ega teadnud ka nende nimesid. Mõned neist tundusid talle päris suupäraseina, kuid paljusid oli tal üpris raske alla neelata ning meelsamini oleks ta sülitanud nad suust, kui mitte kartus poleks takistanud seda tegemast. Ja see pärast, jälgides teiste eeskujut, sõi temagi, tihkamata seejuures krimpsutada isegi nägu, teades, et see on ju sama roog, millega Püha Isa ennast iga päev toidab.

Laua oli mitmesugust kalamarja, kange äädika sees leotatud liha, kilpkonnarmu ja imelikke liimukaid, mida oli lausa ilge süüa. Kõiki neid roogi asetati lauale teenrid, kes kandsid hele-lillakat värvi ülerõivaid, olles seejuures nahksete rihmadega vöötatud. Õlgadelt rippusid neil alla pruunid hõlmikud, mille servad olid rinnaesisel rohelistel paeltega kokku köidetud. Jalas aga kandsid nad pehmeid kitsenahast kingi, nii et nad võisid üsna kuuldamatult astuda. Iga lauasisujuja selja taga seisis varmast üks sääraseid teenreid, kel igaühel oli veel käsutada üks poisike, kes nobedasti kandis laualt tühjendatud liudasid ning tõi sinna ikka uusi asemele. Kõik see tundus aga Kaupole üpris naljakana, nii et ta rohkem ringi vahtis kui sõi.

Kui siis Kaupo vana harjunud kombe järgi äranäritud kondi kolksatades laua alla heitis, märkas ta, kuis vastastuv vaimulik aukandja sosistas oma naabrile: barbar. See oli sõna, millest Kaupo suutis siiski aru saada ning ta tundis häbi, sest ükski kõrgeist külalisist ei talitanud nõnda nagu tema, vaid igaüks neist asetab puhtaksnäritud kondid enese ette tühjale liuale, kust teenrid need ära koristavad. Nüüd aga pidi ta selja taha teenima pandud poisike kargama nobedasti laua alla, et sealt konti kätte saada,

Peale kõige, mida Kaupo ei märganud varem tähele panna, oli siin väga magus lõhn, mis neis lossitubades ringi hõljus. Algul pidas ta seda lillede loomulikuks lõhnaks, mida Taevane Isa on oma tahtmist mööda igale taimale andnud, ning ta pidi juba sellegi üle imestuma, kuidas võivad lilled nõnda tugevasti lõhnata. Kuid alles pärast hakkas ta aru saama, et see on imelik vesi, mis nõnda lõhnab, imelik läbipaistev vesi, mida teenrid tilgutasi külalistele kaela, muutes neidki lõhnavate lillede taolisteks.

Tolsamal rikkalikul söömaajal avati suured mängutoosid, kust kargasid hõbedased linnud välja ning hakkasid mitmesugustel häältel ja lauluviisidel heli vedama. Nagu Kaupo Dietrichilt kuulis, polnud need hõbedased linnud mitte päris Jumala loodud, vaid kõik see oli inimeste üllatav kätetöö.

Kui siis lahkumise silmapilk saabuma hakkas, kutsus apostlik isa Kaupo ja Dietrichi oma vastuvõtukambrisse, kus ta manitses neid jätkama oma senist tööd, et nad mitte tulevaste raskuste all kokku ei variseks. Oma laekuril laskis ta aga annetada Kaupole sada guldnat, mida see hardunud tänumeelel vastu võttis. Piiskop Alberti tarvis andis ta Dietrichi kätte suure punasesse nahka köidetud ning kullaga ilustatud piibli, üteldes seejuures nõnda:

«Poeg, vii see pühakiri, mille on kirjutanud minu eelkäija, õnnis isa Gregorius omaenda käega, vii see piiskop Albertile märgiks, et ta alati peaks vankumatult kinni oma sihist ning ei unustaks, et kogu kristliku maailma pilgud on tänasel päeval lootusega tema poole pööratud ning et mina ise seisan tema selja taga.»

Ja jälle langesid Liivimaa saadikud põlvili, kuna Püha Isa ise laotas nende pealae kohale oma käed ning õnnistas neid, jättes pärast seda väga sõbralikult jumalaga ning lubades alati Liivimaa ristikirikut meeles pidada.

Kõigest sellest, mis Kaupo Roomas nägi ja kuulis, sai ta nüüd nagu uut äratust ning kosutavat jõudu oma tulevasteks ettevõtmisteks. Temas tekkis otsegu kade püüd jõuda Liivimaa ristiusku pööramisel teistest kõigist ette. Nüüd, millal ta oli näinud kõike seniaimamatut, uut ning vägevast, tahtis ta jällegi olla kodus, kus teda uued ning suured ülesanded ootasid.

Kui siis Rooma linn oli jäänud neile selja taha ning nad olid ratsutamas tagasi põhja poole, jäi Kaupo koos kaaslastega peatuma keset piiniasalu üksikul künkal, kust veelgi võis näha udusse kaduvat Püha Peetruse linna. Tulnud eeslilt maha, laskus ta põlvili ning lausus, igatsevat pilku tagasi saates:

«Oh Rooma, Rooma, sa Igavene Linn, sa kõige vägevama mehe varjupaik! Minu nõder vaim on saanud sinult suurt kosutust!»

TEINE JAGU

1

* LINDPRII

Pärast seda kui Toreida liivlaste vanem Kaupo oli koos preester Dietrichiga kogu Saksamaa ja osa Itaalia poolsaart läbi ratsutanud, saabus ta 1204. aasta sügisel ühes uute ristsõitjatega kolmel laeval tagasi kodumaa randa. Pikk mere- ja maatee oli nüüd õnnelikult seljataga, ja olgugi et ta oli kõigest nähtust pisut roidunud, oli ta siiski palju vaimuvärskust ning uut äratust juurde saanud, nii et ta võis hoopis uue inimesena koju tagasi pöörduda.

Jõudnud Väina suudmesse, purjetasid seal neile vastu laevad Riiasst koju pöörduvate ristsõitjatega; kuna aga nad ise tulid koos uute ristsõdurite hulkadega, siis oli nende saabumise puhul riialaste seas ütle mata suur rõõm.

Tulnud Riiga, kust piiskop ise oli juba varem lahkunud ning kus nüüd tema asemel oli ülemaks käsutajaks ta vend Engelbert, kuulis Kaupo suure kohkumise ning südamevaluga, et kogu rahvas, eesotsas ta sugulastega, on Toreidas tema vastu üles tõusnud, põletanud maha ta koja, aidad ja õue ning kuulutanud ta enese lindpriiks. Kõike seda jutustasid ta naine Maalu ja truu abiline Vane koos oma sulastega, kes kõik olid vahepeal leidnud Riias kristlaste juures enestele redupaiga.

«Ainult nõnda vähesed on jäänudki siis mulle usavaks?!» lausus Kaupo kibestunult ning heitis pilgu enese ümber kogunenud sulastele ja omastele. «Aga kus on siis Küllu ja Aali, neid ma ei näegi?!»

«Ka nemad on sinu vaenlaste juures, Küllu aga vist siiski vastu oma tahtmist,» kostis Vane ja hakkas rääkima, kuid tüdruku pärast kogu see tüli tõusnudki.

Kuulanud kõik, mis vahepeal tema äraolekul kodus oli

319

juhtunud, ei hakanudki Kaupo pikemalt aru pidama, vaid nõutas enesele ratsahobuse, kargas kohe sadulasse ja kihutas otsemaid Toreida poole. Küll püüti teda säärase mõtlematu sammu eest hoiatada, sest kui suguharu on kuulutanud kellegi lindpriiks, siis võib ju igaüks teda otsemaid maha lüüa. Kuid pime viha tumestas Kaupo silmi, ta ei näinud üldse hädaohtu kartvat, vaid oli valmis sellele suisa suhu tormama. Pilku taeva poole tõstes hüüdis ta:

«Mina loodan Jumalale, kes alati seisab minu selja taga, kuid võib siis mulle mingit häda juhtuda?!»

«Isand, kui sina tahad kartmatult üksinda minna, siis vähemalt luba, et mina tulen sinuga kaasa!» hüüdis seda kuuldes Vane.

«Ma tean, ustav Vane, et sina ei jäta mind kunagi maha,» kostis Kaupo liigutatult ning surus ta kätt.

Olgugi et Kaupo pärast Riiga saabumist asus kohe teele, ometi jõudis sõnum tema lähenemisest enne teda Toreidasse. Kaupo on tulnud tagasi, Kaupo ruttab Toreida poole, säärase sõnad kandusid kiiresti perest perre ja suust suhu, tekitades igal pool ärevust. Ja kuna ei teatud, et ta tuleb ilma sõjaväeta ning peagu ihuüksinda, siis hakkasid mõnedki mehed end sõjariistadega ehtima, et rutata talle vastu.

Kuuldes isa lähenemisest, hakkas Küllu hirmunult värisema, sest ta aimas juba ette, et nüüd alles tõuseb suur tüli. Ja kuidas tihkab ta veel vaadata oma isale otsa, mida on tal enese õigustamiseks ütelda? Ah, miks võttis Kullo rahva tahtmist kuulda, miks tuli tema ise siia oma isa koja varemeile elama? Tõsi, ta oli püüdnud selle vastu võidelda, aimates juba ette, et kõik see nõnda hõlpsasti ei lõpe, aga ühtlasi oli tal ka oma isast kahju. Kuid midagi polnud parata, nüüdsest peale on Kullo ta isand, kelle sõna ta peab kuulama.

Küll püüdis Kullo oma naist igati rahustada, rääkides, et kõik see võib ju olla ka tühine sõnum, sest kas Kaupo enam tahabki tulla tagasi sinna, kust teda nõnda alandaval kombel on ära aetud. Kuid igaks juhaks kinnitas temagi enesele mõõgavöö ümber ning tõi tallist ratsu välja.

Nüüd elas ta koos oma noore naise ja isakodust kaasa antud sulastega uues kojast, mille oli ehitanud värsketele

ahervaremetele, mis olid endisest uhkest Kaupo õuest järele jäänud. Tõsi, tema uus elamu polnud kaugeltki nõnda suur ning tore, nagu see oli olnud Kaupol, kuid ta ei himustanudki säärast, olgugi et ta oli valitud kihlakonna vanemaks.

Peatselt kogunesid kihlakonna paremad mehed ta õuele kokku, hakates seal õige valjusti nõudma, et Kaupot ei lastaks külla, kus ta võib nii mõnegi mehe meelitada tagasi oma kilda. Peeti paremaks, et uus vanem läheb nüüd koos mõningate teistega talle vastu ning sunnib ta kas või relvade abil pöörduma tagasi sinna, kus ta arvas enesel olevat meelepärasema kui oma vanas esiisade põlises kodus. Küll vaidles Kullo säärasele tahtmisele vastu, et temal kui aastatelt veel noorel mehel pole kohane minna Kaupoga seletama, pealegi veel, kuna ta on kihlakonda ikkagi võõrsilt tulnud. Kuid mehed olid oma nõudmises kindlad, sest Kullo oligi ju selleks valitud, et ta kõigi eest üksinda kostaks, teised ainult aitaksid talle jõudumööda kaasa.

Vahepeal oli külavahele kogunenud juba õige palju rahvast, kusjuures omakeskel arutledes pandi seda suu- resti imeks, et Kaupo, kes kindlasti on kihlakonna otsusest juba kuulnud, tihkab veel tagasi tulla. Paljud hakkajamad asusid juba kohe teele varitsema, kui suure väega ta siis Toreida poole liigub. Enamik mehi, olles end õige tugevasti relvastanud, koondus oma vanema õue juurde, jäädes seal ootama tulevat tülil.

Ennegu päike jõudis loodekaares vajuda metsade taha, kuulsid teele seatud vardjad ja vahimehed eemalt hobuste hirnumist ja kabjaplaginat, ning õige peagi ilmus Kaupo koos Vanega nähtavale. Kähku kargasid valvurid põõsastest välja ning asusid neile ümber.

«Aga mehed, kas te siis enam ei tunnegi mind, oma vanemat?» hüüdis Kaupo neile otsa vahtides ning sundis ratsmeid pingutades hobuse peatuma.

«Ei tunne meie sind, oled sakslaste roojaga määrdunud põlualune, mine heaga tagasi, et sind siin maha ei löödaks!»

Kuid sääraseid teotussõnu üteldes ei tihanud vahimeestest keegi talle otse silmi vaadata, vaid igaühe pilk püüdis kõrvale põigelda. Kuid just samal ajal jõudis sinna ka palju teisi ausaid mehi eesotsas Kulloga. Kõik nad hak-

kasid kisades nõudma, et Kaupo pöörduks tagasi sinna, kust ta tulnud. Teiste seas märkas Kaupo ka Aali venda Näugut, kes talle hüüdis:

«Kaupo, kuna oled jäädavalt liitunud kristlastega, siis mine nende seltsi juurde tagasi!»

«Näugu, kas siis sinagi oled muutunud jällegi pime-daks paganaks?!» kostis Kaupo kibedasti.

«Mine heaga tagasi, et meie sind nagu koera maha ei löö!»

Kes on ässitanud rahva ta vastu nõnda pööraselt üles? mõtles Kaupo tigidasti ning vahtis meestele otsa. Ta nägi nende seas koguni palju oma sugulasi ning endisi sõpru, kes kõik olid sõgedast meelest pööranud talle selja. Kuid üks pidi olema ässitaja, üks vihamees, keda tal tuli nende seast leida.

«Mine tagasi, muidu lööme su maha!»

Kaupo ajas enese sadulas sirgu ning kostis üsna rahuliku häälega:

«Mehed, teie ei määri mitte oma käsi süütu verrega, kui olete võtnud kuulda minu sõnu. Oma sõgeda otsuse olete teinud minu seljataga, ilma et mul oleks sõnaõigust olnud. Kuid see peab igaühel olema, olgu ta nii põlatud kui tahes.»

«Lindpriil pole ühtki sõnaõigust!»

«Aga ilma sõnaõiguseta poleks tohtinud säärast sõgedat otsust teha, kas see on komme?»

«Kuna sa ise pole austanud vanu isade kombeid, mis sa siis neid nüüd enam meelde tuletad?»

Kaupo astus sadulast, jäi meeste keskele seisma ning hakkas rääkima:

«Kuulake, mis ma teile ütlen: võõrale maale ei läinud ma mitte seepärast, et oleksin tahtnud teid maha jätta, nagu te vahest arvate...»

«Kas võõrsil hakkasid tundma nälga, et nüüd tagasi tulid?!» hüüdis Näugu vahele.

«Sõbrad, võõrsil pole nälga, vaid kõik potid on seal liha täis...»

«Eks siis mine nende lihapottide juurde tagasi, mis sa enam meie seltsi otsid?»

«Kuulake, teie sõgedad paganad...»

«Ha-ha-haa, kas te märkate, ta kõneleb ju nagu tõeline papp kunagi — ja säärane tahab siis olla ausate

meeste vanem!» hüüdsid mehed kisendades ja naerdes, nii et nõmm vastu kajas.

Ei aidanud Kaupo manitsused ega vihastamised, teda ei tahtud enam kuulda. Kõik see oli talle aga suureks üllatuseks, et samad mehed, kes teda alles üsna hiljuti austasid ja kartsid, nüüd koguni tema üle irvitasid, tema — kelle ees varem kogu kihlakond pidi värisema.

«Mehed, teadke ka seda, et mina olen käinud Roomas, selles igaveses ning Issandast Jumalast äravalitud linnas, kus elab tema maapealne asemik, vägev paavst, kellele on antud meelevald meie kõikide üle. Mina olen näinud teda omaenda ihusilmaga ning suudelnud selle kõige vägevama mehe kätt!»

«Ja seega tuled sa siis meie ees hooprema, et oled suudelnud ühe võõra mehe kätt?!»

«Mitte ainuüksi kätt, vaid meie andsime ka teineteisele suud nagu kristlikud vennad kunagi.»

«Tähendab, et oled sõlminud temaga elus ja surmas igavese leppe?»

«Olen!»

«Oi sa roojane, oma sugurahva verivaenlane, lööme su siinsamas maha!» karjusid mehed, haarates mõõgapide-med pihku. «Ja isegi Vane on tihanud meie näo ette tagasi tulla, lööme temagi maha!»

«Katsuge,» ja Kaupo tõstis käe, «Vane on minu kaitsealune!»

«Kas-sa kuule, või kaitsealune... enne kaitse ennast ise!» ja mehed kiskusid mõõgad sahisedes vöölt.

«Ah siis teiegi, minu sugulased...?» Kaupo hää l murdus kurvastusest.

«Kaupo, mine tagasi, sa näed ju isegi, et mehed ei naljata!» lausus nüüd Kullo auväärsete meeste seast ette astudes.

«Kes siis sina oled, varesepoe?»

Kullo langetas korraks pilgu, kuna ta palged hakkasid saadud teotusest õhetama. Siis aga, vaadates Kaupole julgusti otsa, kostis ta väarikalt:

«Mina olen kihlakonna vanem, nõnda nagu paremad mehed seda tahtsid!»

«Vanem, päh-hä-hää,» ja Kaupo puhkes õõnsalt naerma. «Enesel pole veel habetki suu ümber ja tahab olla vanem, pealegi veel võõrast tõugu...!»

«Ka sinul pole habet, oled oma näo ajanud sakslaste kombel siledaks.»

«Tõsi, tegin seda seepärast, et Lõunamaal oli habemega kuum olla. Kuid selle eest on mul peas jällegi halli rauda, vaata!» ja kübarat peast võttes painutas Kaupo end pisut ettepoole, nii et igaüks võis märgata halle juuksekäharaid, mis olid tekkinud enneaegu.

«Küllap kasvab temalegi habe, Kaupo, ära seepärast oma eluaastatega veel hooprema. Pealegi on ta auväärse mehe poeg, seepärast valitigi tema!»

«Auväärse, kas siis minu sugu polegi olnud aus, kas minu isa Aalot ei peetagi enam ausaks? Ja kõike auväärsust laimu ütlevad nüüd mulle minu enda sugulased?!»

«Sinu isa oli aus, toonipäevadel tuletatakse teda lugupidamisega meelde, kuid sina oled tahtnud oma suguvõsa lausa roojaseks muuta. Hakka juba minema, ära kuluta asjatult suud!» Ja Kaupo hobusel haarati valjastest kinni, et teda ümber pöörata.

«Jätke loom rahule!»

«Mine heaga tagasi!»

«Siit paigast ma ei liigu, see on minu maa!»

«Mehed, kes on valmis teda maha lööma?» hüüdis Näugu.

«Las ta astub ette ja lööb!» karjus nüüd Kaupo meeleheitliku hooplemisega ning kiskus kinnitussõlgede robisedes oma rinna paljaks. «Tulgu ja löögu!»

«Ei tea, kes tahab hakata ussikest põrmu tallama, kui mitte ta ise ei rooma kanna alla,» urisesid mehed maha vahtides. «Kui ta ise aga ette roomab, siis aidaku teda see neitsi, keda ta käib võõrsil usinasti kummardamas.»

«Mina nõuan tagasi oma vara, mis ülekohtuselt on selle poisikese kätte antud!» hüüdis Kaupo ja osutas Kullole.

«Tema käes ei ole midagi, mis oleks sinu. Su õu on tehtud tuhaks, põllud mõõdab aga kihlakond sellele, keda ta paremaks peab.»

«Tuhaks tehtud...» kordas Kaupo.

«Jah, rahva viha, mis sinu vastu põlema süttis, tegi selle tuhaks.»

«Rahva viha, ütlete, aga nüüd pange tähele minu viha, mis ei tunne enam teie ühegi vastu halastust!»

«Tühiselt hooprema, eks katsu...!»

«Tule, Vane, lahkume nende paganate killast!» hüüdis Kaupo põlglikult ning kargas sadulasse.

«Lindprii, suguvõsast välja heidetud, ja tema tihkab meid veel ähvardada,» urises Näugu.

Ilma et ta oleks enam tagasi vaadanud, kappas Kaupo koos Vanega Riia poole tagasi, südames pakitsemas viha.

«Läinud!»

«Läks Riiga!»

«Hunt otsib ikka huntide seltsi — seal tal paras paik koos nendega ühiselt ulguda!»

Oli juba üsna pime, kui mehed mööda külasid laiali valgudes läksid tagasi oma elupaikadesse. Seejuures oli neil igaühel salajane mure südames, mida võtab nüüd Kaupo kristlaste abiga ette. Olgugi et Riias oli ristiväge vähe, oli neid seal siiski nõnda palju, et ootamatult kaela langedes võiksid nad teha palju häda. Nende peale tulles on aga Annu ja Dabrel oma abiga lähedal, nii et kui ise hoida silmad ja kõrvad parajal ajal lahti, siis suurt muret polekski vaja tunda. Kuid mine sa tea, kuis kõik võib veel minna? Eks olnud Väina-äärnegi rahvas kange, nüüd aga on ta hoopis ära hirmutatud ega julge enam peadki tõsta, arutleti üksteisest lahkudes. Pikk sakslane pesitseb oma sõjaseltsiga Ükskülas, ja isegi Lenevarde rahvas on kartusest võtnud enese sekka ühe noore saksa rüütli, kes koos preestriga mõistab ta üle kohut. Ükskülastest said aga sakslased jagu peamiselt just seepärast, et suutsid Ako üle võimust võtta. — Toreida rahvale olgu see kõik hoiatuseks, ning seepärast peavad nad surmani ühte hoiduma.

Vaikselt saabus Kullogi koju. Ühtepuhku kumisesid tal kõrvus Kaupo üteldud sõnad, et tema on riisunud ta vara. Kuid kas on ta siit midagi enesele tahtnud, ei, isegi Kaupo põllud jätab ta sööti, sest isakodus on tal ju küllalt põllumaad, nii et jätkub seda seal temale ja ta lastele. See oli ju lausa ülemeelik sõgedus, et ta siia Kaupo rahva sekka elama asus, millest tal juba nüüd on isu täis. Meelsamini läheks ta oma isakoju tagasi. Kuid et kord on juba sõna antud, siis tuleb ka sellest kinni pidada, olgu see nii raske kui tahes.

Vaikides astus ta kambrisse, sõnatult vabastas enese mõõgavööst ning riputas selle varna. Argelt tuli talle vastu ta noor naine Küllu, pilk pööratud maha. Ta aimas,

et meeste vahel on midagi õige tõsist juhtunud, kuid ta ei tihanud Kullolt pärida. Ta teadis, et mehed käisid küla taga ta isal vastas, kas löid nad ta maha või jätsid ellu, see teadmatus vaevas nüüd ta südant. Selles oli ta aga siiski kindel, et Kullo ei himusta ta isa verd. Nad mõlemad oleksid võinud rahulikult üksmeeles teineteise kõrval elada, kuid ristimehed on teinud ta isa meele nõnda sõgedaks, et ta peab paremaks võõraste ja mitte omade seltsi.

Täna õhtul ei tahtnud Kullo süüa ega juua, ei ta rääkinud ka oma naisega ühtki sõna, vaid istus vaikides käsi-põsakil laua ääres. Kõik see tekitas Küllus ränka kahtlust, nii et ta koguni kartust tundma hakkas. Kui siis Kullo ikka edasi põrnitsedes vaikis, astus Küllu ta juurde ning sõnas üsna tasa:

«Kullo, miks sa ei kõnele?»

Nüüd tõstis Kullo pikkamisi pea, vaatas naisele tõsiselt otsa ning lausus:

«Mis on meil veel omavahel kõnelda — kõik jutud on juba ammugi hinge tagant ära räägitud.»

«Kas sa nägid minu isa?»

«Oma isaks ära teda nimeta...»

«Kullo, sa tead, ütle, mis temast sai?» ja Küllu ristitas käed.

«Ära ristita käsi, see on võõras komme,» ütles Kullo ning tõmbas kulmud meelepahaga kortsu.

«Kullo, ma ei tee seda, kui sa ei taha, kuid ütle, mis sai temast, mu süda ei leia muidu rahu.»

«Küllu, ära kõnele sõgedaid sõnu, sest eks sa isegi tea, et kui mees on lindprii, siis tema elu pole kellegi silmis enam midagi väärt. Kuid ole rahul, meie teda maha ei löönud, vaid lasksime rahulikult minna.»

«Ta läks...?» küsis Küllu, suutmata varjata oma rõõmu.

«Läks sajatustega!»

«Ja ei lubanud enam tagasi tulla?»

«Lubas, ähvardas tuua Riias raudväe kaasa!»

Nad vaikisid.

Kaupo süüdistab teda oma vara võtmises, arutles Kullo edasi. Ta oleks pidanud ikka enam isa sõna kuulama ning tema juurde jääma, nüüd aga oli tal siin raske toime tulla, ja Kullo libistas pihuga üle lõua, millel oli tunda ainult vaevumärgatavat karedust. Tal oleks jätkunud ela-

miseks ruumi isamajaski, milleks oli tal veel vaja Kaupo maadele asuda? Kuid alles nüüd oli saanud talle selgeks, et peagu iga mees tunneb Kaupo ees salajast hirmu ning et seepärast ei julgenudki keegi neist ta maadele asuda ning ta au pärida. Täna olid nad küll üksmeelselt julged, aga oleks Kaupol väge kaasas olnud, kas siis oleks neist keegi tihanud ta vastu sõnagi ütelda? Kui aga Kaupo tuleb sõjaga tagasi, kas nad siis enam seisavadki nõnda tihedasti koos?

Jah, oma nooruse pärast on ta juba mitmel korral pidanud kibedust tundma, ja nüüd siis irvitas isegi põlatud Kaupo selle üle. Ühtepuhku meenub talle hiljutine kohutäpnev, kus tuli üks abielu rikkunud naine mõista tule-surma. Kui ta aga enne säärase karmi otsuse langetamist oli laituseks sõna võtnud, eks siis tuletatud talle jällegi ta noorust meelde ning üteldud talle kibedaid sõnu. Jah, ta tunneb isegi, et suure kihlakonna vanemaks on ta ikkagi noor.

2

LEEDUKAD TOOVAD MÖRSJA

Pärast seda, kui Öhtumaa kristlased olid kõik Väina-äärsed liivlased, lätlased ja osalt isegi semgalid mõõga abil taltsutanud ning alla heitnud, purjetas piiskop Albert rahutu südamega talveks tagasi Saksamaale. Igal sügisel läks ta ikka uue väe kogumise pärast, kuid ühtlasi tõmbas teda sinna ka too punasejuukseline ning rohekate silmadega naine, kes oli osanud mitmesugusel kombel oma armuvõrkusid tema üle heita.

Riiga jättis piiskop truud ning ustavad abilised eesotsas oma venna praost Engelberdiga, kellele omakorda suureks toeks olid orduvennad, kelle hulk oli vahepeal üsna kogukaks muutunud. Nii nagu nende meister Vinno von Rorboach armastas hoobelda, võisid orduvennad õige peatselt võtta ka omal käel sõjasõitu ette, kui neil ainult lasta veel pisut aega küüsi kasvatada.

Ja just tolsamal pakasel talvel, aastal 1204, tulid leedukad määratu suures parves omalt maalt välja ning

hakkasid rändama põhja poole, et minna laastama eestlaste maid. Seejuures liikusid nad kas regedel, ratsa või koguni jalgsi läbi sügava lume, kandes jalataldade all pajuviitsadest punutud lumekingi.

Otsegu riialaste õrritamiseks viis nüüd leedukate vanem Sülgate oma väe Riia väravate eest mööda, jäädes ise koos sulastega seal seisma ning küsides juua. Kuulnud seda, tulid mõned kodanikud linnavärvast välja ning ulatasidki talle kannuga mõdu. Haaranud ühe käega mõdukannu, paljastas Sülgate teisega suu habemekarvade ning hakkas siis jooma. Tühjendanud paari sõõmuga suure mõdukannu, andis ta selle ühegi tänusõnata riialasile tagasi ning hakkas kohe eesminevale väehulgale järele ruttama, ise sulaste ees hoobeldes:

«Kas märkasite, kuis sakslase käsi mulle mõdu andes värises?»

«Oh vägev Sülgate, ta käsi värises ju koguni nõnda ägedasti, et loksutas kannust enam mõdu maha kui sai sulle anda,» kiitsid sulased.

«Ha-ha-haa,» naeris leedukate vürst oma karvast suud laiuli ajades, «eks ole sõnum meie tulekust ulatunud nende kõrvu juba varem, ja sellesama hirmu pärast nende värisemine ei ole veelgi lõppenud. Praegu lükkame selle linna hävitamise edasi, aga kui oleme eestlaste juurest rüüstekäigult tagasi tulnud, siis hukkame needki inimesed koos nende linnaga.»

«Vägev Sülgate, sinu käes on see kõik üpris tühine.»

Nõnda omavahel hoobeldes, käratsedes ja kisades liikus leedukate parv mööda lumiseid väljasid ikka edasi põhja poole, kuni ta lõpuks kadus riialaste silmist ning nad võisid jällegi kergemini hingama hakata. Et leedukad läksid ilma linna kimbutamata edasi paganlikke eestlasi nuhtlema, siis tunti Riias seepärast koguni kahekordselt rõõmu, et paganad omavaheliste tülidega ise üksteist veristavad.

Vaevalt aga oli Sülgate oma väehulkadega jõudnud silmapiiri taha kaduda, kui Riiga ilmus naabruses elutsevate semgalite vanem Vesthard, hakates seal tegema etteheiteid, miks riialased on lasknud leedukail rahuga omalt maalt läbi minna.

«Kuna nad olid minemas eestlaste vastu, siis on see ometi meile kasuks,» arvasid riialased.

«Säärane kasu on teile üpris üürrike, sest kui nad tagasi tulevad ja oma suure jõu kokku võtavad, mis jääb siis teist veel järele? Nende vanem Sülgate hooplevat omade seas suure suuga, et ta tahab teie linna hukkamisest täit rõõmu tunda.»

Sääraseid sõnu kuuldes muutus riialaste ärevus õige suureks. Kõik nad tulid rutuga kokku ja hakkasid pikalt arutlema, mida tuleks leedukate vastu kaitsmiseks ette võtta. Oleks nüüd vähemalt piiskopki siin, vahest oskaks tema parajat nõu leida, kuid et ta armastas kõik talvised pakased Saksamaal elades mööda saata, siis tunti temast kui ülemkarjasest hädaohu puhkudel kibedat puudust.

Vesthard, väga sõdimishimuline mees, hakkas riialasile kõvasti peale käima, et need koondaksid kogu oma jõu ning läheksid leedukaid nende tagasiteel varitsema, kuna ta ise lubas oma suure sõjaväega neile abiks tulla. Kaua kõhklesid riialased, teadmata, mida ette võtta ning teha. Kuna aga ristisõitjate vähesuse tõttu olid sõjamehed nii Ükskülast kui ka kaugest Lenevardest koondatud talveks Riiga, siis koos orduvendade ja nende kaupmeestega, kes omasid raudrõivaid, oli neid siiski kaunike hulk. Ning olles kõike omavahel veelgi parajal määral arutlenud, olid nad lõpuks leedukate kimbutamisega nõus, kui ainult semgalite vanem neile omalt poolt abi toob.

Kaupo, kes viletsa pagulasena elas Riias vaikset varielu, õppides usinasti saksa keelt, pani säärast ettevõtmist oma südames pahaks. See polnud sugugi tema meele järgi, et nüüd minnakse asjatult kimbutama leedukaid, kes on läinud nuhtlema paganlikke eestlasi, kuna aga temale appi tulekust ei taha keegi kuuldagi, olgugi et ta riialasi selleks vannutas ja palus. Talle üteldi, et oodaku, kuni piiskop Breemenist tagasi jõuab, küllap siis tema ise tuleb oma nõuga talle appi ning ütleb, mida teha. Minna aga nüüd omapead alistama toreidalasi, kellega häda sunnil peetakse praegu rahu, ei olevat kuigi arukas tegu, sest kui kergesti ei või siis kõik liivlased jällegi üles tõusta ning isegi Riia linna hädaohu panna. Tema linnus ja maad töötati aga peatselt pärast piiskopi päralejõudmist talle uuesti tagasi võita.

Kui siis semgalid eesotsas Vesthardiga saabusid Riia väravate alla, asuti koos nendega tee. Sügava lume tõttu liiguti mööda leedukaist sissetallatud rada, rautatud saks-

lased ees, vammuste ja loomanahkadega kaetud semgalid suures parves nende kannul. Leedukate tee viis metsade vahelt loogeldes edasi Toreida poole, mille läheduses saadeti luurajad välja ja jäädi metsa alla peatuma.

Kogu ühendatud väge juhatas Üksküla Konrad, kuna ordumeister Vinno oli talle nõuga abiks. Kõiki sakslasi ja semgaleid, alates kõige ülemast sõjamehest kuni kõige alamani, vaevas uudishimu, kuidas need leedukad eestlaste maalt tagasi tulevad, kas suure saagiga või koguni ise veriste peadega, lööduina. Kui nad oskasid oma ettevõtmist salajas pidada ning langesid eestlasile ootamatult kaela, siis õnnestumise korral võis kogu see röövsaak, mida nad Ugandis nüüd kokku ajavad, langeda sakslaste ja semgalite omaks.

Kõrvuti Üksküla Konradiga ratsutas leedukate varitsemisele ka rüütel Daniel, kelle valitsemise alla oli piiskop andnud Lenevarde asunike maad. Seal ta elas vastristitud liivlaste keskel koos oma nimekaimuga, kes preestrina ümbruskonnas äratustööd tegi. Et aga lenevardlased olid rahulikud inimesed, kes ei otsinud kellegagi tüli, siis ei tundnud ka Daniel koos oma sulastega nende keskel elades kunagi hädaohu, millest ta oleks tahtnud vahel isegi rõõmu tunda.

Olgugi et ta oli aastate poolest muutunud juba pisut vanemaks, arukuski temas kasvanud, püsis Lüübeki neitsi Gertrud tal ikkagi veel südames. Tõsi, temast ei kuulnud ta enam midagi, ehk küll mitmed preestrid, kaupmehed ja rändmungad Ugandis käies olid usinasti tema järele kuulanud. Ja seepärast arvas Daniel üsna õieti, et ta on saanud paganate käe läbi otsa. Ka tema lellest Andreasest ei teadnud ta enam muud, kui et see on saanud oma päranduse kätte ning kaubitseb nüüd kuskil mujal, ilma et ta tihkaks enam Liivimaale tulla. Leinates oma mõrsjat, oli aga Daniel otsustanud Liivimaale jääda, et siin tasuda tema eest paganlikele eestlasile kätte, kui kord aeg ka nendeni jõuab.

Istudes koos oma sõjakaaslastega suures metsas lõkketule ääres ning oodates leedukate tagasipöördumist, meenutas Daniel kogu aeg oma kadumäläinud mõrsjat, ilma et ta oleks teiste käratsemist märganud tähelegi panna.

Samal ajal liikusid Ugandist tulevad leedukad äraarvamata suures parves läbi lumehangede, nii et valged nur-

med ja väljad neist aina mustendasid. Liikudes suure pakase käes tagasi, möödusid nad Toreidast, et lõuna poole Koiva jõge öölaagrisse asuda. Paljudel neist olid karvased pead mähitud veristesse nartsudesse, millega nad olid sidunud oma haavu, mis neile rüüstekäigul löödud. Kuid kõigest hoolimata tulid nad Ugandist tagasi suure röövsaagiga, tuues sealt hobuseid, veiseid, riidet, hõbedat ja palju muudki vara, millega reed olid lausa kuhjatud. Samuti vedasid nad enestega kaasa palju mehi ja naisi, keda oli kombeks koju orjadeks viia. Kõik nad pidid seotud kätega piitsalöökidest sundimisel pidama sammu leedukatega, kes eestlaste tagaajamist kartes kiiresti kodu poole ruttasid.

Nad tulid suure kisa ja lärmiga, nagu see leedukail oli ikka viisiks. Nende vanem Sülgate, suur, must ning karvane mees, olles end toreda kasukaga ehtinud, külitab põigiti reel, mida vedasid kaks tugevat hobust. Kuna lumi oli igas paigas sügav, siis liikusid leedukad määratu pikas hanereas kahe mehe kaupa kõrvuti, püüdes tallata üksteise jälgi. Vangisid veeti aga väe keskkohas, kus liikus ka Sülgate regi.

Olgugi et leedukad olid sõdimishimuline rahvas, olid nad üsna armetult relvastatud: enamik mehi oli varustatud ainult oda või kirvega, kuna mõõka kandsid üsna vähesed. Ka polnud nende seas märgata mingit korda, vaid nende liikumisel oli kisa ja lärm nõnda vali, et seda võidi isegi kaugele mitmete penikoormate taha kuulda.

Puhuti siin ja seal vajus mõni vangidest väsinult pikali sügavasse lumme, kust teda sunniti piitsalöökidega tõusma. Kes ei suutnud end enam jalule ajada, see kägistati seal samas tee ääres surnuks. Määratul hulgal kokku aetud veisekari liikus aga näljasena ammudes edasi, sundides ees sammuvaid leedukaid aeg-ajalt peatudes tagumisi järele ootama. Kõik see ajas Sülgate nõnda vihale, et ta ühtepuhku kärkides pidi sundima oma rahvast ruttama. Külades laiali olevate ugandlaste üle saavutatud võit oli tulnud leedukaile üpris kergesti, suurendades veelgi Sülgate uhkust.

Seotud kätega sammus teiste Eestimaalt püütud vangide seas ka Lüübeki kaupmehe tütar Gertrud, kel seljas olid samased rõivad, nagu neid kandsid eestlaste naised. Olgugi et ta seni oli elanud eestlaste juures orjuses, tundus talle

see põli siiski paremana kui nüüd leedukailt oli oodata.

Pärast kinnivõtmist Nogardi kaubateel oli ta mitu suve ja talve elanud eestlaste seas toreda Otepää kantsi all nende vanema Kubeli majas. Algul, kui teda sinna toodi, oli ta kibedasti nutnud, paiguti langenud meeleheitel ning jäänud koguni haigeks. Kuid Taevane Isa ei tahtnud teda veel enese juurde võtta, vaid jättis siiski elama. Algul lasti teda üsna rahulikult nutta, söödeti ja ei sunnitudki tööle, ainult ta ilusad pikad juuksed lõigati peast ning ta sunniti kandma lihtsaid orjatüdruku rõivaid. Majarahvas, kelle juurde ta oli sattunud, oli karm, sõnades ja tegudes vali, kuid siiski mitte asjatult kuri.

Et ta ei osanud eestlaste keelt, siis algul oli tal raske nende tahtmisest aru saada. Ja kuna talle oli tundmatu ka kudumistöö, mida teised naised ja tüdrukud tegid, siis pandi teda päevast päeva ringi ajama raske käsikivi või jällegi pidi ta uhmrisk suurmeid tõukama.

Gertrud, kes seni oli harjunud töötult elu ülalpidamist saama, nüüd aga raskesse ihuorjusesse sattus, ei suutnud kuigi palju ära teha. Ta käed läksid rakku, küünealused veriseks ja puna hakkas ta põskedelt kaduma, olgugi et ta võis süüa lihtsat, kuid rammusat rooga nõnda palju kui tahtis. Enam kui ränk tööorjus kurnas teda mure ja kurvastus omaste pärast; tuletades neid ühtepuhku meelde, ei leidnud ta kunagi rahu. Ta ei teadnud, kas ta isa veel elas või oli juba surnud, mis sai rüütel Danielist ja lellest, kui ta nende juurest ära viidi. Kõik see oli talle teadmatu ning tume, ja et ta ei osanud majarahva keelt, et nendeltki pärida, siis võis ta ainult mitmeti arvata ning hirmu tunda. Algul pesitses temas siiski põgus lootus, et teda kas lunastatakse eestlaste käest välja või et tal enesel õnnestub siit kuidagi põgeneda. Kuid päevad möödusid, neist said kuud, siis läksid isegi aastad mööda, ilma et tal oleks õnnestunud orjusest pääseda.

Kui ta pikkamisi oli õppinud aru saama eestlaste keelest ning oskas seda ka ise kõnelda, pandi ta valvama majaüleva pödurat ema, kes tõbisena lamas lavatsil ning tahtis, et keegi nooremaist istuks ta kõrval. Ja nii pidi ta ööd ja päevad tema juures istuma, teda ümmardama ning kuulama ta pajatusi, õppides seega eestlaste keele päris selgeks.

Kui ta juuksed kasvasid uuesti pikaks, ei lõigatud neid

enam maha nagu harilikul orjatüdrukul, vaid lasti tal ennast nendega ehtida.

Pereisa Kubeli kolmest pojast oli kõige uhkem ning nägusam Aulemb, kange ning igal pool hakkaja mees, nagu seda Gertrudki oli märganud. Oli temal kangust kontides, julgust südames ning mõistust peas, olgugi et ta oma isa poegadest oli kõige noorem. Kunagi ei jäänud aga ta pilk peatuma tüdrukuil, ei oma külast või kihlakonnast, ei kaugemalt toodud orjadelgi, vaid alati kõndis ta neist uhkesti mööda. Kuid võõrsilt toodud Gertrudi, selle nägusa orjatüdruku pihal jäi ta silm tihtigi peatuma, nii et Gertrud hakkas teda koguni pelgama.

Kui siis saabus suvise pööripäeva öö ning külarahvas ruttas vainule põletama vanu paate, nagu seda iidse kombe järgi põlvest põlve tehti, kinnitas Gertrud oma hõlmad vöö vahele, võttis karaskitega täidetud võörkoti õlale ning hiilis külast välja, et hakata Üksküla poole matkama. Vahepeal oli ta jõudnud kuulda, et lõuna pool asub Väina jõgi, kus kristlased olevat enestele suure linna üles ehitanud. Sinna minna ta seekord nõuks võttiski, et ometi kord omaste juurde tagasi pääseda.

Juba oli küla selja taha jäänud, ainult kostev leelutuskki hakkas pikkamisi vaibuma, ning juba hakkas ta rõõmustama, et pääseb põgenemisega tulema. Äkki aga tuli Aulemb teeäärsest tihnikust välja nagu torm, haaras tal käest kinni ning tõi tagasi koju. Ta viis tema otsemaid oma isa Kubeli ette ning ütles, et tahab seda orjatüdruku enesele naiseks. Kuuldes säärast poja tahtmist, võttis isa lausuda, et ei neil kõlba võõrast sugu naiseks võtta, kuna see toovad õnnetuse majja. Ta ütles pojale, et kui see tahab teda vallatuseks enesele pidada, siis võtku ning olgu temaga rahul, kuid ihusugu ärgu ta temaga soetagu. Sääraselt ei tahtnud aga Aulemb teda võtta, ning nõnda võis Gertrud ümmardajana Kubeli majja edasi jääda.

Missugune põli on teda aga nüüd ootamas, mõtles Gertrud leedukate vahel läbi sügavate lumehangede sammudes. Kogu tee palus ta härdalt Jumalat, et ta võtaks teda päästa või siis saadaks juba rutem surma.

Ta mäletas, see oli hirmsaim öö ta elus, kui need tundmatud mehed tungisid metsiku kisaga külla, kus nad tapsid palju rahvast ning põletasid majad. Kui teda öösi

kole kisa ning kära äratas, kargas ta ehmunult lavatsilt ning ruttas õue, kust paistis tulekuma. Samas haarati ta aga seljatagant kinni, ning kui ta kiljatades ümber vaatas, nägi ta kinnihoidja irvitavat karvast nägu, millel tulekuma punaselt helkis. Ta kaotas mõistuse ega teadnud siis enam midagi. Ärgates leidis ta ennast seotuna õuenurgast, kuhu oli kokku kuhjatud veel palju teisi naisi ja tüdrukuid, kes kõik kisendasid ja kiljusid. Kõik see, mis leedukad nendega tegid, oli nõnda kole, et ta pidi uuesti oma silmad sulgema. Tal enesel oli seelik rebitud puruks, ihu täis veriseid küünistusarme, mis nüüd kõik valutasiid ning talle vaeva tegid. Ise ta ei teadnud, kes need metsalised olid või kust nad tulnud, vaid ainult rahva hädakaabeist suutis ta aru saada, et neid hüütakse leedukaiks.

Tulles külast külla ning usaldades liivlastega peetavat rahu, pidasid leedukad oma öölaagri Toreida läheduses. Hale oli liivlasilgi näha, kuis leedukad nende hõimlasi vaevates mööda sammuvad. Kuid midagi ei suudetud teha, sest leedukaid oli liialt palju koos ning päris asjatu oleks nendega tüli alustada.

Samal ajal olid metsas varitsevad sakslased leedukate viimase öölaagri kohta teada saades luuranud nende teed, mis pidi Ükskülast mööda viima. Ja kui siis järgnev hommik koitma hakkas ning leedukad edasiliikumist jätkasid, olid sakslased koos semgalitega neil vastas, varitsedes teeäärseis võsas, millest leedukad pidid mööda sammuma.

Nähes säärast leedukate lõpmatu suurt hulka, sattusid semgalid ärevusse ning neile tuli hirm peale. Sakslased aga, olles leedukaid juba nõnda kaua varitsenud ning nende pärast külma tundnud, ei tahtnud kallaletungist loobuda. Isegi mitmed lihtsõdijad nende seast tulid pika Konradi juurde palvega, et ta ei jätaks mitte sääraseid jõledaid paganaid nuhtlemata. Paljud neist ütlesid aga koguni nõnda, et parem on minna Kristuse eest auga surma, kui et oma rahva häbiks põgenedes minema joosta. Üksküla Konrad oli tõesti valmis leedukaile peale minema, kui ainult semgalid ei löö kohkuma. Kuid semgalid ajasid vastu, üteldes, et nõnda suure väega taplemiseks on neid siiski vähe.

«Vesthard,» hüüdis Konrad nende vanema poole pöördudes, «kui nüüd sina, kes sa ise olid kõige selle alustaja,

lähed autu põgenemisega minema, siis olgu see sulle igaveseks häbiks! Mina ja mu kaaslased lähme aga julgesti peale, olgu neid nõnda palju kui tahes!»

Nõnda võis ta nüüd ilma suurema kartuseta hoobelda, sest leedukailt polnudki vaja suurt hädaohtu karta, kuna nad liikusid kitsalt ning nõnda pika roduna üksteise järel, et nende lõpp kadus kaugele silmapiiri taha. Sel ajal kui esimesile kallale tungida, poleks tagumised pika vahemaa tõttu suutnud neile õigeaegselt abi anda. Kõike seda märkas Konrad kohe, ning seepärast võiski ta nõnda vahva olla.

Äkki aga märkasid metsa ääres varitsevad sakslased, kuis leedukaist esimesed kaheldes teel peatuvad ning hakkavad uurima inimeste jalajälgi, mida sakslased olid enestest jätnud. Kuna aga tagumised neist pahaaimamatult edasi rühkisid, siis tekkis nende seas ummik, kust kostis vandumist ja kära.

Et esimesed leedukad olid jõudnud metsas varitsejaile juba õige lähedale, siis oli ülim aeg tormata neile peale. Esimesena kargas Konrad sadulasse, tema järel kohe Daniel ja siis kõik teised sakslased. Nad ise ja ka nende hobused olid raudkoorikuga kaetud, kuna orduvennad, keda taplusse viis nende meister Vinno von Rorboach, kandsid õlgadel valgeid, punase mõõga ja ristiga tähistatud mantleid. Nende seas oli lehvimas ka riialaste musta ristiga valge lipp.

Nähes metsast välja tormavaid ratsanikke, pöördusid esimesed leedukad kohkunult ümber ning hakkasid jooksmas oma väe keskkoha poole. Sakslased olid aga peatselt neil kannul ning hakkasid neid raiuma, nii et lumeväli kattus verrega. Säärast õnnelikku lahingu algust nähes võtsid ka semgalid südant ning jooksid sakslaste kannul oma redupaigast kisades välja.

Leedukate väe keskkohas, kus koos veisekarjadega aeti edasi ka vangistatud eestlasi, tekkis määratu suur segadus, kuna sinna nii inimesi kui loomi üksteisega segamini kokku kuhjus. Algul püüdis osa leedukaist küll vastu panna, kuid et taganttulijad, nähes eespool taplust, jooksid iga ilmakaare poole laiali, siis rauges nende ramm õige ruttu; pealegi kohutas neid raudrõivaga kaetud meeste ja hobuste nägemine.

Oleks nüüd leedukate vanem Sülgate olnud vähegi kai-

nem, siis oleks ta oma suure meestehulgaga suutnud paljugi ära teha. Kuid et ta ülemääraselt joodud mõdust oli üsna purjus, siis ei osanud ta teha muud kui aina oma reel karjuda. Aga samuti, kui kõik leedukad oleksid hoidunud vähegi ühte, siis oleks olnud neist raske jagu saada, kuid raudmeeste nägemine ajas neile nii suure hirmu peale, et nad jooksid nagu lambad mööda lumist lagendikku laiali. Õige lühikese ajaga sai neist ligemale tuhat kakssada meest mõõga läbi otsa, kuid seejuures pidid ka semgalid kaotama õige palju. Ainult sakslasist, keda varjas raudrüü, ei saanud mitte ühtki surma.

Samal ajal, millal säärane äge taplus käis, vaatasid seotud kätega eestlasist vangid rõõmuga pealt, kuis leedukaid otsa saab ning kuis nende päästjad võidu peale välja raiuvad. Nende silmis helkis juba kindel lootus, et seekord päästetakse neid leedukate ikkest, ühtlasi tundsid nad suurt tänumeelt sakslaste vastu.

Kuuldes, et leedukate vangid on paganlikud eestlased, kelle elusid pole vaja hoida, hakkasid sakslased armuheitmatu verevalamisega neidki maha lööma, nii et päris hale oli vaadata, kuis kinniseotud kätega inimesi mõõgateraga ropsiti. Küll tõstsid nad oma köidetud käed kaitseks pea kohale ning palusid kisendades halastust, kuid nende käed raiuti ihu küljest ning neid surmati löögiga pähe.

Apla tapmishimuga tormasid nüüd punase ristimärgiga tähistatud orduvennad peamiselt vangistatud naiste ja tüdrukute kallale. Kuna valjud määrused ei lubanud orduvendadel ihulikku kasinust ja puhtust pidades vaadata ühelegi naissoost inimesele otsa, et mitte lihalikku kiusatusse sattuda, siis paganlike naiste tapmiseks polnud neil mingit keeldu. Ja seepärast ruttasidki nüüd oma lihalikke himusid alla surunud orduvennad otsegu hullunud koerad üksteise võidu neid maha lööma, tundes elavate naiste ja tüdrukute puruksraiumisest koguni tiirast lõbu.

Haledasti kisasid ja kiljusid kinniseotud kätega naised ja tüdrukud, kui valgetes mantlites orduvennad neid maha löid. Seejuures ei andnud neist keegi hoopis otsemaid pähe, vaid meelepärasem oli neil torkida oma odade ja mõõkadega vangidele kõhtu, valmistades seega hukatavaile üpris piinarikast surma.

Samal ajal, kui purjus Sülgate püüdis oma saanist välja

ronida, ruttas üks sakslane, nimega Teodorich Schilling, talle juurde ning lõi ta odaga keskpaigast läbi, nii et leedukas rögisedes maha kukkus, hakates seal rabelema. Kähisedes ning verist vahtu ja ila suust välja ajades haaras ta sakslaste odavarrest kinni, et seda külje seest välja kiskuda, kuid siis kadus ta läbipistetud ihust jõud ning ta suri sinnasamasse paika.

Tõmmanud oda tapetu ribide vahelt välja, pistis Teodorich Schilling selle enese kõrvale lumme püsti, hakates siis ta seljast kiskuma toredat rebasenahast kasukat, püüdes seejuures talitada õige ruttu, ennegu haavast voolav veri ta lõplikult rikub. Samas ruttasid ka teised riialased juurde ning nähes tapetud leedukate vanemat, raiusid tal pea otsast, et seda võidumärgina Riiga viia. Visanud Sülgate pea kolksatades rekke, hakati nüüd ka kõigilt teistelt tapetud leedukailt ja nende vangistatud eestlasilt raiuma päid, milledest palju regesid kuhjani täis sai.

Küll kisendas neitsi Gertrud saksa keeles, et ta pole ei eestlane ega leedukas, kuid üldises möllus ei suutnud teda keegi kuulda. Üsna kergesti oleks võidud lüüa tedagi eesti tüdruku pähe maha, kuid üpris õnnelikul kombel sattus nüüd rüütel Daniel talle peale, ja just samal ajal, millal üks mõõgapiste oli riivanud ta rinda, järgnev aga oleks toonud talle kindlat surma.

«Metsaline, mis sa teed,» hüüab Daniel juurde tormates ning tõukab orduvenna sadulast, «sa tapad ju minu mõrsja!»

«Daniel, Daniel...!» kisendab nüüd Gertrud teda ära tundes ning sirutab ta poole oma köidetud käed, siis aga variseb ta mõistust kaotades kummuli maha.

«Gertrud, minu vaene Gertrud, oled see tõesti ikka sina?» ja karanud sadulast, tõstab Daniel ta jalule.

«Rüütel, ära sega,» lausub nüüd eemaletõugatud orduvend Wigbert end jalule ajades, «paganaid ei tarvitse meil hoida.»

«Ta pole pagan, vaid kristlane, nagu meie kõik seda oleme. Ta on minu kadunud mõrsja... Oh Issand, ole sa igavesti kiidetud, et lasksid mul teda jällegi leida!»

Ta haarab Gertrudi kätele ning kannab ta tapapaigalt pisut eemale. Ühtlasi vahib ta ringi, et leida kuskilt rege, kuhu neitsit asetada. Kuid ei — kõik reed ja saanid on täis leedukate röövvara või nende eneste päid, mille tar-

dunud silmad vahivad veriste laugude vahelt jõllitades ette, taha, küljele ja üles, nii nagu iga pea on juhtumisi rekke visatud.

Kandes oma jälleleitud neitsit kätel, jookseb Daniel mööda lumist lagendikku edasi ega oska märgatagi, et ta haavatud rinnast tilgub verd. Ta aina otsib rege, et sõidutada teda kiiresti Riiga.

Sellelt lahingupaigalt said sakslased ja semgalid suure ning rikkaliku saagi, mille kallal nad hakkasid kõike muud unustades rüüstama. Ühtekokku leidus seal palju eestlasilt võetud hobuseid, veiseid, riidekangaid, relvi, vilja, hõbedat ja palju muudki vara, nii et nad võisid kõige selle hea eest Issandat kiites tagasi Riiga pöörduda. Suures võidurõõmus torgati seal mahalöödud leedukate ja eestlaste pead varraste otsa ning pandi need kõigi paganarahvaste hirmutamiseks linnavallidele välja.

3

RIIA MÜSTEERIUM

Riia toompraost Engelbert mõtles kõige enam sellele, kuid kasvatada allaheidetud paganaist ristikirikule sõnakuulelikke lapsi, ilma et neid tarvitseks selleks sundida ainuüksi tule ja mõõgaga, nagu seda ta vend Albert ainuõigeks pidas. Tema oligi see mees, kes kõige esmalt tuli mõttele korraldada Riias suur vaimulik näitemäng, mida vastristitud ehk neofüüdid pealt vaadates võiksid piiblilugudest kõige paremini aru saada ning nende tuuma täielikult mõista. Vaimulik näitemäng ehk müsteerium, nagu seda Öhtumail nimetati, kavatseti lavastada lageda taeva all suurel Riia linna turul, kuhu seks puhuks taheti kutsuda liivlasi ja ka teisi paganarahvaist ümberristitud kristlasi suuremal hulgal ning kus siis näitemängu tegelased pidid piltlikult näitama piiblilugude sisu.

Ja nõnda nagu seda paremaks peeti, seati juba samal talvel Riia turuväljak selleks hästi korda. Sinna ehitati vaatajaile paraja kõrgusega palkidest lavad, et rohkem inimesi ära mahuks. Holmist, Ükskülast, Lenevardest ja isegi Askradi asunike seast kutsuti paljud liivlased Riiga

kokku. Kõik see pidi sündima selleks, et liivlased oma nägemismeele abil õpiksid ristiusu algõpetust õieti tundma.

Peaosade täitjateks näitemängul määrati mõõgaordu vennad, kes seni olid suures laisklemises elanud ning seejärel nüüd rõõmuga valmis olid end liigutama. Heitnud kõrvale oma valged ja pruunid mantlid, kandsid nad ainult raudrüüsid, mis seks puhuks olid hästi läikima hõõrutud. Osa neist oli määratud kujutama Iisraeli sõjamehi, kelle vastu oli üles seatud vilistite väeleer. Mõlemad need vaenupooled pidid hakkama teineteisega võitlema, nõnda nagu piiblis on sellest juttu. Ka Maarja Magdaleena patukahetsejad naised olid selles suures näitemängus jõudumööda teistele abiks.

Seks puhuks olid riialased otsinud eneste seast ühe õige pika mehe, asetanud ta pealaele puust nikerdatud pea mustast hobusesabast tehtud suure habemega, nii et ta näis veel palju pikemana kui ta tõeliselt oli; ning toosama rüütel pidigi siis kujutama vilistite vägevat sõjameest Koljatit.

Liivlased, keda selle näitemängu vahtimiseks oli kutsutud Riiga, seisid nüüd Neitsi Maarja kiriku ääres suurte hulkadena koos ega osanud kogu sellest kometist aru saada ning mõista ta tõelist sisu, sest kometimängud olid ju neile täitsa tundmatud.

«Vaadake, vaadake, kõik kes teie kokku olete tulnud,» hüüdis neile seal liivi keeles munk Mathias, «toosama koletu pikk sõjamees, kes nüüd kahe väeleeri vahel hoobeldes kõnnib, ongi Koljat ise. Kuulake, kuis ta kõneleb, kuulake!»

Ja preestrid koos munkadega, manitsedes rahvast rahulikult kuulama, seletasid nii liivi, läti, semgali, kurelaste ja seelide keelemurdeis:

«Koljat kõneleb praegu Iisraeli laste vastu nõnda: eks ole mina siin vilisti mees, teie aga Sauli sulased. Valige eneste seast üks, kes söandaks üksinda minuga taplema tulla. Kui tema mu maha lööb, siis tahame meie jääda teie sulasteks, kui aga mina suudan tema üle võimust võtta, siis peate teie jääma meie sulasteks ning meid orjama. Tulgu teie seast keegi, kes ei karda!»

Nõnda hoobeldes kõndis see jäledasti pikaks tehtud Koljat mööda lumest roogitud Riia turgu kahe väeleeri vahel edasi-tagasi, hüüdes tundmatuid ladina- ja saksa-

keelseid sõnu, mis õige valjusti kostsid peagu üle kogu Riia linna, olgugi et seejuures ta puust tehtud pea küljes suu sugugi ei liikunud. Papid ja mungad olid aga agarad seletama ning ümber jutustama ta sõnu, kästes rahval tähelepanelikult kuulata, kuis see ülbe mees Iisraeli lapsi teotab.

Kui siis pikk vilistite mees oli kahe väeleeri vahel karjades üsna jäledasti laimanud Iisraeli rahvast, kostis äkki kuskilt kiunuv sarvehäl.

«Vaadake, vaadake nüüd,» hüüdsid mungad ja preestrid oma käsi välja sirutades, «sealt tulebki Taavet, ta tuleb kepiga... ainult kepiga läheb selle pika mehe vastu võitlema!»

Rahvas sirutas kaela ning tagapool seisjad püüdsid uudishimulikult end üksteisest kõrgemale ajada, et näha, mis seal turuväljakul siis õieti sünnib. Ja nad nägidki, kuis kuningas Sauli vägesid kujutavast väeleerist ilmub tühine poisike, kes on õige armetul kombel loomanahkadega kaetud. Hoides käes ainult pikka kõvera otsaga keppi, astus ta aga üsna julgesti rauaga soomustatud mehele vastu.

«See on Taavet, Evrati-mehe poeg Petlemmast Juudamaalt,» seletasid mungad edasi, ilma et liivlased oleksid suutnud kõigist nende sõnadest täiesti aru saada. «Tema läheb nüüd üksinda selle suure Koljatiga taplema, et teda ära võita!»

Mõlemas väeleeris asuvad sõjamehed olid jäänud üpris vaikseks. Ka pealtvaatajad vahtisid hinge kinni hoides ega teinud häält, nii et oli kuulda ainult hobuste üksikuid hirnatusi ja valjaste kõrinat, kui nad rahutult päid liigutasid.

Märgates Taaveti lähenemist, astus Koljat talle vilistite poolelt vastu ning hüüdis nõnda:

«Kas mina olen siis koer, et sina tuled õrritama mind kepiga? Astu aga lähemale, ma tahan torgata sind oma oda otsa ning heita lindudele roaks, häh-hä-hää!» ja ta naeris nii, et ta hobusesabast habe aina värises.

Kõike seda seletati pealtvaatajaile ning ühtlasi tõlgiti neile ka Taaveti sõnad:

«Sina, vilistite mees, tuled minu vastu küll mõõga ja odaga, mina aga tulen sinu vastu vägeva Jehoova ning Iisraeli väehulkade Jumala nimel, keda sina oled võtnud

laimata. Sina, vilistite mees, tea seda, et ainult Jumala käes on tapluse võim ja vägi!»

Ühtepuhku rahvale valju häälega seletades ning tõlkides karjusid mungad end lausa häälest ära. Ühtlasi aga oli neil nüüd paras aeg manitseda vastristituid ning tule-tada neile veel kord meelde, et kogu paganate vastupanemine on üpris tühine ettevõtmine, sest kristlaste seljataga seisab ju kõigevägevam Jumal, kes nüüdki, nagu rahvas seda õige peatselt võib näha, ei keela Taavetile oma abi. Ja tõsi — liivlased, keda Riia turuväljakul oli õige mitmesajapäine hulk koos, nägid nüüd omaenda silmaga, kuid see tühipaljas poisike lähenes üsna kartmatult suurele raudmehele, kes tõstetud odaga talle vastu astus.

Asudes rahvahulga esimestes ridades, vahtis Üksküla sepp Manti kasvava ärevusega, kuid see armetu karjus läheb lausa sõgedast meelest nõnda suure raudmehe vastu. Kuna talle ühtki abilist ei näinud kuskilt tulevat, siis hakkas tal poisikese rumaluse pärast kahju. Ning mitte suutes kauem rahulikult pealt vaadata, kuid see lausa surmale suhu sammub, kiskus ta vöölt oma mõõga ning hüüdis enese kõrval seisjaile nõnda:

«Mehed, ärme laseme sel poisikesel hukka saada, lähme talle appi!» Ja keerutades paljastatud mõõka, tormaski ta koos oma sulastega rahva seast välja, et kaitsta Taaveti osa mängivat poisikest pika Koljati eest.

«Pidage, sõgedad, kuhu te tõttate!» hüüdsid nüüd jähmunud mungad neile järele joostes ning nende hõlma-dest kinni haarates.

«Miks lasete oma südamekareduses minna sel poisikesel nõnda suure sõjamehe vastu?» karjus Manti neile vihaselt. «See raudmees lööb ta ju maha!»

«Ei löö ega tapa... sõgedad liivlased, tema seljataga seisab ju tõeline Jumal!» ja rahvahulgast välja tormanud liivlasi sunniti tagasi tulema. «Pealegi on see ju ainult kometimäng!»

Kui siis ärevusse sattunud liivlased olid rahustatud ning nende seas vähegi korda loodud, võis näitemäng järl-egi jätkuda.

Nüüd nähti, kuid Taavet oma puusal rippuvast paunast kivi võttis ning ta lingusse asetas, seda ümber pea hõõritas ning siis undava kivi Koljati poole heitis, nii et see laksatas vastu ta puust pead. Saanud kiviga pihta,

kuldkus vägev vilistite mees otseti maha, nii et ta ümber olevad raudlestad aina kolisesid ning kübar kaugele eemale veeres. Taavet jooksis aga nobedasti juurde ning, kiskunud Koljatil vöölt mõõga, raius sellega tal puupea otsast maha ja tõstis siis selle kõrgele pea kohale üles, nii et kõik võisid seda hästi näha.

«Kiidetud olgu vägede Jehoova!» kisendasid nüüd Iisraeli lapsed, kuna aga vilistite väeleer hakkas ärevusest kihama ning hirmunult tagasi tõmbuma.

Iisraeli ning Juuda meeste salk, olles koondunud Riia väravate juurde, tõusis nüüd üles ning kõik nad kihutasid oma odasid õieli ees hoides vilistitele suure kisaga peale. Turuväljakul, kus seni oldi üsna rahulikult räägitud, tekkis korraga suur möll ja pöörane kisa, kusjuures hobused kapjade plagisedes ringi kihutasid.

«Vennad, nõnda lüüakse siin meidki maha, jääme sõjlastele jalgu!» hüüdsid liivlased ning hakkasid koos lätlaste ja teistega hirmunult laiali jooksmas, arvates, et see on ikka tõeline taplus.

Kõik nad püüdsid üksteist tõugates ja rüselles rutata lahtiste linnaväravate poole. Küll katsusid mungad ja preestrid neid manitsusega tagasi hoida, kuid kõik see ei aidanud üldises möllus enam midagi.

«Pidage, sõgedad mehed,» hüüdsid preestrid, «see pole ju tõeline taplus, vaid ainult komet, kus ükski inimene surma ei saa!»

Kuid turuväljakul kisendavate vilistite ja nende vastaste lärm oli isegi juba nõnda suur, et raske oli kogu ses möllus kuulda veel preestrite sõnu, kui nad rahvast manitsesid. Enamik liivlasi ja teisi vastristituid tormas lahtisest Riia linna väravast välja ning hakkas ruttama kodu poole tagasi, joostes suure lärmiga läbi sügavate lumehangede. Ainult väiksem osa neist, kes kohe väravast välja ei pääsenud, jäi ärevuse vaibudes paigale ning vahtis kometimängu edasi, kusjuures teise pildina näidati nüüd ka Heroodeese sõdasid.

Säärast näitemängu, nagu seda Öhtumaa ristikirik õige tihti oma rahvale korraldas, oli tulnud pealt vaatama ka endine liivlaste vanem Kaupo. Koos oma naise, tütre ja lähimate sõpradega ning sulastega elas ta praegu Riia linnas sakslaste hoole all üsna vaikset varielu, käies iga päev usinasti kirikus ning õppides saksa keelt. Samuti

kandis ta sakslaste rõivaid, nagu oleks ta selle võõra rahva poeg, ning püüdis hoolega järele aimata kõiki nende veidraid kombeid. Ta oli õppinud tundma ka paljude ladinakeelsete sõnade tähendust ning lihtsamal kõnes oskas juba tarvitada sakslaste keelt.

Kuid imelikul kombel ei näidanud sakslased enam ta vastu säärast austust ning lugupidamist nagu siis, kui ta oma kihlakonnas suurvanemana elas. Oma praeguse põlve üle ta siiski ei nurisenud, vaid püüdis tõsise kristlasena ka üsna mõõdukalt ning piskuga läbi ajada.

Enne piiskopi ärasõitu Breemenisse pöördus ta küll palvega tema poole, et talle antaks ristisõdureid, kellega ta võiks vallutada oma kaotatud kantsi ning varanduse, ühtlasi sundida oma rahvas sõnakuulmisele ja tuua ta ristiusu rüppesse tagasi.

«See on hea nõu, mida sa oma südames kannad, mu poeg,» kostis piiskop lahkesti ja kastis keelega õhukesti huuli, «kuid pea meeles, et veel ei ole vili nõnda küps, et võiksime seda kõrre otsast lõigata. Las me kogume veelgi jõudu, sina aga varusta end kannatuse ning pika meelega, ja küll siis ükskord tuleb paras lõikusaeg, millal suudame kõigi paganarahvaste üle võimust võtta.»

Ja kohe pärast seda õnnistas ta kõiki enda ümber kogunenud riialasi, astus laevale ning purjetas ära ulgumerele, et alles järgmisel kevadel tagasi tulla.

Kaupo, jäädes oma perekonnaga sakslaste sekka elama nagu põgenik kunagi, ootas aega, millal ta võib võitjana koju tagasi pöörduda. Üheks vahelduseks selles kibedas varielus oli talle nüüd see vaimulik näitemäng, mida temagi suure huvi ja hoolega pealt vaatas. Pärast seda tulid aga jällegi igavad talveõhtud, millal ta lähemate sõprade ja sugulaste keskel istudes jutustas neile pikki lugusid oma teekonnast Rooma, rääkides paljudest maa-dest ja kuningriikidest, millest ta oli läbi ratsutanud. Samuti pajatas ta neile ka kõigist maailmaimedest, mida ta Õhtumaal oli näinud. Nüüd aga, elades ainult oma mälestusile, ootas ta suure kannatuse ja igatsusega seda päeva, millal võiks oma kodukohta tagasi pöörduda.

Kevadel, kui piiskop Albert uusi ristisõitjaid ja üht punapäist naist Saksamaalt kaasa tuues jällegi Riiga saabus, juhtus seal Kristuse sõjateenistuse orduvendade seas häbiväärne lugu, mis oli nõnda jõle, et paljud riialased seda kuuldes pidid lausa jahmuma. Kuid säärane patt eksib ju ikka enamasti sinna, kus lihalikku inimest sunnitakse ülemäärases keeldumuses elama, nagu seda Liivimaa sõjaordu valjud määrused vennaskonnalt nõudsid.

Eksinud orduvend oli üks sääraseid, kes üsna kerge-meelselt oli vennaskonda astunud, ilma et ta enne seda oleks end igati läbi katsunud, kas ta on ka küllalt küps suutma neist valjudest määrusist täpselt kinni pidama. Nagu tookord Riias üldiselt arvati, oli päris peasüüdlane tolles jõledas loos muidugi saadan ise, kes ühe mõõgavenna oli saatnud nõnda suurde kiusatusse, et ta lausa sõgedast meelest oli juhtunud tegema ordumeistri ratsahobusega hirmsat pattu.

Kui nüüd piiskop päralt jõudes sellest koledast loost kuulis, siis süttis ta viha nõnda suuresti põlema, et ta klaskis otsekohe see eksinud vend tulesurma kätte anda.

«Kahju on mul toredast araabia ratsahobusest, et pean tedagi saatma tuleriidale,» kurtis ordumeister, «ja kõike seda ainult selle hullu tallisulase pärast.»

«Ära karda, mu poeg,» lausus seepeale piiskop, «kas sul siis ei ole mõnd vana vigaseksaetud hobust, keda võiks tuleriidale saata?»

«Kuigi oleks, isa, siis ütle, mida minagi hakkan selle teotatud hobusega peale, kes meist enam tihkab talle selga istuda?!»

«Mu poeg,» arvas siis piiskop pärast lühikest mõtlemist, «kui sina teda enam ei taha, siis kingime ta Polotski vürstile, las venelane ratsutab temaga...»

«Polotski vürstile...?»

«Just, mu poeg. Kuna mul on juba ammu tahtmine Polotski Vladimiri südant kingitustega pehmedada, sest ta on muutunud liialt tigidaks, et tema maksualuseid liivlasi eneste poole võidame, siis oleks sinu araabia ratsu talle nüüd parajaks kingituseks.»

Säärase targa ning kasuliku kavatsuse vastu polnud ordumeistril midagi ütelda. Õige peatselt leiti ka tulesurma saatmiseks üks vana äraaetud hobune, kes niikui-nii oleks tulnud õige peatselt hukata.

Eksinud orduvenna hukkamispäeva hommikul rammiti keset Riia linna turuväljakut õige pikk sammas maasse, selle ümber laoti määratu suur puuriit, mille vahele topiti õlgi. Pärast sääraseid ettevalmistusi asetati riidale ohvriks määratud hobune, kelle tagumised jalad köideti raudahelatega samba külge, et ta valu tundes ei kargaks tulest välja. Eksinud orduvend pandi aga talle selga istuma ning seoti sinna kinni.

Säärasele koledale vaatemängule ei kutsutud enam liivlasi, et need võiksid näha, kuis üht saksa soost kristlast hukatakse, vaid ainult linna kodanikud eesotsas ordu vennaskonnaga võisid tuleriida ümber aset võtta.

Hukatav, kes oli juba köidetud ohvriks valitud hobusele selga, oli kõigest sellest nii sõgestunud, et ta kisedas, karjus ja rõõkis nagu meeletu, püüdes end köidikuist vabastada. Lõpuks aga, nähes hukkamise paratamatust, jäi ta rahulikumaks ning võttis ordu preestervennalt jumalaarmu vastu. Leides ühtlasi tee Issanda juurde, leppis ta kõigega ning jäi vaikides surma ootama. Suure rahvahulga keskel asetsedes tundis ta aga ühtlasi oma jõleda teo pärast ka häbi, nii et ta ei tihanud kellelegi otsa vaadata.

Sünge vaikimisega vahtisid orduvennad eesotsas piiskopiga pealt, kuis üht nende seast hakatakse tulega hukama. Paljud neist pidid nüüd südame värisedes sel paigal seisma, kuna nemadki polnud patuta. Et nad aga olid osanud oma eksimusi salajas pidada, siis ainult seepärast ei sattunud nemadki tuleriidale.

Piiskopi märguande järel toodi konvendihoone köögist suure hõõgpanniga tuliseid süsi ning puistati need puuriidale, kus kõige esmalt õled tuld võtsid. Kohe seejärel hakkasid ka haod pragisedes põlema ning tuli loitis ümberringi. Hobune tõstis pea, hakkas rabelema ja kargas siis kisendades tagumistele jalgadele püsti, kuna mees ta seljas hakkas tuleleitsakus valjusti karjuma.

Punapäine Magdalena von Engelhart, kelle piiskop oli enesele Liivimaa üksindusse sohinaisena kaasa toonud, istus oma kambri akna juures ning vahtis uudishimulikult säärast hukkamist pealt. Näidates end seega pooleldi avalikult rahvale, oli ta seks puhuks ennast toredasti ehtinud: seljas kandis ta rohelisest siidist ülerüüd, mille käised olid nõnda laiad, et kui ta juhtus kas või kärbse

eemalepeletamiseks tõstma käe silmnäo juurde, siis kuldbrokaadiga kanditud käisesuu ulatus tal veelgi põlvedeni. Puusade ümber kandis ta kullaga läbitikitud punast vööd, mille kokkuköidetud otsad alla rippudes ulatusid kuni jalalabani. Kogu rüü ise oli altpoolt kämblalaiuselt kuld-karraga kanditud, niisama nagu seda oli kaelaavagi. Õlgadele oli ta heitnud punase hõlstiku, ääristatud valge siidiga. Peas kandis ta kullaga ilustatud kärnilist võru, mille ülemise ääre külge oli kinnitatud peagu läbipaistev valge rätik, mis seisis kohevil nagu vaht. Kõrvalestade küljes rippusid kuldsed rõngad, täis ehtekive, kuna ümber käerandme oli ta keeranud peenikese ahela, mille küljes rippus tilluke kullast krutsifiks.

Kõike seda, mis nüüd turuväljakul sündis, vaatles ta algul üsna rahuliku ükskõiksusega pealt, sest tulega hukkamisi oli ta oma kodumaalgi näinud. Kui aga tules kõrbev inimene ja loom hakkasid kisendama, siis tõmbusid ta huuled naeratades irvi ning ta kummardus üle akna-serva veelgi rohkem välja, et paremini näha. Alles siis, kui mehe ja hobuse hädakisa oli vaibunud ning kogu ümbrust hakkas täitma vänge kõrbehais, kattis ta nina rätikuga ning tõmbus aknalt tagasi.

Veel kaua hõõgusid tuletukid, kuni lõpuks neistki ei jäänud enam muud midagi järele kui ainult tuhk, mis alles kuumana kanti linnavallide taha, kus pilluti tuulde laiali.

Ordumeistri tore araabia hobune, kelle asemel pidi hoopis teine loom süütult oma elu jätma, ehiti nüüd toredate rakmete ning leidega, pesti ja küüriti puhtaks ning võiti hästilõhnavate õlidega, et teda siis toreda kingitusena Polotski vürstile saata.

4

VALITSEJA MURED

Riia linnas, kus ehitamine jätkus endise hooga, võidi tihti näha piiskopi elutoa aknal naist, kel olid punased juuksed ja rohekad kassisilmad. Kuna Riias oli seekord naissugu üpris vähe, siis vahiti teda suure uudishimuga, ning isegi paljud orduvennad pidid tema pärast oma

antud töotusest üle astuma. Seejuures polnud aga riialasile sugugi teadmata, et piiskopi armualune, kes temaga kõiki inimlikke paturõome jagas, on saksa aadlimehe Donat von Engelhardi abielunaine.

Algul oli Magdalena von Engelhart koguni tõrkunud Liivimaale tulemast, kartes, et äkki ilmub ta mees Jeruusalemmast siiski tagasi ning võib siis vihahoos talle truudusetuse eest kätte tasuda. Kuid piiskop Albert, vägagi osavate sõnadega mees, oskas kõiki sääraseid kartusi tühjaks ajada ning tõi ta ikkagi kaasa.

Juba paar aastat tagasi oli koos ristosõitjatega saabunud Riiga teine piiskopi vendadest, nimega Teoderik, kes oli õiglane ning vapper sõjamees, olgugi, et vennad tal kuulusid vaimulikku seisusse. Nähes nüüd, et vend Albert, hoolimata oma kõrge ametist, on toonud kaasa teise mehe abielunaise, kellega ta siin Liivimaa üksinduses peagu avalikult maitstes keelatud paturõomu, muutus ta seeütle pahaseks ning tegi talle koguni etteheiteid, et selle poolest ei taha ta oma alamaile sugugi eeskujuks olla. Kuid ikka oskas piiskop ta meelepaha teisale pöörata, üteldes, et see naine elab tema juures üsna karsket ning kasinat elu, olles talle siin ainult heaks seltsiliseks.

Oma venna Teoderikuga, kes peale muu oli ka väga nägus mees, pidas nüüd piiskop üht hoopis iselaadi plaani, tahtes, et ta kosiks Polotski vürsti õe. Kuna Polotski Vladimiri kui tulevast vaenlast pidi ta ikkagi kartma, siis oligi piiskop võtnud nõuks sugulussidemete sõlmimisega enesele ta sõpruse kindlustada. Teoderikuga oli ta seeütle juba varem rääkinud ning vend oli sellega ka päri, üteldes, et kui see vürsti õde talle meeldib, siis on ta kosimisega nõus. Ja nüüd, millal piiskopi saadikud olid alustamas teekonda Polotski vürsti juurde, oli neile peale kõige muu rääkimise antud ka käsk järele kuulata, kas Vladimir on nõus andma oma õde Liivimaa piiskopi vennale naiseks.

Enne saadikud jõudsid Riist lahkuda, ruttas Teoderik oma piiskopist venna juurde, et ütelda end Polotski vürsti õe kosimisest lahti, sest ta oli saanud kuulda, et sel on ainult üks leseks jäänud õde, seegi inetu ning vana. Ta astus oma venna kambrisse ning ütles:

«Vend, nii nagu ma ühelt kaupmehelt äsja kuulsin, on Polotski Vladimiri õde, keda sa tahad kaubelda mulle

naiseks, vana, inetu, ihust jäme ning nõnda paks, et ta kaaluvat koguni enam kui kaks meest kokku.»

«Aga mis siis sellest...» kostis piiskop oma ilmlikule vennale otsa vaadates, «naiseks võid teda ikkagi võtta.»

«Kuidas võin ma kosida säärast naist, kes kaalub kaks meest üles?»

«Miks sa siis ei või...?»

«Ja pealegi veel, kui meie ei oska teineteise keelt.»

«Keel ei tähenda midagi, selleks on meil olemas tublid tõlkijad. Peaasi ainult, kui sa ta enesele saad.»

«Ei, säärast naist ma ei taha, minu meelest oleks ta lausa jöle!»

«Jöle,» kordas piiskop oma nooremale vennale otsa vaadates, «aga kus see au...!»

«Au,» kordas Teoderik ägedasti, «mis au see mulle teeb, kui kosin kahe mehe jämeduse vene naise?»

«Au olla kuninga õemes.»

«Ei, vend, kui sul teist naist mulle pakkuda ei ole, siis säärast ma ka ei taha,» ning Teoderik vaatas vennale trotslikult otsa.

«Eks vaatame, vennas, kuulame veelgi, vahest leiame sulle vürstikojast mõne teise,» arvas siis piiskop, püüdes igati venna vastu lahkust näidata, et teda mitte enneaegu pahandada.

Laskunud pingile, jäi Teoderiku pilk peatuma oma venna töölaual, millel asetsesid avatud palveraamat, merevaigust nikerdatud palvepärlid koos tillukese krutsifiksiga ja pärgamendile joonistatud Riia linna plaan. Äkki aga pööras ta oma näo baldahhiiniga kaetud voodi poole, sest talle tundus, nagu kihistaks keegi seal vaikselt naerda. Ja samas, märgates vaiba all lamavat inimesekogu, muutus ta üsna pahaseks, et keegi on siin seda kosimise lugu pealt kuulamas. Ta aimas otsekohe, et see pole keegi muu kui punapäine Magdalena, kes nüüd tema üle irvitab. Olles pahane venna peale, kes oma armukese kuuldes säärast juttu kõneles, lausus Teoderik voodile osutades:

«Mu vend, arvasin, et olen sinuga ainult kahekesi, nüüd aga näen, et siin lamab veel keegi kolmas, kes on meie juttu pealt kuulanud.»

«Ole mureta, see on ju meie oma inimene,» kostis piiskop ning pilgutas vennale kavalasti silma.

«Vend, ütle, miks oled sa võtnud selle naise enese süngi magama, jätkates siingi oma endist pattu,» küsis nüüd Teoderik äkki.

«Kuidas, endist pattu...?»

«Kas sellest on veel vähe, et sa Breemenis rikkusid temaga abielu, vaid nüüd oled ta kaasa toonud, et ka siin oma patuelu kõigile avalikult näidata.»

«Armas Teoderik, taltsuta oma asjatut ägedust,» lausus piiskop kätt venna õlale asetades, «minu vaimulik seisus ei luba mul ju abieluks naist võtta, nõnda nagu sina võid seda teha. Ja seepärast peangi ma ainult salaja maitsma neid rõõme, millest ükski inimene ei taha ilma jääda.»

«Ning seega eksitada teise mehe naist?»

«Magdalena mees on juba ammugi surnud.»

«Surnud, nõnda ütled sina ja see eksinud naine, kelle patuhimuline ihu su süngis praegu puhkab!»

«Mu armas vend, sa tead ju isegi, et ka mina olen inimene, oleme mõlemad sinuga ühe ja sama lihaliku ema lapsed, ning seepärast peitub minuski neid inimlikke nõrkusi, mida juba ema rinnapiimaga oleme eneste sisse imenud. Ei või sa ju tahta, et mina oleksin pidanud elama samasugust jõledat elu nagu too mees, keda sinugi silmade all tulesurmaga hukati?!»

«Mille poolest oled sina vähem süüdi kui see mees, kelle sa ise tuleriidale saatsid?»

Piiskop vaikis, kusjuures ta rind ägedast hingamisest tõusis ja vajus.

«Vend,» jätkas Teoderik, «kuna oleme ühe ja sama ema lapsed, ühest ja samast nisast imenud rinnapiima, siis ütle mulle nüüd otsekohele, kust on pärit sinul säärased inetud kombad?»

«Kombad...?»

«Just, mu vend!» ja siis voodile osutades, kus vaiba all lamaja hiirvaikselt nende juttu kuulas. «Sina ise oled seda väärt, et sind koos sellega, keda siin oma süngis varjad, tulesurma kätte antaks!»

Nüüd liikus voodivaip, selle serv kerkis ning punasejuukseline naine vahtis pooleldi heitunult, kuid ühtlasi ka suure uudishimuga piiskopi vennale otsa. Ilma et ta oleks lasknud end selle kiimalise naise pilkudest eksitada, jätkas Teoderik noomimist:

«Meie, ilmlikud, oleme kõige selle pärast väga rõhutatud ning ootame sinu ümberpöördumist. Enne piiskopi aujärjele asumist kartsid sa pisut ikkagi Jumalat, kuid nagu nüüd näib, ei karda sa teda enam üldse!»

Surudes oma õhukesti huuli tugevasti kokku ning laskudes veidi ettepoole küüru, lausus piiskop Albert oma vennale tigea naeratusega otsa vaadates:

«Minu armas vend, kui me mõlemad oleme ükskord põrgus, siis võin ma, kui aga soovid, sinuga oma koha vahetada.»

Õiglas vihas sülitas Teoderik vennale näkku, pöördus järsult ümber ja väljus kambrist, kuna aga piiskop toollile istuma vajus.

Tõsi, Teoderikul on õigus, mõtles piiskop enese ette põrandale vahtides, ta teab ning tunneb kõiki oma inimlikke nõrkusi. Kuid mida võib tema sinna parata, et ta on loodud ka oma himusid orjama. Mitte kuidagi ei suuda ta neist vabaneda, olgugi et püüab seda kõigest hingest teha. Rõõmuga tuli ta siia Liivimaa üksindusse, lootes, et siin suudab ta teda unustada. Kuid mida kauem ta temast eemal viibis, seda ägedamini hakkas igatsus tema järele tal südames kisendama, ning lõpuks pidigi ta enese rahustamiseks tooma selle naise kaasa. Nüüd aga tunneb ta temast tüdimust, ta on temast koguni väsinud ning oleks valmis teda kas või Breemenisse tagasi saatma.

Ja jällegi riivas piiskopi pilk süngis lamavat naist, kes oli pööranud enese kummuli ja nuuksus nõnda ägedasti, et ta kogu kehast vappus.

«Magdalena,» lausus piiskop, ühtlasi tundes, et ta on siiski selle naise võlude kammitsas, millest ta lõplikult ei suuda vist mitte kunagi vabaneda.

Enese jõuetust tajudes tahaks ta vahel teda koguni peksta, peksta kuni ta valge ihu muutub veriseks, et siis lakkuda ta haavad jällegi terveks. Oh jõledust, mõtles piiskop Albert, kui sügavale võib inimene oma himude sisse langeda!

Naine nuttis edasi, ta hakkas süngis koguni vähkrema ning kisendas valjusti.

«Magdalena,» kordas piiskop ta juurde rutates ning silistas ta pehmet ihu, «Magdalena!»

Äkilise liigutusega tõukas aga naine ta enesest eemale ning lausus:

«Mine, ma ei salli sind!»

«Magdalena, Magdalenake...!»

«Mine eemale, sa pole kellegi mees, lased mind enese kuuldes teotada!»

«Aga Magdalena, see oli ju minu oma vend.»

«Vend, kas tema tohib mind siis teotada?»

«Muidugi ei tohi, aga mida võisin ma teha...?»

«Teha,» kordas naine. «Haaranud laualt kas või lühter ning löönud sellega talle pähe!»

«Löönud oma vennale pähe, Magdalena, kas võiksid sa seda soovida, et ma oleksin talitanud nõndasama nagu Kain?!»

«Iga rüütel oleks seda teinud, olgu ta seejuures nõnda alatu kui tahes.»

«Rüütel,» pomises piiskop Albert, «kuid mina pole ju mitte rüütel...»

«Ja just seepärast ma vihkangi sind, et sa pole kellegi mees...»

«Magdalena, sa petad... sa ei vihka mind?» lausus piiskop ning puudutas ta katmata õlga.

Kuid äkilise liigutusega raputas naine ta enesest eemale ning ütles läbi hammaste:

«Ära puuduta mind!»

«Magdalena...!»

Nüüd kargas naine istukile, ta silmad sätendasid ning õhukesed ninasõõrmed värisesid ärritusest. Kuid just säärasena tundus ta kõige ahvatlevamana, nii et piiskopil oli raske kiusatusele vastu panna. Naine rabeles, sülitas talle näkku, küünistas ning tahtes koguni hammustada välgutab hambaid nii, et need löid laksudes kokku. Nõnda rabelesid nad teineteise kallal, kuni tusk mööda läks ja nad mõlemad üsna leplikult naerma hakkasid.

Veelgi ei lakanud Riias kivikõlksatused ja vasaralöögid — linna ehitamine jätkus endise usinusega. Ja seepärast kostsid kirvelajatused ja vastastikused hõikamised päevast päeva läbi lahtise akna ka piiskopi tuppa, kus ta tavatses laua ääres mõtiskella oma tulevase vürstiriigi vägevusest. Kõik ta mõtted olid aga kibedad ning süda täis sappi, et paavst keeldus veel ikka kinnitamast teda peapiiskopiks. Ja ometi oli ta siin täiesti iseseisev, valit-

ses omaette nagu vürst kunagi ning ehitas oma kiriku-riiki, kuid millegipärast ei tahtnud paavst teda ülendada. Ja ikka enam ning enam hakkas ta aimama, et kõige selle taga peitub teiste kiriklikkude aukandjate kadedus, mida puhutakse paavstile kõrva.

Ühel päeval, kui ta nõnda omaette mõtteid mõlgutades istus, teatas ukse taga vahti pidav ordusulane, et Lenevarde laenumees rüütel Daniel palub sisseastumiseks luba.

«Laenumees, Lenevardest,» kordas piiskop Albert kõlalt ning andis siis peanoogutusega märku, et kaugelt tulnud rüütel tema ette lastaks.

Daniel astus üle kirikuvürsti läve. Näost oli ta tublisti pruunistunud, aga ühtlasi olid näkku tekkinud ka väikesed kurrud. Ta kummardus piiskopi ees ning suudles tema kui oma laenuisanda kätt.

«Mu poeg, mis uudiseid sa mulle tood?» küsis piiskop oma pilku temale heites.

«Isa, ei midagi uut, kuna elan viletsate liivlaste seas, kes kõik veelgi kohendavad oma eluasemeid, mis läinud suvel neil tuhaks põletasime. Elan oma väheste kaaslastega nagu üksik hunt nende seas, kus meil ei ole mingit rõõmu ega troosti. Kuid siiski elame kõik seal leplikus üksmeeles, hoidudes tegemast kellelegi paha. Ainult korra tulid leedukad varahommikul äkki sinna ning oskasid meid üsna tugevasti tüüdata, kuid Jumala abiga ajasime nad lõpuks jällegi tagasi.»

«Kuidas seal paganlusest pööratud rahvas ristiusust kinni peab?»

«Keda oleme ristunud, on sõnakuulelikud ja truud, kuid armuõpetusest ei tea nad praegu veel midagi, olgugi et eesotsas preester Danieliga teeme nende seas äratustööd. Jutluse kuulamiseks puudub neil aeg, sest, oh isa, nagu sa isegi tead, on nad oma eluasemete üleskohendamisega kibedasti töös. Oma ihurammuga püüame aga mitmes paigas palvekodasid püstitada.»

Siludes pead, küsis nüüd piiskop õige pikaldaselt, nagu midagi meenutades:

«Ja mida teeb sinu naaber Kukenoisi Vjatško?»

«Vjatško, eks tema sõlminud ju sinuga käeandmise läbi leppe, ning seega pole temalt vaenu karta. Peale leedukate tühistamise hirmutuskäikude on Lenevardes praegu kõik

üpris rahulik — inimesed teevad oma igapäevast tööd ning õpivad Jumalat paluma. Ja seepärast, oh isa, tulingi ma nüüd sinult kuulama, kunas kavatsed sa tigidate eestlaste vastu sõjakäiku ette võtta?»

«Eestlaste vastu?» ja piiskop jäi üllatunult oma kõige nooremale laenumehale otsa vahtima. «Ei, seda ei tohi me teha!»

«Ei tohi...» kordas Daniel kõlatult, «aga nemad on ju kõige õelamad paganad, kes tunnevad kristlaste piinamisest lõbu.»

«Kui me seda teeksime, siis langeksid nad kõik korraga meile kaela, ning siis oleks meil raske nende eest oma noort linna kaitsta, mida nüüd nõnda suure hoolega ehitame. Selleks kulub veel aastaid, ennegu suudame säära-
rast sõjakäiku ükskord ette võtta.»

«Isa,» hüüdis Daniel piiskopi ette põlvili langedes, «minu mõrsja, auväärne neitsi Gertrud oli otepäälaste juures orjuses, kus teda nõnda koledasti vaevati, et ta on jäädavalt kaotanud mõistuse!» Ja siis nuttes nagu väeti laps: «Ma ei suuda seda enam kannatada, kõik see nõuab hirmsat tasumist!»

«Sinu mõrsja,» pomises piiskop, «kui ta on aetud hul-
luks, siis ainult Jumal võib teda aidata.»

«Kõik olen teinud: iga päev palunud Jumalat ning küsi-
nud ka tarkadelt abi, kuid miski ei aita! Ja nüüd ootan ma veel igatsusega kättetasumise päeva!»

Nüüd liigatab piiskopi eluruumi vaheukse eesriie, mille tagant rohekas silm piilub noort rüütli, kes parajasti vii-
bib oma laenuisanda juures.

«Mees, sa oled ju rüütel, sul on laenuks oma maa ja rahvas, miks oled sa siis ühe tühipalja neitsi küljes oma südamega nõnda tugevasti kinni, et tema pärast end nõnda kurvastad.»

«Isa, ta mõistus on segane...!»

«Siis oota, mu poeg. Tuleval sügisel kutsume Saksist siia uusi asunikke, ühtlasi toome kas või mitu laevatäit tüdrukuid, kelle seast ka sina võid enesele ühe tubli naise leida. Seniks aga otsi enesele ristitud liivlaste seast mõni tüdruk, kes aitaks sul oma üksildast elu rõõmsamaks muuta.»

«Isa, peale oma äravalitud mõrsja ei taha ma mitte kedagi...»

«Nõdrameelne tüdruk pole ju kellegi mõrsja.»

«Teisega pattu teha ma ka ei taha.»

«Ei, sa eksid, mu poeg, see pole kellegi patt, kuna oleme siin kõik Issanda nime kuulutamiseks väljas. Ainult siis teeb inimene pattu, kui ta oma mõttes seda teha kavatseb. Teades aga, et kõik, mis ta ette võtab, teeb ta ristikirikule kasu toomiseks, siis ei saa keegi tema tegusi patuks pidada, nõnda nagu on seda apostlik isa ise oma aujärjelt meile ütelnud.»

Üpris imelikenä tundusid nüüd Danielile piiskopi suust tulevad sõnad. Ja kuna temal kui kohtlasel sõjamehel oli raske nende täit tuuma mõista, siis kuulas ta päris vaikselt, oskamata midagi kosta.

«Jah, poeg, nõnda on lugu,» lausus piiskop jätkates, «eestlastega praegu tüli alata on liialt varajane — oma ristikiriku pärast ei tohi meie seda veel mitte ette võtta. See oleks säärane mõtlematu väärsamm, mida meil tuleks hiljem kibedasti kahetseda.»

Nõnda lohutas ning manitses piiskop Albert oma vasalli ning saatis ta siis õnnitlustega tagasi kaugele metsade keskele, kus ta koos oma sulaste, preester Danieli ja mõis-
tuse kaotanud neitsi Gertrudiga elas, olles liivlasile pea-
lesunnitud isandaks.

5

POLOTSKIS

Palju aastaid oli jõudnud sellest ajast mööduda, kui Üksküla vanem Ako vangina Saksamaale viidi ning seal raskesse orjaikkesse heideti, kust väljapääsu enam loot-
a polnud. Algul kõneldi temast küll palju, kuid pikkamisi hakati tedagi unustama ning ta nime ei võetud enam iga päev suhu.

Pärast seda, kui sakslased olid ka ükskülalasi nende majade põletamise ja põldude laastamisega raskesti karis-
tanud, ei julgenud rahva seast enam keegi häält tõsta. Hirmuga kuulati nüüd kantsis asuva pika sakslase sõna, lasti tal rahulikult korjata kümnnisevilja ning mõista, eneste üle kohut, mis piiskopi vastutulekul toimus ena-

mikus siiski vanade tavade järgi, nõndapalju kui see ei käinud ristikiriku huvidele vastu.

Ühel päeval ilmus aga Ükskülasse kerjus, kes ümbruses oli täiesti tundmatu. Ülemäärasest nälgimisest oli ta ihu kurnatud ning täis kärnasid, kuna seljas kandis ta kõdunenud räbalaid. Kõige esmalt astus ta küla sepa nõgisesse kotta, kus palus enesele palukese leiba, mis talle ka anti. Tulnud sealt uuesti välja, läks ta sepikoja taga kasvava suure tamme alla, kus maha istudes hakkas oma leivapalukest sööma.

Nähes, et tundmatu kerjus on võtnud ta läve juures aset, tekkis Mantil äkki kahtlus, kas ta pole luuramiseks siia saadetud. Kuid kes võis teda saata — leedukad siia tulla ei julge, kuna kardavad sakslasist raudmehi, sakslasil enestel pole aga luuramist vaja, sest neile on niigi kõik paigad avalikult näha. Kuid siiski, mõtles Manti edasi, liialt saladuslik näib olevat see mees, olgugi et ta ise on üsna armetu. Kuna ta oma kahtlustusist kuidagi võitu ei saanud, tuli ta sepikojast välja ning astus kerjuse juurde, et teda tähelepanelikumalt vaadelda.

«Ako, kas oled see tõesti sina? Sina, kes oled tulnud kerjusena minu majja?» hüüdis ta siis ja pillas vasara maha.

Kerjus naeris kähisedes ning küsis omakorda:

«Jah, Manti, aga mis on sündinud meie külaga — ma näen siin aina uusi maju, ning ka sinu kodu pole enam endine.»

«Ako, sina oled tulnud tagasi, sina...» lausus Manti ta kõrvale laskudes ning teda käega puudutades, «oled see ikka tõesti sina?»

Ja nii nad istusid seal suure tamme all kõrvuti maas, üks aina imestusega pärides ja teine naerda kähistades.

Lõpuks, kui Mantil esimene üllatustuhin möödas oli, hakkas ta omakorda seletama:

«Kõik oli maha kistud ja põletatud, vanem, kes sa oled tagasi jõudnud ja näed siin uusi eluasemeid. Katsusime oma pisku jõuga sakslaste tahtmise vastu tõrkuda, nemad aga võtsid ette ja põletasid kõik meie kojad maha. Kuid mitte ainuüksi meie küla, vaid ka Lenevarde ja Askradi asunike õued tehti tuhaks. Sinugi kojast ei jäetud midagi järele, kuid talgutega ehitasime sellegi üles, et sinu leskedel oleks, kus asuda. Endises suuruses ei suutnud me

aeda enam üles kohendada, sest töid ja toimetusi oli igaühel palju. Kui sa sinna pole veel jõudnud minna, eks siis lähme vaatama,» ja Manti tahtiski tõusta.

«Ei,» lausus Ako teda käest tagasi tõmmates, «jäägu seekord mul nägemata, sest kui külarahvas mind märkab, siis pääseb kisa minu tagasitulekust enneaegu lahti.»

«See on õigus,» pomises Manti ning hakkas siis õhinal pärima, kuis Ako oli pääsenud võõrsilt tulema ning kuis suutis ta sealt veel koju jõuda.

«Raske oli see tee, hing kippus kinni jääma, kuid viha ei andnud oigamiseks mahti, lükkas kogu aeg nagu astlaga takka, ja nii ma jõudsingi lõpuks tagasi, olgugi et selleks kulus aastaid!» ütles Ako kähisedes ning ta kondised käed tõmbusid rusikasse.

«Ako, kui sina oled jällegi meie seas, siis tõuseme kõik uuesti nagu üks mees!» hüüdis Manti tuliselt ning kargas püsti.

«Et meid jällegi veriselt nuheldaks, hä-hä-hää!» kähistas Ako ning raputas pead.

Imelikuna tundus Mantile Ako, kel ei näinud enam olevat endist südidust. Milleks ta siis üldse tagasi tuli?

«Nüüd peame hoopis kavalamad olema,» seletas Ako edasi, ning ühtlasi meenus talle ta äraandlik naine Airi, keda ta omaenda käega karistas. «Mitte lasta vaenlasel enesest ette jõuda, vaid äratada teda varahommikul ise.»

Istudes suure tamme varjuliste lehtede all maas, jutustas siis Manti tagasitulnud vanemale kõigest, mis tema äraolekul oli juhtunud. Ta rääkis, kuis toreid alasedki tõusnud üles nagu üks mees, kihutanud Kaupo eneste seast minema, valinud Annu poja vanemaks ning ei laskvat nüüd kristlasi enestele ligigi.

«Annu poja,» üllatus Ako, «vanemaks on ta ju noor.»

«Tõsi, ja seepärast ei ole paljud temaga rahul.»

«Valisid ja pärast ei ole rahul, seega teevad nad ju iseendid jällegi nõrgaks.»

«Eks sääraseid lugusid ole ennegi juhtunud, kuid nagu kuuldub, hoiduvat paljud nende seast endiselt Kaupo poole, tahtes teda tagasi.»

«Ja Kaupo, kus tema nüüd asub?» päris Ako.

«Tema elab pagulasena Riias, õppides seal sakslaste rumalat keelt.»

«Koera kombeid...!» urises Ako ning küsis äkki: «Ja

mida võttis venelane Vjatško teha, kas tema tuli oma rahvaga teile appi?»

«Appi,» ja Manti naeratas mõrudasti, «sõlmis käeandmisega sõprusleppe piiskopiga, vaat säärane oli tema appitulek.»

Kuuldes seda, vajus Ako pea rinnale, kuna ta silmis hakkas vihatuli hõõguma. Ümberringi pole enam kuulda muud kui kibedat sõnamurdmist. Tõesti on ristiusk teinud inimesed nõnda alatuks, et nad üksteist aina ära annavad. Kibe kahetsustunne vaevab ta südant, et ta üldse käis säärase mehe juures, nagu on seda Vjatško, kes ei pea oma sõna, vaid õgib selle tagurpidi ise jällegi nahka.

«Polotski vürst Vřadimir on aga hoopis teistsugune mees, ladina kristlastega ei liitu ta kunagi, vaid kogu aeg elab nendega tiges vaenus,» lausus Manti ning rääkis Akole, kuis alles mõni aasta tagasi oli Vladimir tulnud Polotskist Ükskülla, kus ta korjanud elanikelt makse ning kinnitanud, et see paik kuulub igavesti temale ning et ainuüksi temal on õigus siit maksu võtta. «Osa ta rahvast käis aga koguni Riia all sakslasi hirmutamast.»

«Ega siis midagi muud,» lausus Ako, olles kõike seda vaikides pealt kuulanud, «kui katsume otsida polotsklasega liitu ning küllap siis tema abil suudame sakslasist ikkagi võitu saada.»

«Kindlasti,» möönis Manti, «polotsklane appi, toreid lased kaasa — ja siis ei jää Riia linna kividest enam ühtki oma kohale!»

Pika teekonna väsimusest hästi välja puhunud ning Manti saunas end õige tublisti vihelnud, pani Ako enesele uued rõivad selga, kärpis juukseid ja pügas näokarvu, nii õige peatselt omandades jällegi inimese näojume. Pärast seda hakkas ta mitmete paremate meestega, kellele salamahti end tunda andis, metsatihnikus nõu pidama. Palju kõneldi ning arutleti seal omavahel, anti vastastikku töotusi ning lubati ühiselt jällegi vastu hakata, kui selleks on saabunud paras aeg. Ühtlasi valiti saadikud, kes läheksid appi kutsuma Polotski Vladimiri, kellele lubati sel puhul anda isegi suuremat alistumismaksu.

Kui siis salajane nõupidamine oli lõppenud ning kõik soovid omavahel räägitud, ajas Ako enese uuesti püsti ning lausus meestele nõnda:

«Teadke, et äraandmise seeme, mida kristlased igas

paigas külvavad, on hakanud idanema meiegi hõimude seas. Seesama äraandmine heitis mindki orjaikkesse, kust ma ainult suure hädaga välja pääsesin. Ja seepärast, mehed, vaadake nüüd kõik üksteisele otsa, kas ei ole äraandjat meiegi seas?»

«Ei ole,» kuuldus hääli siit ja sealt, «ainult Kirian ja Laian, keda sakslased on võtnud ülendada ning seadnud meile vanemaiks, on petliku meelega. Nende eest oskame aga end hoida.»

«Aga samuti ärge usaldage oma naisi, nende sõnad on kerged komistama.»

«Ei kuule nemad meilt midagi — häda on õpetanud vaikima!»

Pärast sääraseid töotusi ning lubadusi asus Ako koos mõningate saatjatega tee, et veel kord kutsuda venelasi sakslaste väljaajamiseks appi.

Suurte metsade ja rabade taga asus Polotsk, kuhu Ükskülast oli kõige hõlpsam pääseda piki Väina jõe ülespoole purjetades. Polotski õu, mida igast küljest piiras kõrge sammaldunud puutara ja neljatahksed tornid, oli alati inimesi täis nagu suur Nogardki, olgugi et ta oli sellest palju väiksem.

Ka Polotskis oli sakslasil oma kaubaõu, ning seepärast oli sealgi liikumas igast ilmakaarest tulnud rahvast, kes kisades ja lärmates pidas suurt aastalaata. Palju oli seal rahva hulgas kõndimas ka vürsti družinnikuid, kes punaste võrelitega ilustatud kuubedega uhkeldades sõimasid igaüht jäledate sõnadega, kuna Vladimir ise oli andnud neile suupruukimiseks vabaduse. Kuid ühtlasi oskas ta olla ka üsna ettevaatlik maaisand, sest mitte ükski linna vahi-tornidest, mis asetsesid pistandiku servadel ning olid pil-pakatustega kaetud, ei olnud kunagi ilma valvurita.

Ühel suvisel päeval, olles kaubapoodide juures teinud oma hariliku jalutuskäigu, pöördus Vladimir üpris tusa-sena tagasi eluruumidesse. Saksa kaupmehed olid teda jällegi vihanud, kuna nad keeldusid talle võlgu müü-mast, üteldes, et see on omavahelise lepingu järgi neil kõvasti keelatud. Keelatud või mitte, jäägu see nende omavaheliseks asjaks, kuid tema on ikkagi vürst, kunin-gas sellel maal, mida nad tallavad, ja temale ei müü nad

kalevit võlgu. Uuh, ja vürst raputas vihaselt pead, olles valmis andma sakslaste kaubaõue sulgemiseks käsu.

Kaupmehed olid aga säärasegi katsumise vastu valmis, teatades Vladimirile, et kui ta seda teeb, siis talitatakse Visbys ja ka teistes kaubalinnades tema inimestega nõndasama. Nad ei võinud ju müüa vürstile lõpmatuseni võlgu, kuna ta oma endisi ostusid ei mõtelnudki tasuda. Võlgu müümise keeld käis aga kõigi kohta, olgu ta siis harilik inimene või koguni vürst.

Ja just tolsamal päeval, millal saksa kaupmehed olid säärasel kombel Polotski Vladimiri pahandanud, saabusid sinna liivlaste saadikud. Kõige esmalt paigutasid nad oma ratsahobused ühte peatusõue, millest Polotskis ei olnud kunagi puudus. Pärast seda andsid nad vahimeeste kaudu teada, et on tulnud kummardama vägevast Vladimiri ennast, paludes end tema palge ette viia.

Kuulnud liivi saadikute tulekust, käskis polotsklaste kuningas nad kohe enese juurde tuua, lastes neil ainult enne seda oma eeskojas üsna kaua oodata, nagu seda igaüks püüab teha, kui ta tahab ennast teistest vägevamaks pidada.

Polotski vürst Vladimir, suur, laiaõlgne ning tulipunase habemega mees, kes muidu poleks laiduväärne olnudki, kui ta oma ettevõtmises oleks olnud pisut usinam, võttis lõpuks liivlased oma aukandjate keskel istudes vastu. Ta kuulas nende soovi nagu vägev valitseja kunagi, ilma et ise oleks seejuures palju oma suud pruukinud.

«Tuleme liivlaste saadikuina sind kummardama, oh suur ning vägev Vladimir,» lausus Ako, tehes koos oma kaaslastega sügava kummarduse vürsti ees, «tulime sulle kui oma ülemale isandale sakslaste üle kaebama.»

Kõiki neid sõnu tõlkis Vladimirile ta kõrval seisev diakon Stehvan, kes maailma rahvaste keelemurrakute oskamises oli hästi osav ning kelle abi vürst võõraste vastuvõtmisel alati kasutas.

«Kuigi meie maal juhtus rahutusi ka varem, oh vägev vürst,» jätkas Ako, «siis oli see tihti meie omavaheline asi, mis samal kergesti jällegi lõppes, nagu ta algaski. Kuid sellest ajast, millal sa lubasid ladina kristlasil asuda Väina äärde ning andsid nende preestreile seal elamiseks voli, külvatakse meie keskel alati vaenu.»

Vladimir vaikis, lastes ainult söömisejärgseid rõhatusi kuuldavale.

«Aga vähe veel sellest, vaid pärast seda, kui sa andsid neile loa ehitada Väina kaldale Riia linna, toovad nad ikka uusi väehulki maale ning peavad meie keskel alatist sõda, nii et keegi meist ei saa enam rahupõlves elada.»

«Kuidas, mina lubasin,» urises nüüd Vladimir ning avas suure kuumuse tõttu kuuehõlmad, «mina ei ole lubanud asutada neil ühtki linna.»

«Aga ometi on nad seda teinud,» vürst. Ühe kui teise kihlakonna kisuvad nad eneste kätte, olgu see siis meelituse või ähvarduse teel, nagu nad tegid seda sinu käsuluse Vjatškogagi, kes sõlmis nendega igavese rahuleppe.»

«Ma tean, kõik see, mida teie siin räägite, pole mulle enam uudiseks,» lausus Vladimir troonil jalgu välja sirutades. «Käisin minagi oma väega Riia juures, kuid et sellest võis tõusta suur tüli, siis pidasin arukamaks tagasi tulla.»

«Halvasti tegid, vürst, üpris halvasti, et sa Riia linna maha ei põletanud, seda saad hiljem veel kibedusega kahetsema,» ütles Ako ja raputas pead. «Kõigest sellest on aga sakslased veelgi südant võtnud ning nüüd nad peavad end hoopis suuremaiks isandaiks kui oled seda sina, kelle nime nad ei luba meil enam suhugi võtta.»

Säärased kibedad sõnad, mida Ako oskas üsna õieti valida, käisid polotsklasele üsna valusasti südamesse ning ta vajus mõttesse, kuna ta silmis hakkas vilkuma kurjaennustav tuluke. Kas siis tõesti need teutoonlased, nagu neid ladinlased nimetavad, on juba muutunud nõnda ülbeiks, et nad hakkavad teda ta enda rahva silmis alandama. Kuid olgu ta viha nüüd nõnda suur kui tahes, ei tohi ta seejuures ka unustada Riia piiskopi raudväge, kellest on raske võitu saada.

«Vürst,» jätkas Ako pärast lühikest hingetõmmet, «peat-selt purjetab piiskop tagasi Saksamaale, kuhu ta viib ka suurema osa oma väest, kes ristikirikut teenides on juba aasta aega meie hirmuks Liivimaal elanud. Riiga jäävad ainult mungad ja need vähesed ordurüütlid, kes Öhtumaa kirikule on vandunud igavest truudust. Tule oma meestega meile appi, võtame need mahajääjad õnneks ning teeme Riia linna maatasa, et seda enam kunagi poleks meid ähvardamas.»

See oli uus mõte, millest Vladimir nüüd õhinal kinni haaras, nagu ta sääraseil puhkudel alati tegi, aga ilma, et ta kunagi oleks suutnud ühtki oma ettevõtmist lõpule viia — enne tüdines ta sellest. Kui aga vahel juhtus ta kõrval asuma keegi, kes teda ühtepuhku tagant õhutas, siis võis ta oma ettevõtmisid ka õige kaugele jõuda.

Lüües puunuiaga vastu laest rippuvat vaskset pada, kutsus vägev Vladimir kõiki läheduses viibivaid vojevode ja oma poega enese juurde kokku, et nendega üheskoos hakata uue sõjakäigu ettevõtmise üle aru pidama. Koos sõjaülematega ja lähemate omastega tuli sinna ka ta võtmehoidja, kel suur võtmekimp vöö vahel rippus. Olles oma sinise kuue käised küünarnukukeni üles käänanud, jäi ta käsi ristamisi rinnale seades suure tähelepanguga kuulama, mida isandal neile seekord ütelda on.

«Lapsukesed,» ütles vürst, kui kõik tähtsamad mehed olid tema ümber kogunenud, «olite kõik mul kaasas, kui käisime Livoonia maal sakslasi kimbutamas. Kuna seekord meie kaldalt lastud nooled ei küündinud üle saarelinnuse müüri lendama, siis, leppides palja hirmutamisega, tulime tagasi. Kuid nagu mu kõrval nüüd kuulevad, oli kõigest sellest ikkagi vähe, sest minu maksualuseid koorimavad teutoonlased endiselt kümniseviljaga. Ja seepärast tahangi ma nüüd minna neid päris tõsiselt nuhtlema.»

«Batjuška, mis sa paganliku tšuudi pärast lähed nüüd kristlastega taplema,» hüüdis vürsti võtmehoidja vahele, «Kristuse süda läheks seda kuuldes haledaks...»

«Need häbematud teutoonlased ei lepi ju mitte ainuüksi tšuudiga, vaid nüüd nad on hakanud kõigi kuuldes teotama ka mind!» lisas vürst üsna ägedasti.

«Nuhtlema neid peaks,» arvasid mitmed vojevoodid, «kuid nüüd suvisel ajal on ju Riia linn sakslasi kubinal täis, nii et meie ei suuda nende vastu midagi ette võtta.»

«Aga siin seisavad mul truud alamad,» ja Vladimir osutas liivlasile, «nemad teavad kinnitada, et ladinlaste piiskop hakkab peagi koos oma sõjaväega maalt lahkuma. Ja kui neid siis sinna üsna väheselt maha jääb, oleks meil paras aeg neid pigistama hakata.»

«Tõsi, aeg oleks nüüd paras,» ja vojevoodid hakkasid omavahel arutlema, «praegu on Väina suurte sadude tõttu ääreni vett täis ning seega läheksid meie lodjad üsna

hõlpsasti pärivett alla, ilma et kuskil oleks vaja kinni jäämist karta.»

Saatnud liivlased tagasi peatushoovi teeväsimust puhkama, hakkas Vladimir sõnaviijaid väe- ja moonakogumiseks igale poole laiali saatma. Ühtlasi käskis ta kõigest sellest lihtrahva seas esialgu vaikida, et sõjasõnum enne aegu riialaste kõrvu ei ulatuks ning need siis kogu ta ettevõtmist nurja ei ajaks.

Kuid samal ajal, kui Polotski õues oli hakatud tulevaseks sõjakäiguks kibedaid ettevalmistusi tegema, ilmus sinna üsna ootamatult Riia piiskopi saatkond eesotsas preester Dietrichiga. Kõik nad olid sinna saabudes väga rõhutatud meeleolus ning nägid välja üpris armetuina ja väsinuina, kuna olid pidanud poole sellest pikast vahe- maast jalgsi läbi kõndima. Leedu teeröövlid olid langedud neile peale ning võtnud hobused, paremad rõivad ja kõik muu hinnalise vara käest, nii et nad saabusid päralt peagu kerjustena. Ainult kaasasolev raha, mille Dietrich oli suutnud üsna osavasti oma ihuurgu ära peita, oli neil õnneks alale jäänud.

Kui siis nemadki Vladimiri kotta viidi, langesid nad seal kohe tema jalgade ette kummuli maha. Nähes äkki sakslasi säärasel ootamatul kombel enese juures, küsis Polotski vürst üsna kurja nägu tehes, milleks on Riia piiskop neid tema juurde saatnud.

«Oh vägev Polotski vürst Vladimir, tulime rahu ning sõpruse kinnituseks sinu juurde,» kostis Dietrich ning jätkas põrandal põlvitades: «Vägev Vladimir, kõrgeauline Liivimaa piiskop Albert saadab Riia linnast sulle oma tervitused, ta õnnistab sinu kui kristlase iga ettevõtmist ning palvetab iga päev sinugi eest. Ühtlasi ta soovib, et sinu ja tema vahel rahu ja sõprus igavesti edasi kestaksid, nagu see kristlikkude valitsejate vahel on kohane. Minuga saatis ta sulle kingituseks kallihinnalise araabia tõugu mähahobuse koos täieliku sõjavarustisega, kuid, oh vürst, pööra oma pahameel jällegi paganate poole — leedukad röövisid teel meilt sinule määratud kallid kingitused!»

«Leedukad,» kordas Vladimir, kuna ta tihedad kulmud pahameeles kortsu tõmbusid. Siis hakkas ta saadikuilt päralt, kuidas ning kus paigas röövlite kallale tulek juhtus.

Kõigest sellest võttis preester Dietrich diakon Stehvan suu läbi õige pikalt ja laialt seletada.

«Ütlete end tulevat rahu ning sõpruse kinnituseks minu juurde,» lausus Vladimir, olles ühtlasi tusane, et leedukate pahategemise läbi on ta toredast kingitusest ilma jäänud, «kuid samal ajal sepitsevad kõik ladina kristlased minu vastu kurja nõu.»

«Ei, oh vürst,» ütles Dietrich risti ette heites, «kui sa oled seda kelleltki kuulnud, siis on see ainult alatu laim!»

«On see laim, et sunnite Rooma usku minu maksualustele liivlasile vägisi peale?»

«Isand, sind on valesti valgustatud, sest vägisi ei sunni meie oma usku kellelegi, vaid igaühele oleme lubanud valida ning pidada seda usku, mida ta ise paremaks peab.»

«Ja maksud?»

«Maksud on ainult need, mida ristituil oma kiriku ülalpidamiseks tuleb kanda.»

«Kui nad aga peavad piiskopile ja Rooma kirikule maksma, siis ei jää neil ju enam midagi üle, millega minule oma maksu tasuda.»

«Oh vürst, liivlased on väga jõukad, nad halisevad päris asjatult. Ja just seepärast peabki neid rohkem rõhuma, et nad oma vara ei varjaks. Ühtlasi on nad aga liialt kangekaelsed, nagu seda on kõik paganarahvad. Kui aga sina neid ühelt poolt surud, meie aga teiselt poolt vastu rõhume, siis võivad nad peagi muutuda vagasteks nagu talled.»

«Sina, ladinlane, arvad küll nõnda, kuid mina ei taha, et neid sunnitakse kahele isandale maksma,» ja Vladimiri käsi libises tahtmatult mõõgapidemele.

«Oh vägev vürst, ära hakka nende paganate pärast näitama oma pahameelt,» ütles Dietrich käega tõrjudes. «Mis sul juhtumisi nende maksudest puudu jääb, selle võtab Riia piiskop ise tasuda, nii et sul kahju kartmist ei tarvitse tunda. Ära näita tema vastu kurja südant, nagu ühel kristlikul valitsejal ei kõlba teise omasuguse peale salaviha kanda.»

«Ma pole kuri, kuid seda ei salli ma ka mitte, et minu maksualuseid asjatult rõhutakse!»

«Asjatult ei rõhu neid keegi, kõik see on ainult alatu laim, mida on sulle kõrva puhutud.»

«Hoopled, et on ainult laim,» ja Vladimir kargas oma troonilt ägestunult püsti, «siis kuula omaenda kõrvadega!» Ning ta andis juuresolijatele käsu, et liivlased tagasi ta ette toodaks ning sakslastega silm silma vastu seisma seataks.

Liivlased eesotsas Akoga olid hobusetallis heitnud põhkudele magama, kui neile toodi sõnum, et vürst kutsub neid enese juurde tagasi.

«Kutsub meid tagasi...?!» üllatusid mehed end põhulademelt üles ajades ning raagnahast saapaid jalga kiskuma hakates. «Eks lähme siis kuulama, temal on ju siin käskimiseks vägi ja võimus.»

Vahepeal olid Vladimiri suures kojast raudahelaid pidi laetalade küljes rippuvais rasvapottides süüdatud tuled, mille vilkuvate leekide valgusel sisseastuvad liivlased nägid keset koda seisvaid Riia sakslasi. Kohkudes jäid nad neile otsa vahtima, tundes nende seast preester Dietrichi, kes kandis lihtsat mungarüüd.

«Ako,» hüüatas Dietrich jahmunult, «kust said sina siia?»

Ka teised sakslased muutusid liivlasi nähes üpris rahutuiks.

«Ha, ära tundsid, koer!» urises Ako ning pööras siis oma näo Vladimiri poole.

«Liivlased, kõnelge nüüd sedasama, mida teie varem minule rääkisite,» ütles Polotski vürst, istudes punase kaleviga kaetud tugitoolil ihukaitsjate keskel.

Hinganud korra õige sügavasti, hakkab Ako rääkima, osutades seejuures riialasile:

«Sakslased on ainult selleks tulnud meie maale, et siin verist taplust pidades sundida oma usku meile peale. Oh vürst, selleks toovad nad igal aastal meie maale suuri ristisõitjate hulki, kes kogu meie vilja ja karielajad ära õgivad, peale selle aga veel meie külasid põletavad...»

«See on vale, vale!» hüüab Dietrich ägedasti vahele, kuid Vladimir sunnib käetõstmisega ta vaikima.

«See on üks sõjahimuline rahvas, kes ei tahagi muud kui ainult taplust pidada,» jätkab Ako, «ta tahab teisi aina hävitada ning orjastada, et siis ise seda kergemini elada.»

«Kuuled sa nüüd, sakslane,» lausub Vladimir, kui diakon Stehvan on talle kõike seda tõlkinud.

«See on vale,» kordab preester Dietrich valjusti, «mitte meie, vaid liivlased ise peavad enestel orje!»

«Meie ori kõnnib vabalt ringi, keegi ei sunni teda tegema enam kui ta jaksab, teie aga, vaata siia,» ja Ako sirutab Dietrichi poole oma käed, «näed sa neid punaseid armisid, mida tekitasid rauad, kui neid oma käte küljes kandsin.» Ja siis jällegi Vladimiri poole pöördudes: «Oh vürst, kui neil oleks suurem võim käes, siis ei peaks nad sedagi paljaks, et ka sinu põlise omanduse järele oma kätt sirutada!»

«Vägev Vladimir, kas sa tõesti tahad uskuda seda alatut paganat? Ta on ju ainult tühipaljas vang, kes Saksamaalt on ära karanud ning salaja tulnud tagasi vaenu külvama. Ära usu teda!» hüüab Dietrich.

«Eks kinnita nüüd seega temagi sulle, et Riia piiskop laskis mind ahelates viia Saksamaale, kuna tõrkusin tema pealesunnitud ristiusu vastu. Õnnkombel pääsesin sealt tulema, kuid paljud meie vendadest vaevlevad veel nüüdki seal soola- ja rauakaevandustes orjates,» ütles Ako.

«Autu mässaja, sõnamurdja, teotaja...!» karjus Dietrich ägedasti, kuna aga liivlased hüüdsid talle vastu:

«Ise te olete eesotsas oma piiskopiga alatud riisujad, petised ning salakavalad suretjad!»

Ja nõnda tekkiski Polotski vürsti kogas koletu lärm, kusjuures sakslased ja liivlased vastamisi jäledate sõnadega sõimasid ning üksteisele näkku sülitasid. Lõpuks ei suutnud seal enam keegi üksikuid sõnu kuulda, veel vähem siis neist aru saada. Nende suud olid täis vandumist ja sajatusi, millega nad üksteist teotada püüdsid.

Kõigist neist hüüdeist ja ähvardusist mõistis Vladimir siiski aru saada, et liivlaste poolel peaks olema õigus, sest nad on juba ammu ajast tasunud temale väikest alistumismaksu, kuna aga sakslased on ju ikkagi võõrsilt tulnud rahvas. Ja nõnda kalduski tema poolehoid ikka enam ja enam liivlaste poole, olgugi et ta ei lasknud seda avalikult märgata. Nähes aga, et lärmamine ei tahagi vaibuda, haaras ta nuiat ning lõi sellega kolm korda vastu enese kõrval rippuvat vaskset pada, mille kolin tuletas vaidlejaile meelde, et see siin on ikkagi vürstikoda, aga mitte laadaväli, kus igaüks võib oma suu ja kõri tühjaks karjuda.

Käskinud Riia saadikuil asuda ühte peatushoovi, saatis

Vladimir nad oma kojast minema. Kohe pärast seda andis ta ka liivlasile käsu peatuspaika tagasi minna, lubades kõige selle üle ise veel rahulikult järele mõelda ning siis oma lõplik otsus langetada.

«Aga Vladimir, kas sa siis tõesti oled lasknud neil sakslasil muuta oma arukat meelt ning hakkad nüüd kahtlema, et viimati koguni meie ühisest ettevõtmisest ennast lahti ütelda?!» lausus Ako meeleheitliku kibedusega.

«Ei, liivlane, mida ma kord ette võtan, seda ma ei muuda kunagi.»

«Ei muuda, aga ometi läksid kunagi Riia piiramiseks välja, kuid õige peagi heitsid selle kõrvale ning tulid tühjal tagasi. Nõnda võib äkki nüüdki muutuda su meel, ning siis jääksime jällegi sakslaste meelevalda alla edasi.»

«Jää rahule, liivlane, ja mine nüüd puhkama!»

Kui siis liivlasedki olid välja saadetud, hakkas Vladimir uuesti omadega nõu pidama, mida tal nüüd tuleks ette võtta. Kõneldi palju, vahel läksid venelased koguni nõnda ägedaks, et Vladimir pidi ühtepuhku nende vaigistamiseks oma pajataolist kella kolistama. Et sakslasi tuleks nuhelda, selle vastu ei rääkinud keegi, kuid nende vägevuse ees tunti nüüd ühtlasi ka hirmu.

«Isake, meie meeste pole jõukohane teutoonlastega tapelda,» hüüdis vürsti võtmehoidja, oma kaenlaalust sügades, «nemad ja isegi nende hobused olevat kõik rauaga kaetud, nii et ainult koliseb, kui lööd.»

«Tõsi, kus meiesugustel nüüd nendega sõdida, oleks veel et leedukate või tšuudi vastu välja minna, siis iseasi...» arutlesid ülemdružinnikud.

«Lapsukesed, asjatult me nüüd siin nõnda rõkkame,» hüüdis lõpuks Vladimir, «kui sakslased meie pealetungimisest midagi ei tea ja liivlaste toodud sõnum osutub õigeks, et Riia piiskop lahkub kogu oma sõjaväega maalt, keda peaksime siis kartma, ometi mitte nende paljaid linnamüüre!»

«Ega ta kõiki ikka kaasa ei vii, osa jätab maha.»

«Mahajääjatega tuleme toime, ja pealegi on ju liivlased ise meile abiks.»

«Siiski, isake, mõtle veel hästi järele, sest sõda võib kesta ka sügiseni; kui sa aga kõik mehed taplema viid, kes siis koristavad põlde?» arvas vürstiõue võtmehoidja.

«Küllap selle eest hoolitseb Jumal, nõndasama nagu

ta lindudegi eest hoolt kannab. Kui me tõesti ei jõua lõikuseajaks tagasi, las siis naised orjavad seda enam.»

Nõnda näidates oma julget pealehakkamist, käskis Vladimir jätkata sõjameeste kokkukutsumist, aga samuti laadida lotjadesse igasugust moonat ja tarbevara, mida sõjateekonnaval vajati.

Samal ajal lamas preester Dietrich koos kaaslastega peatusõue lakas põhkudel, kus nad hoolega arutlesid, mida võisid küll üleannetud liivlased Vladimirile kõrva puhuda, et ta neid nõnda halvasti vastu võttis.

«Mis seal muud kui peksid kavalal kombel meie peale keelt,» arvas munkadest kõige noorem, nimega Mathias.

«Keelepeksmisest on vähe,» kostis Dietrich, «vaid kõige selle taga peaks olema hoopis midagi muud varjul.»

«Ja seepärast ta oligi meie vastu vali, otsegu hunt.»

«Nagu nägite...»

«Ja tema, olgugi et omamoodi kah kristlane, usub paganid enam kui meid!»

«Kristlane,» kordas Dietrich pahaselt, «ei, säärased, kes ristiusku nõnda kõveriti ajavad, pole kellegi õiged kristlased. Kuid peale kõige tunnen ma nüüd ka selle üle muret, et see Üksküla paganate vürst pääses Lüneburgist tulema. Kuidas ta ometi suutis sellega toime tulla?»

«Mis muud kui et lüübeklaste soolavalmistajad ei pidanud teda seal hoolega silmas.»

«Ei, soolameistrid valvavad hoolega, sest iga tööori on neile seal kallis,» lausus Dietrich.

«Ja pealegi on siit Lüneburgini otsatult palju maad, kuid ometi suutis see koer sealt ära tulla.»

«Suutis, nagu isegi võisite täna siin näha.»

«Selleks pidi tal saadan ise abimeheks olema!» arvas Mathias risti ette heites.

«See on tõsi, mu poeg, ka tema võib vahel imelikke vigureid teha!» möönis Dietrich ning lõi omakorda risti ette.

«Aga mida tuleks meil nüüd teha ning ette võtta?» arutlesid siis vennad jällegi ning olid üpris rõhutatud.

«Ega vist polegi teha muud kui hoiatada piiskoppi, ennegu ta suure merereisi ette võtab.»

«Hoiatada küll, aga mille eest? Kes meist teab, mida polotsklane mõtleb või tahab ette võtta? Ta hoiab ju kõik oma kavalad nõud salajas.»

Ja nõnda vaevas see ootamatu Vladimiri meelepaha ning liivlaste nägemine vürstikojas neid kõiki, kõige enam aga just Dietrichi ennast, et ta ei võinud ühegi sõnumiga oma isandat rõõmustada. Kuna rahutus ta südant vaevas, siis ei suutnud ta ka puhkamisest täit rõõmu ega kosutust tunda.

Varahommikul, kui kikkad Polotski õues alles kirema hakkasid, ärkas Dietrich oma põhuasemel ega suutnudki enam uinuda. Ta vähkres seal rahutult kuni koidikuni, tõmbas siis enesele kareda mungakuue selga ning laskus redelit mööda lakast alla.

Ta kõnnib piki Polotski tänavaid, mis enamikus on kõik veiselõualuudega prügitatud, nii et paiguti tunneb seal jalga astudes valu. Seejuures mõtleb ta aga kogu aeg murelikult, mida teha ning kuidas hoiatada isa, kes võib-olla hakkab juba Riist lahkuma. Saadab ta selleks oma inimestest kedagi siit teele, siis oleks see kohe Vladimiril teada, sest neid tunneb siin ju igaüks. Käskjalga peetaks vahest juba linnavärvavas kinni ning pärast ei saaks ta siis enam siit sõnaviijat saata. Aga kuidagi tuleks hoiatussõnum Riiga ikkagi saata, vähemalt et kuri A'ko on tulnud tagasi.

Mõttesse vajunud hulgub ta turupoodide ja kaubakodade vahel ringi ega märkagi, kuis inimesed hakkavad seal jällegi liikuma. Juba kutsuvad kirikute tornikellad rahvast hommikusele palvusele ja juba hakkavad kaubitsejad lärmi tõstma. Karjused puhuvad sikusarve, veisekari läheb ammudes temast mööda. Turul kiidavad müüjad täiest kõrist oma kaupa, mida aga väljastpoolt tulnud ostjad uurivad esmalt kaheldes õige kaua, ennegu hakkavad hinda pakkuma.

Keset turuväljakut müütatakse sammaste külge aheldatud orje, peamiselt just leedukaid, kelle seas on näha ka üsna nooruke tüdruk. Nõjatudes seljaga vastu sammast, vahib ta kogu aeg otsegu häbenedes maha, kusjuures narmastunud rõivahilbud suudavad õige vaevasealt katta ta ihu, mis hommikuses karguses lõdiseb. Ta tihedad mustad juuksed ripnevad suurte kahludena alla, ulatudes varjama ta rindu, mille kohalt on tal rõivad räbalaiks kistud. Ostjad astuvad juurde, silmitsevad teda, kobavad, küsivad hinda, raputavad siis pead ning sammuvad jällegi edasi. Üks neist lööb teda koguni

piitsaga, mille eest peab aga orjakaupmehele valuraha maksma.

Ta möödub sakslaste kaubapoodidest, kõnetab neis oma kaasmaalasi, kes on üpris himukad tema pajatusi kuulama — mis kaugel Riias sünnib või mida seal tehakse. Mitmeid neist tunneb ta juba ammusest ajast ning need on rõõmsad teda jälle nähes. Ta räägib nendega, kuulab, kas ei ole neil praegu inimest, kes oleks valmis sõnumi- viimiseks Riiga minema.

«Riiga, nüüdsel kibedal tööajal, millal kaup on hooga käest minemas, ei!» lausuvad kaupmehed ja raputavad päid.

Siis aga meenub kellelegi neist, et ta on näinud siin hulkumas üht kerjust, keda kunagi on silmanud ka Riias. Kui nüüd preester ta siit leiaks, siis vähese tasu eest oleks see mees kindlasti valmis ta soovi täitma.

Kuuldes seda, hakkab Dietrich jällegi turul ringi käima, sest kui ta selle kerjuse leiaks, siis oleks see talle otsegu taevast saadetud õnn. Ta rändab kaubapoodide vahel edasi, peatub iga kerjuse ees ning küsib, kas ta ei oska sakslaste keelt. Kuid kõik nad raputavad päid ning pomisevad sõnu, millest tal on raske aru saada. Äkki aga kuuleb ta enese taga saksakeelset hüüdu:

«Oh-oi, ladinlaste preester, kas sa ei taha osta enesele seda leedu tüdrukut, mis?»

Väärikalt pöördub preester Dietrich ning vaatab taha — tema juurde astub Polotski vürsti tõlkija, diakon Stehvan, kes naeratades talle otsa vahib.

«Ei, mu armas sõber,» lausub Dietrich tõsiselt, «tüdrukut ma ei vaja.» Ning pärast õige lühikest mõtlemist: «Aga kui sina teda himustad, siis võiksin ta sulle osta.»

«Säärast kõhna tüdrukut peaksin ma tahtma, ei, mul kodus on palju lihavamaid,» kostab venelane naeratades.

«Mina kui vaimulik ei tohi ega tahagi pidada enesel ei naist ega tüdrukut,» lausub Dietrich.

Vaikides sammuvad nad siis teineteise kõrval kaubapoodide vahel edasi.

«Aga vaata, Riia saadik, kui ilus punane Yperni kalev on siin,» lausub äkki diakon Stehvan Dietrichi käest haarates, «tüdruku asemel võiksid mulle ühe kuuetäie seda kinkida.»

«Võiksin sulle ju säärase heateo teha, aga millega sa mulle tasud?»

«Tasun?»

«Muidugi, egas mitte ainult tühipaljast heast südamest hakka keegi nõnda kallist kingitust tegema.»

«Mina aga arvasin, et teie, ladinlased, olete head-südamlik rahvas ning kingite igaühele, kes aga juhtub paluma.»

«Kui nälginud inimene palub, siis saab ta alati, kuid sinul ei ole ju millestki puudus,» kostab Dietrich ja vaatab kurva pilguga enese kõrval kõndijale otsa.

«Paater, miks on su meel täna nõnda nukker?» küsib siis diakon Stehvan nii ootamatult äkki, et Dietrich koguni kohmetub.

«Mu meel on kurb seepärast,» kostab ta siis end veidi kogudes, «et sinu vürst usub paganlikke liivlasi enam kui meid, kes me ometi kummardame koos temaga üht ja sama Kristust.»

«Tõsi, paater, sul võib ka õigus olla, ja sellepärast ta nüüd ruttabki sõjaga...»

«Sõjaga, vürst tahab alustada sõda, kelle vastu?» ja Dietrich haarab ärevalt Stehvani käe. «Kõnele, vend, kõnele ruttu!»

«Ei-ei, seda ei tohi!» lausub Stehvan ja püüab oma kätt lahti tõmmata.

«Ostan sulle kalevit, ostan terve kuuetäie... kõnele ainult!»

«Ei tohi — siis kaotaksin pea!»

«Ole julge, sõber, keegi ei kuule... hoian kõik ainult enese teada, ainult mu süda leiaks siis rahu!»

Nõnda nad kauplesid üsna kaua, Dietrich mangudes ja Stehvan vastu ajades. Et nad aga seejuures tarvitasid ladina keelt, siis polnud neil vaja pealtkuulajaid karta. Lõpuks siiski hakkas diakon Stehvan pikkamisi järele andma, tingides enesele veel kaatsade võrra kallist kalevit juurde. Ja kui siis Dietrich oli valmis sedagi ostma, ütles ta nõnda:

«Paater, parem juba anna see raha minu kätte, et ma ise ostaksin, sest kui sina mulle ostad, siis võiks see kahtlust äratada.»

Nad pöördusid kaubakuutide tagusesse urkasse, kus Dietrich ladus ühe kummulikäänatud vaadi põhjale mitu

hõbedeenarit, mis Stehvan pärast ülelugemist oma taskusügavusse peitis. Nõudnud Dietrichilt vandetöötuse andmist, et ta ei anna sellest kellelegi teada, nii et see ulatuks Vladimiri kõrvu, hakkas Stehvan sosinal seletama:

«Vürst saatis väekogujad välja, ka moonalaseb ta suures hulgalt kokku vedada, ja siis tahab ta jõge mööda alla purjetama hakata, et hävitada teie Riia linn otse nõndasama, nagu seda babüloonlased Jeruusalemmaga tegid.»

«Minu vend, on see kõik tõsi?» küsib Dietrich kohkudes.

Stehvan noogutab vaikides.

«Oi-oi-oi!» pomiseb nüüd Dietrich ja raputab ägedasti pead. «Ja kõike seda on suutnud need äraneetud liivi paganad oma ässitusega teha!»

Pärast seda, kui ta oli kõik vajaliku teada saanud, jättis Dietrich Stehvaniga jumalaga, tõmbas mantlihõlmad koomale ning ruttas oma kaaslaste juurde tagasi. Koondanud nad kõik enese ümber, andis ta kogu selle kurva sõnumi edasi.

«Aga mis siis meist nüüd saab, isake?» hakkasid mungad hädaldama.

Kuid enesele mõtlemiseks polnud Dietrichil mahti, kõige esmalt peab ta katsuma hoiatada isa, kes juba õige peatselt võis hakata Riia linnast lahkuma. Ühtlasi aga nägi ta selles imelikus juhuses Jumala otsatut armu, mis oli teinud salakavala Vladimiri kavatsused ning kurjad tahtmised avalikuks.

Võtnud tüki pärgamenti, pani Dietrich kõik, mis ta siin näinud ja kuulnud, hoolega kirja; samuti ei unustanud ta ka seda, et endine ükskülalaste vanem Ako, kes kõigi teades oleks pidanud viibima Lüneburgi soolaväljadel, on üsna seletamatul kombel praegu Polotski vürsti õues, ja et küllap tema salakavala kõrvapuhumise vili ongi see, et vürsti viha neile nõnda kõvasti peale käib.

Lugenud kirja veel kord hoolega läbi, keeras Dietrich selle rulli ning hakas jälle muret tundma, kuis seda Riiga saata. Kedagi oma inimestest oleks tal selleks raske võtta, sest kuigi ta pääseks siit salaja minema, siis enne nende ärasaatmist, kui seda üldse enam tehaksegi, kutsub vürst nad kindlasti enese juurde ja küllap ta siis märkab nende seast ühe puudumist.

Ah, kui ta nüüd leiaks selle kerjuse, kellest sakslaste kaubaõues oli juttu, siis oleks ta päris õnnega koos, mõtles Dietrich ummikust väljapääsu otsides.

6

OTSEKOHESED SÕNAD

Juba teisel päeval laskis Vladimir Dietrichi enese juurde kutsuda. Seekord ei kandnud ta sametist rüüd ega istunud ka oma kõrgelasetseval järil, vaid olles end rõngasärgi ja koltšugaga ehtinud, kõndis ta ärritunult mööda karusnahkadega kaetud põrandat. Seejuures puudutas ta käsi ühtepuhku puusal rippuvat mõõka. Seal samas seisis tardunud vaikuses ka kümme-kond družinnikut, kõigil haljad tääkkirved käes.

Hirmunult jääb Dietrich Vladimiri ees seisma, väriseb kummardub ta, aimates halba. Polotsklane vahib nagu murdja talle näkku, uriseb siis midagi oma arusaamatus keeles, ning kohe seejärel tõlgib diakon Stehvan ta sõnu:

«Paater, vürst küsib, kas oled sa saatnud ühe saadiku tema õuest välja?»

Kuuldes sääraseid sõnu, tunneb Dietrich, et ta ots on lähedal. Tal tekib koguni kahtlus, kas mitte toosama tõlkija, kes talle saladuse müüs, pole teda äkki ära andnud. Et ta nüüd üsna rahulikult oma vürsti kõrval seisab, see kinnitab veelgi kahtlust. Kuid ta ei saa aru, miks Stehvan siis nii sõbralikult talle otsa vaatab? Ja pealegi, kui ta tema ära annaks, siis keerutaks ta ju sellega iseenesele nööri kaela.

«Kõnele, paater, aga ainult tõtt!» tõlgib Stehvan oma isanda sõnu ning lisab siis omalt poolt: «Mis aga meie vahel olnud, sellest vaiki rahuga!»

Olles end lõpuks suurest ootamatusest pisut kogunud, kostabki Dietrich julgesti Vladimirile otsa vaadates:

«Jah, vürst, mina saatsin ühe kerjuse, kes oli Holmi kantsi juurest siia tulnud, sõnumiga Riiga, et piiskopile liivlaste siinolemisest teada anda ning et teda hoiatada ärakaranud Ako-nimelise vangi eest, kes praegu kihutab sind tema vastu sõjale.»

Seistes harkisjalu, vahib Vladimir vihaselt Dietrichile otsa, kusjuures ta kulmud tõmbuvad ähvardavalt koomale. Algul ei suuda ta suurest meeleärritusest sõnagi lausuda ning aina võibiseb vihast, kuid siis võtab enese kokku ning pahvatab:

«Sina, sa julgesid seda teha, ilma minu teadmata saata minu õuest saadikut Riiga, sina — alatu kelm!»

«Polotsklane,» lausub Dietrich rahulikult, «eks pea meist igaüks oma isanda poole hoiduma.»

Nüüd annab Vladimir käsu, et tagaajajad Riia poole teeale asuksid ning selle väljasaadetud kerjuse kinni võtaksid.

«Isake, päris asjatu oleks seda teha,» lausub tõlkija oma sõnadega vahele, «nagu ladinlane praegu kinnitab, olevat ta muretsenud oma sõnaviijale ka väleda ratsahobuse, nii et ta peaks juba õige peatselt Riias olema.»

Kuuldes seda, kisub Vladimir vöölt mõõga ning olles vihatuhinas valmis preestrit läbi pistma, kisendab talle näkku:

«Ma tapan su ära, löön maha!»

Kuid preester Dietrich ei tunne enam kartust — õige asja eest on ta alati valmis surema. Heitnud risti ette ning andnud enese Issanda hoolde, vaatab ta märatsevale polotsklasele julgesti otsa. Vladimir ei sõanda siiski lüüa, ta pilk põikleb kõrvale ning tõstetud käsi langeb koos mõõgaga jõuetult alla. Ja hinganud siis õige sügavasti, hüüab ta družinnikute poole pöördudes:

«Talutage ta välja, viige eemale minu silmist, sest muidu löögi ta maha!»

Nagu hagijakari haaravad nüüd vürsti sõjasulased temast kinni ning talutavad ta kisa ja naeru saatel uksest välja. Teda aetakse ja tõugatakse tagasi peatushoovi, kus kaaslased suurest kartusest värisedes teda ootavad. Väravate ette asetatakse aga vahimehed kirvestega, et nad põgenema ei pääseks.

«Minu vennad,» lausub Dietrich põhuhunnikule laskudes ning pühib käeseljaga otsmikult higi, «Vladimir on saanud meie sõnasaatmisest teada, ja nüüd ähvardab ta meid kõiki surmaga.»

«Surmaga?!» hüüavad mungad kohkudes ning ristitavad käsi.

«Jah, mu lapsed, olgu nüüd Püha Neitsi ise meile armu-

line ning tundku meie vastu halastust!» ohkab Dietrich ning jutustab siis kõigest sellest, mis temaga vürstikojas juhtus ning mida ta seal kuulis.

«Aga isake, miks sa siis üles tunnistasid...» hakkavad mungad oma elu pärast hirmu tundes kurtma, «salanud kõik maha ning ütelnud, et sa pole siit ühtki kirja Riiga saatnud.»

«Sõna on üteldud, ei tea isegi, kuidas see suust välja tuli.»

«Ja Vladimir on nüüd väga kuri?»

«Kui meist keegi peaks siit eluga pääsema, siis andku ta piiskopile teada kõigest, mis siin juhtus. Mina ise aga ei looda teda enam oma lihalike silmadega näha!» ohkab Dietrich pead käte vahele surudes.

Heites risti ette, hakkavad kõik ta kaaslased tema ümber kibedusega ulguma: «Oh isa, isa, kas ikka tõesti on meie ots nõnda lähedal!»

Kui siis nende esimene nutuhoog vaibus, hakkasid nad kõik nagu ühel meelel olles Dietrichile nõu andma:

«Isa, sa mine uuesti Vladimiri juurde ning salga kõik maha, ütle, et see polnud mitte nõnda, nagu sa algul kohkudes rääkisid; mine ja ütle, et sa ainult mõtlesid saata, kuid pole seda mitte teinud. Ja egas siis ainult tühipalja mõtte pärast hakata ometi kedagi surmaga nuhtlema.»

«Ei, vennad, eks te tea seda omast käest, et kui ükskord on sõna suust välja läinud, siis see ühtepuhku helisedes edasi lendab. Salata on nüüd juba hilja!»

Samal ajal oli aga ka Vladimir rahutu. Kogu aeg vaevatas teda mõte, et kui Riia piiskop on preestri läkitatud kirja läbi tema kavatsusest aru saanud, siis oleks ju nüüd päris asjatu sõjaga välja minna. Kindlasti jääb ta siis ristsõitjatega Riiga edasi ning seab nad seal tapluse vastu valmis. Sõjas on aga ikka nõnda, et kui sa ootamatult ei saa vaenlast varahommikul äratada, vaid ta ise täies tapluskorras valmis olles sind ootab, siis on ju üpris raske temast jagu saada.

«Üles puua, hukata kõik need kutsikad, kes siit sõna saatsid!» karjub Vladimir sõgeda viha käes märatsedes.

Ja alles nüüd hakkab diakon Stehvan tundma ka enese pärast hirmu, äkki annab ladinlaste paater surmaohu kartusel temagi ära. Ning seepärast, tahtes oma isanda meelt kavalate kõnedega ümber pöörata, ütleb talle nõnda:

«Oh Vladimir, kas sul praegu ongi vaja hakata teutoonidega sõdima? Kuna Riia piiskop asub sinu maksu-aluste liivlaste maal, siis peab ta ilma sundimiseta sinu tahtmist täitma. Sina katsu teda enne ainult käskimisega hirmutada, ning alles siis, kui ta sind ei kuula, hakka sõjale mõtlema.»

Vladimir kuulab oma kirjatundjat, kuid tema kavala-test sõnadest ei suuda ta algul siiski aru saada.

«Eks kuulu sinule see maa, mida liivlased ja teutoonid üheskoos tallavad. Kuula ära nende kaebused ja siis langeta oma otsus nagu tõeline maaisand kunagi.»

«Mis kaebusi suudan ma neilt kuulda — mõlemad kisendavad, et neil on omamoodi õigus,» lausub Vladimir käsi laiutades.

«Saada oma saadikud Riiga, saada nad ka liivlaste juurde, et nad igas paigas kõike oma silmaga järele vaataksid ning siis õiglaselt sulle teada annaksid, kumb pool neist on süüdlane.»

Tõsi, Stehvani sõnades tundub omajagu tõtt, mõtleb Vladimir rahunedes ning laskub oma troonijärile. Säärast parajat nõu kuulda võttes võib ta ju Riia piiskopiga talitada nagu tõeline maaisand kunagi. Ja seejuures poleks tal üldse vaja tülikat sõjakäiku ette võtta, vaid võib üsna rahulikult oma majas edasi istuda ning saadikute tagasitulekut oodates aina magada. Kõigest sellest muutub ta meel aga hoopis lahkemaks, nii et ta koguni rõõmsasti lausub:

«Tõsi, Stehvan, sääraselt ma ju tahtsingi teha!»

Ja kohe pärast seda saatis ta sõnaviijad välja, käskides sõjameeste kogumise ning moona kokkuvedamise seisma panna. Riia piiskopi saadikud aga laskis ta järgneval hommikul uuesti enese juurde kutsuda.

Oodates lähenevat surmatundi, olid piiskopi saadikud jõudnud üksteisele jumalaarmugi anda, mida viina puudusel tehti ainult leiva ja veega. Nende suureks üllatuseks võttis aga Vladimir neid üpris lahkesti vastu, aetas oma lauda ning pakkus suupärast rooga, mille hulgas oli ka paar väntvarrastel küpsetatud pörsast ja jäära. Olles ise kõige paremas tujus, ütles Vladimir seejuures Dietrichile nõnda:

«Mu sõber, sa eksisid, kui saatsid siit oma piiskopile äreva sõnumi. Mina pole üldse tahtnud pidada temaga

vihavaenu, vaid alati elada kõige rahulikumas sõpruses ning leplikus üksmeeles teineteise kõrval.»

Kõik seda rääkis ta selleks, et saadikud hakkaksid jällegi ta rahutahet uskuma ning sellest ka oma isandale teataksid. Ühtlasi püüdis ta libedate sõnade abil igati nende usaldust võita, et siis riialased seda kergemini uinudes nõrgendaksid valvamist. Vaikides kuulas Dietrich ta sõnu ega suutnud polotsklase kiirest meelemuudatusest aru saada, sest alles eile ähvardas ta tigidate sõnadega, täna räägib aga koguni meelitusi.

«Sinu piiskop olgu päris rahulik, vaenu ei soovi ma talle kunagi,» jätkas Vladimir, järades pihku murtud jää-rakoiba, nii et see ta hammaste all aina rogises ning krõmpsus.

«Aga ütle, vürst, mida võtad sa teha nende liivlastega, keda praegu enese juures pead. Oma laimamiste ning salakavala kõrvapuhumisega on nad jõudnud palju asjatut tüli teha.»

«Mis liivlaste nurisemisesse puutub,» kostis Vladimir, mõtlikult iga sõna kaaludes, «siis saadan ma mõned oma inimesed eesotsas diakon Stehvaniga välja, et nad teiega liit koos minnes jääksid peatuma kuhugi ettemääratud paika, kuhu tulgu siis liivlaste vanemad ja ka Riia piiskop ise. Seal toogu igaüks oma hädakaebused ette ning pärast, kui minu inimesed on neid kõiki ära kuulanud, seletame siis ka selle liivlaste loo ning lepime omavahel kokku.»

Olles säärasest vürsti vastutulekust liigutatud, ei märganudki preester Dietrich ta sõnade tuuma, vaid jäades tema tahtmisega nõusse, ütles ta kinnitades:

«Oh vürst, ma loodan, et meie kõrgeauline Riia piiskop heidab selle poolest sinuga ühte; kuid seda palun ma sinult juba nüüd: sinu kojas silmasin üht meie ärakaranud vangi, anna ta minule välja, et võiksin teda tagasi viies piiskopi südant rõõmustada.»

«Vangi,» kordas Vladimir ning tegi imestunud näo, «keda sa sellega mõtled?»

«Ta nimi on Ako, Ükskülast pärit.»

Kuuldes seda, tõmbusid polotsklase kulmud märgatavalt kortsu, ning pärast lühikest mõtlemist võttis ta sõnada:

«Ei, paater, seda ei taha ma teha, sest tema tuli minu

juurde kui liivlaste vaba saadik, kuis võin ma siis nüüd teda vangi panna?»

«Ta on mässaja, alatu ning autu mees!»

«Sinu isanda silmis võib ta seda olla, kuid minu vastu ei ole ta midagi teinud.»

«Usu, vürst, piiskop tasub sulle selle eest rikkalikult!»

Vladimir kahtles ning mõtles kaua. Ta teadis, kui ta nüüd liivlase piiskopile välja annab, siis kahandab ta enese tähtsust nii liivlaste kui ka sakslaste silmis, sest mis maaisand ta siis neile enam on, kui pimesi täidab Riia piiskopi tahtmist. Ning seepärast ta ütleski:

«Ka tasude eest ei taha ma seda teha, sest siis peaksin ju vaba mehe ära müüma.»

«Sa eksid, vürst, vaba mees pole ta mitte, vaid on piiskopi vangl!» lausus Dietrich teravalt.

Nõnda kauplesid nad üsna kaua, kuid kõigile Dietrichi püüetele vaatamata jäi polotsklane oma otsuse juurde kindlaks ega lubanud oma õues ühtki liivlast ahelasse panna.

Pärast seda kui Vladimir ja Dietrich olid omavahel palju rääkinud ning vastastikku teineteist kiitustega meelitanud, andis polotsklane teada, et ta on tulevaste läbirääkimiste paigaks valinud koha, mis asub nii Polotski kui ka riialaste kasutada olevate maade vahel, nii et ühele ega ka teisele poolele ei tekiks alandust, kui nad sinna kokku tulevad. Selleks paigaks pidas ta kõige paremaks Üksküla ja Lenevarde vahel asuva Vooga jõe kallast, mille kohta nad lõpuks leppisidki kokku, et 30. juulikuupäeval tulevad sinna liivlased, Polotski saadikud ja Riia piiskop koos oma inimestega, et siis ühise kokkuleppega kõik senised tülid lõpetada.

«Anname sinu tahtmise piiskopile edasi,» lausus seepeale Dietrich.

«Oma saadikuist määran Stehvani vanemaks,» ütles Vladimir läbirääkimisi lõpetades, «temal olgu seal õigus koguni minu nimel kõnelda.»

Pärast seda andis Dietrich veel Vladimirile töotuse, et järgneval korral saadab piiskop uuesti kingitusi, millest ta seekord leedu teeröövlite süü läbi on pidanud ilma jääma.

Saatnud Riia piiskopi saadikud suure austusega oma õuest minema, hoidis Vladimir liivlasi veel paar päeva

seal kinni, et nad ühtaegu sakslastega ära minnes ei hakkaks nendega teel veriselt tülitsema. Saates lõpuks needki minema, andis ta ühtlasi neile teada, et ta tahab ise kogu selle tüliasja läbi kuulata ning siis oma õiglase otsuse langetada. Ja just seepärast käskis ta neil määratud ajal olla Vooga jõe ääres, kus kõiki tüliasju pidi omavahel arutatama nii, et enam kellelegi ülekohut ei sünniks.

«Vürst, kas säärasest kohtupidamisest on mingit kasu loota,» kahtles Ako ja raputas pead, «sest nagu sa isegi oled võinud näha ja kuulda, ei pea sakslased eesotsas oma piiskopiga ühestki antud lubadusest kunagi kinni, vaid nad püüavad alati kogu hingest kõiki suruda.»

«Liivlane, ära unusta, et mina olen teie kõigi maaisand ja et ka Riia piiskop peab minu sõna kuulama!»

Kodus oled küll vägev hooplema, mõtles Ako ning kargas sadulasse. Ja ilma et ta oleks Vladimirile enam sõnagi lausunud, ratsutas ta oma meeste eesotsas Polotski väravast välja, kuna kirikukellad ta selja taga hakkasid kõmiseses rahvast palvusele kutsuma.

7

TAPETUD MÖRSJA

Peagu igast küljest piirasid suured ning asustamata metsad Lenevarde kihlakonda, mille külad asusid nagu üksikud saared keset padrikuid ja laasi. Lenevarde liivlased ei hoolinud kuigi palju oma põllust ja alemaast. Ainult naised kasvasid kodus rukist, otra, tatart või kaera, kuna kõik mehed käisid laantes küttes karu, põtra, metskulti või koguni tarvast ehk metssõnni, kes neis paikades polnud sugugi haruldane, vaid tihti metsades möirates ringi hulkus. Tigedaid metssigu olid tamikud seal koguni nõnda täis, et oma okasharjuselisi külgesid vastu puutüvesid sügades olid nad need põlvekõrguselt koorest paljaks hõõrunud.

Mõne aastaga, mil sakslased liivlastega tehtud kokkuleppe järgi olid asunud Lenevarde kihlakonnas, olid nad enestele jõudnud seal ehitada suure õue, mis igast küljest oli ristpalkidest taraga piiratud. Keset õue olid nad enes-

tele ehitanud mitmeid nägusaid aitasid ja ühe suure, toreda elumaja, mis oli koguni kahekordne. Ta katus, mille räästad seintest kaugele eemale ulatusid, oli tehtud paksudest kisklaudadest ning nende vahed savi ja samblaga hoolikalt kinni topitud. Majaseinu nii seest kui ka väljastpoolt ehtisid toredad mitmeharalised põdra- ja kõverad metssõnni sarved, mis olid kinnitatud uste ja akende kohale.

Kõigi nende sarvede kandjaid oli piiskopi noor laenu-mehe rüütel Daniel ja ta sulased küttnud metsast, kus nad peagu iga päev koos koerakarjaga ümber hulkusid. Jahilkäimisega püüdsid nad oma elu vähegi rõõmsamaks teha, kuid seega ühtlasi muretsedes ka oma peatoiduse eest, sest liivlased olid üpris visad kümnisemaksu kokku tooma.

Oma viimasel jahiretkel oli Daniel läinud üsna kaugele ääretusse metsa, kus ta alles pärast kolme ööpäeva möödumist tagasitulekule hakkas mõtlema. Üksteistkümmend sulast oli ta seekord kaasa võtnud ja ainult vana Eobaldi nõdrameelset Gertrudi koju valvama jätnud, et ta ise ega ka keegi teine ei saaks talle häda teha.

Olgugi et mõrsja jälleleidmine oli Danielile rõõmu teinud, tundis ta tema pärast ikkagi kurvastust ning ootas kannatlikult seda päeva, millal Gertrudile ta mõistus tagasi tuleb. Ja just seepärast püüdis ta enamasti kodunt eemal viibida, et mitte kuulda ta segaseid sõnu, mis veelgi ta hingepeena suurendasid. Tal oli juba kavatsus Gertrud Saksamaale saata, kuid siis tekkis uus lootusekiir: oli märgata Gertrudi paranemist, sest ta suutis juba üht kui teist oma minevikust meelde tuletada. Tõsi, Daniel teadis, et need härdad palved, mis ta koos oma kaaslastega iga päev taeva poole saadab, ei ole mitte asjatult palutud ning küllap Jumal ometi ükskord ta mõrsja vastu halastust tunneb ja ta mõistuse jällegi selgeks teeb.

Saanud saagiks suure metssõnni, pidid jahilised ta hobuste järel lohistades koju viima — see aga viitis neil palju aega, nii et nad pidid veelgi ühe öö metsas mööda saatma. Säärase suure looma kütmine oli meestelt nõudnud palju vaeva ning neist mitmeid pannud surmaohtu, millest Daniel ainult oma osavuse tõttu oli suutnud pääseda. Peagu igaüks neist oli metssõnnile raudnoole turja ambunud. Kuid säärase tiheda karvaga looma suudab ju

nool maha võtta ainult siis, kui ta luude vahekohast juhtumisi sisse satub ja talle südamesse tungib. Kuid ükski neist nooltest polnud teda õieti tabanud, vaid kõik olid laksatades pörganud ikka vastu ta jämedat konti.

Ja nõnda oligi juhtunud, et kui Daniel metsatihnikus ärasepiiratud tarvast varitses, oli see üsna ootamatul kombel talle selja taha ilmunud ja valmistus puhisedes kallale kargama. Daniel oli aga erk ja väle, nobedasti pöördus ta ümber ning tõstis oma vinnastatud ammu. Nõnda seisis ta silm silma vastu elukaga, kes tõllitas silmi, vehkis ägedasti sabaga ning raputas oma karvast pead. Juba viis raudnoolt oli talle otsapidi turja lastud, ning kõik nad püsisid seal otsegu harjased püsti, kuna nende löödud haavadest veri mööda metssõnni külgesid alla voolas.

Tahes-tahtmata pidi Daniel hirmu tundma, sest oma raudammuga võis ta säärast suurt elukat tappa ainult juhtumisi. Ennegu ta sureb, suudab ta ambuja ikkagi sarvedele tõsta ning teda vastu puud oimetuks paisata. Kuna aga tarvas oli nõnda lähedal, et pagemisestki polnud pääsu loota, mõtles Daniel teda enne ambuda ja siis möögaga talle vastu tormata. Algul sihtis ta elukale otse silma, kuid kartes, et sinna ei suuda tabada, juhtis ta noole metssõnni kurgualusesse ning vajutas hoovale. Ammupael vingatas ja nool lendas valju sopsatusega metssõnnile kurgu alt sisse. Tarvas nõksatas jalust, langetas karvase pea ning hakkas siis ühel ja samal kohal ringi tammuma. Tõmmanud tohlust uue noole, kiskus Daniel jalaraua ja vöökonksu abil ammu uuesti vinna ning laskis veel teisegi noole, mis aga jäi metsalise turjakarvadesse peatuma ega suutnud talle kuigi suurt häda teha.

Ja siis tuli imekiire lõpp: lõrisev koerakari koos sulastega jõudis päralt, tarvas puuriti odadega läbi ning valjusti prantsatades kukkus ta pikali. Aga suur oli see metssõnn, ta lihast võis jätkuda neile õige pikaks ajaks.

Nii mehed, hobused kui ka koerad liikusid väsinult kodu poole. Kõige ees ratsutas Daniel, otse tema kannul kaks noort böömlast, kes nõndasama nagu nende sakslasist kaaslastedki olid ristisõitjaina Liivimaale tulnud, siin aga pärast aastast teenistust liitunud Lenevarde laenumehiga, kes oli neile kõigile lubanud mõisa-jagu maad

anda, kui aga piiskop ükskord talle enesele ta maad kätte mõõdab.

Pärast aeglast edasiliikumist jõudsid jahilised suurele maanteele, mille ääres kasvavad puud olid munkade ristimärgiga tähistatud; mõned neist olid koguni üsna hiljuti koore sisse löödud, sest väljavoolav vaik polnud veel tarduda jõudnud. Mida enam nad oma kodupaigale lähenesid, seda tihedamini olid teeäärsed puud ristimärke täis, sest iga teekäija munga esimesi kohustusi oli neid puutüvedesse raiuda.

Kui lõpuks nende asunduse vahitorn paistma hakkas, tundsid nii inimesed kui loomad ihus kergendust ning kiirendasid sammu. Tugevad väravad, mis alati suletud olid, avati nende ees ning jahilised ratsutasid õue.

«Jumal tänatud, seekord oleme jällegi õnnelikult koju jõudnud,» lausuti kangeil jalul sadulaist ronides.

Preester Daniel, kes koos munkadega neile vastu ruttas, näis üsna murelikus tujus olevat.

«Isa, vaata kui suur metshärg, sellest jätkub meile pikaks ajaks,» ütles üks jahilisi, osutades tarvale, mida hobused parajasti õue lohistasid.

«Tõsi, olete suure eluka kinni püüdnud,» kostis preester ja vangutas pead, «kuid kas ta meie hamba alla enam satubki, kes seda teab.»

Isegi Daniel jäi sääraseid sõnu üllatunult kuulama ega suutnud aru saada, mida preester seega õieti mõtleb.

«Riiast saatis piiskop meile ühe ratsanikuga sõnumi, et liivlased pidavat jällegi meie vastu kurja nõu, ja isegi veel kangemini kui kunagi varem, nii et seekord olevat neilt suurt hädaohtu karta,» hakkas nüüd preester koju jõudnuile seletama, kuna ta kõrval seisvad mungad vaikse peanoogutusega ta sõnu kinnitasid. «Sõnatooja ütles, et piiskop manitsevat meid suurele ettevaatusele, kuid pidavat veelgi paremaks, kui ruttaksime kohe Riiga.»

«Riiga!» hüüdis Daniel üllatudes ning hakkas ringi vahtima. «Kus on siis see sõnatooja?»

«Siin teda enam polegi, juba hommikul kihutas tagasi Riia poole, olles sind terve öö oodanud.»

«Piiskop saatis hoiatuse,» pomises seepeale Daniel, «teab, kas hädaoht ongi nõnda suur, nagu ta seda Riias arvab.»

«Küllap tema juba teadis, sest tal on ju alati ning igas paigas luurajad väljas,» laususid mungad.

Riiga, piiskop kutsub neid Riiga, mõtles Daniel ning astus elumajja, et näha, kas Gertrud on vahepeal veelgi paranenud. Kui oht peaks tõesti olema nõnda suur, nagu seda piiskop on lasknud talle teatada, siis tõesti ta ei tea, mida tuleks ette võtta. Sel puhul oleks neil ju raske siit Riiga pääseda, sest kõik vahepealsed liivlaste asundused oleksid siis ju vaenuvägesid täis ning oma kaheteistkümneme sõjasulase ja mõne mungaga oleks ta nagu kinnipüütud lind. Tõsi, jättes maha kogu oma siinse vara, võiksid nad ehk rägased mööda hiilides õnnemõõbel ka Riiga pääseda, kuid kuhu jäta ta siis Gertrudi? Praegu on ta kõigest koledaist vapustusist alles toibumas, ning võib-olla saab ta ka koguni terveks. Kui aga teda nüüd uuesti taplusmõllu sekka viia, siis võib ta hulluks jääda.

Jah, kui teist teed enam ei ole ning mehed tahavad minna, siis saadab ta nad kõik tagasi Riiga, kuid ise jääb oma õnnetu mõrsjaga siia — temast ta enam ei lahku!

Sääraseid mõtteid ristlesid Danieli peas, kui ta mööda treppi üles teisele korrale astus. Kuid ühtlasi tundis ta mingit imelikku rahunemist, mis ometi ei võinud piiskopilt saabunud sõnumi pärast tekkida, sest ta ei suutnud ikkagi uskuda, et liivlaselt oleks praegu vaja mingit hädaohtu karta. Alles üsna hiljuti oli ta metsas Vitsoga kokku puutunud, ning jalgu puhates olid nad koguni ühe ja sama puutüve najal istunud, ilma et neist kummalgi oleks olnud teise vastu vaenu.

Kuid imelik, kus on siis Eobald, miks ei istu ta tema mõrsja kambri ukse taga, kus ta tema äraolekul pidi valvama, mõtleb Daniel, jäädes Gertrudi kambri ukse juures seisma. Ta kuulatab, avab siis ukse ning poetab vargsi selle vahelt sisse oma pea. Jumal tänatud, nagu suur murekoorem oleks tal südamele veerenud — ta mõrsja lamab süngis ning näib üsna rahulikult magavat. Juba tahab Daniel vaikselt tagasi tõmbuda, kuid miskipärast jääb ta lävel kaheldes peatuma. Ta silmitseb lamajat, astub koguni sammu lähemale, siis teise... ja tormab kisendades edasi.

«Gertrud!»

Kuid Gertrud ei liigahtagi, ta lamab valgete linadega kaetud süngis, vallandatud juuksed laiali ning suur vestu otsapidi rinnas.

«Gertrud!» kordab Daniel ning vajub tuikudes kokku. «Surnud, tapetud...! Issand, miks oled lasknud seda sündida?!»

Algul ei suuda ta isegi millestki aru saada — suur õnnetus on löönud ta lausa uimaseks. Ta ei suuda uskuda, et see võiks olla tõsi, vaid talle tundub, et ta näeb kõike seda unes.

Pikkamisi toibudes puudutab ta Gertrudi kätt — see on külm nagu koolnul kunagi, ja pealegi veel veri, suur vereleik, mis ta rinnahaavast välja voolates on koguni põrandale valgunud — kõike seda näeb ja tunneb ta ju ometi ilmsi, aga mitte unes.

«Tapetud, surnuks pistetud, oh Issand, Issand, kes seda tegi?» ägab Daniel ning kargab siis jalule. «Kes, kus on mõrtsukas?»

Välkuvi silmi ning mõõga pihku haaranud, ruttab ta oma sulaste ja munkade ühisesse eluruumi, kus mehed on asetunud laua äärde ning parajasti loevad söögipalvet.

«Kus on Eobald?» hüüab ta keset tuba seisma jäädes.

Kuid keegi ei söanda talle vastata, sest käsil on issa-meie lugemine.

«Kus on Eobald?» kordab Daniel.

«Ära kisenda nõnda valjusti,» lausub üks munkadest, «kas sa siis ei märka, et praegu on meestel palvesõnad suus.»

«Mina nõuan Eobaldi, ja häda sellele, kes teda minu eest varjab!»

«Siin ta lamab,» ütleavad sulased palvetamist lõpetades ning osutavad magamislavatsile, kus vana sõjasulane norisedes puhkab.

Ainsa hüppega on Daniel tal juures ning teda sealt jalgupidi maha kiskudes hüüab ta kohutava häälega:

«Tõuse üles!»

Sõjasulane uriseb, ajab end korraks jalule, raputab pead ning vajub siis uuesti röötsakile lavatsile.

«Sa oled joonud enese purju, mõrtsukas!»

«Mõrtsukas?» kordavad kõik juuresolijad üllatunud ega suuda oma käsuandja sõnadest aru saada.

«Ta on mõrtsukas... tappis minu mõrjsja!»

«Tappis, kus?» ja mehed kuhjuvad kokku.

«Oma toas, lamab sängis... pussnuga torgatud käepidemeni rinda!»

«Issand, kuis võis ta seda teha!» pomisevad sõjasulased ja mungad risti ette heites.

Daniel haarab Eobaldist kinni, kisub ta uuesti jalule ning tõukab uksest välja, kuna kõik sulased ja mungad neile uudishimulikult järele ruttavad. Trepil ajab vana Eobald jalad harki ega taha enam edasi astuda. Ta lallutab koguni üksikuid segaseid sõnu ning on valmis kas või püsti jalu magama jääma.

«Eobald!» hüüab Daniel ja raputab teda ägedasti.

Nüüd tulevad sulasedki appi ning ühisel jõul lohistatakse purjus mees üles teisele korrale, kus minnakse Gertrudi kambrisse. Nähes seal voodis lamavat neitsit verise noaga rinnas, heidavad kõik risti ette ning jäävad sõnatult seisma, kuna aga purjuspäine Eobald kohkub koguni kaineks.

«Sina oled seda teinud, joodik!» hüüab Daniel valjult.

Kas tõesti on ta purjuspäi saanud säärase jõleda teoga hakkama, mõtleb Eobald ning tunneb hirmu, kas tõesti on viin teinud seda?

«Tunnista üles!» karjub Daniel ja raputab teda õlast.

Kuid ei, seda pole ta teinud, säärast pattu ei või ta oma südamele võtta, sest selle õnnetu neitsi vastu pole ta ju mingit viha kandnud, mõtleb vana Eobald ning lausub:

«Isand, mina ei ole seda teinud!»

«Ära salga, eks olnud see sina, kes pidi minu äraolekul teda kõigi hädade eest hoidma. Sina vastutad nüüd oma eluga!»

«Mina pole süüdi, ma pole teda tapnud!» pomiseb vana sõjasulane Eobald ja ristitab käsi, kuna kõik teised pisarsilmil ohkavad ning päid raputavad. Ka preester, kes kõige viimasena on siia tulnud, vahib suure kohkumisega voodis lamavat neitsit, kelle kaame nägu on üsna rahu-lik, otsegu oleks surm tabanud teda lausa une pealt.

Daniel on aga karm, ta suust tulevad sõnad on halas-tamatult valjud, kui ta ütleb:

«Eobald, sina tapsid... ära salga!»

«Hoidku mind Püha Neitsi ise säärase jõleda teo eest,» pomiseb vana sõjasulane ja heidab hoolega risti ette.

«Jõid enese purju ning tapsid...!» käib Daniel vanale sulasele peale.

«Riia saadik oli see, kes mind kiusatusse viis,» hakkab nüüd Eobald seletama. «Alati valvasin selle õnnetu neitsi

ust, kuid siis tuli piiskopi saadik, tema jootis oma lähk-rist mind kange viinaga... jäin uniseks, ning ma ei tea isegi, kuis läksin magama. Kuid tapnud ma teda ei ole!»

«Riia saadik jootis sind purju,» lausub Daniel üllatunult, «äkki ta polnudki tõeline saadik?»

«Saadik oli õige,» kinnitab preester, «piiskop ise oli seda oma pitseriga tõendanud, mida ta meile näitas.»

«Kas keegi teist on varem seda meest Riias näinud?» pärib Daniel.

«Ei, nagu oli uus,» ütlevad mungad, «kuid kõigile meie pärimistele oskas ta üsna õieti kosta.»

«Siis kihutame järele, võtame ta kinni!»

«Ei enam teda kinni võta,» arvavad mungad ja raputavad päid, «ta lahkus siit juba varahommikul.»

«Kuid Riias saame ta ometi kätte!»

«Saame kätte, kuid kes ütleb meile, et just tema on mõrtsukas,» lausub preester. «Eks võinud seda teha ka mõni sissehiilinud liivlane.»

«Aga miks jootis ta Eobaldi purju, miks andis ta temale nõnda ohtrasti viina, et ta magama jäi ega suutnud enam midagi märgata. Ei, vennad, kui Eobald ei ole seda nuga ta rinda pistnud, siis võis ainult piiskopi saadik seda teinud olla,» ütleb Daniel ja tõmbab oma mõrsja rinnast pussnoa. «Seesama nuga tabagu mõrtsukat ennast, seda töotan ma teile siinsamas surnu juures!»

Ja kohe seejärel läheb Daniel koos oma kaheteistkümne sulasega õue, kus nad toovad tallist hobused, kargavad sadulaisse ning kihutavad õueväravast välja. Mungad on aga kõigest sellest nõnda jahmunud, et nad algul ei tea, kas minna teistega kaasa või jääda siia maha.

Surudes ägedasti kannuseid hobusele kubemesse, kihutab Daniel nõnda kiiresti kui aga ratsul on jaksu, kuna kõik ta kaaslased temast kaugele maha jäävad. Teel kihutab ta mööda liivlasist, kes liiguvad ratsa ning kannavad nahkseid sõjakiivreid peas. Kõik nad karjuvad talle järele:

«Kuhu tõttad, sakslane, tule koos meiega keräjätele!»

Kuid ei kuule ega mõista Daniel nende sõnu. Mida mõtlevad ning ette võtavad liivlased, see on talle praegu ükstapuhä, ta tahab ainult mõrtsukat tabada. Ja seepärast kihutab ta nõnda ägedasti, et tuul aina vuhiseb tal kõrvus, hobune aga lõõtsutab ning puristab suust vahtu.

VOOGA KALLASTEL

Aastal 1206 pärast Issanda lihakssaamist hakkas ühel kuumal juunikuu päeval liivlasi peagu igast ilmakaarest Vooga jõe äärde ilusale rohulagendikule kokku tulema. Mitmesse paika löödi laagrid üles. Olgugi et sinna oli kutsutud ka lätlasi ja mitmeid teisigi võõraid hõime, jäid need ometi tulemata.

Saanud oma abimehe Dietrichi salajase läkituse läbi teada, et polotsklane kavatseb tema vastu vaenu alustada, katkestas piiskop reisu Saksamaale ning jäi koos ristisõitjatega edasi Riiga. Ja kui siis Vladimirilt saabus talle sõna, et saadikud ootavad teda Vooga jõe ääres, laskis ta vastata, et temal kui kristlikul maavalitsejal ei ole sünnis oma linnast neile vastu minna, vaid saadikud tulgu tema juurde Riiga, kus ta tahab neid suure toredusega vastu võtta. Kuna piiskop seega keeldus ühisele kogunemispäigale tulemast, siis polnud ka venelasil seal midagi teha ning nad lahkusid liivlaste juurest, olgugi et rahva kokkukutsumisega olid nad algul palju vaeva näinud. Lätlased jäid tulemata peamiselt just seepärast, et nad liivlaste peale ammust viha kandsid ja ühel meelel hoidusid sakslaste poole.

Seda enam kogunes aga Vooga jõe kaldale liivlasi, kelle seas oli üpris palju väinasaarlasi, Üksküla rahvast ja Lenevarde mehi; isegi Askradi asunikke oli seal õige tublisti näha.

Nõnda suuri keräjäid ehk rahva koosolekut, nagu nüüd Vooga ääres peeti, polnud liivlased varem kunagi korraldanud; nad võisid nüüd imestusega isegi näha, et nende hõim polegi nõnda väike, nagu nad seni üsna ekslikult olid arvanud.

Eesotsas vana hallipäise Atsoga saabusid sinna väinasaarlased oma pisikestes jõelaevades, mis üsna madalalt vees istusid. Tulles olid nad Ükskülas teinud lühikese peatuse, et võtta ka ükskülalasi kaasa, kuid peale naiste ei leidnud nad seal enam kedagi, sest kõik mehed olid juba jõudnud kogunemispäigale minna. Samal ajal istusid sakslased eesotsas pika Konradiga Üksküla kantsis

ning vahtisid ülevalt müüriservalt alla, kuis liivlaste laevad Ükskülast mööda purjetasid.

«Mis teiegi enam ootate, tulge kaasa!» hõigati neile laevadest. «Nüüd ruttavad ju nõupidamisele kõik — sakslased, venekad ja meie!»

Pikk Konrad, üleni raudses vammuses, hüüdis oma tõlkijate suu läbi liivlasile nõnda:

«Teie tige da seltsi hulka meie ei tule. Ja milleks te üldse nõnda suure hulgana sinna kokku lähete?»

«Ha-ha-haa,» naerdi laevadelt sakslasile vastu, «alles nüüd on tulemas üks suurem kõnelus rahu pärast!»

«Rahu on ju olemas,» hüüdsid sakslased, «kui te ise ei taha aga seda pidada, siis olgu vaen teile hädaks!»

Tõlkijatena näitasid üleval müüriserval end ka kaks liivlast, nimega Kirian ja Laian, kes mõlemad olid ristiusu armuõpetuse väga sügavasti oma südamesse võtnud ja hoidusid sakslaste poole; ühtlasi olid nad ära õppinud ka sakslaste keele. Peale kõige muu, mida sakslased neil tõlkida käskisid, hüüdsid nad ülevalt linnuseservalt oma suguvendadele nõnda:

«Vennad, jätke ometi ükskord oma sõge taplemislust! Kas te siis veelgi ei märka, et nõnda ei saagi rahvas enam kosuda?!»

«Teie sõnu ei taha me enam kuulda, sest olete sakslasiga ühe mütsi alla läinud!» hüüdsid liivlased ja pöörasid selja kahele suguvennale, keda sakslased olid Ükskülas ülendanud.

Pikale Konradile, keda piiskop oli Üksküla linnusesse isandana elama seadnud, hüüti siis viimaste laevade lahkudes veel kord nõnda:

«Ka piiskop on sinna kutsutud, kas ta aga tuleb või mitte, seda me praegu ei tea; kuid kõigil teil on nüüd viimne aeg õiglase rahu pärast meiega kaasa tulla. Seni sundisite teie seda meile peale, nüüd aga tahame vahe-tada odasid ainult õiglase kokkuleppe järgi, ja seepärast — tulge kaasa!»

Piiskopi laenumees raputas pead ning vahtis tumm-vaikselt ülevalt müürilt alla. Ta nägi, kuis liivlaste laevad oma ülestõstetud purjedega üksteise järel jõekäärude taha kadusid. Nüüd hakkas temagi tulevaste päevade pärast muret tundma, sest kõik see, mis ta siit nägi, ei

tähendanud ju midagi head. Ja pealegi ei olnud tal sõja puhuks linnuses kuigi palju väge.

Kirian ja Laian, kes sakslastega liitudes olid saanud oma põlvele mitmeid kergendusi, hakkasid oma isandale Konradile peale käima, et ta lubaks neil minna teiste sekka Vooga jõe äärde.

«Teie, sõbrad, tahate minna oma vaenlaste keskele?» lausus Konrad imestusega ning raputas pead. «Ei, seal ei või teie käsi hästi käia, siin aga läheb mul teid vaja.»

«Isand, anna järele, meie tahame minna ainult kuulama, mis salanõu nad seal ristiusuliste vastu peavad. Kui me seal juhtume nägema nende südame kangust, siis anname sellest sulle kohe teada.»

«Aga nad võivad teid seal tappa, ja mis kasu oleks siis teie nägemisest ja kuulmisest, kui te enam ei saa sellest mulle teatada.»

«Isand, seda ei juhtu, meil on ju nende seas palju sugulasi ja sõpru, isegi võõralt maalt tagasi tulnud kuri Ako on meile sugulane... nii et lase meil minna!»

Kaua puikles Konrad säärasele tahtmisele vastu, kuna ta ei lootnud kõigest sellest midagi head. Lõpuks aga jäi ta siiski uskuma, et vahest nad tõesti pääsevad sealt eluga tagasi ning võivad tuua talle kasulikke teateid, ja nii andis ta nende tahtmisele järele.

Nõnda need kaks liivlast, kes teiste häbiks olid andnud end kogu hingega sakslaste kilda, kinnitasid veel oma kinga- ja vööpaelu, jätsid kõigiga südamlikult jumalaga, suudlesid risti ning asusid siis teele.

Vooga jõe äärsel kogunemispaigal, kus suurel rohumaal oli palju ratsahobuseid üksteise kõrval söömas, istusid ja pikutasid liivlased, keda seal oli juba kaugelt enam kui tuhat meest koos. Vahepeal olid seal korraks end näidanud ka venelased, kuid kuuldes, et ei Riia piiskoppi ega ka ta saadikuid pole sinna tulemas, kadusid nad jälle õige pea.

«Veljed,» hüüdis Üksküla Ako, asudes keset suurt meesteringi, «nagu meie kõik oleme seni näinud, pole meil võõrastelt hõimudelt mingit abi loota. Oleme käinud kutsumas venelasi, nemad aga kõhklevad alati ega tea tihti isegi, kummale poole tuleks neil hoiduda. Kukenoisi Vjatško murrab argusest sõna, Polotski Vladimir on laisk ning tühine mees, kuna aga Gertsike Vsevolod vahib ning

hiilib kavalasti, mida teevad teised vene vürstid. Oleme enestele appi kutsunud ka eesti hõimused, kuid nemad on oma ülbuses uhked, naeravad meid lausa välja, et ise oleme suur hõim ning ei tule pappide sulastega üksinda toime. Tõsi, nad lubavad tulla, kuid ainult talvel, kui saabub hea saanitee, et võiks siis ka midagi koju viia. Ja nõnda ongi nüüd liivi hõim jäetud ainuüksi enese hoolde.»

Vaikselt kuulati Üksküla vanemat, kes kaugelt võõrsilt oli tagasi saabunud. Uudishimu ja aukartusega pandi tähele tema tarka rääkimist, ilma et keegi oleks tahtnud oma sõnu vahele seadma hakata. Nähes eneste hulka üha kasvavat, suurenes meeste julgus ning kõik nad olid Akoga ühel nõul, et Riia linn tuleb koos piiskopi ja kõigi ta sulastega ära hävitada, et ükskord nende kiusamise alt pääseda. Ja imelikul kombel ei leidunud kokkutulnud liivlaste seas ühtki meest, ei noort ega vana, kes poleks jällegi vaenukirvest tõsta tahtnud.

Kuid ennegu langetada lõplik otsus, taheti veelgi oodata, vahest ometi võtavad venelased aru pähe ning tulevad neile appi. Samuti taheti veel oodata kutsesõnaga saadetud saadikute tagasijõudmist, lootes, et vahest mõni kutsutud võõras hõim tuleb siiski nende hulka suurendama.

Nõupidamisel istusid kõik tähtsamad ja vabad mehed omaette koos, kuna aga sulased asusid ise paigas eemal, ihudes mõõku luiskudega, mis neil alati vöö küljes rippusid.

Kõigi imestuseks ilmusid üsna ootamatul kombel sinna ka Kirian ja Laian, keda Üksküla mehed kohe eneste keskele võtsid ning kui sakslaste poole üleminejaid tige-dasti teotama hakkasid. Ka kõik teised, kuulnud, et äraandjad on nende sekka tulnud, hakkasid vihaselt nende hukkamist nõudma. Kuid ennegu rahvas oma sõgedas vihas suutis neile mingit häda teha, võtsid vanemad mehed neid eneste keskele ning hakkasid neid pärimistega üle kuulama.

«Kelle kasuks tulite luurama?»

«Vennad, mitte luurama, vaid tulime teid hoiatama,» lausus Kirian. «Ärge võtke kurja nõu ette, see ei too teile head ega kergenda rahva põlve.»

«Ärge vinguge, vaid ütelge avalikult, kummale poole hoiate?»

«Vennad, meie hoiame sinna, kus on õigus.»

«Õigus on meie pool, ning kui tahate meie kilda tagasi tulla, siis minge ja astuge jõkke ning loputage ristiusu lke maha.»

«Ei, vennad,» hüüdsid Kirian ja Laian nägusid taeva poole tõstes, «ainult Neitsi Maarja juures on õigus, kes tema järel kõnnib, see talitab õieti!»

«Mehed, kas te kuulete sõgedaid sõnu...!» hüüti vihaselt. «Ah siis selleks tulitegi siia?» ja ümberringi kiskusid mehed mõõgad vöölt ning olid valmis neid maha lööma.

«Pidage, mehed,» hüüdis Ako kätt tõstes, «vahest nad siiski parandavad meelt ning ütlevad end ristiusu pimedusest lahti.»

Kuid rahva viha oli nõnda suure ägedusega põlema süttinud, et kisades ja lärmates äraandjaile surma nõuti.

«Sugulased, kas siis teiegi soovite meile surma ega taha meie eest sõnagi kosta?» hüüdsid Kirian ja Laian, vahtides otsa oma õemeestele ja vendadele, kes haljaste mõõkadega nende kõrval seisisid.

«Pole teie meile enam sugulased, vaid ainult häbi ja teotuse tegijad. Praegu on meie viha teie vastu nõnda sama suur nagu endine armastus.»

«Ütelge lahti ristiusust, salake maha kristlaste Jumal!» kordas Ako.

Kuid ei, Kirian ja Laian raputasid päid, langesid ristiskäsi põlvili maha ning taeva poole kisendades hakkasid Neitsi Maarjat appi kutsuma.

«Siis olgu surm teile parajaks trööstiks!» hüüdis Ako lausa kohutavalt valju häälega, kuna aga rahvas hakkas vaidlema, missugune surm oleks neile kõige kibedam.

Seejuures soovitasid ühed kiskuda kõhust soolikaots, kõita see puu külge ning ajada neid piitsadega nõnda kaua taga, kuni nad oma kõhu soolikaist on tühjaks jooksnud. Teised tahtsid põletada neid tulise raudoraga, kolmandad küpsetada tulel, mõned aga pidasid paremaks neid elusalt lõhki kiskuda. Nõnda nõudis igaüks omal viisil äraandjaile kibedat surma.

«Vennad, eks ole paljud teiegi seast samased kristlased

nagu meiegi,» oigasid Kirian ja Laian, «miks nõuate siis meie surma?»

«Teie olete kristlased kogu ihu ja hingega, meie olime seda aga ainult sunduse järgi!» hüüti neist kinni haarates.

Siis köideti nende käte ja jalgade külge köied, millest mehed kinni haarasid, et neid harude vahekohast lõhki kiskuda.

«Neitsi Maarja, halasta sinagi!» oigasid viletsad surmale määratud, kuna hirmuhigi neil jämedate pisaratena otsmikule tekkis.

«Kutsuge pealegi seda pappide naist enestele appi — vaatame, kas ta suudab teid avitada?!» hüüdsid mehed ja hakkasid kõisi piigutama.

Hukatavate jalad ja käed kisti laiali, luud roksatasid, kõõlused ja sooned venisid välja, nende suust kajas vali hädakisa. Mehed aga pingutasid ristishambail kõisi.

«Ai-ai-oi, oh Jumal, Jumal, Jeesus Kristus, tule sinagi appi ning halasta meie peale!» kisendas Kirian, kuna Laian ainult veel röökis.

«Karjuge, karjuge, kuni hääl on veel kurgus,» ja ikka enam asus mehi nõõride juurde tõmbama.

Veel mõned tõmbepingutused, ja hukatavad rebenesid robinal lõhki: luud katkesid ning soolikad, sooned ja kõõlused venisid ihust välja, kuna aga veri igale poole laiali purskus.

See oli järele tapatöö, mis Vooga kallastel tehti; kuid eks olnud omade äraandmine ning vaenlastega liitumine veelgi jäledam, ja seepärast ei tohitud halastust tunda. Imestama pidi aga seejuures peagu iga mees, miks Kirian ja Laian pidasid kibedat surma paremaks kui oma suguvendadega ühte hoidumist.

«Pappide õpetus ajab meeled hullemini segamini kui mõdu,» arvas Ako.

Pärast hukkamist lohistati verised ning veelgi tukslevad lihatombud rabaservale, söödaks metsakutsikaile.

Kui siis päev oli möödunud ning teinegi kadumas, polnud Polotski vürstist ega ta sõjaväest ikka veel midagi kuulda. Küll vahiti igatseva pilguga kagu poole ning saadeti ikka uusi silmamehi, kuid Väinal polnud ühtki Vladimiri laeva ega ta sõjameest märgata.

«Ei polotsklane tule, temagi on hirmu tundma hakanud!» ohati.

«Algul oli ta nõus,» seletas Ako, «aga riialased ajasid selle tahtmise tal tühja, jõudes meiega ühel ajal Polotskis.»

«Oleks tal mehesüda sees, ei ta siis hooliks sakslaste kõrvapuhumisest ühti,» arvati. «Algul on ta nõus tulema, pärast aga pöörab meele ümber, kas sääraselt talitada on siis mehe viis?»

Kui ka kolmas päev oli Vooga ääres istudes täis saanud ja kõik väljasaadetud sõnaviijad jagasi tulnud teatega, et ühtki abimeest pole kuskilt tulemas, otsustati Riia peale minek omal käel ikkagi ette võtta. Kuid enne seda taheti siiski kuulda ka tundjate ja arbujate nõu, mida nemad selle kohta ütlevad — kas näitavad nad häid või halbu endeid? Aga ühtlasi tuli enne sõjakäigu algust tõivu tegemise ja tuleohvritega lepitada kõiki maa-, metsa- ja vetehaldjaid.

Vana Virru, kuulus Lenevarde arbuja ja tundja, kelle ended olid alati õiged, oli Vooga äärde kaasa kutsutud. Seal ta kogu aeg istus üksinda omaette, suur must härg kõrval puu külge köidetud. Olgugi et Virru oli arukas tundja ning üle mitme kihlakonna kuulus, kandis ta seljas ainult valget linast särki, millel polnud käiseid ega ilustuseks küljes ühtki pooki. Katmata päi ja paljajalu, vöö küljes ainult tilluke arp rippumas, nõnda rändas ta rahva seas paigast paika ega keelanud kellelegi oma abi. Ka teisi tarku ning tundjaid oli seekord sinna kokku tulnud, kuid endeks määratud must härg oli antud siiski Virru hoolde.

Vaikides vaatas rahvas pealt, kui Virru koos musta härjaga metsa alt välja tuli. Keset lagendikku jäi ta seisima, võttis härjal sarvede küljest oheliku, sülitas üle ta turja nii vasakult paremale kui ka paremalt vasakule ja libistas siis käega üle ta selja sarvedest kuni sabani, et pühkida sealt kõiki võimalikke kaetisi. Ja kohe pärast seda võttis ta oma reierasude vahelt vestu, puhus selle terale, vaatas härjale otse silmi, haaras vasema käega ta sarvest kinni ning surus paremaga välkuva noa loomale kurku. Härg röögatas, tuikus ja kukkus esmalt põlvili, seejärel vajus paremale küljele maha, kus ta hakkas ägedasti rabelema.

Rahvas, kogu aeg huviga jälginud, kummale poolele

härg kukub, kas elu või surma küljele, hakkas rõõmsasti kisama:

«Elu külg, elu küljele kukkus!»

Seega oli härjaohverdus ennustanud head.

Nüüd lõhuti loom tükkideks. Osa ta liha asetati ohvrikivile ning põletati, osa heideti jõkke, et lepitada vete-haldjat, kuna aga sarved ja nahk köideti tõivusidemega puu külge. Nõnda tõivu tehes ning ohverdades püüti kõigi haldjatega lepitust luua, et nad tulevasel ettevõtmisel abiks oleksid. Veteema lepituseks põletati ära jõe ääres isegi üks vana paat.

Siis asusid liivlased laevadesse, kuna aga need, kes olid tulnud hobustega, hakkasid ratsa Riia poole liikuma. Kõige esmalt oli neil tahtmine võtta eneste alla Väinasaare kantsid, nõnda nagu seda üldvanemaks valitud Ako oli soovinnud ning rahvaga kokku leppinud.

Kogu maa ja jõgi kihaski liivlasist, kes kõik olid end sõjariistadega rängasti ehtinud. Kõigil olid käes odad, kärbid, taprid, mõõgad ja ammud, samuti ka härjanahaga kaetud tammepuust kilbid, kuna aga vöö küljes rippusid ihumiskivid relvade teritamiseks. Olgugi et püüti liikuda vaikselt ning ilma liigse kisata, tekkis säärasest rahvahulgast ometi nõnda palju kära, et see oli kaugele eemale kuulda.

Ükskülast purjetati ja ratsutati kiiresti mööda, sest arvati, et kui riialased on juba ära võidetud, siis see seljatagune kants pidi juba iseenesest langema. Ja üksteise järel voorisid laevad Üksküla sakslaste silmade alt mööda, ilma et linnuse kimbutamiseks keegi peatuma oleks jäänud. Hirmuga vahtisid ja kuulasid sakslased üleval müüriserval, kuid liivlaste sikusarved huikasid, taprid ja kilbid kolisesid ning hirnuvad hobused maanteelt tolmu üles keerutades edasi Väinasaare poole kappasid, et esmalt see paik eneste alla võtta, kuna sealt polnud Riiani enam kuigi palju maad.

«Otsigu nüüd kristlased oma Jumalalt abi!» kisati edasi rutates.

Paljud hiljem tulnud liivlased, kes polnud veel saanud mahti ristiusu iket enestelt maha loputada, ruttasid nüüd Väinasse, nii et jõgi oli mitmes paigas neid lausa kubinal täis ning aina vahutas, kui mehed end ristiusu alandusest puhtaks pesid.

Ako, kes kogu aeg esimeste seas ratsutas, jäi koos Manti, Atso, Vitso ja ka teiste tähtsamate vanematega aeg-ajalt peatuma, et pilku heita sellele suurele malevale, mis teed ja jõge mööda edasi liikus.

«Nüüd on saabunud aeg, millal kristlased maalt välja ajame!»

«Aeg on käes — Riias jääb ainult tuhk järele!» kinnitati.

«Piiskopi kisume aga elusalt lõhki, nõndasama nagu tegime seda Kiriani ja Laianiga.»

Nõnda olid kõik Väina-äärsed liivlased ühel nõul, olgugi et nad olid mitmest paigast kokku kogunenud. Mitmed kihlakonnad olid jälle ühise keele leidnud ning kristlaste sakramentidest osasaamise enestelt ära heitnud, põlanud ristiusu, pealesunnitud rahu tühjaks pannud ning uue tapluse vastu end valmis seadnud.

Ako südames loitis vihatuli. Aastatepikkune häbiväärne kannatus Saksamaa soolaväljadel ei läinud tal meelest. Aga samuti ka kogu rahva kannatus ning häda, mida õhtumaalased sisse tungides olid kaasa toonud, sundis teda vaenutuld õhutama. Ikka enam ja enam püüdsid kristlased enestele liivlaste maid kiskuda, ning nende ahnusel ei näinud piiri. Nüüd aga on rahvas Väina ääres üles tõusnud, värisegu piiskop koos oma sulastega — nende lõpp on lähedal!

Ja siis, kannustades hobust, kappas Ako jällegi kiiresti edasi. Ta laskus ühelt kingult alla, tõusis teisest jällegi üles, ning kogu malev ruttas talle järele, et enne õhtut Holmi kantsi jõuda, kus kuulu järgi peale paari preestri ja üksiku sõjasulase ei pidanud sakslasist mitte kedagi olema. Et aga needki suure maleva lähenemist märgates enneaegu pakku ei poeks või jällegi kantsi väravaid ei suleks, siis saadeti ühe pisikese lodja täis mehi juba aegsasti ette, lootes, et vähest meestehulka nähes sakslased ei hakka neid kartma.

Ennegu päike jõudis loojuda, hakkaski Väinasaarele liivlasi saabuma. Kõik nad tulid sinna suure lärmi ja kisaga, kargasid laevadest maale, tungisid linnusesse ja võtsid seal kinni preester Johannese, keda piiskop ise oli väinasaarlaste keskele jutlustajaks seadnud. Koos temaga võeti kinni ka ta abilised Gerhard ja Hermann koos paari

sõjasulasega, kes alles üsna hiljuti Riias luuramiseks välja olid saadetud.

Kõiki neid taheti kohe haldjatele tänuohvriks tuua, kuid tundjad astusid vahele, üteldes, et preester ja munkad võivad oma kurja kaetisega Risti-Jumalat vahele kutsuda. Seepärast asuti neid lõhkikiskumise läbi hukkama, kuna aga sõjasulaseid taheti tuleohvri läbi hukka saata.

«Enne kui mina neid haldjatele ohverdan, kiskuge nad alasti ning vaadake, kas nende ihu on ka puhas, et meie roojast ihu ohverdades haldjaid ei pahandaks!» hüüdis Virru.

Kinnivõetud sakslased, kes liivlaste keelest ei suutnud sõnagi aru saada, kuulatasid hirmuga, kuis eemalt jõe äärest kostis preester Johannese ja ta abiliste hädakisa. Kui aga Virru tahtmisel hakati neidki alasti kiskuma, siis ei suutnud nemadki ulgumast hoiduda.

Kiskunud sakslastel vammuse ja hame seljast, nähti, et nende ihu on üleni täis koledaid mädapaiseid, mis hirmsasti haisesid. Rahvas pöördus neist jälestusega eemale, kuna aga Virru hüüdis:

«Ei sääraseid tõbised kõlba haldjaile anda, sellistega võime neid ainult vihastada!»

Et nad ohverdamiseks ei kõlvanud, siis raiuti need kaks sõjasulast sealsamas tükkideks, kusjuures rahvas andis veel kord töötuse, teha kõigile riialasile samasugune kole ots.

9

RISTISÖITJAD LÄHEVAD...

Ärevad sõnumid saabusid Riiga. Mure ja ahastus täitis seal kõigi kristlaste südameid ning nad ruttasid kirikusse, otsima sealtki abi ja troosti. Olgugi et piiskop ise oli jäänud koos ristisöitjatega maale, oli ta vägi siiski väike, võrreldes kõigi nende liivlaste hulkadega, kes olid nüüd peale tulemas.

Juba teati Riias, et liivlased olevat koondumas Holmi kantsi, kus nad teinud jäleda veretöö. Esimese sõnumi sellest suurest õnnetusest tõi sinna üks ristitud liivlane Lembevalde, kes oma kodupaika maha jättes oli tõtanud

piiskoppi hoiatama. Otse nõndasama, nagu põlluvilja hulgaski leidub alati umbrohu seemet, nii on ka iga rahva seas olemas äraandjaid, kes kas või tühise kadeduse pärast hoiduvad võõraste poole ning neid omadest paremaks peavad. Ja kõik see, mida nüüd piiskop Albert selle äraandja suu läbi kuulis, täitis ta südame hirmuga. Jahmunult haaras ta peast kinni ning tundis oma otsa juba õige lähedal olevat. Kui ta lõpuks suutis juba vähegi toibuda, pani ta kohe Maarja kiriku tornis hädakella helisema.

Ja õige peagi kogunesid Riia turuväljakule kõik orduvennad oma valgetes mantlites, siis piiskopi sulased, ristisöitjad, kaupmehed, käsitöölised ja ehitusmeistrid, kes Ojamaalt olid Riiga toodud. Samuti tulid sinna ka Riias pagulaselu elavad ristitud liivlased eesotsas Kaupoga, et kurvast sõnumist lähemalt kuulda.

Olgugi et parajasti oli varasuvine aeg, millal ümberingi loodus oli täies õieehtes, putukad sumisesid õhus ning kogu maailm oli magusat lõhna täis, pidid nüüd inimesed hirmuga valmistuma koledale tapatööle, mida paganad oma kurjast südamest ette võtsid.

«Kristlased,» hüüdis piiskop rahva poole pöördudes, «nagu te kõik olete teada saanud, on liivlased oma südame tigiduses jällegi heitnud enestelt usu ning on Kristust teotades tagasi paganluse rüppe langenud. Nad on juba võtnud Holmi kantsi eneste alla ning hukanud need vähesed, kes meist seal sees asusid!»

Kõik seisid hirmunult vaikides ning keegi ei tihanud isegi kuuldavalt kõhatada. See oli ju hirmus ning jahmatav sõnum, nii et paljud hakkasid juba oma elu pärast tõsiselt kartma.

«Nüüd peame Jumalat appi kutsudes kõik linnavallidele asuma,» jätkas piiskop oma alamaid julgustades, «et kaitsta oma kodupaika, mille oleme siia paganate maa keskele iseenestele loonud. Kui need sõgedad paganad suudaksid nüüd meie linna sisse tungida, mis jääks meist siis veel üle?»

Vaikselt kuulas rahvas oma ülemkarjase sõnu, mis, olgugi et olid julgustuseks üteldud, ei suutnud ometi hirmu vähendada. Peale kõigi teiste leidus aga nüüd Riias ka väga vapraid mehi, kes südame poolest alati väga julged olid. Üks sääraseid mehi oli koguni piiskopi lihane

vend Teoderik, kes üldise hädaohu peale tulles esimesena oma vennale lepituseks käe sirutas. Tema oligi see, kes kõige suurema ärevuse ajal sõjameeste seast hüüdis:

«Minu vend, jää sina muu linnarahvaga siia Riia vallide taha end kaitsma, kuna aga meie, kes oleme sõdimises paremini vilunud ning rauaga kaetud, lähme nende vastu välja.»

«Minu armas vend,» kostis piiskop, olles pisarateni liigutatud, «ma ei või seda mitte lubada, et sina koos paremate meestega lähed välja surema...»

«Parem siis juba sureme oma lunastaja eest nagu truud Issanda koerad kunagi, kui et meid paganad iga päev taga kiusaksid!» hüüdis valgete mantlitega orduvendade seast Arnold, kes ka oli väga vapra sõjamehena tuntud.

Kaua kahtles piiskop, kas lasta vapratel meestel minna paganahulkadele vastu või hoida neid kõiki siin koos, et siis ühiselt võidelda või surra kõigi kristlaste auks. Raske oli tal otsust teha, sest ei võinud ju teada, mida tuleks paremaks pidada. Et aga kõik tugevamad sõjamehed talle kangesti peale käisid, siis nende tahtmisele järele andes lubas ta ainult pisut enam kui kahesajal äravalitud mehel minna, jättes teised Riiga kaitsma.

Pärast seda läksid kõik üheskoos kirikusse, kus lauluga paluti Jumalalt halastust, nagu oleks neil tõeline hukumine juba õige lähedal. Ühtlasi jagas seal piiskopi vend Engelbert kõigile teeasujatele jumalaarmu, tehes seda õige lihtsalt, ainult leiva ja veega.

Kohe pärast seda katsid kõik sõjamehed end raudrüüga, tõmbasid keha ümber laia mõõgavöö ning hakkasid laevadesse asuma. Kuid imelikul kombel ei toimunud see nüüd mitte suure kolina ja käraga, nagu seda varemalt alati juhtus, vaid igaüks asus üpris vaikselt oma kohale.

Ka Kaupo oli koos Riia liivlasiga varmalt valmis oma suguvendade vastu välja minema. Ei enam tundnud ta süda mingit kahtlemist ega tõrkunud ta veri valama liivi verd, vaid ta oli valmis hukkama kas või neid kõiki, kes olid Maarja pojale pööranud selja. Suuandmisega jättis ta oma naise Maalu ja tütre Hedvigiga jumalaga ning asus koos Vane ja paljude teiste kristlike liivlaste eesotsas laevale.

Ka Kristuse sõjateenistuse orduvennad tulid kõik välja, olles end katnud valgete mantlitega, mille vasemat hõlma

ehtis tulipunases riidest rist ja mõök. Kõik olid välja ömmeldud Maarja Magdaleena patukahetsejate ödede poolt, kes peale haigete põetamise pidid Riias tegema ka palju muid töid. Ordumeister Vinno, kel kogu pealagi ja kukal olid raudrõngastest punutud rüüga kaetud, hoidis kaenlas suurt mitmekandilist kiivrit, mis pähe asetatuna oleks tal rääkimist takistanud. Jagades oma vennaskonnale käskusid, oli ta üpris tõsine, paiguti koguni kuri, nagu seda iga sõjamees peab olema, kui ta on seatud teistele ülemaks. Oma laia, tuule käes lotendava mantli all kandis ta valget särki, mille rinnaesist ehtis mustast siidist ömmeldud kuldse südamikuga rist. Jalad olid kuni kandadeni samuti rõngasrüüga kaetud, mille alumise ääre külge kinnitusid paksud härjanahksed tallad.

Sõjateele asujate seas oli palju ka ammu mehi ning kütte, kes kõik peale kristlike liivlaste olid parajal määral rauaga kaetud; teades aga, et vaenlased on kõik raudrüü puudusel mõõgatera vastu peagu alasti, ei tarvitsenud neist kellelgi oma raua sees hirmu tunda.

Veel hüüdsid nii lahkujad kui ka mahajääjad üksteisele lohutavaid sõnu, palvetasid ühiselt, ja siis tõugati laevad kaldast eemale. Tuul hakkas ülestõstetud purjesid paisutama, nii et mastid ja raagpuud aina nagisesid ja kiunusid. Seejuures langesid kõik laevades olijad põlvili ning hakkasid härdalt Issandat paluma, teades, et nüüdne taplus tuleb palju verisem kui kõik senised.

«*Dominus vobiscum* — Issand olgu teiega!» hüüdis kaldale jäänud piiskop käsi laiali laotades neile veel järele, ja siis kadusid kõik laevad mahajääjate silmist.

Samal ajal kui piiskop Albert oma rahupaika tagasi läks, ilmus Riiga Lenevarde laenumees rüütel Daniel. Teel oli ta oma hobuse surnuks kihutanud, ja seepärast jõudiski ta nüüd üsna väsinult päralt. Kohe aga, niipea kui ta väravast sisse lasti, hakkas rüütel ägedate sõnadega nõudma, et teda piiskopi ette viidaks. Kuna ka piiskop nüüd ärevat aega üle elas, siis oli ta rõõmuga valmis vastu võtma igaüht, kes aga väljastpoolt Riiga saabuma juhtus.

Kui Daniel piiskopi ette ilmus, ei langenud ta mitte tema jalgade ette põlvili, nagu seda iga vasall oma isanda ees peaks tegema, vaid kõiki sääraseid kombeid unustades hüüdis ta suure meelevõrre:

«Isa, suur õnnetus on juhtunud!»

«Jah, mu poeg, ma tean seda — suured paganahulgad on meie vastu liikumas. Kuid ära seepärast veel meelt heida, sest Issand ei jäta oma sulaseid kunagi maha!»

«Isa, ma ei räägi mitte liivlasist, vaid minu mõrsja on tapetud!»

«Mees,» hüüdis piiskop ja ajas enese üllatunult toolilt püsti, «nüüd leiad sa mahti rääkida oma mõrsjast, nüüd, millal on juhtunud suur õnnetus...!»

«Isa, sinu saadik, keda sa minu juurde Lenevarde majja sõnumiga läkitasid, on pussnoaga tapnud minu mõrsja!»

Üllatunult langes piiskop tagasi oma toolile, jäädes seejuures Danielile otsa vahtima, ilma et ta tema sõnadest aru saada oleks suutnud. Kuid pikkamisi toibudes muutus ta lausa pahaseks ning sõnas nõnda:

«Mees, sa tuled siia rääkima segaseid sõnu, ja pealegi veel nüüdsel ajal, millal segadusi isegi palju!»

«Ei, isa, ma kõnelen tõtt,» kostis Daniel, «anna mõrtsukas välja!»

«Mõrtsukas,» kordas piiskop, «kes on mõrtsukas?»

«Üks sinu sulaseist,» lausus Daniel ja hakkas siis jutustama kõigest, mis ta kodus oli vahepeal juhtunud.

«Sa eksid siiski, mu poeg,» ütles piiskop pead raputades, «mõrtsukas võis olla ainult mõni paganausku liivlane, sest kristlane ei hakkaks kunagi teist omasugust tapma.»

«Aga ometi on ta seda teinud, oh isa!» hüüdis Daniel ahastades ning hakkas paluma, et piiskop võtaks selle saadiku ülekuulamise alla või vähemalt nimetaks talle selle nime.

«Saadikuid olen ma igale poole saatnud, nii et praegu ei saa ma nimetada kedagi neist, kes just seekord sinu juures käis. Ja kuna praegu on juba hiline õhtu, siis mine rahupaika puhkama, homme tahan ma kogu seda lugu hoolega järele kuulata.»

«Isa, enne ma ei suudagi magada, kui mõrtsukas pole lunastanud oma veretöö!»

«Mu poeg, sa oled sattunud sõgedale eksiteele, usu mind. Kui sa tahad oma mõrsja surma eest kellelegi tasuda, siis tea, et süüdlased on ainuüksi paganad ning neile tuleb sul tasuda.»

«Isa, seekord ma ei suuda uskuda, et nemad on seda teinud.»

«Küllap homme näed ja kuuled, nüüd aga mine rahupaika, mine!»

Kui siis Daniel oli piiskopi eluruumist lahkunud, jäi kirikuvürst mõtlikult oma tugitooli istuma. Talle tundus kogu see lugu nõnda imelikuna, et ta pidi oma noore laenumehe mõistuses kahtlema hakkama. Ja kas seda varem pole küllaltki juhtunud, et mees oma surnud mõrsjat taga leinates võib minna koguri hulluks. Jah, liialt tugevasti on see noor ning vapper rüütel lasknud sel tüdurukul kasvada oma südame külge, ja seepärast ongi tema surm talle nüüd valusaks hoobiks, mõtles piiskop. Kuid samas ei suutnud ta hoiduda kibedusega meenutamast oma punapäist Magdalenat, kes koos ühe noore ristiõitjaga Riistast minema jooksis. Küll otsis ta teda taga ning laskis valvata iga laeva, mis siit mere poole liikus, kuid kõik oli asjatu olnud. Ja seepärast teab ta kõike omastki käest ning oskab Danieli kurvastusest aru saada.

Hommikul vara oli piiskop Albert jalul ning pärast palvust laskis tuua enese juurde lüübeklase Seibaldi, kelle lõuga piiras lühikeseksärbitud punane habe. Lasknud selle mehe hoolega läbi otsida, kas ta oma rõivaste vahel ei varja nuga, käskis piiskop vahisulaseil toast lahkuda ning hakkas siis teda kavalate küsimustega üle kuulama. Seibaldi, kes piiskopi käskjalana oli viimati Lenevarde käinud, hakkas kogeldes vastu ajama, et tema ei tea sealset veretööst midagi. Kuna rüütel ise jahil viibinud, siis andnud ta piiskopi tahtmise preester Danielile edasi, puhunud seal veel jalgu, söötnud hobust ja hakanud pärast seda tagasi tulema.

Kuid säärasel kohtlasel sõjamehel oli raske petta piiskoppi, kes juba ta näoilme ja häälevärsinast oskas tõe aimata. Ta käis ikka kangemini ning ähvardustega peale, kuni lüübeklane viimaks nutma puhkedes tunnistas, et tema on selle nõdrameelse neitsi tapja! Ta rääkis, et mõrtsukatööle avatlenud teda Lüübeki kaupmees Andreas Wolfgang, kes maksnud talle selle veretöö eest kakskümmend hõbedeenarit juba ette.

«Ja kahekümne hõbedeenari pärast hakkasid sa mõrtsukaks?!»

«Hõbe avatles...» pomises sõjasulane ja vahtis tõntsi pilguga enese ette põrandale.

«Kuidas sa ometi võisid säärast hirmsat veretööd teha?»

«Hiilisin tuppa, neitsi lamas sängis... ja siis lõin noa talle rinda, nii et ta ei kiljatanudki.»

«Aga kas sa ise oma tegu nüüd ka kahetsed?»

«Mis seal enam kahetseda,» ja Sebald kehtas õlgu, «kui mina poleks seda teinud, küllap siis Andreas oleks leidnud mõne teise mehe.»

«Kuid surma, mis sind nüüd seepärast ootab, kas sa seda kardad?»

Sebald tõmbus pisut kühmu, ta pilk rändas rahutult mööda põrandat ringi, ennegu ta kosta võttis:

«Aga milleks kartagi, surmast ma nüüd ju niikuinii ei pääse.»

«Inimene, siis karda vähemalt Jumala kohutki, mõtle põrgutule peale!» hüüdis piiskop ägedasti.

«Ei, isa, sinna ma ei lähe, sest ristiõitjana olen ma saanud kõigi oma pattude täieliku lunastuse.»

Uurides siis üht kui teist veelgi edasi, selgus piiskopile õige peagi, et Lüübeki kaupmees Andreas Wolfgang, olles pärinud oma surnud venna varanduse, laskis ta jälleleitud tütre tappa kartusest, et too hakkab temalt oma isa varandust tagasi nõudma.

Saatnud mõrtsuka vangikongi, otsustas piiskop esialgu kõigest kuuldust vaikida, et pärast, kui ta liivlaste kiusamisest Jumala abiga pääseb, pigistada kaupmees Wolfgangi. Aga palju hõbedat peab ta siis vaikimise eest talle maksma, ütle mata palju, sest kindel tunnistaja on ju tema käes vangis. Ja miks ei peaks teole avatleja maksma, sest muidu ootaks teda ju kindel surm. Temal aga oli nüüd vaja raha, palju hõbedat, et kindlustada oma vaimulikku riiki ning alistada sinseid paganarahvaid. Ja kuigi ta seega selle mõrtsukateole avatleja maapealse kohtu käest päästab, siis Jumala kohtu eest ta ikkagi ei pääse.

LAHING VÄINASAAREL

Aeglaselt liikusid riialaste laevad mööda Väina jõe vastuvoolu ülespoole. Seejuures pidid mehed mõladele suruma, sest Jumal polnud andnud head pärituult, mis oleks võinud neid õige kiiresti paganatele vastu viia. Kuna jõgi oli mitmest paigast üpris madal, osa laevu istus aga üsna sügavasti vees, siis purjetati suure ettevaatusega, et mitte mõnd laeva jõepõhja külge kinni ajada.

Piiskop Alberti vend Teoderik seisis kõrvuti ordumeister Vinnoga esimese purjelaeva käilas ning mõlemad nad pidasid sealt hoolega jõekaldaid silmas, kus väiksemad liivlaste salgad end näha lasksid. Kõik nad kisendasid ja karjusid koledaid ähvardusi ja vandesajatusi, ilma et nende suud sellest väsinud oleksid, virildasid seejuures nägusid ning raputasid laevade poole rusikaid. Jõel oli näha ka nende väikesi pajuviitstega kokkuõmmeldud laevu, mis riialaste lähenemist märgates aga üsna kiiresti põgeneda püüdsid.

Kuna nelipühadest oli möödunud ainult kaks nädalat, siis olid ööd Liivimaal nõnda valged, et ainult kesköö paiku kinnitati laevad õige lühikeseks ajaks ankrusse, jätkates varakoidikul, juba esimese kukelaulu ajal sõudmist. Olgugi et Riias välja purjetades olid kristlased rõõmuga valmis sõdima, hakkasid neist paljud juba teisel päeval tundma koguni kartust, kas nad ikkagi suudavad kõigist neist paganahulkadest jagu saada, mis nüüd Väinasaarele on kokku tulnud. Ja just seepärast raputaski ordumeister pead ning lausus enese kõrval seisvale Teoderikule:

«Tõesti, säärane pealeminek võib meil ka üsna kurvalt lõppeda, sest meie hulk ei ole ju kuigi suur — ainult pisut enam kui paarsada meest.»

«Aga peale selle on ju veel Kaupo koos paari laevataie liivlasiga.»

«Liivlaste abi on tühine, sest kõik nad on mõõgalöögi vastu täitsa alasti.»

«Siiski,» arvas piiskopi vend Teoderik, «parem juba minna nüüdsama julgesti peale, kui et paganate arv veelgi suuremaks kasvab ning nad siis ise meid kitsikusse ajama

tulevad. Ümberpiiratuina peaksime kibedusega vastu panema, kuna aga nüüd omakorda peale minnes on meil siiski lootust neist koguni jagu saada.»

Vahepeal tõusis tuul, purjed paisusid jällegi ning laevad hakkasid õõtsudes kiiremini liikuma. Kajakad, kes seni olid oma haleda kisaga neid saatnud, jäid maha, sest meri kaugenenes üha enam ja enam. Nii ühest kui teisest laevast kostis palvelaul, mida ühed jõudsid vaevalt lõpetada, kui teised juba jällegi algasid.

Viimaks ometi hakkas jõekääru tagant paistma Holmi linnus, ja pisut veelgi edasi purjetades ka kogu saar koos sellel asuva liivlaste külaga. Väinasaar ise näis ringijooksuist inimestest lausa kubisevat, keda võis seal olla äraarvamata hulk. Lähenevaid laevu, mida arvult oli kuus, oldi saarelt juba märgatud, sest liivlased hakkasid seal kaldale kogunema. Seejuures kisasid nad kõik nõnda valjusti, et nende üldine kärasumin oli isegi laevadele kuulda. Ühtekokku näis aga olevat neid seal nõnda paksult ning palju, et kristlased oma salka üpris pisikeseks pidades ära kohkusid ning enam saarele läheneda ei julgenudki. Paljud neist langesid laevalael põlvili ning palusid Issandat, teised aga hakkasid ägedasti nõudma, et laevad pöörataks ümber ning purjetataks tagasi. Mitmed ruttasid tüüripuu juurde ning hakkasid sellele rõhudes laeva ümber pöörama, kuna aga teised, eesotsas orduvend Arnoldiga, tõttasid neid takistama.

«Kas sa siis tõesti oled nõnda sõge, et tahad nende paganate varraste otsa tormata!» hüüdis orduvend Wigbert, tüüripuust kinni hoides ja seda rinnaga rõhudes.

«Lase tüüripuu lahti,» kostis Arnold, «Jumal ei jäta meid hätta!»

«Jumal võib sind ju taevasse võtta, kuid maapealsest surmast ta ikkagi ei päästa, kui sa ise seda teha ei taha,» ja Wigbert rõhus koos teistega edasi, nii et laevapära aina nagises ja käil hakkaski kalda poole pöörduma.

«Meeletud, te teete ju paganatele rõõmu!» hüüdis Arnold ning kiskus vöölt oma mõõga.

Ka tagumisi laevu püüti ümber pöörata, kuid küljega vastu tuult käändudes ning igaühe isemoodi pöördudes sattusid nad raksatades üksteisega kokku. Tuul aga triivis neid ikka enam ja enam saarele lähemale, ja ennegu märgati purjesid alla lasta või laevu korralikult ümber

pöörata, jäid nad jõepõhja puudutades madalas kohas seisma.

Vaidluse järel tekkis laevadel rüsin, kusjuures nende kinnijäämises püüti üksteist süüdistada. Suurtest pagana-hulkadest ära kohkudes ei julgetudki laevadest enam välja tulla. Liivlased, seistes tiheda inimtüüriina kaldal vastas, näisid olevat valmis surmama igaüht, kes julgeb laevalt maale tulla. Küll püüti pikkade ritvadega tõugates laevu madalikult lahti päästa, et siis tagasi Riiga purjetada, kuid kõik sääraseid katsumised ning püüded olid päris asjatud, sest liialt tugevasti olid laevad jõepõhja külge kinni jooksnud.

Kaldale kogunenud liivlased raputasid oma tõstetud odasid ja tapreid, nende suud kisendasid vihaseid manamissõnu ja käed tagusid mõõkadega vastu kilpe, nii et peale lärmamise kostis nende hulgast ka määratu suur kolin, nõnda nagu neil lahingusse minnes oli ikka viisiks teha. Kõigi ülestõusnud liivlaste eesotsas seisis nende vanemad Ako, Atso, Vitso ja palju teisi, kusjuures nad valjusti hüüdes mehi ergutasid, kes kähmlemise algust oodates ihkasid tappa neid Issanda koeri, kes tema nime kiites ise kunagi halastust ei tundnud.

Kõiki neid võisid nüüd kristlased oma laevadelt üsna hästi näha; võisid koguni märgata iga nende näoliigutust ning vihaläiget silmades. Suure kuumuse tõttu ei kannud liivlased peale särki mingit muud rõivast oma ihul, mis seega oli mõõgahoopide vastu peagu alasti. Kuid selle eest oli neid siin liialt palju, nii et sakslased oleksid võinud nende hulga sisse ära uppuda.

Paratamatu hukkumise kartusest hakkasid kristlased oma kinnijäänud laevades jällegi laulma, paludes Issandalt halastust. Isegi liivlased, katkestades oma lärmamise, jäid neid võõrkeelseid sõnu kuulatama:

*Kürie eleison, eleison, eleison,
Christe eleison...*

Ühine palvelaul tõstis märgatavalt kristlaste julgust, mis meeletele aetud inimestes võib tihtigi puhkeda. Ja seepärast polnud sugugi ime, kui äkki esimeselt laevalt kuulus vaimustav hüüd:

«Vennad, kristlased, meie lööme neid!»

Sääraseid sõnu hüüdis ordurüütel Arnold, ja tema oligi

see, kes esimesena kargas laevalt üle parda jõkke, sumades rinnuni vees, kuna ta valge, punase risti ja mõõgaga tähistatud mantel jäi vee peale ujuma. Ja kui kõik teised säärast vaprat eeskuju nägid, siis kargasid nemadki üksteise järel jõkke, hakates Issanda nime kiites kalda poole liikuma.

Ka kristlikud liivlased eesotsas Kaupoga ei jäänud neist maha, vaid nemadki ruttasid rinnuni vees olles sakslasile järele, et need ei hakkaks neid halvaks pidama.

«Issand halasta, halasta, halasta!» laulsid kristlased kaldale kippudes ning rühkisid nõnda ägedasti edasi, et vesi nende ümber aina vahutas.

Liivlased hakkasid neid kividega pilduma ning heitsid oma viskodadki nende pihta. Kristlased, olles puusadeni vees, läksid aga samm-sammult sõdides edasi, olgugi et liivlaste kivid ja odad hirmsal viisil vastu raudkiivreid koliseses peale sadasid. Kuna neil enam kuskile polnud taganeda, siis rühkisid nad vankumatult edasi, olgugi et liivlased, eneste suure hulga pärast kindlad olles, mehiselt peale käisid. Paljud neist tulid koguni sakslasile vette vastu, et takistada kaldale pääsemist.

«Veljed, raiuge paremalt poolt,» hüüdis Ako lenevardlasile nõu andes, «mina omadega panen neemelt vastu!»

«Torma pihta!» karjusid mehed üksteist ergutades.

«Oo-oh!» oigas liivlasist üks kui teine, tõstis käe südame juurde ning vajus siis kummuli vette, mis taplusmõllust ümberringi kobrutas ning oli täis verist vahtu.

Igas paigas koliseb raud ja ragisevad luud, mida hirmsal viisil lõhutakse. Kahel käel tõstavad ja löövad kristlased pikkade rütingutega, mis liivlaste verest on lausa punased.

«Issand on meiega...! *Christe eleison!*»

«*Kürrie eleison!*»

«Ooh!»

Uuesti ja ikka uuesti tõusevad käed, painduvad pihad ning vaenuväd ragistavad vastamisi.

Tumedad vihmapiilverd kerkivad taevasse ning ujuvad seal kohiseses lähemale. Äkki kärgatab pikne, mürin jookseb laotuse all edasi. Tuhinasse sattunud taplejad ei näe ega kuule sellest midagi.

Liivlasist on paljud langenud, nii et jõepõhi on täis

nende surnukehasid, mille otsa sõdijad ühtepuhku komistavad. Vanemate õhutusel püsivad aga teised endise meelekindlusega kaldal, olgugi et nende pihta sajab raudnooli. Kuid ka raudmehed püsivad paigal või nihkuvad koguni pikkamisi edasi, sest mõõgatera ei hakka nende külge, vaid läheb vastu raudsärki põrgates koguni hambuliseks. Ordu munkvennad klähvivad aga laevadest, püüdes omasid igati ergutada. Nad kiidavad ning ülistavad, kui magus on Kristuse eest surra.

Ordumeister Vinno viibib kõrvaüti Teoderikuga esimestes ridades. Ta valgest mantlist on ainult narmad järele jäänud, mis nüüd tuule käes lipendavad nagu määratu suur pundar sulgi. Olgugi et nende käed on väsimusest juba tuimad, raiuvad nad ikka edasi, sest niikuinii pole neil enam kuhugi pääsu. Olgugi et esimesed liivlased tapetakse, tuleb neid tagantpoolt ikka enam juurde, nii et väsimus hakkab kristlaste üle võimust võtma. Neile läheneb Ako, kes ühes paraja salgaga on jõudnud teistest ette. Kogu aeg on ta pidanud ordumeistrit silmas ning tahab nüüd teda kui kõige kahjulikumast meest tappa. Seejuures on ta ühtepuhku mitme raudmehega kimbus, kuid ristishambail lõhub ta rautatud kärbiga nende raudseid lagipäid, nii et sakslased uimaselt vette kukuvad ning upuvad, sest kaaslasist pole kellelgi mahti neid veest välja tõmbama hakata. Ja nii rühib Ako ühes Mantiga edasi.

Jälle kärgatab pikne, sähvatades lööb hele tulejuga valjusti plaksudes maasse, ja kohe seejärel veereb mürin mööda laotust kõmiseses edasi. Kuid taplejate südamed on täis kurja viha, kõik nad on vardaid välgutades üksteise küljes kinni ega märka sedagi, et kogu aeg sajab tihedat vihma.

Samal ajal kui kaldal suure ägedusega tapeldi, viis Kaupo oma mehed hoopis teises paigas kaldale; ja kuna nad oma rõivaste poolest olid samasugused nagu kõik teisedki liivlased, siis ei osatud neid tähelegi panna. Kaupo seisatas kaldal, ta ise ja kõik ta kaaslased olid läbimärjad ning nõretasid veest, kuid see ei vähendanud nende taplusindu. Õnnelikult kaldale pääsemisest olid nad rõõmsad, kuid ei teadnud, mida ette võtta, sest suguvendadele selja tagant peale langemiseks oli neid üpris vähe. Vali tapakisa kostis aga siiagi pajupöösaste taha kõrva ning

see virgutas neid ette võtma midagi, mis oleks kristlikkudele vendadele kasuks.

Vaadates ümber, hakkas Kaupole silma väinasaarlaste küla, mille katuseharjad ulatusid üle muldvalli ja pistandtara paistma. Samas meenus talle jällegi ta enese kodu Toreidas, mille suguvennad oma sõgedas pimeduses olid maha põletanud. Ja ilma et ta enam oleks hakanud pikemalt aru pidama, viis ta nüüd oma mehed väinasaarlaste külla, kus peale naiste ja laste polnud parajasti ühtki meest. Väetid ja raugad, kes kõik üleval muldvallil hirmuga vahtisid, kuis nende isad ja pojad jõekaldal ristirüütlitega taplevad, ruttasid nüüd Kaupot ja ta mehi omadeks pidades pärimistega neile vastu.

«Ärme nuhtleme naisi ja lapsi!» hüüdis Kaupo ning ruttas koos oma meestega edasi külla, mis seejärel mitmest servast korraga põlema pisteti.

Olgugi et vihma veelgi sadas, tungisid põlema süüdatud majadest leegid välja ning tulekahju muutus üha suuremaks.

«Küla põleb, vaenlane on pildunud sinna tuld!» hüüdsid nüüd taplejaist väinasaarlased ning vahtisid kartusega tagasi, osa neist pöördus koguni ümber.

«Las põleda, pange ainult vaenlasele vastu!» hüüdis vana Atso, kes ihurammu puududes püüdis vähemalt sõnadegagi mehi ergutada.

Nähes liivlaste seas väikest segadust, rõhusid sakslased seda ägedamini peale ning paljud vaprad mehed kukkusid jällegi nende mõõgahoopide all. Isegi Lenevarde Vitso vajus haavatult korisedes kokku ning ühel osal raudmeestest õnnestuski kindlale maale tungida. Kuid seda vapramini rõhusid ükskülalased eesotsas Akoga leetseljandikult peale ning tõrjusid kristlased kaugele jõeke tagasi.

Parajasti sel ajal kui liivlased olid täiendanud oma hõrenenud ridu ning uute viirgudena ülestõstetud kilpisid ees hoides peale rõhusid, kostis saare lõunapoolselt servalt sikusarve puhumist. Ja kohe pärast seda ilmusid metsast välja semgalite parved, lähenedes pooljoostes tapluspaigale.

«Veljed, rammu tuleb juurde, semgalid tulevad meile appi!» hüüdsid tagumised liivlased ülirohmsalt ning heitsid üle esimeste peade sakslaste pihta oma viimased odad.

Sakslased, kes vaatamata oma raudrüüle olid kaotanud ligemale poolsada meest, olid juba täiesti väsinud ning lõõtsutasid ägedasti. Nende mõõgad ning rütingud tõusid üsna aeglaselt ega suutnud enam endisel viisil laastamist teha. Tundes eneste hukkasaamise juba üsna lähedal olevat, hakkasid nad kord-korralt tõmbuma ikka enam ja enam koomale, kuna mõned haavatud nende seast püüdsid pääseda laevade juurde tagasi.

Äkki kostis liivlaste selja tagant vali kisa ning hädahüüded — abilisteks peetud semgalid on sakslaste poole hoidudes löönud neile tagant peale. Samas tõttas sõnumitooja Ako juurde ning hüüdis, et semgalite vanem Vesthard on langenud ligemale pooletuhande mehega kaela, kuna venedega saabuvat neid ühtepuhku aina veel juurde.

«Pange vastu,» karjub Ako läbi lahingukära ning pühib käisega mõõgahaavadeist lõhestatud näolt verd, «siin lõpetame nendega ja siis tuleme appi!»

Ja kohe pärast seda tormab ta pimedada hulljulgusega sakslasile peale. Vaenlase mõõgad löövad kolksudes vastu ta härjanahaga kaetud tammepuust kilpi, mis on juba täis mõõgaarme, kuid peab siiski veel üsna kindlalt vastu. Ükskülalaste eesotsas raiudes ning juba puusadeni vees olles rühib ta samm-sammult edasi. Raudmehed on kõik koondunud Teoderiku ja ordumeistri ümber. Mitmed neist on enestel kiivrid peast kiskunud ning need vette heitnud, sest muidu oleksid nad kindlasti lämbunud.

Kuuldes selja tagant ägedat lahingukära ning teades, et seal on väinasaarlased semgalitega hädas, tahab Ako kiiresti raudmeestest jagu saada. Seejuures muutub ta aga üsna ettevaatamatuks, rühib mõtlematult ning teistest kiiremini peale — ja äkki saab ta sügava piste rindu. Ta tunneb, kuis kuum juga läbib ta ihu ning kuis soe veri tal särki mööda alla niriseb, ta pillab tapri käest ning kukub otseti vette.

«Ako on langenud!» hüüab Manti ahastuses ning temagi käsi vajub tapriga alla.

«Ako, meie Ako on maas!» kajab hüüd läbi hulkade.

Ükskülalaste kohmetust nähes ning sellest uuesti südant võttes hakkavad raudmehed jällegi peale rõhuma. Liivlased tõmbuvad tagasi kaldale, kus aga semgalid oma peamehe Vesthardi õhutusel on teinud juba kohutava laastamise: mehi lamab igas paigas kuhjadena maas ning

ümberringi voolab ja lõhnab veri. Haavatud hädaldavad ja oigavad, kisendavad valjusti, kui nende otsas tallatakse. Kuna lahing on kaldal kaotatud, siis pöörduvad liivlased ümber ning jooksevad parvedes põleva küla poole, et vähemalt selle muldvallide tagant vastu panna. Kivilinnus oleks neile küll parem pelgupaik, kuid see on jäänud juba semgalite selja taha.

Paljud liivlased, olles kitsikusse aetud, kargasid aga samas jökke, et sellest üle ujudes pääseda vaenlaste eest pakku. Et nad aga kõik olid rängast taplusest väsinud, siis uppusid neist paljud. Kristlased kogusid jällegi uut julgust ning uskudes, et Jumal ise saatis neile semgaleid appi, ajasid liivlaši igas paigas taga ning löid armetult maha.

Olgugi et sõjavanem Ako, kõigi kokkukutsuja ning vaenule õhutaja, lamas nüüd kalda läheduses tapetuna vees, siis teised koos Manti ja Vitsoga, jõudnud külavallide taha, õhutasid seal mehi uuele vastupanule. Kristlased tõid aga laevadelt maale ka oma paterellid ning hakkasid nendega pilduma liivlaste sekka kive ja põlemasüüdatud tõrvapotte. Samuti toodi laevadelt ka tagavaranooled ning hakati neidki vallide taha lennutama.

Ehkki liivlased oma elu eest veelgi suure ägedusega vastu panid, olid sakslased võidus kindlad, sest suur hulk semgaleid oli neile ju abiks. Lisaks hakkas ka vallidele püstitatud pistandtara põlema ning suits ähvardas kõiki vastupanijaid lämmatada.

«Kas tunnistate Maarja poega, kas painutate tema ees oma pea?» hakkasid sakslased liivlaste suurt kitsikust nähes kisama.

Liivlased, tulekuumusest ja leitsakust peagu lämbumas, ei tahtnud aga siiski alla anda, teades, et sakslasilt pole neil ka siis halastust loota.

Samal ajal kui sakslased valvasid linnust, hulkusid semgalid tapetute seas ringi ning rüüstasid neid kõigest, mis vähegi vääris võtmist. Ja kuna Väinasaare kogu põhjapoolne osa oli paksult surnute ja haavatutega kaetud, siis said nad sealt rohket saaki. Nad tallasid langenuil koguni jaluli otsas ning tapsid ka neid, kes oma ihuhälvade valu käes oigasid.

Olgugi et raudrüü oli sakslasi liivlaste mõõgalöökkide eest suuresti kaitsnud, oli neidki palju otsa saanud ning

peagu igaühel oli ihu täis kriimustusi, muhke ning löögi-vorpidest sinine.

Kuna laevu polnud seekord võimalik jõepõhjast lahti kangutada, siis kandsid sakslased oma hädalisemad haavatud suurde paati, millega taheti pärivett alla purjetades viia võidusõnum Riiga, kus nüüd tapluse pärast oldi suures mures.

Kuuldes, et lahingus on saanud otsa ka kõige selle kurjuse alustaja ning peavanem Ako, hakkasid sakslased teda lahingupaigalt otsima. Seejuures pärisid nad ka haavatud liivlasilt tema langemispäiga üle järele, ning kui nende truu liitlane Kaupogi oli kinnitanud, et veest välja toodud surnukeha on Ako, otsustati see võidumärgina Riiga saata. Kuna aga paat oli haavatud sakslasi ülemäära täis, siis hakati ka säärasele tahtmisele vastu sõnema.

Klaasistunud silmad pärani, valge särk verine ning nägu täis mõõgahaavu, nõnda lamas langenud Ako raudmeeste vahel maas, kuna ta ümber ägedasti kaubeldi. Seejuures sülitas üks kui teine põlastavalt talle näkku ning tõukas teda jalaga.

«Miks peaksime teda tervena Riiga viima,» arvas piiskopi vend Teoderik, «raiume tal pea otsast ning saadame ainult see.»

«Tõsi, võidumärgiks aitab peastki,» möönis ordumeister Vinno, «olgugi et terve surnukeha teeks seal isale rohkem rõõmu.»

Kuna siiski otsustati lõpuks ikkagi ainult Ako pea Riiga saata, siis kiskus ordusulane Jochim langenud vanemal kurgualuse paljaks ning tõstis kirve, et pead õlgadelt maha lüüa.

«Vaata, et sa viltu ei löö — rikud ta silmnäo hoopis...» ütles ordumeister hoiatavalt.

«Ära muretse, meister,» lausus Jochim tõstetud kirvest pea kohal hoides üle õla, «egas ma asjatult pole Magdeburgis kakskümmend aastat lihunik olnud!»

Ja siis raius ta ainsa ropsuga langenul pea otsast. Juustest kinni haarates tõstis ta selle kõrgele üles, nii et see kõigile oli hästi näha, ning heitis ta siis kolksatades paati.

«Üks vaenlane on langenud, teistegi ots ei ole enam kaugel!» hüüdis Kaupo seda nähes ja pööras siis oma pilgu põleva küla poole, kust kostis inimeste hädakisa ja

tules kõrbevate veiste ning elajate röökimine. «Au-kiitus Issandale ja Neitsi Maarjale!»

«*Sanctus, sanctus, sanctus!*» kajab hüüd ordu munkvendade suust.

11

HÄDA VÕIDETUILE

Ako on langenud! Säärase kurva sõnumi tõid üksikud Väinasaare lahingust pääsenud mehed Ükskülla, kus nad suure ruttamisega oma lahtise vara kokku korjasid ning koos naiste ja lastega metsadesse peitu tõttasid.

Palju oli nüüd Ükskülas kurtmist ja häda — seal nutsid naised oma meeste ja lapsed langenud isade pärast. Lühike oli olnud ka Ako naistel jälleenägemise rõõm, kui nende isand pärast mitmeaastast võõrsil viibimist jällegi koju saabus. Nüüd aga on ta langenud, läinud ära Tooni kotta, kust enam pole tagasipöördumist. Oo-oi, kui palju meelekibedust tekitas säärane sõnum Anule, Miljale ja Mallele — nad ei suutnud enam isegi nutta. Seni olid nad põgusalt lootnud, et Ako lööb raudmehi, tuleb võiduga tagasi... ja nüüd säärane kibe sõnum — Ako ise on langenud nende käe läbi!

Samal ajal kui kogu külavahe oli täis nuttu ja hädakaebeid, ei kisendanud vanema naistest keegi, vaid kõik nad kannatasid oma valu tummalt, et vähemalt mitte teiste silmis ennast alandada.

Parajasti kui nad kibeduse tuimuses oma õues istusid, tõttas sinna Manti koos paari sulasega, olles kõik täis veriseid kärnu, ja hüüdis neile valjusti:

«Emandad, ärge enam aega viitke, tulge kaasa!»

Kuhu on neil aga minna, kodu on ju kõige armsam paik.

«Küllap tulevad ristimehed siiagi, jääte häbisse...»

Ei, häbistada nad ennast ei lase!

«Tulge kaasa, põgeneme ära Ugandisse, eestlaste seas on veel vaba põli, keegi ei painuta seal ristiusu ikke alla oma kaela!»

«Viige lapsed, võtke need,» hüüdis nüüd Malle, «meie jääme aga siia!»

«Jääte siia, et teid häbistades võiksid ristimehed isegi pärast surma Ako üle irvitada!»

«Ei, võtke ainult lapsed ja ümmardajad kaasa.»

Kui siis viimased põgenikud on Ükskülast lahkunud ning nende kisa metsade taha vaibumas, läheb Malle koos Anu ja Miljaga sauna. Seal nad pesevad end, panevad puhtad hamed ja särgid selga, lauldes kaeblikku itku-laulu, peavad kurbi peiesid ning lähevad siis rehetuppa. Lausumata sõnagi, võtab Malle esimesena enese ümbert kirjalise vöö ning hakkab seda silmuseks kokku köitma, kuna Anu ja Milja vaikides sama teevad. Najatanud siis redeli seina äärde, ronib Malle üles pennipuu juurde ning köidab selle külge silmuse. Anugi riputab silmuse, kuna aga Milja käsi jääb kaheldes peatuma. Pärani silmi, milles peegeldub terake hirmu, vahib ta, kuis Malle paljastab oma kaela, pistab pea silmusesse, tõmbab juuksed kukla tagant silmuse vahelt välja ning heidab siis end redelilt, jäädes silmusesse rippuma. Ta silmad lähevad pärani, keel vajub suust välja ning kurgust tungib korin...

«Oi-oi, säärane surm on kole, ma kardan...!» hüüab nüüd Milja valjusti nutma puhkedes.

«Sina kardad, ei julge oma isandale järgneda, kas tõesti oled sa nõnda nõder?» lausub seepeale Anu, olles valmis ennastki peadpidi silmusesse pistma.

Tõsi, Miljagi ei taha olla nõder, kui ta ei suuda sinna midagi parata, ta käed lasevad nagu iseenesest silmuse lahti.

«Milja, ära viida aega, Ako ootab!» ergutab teda Anu ning hakkab eneselegi silmust kaela seadma.

Vahepeal on Malle üsna vaikseks jäänud ega liiguta end enam. Ise on ta silmuses rippudes veninud märksa pikemaks, nii et ta jalad peagu ulatuvad puudutama maad. Ka Anu pistab nüüd pea silmusesse, olles seda enne keelega niisutanud, et pael seda libedamini libiseks. Hüüdes siis, et nüüd läheb temagi Akole järele, heidab ta end samuti redelipulgalt alla ning jääb korisedes silmusesse rippuma.

Nähes, kuis kaks elukaaslast on end tema silmade all üles poonud, tunneb Milja veelgi suuremat jubedust. Kuid ta teab, et ta ei tohi nõrkusele alla anda, ei tohi! Aga Mallet ja Anut näha on tal jube, ta tunneb nende

ees nüüd koguni kartust, nii nagu koolnu nägemine on alati tekitanud talle hirmu.

Ah, miks ei olnud ta esimene, miks pidi ta enese hukkamisel viimaseks jääma? Oh, ta on arg, arg, ja tema pärast peab nüüd Ako Tooni kajas häbi tundma! Milja suleb silmad, pistab nüüd omakorda pea silmusesse ning kargab redelilt...

Hiljem, kui leitakse, et kõik Ako lesed on end üles poonud, räägivad kristlased sellest kui paganlikust kangusest. Kõikjal pajatavad nad seda lugu, mis olnud mee-leheaks paharetile enesele ning ütleavad, et need naised on heitnud end igavesti põrgupiinade kätte.

Kuna Väinasaarele purjetajaist polnud Riias enam midagi kuulda, siis pidi piiskop Albert paratamatult uskuma hakkama, et keegi neist ei tule sealt enam eluga tagasi. Ja seepärast ootas ta nüüd hirmuga liivlaste ilmumist Riia vallide ja müüride alla, tundes vaimuliku võrs-tiriigi hukkumise aimusest suurt ahastust. Samuti oli ta ka oma elu pärast mures, nii et pidi kogu aeg hoidma üht laeva purjede all valmis, et hädakorral pageda sel-lega tagasi Saksamaale.

Kui riialaste kartus ja mure oli juba üsna suureks paisunud ning nad ainult palvetamises veel kinnitust ja troosti leidsid, lähenes ühel hilisõhtul Riiale üksik purje-paat, mille tulekust anti piiskopile juba aegsasti teada. Kuna selles üksikus paadis nähti mitmeid orduvendi, kelle punase risti ja mõõgaga tähistatud valged mantlid paistsid juba kaugelt silma, siis oodati põksuva südamega, milliseid sõnumeid nad toovad.

Tulnud pärivett alla ning juhtinud paadi kaldale, kargas sealt üks orduvend oma haavatud kaaslaste seast välja ning mantlihõlmu kergitades astus kaldale. Lange-des seal vastu tulnud piiskopi jalgade ette põlvili, ulatas see orduvend alandlikult talle ühe riidesse mähitud kompsu, ise sõnades:

«Isa, meie lõime neid Jumala väega!»

«Lõite, paganad on löödud?!» küsis piiskop ristirüütli-le otsa vaadates.

«Võit on meie!» kinnitas orduvend.

«Kas te kuulete, meie võitsime, kiidetud olgu Neitsi

Maarja!» hüüdsid nüüd riialased rõõmsasti kisades, kuna aga piiskop pilku taeva poole tõstes lausus:

«Häda võidetuile!»

Säärane rõõmusõnum kandus Riias igasse paika laiali ning rahvas ruttas piiskopi ümber kokku, et koos temaga Jumalat tänada.

«Aga mis see siis on?» küsis piiskop esimesest rõõmutuhinast toibudes ning hakkas orduvenna toodud ümmargust mügerikku verisest rätikust lahti harutama.

«Isa, see on võidumärk — vehtad saatsid selle sulle!»

Harutades rätiku lahti, kooris piiskop sellest verise pea.

«Issand, see on ju inimese pea!» hüüti jahmunult.

«Jah, isa, see on sinu ning kogu kristliku maailma vaen-lase Ako pea,» lausus orduvend rahulikult. «Ordumeister saadab ta sulle kingituseks.»

«Ako, ah siis ka tema langes!» hüüdis piiskop Albert ning tõstis rõõmutuhinas oma vaenlase verise pea nõnda kõrgele, et kõik ümberseisjad võisid seda hästi näha.

«Hõõ, sa pagan, mine veel Polotski kuningat meie vastu sõtta ässitama!» karjusid mehed ning raputasid manades rusikaid, kuna aga patukahetsejad naised ehk valged öed, kes olid tulnud abistama paadis oigavaid haavatuid, pöörasid oma silmnäo teisale.

«Nüüd oled sa oma palga saanud, sa kõige kurjuse ning äraandmise alustaja!» hüüdis piiskop vaenlase mahalöödud peale näkku sülitades. Siis andis ta selle ühele sõjasulasele, käsuga, et see pistaks ta teiba otsa ning asetaks Riia värava kohale üles müürile, kus ta oleks kõigile liiv-lasile ähvarduseks ja hoiatuseks näha.

Pärast seda, kui kõik haavatud sõjamehed olid paadist välja kantud ning valged öed hakkasid vahetama nende haavasidemeid, mindi ühises rongkäigus kirikusse, kus tornikellade helisedes peeti suurt tänupalvet, mis kestis peagu hommikuni.

Õige peatselt hakkasid ka teised võitjad Riiga saabuma, kus neid suure toredusega vastu võeti. Piiskop ise süleles ning suudles oma venda Teoderikut ja kõiki teisi ülemaid sõjapealikuid, paganlike semgalite vanemat Vesthardi nimetas aga koguni oma vennaks.

Kõik laevad, millega oldi välja purjetatud, jõudsid nüüd jällegi õnnelikult tagasi. Peale oma langenute ja aheldatud liivlaste vanemate olid nad koormatud veise-

karjade ning igasuguste muude puduljustega, nii et nüüd võisid riialased hakata ka rikkalikkudest söömaaegadest rõõmu tundma.

Teiste vangistatud liivlaste vanemate seas aeti laevast maale ka vana hallipäine Atso, kes rängast ihuhaavast hoolimata oli ka ahelasse pandud. Mõõga- ja piitsahoopidest veristatuna ning peagu alasti kistuna olid nad kõik tehtud üsna armetuks, kui neid Riia turuväljakule kokku aeti. Kuid kõigest hoolimata teotati neid seal suure rahvahulga ees üsna jõledal kombel ikka edasi, ilma et keegi oleks sellest väsinud. Kuid seejuures ei unustatud kiitmast ka Issandat, teades, et tema on ikkagi see vägi, kelle läbi sünnivad kõik võidud.

Varda otsa pistetud Ako pea jäeti linnavallile seniks, kuni ta seal päikese paistel läks mädanema ning linnud ta luu paljaks nokkisid.

Olgugi et selle võidu saamisel suurt abi andnud semgalid eesotsas oma vanema Vesthardiga olid ikkagi veel pimedad paganad, ei teinud piiskop ega keegi ta abilist sellest juttu, sest parem oli neid nende rumaluses kasutada teiste paganate allaheitmiseks, kui hakata ristimist nõudes ka nendega vaenu pidama. Aga samuti oli nüüd ka venelaste poolt rahu, sest kuuldes liivlaste rängast lüüasaamisest, jäid nad üsna vaikseks ega lasknud enestest midagi kuulda.

Kohe pärast Väinasaare liivlaste vangistamist ning nende lõplikku allaheitmist hakkas Kaupo piiskopile meelde tuletama, et Toreidas peetakse pimedat pagana-põlve edasi, olgugi et ristiusk juba igas paigas oma võimu laiali laotab. Ta rääkis:

«Isa, ma olen pidanud juba üsna kaua tundma kibedat pagulaspõlve ega tohi ikka veel tagasi oma kodupaika minna, mille üle minu paganlikud sugulased on võimust võtnud.»

«Tõsi, mu poeg, ka minu pahameel käib toreidalaste peale.»

«Ja seepärast, oh isa, kui sa nüüd kogu oma sõjaväe mulle kaasa annad, siis usu, ma võtaksin oma kihlakonna üsna hõlpsasti tagasi.»

«Ei, Kaupo, kogu väge ei või ma Toreidasse saata, sest ka Riias peavad kaitsjad alati valmis olema. Aga oota — kutsume semgalid jällegi eneste nõusse.»

«Isa, ära kutsu semgaleid,» lausus Kaupo märgatava ärevusega, «semgalid on ju kõige pimedamad paganad, nemad ei hakka tegema kristlaste ja mittekristlaste vahel vahet, vaid löövad ilma armuta kõik maha. Toreidas on praegu vahest pooled inimesed paganad, kuna kõik teised hoiavad seal ristiusust endiselt kinni ja ainult kartusest ei julge seda avalikult näidata. Minnes aga nüüd Toreidasse, lööksid semgalid seal neid koos paganatega ilma valikuta maha.»

«Mu poeg,» ütles piiskop Kaupole tõsiselt otsa vaadates, «kui see peakski nõnda juhtuma, siis oleme rahul ka sellega, sest küllap Jumal ise võtab pärast surnute seas eraldada kristlasi paganaist, kui semgalid ei suuda nende vahel vahet teha.»

«Isa, ära pahanda, et sulle vastu räägin, kuid kristlaseks on ju pagana käe läbi kibe surra.»

«Kaupo, ära kurda neofüütide pärast, sest tea, et mida kibedamat surma nad Issanda eest surevad, seda rõõmsama aseme valmistab ta neile taevas.»

Nõnda oskas piiskop Albert oma targa rääkimisega peletada Kaupo südamest kõik mured ja kahtlused, nii et ta oli lõpuks valmis isegi koos metsikute semgalitega oma sugulasi alla heitma minema.

Semgalite vanem Vesthard, saanud Riia piiskopilt kutse sõjasõiduks Toreidasse, pani oma mehed valmis ning ilmus nendega õige peatselt Riia väravate alla. Seekord tuli neid ligemale kolm tuhat meest, kõik täies sõjariist, mida nad Väinasaare tapatalgult olid üsna rikkalikult saanud; aga samuti kandsid neist paljud noidsamu rõivaid, mida nad langenud liivlasilt olid seljast ära kiskunud.

Vesthard ise oli koguni kristlaste raudrüüs, mille ta vapra ning õigeaegse abi eest Riia piiskopilt kingituseks oli saanud. Sellega uhkeldades ratsutas ta oma väeleeris igal pool ringi ja nagu rääkida teati, ei täidunud ta isegi magama heites seda eneselt seljast võtta. Ka oli ta sadul toredate punaste narmastega ehitud, otse nõndasama, nagu ta oli juhtunud nägema seda rüütel Bernhard von der Lippel. Riialasile armastas ta suure suuga hoobelda, et toreidalaste hävitamine valmistab talle otsatut rõõmu, kuna need olevat ta kõige kurjemad vaenlased.

Peale semgalite liitus Riia kristlasiga ka teisi läti hõime,

nii et ühtekokku sai Toreidas minejaid kaugelt enam kui kolm tuhat meest. Kuna ka lätlased tahtsid kristlaste eeskujul sõjalippu omada, siis olid nad parema puudumisel nülginud valge jäära, käänanud selle naha keskpaigast kokku ning verepatta kastes värvinud ta servadest punaseks. Säärast verrega viirutatud jääranahast lippu ees kandes alustasid lätlased koos oma paganlike suguvendade ja Riia kristlasiga sõjasõitu Toreidas. Kõik nad olid võtnud ka suurel hulgal vankreid kaasa, lootes rikkaliku sõjasaagiga sealt tagasi tulla.

12

TOREIDAS

Nagu määratu pikk lohe liikus kristlaste ja nende paganlike liitlaste rodu Riia Toreida poole. Päikesepaistel kirgasid sakslaste rautatud lagipead ja haljakshõõrutud odad, mis nende kohal hõljusid nagu risti-rästi ning puseriti kasvanud mets.

Kõige ees ratsutasid rauaga raskesti kaetud orduvennad, kelle valged ja pruunid mantlihõlmad tuulepuhanguis lipendasid, siis raudsärkides ristosõitjad, nende taga maa pärisrahvad, kelle ratsanikud ja jalamehed liikusid segamini koos. Üsna lõpus tulid riialaste moonavoorid ja semgalite veovankrid, mille ette olid rakendatud pikakarvalised, üsna metsiku välimusega hobused.

Selle suure väe ülemaks juhatajaks, keda nimetati *bellidux*, oli piiskop Alberti tahtmisel hakanud krahv Henrik von Stumpenhausen, kes eelmisel aastal Liivimaale oli saabunud. Samuti oli riialaste hulgas ka palju teisi suurt-sugu mehi ning nimekaid rüütleid, kes õnnekatsumiseks olid tulnud Liivimaale niihästi Vestfaaliast kui ka Saksimaalt.

Puhanud öösi Koiva jõe läheduses, äratati kogu suur malev juba enne koitu ning jagati kahte ossa, millest üks pidi sakslaste juhtimisel Satesele maavanema Dabreli kantsi poole teele asuma, kuna teine osa, kuhu kuulus enamik paganlikke semgaleid, anti Kaupo käsutuse alla, et ta võiks nende abil oma linnuse vallutada.

Et hobuste kabjaplaginat poleks kaugale kuulda, käskis Kaupo kavalal kombel mähkida ratsanikel oma hobuste jalad riideräbalaisse, aga samuti ka kõik mõõgad ja nooletohlud kinnitada hästi tugevasti keha külge, et nad äraandlikult ei koliseks.

Ja siis, kui vaevalt hakkas koitma ning liivlased oma külades alles rahulikult magasid, hakati edasi liikuma, et vaenlasi varahommikul unest äratades hakata neile kohe tugevasti peale käima. Kuna enamik mehi läks saagi peale välja, siis oskasid nad pida ka täielikku vaikust, nii et ainult nende sammude tasane müdin oli maanteil kuulda.

Sõnatult ratsutas Kaupo kõrvuti Vanega oma väheste suguvendade ja tigidate semgalite eesotsas. Ta luurav pilk oli pööratud kaugusesse, mis üsna ähmaselt paistis aovalguses läbi hommikuse udu. Kogu teekonnal oli ta ise üpris sõnatu, mõteldes ühtepuhku oma kodupaigale, mida ta nüüd võõra rammu abil tagasi võitma läks. Ikka ja jälle meenus talle Annu poeg Kullo, see jultunud nooruk, kel oli jätkunud julgust tema vastu vaenu ohutada. Ah, ta tahaks teda elusana kinni püüda ning piinata nõnda, et isegi Jumalal oleks hale...!

Ka Vane mõlgutas kurje kättetasumõtteid. Ta pea oli mähitud linase rätikuga kinni, sest Väinasaare tapluses saadud löögihaav polnud jõudnud veel paraneda. Kuid temagi ei tahtnud Toreidas minejaist maha jääda, sest Küllu püsis tal ikka ja alati meeles, olgugi et oli praegu vaenlase naine.

Semgalid, kes väheste ristitud liivlaste järel edasi sammusid, olid kõik erksad nagu kiskjad, kes luuravad saaki. Isegi Vesthard, kes alati armastas suure suuga hoobeldes lärmata, hoidis nüüd keele hammaste taga. Aga samuti oli ta ka kõik kuljused ja kõrinad, mis alati hobuse päitsete küljes rippusid, nüüd sadula alla peitnud.

Pikkamisi hajus udu, silm hakkas seletama külasid, kust ühtepuhku kostis kikkalaulu ja koerte haukumist. Juba oligi Kaupo oma küla all, kus ta äkilise ilmunisega võis magajaid üllatada. Kuid säärane ettevõtmine oleks praegu olnud üsna asjatu, sest nagu väljasaadetud luurajad olid teadnud pajatada, oli kogu Toreida rahvas hädaohtu aimates asunud linnusesse või jällegi metsadesse peitu. Muidugi, pelgupaikadest oleks neil nüüd vähe abi,

sest kõik salajased rajad ja metsatihnikud olid Kaupole hästi teada. Kuid kõige tähtsamaks tuli siiski pidada linnuse vallutamist, et alles pärast seda hakata rahvast ka pelgupaikadest ja urgastest välja tooma.

Et pääseda märgatamatult linnusevallidele, tulid mehed sadulast ning hakkasid jalgsi edasi hiilima, kuna aga hobused jäeti küla äärde kammitsasse.

Äkki aga hakkasid küla teises servas sarved puhuma — kallaletulijaid oli siiski märgatud. Semgalid kiirendasid sammu, jooksid odasid õieli ees hoides, kuid ei suutnud siiski ühtki hingelist tabada. Üleval linnuses löödi lärmi, tõrvapajad süüdati põlema ja mehed ilmusid pistandtarale. Kullo oli oma isa nõuandel osanud siiski valvel olla.

Kuna vaenuväe lähenemine polnud toreid alasile mitte teadmata, siis olid nad juba aegsasti oma linnuse mehitanud. Kuid peale sõjameeste oli sinna toodud ka naisi, lapsi ja karielajaid.

Sellal kui mehed eesotsas Kullo, Näugu ja teiste parematega end läheneva tapluse vastu valmis seadsid, istusid nende naised ja lapsed suurt ärevust tundes pisikeses taredes, mis olid ehitatud vastu linnuse palkseina. Kõiki neid ühtekokku oli seal nõnda palju, et nad hädavaevu mahtusid põhkudele, mis neis kuuditaolistes taredes oli maha laotatud.

Kinnitanud mõõgavööd ning pannud paksud härjanahksed mütsid pähe, ronisid mehed üles taredes katustele, et seal pistandiku ülemise serva tagant vaenule vastu panna. Kullo, olles täies sõjarüüs, liikus igas paigas nende keskel. Palju oleks tal nüüd rääkida, mehi ergutada ning julgustada, kuid oma nooruse tõttu ei tihanud ta seda teha. Ühtepuhku meenus talle ta isa Annu, kuis tema oskab enne taplusesse minekut ütelda oma meestele sõnu ning neid igapidi kinnitada. Kuid see on ka Annu, tema on isa, kellest poeg ei tohi kunagi ette jõuda, mõtles Kullo.

Praegu polnud Kullol oma meestele ergutuseks midagi ütelda, sest igaüks neist ju teadis, mis on siis tulemas, kui Kaupo kristlaste abil nende üle võimust võtab. Kui ta hakkaks sellest nüüd veel rääkima, siis peetaks seda poisikese tühiseks hooplemiseks ning ta naerdaks välja. Kuid oma vaprusena tahab ta siiski anda igaühele ees-

kuju, ja seda ei või keegi halvaks pidada, olgu ta ise seejuures nii vana, arukas ning vapper kui tahes.

Samal ajal kui üleval valliserval kostis meeste jooksummude müdin, kisa, hõikamised ja kära, istus Küllu oma tareesisele uksepakule ning hakkas seal last imetama. Kuuldes, et ka ta isa on pealetuleva vaenuväe hulgas, muutus Küllu üsna rahutuks ning hakkas koguni suurt hirmu tundma.

Enne tapluse algust tuli Kullo veel korraks oma naist vaatama ning ütles talle manitsedes:

«Küllu, ära jää siia läveesisele istuma, sest üsna kergesti võib mõni kivi või nool sulle pähe kukkuda; mine tarre varju.»

Võõrastavana tundus aga Kullo oma naisele, sest ta kandis isalt saadud raudrüüd, mis osaliselt isegi ta nägu kattis. Kuid Küllu teadis, et raud varjabihu palju paremini kui villane vammus, ja seepärast ta ei laitnud oma meest. Ta ainult ütles pooleldi sosinal:

«Kullo, ma tunnen oma isa ees hirmu!»

«Ära karda, naine. Olgugi et sinu isa tahab nüüd hakata ülekohtuselt tasuma, on meie mehed temale vastupanemiseks vaprad.»

«Aga ta tuleb ju koos suure ristiväega...!»

«Jah, Küllu,» ja Kullo suu tegi mõruda liigutuse, «sinu isa on ju ristimeeste killas. Kuid selle eest, et ta neid koeri on meie peale ässitanud, peab nüüd ka ta ise surema!»

Ülevalt palklaelt kostis meeste kisa ning ägedaid hüüdeid. Tekkis koguni nõnda suur lärm, nagu oleks seal suur huntide kari koos olnud. Juba tahtis Kullogi tormata tagasi vallile, kuid naine pidas ta veel korraks kinni, lausudes:

«Kullo, tule mulle lähemale, ma tahan sinult midagi pärida.»

Kullo kummarduski naise kohale ning pööras oma kõrva ta silmnäo poole.

«Oi, kui külm sa oled, Kullo!» ütles naine, tõmbudes oma mehest tahtmatult pisut eemale.

«Mitte mina pole külm, vaid seda on raudrüü, mis mind praegu katab.»

«Kullo, ütle, kui sa tapluses isaga vastamisi satud, ega sa ei tõsta tema vastu oma kätt?!»

«Liialt palju muretsed tema eest, naine,» kostis Kullo eemale tõmbudes, «kui mina ei jõua teda esimesena lüüa, siis raiub ta mind.»

«Ei, Kullo, seda ta ei tee, minu süda aimab kindlasti, et minu ja meie lapse pärast ta halastab...»

«Naine, sa räägid halastusest, nagu tahaks meist keegi säärase teotatud mehe halastust vastu võtta?!»

«Aga ometi on see parem kui langeda...!»

«Küllu, küllap taplus ise otsustab, kes meist langeb — kas tema või mina!»

«Ah Kullo, Kullo, parem jätame see paik maha ning põgeneme, kuni üks linnusekülg on veel lahtine.»

«Ei, naine, seda ei tee ma iial!»

«Kullo, ma kardan, oma lapse pärast tunnen ma hirmu!»

«Naine, võta nisa lapsel suust,» ütles nüüd Kullo karedasti, «koos piimaga võib ta sinu rinnast imeda ka hirmu!»

«Laps on ju väeti...»

«Ka temast kasvab mees, vapper tegudeks...!»

Ikka sagedamini kostis nüüd kaugusest sarveheliseid ning mehed ruhtasid viimseni üles linnuseservale. Ka Kullo kargas üles nagu hunt. Naised tõmbusid koos lastega kuutidesse, et varjata end seal kivide eest, mida vaenlane võis hakata linnusesse pilduma.

Aali istus ühes Külluga ühises linnusetares. Seejuures oli ta sõnatu ega tahtnud nüüdki tütreaga rääkida, kuna ta Kullo tõmbamisega leppides oli jäänud vastu isa soovi tema naiseks. Jah, Aali süüdistas ainuüksi Küllut, sest temast sai kogu see suur pahandus oma alguse. Olgugi et ka ta ise ei kummardanud kristlaste Jumala poega, hoidus ta südames ikkagi Kaupo poole ning oleks tahtnud teda endist viisi jällegi ümmardada. Jah, ta soovis talle koguni võitu, et ta võiks peremehena oma kihlakonda jällegi tagasi tulla.

«Ema!» sosistas nüüd Küllu ning püüdis nihkuda talle lähemale.

Kuid Aali pilk oli vali, ta tõmbus tütre kurjalt eemale ega vastanud talle ühtki sõna. Nähes seda, vajus Küllu oma lapse kohale kummargile ning puhkes tasaselt nutma.

Linnusevalli tagant hakkas kostma kristlaste ja paganlike semgalite kisa, mis kord-korralt lähenes. Juba oli

kuulda ka nende hobuste hirnumist ja jooksummude müdinat.

«Kui palju vägel!» hüüdsid mehed vallidel ning paljud neist hakkasid suurte vaenuhulkade ees hirmu tundma.

Juba jõudsid esimesed vaenlased vallide alla, kuna aga tagant rühkis neid hulkade viisi ühtepuhku ikka juurde, ja ka kogu külavahetee oli nüüd semgalite hulkasid lausa kubinal täis. Pisut omaette salgakeses oli näha ka ristirüütleid, kelle valgeid mantleid tuul lehvitas.

Kaupo endised sõbrad ja sugulased, nähes teda selle suure väe eesotsas, hakkasid kartust tundma. Paljudele neist tuli koguni suur hirm peale ning nad kargasid kantsi tagumiselt küljelt alla ja hakkasid pagema metsa, sest sealtpoolt oli tee veel lahti.

«Mehed, mehed, ärge olge arad!» hüüdis Kullo neile järele.

Kuid see oli ainult tühine lootus, säärasel kombel pääseda, sest sakslased ajasid oma hobustel neile järele ning juba enne metsa jõudmist raiusid neist palju maha, nii et ainult üsna vähestel õnnestus pakku pääseda. Alalejäänud toreidalased, nähes põgenike haledat hukkumist, asusid seda kindlamini oma kantsi vallidele ning olid valmis surmani vastu panema, sest halastust polnud vaenlaselt loota.

Kaupo, olles tulevases võidus kindel, ei hakanudki allaandmiseks oma suguvendadega kokkulepet sobitama, vaid läks sakslaste ja semgalite eesotsas üsna mehiselt linnusevallile, kust neile kive, nooli ja tuletukke nõnda tihedasti vastu heideti, et nad kisades tagasi pöörduma pidid.

«Paterellid, asetage paterellid kohale!» hüüdis seda nähes ordumeister Vinno ning laskis moonavooride juurest tuua kivipildumise seadised, mis sarnanesid suurtele kangaspuudele.

Peatselt olidki paterellid kokku seatud ning nende abil hakati inimese pea suurusi põllukive linnusesse lennutama. Kolksatades ja mürtsudes langesid suured kivid linnuseõue ja kuutide katustele, tappes ainult karielajaid, keda linnuseõuele oli kokku kuhjatud; inimestele aga ei suutnud nad algul kuigi suurt häda teha, sest püüti palkseina ja katuste varju hoiduda, mis küll kolisesid ja mürtsusid, kuid esialgu siiski ei murdunud.

Ründajad püüdsid kahest kohast linnusesse sisse murda.

Nad tõstsid oma kilbid pea kohale ning nende varjul ronisid samm-sammult ülespoole, kuna aga tagumised neid takka upitasid. Seejuures ei saanud nad kasutada kitsast jalgrada, mis ümber linnuse ringi tehes alt üles märke viis, sest see oli tallatud nõnda, et seda mööda edasi minnes oleks inimesel parempoolne külg pööratud linnuse poole; kuna aga kilpi pidi iga sõjamees kandma vasemas käes, sest parem käsi hoidis mõõka, siis oli neil raske end noolte eest varjata.

Parajasti kui semgalid olid üles ronides jõudmas linnusevalli keskkohale, hakkas ülevalt pistandikuservalt alla veerema rattaid, mille küljes põles tõrv.

«Rattad, tulised rattad veerevad alla!» kisasid semgalid seda nähes ja nende hulk lagunes laiali, et lasta eneste vahelt põlevaid rattaid läbi.

Põlevad rattad veeresid aga suure hooga mööda linnusejärsandikku alla ning viisid tule kallalekippujate sekka. Semgalite rõivad, puutudes tulise tõrvaga kokku, hakkasid otsekohe põlema. Kostis valukarjatusi, kisendamist, ja semgalite hulgad jooksid tagasi, paljudel habemekarvad ja juuksed tuld täis.

«Edasi, edasi!» ergutati neid tagantpoolt.

«Ei saa, liivlased veeretavad põlevaid rattaid alla!»

Uued meestehulgad asusid ründama, püüdes puutõkete end allaveerevate põlevate rataste eest kaitsta. Neile hakati aga nüüd linnusest tuletukke kaela pilduma, nii et ühtepuhku tulejoad vurrina õhus sähvatasid, kui loitvad tukid tiireldes alla sadasid.

Nii linnuses kui ka väljaspool oli nüüd kisa ja röökimine üpris suur. Veised ja hobused, kellele kivid rahe kombel pihta sadasid, kisendasid linnuseõuel ja püüdsid hullunult end lõast lahti rebida. Palju raudnooli tabas ka linnusekaitsjaid, kes jalul tuikudes püüdsid veelgi oma kohal püsida.

Kullo, kes koos Näuguga oli mehi õhutamas ja noole noole järel vaenlaste pihta saatis, nii et vibunöör aina undas, heitis aeg-ajalt igatseva pilgu oma isa kihlakonna poole, kas pole sealt juba abi tulemas. Sõnaviijad olid küll välja saadetud, kuid kes sedagi võis teada, vahest olid nad teel kinni püütud ning ammu juba tapetud.

Kogu linnus oli tihedasti sisse piiratud vaenuvägedest, kelle peade kohal hõljus lippe. Üks neist oli Neitsi

Maarja lipp, musta ristiga valgel põhjal kuulus riialasile ja siis paistis seal veel pika varda külge kinnitatud lätlaste oinaverrega viirutatud nahkne lipp.

Üksteise järel ronisid ründajad üles vallidele, kus nad läbi torgati ja tagasi alla tõugati. Kuid seda ägedamini surusid tagumised nagu lõrisev hundikari peale ega hoolinud sellest, et esimesed läbipistetuna neile kaela kukkusid. Olgugi et toreid alasi linnuses oli mitmekordselt vähem kui nende piirajaid, panid nad viimse rammuga vastu ja pildusid kallalekippujate pihta kõike, mis neil aga käe alla sattus.

Lõpuks hakkasid sakslased oma paterellidega heitma linnusesse põlevat tõrva, mida nad savipottides sinna pildusid. Leegitsev tõrv sattus katustele, ja õige peatselt hakkas linnuses ühes kui teises paigas loitma tuli, mida naised kustutama ruttasid. Kuid põlev tõrv sadas neilegi kaela ning nad ei suutnud lõpuks enam kuskiltki varju leida, sest kõik kohad olid tuld ja suitsu täis.

Ordumeister Vinno karjus ja vehkis kätega, püüdes nõnda oma mehi juhtida. Kuid lahingulärm ümberringi oli nõnda suur ning jäle, et keegi neist ei suutnud ta häält kuulda. Nähes, kuis semgalid suure visadusega mööda valliserva üles ronivad, püüdsid sakslased tagasi tõmbuda, olgugi et raudrüü neile kõige kindlamat varju pakkus. Kaupo oma väheste sulaste ja paganlike semgalite eesotsas rühkis aga surmakartmatusega edasi, sest ta tahtis juba enne pimeduse saabumist linnuse vallutada.

Lõpuks murtaksegi linnusesena auk, palgid kistakse laiali ja sealt ruttab Kaupo kõige esimesena sisse. Kullo astub talle vastu, ta tõstab juba oma verise mõõga, et lüüa, kuid siis meenub talle Küllu ning ta astub kõrvale, jättes naiseisa löömise teiste hooleks.

«Mehed, see on ju Kaupo ise, lööge ta maha!» kuuldub nüüd ümberringi tigatedat lärmamist ning mõõgad ja taprid kolisevad vihaselt vastu rauda.

«Äraandjad, mässajad!» kähistab Kaupo, enesel hambad ja huuled üleni verised.

Kullo näeb, kuis mehi kokku kuhjub, ta tahab appi rutata, kuid siis tabab teda pähe uimastav hoop ning ta kukub otseti maha.

Linnus põleb. Sakslased ja semgalid rõhuvad mitmest paigast korraga peale ning tormavad kantsi. Toreid alasi

sed kargavad pistandikult alla ning kuhjuvad linnuseõuel nurkadesse kokku. Kuid enam ei suuda nad vastu panna, vaenlane on juba linnuses sees ning algab seal metsikut tapmist.

«Kullo, Kullo!» karjub seda nähes Küllu ning jookseb last süles hoides peidikust välja.

Kuid säärases taplusmöllus on tal raske oma meest leida. Ta jalg libiseb vereloigus, ta komistab, kukub ning pillab lapse, ja samas tallatakse see inimeste jalgade all surnuks.

«Minu laps, laps!» karjatab Küllu ja tõstab veriseks tallatud elutu lapse maast. Samas aga märkab ta oma isa, kelle raudkübar on loperguseks taotud, kuna käes on tal verine mõök. «Isa, isa,» hüüab Küllu põlvili maas olles ning sirutab tema poole oma elutu lapse, «isa, vaata, nad tallasid ta surnuks!»

Kaupo peatub, vaatab siis oma tütrele otsa ning hüüab verist mõõka tõstes:

«Küllu, sa igavesti neetud ning ärateotatud tüdruk...!»

«Kaupo, löö mind, löö, kuid ära tapa omaenda ihu-sugu!» hüüab Aali vahele rutates ja laskub põlvili.

Kaupo märkab oma endist naist, ta silmad hakkavad metsikult kilama ja tõstetud mõök jääb korraks peatuma.

«Kaupo, löö mind, kui tahad, kuid halasta oma tütre peale!»

«Sa ise tahad siis mõista enese üle kohut!» karjub Kaupo ja äigab jalaga Aalile näkku, nii et ta selili maha kukub ning lahtise suuga liigahtamatult lebama jääb.

«Oh ema, ema!» ägab seda nähes Küllu ja vajub tema kõrvale.

Juba tõstab Kaupo uuesti mõõga, et teda hukata, kuid siis astub Vane ta kõrvale ning lausub:

«Isand, kunagi lubasid sa ta mulle, elusana...»

Tõstetud mõök vajub ning Kaupo vaatab oma truule kaaslasele otsa. Säärasest vahelesegamisest ei suuda ta aru saada, ennegu Vane oma sõnu kordab.

«Kui tahad, siis võta, pea ta enesele orjaks.»

«Ei, Kaupo, mitte orjaks, vaid võtan ta naiseks!» hüüab Vane ning tõstab Küllu, et teda taplusmöllust eemale kanda.

Kisa ja lärm linnuses kestab ikka edasi, olgugi et taplus ja isegi tapmine on seal lõppemas. Mehi lamab igas

paigas veriselt ning läbipistetult maas, kuna aga naiste ja tüdrukute ümber paganlikud semgalid orduvendadega tülitsevad. Semgalid tahavad neid võiduviljana siit omale maale kaasa viia, kuna aga orduvendadele meeldib neid siinsamas maha ropsida, nii nagu nad paljudega juba on jõudnud teha, sest nende verised mõõgaterad on täis pikki juuksekahle.

Kuna tuli mööda linnuse puuehitisi pragisedes edasi valgub ning ümberringi aina mühiseb, siis tõugatakse linnuseväravad lahti ning kisendavad veised ja hobused aetakse välja. Aga samuti ruttavad semgalid naiste ja laste väljatoomisega, et neid orjadena oma kodupaika viia. Paljud neist, kes oma kuutides ja katusealustes hirmuga põhkude alla peitu on pugenud, saavad tulesurmas haledasti otsa. Veel kostab nende hädakisa, kuni suits ja kuum leitsak selle lõpuks summutab.

Olles omaenda käega paljud oma sugulasist maha löönud, võtab Kaupo lahingu lõppedes raudkiivri peast ning pühib käeseljaga otsmikult verd ja higi. Seejuures hulgub ta pilk ühelt surnukehalt teisele, lootes leida seda, kes julges võtta temalt linnuse ning tõmmata ta tütre. Kindlasti on ta surnult kuskil siin maas, kuid meelsamini oleks ta siiski teda elusana kätte saada tahtnud, et talle siis nõnda hirmsat surma valmistada, nagu seda maapeal veel ei tunta.

Sellal kui võidetud linnuse puuehitised põlesid, rüüstasid paganlikud semgalid koos sakslasiga ümberkaudseid külasid, lagastades ning pidades neis jälki verepidu, mille sarnast ei oldud Koiva ääres varem kunagi nähtud. Ei hoolitud seal tüdrukute silmaveest, appikarjatusist ega palumisist, vaid kõik olid nende ümber nagu koerad hulgana koos.

Kaupo ise, olles ränga vereohvri ja tulega oma kihlakonna ristiusule allutanud, vaatas kõike seda pealt, ilma et ta süda oleks halastust tundnud. Kogu oma pagulaspõlve kestel oli ta ainult sellele päevale mõtelnud, seda oodanud, ja nüüd siis ometi on see Jumala abiga ükskord saabunud.

Jah — kättetasumine on tõesti magus...!

Kuid mitte ainuüksi kättetasumise pärast pole see verine tapakäik ette võetud, mõtles Kaupo, vaid nüüd on ühtlasi ka kogu liivi hõim paganlikust pimedusest päästetud ning

vägeva Rooma paavsti ja teutoonlaste kindla kaitse all võib ta rahulikult kosuda, ilma et tal naaberrahvaste kiusamist kartes enam hirmu tunda tarvitseks. Ja jällegi meenus talle kauges Rooma linnas asuv vägev mees, kes selle suure võidu puhul samuti täit südamerõõmu võis tunda.

13

SAAK

Suurtes trobikoñdades ja segamini loomakarjade ning vangidega hakkasid retklejad Toreida sõjakäigult Riiga tagasi saabuma. Sakslased — ristosõitjad, orduvennad ja muud Riia kodanikud jäid koos semgalitega linnavallide taha ühisesse laagrisse, et jagada seal sõjakäigult toodud saaki.

Ja seepärast tekkiski Riia linna väravate alla kokku kuhjunud sõjameestest ja veisekarjadest nagu määratu suur laat, mille sarnast ei olnud seal varem nähtud. Seal hirvus hobuseid, ammus veiseid, määgis lambaid ja kisas igaüks oma moodi igasuguseid muid pudulohuseid, keda paljud vankrid kuhjani täis olid. Aga samuti häldasid ja nutsid seal naised ja lapsed, kes olid käsipidi vankrite külge seotud. Kuid kõige enam lärmasid ja kisendasid semgalid ja sakslased, igaüks neist omas keelemurdes vaieldes, kummale poolele kuulub suurem osa saagist.

Pärast seda, kui ka viimased retkelt tulijad olid päralt jõudnud ning igaüks koondunud ise paika — sakslased Riia värava alla, paganlikud semgalid aga neist pisut eemale —, ilmus linnast piiskop ise. Ta tuli toredasti ehitatud hobusel ratsutades ning auväärsete rüütlite saatel nagu tõeline riigivürst kunagi. Kõige esmalt pöördus ta semgalite poole sõnadega, mida üks teda saatvaist munkadest suure osavusega tõlkis:

«Semgallia suguharu mehed, olgugi et teie pole ristimise armukingist veel osa saanud, olete teie oma tegudega ometi üles näidanud suurt Jumala-armastust ning talitanud tema meele järgi. Seepärast tahan ma nüüd ja ka tulevikus ikka paluda Jumalat, et ta hoolitseks teiegi

eest, otsegu oleksite tema lapsed, olgugi et teid pole veel ristitud.»

Samal ajal kui piiskop paganlikele semgalitele nõnda rääkis, ei pannud neist peagu keegi ta sõnu tähele, vaid kõik nad vahtisid põlevi silmi Toreidast toodud hobuseid, suure kärsitusega saagijagamise algust oodates. Seejuures püüdis neist igaüks ikka enam ettepoole trügida, et jagamisel juba esimesena oma osa kätte saada. Säärane kärsitus tekitas nende seas aga juba enneaegselt tüli, mis paiguti oli koguni kakluseks muutumas, nii et piiskop pidi oma kõne lõpetamisega ruttama. Ta tegigi seda, manitsedes ühtlasi semgaleid kannatlikult ootama, üteldes, et kannatlikkust armastavat Jumal. Samuti manitses ta neid olema saagijagamisel õiglasid, üteldes, et ka sakslased on sel sõjakäigul teinud suure töö, mispärast nemad saagist suure osa peavad saama.

Sellal kui piiskop Albert semgaleid kiidusõnadega ülistas, irvitasid need päris jõledal kombel naerdes, sest neile läks vähe korda, mida see papp seal linnavärvavas rääkis. Mitte Risti-Jumal polnud see, kes neid sõdimisele kihutas, vaid ainult saak, mida raudmeeste abil neil oli hoopis hõlpsam kätte saada.

Tänapäeval veel kord lahkete sõnadega semgaleid ja ka kõiki teisi sõjakäigust osavõtjaid, manitses piiskop neid saagijagamisel ka kirikut mitte unustama. Ja siis käsi taeva poole tõstes ning kõiki õnnistades lõpetas ta sõnadega:

«Nüüd aga võtke ja tänage Issandat kõige selle hea eest, mida ta on teile nii rikkalikult andnud!»

Piiskopi tagasi tõmbudes tulid kahe väeleeri vahekohta nii sakslaste kui ka semgalite sõjaülemad kokku, et ühiselt arutada, kui palju kumbki pool peaks varandust saama. Vana kombe kohaselt oleks tulnud sõjasaak jagada vastavalt meeste arvule, kuipalju neid kuskilt sõjakäigule läks, kusjuures otsasaanute osa pidid pärima nende omaksed. Sakslased hakkasid aga enestele suuremat osa nõudma, olgugi et semgaleid oli palju enam kui neid. Seejuures ütlesid nad:

«Olgugi et teid on enam, selle eest olime aga meie kõik rauaga kaetud ning võisime palju enam vaenlasi maha lüüa, kui teie seda teha suutsite.»

«Aga meie mehi sai tapluses jällegi palju enam otsa,»

vaidles neile vastu semgalite peavanem Vesthard, «saagi lunastamiseks oleme meie valanud palju enam verd kui teie.»

«Kui meid poleks olnud, oleksid liivlased teid kõiki maha löönud ning siis oleksite pidanud saagist hoopis ilma jääma,» lausus seepeale Henrik von Stumpenhausen.

Kui Vesthard teutoonlaste säärasest tahtmisest omadele teada andis, hakkasid kõik semgalid vihaselt kisama ning ringi jooksmas. Suures meelega kiskusid nad koguni oma haavadelt verised sidemed ning nendega veheldes karjusid, et kelle heaks nad on pidanud oma verd valama, kui neilt nüüd sõjasaak ülekohtuselt ära võtta tahtakse.

Nähes ja kuuldes kõike seda, hakkas piiskop omasid manitsema, et nad näitaksid semgalite vastu suuremat leplikkust, kuna need on juba kahel korral neile liivlaste vastu suurt abi andnud ning nende toetust läheb ka edaspidi vaja. Ta ütles:

«Jumal nendega, las semgalid saavad pealegi poole osa saagist. Jumal on selle meile andnud ja tema tahtmisel anna sellest poole oma paganlikele vendadele. Meie ei tohi mitte suuremat osa enestele kiskudes nende abi ära tõugata, teades, et põhja pool asuvad veel suured paganarahva hulgad, keda nimetatakse eestlasiks ning kes meid koguni rängasti tüütama võivad hakata.»

«Aga isa,» püüdsid seda kuuldes mõned ristisõitjad vastu vaielda, «ometi oleme meie näinud suuremat vaeva kui semgalid, juba ainuüksi raudrüü kandmine on meid väsitanud palju enam kui neid.»

«Olgu pealegi, nemad saavad küll saagist poole, meie aga kogu liivlaste maa, mille oleme nüüd ära võitnud.»

Ja nõnda lepitigi lõpuks kokku, et kogu sõjasaak jagatakse sakslaste ja semgalite vahel pooleks, kaasa arvatud ka vangid.

Kui siis väed oma leerides olid jällegi kahele poole laiali tõmbunud, nii et nende vahekohta jäi suur ning tühi lagendik, aeti kõik sõjasaagiks saadud hobused sinna suurde karja kokku. Neid oli nõnda palju, et kulus üsna tublisti aega, ennagu kõik hobused said ükshaaval jagatud. Pärast seda aeti kokku ka kõik karielajad, keda oli koguni mitu tuhat pead. Kuna aga nende ükshaaval jaotamine oleks nõudnud üpris palju aega, siis aeti nende

keskelt lihtsalt siht läbi ning ühe poole pärisid semgalid, teise aga sakslased.

Toreidast kaasa toodud naised ja lapsed, keda sõdimise kombe kohaselt alati vangidena omale maale aeti, jagati samuti riialaste ja semgalite vahel pooleks. Vangide hulgas oli õige väheselt ka mehi, kuid ainult tähtsamad, kuna kõik teised, kes mõõgatera eest polnud suutnud pakku joosta, olid armetul kombel maha löödud. Neistki hakkasid semgalid enestele osa nõudma, kuid sakslased seisis sellele kindlasti vastu, üteldes, et neid on ainult hukkamiseks kaasa toodud.

«Tüdrukuid valisite enestele paremad,» nurises Vesthard, «ja nüüd tahate ka mehi ainuüksi enestele jätta...»

«Ühtki ei jäta meie enestele,» püüdsid tõlkijad seletada, «vaid kõik nad saadetakse juba õige peatselt hukka.»

«Aga ometi võite sellest ainuüksi teie rõõmu tunda, kuna meie oleme hukkamise ajal siit juba üsna kaugel.»

Nõnda vaidlesid sakslased ja semgalid omavahel üsna kaua, kuni lõpuks kokku lepitati, et semgalid jäävad Riia ette nõnda kauaks laagrisse, kuni vangistatud liivlaste vanemad on hukatud, sest sellestki rõõmust ei tahtnud nad ilma jääda.

Kui siis lõpuks võitjad olid kogu saagi eneste vahel leplikult jaganud, tõmbusid riialased linna, kuna semgalid selle ette lagendikule laagrisse jäid. Nad kaebasid seal maasse suured augud, täitsid need puudega ning süütasid põlema. Pärast seda panid nad hõõguvatele tukkidele tapetud loomad ning katsid need pealt sütega. Nõnda küpsetasid nad aukudes liha ja õgisid ja pillerkaarisid seal kogu öö, nii et nende kisa ja röökimine riialasilt une peletas.

Kui palju seal häbiväärseid ning jõledaid tegusid tehti — kes suudaks kõigest sellest rääkida? Koguni isad ja pojad olid seal karvupidi koos rüselemas või jälle jagasid omavahel üsna leplikult tüdrukuid, keda nad mõõgaõigusega olid enestele vallutuseks röövinud. Seal peeti koguni säärast nurjatut epikuurose pidu, et ei tuntud halastust ka laste vastu, vaid neidki vaevati nõnda sama nagu nende emasid. Riialasist, kes kõike seda oma vallidelt vahtides kalgi südamega pealt nägid, ei tulnud ükski neid seepärast vähemalt hurjutamagi.

Riia vanad ja auväärsed kaupmehed liikusid aga mööda

semgalite laagrit igas paigas ringi ja pidasid seal kasulikku kaubavahetust. Tühiste klaaspärlite, peeglite ja nugade eest oskasid nad paganlikelt semgalitelt ära meelitada hinnalisi hobuseid, sarvloomi, nahku ja palju iga-sugust muud vara, mida need mõõgaõigusega liivlasilt olid omandanud. Ka palju munki lasksid end semgalite laagris näha, püüdes nende seas äratustööd teha. Kuid piiskopi manitsust mööda pidid nad seejuures olema üsna tagasihoidlikud, et ristiusku liialt ülistades ning paganlike semgalite oma halvaks pannes neid mitte vihastada.

Vangistatud liivlaste maavanemate seas oli ka Annu poeg Kullo, keda pärast nuiahoobist toibumist orodus-lased olid kinni võtnud, ahelaisse pannud ning Riiga toonud.

Ja siin ta nüüd istus koos oma kaaslastega turuväljaku ääres maas, oodates oma kibedat lõppu. Olles lahingus alla jäänud, oli ta suutnud ka oma saatusega leppida. Veel mõtles ta ainult Küllule, lootes, et kui tema pääses, küllap ta siis kasvatab poega nõnda, et see oma isa eest ükskord tasub. Aga samuti pidi Kullo ka omaenda isale mõtlema, miks tema talle appi ei tulnud. Seejuures aga ta ei teadnudki, et Annu, nähes küll oma poja linnuse poolt leeke tõusvat, ei suutnud enam rahvast kokku ajada, sest paljud jooksid raudmehi kartes pelgupaikadesse laiali, need aga, kes ta ümber koondusid, ei tahtnud oma linnusest välja minna. Kaua pidasid nad nõu, arutlesid, ja kui siis Annu lõpuks pisikese salga kokku sai, oli see abi juba hiline.

Kõrvuti Kulloga kükitas maas ka Näugu, keda vaenlase vardapiste oli tabanud kopsu. Ja seepärast läkastas ning köhis ta kogu aeg, sülitades ühtepuhku verd.

«Näugu, sul ongi eluvaim peatselt minemas...» lausus Kullo.

«Käh-heh-hök, seda ma ootangi, et mitte kõige viimast alandust näha,» kähistas Näugu, kusjuures valuhood teda nõnda ägedasti raputasid, et ta ahelad kõlisesid.

«Ooh, kui veel pääseks...!»

«Milleks sedagi, et siis teotuses elada,» lausus Näugu ja lisas siis läkastades: «Ääh, surm on juba liialt ligidall!»

Pärast seda, kui kõik vangistatud Toreida mehed olid viidud semgalite laagrisse ning seal nende meeleheaks jõledasti hukatud, pidi Kullo oma surma veelgi ootama.

Ja seda kõike seepärast, et Kaupo oli piiskopilt ta hukkamise õiguse enesele tinginud. Seejuures ei osanud aga ta ise talle küllaltki kibedat surma leida, nii et pidi koguni teistelt nõu pärima. Küll soovitas neist talle üks vaenlase hukkamiseks valida üht, teine teist, mõni pidas paremaks katlas keetmist, teine elusalt mahamatmist ja kolmas koguni lõhkikärastamist.

Kuid iga säärast surmamist pidas Kaupo liialt kergeks, sest kõik need oleksid eluvaimu üsna ruttu välja võtnud. Siis aga tuli talle oma tarkusega appi piiskop Albert ise. Ja tema, olles maailmas paljudest asjadest kuulnud, oskaski leida kõige kibedama surma, mille läbi Kullo otsa pidi saama. Selleks püstitati linnavallide taha völla, mille külge köideti kaks suurt ning metsikut õuekoera, kellel lasti seal paar päeva nälgides ulguda. Alles pärast seda, kui koerad olid nälgimisest peagu marru minemas, toodi Kullo, riputati jalgupidi völla põikpuu külge ning jäeti sinna kahe nälginud koera vahele rippuma.

EPILOOG

Väina ja Koiva vahepealne maa oli liivi soost meestest peagu lagedaks roogitud. Keda ei hävitanud vaen ja kes ei tahtnud teutoonlaste iket kanda, see võttis ette ning rändas salaja ära põhja poole eesti hõimude juurde, kus veel elasid vabad mehed, kes ei painutanud oma kaela ristiusu karmi ikke alla. Ja seepärast olidki kõik kõrvalised teed ja paigad sääraseid põgenikehulki lausa kubi-nal täis.

Liivis aga pühitses ristiusk oma suurt allaheitmise võitu. Laulusõnadega Issandat kiites aeti seal igas paigas külavahelistele küngastele suuri mustakstõrvatud puuriste püsti. Samuti kasteti pühitsetud veega ning salviti suure usinusega rahvast, keda ristimise sakramendist osa-saamiseks sunniviisil küladest kokku aeti. Toreidas hakati koguni hoolega kirikut ehitama. Ja nii ei läinudki kuigi palju aega mööda, kui kristlaste tornikellade helinad ja kiidulaulud laialt üle maa liikuma hakkasid, kiites Issanda otsatut vägevust ja armu, millega ta oli võtnud liivi rah-vast paganlikust vaimupimedusest päästa.

Pärast liivlaste suurt allajäämist oli Kaupo koos väheste alalejäänutega uuesti Toreidasse asunud. Pikkamisi hakkas osa rahvast sinna jällegi tagasi tulema, et tema ees oma kaela painutada, tehes seda palju suurema alandusega kui kunagi varem, sest nüüd polnud ta enam maa- vanemaks rahva valimisel ning tahtel, vaid piiskop ise oli teda selleks ülendanud. Selle eest pidi ta aga leppima igasuguste maksumäärade ja andamitega, mida piiskop ta kihlakonnale peale pani. Teades, et kõik see läheb jumalalaeka heaks, oli Kaupo koguni ise kümnisemaksu sissenõudjaile usinasti abiks.

Peale kõige muu oli Kaupo varem oma kihlakonnas üksinda maaisandaks olnud, mõistes seal koos ausate meestega kohut ning tehes rahvale õigust. Nüüd aga saatis piiskop Riist Toreidasse rüütel Godfridi, kes seal ilmliku kohtumõistjana rahva omaenda vahelisi tüliasju tema nimel lahendama hakkas, nõudes selle eest jällegi maksu. Seejuures oskas ta raha eest õiguse kõveraks painutada, vaesemaid rõhuda ning süüdlasi vabastada, nõnda kuis keegi oskas või suutis talle meelehead teha. Kõik see tekitas rahva seas palju kurtmisi ja isegi vaikset nurinat, aga samuti õpetas inimesi ka vale ning pettuse abil elama, ilma et nad oleksid enam osanud ausast nimest ja antud sõnast kinni pidada.

Kaupo ise märkas küll oma rahva viletsust ja häda, kuid ta ei suutnud sinna enam midagi parata, sest piiskop võis igas asjas talitada nõnda, nagu tema seda paremaks pidas. Ja kuna ta kõigele lisaks oli veel kristlaste armu- õpetuse liialt sügavasti oma südamesse võtnud, siis pidi ta koledate põrgupiinade eest hirmu tundes kõige enam mõtlema sellele, et ta hing hukka ei läheks.

Aga ühtlasi painas teda ka mingi salajane mure, mis teda päevast päeva taga kiusas. Keegi vana arbuja, kelle ta meelepahaga oli külast minema kihutanud, oli julgenud rahvale pajatada, et verised sõjad pole veelgi lõppenud. Ja inimesed sosistasid igas paigas, kus nad aga vähegi omavahel kokku said, et uus sõda on tõesti tulemas. Sõjandeid osati näha suurtes kaarnaparvedes, mis kraaksudes ringi lendasid, siis aiateibais kädistavaist harakaist, kuis nad oma hända hoidsid ja kuhu vahtisid, aga samuti ka suurtest hundikarjadest, mis koguni päise päeva ajal mööda maanteid ringi hulkusid. Peale kõige muu ulatu-

sid aga ka Toreidasse sõnumid, et Sakalas on kuulsad kalevid Lembitu ja Võidumees hakanud malevaid koon- dama. Tõsi, tal polnud vaja karta neid ega nende male- vaid, sest nüüd oli ju piiskop ise oma vägeva abiga tal igal pool ligi, olles lubanud kaitsta ta kihlakonda, otsegu oleks see ta enda omandus.

Nõnda mõtiskledes ning püüdes kahtlustusi enesest eemale peletada, istus Kaupo oma õues suure tamme all. Eemalt sepikojast kostis vasarakõlksatusi ja jahvatusta- rest käsikivide mürinat, kuna aga põldudelt kuuldus ühi- seid leelutamisi — seal panid sulased ja orjavaimud rukist hakkidesse kokku.

Kui juba ometi ükskord jõuaks tagasi ta poeg Bern- hard, mõtles Kaupo edasi, sellest on juba palju aega mööda läinud, kui ta teda viimati nägi. Aga ta teadis ka ühtlasi, et enam ei tohi tema pärast Riiga pärima minna, sest siis muututaks seal tignedaks. Ta oli juba jõudnud märgata, et piiskop Albert oskas näidata armu igauhele, kes alati ta tahtmise järgi tegi, neile aga, kes oma soovi- dega temast ette ruttasid, näitas ta vahel ka astelt.

Ja siis, kui Kaupo ikka veel vana tamme all istus, saa- bus äkki ta õue preester Dietrich koos ühe noore ratsani- kuga. Olgugi et piiskop Albert oli teda Väina jõe suud- messe asutatud Dünamünde kloostri abtiks seadmisega ülendanud, kandis Dietrich veel nüüdki oma endist liht- sat mungakuube, sest tema oli mees, kes ajaliku maailma hiilgust taga ei ajanud.

Juba nende värava taha ilmumisest viis vahisulane Kaupole sõna, ja kui ta neile vastu ruttas, laskusid küla- lised juba sadulast.

«Bernhard, minu poeg, poeg...!» hüüdis Kaupo, kae- lustades rõõmutuhinas oma poega, kes vahepeal oli noor- meheks sirguda jõudnud.

Ka Maalu ruttas lävele, kuid poega märgates ei suut- nud ta teda algul äragi tunda, nii suureks oli ta tema meelest juba kasvanud. Siis aga purskasid temalgi rõõ- mupisarad silmist ning ta jooksis omakorda teda kaelus- tama, ise kogu aeg nuuksudes:

«Bernhard, oh Bernhard...!»

«Minu vanemad, kas olete rõõmsad mind jällegi eneste keskel nähes?» küsis siis Bernhard, olles samuti liigu- tatud.

«Oh, jaa, poeg!» nuuksus Maalu, kuna aga Kaupo üha tugevamini ta kätt surus.

«Ka mina tunnen sellest suurt rõõmu, minu armas isa ja ema!»

Nüüd ruttas Hedvigki venda tervitama, suutmata algul uskuda, et see nägus noormees, keda ta praegu kaelustab, on ikkagi ta vend Bernhard.

Lõpuks, kui esimene jällenägemise rõõmutuhin oli vaibumas, võttis preester Dietrich omakorda sõna, küsides:

«On su süda nüüd rahul, Kaupo?»

Kaupo vaatas talle otsa ning noogutas vaikselt pead, ilma et oleks suutnud sõnagi lausuda, sest rõõm oli teinud ta peagu tummaks.

«Aeg oleks meil nüüd Jumalat tänada, et ta oma otsatult suure armu läbi on lasknud su pojalt jällegi tagasi jõuda.»

«See on tõsi, isa, Jumalat peame tänama,» kostis Kaupo vaikselt ning nad laskusid siis kõik põlvili, kusjuures Bernhard luges ladinakeelse tänupalve, millest peale tema enese ja Dietrichi ei suutnud keegi aru saada.

Kartlikult, kuid ühtlasi ka suure uudishimuga vahtisid majakondsed eemalt seda noort meest, kes kandis peenest kalevist kuube ning vöölt toredat mõõka. Nende seas oli ka vana Haigo, kelle voolitud hobused ja sarvilised olid kunagi teinud väikesele Bernhardile rõõmu, kuid kes nüüd, olles meheks sirgunud, ei osanud enam vana sulast ära tunda.

Bernhardi liigutused ja kogu ta olek tundusid kõigile hoopis võõrainana ning ta kõneviis laskis temas suursugust ja isegi pisut kõrki meelt aimata. Tihti eksis ta kõne sekka palju võõraid sõnu, millest ta isa ei suutnud aru saada. Kuid Kaupo ei pannud seda sugugi pahaks, vaid kõik see näis talle koguni rõõmu tegevast, kuna ta nüüd oma poega palju targemaks pidas, kui oli ta ise. Selle päeva otsustas ta kuulutada kõigile majakondseile ja sulasile pidu- ning rõõmupäevaks, laskis kutsuda nad töölt koju ning neid aina sööta ja joota.

«Minu poeg tuli tagasi, minu poeg Bernhard,» kiitis Kaupo igaühele, «tema tunneb kirja ning oskab lugeda kõiki ladinakeelseid palveid.»

«Aga isa, kus on siis Küllu, et tema ei tule mind tervitama?» päris äkki Bernhard enese ümber vahtides.

«Küllu,» kordas Kaupo ja ta kulmud tõmbusid meelepahas kortsu, «ta on antud Vanele naiseks, temast ära enam päri.»

Kui siis Kaupo koos preestri ja pojaga oli oma kamb-
risse läinud, hakkasid sulased õuel pillerkaaritama. Ainult vana Haigo tõmbus neist eemale, sest tema ei tahtnud osa võtta sellest rõõmust, mida Kaupo oma kõrgikstehtud poja pärast tundis. Ta võttis kirve ja ronimise nöörsilmused ning läks tagasi metsa oma mesipuude juurde.

1938

ROMAANIST JA LIIVLASTE SAATUSEST

Enn Kippeli «Issanda koerad. Romaan liivlaste kristianiseerimisest» jõuab käesolevaga lugeja ette teistkordselt. Esitrükkis ilmus see ühe väikerahva agressiooni ohvriks langemist kujutav romaan hoiatava häälena pool sajandit tagasi, kui saksa fašism oli vallandamas Teist maailmasõda, sõda, milles kirjanik ise hukkus ja mis andis viimse hoobi vahetult enne seda veelkordselt elustunud liivi rahvakillule. Pildina meie ühe lähima sugulasrahva minevikust ei jäta romaan loodetavasti ükskõikseks ka tänapäeva lugejat.

Enn (kuni 1935. aastani Eduard Ferdinand) Kippeli elukäiku ja loomingut käsitletud autoreist on teenekaim Rudolf Põldmäe, kellelt pärineb ka vastav osa «Eesti kirjanduse ajaloo» IV köite 2. raamatust. Varasematest ülevaadetest mainigem veel Lembit Rimmelga järelsõna romaani «Kuldvasikas» uustrukile (1957).

Kirjanik sündis 16. veebruaril 1901 Tallinnas «Dvigateli» tehase tööliste pojana. Isa suri varakult, mõneks ajaks tuli lahkuda ka emast, kes siirdus tööd otsima Venemaale ja uuesti abiellus. Jäid pooleli õpingud ja 12-aastaselt algas iseseisev töömehete, kõigepealt saeveskis Tallinnas. Viieteistkümnelt asus poiss ema juurde Petrogradi, kus sai õpipoisiks kondiitriärisse. 1917. aastal koliti ümber Petrograd–Narva raudtee äärsesse Jelisavetinasse, nii ema kui poeg leidsid teenistust kooperatiivkaupluses. Läbi kodusõja rinnete tuli noormees 1919. aastal jalgsi Narva, arreteeriti siin hulkuriks tembeldatuna, saadeti Tallinna ja pandi mõneks ajaks vangi koos kriminaalkurjategijatega. Süüteoendite puudumisel vanglast vabastatud, võeti Kippel 1920. aastal kodanliku Eesti sõjaväkke. Pärast kaheaastast sundaega Tartus jäi ta samasse 2. jalaväerügemendi üleajateenijaks-allohviteriks. Kirjutajana, joonestajana, raamatukoguhoidjana ja mitmesugustes teistes administratiivametites teenis ta kuni kodanliku vabariigi lõpuni ja jõudis välja veltveebli aukraadini. 1930. aastast peale õnnestus Kippelil jätkata haridusteed Tartu Õhtugümnaasiumis ja pärast mitmeid katkestusi see 1935. aastal lõpetada. Järgnenud õpingud Tartu ülikooli usuteaduskonnas jäid pooleli, pahempoolse üliõpilaseltsi «Ühendus» liikmena tutvus ta aga marksismiga.

1940. aastal liitus kirjanik kohe nõukogude võimuga. Ta määrati 1. diviisi poliitjuhiks Rakveres, töötas hiljem ajakirja «Nõukogude Kaitsel» toimetuses ja astus 1941. aasta aprillis Kommunistliku Partei liikmeks. Suure Isamaasõja algul oli Kippel rindekirjasaatja, evakueerus siis Leningradi, kus hakkas tööle ajalehe «Rahva Hääle» toimetuses. Blokaadiaegne nälg murdis Kippeli juba noorusest saadik põdura tervise. Ta suri 15. veebruaril 1942 ja on maetud ühishauda Piskarjovi kalmistul.

Kirjandusse tuli Enn Kippel 1930-ndate aastate keskel. Esimestele suleproovidele gümnaasiumi ajakirjas «Rada» järgnes 1935. aastal kaheosaline esikromaan «Ahnitsejad», mis satiirilises laadis kirjeldab agulielu ja annab tunnistust autori võimekusest mäljöö ja inimtüüpide kujutamisel.

Kippeli kirjanduslik debüüt langes aega, mil eesti romaani-kirjanduses küündis esile ajalooline temaatika. Pärast möödunud sajandi viimast kaht aastakümnet, rahvusliku muinsusromantika kõrgaega, kui ridamisi ilmusid Eduard Bornhöhe, Andres Saali, Jaak Järve jt. ajaloolised jutustused ning Eduard Vilde realistlik sotsiaal-ajalooline triloogia käesoleva sajandi alguses, oli ajaloolise proosa žanr ligemale veerand sajandit peaaegu söödis seisnud. Kolmekümnendate aastate keskpaiku tõusis see uuesti esile kogu kirjanduspildile lausa ilmet andvalt, seejärel taandus mõnevõrra, leides siiski tähelepanuväärivat viljelemist kuni aastakümne lõpuni.

Minevikku pöördumise esimeseks märgiks olid Karl August Hindrey nn. eesti viikingiaega idealiseerivad jutustused 1930. aastate algul, mis veel suuremat tähelepanu ei äratanud. 1934. aastal ilmus juba kaks silmapaistvat ajaloolist romaani: August Mälgu sugestiivselt rahva elujõudu rõhutav «Surnud majad», mille tegevus toimub Suure Nälja (1695–1697) ning Põhjasõja ränkrasketel aastatel, ja Mait Metsanurga «Ümera jõel», mis asjalikult ja varasemale ajalooalale omase romantikata jutustab eestlaste võidukast 1210. aasta lahingust. Viimane teos on ajaproovile eriti hästi vastu pidanud, ilmunud juba mitmendat trükki ning tõlgitud ka soome ja vene keelde. 1935. a. avaldas K. A. Hindrey muinas-Eesti ülikkonda heroiseeriva «loo aastast 1000 ümber» «Urmas ja Merike» esimese ja järgmisel aastal teise köite. A. Mälgult oli 1935. aastal ilmunud kaasaegne rannaromaan «Õitsev meri», mille arvustus tunnistas selle aasta — raamatuaasta — parimaks romaaniks. 1936. aastal tuli Mälk lugeja ette jällegi ajaloolise romaaniga — «Läänemere isandad», mis kirjeldab muistsete saarlaste retki kuni Rootsi pealinna Sigtuna hävitamiseni 1187. aastal. Edgar Valter Saksa sulest ilmus 1936. aastal «Hannibali rahvas», milles ülistatakse Liivi sõja aegse partisanisalga juhi Ivo Schenkenbergi vägitegusid.

Ajaloolise temaatika puhangu põhjused olid keerukad ja vastuolulisedki. Ühelt poolt viis minevikuainese juurde puhtkirjanduslik arengukäik, uute ainevaldkondade otsing. Küla-, rannaja agulielu pessimismikalduva kujutusega võrreldes mõjus see uudelt ja värskelt. Ajalootemaatika laiemaks kandepinnaks olid ajastu sotsiaalsed, poliitilised ja ideoloogilised olud. Kodanlus propageeris rahvuslikku optimismi, rahvusterviklust, millele loodeti tõhusat toetust leida minevikust. Nii kujunes ametlik sotsiaalne tellimus. Kuid huvi kasv oma rahva ajaloo vastu oli tunduvalt laiemat avalikkust haarav nähtus, mida valitsevatel ringkondadel vaid osaliselt õnnestus pöörata oma sõiduvette. Kaua aega olid eesti ajalugu ühekülgsest ja eestlasi halvustavalt seletanud võõrad. Sellele olid vastu astunud juba eesti ärkamisaegsed tegelased, kuid senikaua, kui püüded valgustada eestlaste ajalugu eestlaste endi seisukohalt jäid vaid asjaarmastajate kanda, kõlasid nende hääled teaduslikus mõttes vähearvestatavalt, baltisaksa

uurijad ja nende kontseptsioonid säilitasid oma juhtkoha. Olukord muutus alles siis, kui kolmekümnendaiks aastaiks oli kasvanud oma rahvuslik ajaloolaste-spetsialistide kaader, kes teaduslikul uurimismetoodikal rajanedes saavutas hinnatavaid tulemusi eriti vanema ajaloo käsitlemisel. Koostöös arheoloogia, etnograafia, rahvaluule ja teiste humanitaarteadustega seati uusi uurimisülesandeid, töötati kriitiliselt läbi allikmaterjale ja toodi käibesse uusi, kõrvaldati maa põlisrahvast alavääristavad hinnangud. Samal ajal esines rohkesti natsionalistlikku ülepakkumist, võimendatuna omakorda publitsistikas. Tõsiste ajaloouurijate saavutused kindlustasid ajalooteadusele üldsuse silmis siiski märgatava autoriteedi, luues ka kõigiti soodsa pinnase minevikku väärikalt kajastavale ilukirjandusele. «Teaduse kannul sammub kiiruga kirjandus,» võis Hugo Raudsepp 1937. aastal konstateerida.

Nende aastate ajalooline romaan üldiselt oli realistlik miljööromaan, milles püüti tabada ajaloolist tõe ja sel pinnal pakkuda olustikupilte. Ajalooteaduse prestiiž sundis kirjanikke tõsiselt arvestama ajaloolaste seisukohti ja viimaste poolt selgitatud fakte. Pearõhk langes taustale, vähem probleemidele ja psühholoogiale. Olustikuromaani tegelaskujud jäid kahvatumaks ja vähem meelde jäävaks.

Enn Kippelist sai tolle perioodi ajaloolise romaani üks menukamaid, raamatute arvult kõige produktiivsem viljeleja. Tema esimeseks teoseks selles ainevallas oli 1936. aastal ilmunud kaheköiteline «Suure nutu ajal». Tegevus toimub (nii nagu samal aastal E. V. Saksa avaldatud «Hannibali rahvas») Liivi sõja päevil ja keskseks kujukaks on Kippelilgi Ivo Schenkenberg. Esikohale tõuseb aga olustik ja sõjatehniline külg. 1937. a. järgnes — taas kaheköiteline romaan — «Kui Raudpea tuli» Põhjasõja alguse sündmustest, Narva lahingust ja Rootsi kuninga Karl XII viibimisest Laiusel. Lahingutegevus ja sõjaolustik on selleski romaanis peamine, tugevasti idealiseerib autor noort kuningat ja üldse Rootsi riigi poliitikat, kuid kujutab tõepäraselt eesti talurahva raskusi sõjaoludes. Romaanil oli suur menu ja peatselt anti see välja teiseski trükis. Autori silmapaistvat töökust tunnistab kindral Brussilovi memuaaride ilmumine Kippeli tõlkes samal, 1937. aastal. 1938. aastal ilmus, jällegi kahes osas, «Issanda koerad», 1939. aastal «Jüriöö» ja seejärel kaasaegset agulimiljööd kajastav «Kuldvasikas». Nii oli kirjanik viie aasta vältel avaldanud kuus paksu romaani kokku kümnes köites, nendest 9 köidet ajaloo ainetel.

1939/40. aasta vahetusel ilmus ajakirjas «Lasteleht» Kippeli «Lembitu poeg», mis 1941. aastal tuli eri raamatuna pealkirjaga «Meelis». Ajalooline noorsoojutt kirjaniku fantaasia sünnitatud Lembitu pojast Meelisest lõpeb Tartu kaitsmisega 1224. aastal eestlaste ja vürst Vjatško juhitud vene väesalga poolt. See jutustus jäi järgmiste aastakümnete lugejale esindama Kippelit kui ajalookirjanikku: kuni 1984. aastani oli sellest ilmunud kuus trükki, jutustus on tõlgitud ka vene keelde.

Kui eesti ajaloolist romaani 1930-ndate aastate keskel ja teisel poolel võiks iseloomustada miljööromaanina, siis suurelt osalt langeb see just Kippeli arvele. Olustikukujutus ja sündmustiku-

line element on just tema teostes kõige tugevamini esindatud. Tegelaskujud seevastu on pealiskaudsed, psühholoogiline kude habras. Esineb naturalismi sugemeid, tooreid, rõvedaid stseene. Kuid autor on haarav jutustaja, sündmustik on sageli lausa fantastiline, kirjanik laseb oma tegelastel rohkesti rännata ja ohtlikke seiklusi läbi elada, mis võimaldab tutvustada paljude maade olustikku ja pakkuda ohtralt põnevust.

Olustikulise külje prevaleerimine ja autori taotlus ajaloolisele tõepärale kutsub arvustama Kippeli loomingut ka ajaloolase vaatevinklist. Ajaloo valdkonnas tegutsemiseks olid kirjanikul küllaldased eeldused ja laialdane teadmistepagas. Ta tundis sügavat ja püsivat huvi ajaloo, eriti sõjaajaloo ja relvastuse arengu vastu, luges hoolsalt vastavat teaduslikku kirjandust, uuris allikate publikatsioone, tutvus käsikirjaliste arhiivimaterjalidega, külastas muuseume, süvenes sõjamaalidesse. Elukutsest tulenev kompetentsus sõjaasjanduses on võimaldanud kirjanikul just selles liinis anda tõetruusid ja asjatundlikke kirjeldusi. Üldiselt on E. Kippeli teosed kooskõlas ajalooliste faktidega, nii nagu need tema ajal olid tuntud. Kõige nõrgem paistab selles mõttes olevat «Jüriöö», milles on tunda Juhan Luiga meelevaldsete konstruktsioonide mõju (ülelõu algamine plaanitsenust varem, ülelõu nute taandumine Pihkvasse). Mis puutub «vana hea rootsi aja» kontseptsiooni ilmingutesse romaanis «Kui Raudpea tuli» (sellele pealkirjale vastukaaluks on ajaloolane Heldur Palli oma 1967. a. ilmunud uurimuse pealkirjastanud «Kui Raudpea läks»), siis tuleb tähendada, et see kontseptsioon oli juba võetud kriitika alla.

Enn Kippel suri täies loomeeas. Kavas oli triloogia kaasajast, mille esimene osa «Isamaa pojad» 1940.—1941. aasta pöördelistest sündmustest oli jõudnud valmimisjärku. Käsikirja säilinud osad on lubanud anda sellele üpris kõrge hinnangu. Kindlasti ei olnud Kippel end kaugeltki ammendanud, võib-olla olnuks tema senine looming alles loomingulise tee algus. Ka ajaloolises žanris võinuks kirjanik tõenäoliselt veel palju pakkuda. Novgorodi ajaraamatuid ja Läti Henriku kroonikat on ta igatahes ka ümberpiiratud Leningradis jätkuvalt lugenud.

*

Romaani «Issanda koerad» võib ainevalikult lugeda eriti õnnestunuks. Liivi sõda ja Põhjasõda olid juba paljukasutatud teemad, liivlaste vabadusvõitlus aga uudismaa, mida ajaloolasedki vaid põgusalt puudutanud. Samasuguse miljööromaanina nagu Kippeli teisedki teosed annab romaan laiahaardelise pildi liivi rahva ajaloo saatuslikust peatükist. Kui liivi ülikutest seni laiemalt tunti vaid sakslaste leeri üle läinud Kaupot, siis romaanis on tema vastandkujuna esile tõstetud Ako, keda kooskõlas kroonikateadetega kujutatakse kui kõige leppimatumat kristlaste vaenlast. Akoga koos tõuseb väärikale kohale liivi vanemkonna põhiline leer, need, kes rahvaga koos, relv käes, astusid vaenlase vastu. Niisugune lähenemiseviis, allikaliselt kõigiti põhjendatud, asetaskogu liivlaste kristianiseerimise oluliselt uude valgusesse.

Läti Henriku kroonikas on Akot nimetatud kahes kohas. Kõigepealt 1206. aastal Holmi lahingu kirjelduses (X, 8), kus teda

tituleeritakse nende, s. t. Holmi liivlaste pealikuks ja vanemaks (*princeps ac senior eorum*), kes olnud kogu selle äraandmise ja kõige kurja algataja, kes õhutanud Polotski vürsti sõdima riialaste vastu, kogunud leedulasi, kutsunud toreidulasi ja kogu Liivimaad võitlema kristlaste nime vastu. Üritus, mille lõppeesmärgiks oli Riia ja kogu saksa koloonia hävitamine, ebaõnnestus; kroonik teatab suure rõõmuga Ako langemisest ja tema pea viimisest võidumärgina piiskop Albertile Riiga. Veel on Ako kui «kunagi äraandlike Holmi liivlaste pealiku» nimi toodud kroonika lõpupoolel (XXV, 2), kus loendatakse tähtsamaid sakslaste vastu võidelnud isikuid. Tiitel *princeps* (pealik, vürst) tähistas kroonikas eriti väljapaistvat ülikut. Eesti vanemaist on selle au osaliseks saanud ainult Lembitu.

Kõik muu Ako tegevusest romaanis on kirjaniku fantaasia vili, milleks allikandmete vähesus on jättnud vabad käed. Odavavõitu ja põhjendamatu tundub kirjaniku meelisvõte lasta Ako vangistada, Saksamaale viia, sealt põgeneda ja pärast rohkeid ohtusid koju tagasi jõuda. Krooniku jaoks oli Ako nii tuntud ja tähtis mees, et kui midagi taolist oleks juhtunud, jätnuks ta seda vaevalt mainimata. Olulisem on aga, et kõik see ei aita kuigivõrd kaasa Ako kui rahvajuhi paremaks mõistmiseks. Ako kujutamine Üksküla vanemana eirab samuti fakte: kroonik nimetab teda ikkagi Holmi liivlaste vanemaks.

Kui peatuda veel mõnel ajaloolast häirival momendil, siis silmatorkavaim neist on romaani kõlav, kuid faktiliselt eksitav pealkiri. Issanda koerteks ei nimetatud ristisõdijaid, vaid dominiiklaste kerjasmungaordu liikmeid. Ordu ametlikuks nimetuseks ladina keeles oli *Ordo fratrum praedicatorum* (Jutlustajate vendade ordu), ordu asutaja Püha Dominicuse järgi oli käibel *dominican* (dominiiklased, dominikaanid), mis võimaldas sõnamängu *Domini canes* (Issanda koerad, s. t. usupuhtuse truud valvurid). Liivlaste kristianiseerimise aegu ei saanud aga sedagi veel olla, sest ordu loodi Toulouse'is alles aastal 1215 (kinnitati paavsti poolt 1216).

Romaani tegelaskujud on enamikus ajaloolised isikud ja nende tegevus mahub allikais fikseeritud andmete raamesse. Siiski mitte alati. Kirjaniku tahtel ilmub piiskop Alberti kogutud ristisõdijate hulgas 1200. aastal Liivimaale ja tegutseb siin ühe juhtiva mehena rüütel Bernhard Lippest. See oli kuulus ja kirju minevikuga rüütel, Saksi ja Baieri hertsogi Heinrich Lõvi omaaegne võitluskaaslane, kellele pärast surma on pühendatud populaarne kesk-aegne eepos «Lippiflorium». Liivimaal etendas ta tõepoolest tähtsat osa, kuid teadaolevatel andmetel viibis siin mitte romaanis käsitletud aastatel, vaid võimalik, et lühiajaliselt 1198. aastal piiskop Bertholdi väes, kindlasti aga 1211. aastast kuni surmani 1224. aastal. Liivlaste poolt tapetud preester Nicolause on kirjanik samastanud omaaegse piiskop Fulco abilise eestlase Nicolausega, mis iseenesest on väga huvitav, kuid siiski vähe tõenäoline. Kindlasti oli aga eestlane samuti liivlaste käe läbi teise ilma saadetud preester Johannes, kes romaanis samuti esineb, ilma et küll oleks juttu tema päritolust. Romaanis soovib piiskop Albert oma venda Theoderichi naida Polotski vürsti Vladimiri õega. Tegelikult abiellus Theoderich Pihkva vürsti Vladimiri tütreaga. Autori

hoogsa sulejooksuga võib ehk seletada, et Kaupo poeg Berthold on romaani teises osas muutunud Bernhardiks. Munk Theoderichi (Dietrichi) on kujutatud kui lihtsat meest, kes käis vanas mungakuues ega ajanud taga ajaliku maailma hiilgust. Theoderichi elukäik näitab, et ta polnud ilmaliku võimu suhtes aga põrmugi ükskõikne. Surma sai Theoderich 1219. a. Tallinnas lahingus eestlastega, kui viimased ründasid tema telki (mis ilmselt oli kõige uhkem), arvates seal olevat kuninga. Pole kindel, kas see liivlane, kelle Theoderich 1191. aasta paiku terveks ravis ja kes Toreidas esimesena ristiti, oli just nimelt Kaupo. Koknese vürsti Vjatško võitlust sakslaste vastu on romaanis vahest alahinnatud.

Läti Henriku kroonika tihti tugevasti liialdatud arve on esitatud tõestena (lühikese ajaga löödi maha 1200 leedulast, semgalid läksid sõjakäigule Toreidasse 3000 mehega). Sama viga muide esineb palju küll ka ajalooramatutes.

Eestlaste sõjakäikudest Leedusse allikais otsesid andmeid ei ole. Seetõttu poleks vast maksnud lasta Kaupol mõtiskleda selle üle, kuidas eestlased rüüstamisega käinud ühtepuhku leedulasi ärritamas, kes siis kättemaksuks tunginud omakorda kõigepealt liivlaste aladele.

Liivlaste kombestik on rõhutatud põletusmatuseid. Tegelikult olid need sel perioodil tunduvas vähemuses, ülekaalus oli laibamatus. Mitmenaisepidamisele kroonikaandmed viitavad, romaanis on seda nähtavasti siiski tugevasti ületähtsustatud.

Küsitavused ja vaieldavused üksikasjades, mida siit-sealt võiks enamgi leida, ei sea kahtluse alla üldpanoraami, mis on meelde jääv ja ajaloolisele reaalsusele vastav. Lahedalt rahvalikus stiilis on antud usaldatav kujutus ühelt poolt katoliiklikust Euroopast ja teiselt poolt liivi patriarhaalsest ühiskonnast, kes oma iseolemist kaitses nõnda, kui ta oskas ja suutis.

*

Praegu on meie teadmised liivlaste materiaalsest kultuurist, ühiskondlikest suhetest ja etnilistest oludest XII ja XIII sajandi vahetusel tunduvalt suuremad kui romaani esmailmumise ajal. Sõjajärgsetel aastakümnetel läti ja eesti arheoloogide poolt tehtud uurimistööd on toonud päevavalgele mõndagi uut. Eeldades, et ka romaani lugejal tekib üldisemat laadi küsimusi liivlaste arengutaseme ja võimalike arenguväljavaadete osas, olgu siinkohal selle kohta toodud mõningad orienteerivad märkused. Toetatud on seejuures peamiselt arheoloog Evald Tõnissoni teemakohastele töödele, millest trükkis ilmunuist esikohal seisab monograafia «Die Gauja-Liven und ihre materielle Kultur (11. Jh.—Anfang 13. Jhs.)» (Tallinn, 1974).

Liivlaste majanduselu XII ja XIII sajandi pöördel ei erinenud kuigivõrd nende lähimate naabrite lätlaste omast ning oli väga lähedane Eesti alaga, eriti Lõuna-Eestiga. Põhilise elatise andis põlluharimine ja karjakasvatus. Esikohale oli tõusnud põlispõlundus, eriti pärast seda, kui XI sajandist peale oli hakatud kasvatama talirukist. Põllu- ja karjasaadustest jätkus oma tarbeks, tekkis ülejääkegi. Kui piiskop Berthold püüdis liivlasi meelitada joogi, toidu ja kingitustega, siis ei avaldanud need soovitud mõju.

Vastupidi, Henriku kroonika sõnadel (II, 2) heitsid nad piiskopile ette, et ta vaesuse pärast on nende juurde tulnud. Maaviljeluse ja loomakasvatuse kõrval etendas olulist osa kalapüük, milleks looduslikud tingimused olid väga soodsad: meri, rohked jõed ja järved; Väinal ja arvatavalt ka Koival püüti lõhet. Küttimise osakaal oli üldiselt väiksem kui läti aladel, siiski mitte tähtsusetu. Kütiti esmajoones liha, aga ka karusnaha hankimiseks, Väina alamjooksul eriti kobrast. Suur tähtsus oli metsamesindusel, millega tegelesid elanikkonna kõik kihid, kõige suuremas ulatuses jõukamad majapidamised. Suuremat tulu kui mesi andis seejuures vaha, mis oligi ilmselt kõige tähtsamaks väljaveoartikliks. Mesinduse suur osakaal kajastub hästi kirjalikes allikates, kroonikais ja ürikutes. Iseloomulikult on Henriku kroonikas (X, 13) Kaupo varanduse hulgas eraldi märgitud ka mesipuid.

Üsnagi kõrgel järjel oli liivlastel käsitöö, nii metallitöötlemine kui pottsepi, puutöö, luust ja nahast esemete valmistamine, kudumine, ketramine. Relvaseppade tähtsamad keskused olid Koival, valmistati mõõku, vähemasti mõõgapidemeid, tõenäoliselt aga ka mõõgateramikke, odaotsi, võitluskirveid. Liivi relvameistrite tooteid arvatakse olevat kasutatud liivi aladest kaugemalgi.

Liivlaste maad läbis Ida ja Läänt ühendav suur liiklus- ja kaubasoone — Väina veetee, mille kasutamine elavnes X sajandist peale. Siitkaudu liiguti Läänemerelt Vene aladele ja vastupidi, veeti Lääne-Euroopa ja kaugete Idamaade kaupu. Tähtis tee kulges ka piki Koivat, mida mööda Kagu-Eesti kaudu jõuti Pihkvasse ja Novgorodi. Liivlaste majanduselus oli kaubanduse osakaal suur, tähtsamad asustuskeskused asetsid just kaubateede äärde. Liivlased ise ei jäänud nendel teedel ainult vahendajaks, vaid võtsid ette kaubaretki Läänemerele ja Vene linnadesse. Nii tihenes läbikäimine teiste rahvastega. Kui XIII sajandil Läänemere skandinaavlaste kõrvale tõrjudes esile tõusid saksa kaupmehed, sõlmisid need peatselt kaubasisemised liivlastega. Tähtsaim nende pakutav kaup oli sool, liivlastel vaha.

Ka ühiskondlike suhete areng oli liivlastel põhijoontes sama laadne lähemate naabritega. Juhtival kohal oli jõukas ülikkond, mis oli esile kerkinud kohaliku majandusliku ja ühiskondliku arengu tulemusena. Mitmed liivi vanemad on kandnud skandinaaviapäraseid nimesid, mis osutab sugulussidemetele Skandinaavia ülikutega. Kontakte Skandinaaviaga tõestavad arheoloogilised leiud. Väina alalt on skandinaavia päritolu esemeid leitud rohkem kui kusagilt mujalt Baltikumist. XI sajandi teisest poolest tihenes suhtlemine vene feodaalklassiga. Suulise traditsiooni kohaselt oli Kaupo abielus Rjuriku soost vene vürsti tütreaga. Henriku kroonika järgi tasusid liivlased andamit Polotski vürstile ja sakslastel tuli misjonitööks liivlaste hulgas nõutada vürsti luba. Polotski võimualuseid vürstkondi, nagu seda olid Koknese ja Jersika latgalite alal, liivlaste maal siiski polnud, kuigi edasine areng võinuks nende tekkele viia. Liivi ülikkonna kõrgeima kihi moodustasid maavanemad, kellele allusid teatud piirkonnad koos linnusega. Mõjukaim oli Kaupo, kellel oli kaks linnust ja keda kroonik nimetab Toreida liivlaste «otsekui kuningaks ning vanevaks» (*quasi rex et senior Lyvonum de Thoreida*, VII, 3). Maavanematele järgnesid vähemtähtsad ülikud, kes kuulusid esimeste

kaaskonda. Elanikkonna põhiosa moodustasid vabad külaelanikud, kes ülemkihist olid teatud määral sõltuvad, eriti kesksetes piirkondades. Madalamal astmel seisis teenijaskond, sulased ja tüdrukud, lõpuks orjad, kelle tööjõudu kasutasid eeskätt ülikud.

Võrreldes Eestiga võib üldise sarnasuse juures täheldada liivlaste majanduselu mõneti mitmekülgsemat laadi, ühiskondlike suhete osas arenenumat sotsiaalset diferentseerumist, klassivahekordade algete märgatavamast esinemist. Ideoloogias põhimõttelisi lahkuminekuid ei olnud, liivlastelgi oli veel täies jõus muistne rahvausund, kuid ristiusu mõju oli tuntavam kui eestlastel ja eeldused selle vastuvõtmiseks suuremad. Saksa misjonäride tegevus, senikaua kui vallutuslikud eesmärgid veel ei ilmnenu, kulges küllaltki edukalt, rida liivlasi astus vabatahtlikult ristiusku.

Kõige selle juures olid liivlaste arenguvõimalused eestlaste, niisamuti lätlaste omadest ometi kaugelt ahtamad. Kõneldes tolleaegsetest liivlastest, lätlastest ja eestlastest, kipume tahtmatult neid suuruselt võrdsustama, liivlasi isegi tähtsamatena esikohale seadma, sest andsid ju nemad järgnevalt nime kogu Läti ja Eesti alale — Liivimaa. Tegelikult oli liivlaste territoorium ja rahvaarv eestlaste ning lätlaste omast hoopis väiksem, sedavõrd väike, et sellelt aluselt olid eeldused rahva kui ajaloolise kategooria väljakujunemiseks koguni küsitavad.

Väina jõelt Eesti piirini 60–100 km laiuses ulatuva liivlaste asuala pindala oli vaid 7000–7500 km² ja elanike arv mitme uuri ja (H. Laakmann, F. Benninghoven, E. Tõnisson) võrdlemisi kokkulangevate arvamuste järgi 20 000 ringis, mitte oluliselt üle selle. Meenutame, et Eesti rahvaarv oli tollal umbes 150 000, lätlaste (latgalite, semgalite, seelide, kurelaste) koguarv ligilähedast sama. Liivi territoorium ja rahvaarv vastas Eesti suuremale maakonnale. Piir latgalite asustusala oli seejuures võrdlemisi ebamäärane, osalt elas liivlasi latgalite seas, nii Võnnu ümbruses, Ümemaal, Trikatas ja kaugemalgi ida pool, teiselt poolt ulatus latgalite asustus paiguti nähtavasti veel sügavamalt liivlaste alale. Idumeas oli liivi-latgali segaasustus, samuti Väina-liivi piirkonna idaosas ning Väina ja Koiva alade vahel. Väina ja Koiva arenenumates keskustes on XI–XII sajandil täheldatud liivistumise tendentsi, samal ajal jätkus aga üldiselt juba varem alanud liivlaste sulamine latgalite hulka ja see näib olevat olnud etnilise arengu põhisuunaks.

Liivlasi elas ka Kuramaal, kuid segamini kurelaste e. kuršidega. Kirjalikud allikad nimetavad neid mõlemaid koos kurelasteks, mis tohiks tähendada kurelaste domineerivat seisundit, liivlaste assimileerumist. Teispool Riia lahte elavate suguvendadega liitumiseks objektiivsed tingimused puudusid.

Saksa vallutus oli ülimalt ränk löök kõigile selle ohvriks langenud Baltikumi rahvastele, liivlastele aga lausa katastroof. Niigi väike rahvaarv kahanes kiiresti võitluses sissetungijate vastu ja edasises võitluses eestlastega, millest liivlased sakslaste võimuluseks pidid osa võtma. Liivi ülikkond langes suurelt jaolt sõjategevuses, tähtsaid vanemaid (Dabrel Satteselest, Ninnus) suri 1211. aastal ka katku; vaid vähesed säilitasid eesõigustatud seisundi uues olukorras, moodustamata enam aga juhtivat poliitilist kihti. Kaupo lootused kindlustada ja laiendada oma võimu saks-

laste abil ei täitunud kaugeltki soovitud ulatuses, ta jäi piiskop Alberti tööriistaks kuni surmani Madisepäeva lahingus saadud haavadesse. Kaupo poeg Berthold oli elu kaotanud juba varem Ümera lahingus. Oma varanduse pärandas Kaupo enne surma Liivimaa kirikule, kuna meessoost järglasi tal nähtavasti enam polnud. Kaupo tütarde järglaseks lugesid end hiljem balti aadli võimsad suguvõsad Ungern-Sternbergid ja Lievenid, liivlaste jaoks ei olnud sellel aga mingit tähtsust.

Liivlaste soodne asukoht tähtsatel kaubateedel pöördus vallutusega nende endi vastu. Need teed olid sakslaste esmaseks huviobjektiks, sinna rajati esimesed ja olulisemad tugipunktid eesotsas kogu saksa koloonia südamikule Riia linnaga. Kaugkaubandus, millele suurelt osalt rajanes liivlaste majanduslik tõus, läks täiesti sakslaste kätte. Liivlaste edasine ajalugu on järkjärguline assimileerumine lätlaste hulka, lagunemine ikka väiksemateks gruppideks, mis omaaegsetel põhialadel kestis kuni lõpliku häbumiseni XIX sajandi teisel poolel. Kõige kauem püsisid liivlased Kuramaa põhjarannikul — Liivi rannas, üksikud veel praeguseni.

Tänapäevaks on liivlased praktiliselt minevik. Minevikul on aga omad püsiväärtused. Liivi rahvas pole elanud jälgi jätmata. Liivi kultuur jääb üldisesse kultuuri varasalve. Hoole ja armastusega on seda talletanud, uurinud ja jäävad edaspidigi alal hoidma filoloogid ja folkloristid, etnograafid ja arheoloogid. Enn Kippel on kirjanikuna andnud oma osa — *feci quod potui, faciant meliora potentes*.

Sulev Vahre

REDIGEERIMISMÄRKUSI

«Issanda koerte» teise trüki aluseks on romaani 1938. a. ilmunud esitrükk. Käesolevas väljaandes on tehtud vähemaid normeerivat ja ühtlustavat laadi keeleparandusi, hoidudes muutmast autoriomast kui ka stiilikoormuslikku. Nii on nüüdisnormingu kohaseks õiendatud liitumisi (näit. *ilmkaar* > *ilmakaar*), säilitatud aga sõnakujud: *vastu talvet* (pro *talve*); nim. *mõisa* (pro *mõis*) jpt. Mõnel harval juhul on kohendatud pöörde- ja käändevorme (*nad poleksidki tulnud* > *nad polekski tulnud*) ning kokku- ja lahkukirjutust. Interpunktsiooni osas on lisatud puuduvaid komasid (näit. lauselühendeis) või tarbetuid ära jäetud (*kui-lisandis*). Läbivalt on sisse viidud otsese kõne eraldamine jutumärkidega esitrükis kasutatud repliigialguselise mõttekriipsu asemel. Säilitades muutmata kujul koha- ja isikunimed, hõimude, rahvaste ja ajalooliste reaaside nimetused, on erandina siiski redigeeritud: *Jeruusale* > *Jeruusalemm*; *Visbi* > *Visby*; *Vjätško* > *Vjatško*; *družina*, *družnik* > *družina*, *družinnik*; *possadnik* > *possaadnik*; *olderman* > *oldermann*; *vogt* > *foogt*; *latgallid* > *latgalid*; *semgalid* > *semgalid*.

Kümmekonna sõna rööpkujud, millede vaheldumine tundub põhjendamatuna, on ühtlustatud sagedamini esineva või nüüdispruugile vastava kirjapildi suunas: *omakord* ~ *omakorda* > *omakorda*; *tšudj* ~ *tšuudj* ~ *tšuud* > *tšuud*. Samamoodi on toimitud ka nime-dega: *von Meyendorff* ~ *Meiendorff* > *Meiendorff*; *Väinajõgi* ~ *Väina jõgi* > *Väina jõgi*. Kummatigi pole võimalikuks peetud parandada sügavamalt romaani koesse kuuluvaid ebajärjekindlusi, nagu Kaupo poja nimi, mis esimese raamatu Bertholdist muutub teises raamatus Bernhardiks.

Toimetaja

SISUKORD

ESIMENE RAAMAT 5

Esimene jagu 5

Proloog 5

1. Ristisõitjad 12
2. Maarjamaal 28
3. Sõjasõit 40
4. Rahusõnad 49
5. Sõjasõnum 58
6. Vaen 70
7. Vaenukära 78
8. Kurvad sõnumid 89
9. Kastmine ristiveega 95

Teine jagu 116

1. Häbistatud 116
2. Püünis 125
3. Pantvang viiakse... 143
4. Kaupmehed, sõdurid ja neitsi 153
5. Viimne lepituskatse 167
6. Ugandlased 179
7. Kukenoisi Vjatško juures 191
8. Suures Nogardis 202
9. Äraandja 216

TEINE RAAMAT 226

Esimene jagu 226

1. Varjupaiga loomine 226
2. Kahtlused 238

3. Mörsjajaht 248
4. Imedemaal 259
5. Mäss 267
6. Kristlik Öhtumaa 280
7. Põgenik 294
8. Igaveses Linnas 304

Teine jagu 318

1. Lindprii 318
  2. Leedukad toovad mõrsja 326
  3. Riia müsteerium 337
  4. Valitseja mured 345
  5. Polotskis 353
  6. Otsekohesed sõnad 371
  7. Tapetud mõrsja 377
  8. Vooga kallastel 385
  9. Ristisõitjad lähevad... 394
  10. Lahing Väinasaarel 401
  11. Häda võidetuile 410
  12. Toreidas 416
  13. Saak 426
- Epiloog 431

Sulev Vahtre · Romaanist ja liivlaste saatusest 436
Redigeerimismärkusi 445

Kippel, E.

K45 Issanda koerad I—II: Romaan liivlaste kristianiseerimisest. — 2. tr. — Tln.: Eesti Raamat, 1987. — 448 lk. — (Eesti romaanivara).

Enn Kippelit (1901–1942) tunneb sõjajärgne lugeja peamiselt jutustuse «Meelis» põhjal, sootuks vähem aga kui mahukate ajalooaineliste romaanide autorit. Käesolevaga taasüllitatav «Issanda koerad» (1938) kujutab Läti Henriku kroonikale toetudes ristsõdjate vallutustegevust XIII saj. alguses Baltimail. Pinevas sündmustikus, rikkaliku olustikukujutuse taustal hargneb liivi rahva ja nende vanemate Kaupo ning Ako tragöödia. Paralleelse liinina põimub tegevustikku rüütel Danieli ja kaupmehetütar Gertrudi romantiline armastuslugu, antud vanade ajalooliste romaanide laadis. Teost täiendab ajaloodoktor S. Vahtre põhjalik saatesõna.

K 4702700100—334 175—87
901(15)—87

84.3E

Серия «Эстонский роман»
Энн Киппель
ПСЫ ГОСПОДНИ
Роман о христианизировании ливов
2-ое издание
На эстонском языке
Художник-оформитель Х. Керсна
Таллин, изд-во «Ээсти раамат»
Toimetaja R. Kilgas.
Kunstiline toimetaja M. Raid
Tehniline toimetaja R. Lillema
Korrektorid E. Kõrge ja I. Torm
Laduda antud 29. 12. 86
Trükkida antud 29. 05. 87
MB-04923
Formaat 84×108/32
Trükipaber nr. 1
Kiri: žurnalnaja
Kõrgtrükk. Trükipoognaid 14,0
Tingtrükipoognaid 23,52
Tingvärvitõmmiseid 23,82
Arvestuspoognaid 25,67
Trüklarv 40 000. Tellimus nr. 3186
Hind rbl. 2.80
Kirjastus «Eesti Raamat», 200090,
Tallinn, Pärnu mnt. 10
Trükikoda «Ühiselu», 200001,
Tallinn, Pikk 40/42.